

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

SC. 6. Pl. 4.

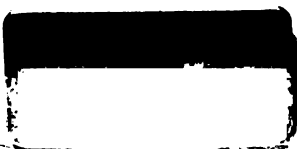
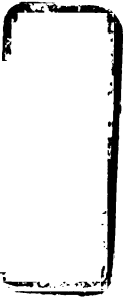

v. 8-

MAG 40

XII.

N

PSYCHOLOGIA

RATIONALIS

METHODO SCIENTIFICA PERTRACTATA,

QUA EA, QUÆ

DE ANIMA HUMANA

INDUBIA EXPERIENTIÆ FIDE INNOTESCUNT,
PER ESSENTIAM ET NATURAM ANIMÆ EXPLICANTUR,

ET AD INTIMIOREM NATURÆ

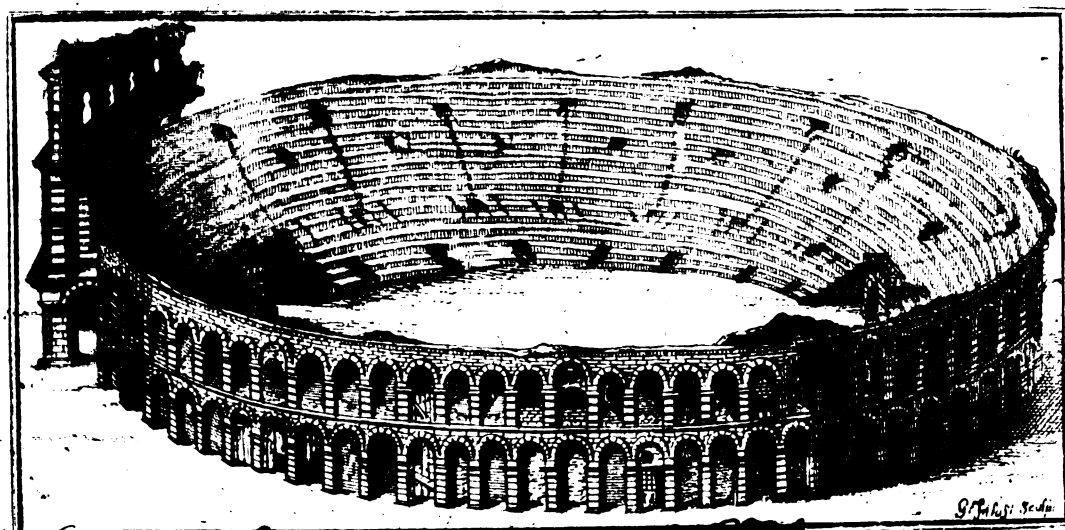
EJUSQUE AUCTORIS COGNITIONEM PROFUTURA
PROPONUNTUR.

AUCTORE

CHRISTIANO WOLFIO,

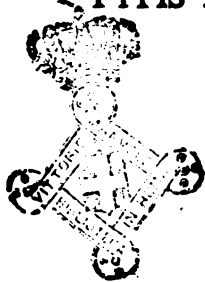
POTENTISSIMI SUECORUM REGIS, HASSIÆ LANDGRAVI CONSILIARIO REGIM-
NIS, MATHEMATUM AC PHILOSOPHIÆ IN ACADEMIA MARBURGENSI PRO-
FESSORE PRIMARIO, PROFESSORE PETROPOLITANO HONORARIO,
ACADEMIÆ REGIÆ SCIËNTIARUM PARISIÆ SOCIETA-
TUMQUE REGIARUM BRITANNICÆ ATQUE
BORUSSICÆ MEMBRO.

EDITIO NOVISSIMA EMENDATIOR.

VERONÆ, MDCCXXXVII.

TYPIS DIONYSII RAMANZINI BIBLIOPOLÆ APUD S. THOMAM.
SUPERIORUM PERMISSU.

ILLUSTRISSIMO ATQUE DOCTISSIMO VIRO
C O M I T I
ANTONIO SCOTO
CANONICO TARVISINO.

E. F. S.

Uanto cum gaudio quantaque cum voluptate hunc Tibi, Vir Nobilissime atque Doctissime, Wolfiana Psychologia tomum, qui Rationalem prestantissimam partem luculentissime digerit, inscribam & dedicem; quicumque Te intime noscit, conijcere perfacile poterit. Neque vero

* 2

genus

genus Tuum, quod pluribus jam seculis nobile, clarissimos viros plures enumerat, qui rebus praclare gestis domi forisque, & ecclesiasticis etiam gradibus atque muneribus maximam Scotorum generi celebritatem non tota solum Italia, sed apud exteras quoque nationes peperere, non inquam, id genus Tuum hoc loci spectatum volo, quippe quod etsi plurimum Tibi confert ornamenti, tamen cum hac Tibi laus extrinsecus adveniat, nihil habet proprium Tuum, quod cum aliis multis ejusdem nobilissimi generis hominibus non sit commune. Hac commendatio iis necessaria est, qui nihil per se commendatione dignum edidere: at non iis, qui factis egregiis ita sese probaverunt Respublica, ut nulla majorum laude indigeant, cum sua ipsi satis superque exornentur. Itaque Tuam virtutem, qua generi Tuo majus longe decus adjicis ac refers, quam quod inde accepisti, potissimum spectavi, cum Te hac nuncupatione dignissimum censui, gaudendumque ob eam mihi summopere, omnibusque latitiis gestiendum intelligo. Sapius nimirum libri nuncupantur magnis quidem Patronis, qui patrocinium & decus ob nobilitatem generis prestare magnum possunt: at cum nihil vel modicum literis ac scientiis valeant, nihil ex proprio ingenio ac celebritate scientiae afferre praesidii vel ornamenti queunt. Tu vero, qui optimis in literis ac di-

scipli-

sciplinis exercitatus mirifice, insignia ingenii ac eruditionis monumenta typis publicis edidisti (Notitias appello de vita Benedicti XI. Pontificis Maximi, quas multa lectione non ex editis solum, sed e manuscriptis etiam codicibus, atque ex Archivis diligenter excerptas atque collectas, eleganti stilo, optimo ordine atque critice digessisti) cum jam eruditos inter & doctos, qui id opus magno cum plausu excepere, longe lateque celebritatem Tui Nominis sis assequutus, sperandum mihi profecto est fore ut huic Tomo, satis licet insigni ex eximii Auctoris nomine, magnum ex Tuo decus & ornamentum accedat, quo nihil jucundius mihi accidere potest. Cum porro illud animo reposito, Te non in eruditis tantummodo, sed his quoque philosophicis in studiis versari libenter, & Wolfii praesertim, qui Philosophorum nostri temporis facile Princeps est, ingenio & acumine plurimum delectari; gaudium meum excrescit mirum in modum, propterea quod hoc in Tomo, quo Psychologia rationalis uberri- me tractatur, summum prater ceteros Auctoris ingenium acumenque eniteat, quod Tibi ingeniosissimo & acutissimo homini perquam gratum futurum certissime confido. Hoc vel maxime est, cur de hac nuncupatione mecum ipse vehementer gratulor. Hanc igitur ut libenter pro humanitate Tua suscipias, Te etiam

*atque etiam rogo: simulque, quaeso, fac ut me, qui hoc
Tibi volumen obsequentissime do, dono ac dico, inter
Tui studiosissimos recenseas. Denique servet Te Deus
publicae Rei literaria incolumem in annos plurimos, do-
ctissimosque labores tuos bene fortunet.*

SERE-

SERENISSIMO PRINCIPI FRIDERICO

HASSIÆ LANDGRAVIO, PRINCIPI HERSFELDÆ, COMITI CATTIMELIBOCI,
DECIÆ, ZIBGENHAINIÆ, NIDDÆ, ET SCHAUMBURGI &c. &c. &c.

Ublimem philosophiam continet Psy-
chologia rationalis, quæ ad interio-
rem animæ nostræ cognitionem manu-
ducit. Sublimia ingenia sublimis re-
rum sublimium decet scientia, ea volu-
ptate animum pascens, quam aliunde
sperare non datur. Quod si cognitio sui
nullo non ævo commendata fuit sapientibus; commen-
danda imprimis erit interior animæ, partis nostrum nobi-
lioris, cognitio, cum inde non modo Naturæ universæ,
verum ipsius Auctoris ejusdem, Numinis sapientissimi ac
potentissimi, notitiæ lux quædam inexpectata affulgeat &
præterea virtuti singulare præsidium accedat, quod nemo
novit nisi expertus. Ecquid vero jucundius, quid deside-
rarius,

ratius, quam Naturam rerum, opus illud admirabile, quod sui cognoscendi gratia effecit Artifex summus, intime perspicere, ac in eo veluti in speculo ipsummet Artificem venerabunda mente intueri? Nullus igitur dubito, PRINCEPS SERENISSIME, eam philosophiæ partem, quæ tam sublimia tradit, in conspectum tuum proferre. Et enim Summus rerum Arbiter quam sublimes SERENITATI TUÆ concessit animi dotes & eam comitem esse iussit corporis formam, quæ spiritum excelsum latere non sinit intuentibus, ut in admirationem venerabundam toti protinus rapiantur. Nihil vero tam sublime a Natura datum, quod non industria augeas, amplifices atque perficias, ut jamjam in tenera adhuc juventute illarum virtutum haud fallacia edas documenta, quæ in Rep. prudenter ac feliciter administranda omne ferunt punctum. Inprimis etiam avitus ille, scientiarum profundiorum amor, quibus Naturæ ac Artis arcana revelantur, tam altas in animo egit radices, ut quotquot ad eas excolendas animum appellunt, certissimum sibi præsidium polliceri debeant. Toti orbi erudito, PRINCEPS SERENISSIME, haud fallacis spei indicium minime fallax edes, ubi quod humillime affero opus gratioso vultu intueri dignatus fueris: quo cum si auctorem alias respicere volueris, fore ut voti compos reddar, haud vana spe lactor. In Te spes Hassiæ omnis: quæ ne fallat, Deus Ter Optimus Maximus SERENITATEM TUAM salvam & incolumem esse jubeat & eminentibus, quibus iam excellis virtutibus, nova in dies incrementa addat. Hæc mecum vovet Hassia, vovet Academia Marburgensis, vovent boni omnes. Tu vero DOMINE CLEMENTISSIME, Tuam in me gratiam perennem esse jubeas, qua mihi nihil antiquius esse debere intelligo.

SERENITATIS TUÆ.

Humillimus ac subjectissimus cultor
CHRISTIANUS WOLFIUS.
PRÆ.

PRÆFATIO.

Psychologiæ partem alteram jam in lucem emittimus, quam rationalem appellamus. In ea rationem reddimus eorum, quæ in Psychologia empirica experientia magistra nobis innotuere. Novum est, fateor, hoc ausum: nemo enim hactenus philosophorum ex essentia animæ rationem a priori reddere conatus est, cur istiusmodi potius insint facultates, quam aliæ, & cur anima has potius in modificationibus suis sequatur leges, quam alias. Non tamen ideo censuram meruisse mihi videor, cum nemini philosophorum non sit integrum in scientiæ terminis provehendis vires suas periclitari. Observavimus vero leges, quas Philosophia prima notionum directricium conditrix præscribit. Idcirco primum inquisivimus in essentiam atque naturam animæ, tum ut constaret, unde intelligatur, quamnam

P R Æ F A T I O.

quænam in animam cadere possint, tum ut apparet, quemodo ad hæc
ea perducantur. Nemo est, qui nesciat animam sibi repræsentare hoc
universum convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt,
sensibilibus in eadem agentibus. Evicimus autem independentem
ab omni systemate explicandi commercium, quod animæ cum corpore
intercedit, inesse animæ vim sibi repræsentandi hoc universum eo,
quem diximus, modo & in hac vi pro diverso ejus respectu non minus
essentiam, quam naturam animæ consistere. Mox vim istam altius scrutari
ostendimus, animam continuo producere singulari quodam modo
ideam totius universi quoad omnes mundi status, ita ut ideis partialibus
singulis infinita insint, atque ideo ex uno colligi possint cetera, quamvis
diversa ratiociniorum serie. Ex finitudine autem animæ deducimus,
quod non omnes perceptiones, quas idea ista universi continet, sint
immediatæ, ac inde porro docemus, cur harum certæ sint leges, quas
anima violare nequit. Loquuntur leges istæ perpetuam quandam
harmoniam inter modificationes animæ & quosdam in corpore existentes
motus, ut adeo subinde ex iis, quæ in corpore sunt, colligatur, quænam
animæ inesse debeant, quamvis eorum nobis conscit non simus, & vicissim
ex iis, quæ in animâ observantur, intelligatur, quænam in corpore
accidere debeant, quamvis ea in sensus incurrere nequeant, harmonia
animæ ac corporis, cum harmonia præstabilita *Leibnitii* non confundenda,
inter principia heuristica psychologica hoc pacto sibi locum vindicante.
Reipsa igitur ostendimus nullum dari modificationum genus in anima,
quocumque tandem nomine veniat, quod per vim repræsentativam
universi, qualem animæ inexistentem stabilivimus, intelligibili modo
explicari non possit, & quales singulis in corpore respondeant
mutationes harmonicæ perspicue docuimus. Theoriam, de qua diximus,
certo consilio independentem ab hypothesebus philosophorum de
unionem animæ cum corpore effecimus: cum enim illæ disceptationibus
sint obnoxie, parum consultum videbatur alienis scribis eandem implicari.
Eo fine aperte docuimus, quod salva theoria nostra nomen hypothese
dare possis, quodcumque volueris. Tres hodie celebrantur philosophorum
hypotheses commercii, quod inter animam atque corpus intercedit,
explicandi gratia excogitatæ, systema scilicet influxus physici, causarum
occasionalium & harmoniæ præstabilitæ. Singulas fideliter exposui,
ut ab omnibus facile intelligi possint. De singulis citra partium
studium dixi sententiam, liberum unicuique relinquens, cuiam assensum
suum præbere velit. Mea enim parum refert, quid de causa commercii
animæ cum corpore statuatur. Quamvis autem hæc Psychologiæ pars
tota hypothetica videri possit, & eo etiam consilio a Psychologia
empirica separatâ fuerit, ne principia, quibus in Moralibus præsertim
utemur,

PRÆFATIO.

mut, ab hypothesebus pendere viderentur; non tamen mihi religioni
duri dogmaticæ honesta subinde interferere, cum ex citationibus appa-
rere possit, quantum sint ab omni hypothese libera. Imo ipsa Psycholo-
gia natura postulat, ut dogmata quaedam ex instituto tradantur, vel
ut de spiritualitate & immortalitate animæ ac spiritu in genere, quibus
cum hypothesebus psychologicis nihil profus negotii est. Theoria no-
stra psychologica nonnulla continet, quæ haud paucis paradoxæ viden-
tur: sed quod paradoxum videntur, non video a veritate abhorret. Sane quæ
maxime paradoxæ videntur de perceptionibus, ad attributa divina re-
ctius conspicienda in Theologia naturali multum profutura sunt: quæ utili-
tate quæ major concipi possit, ego quidem non video. Imo ipsa hæc perce-
ptionum doctrina theoria phænomenæ lucis affundit Physicæ generali &
nonnullis Cosmologiæ generalis principis, quæ absque ea penitus intel-
ligi vix possunt. Eadem singularem quoque usum præbet philosophiæ
morali, in qua perceptionum evolutio ad compescendos affectus & de-
trahendam speciem bono apparenti mirifice prodest. Dogmata de spiri-
tu & animæ spiritualitate ac immortalitate non modo in Theologia natu-
rali & philosophia morali; sed in defendenda quoque Religione christia-
na adversus Antiscripturarios omne fert punctum. Alios usus tacemus,
quos lectores seduli atque attenti operis hujus psychologici in se expe-
rientur. Quoniam vero Theoria nostra psychologica ne quidem a syste-
mate harmoniæ præstabilitæ penderet, unde ansam calumniandi desumse-
runt invidi ac malevoli: tanto scilicet hinc intelligunt omnes, quam sit
a veritate alienum, universam nostram philosophiam harmoniæ præsta-
bilitæ tanquam unico fundamento nitenti. Ceterum Mentio prætereunda non
sunt singularia præsertim providentiæ diviniæ specialis documenta, quæ
eo ipso tempore experiri sibi, quo operi huic psychologico edendo in-
cubui. Cum enim anni superioris prima dies illucesceret, a Potentissi-
mo Suecorum Rege, Hassia Landgravia, Rege ac Domino meo longe
clementissimo, nummum aureum ingentis ponderis in tesseram gratiæ
singularis accepi. Splendent in facie unæ imagines Regis atque Reginæ,
in altera imagines Majorum augustorum, unde genus suum deducit Re-
gina, in orbem dispositæ, Rege centrum occupante. Vix quarta anni
pars elapsa fuerat, cum novum gratiæ documentum adderet Rex cle-
mentissimus: etenim præter expectationem ad dignitatem Consiliiarii Re-
giminis me evehebat, eum inter Professores in ipso corpore tribuens lo-
cum, qui splendori huic convenit. Nondum ad medium perductus fue-
rat annus, cum Rex christianissimus in illustri Academia Scientiarum,
quæ Parisiis floret, locum morte illustrissimi Comitum de Pembrock va-
cantem mihi decerneret, quem more consueto rite electum una cum
Mathematico quodam celeberrimo præsentaverat illustre hoc corpus:
de quo

P R Æ F A T I O .

de quo honoris eximio augmento cum publice mihi gratulatus sit, Vir maxime Reverendus, *Joannes Jacobus Kœrben*, Pastor Lutheranus Genevensis, quem non solum facundia, verum etiam rerum omnium scientia commendat, ut ei hac data occasione publice gratias agam, ipsa æquitas jubet. Tandem denique ultimo anni quadrante Potentissimus Borussiae Rex, munificentia vere regia, quam seri prædicabunt nepotes, Halam reversuro, splendidissimas dignitates una cum minervali lautissimo obtulit. Deus Regum Potentissimorum corda in me direxit: ejus adeo providentiam publico cultu venerari debui. Non leves ea stimulos addit ad laborem Numinis Optimi auspiciis coeptum alacriter continuandum, quamdiu animi corporisque vires conservaverit. Nullus enim dubito fore, quin aliquando genus humanum percipiat fructus, qui ex nostro philosophandi modo in ipsum redundare possunt. Dabam Marburgi Cattorum die 28. Aprilis A. O. R. 1734.

PSYCHO-

PSYCHOLOGIÆ RATIONALIS PROLEGOMENA.

§. 1.

Psychologia rationalis est scientia eorum, quæ per animam humanam possibile sunt.

Dedimus hanc *Psychologiæ* tanquam partis philosophiæ definitionem in Discursu præliminari (§. 58), eamque rationali ab empirica distinguendæ convenire monuimus (§. 112 *Disc. prælim.*).

Psychologia rationalis definitio.

§. 2.

Quoniam *Psychologia rationalis* scientia est (§. 1.), scientia vero in habitu demonstrandi quod affirmamus, vel negamus, consistit (§. 594

Log.); quæ in *Psychologia rationali* traduntur, demonstranda sunt.

Nimirum si sumimus *Psychologiam* rationalem esse scientiam, quod sumi posse mox evincetur; concedendum quoque in eadem locum esse demonstrationi. Et sane ubi in iis acquiescis, quæ de anima a posteriori innoscunt; in *Psychologia empirica* acquiescis, quam nuper peculiari volumine explicatam dedimus, nec ad Rationalem progredieris, sed eam insuper habes, consequenter partes omnes Philosophi adimplere negligis, cujus est reddere rationem eorum, quæ sunt (§. 46 *Disc. prælim.*). Nos igitur, quibus philosophiam tradendi animus est, in id pro virili eniti debemus, ut demonstrationum illarum hæcenus desideratarum contextum exhibeamus, defectum, quantum datur, suppleturi, quo adhuc laborat nobilissima hæc philosophiæ pars.

Cur demonstrationi in Psychologia rationali sit locus.

§. 3.

In *Psychologia rationali* principia demonstrandi ex *Ontologia*, *Cosmologia* & *Psychologia empirica*, & non aliunde petenda sunt. In numerum principiorum demonstrandi non assumuntur nisi definitiones, experientiæ indubitatae, axiomata & propositiones jam demonstratae (§. 562 *Log.*). Sed definitiones eorum, quæ ad animam pertinent, *Psychologia empirica* tradit, quemadmodum ex tractatione ejusdem liquet, eademque stabilit principia per experientiam manifesta (§. 1 *Psych. empir.*). In *Psychologia* igitur rationali principia demonstrandi petenda sunt ex *Psychologia empirica*. Quod erat primum.

Principia demonstrandi unde petenda.

Porro anima humana cum actu existat (§. 21 *Psychol. empir.*), in numero entium est (§. 134 *Ontol.*), consequenter ad eam tanquam speciem applicari possunt, quæ de ente in genere demonstrata sunt (§. 360. 361 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum in *Ontologia* demonstrantur, quæ de ente in genere prædicanda veniunt (§. 1 *Ontol.*); in *Psychologia rationali* principia demonstrandi petuntur ex *Ontologia*. Quod erat secundum.

Denique anima percipit corpora mutationem organæ sensoris, quæ talibus inducentia, mutationi in organo factæ convenienter (§. 67 *Psychol. empir.*), & ab hac facultate sentiendi pendet imaginandi facultas (§. 91 *Psychol. empir.*), pendent quoque facultates mentis aliæ (§. 237. 257 &c. *Psychol. empir.*). Imo mentis mutationes a mutationibus corporis nostri (§. *Wolfii Psychologia Rationalis.*

948 *Psychol. empir.*), & motus quidam corporis a voluntate animæ pendet (§. 953 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum generalem mundi seu universi corporei (§. 1 *Cosmol.*) atque corporum theoriam Cosmologia tradat (§. 119 & seqq. *Cosmol.*); ex Cosmologia quoque demonstrandi principia petenda sunt. *Quod erat tertium.*

Jam cum anima entis quædam species sit, quemadmodum paulo ante demonstratum est, & quidem simplicis, quemadmodum inferius ostendemus, aliud genus propius quam ens simplex seu substantiam simplicem, nec remotius aliud præterquam ens agnoscit, consequenter nec aliam nisi entis in genere, & entis simplicis in specie theoriam supponit. Quamobrem cum entis in genere & entis simplicis theoria in Ontologia tradatur (§. 132 & seqq. ac §. 673 & seqq. *Ontol.*), quæ vero de anima quoad differentiam specificam ab aliis entibus simplicibus a posteriori observanda sunt, in Psychologia empirica tradantur (§. 1 *Psychol. empir.*) & animæ ad corpus relatio pateat per theoriam corporis in genere ac generalem mundi theoriam, prouti ex inferioribus constabit, in Cosmologia traditam per ea, quæ jam demonstrata sunt; præter principia ex Ontologia, Cosmologia & Psychologia empirica mutuanda aliis ex disciplinis aliis petendis non habemus opus. *Quod erat quartum.*

Atque hæc est ratio, cur Ontologiam, Cosmologiam & Psychologiam empiricam rationali præmiserimus (§. 98 *Disc. prælim.*).

§. 4.

Psychologia rationalis ab empirica differentia.

In Psychologia rationali reddenda est ratio eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt. Psychologia enim rationalis philosophiæ pars est, quæ de anima agit (§. 58. 112 *Disc. prælim.*). Ergo in ea reddenda est ratio eorum, quæ animæ vel actu insunt, vel inesse possunt (§. 31 *Disc. prælim.*).

Hanc esse differentiam Psychologiæ rationalis ab empirica dudum monuimus alibi (§. 112 *Disc. prælim.*) atque ex collatione utriusque patebit. Nullus enim dubito fore, ut lector serâ usus attentione intelligat, de iis quæ ad animam spectant, non minus evidentes rationes reddi posse, quam Physici moderni de rebus materialibus reddere solent.

§. 5.

Possibilitas Psychologiæ rationalis.

Psychologia rationalis possibilis. In Psychologia enim rationali reddenda est ratio eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4). Jam cum anima humana actu existat (§. 21 *Psychol. empir.*), adeoque ens sit (§. 134 *Ontol.*); in ea quoque quædam reperiuntur, quæ sibi mutuo non repugnant, non tamen per alia, quæ simul insunt, nec per se invicem determinantur (§. 142 *Ontol.*), consequenter essentiam habet (§. 143 *Ontol.*), atque in ea ratio continetur sufficiens eorum, quæ præter eam animæ vel constanter insunt, vel inesse possunt (§. 167 *Ontol.*). Psychologia igitur rationalis possibilis (§. 91 *Ontol.*).

Hanc propositionem ideo addimus, ut intelligatur, Psychologiam rationalem, qualem definimus, non esse terminum inanem (§. 38 *Log.*), neque adeo inanem in ea condenda operam sumi. Ceterum ex ipsa notione possibilitatis quoque constat, quomodo in Psychologia rationali sit procedendum. Nimirum conceptus quidam essentialis formandus est

& ex

& ex eo a priori colligenda sunt, quæ in Psychologia empirica a posteriori stabilimus: id quod obtinetur, si expendamus ea, quæ ibidem de anima annotata fuere, & inquiramus vi notionum distinctarum ibidem evolutarum, quænam eorum ex aliis demonstrari possint. Hac sane methodo usi sumus, dum vires ingenii in Psychologia rationali condenda periclitabamur.

§. 6.

Si in Psychologia rationali error committitur; nullus inde in Theologiam naturalem, Logicam & Philosophiam practicam serpit. Etenim in Psychologia rationali reddenda est ratio eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4), quæ cum in Psychologia empirica doceantur (§. 2 *Psychol. empir.*), non alia animæ tribuuntur in Psychologia rationali, quam quæ de eadem indubia experientiæ fide in empirica evincuntur. Quamobrem sicubi error admittitur in rationali; non animæ tribuitur, quod eidem non inest, vel inesse minime potest; sed tantummodo ratio spuria redditur ejus, quod eidem inest, vel inesse potest, seu propositio, quam a posteriori veram esse constat, minus recte demonstratur. Utimur vero propositionibus, non demonstrationibus, tanquam principiis demonstrandi (§. 562 *Log.*). Quare etsi in Psychologia rationali error committatur, nullus tamen inde cum principiis, quæ Psychologia empirica Juri naturali, Theologiæ naturali, Philosophiæ practicæ ac Logicæ tradit (§. 6 & seqq. *Psychol. empir.*), in has disciplinas error serpit.

Error in Psychologia rationali commissus nusquam latius serpat.

Vanus eorum metus est, qui nescio quam virtutis ac justitiæ in civitate jacturam a Psychologia rationali, siquidem eam erroneam esse contingat, imminere somniant. Ad eum igitur fugandum propositionem præsentem apposuimus. Ecquis sibi metuit, ne intereat genus humanum, nullis amplius hominibus genitis, propterea quod theoria generationis a Phylico tradita veritati non respondeat? Maxime ab eadem abhorret hypothesis ad *Harvaei* usque tempora recepta de generatione hominis ex commixtione seminis masculini & foemini, massarum informium, ab anima facta: id quod hodie tantum non omnes agnoscunt, qui Physicæ operam impendunt. Hac tamen non obstante homines fuerunt geniti, factis iis quæ experientia fieri jubet.

§. 7.

Per Psychologiam rationalem plenius ac rectius intelliguntur, quæ in empirica docentur. In Psychologia rationali ratio redditur eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4). Quoniam itaque per rationem intelligitur, cur aliquid potius sit, quam non sit (§. 56 *Ontol.*); per ea, quæ in Psychologia rationali traduntur, plenius intelliguntur, quæ in empirica docentur. *Quod erat unum.*

Cur Psychologia rationalis empiricæ lucem affundat.

Et quoniam qui novit, cur aliquid potius sit quam non sit; clarissime perspicit, utrum subjecto alicui vel vi definitionis, vel sub conditione quadam adjecta, aut quibusdam determinationibus accidentalibus supervenientibus tribuendum sit prædicatum, quod vi experientiæ eidem vindicatur (§. 130 *Ontol.* & §. 4 *Psych. ration.*). Psychologia rationalis docet limites, intra quos prædicata animæ tribuenda coercentur. Quamobrem verendum non est, ut eidem unquam tribuat aliquod prædicatum in eo casu, quo eidem convenire nequit. Rectius igitur intelligit per rationalem, quæ in empirica docentur. *Quod erat alterum.*

4 PSYCHOLOGIÆ PROLEGOMENA.

Necesse est ut utilitatem Psychologiæ rationalis evincamus, ne quis existimet eam tanquam rem nullius momenti contemni prorsus posse; sed ut digna intelligatur, quæ excolatur. Inter utilitatem igitur Psychologiæ rationalis primo loco refero, quod dogmata de anima & plenius, & rectius intelligantur. Utraque non contemnenda est. Neque enim solum prior satisfacit animo sciendi cupido, ut in veritate agnita acquiescat; verum & consensum præstat confirmatorem. Posterior vero immunitatem ab errore pollicetur, ex perversa principiorum psychologicorum applicatione metuendo. Non nego supponi, quod Psychologia rationalis hæc utilitates habere nequeat, nisi ubi in eadem acu tangitur veritas.

§. 8.

*Acumen
Psycholo-
gicum
quomodo
perficia-
tur.*

Psychologia rationalis auget acumen in observandis iis, quæ animæ insunt.
Etenim in Psychologia rationali redditur ratio eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4). Quamobrem si in ea reddenda, difficultas quædam nobis obijciatur; unde ea sit inquiritur, atque adeo animus advertitur ad ea, quæ in anima nostra insunt, vel occasione observandi sua sponte oblata, vel factò experimento, sicque nobis conscii fimus eorum, quæ alias attentioni nostræ sese subducunt. Quamobrem cum jam in anima plura distinguamus, quam antea; acumen nostrum studio Psychologiæ rationalis perficitur. Similiter cum in Psychologia rationali ex iis, quæ de anima nobis innotuere, deducantur alia, quæ nobis per experientiam nondum innotuerant; experimento veritatem comprobaturi denuo animum advertimus ad ea, quæ in ipsa contingunt, & antea attentioni nostræ sese subdixerunt, propterea quod deesset ejus in ea convertendi ratio (§. 70 Ontol.): Unde patet ut ante acumen observandi ea, quæ animæ insunt, augeri.

Veritatis propositionis præsentis omnium optime convincimur, si eam in nobismetipsis experiamur. Qui in Astronomia fuerint versati, vel philosophiam experimentalem nostrâ methodo pertractarunt; ii quod in specie experti sunt animadversa universalitate notionis, ad Psychologiam transferent. Utilitas igitur, quam præsens inculcat propositio, egregia profuse est: etenim patet Psychologiæ rationali tribui debere, ut, quæ de anima cognoscuntur, & firmiori assensu complectamur, & ut in interiorem animæ cognitionem penetremus, a qua alias arcemur. Quantum hoc acumen in Moralibus juvet, suo loco palam erit.

§. 9.

*Veritates Psy-
chologiæ
rationali
debitæ.*

Psychologia rationalis de anima detegit, quæ observationi soli impervia forent.
Etenim in Psychologia rationali ratio redditur eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4), atque adeo propositiones in ea sunt determinatæ (§. 320 Log.), consequenter ad ratiocinandum aptæ (§. 499 Log.). Quamobrem cum per artem inveniendi ex propositionibus determinatis cognitæ colligantur aliæ incognitæ (§. 461 Psychol. empir.); de anima jam innotescunt, quæ a posteriori detegere non licuerat. Psychologia igitur rationalis de anima detegit, quæ observationi soli impervia fuissent.

Equidem cum per Psychologiam rationalem augeatur quoque acumen in observandis iis, quæ animæ insunt (§. 8), fieri potest ut a priori in Rationali detecta jam observationi etiam pateant, ubi ante nobis perspecta fuerint: experimur enim facilius observari quæ jam nobis perspecta sunt, quam quæ penitus incognita: non tamen ideo negari potest, cognitionem psychologicam beneficio Psychologiæ rationalis locupletari. Imo si quis ea, quæ in subsequenti trademus, cum illis conferre voluerit, quæ in Psychologia empirica exhibuimus, oculatam habebit fidem.

FINIS PROLEGOMENORUM.

PSYCHO-

PSYCHOLOGIÆ RATIONALIS
 S E C T I O I.
 DE ANIMA HUMANA
 I N G E N E R E
 ET FACULTATE COGNOSCENDI IN SPECIE:
 C A P U T I.

De Natura & Essentia Animæ.

§. 10.

Uæ simul percepta anima a se invicem distinguit, eorum sibi conscia est; & contra quorum sibi conscia est, ea a se invicem distinguit. A posteriori res adeo clara est, ut uno quolibet momento experimentum ejus quisque in se capere possit. Dabimus exemplum vulgare, ut dictis constet fides. Quando candelam accensam intuentes flammam ab ellychnio, ellychnium a sebo, flammæ partem lucidam a cærulea inferiori, ellychnii partem nigram a candida, sebi partem superiorem lucidam ab inferiori obscuriori distinguimus; tum nobis utique conscii sumus & flammæ, & ellychnii, & sebi, ex quo candela confecta, nec minus nobis conscii sumus luciditatis in parte flammæ superiori & cærulei coloris in inferiori, coloris nigri in parte ellychnii superiore & candidi in inferiore, claritatis in parte sebi superiore, obscuritatis in inferiore. Hic simul percipimus in candelam accensam

Quando anima rerum perceptarum sibi conscia.

centam oculis conversis flammæ partem lucidam & cæruleam inferiorem, ellychnii partem nigram & candidam, sebi partem clariorem & obscuriorem alteram atque singula a singulis distinguimus. Et sic patet, nos eorum nobis conscios esse, quæ simul percepta a se invicem distinguimus.

Quodsi jam a candela procul recedas, ut propter distantiam distinguere non valeas ellychnium a flamma, flammæ partem inferiorem a superiori, multo minus autem sebi partem superiorem ab inferiori; claret nec tibi amplius te conscium esse ellychnii & coloris cærulei in parte flammæ inferiori, multoque minus differentiæ coloris in superiori ac inferiori ellychnii ac sebi parte. Quamprimum adeo non amplius simul percepta distinguis, sed in unum confundis; eorum quoque tibi non amplius conscius es. Atque adeo patet, quorum tibi conscius es, ea simul percepta a te invicem distingui.

Propositum jam nobis est in naturam & essentiam animæ inquirere, unde ratio reddatur eorum, quæ menti insunt, vel inesse possunt (§. 4). Ut igitur certo tramite progrediamur, determinationes mentis essentielles legitimo ratiocinio colligendæ veniunt ex iis, quæ indubia experientiæ fide constant. Jam quod anima sibi conscia sit rerum a se perceptarum, adeo evidens est ut in dubium vocari non possit (§. 11 *Psychol. empir.*) & hoc ipso animam a corpore nostro distinguimus (§. 20 *Psychol. empir.*). Quamobrem videndum, an non exinde deduci possit, quod quaeritur, aut num inde deducere liceat quæ viam ad ulteriora sternunt. In *Psychologia empirica* cum nullam istius actus, quo anima sibi conscia est, quemque apperceptionem appellavimus (§. 25 *Psychol. empir.*), notionem distinctam dederimus, sed in confusa acquieverimus, propterea quod in *Psychologia rationali* hujus actus reddenda demum ratio est (§. 4); prima omnino cura eam tradituris esse debet, ut apperceptionis notionem distinctam consequamur resolvendo hanc actionem animæ in alias simplices, ex quibus constat (§. 731 *Ontol.*). Quoniam vero alia nondum præsupponi hic possunt; a posteriori utique disquisitionis hujus initium fieri debuit. Scrupulosioribus circa alteram partem propositionis præsentis dubia quædam oriri poterant, nimirum an adhuc ab anima percipiuntur, quæ ob distantiam, qua ab objecto visibili remouetur, non amplius in objecto distinguit. Quamvis vero per observationes telescopicas dubium haud difficulter tolli poterat; idem tamen in præsentia insuper habemus, propterea quod paulo inferius de iis, quæ perceptionibus confusis insunt, ex instituto fiet disquisitio. Cum arduum quid moliamur conceptum animæ essentialem investigaturi, qui iis, quæ animæ conveniunt, a priori explicandis sufficit; nemo mirabitur, quod & ipsi omni utamur circumspeditione, & alios ad eandem adhibendam invitemus.

§. II.

Qualis perceptio totalis, dum anima sibi rerum perceptarum conscia.

Si anima in perceptione totali partiales distinguit; rerum perceptarum sibi conscia est, & contra. Quando enim in perceptione totali partiales distinguit, cum perceptio sit actus mentis, quo quid sibi repræsentat (§. 24 *Psychol. empir.*), quæ sibi simul repræsentat, ea sibi tanquam diversa repræsentat (§. 43. 40 *Psychol. empir.*). Eorum itaque sibi conscia est (§. 10). *Quod erat unum.*

Similiter si anima sibi conscia est rerum simul perceptarum; eas a se invicem distinguit (§. 10). Quare cum singulæ istæ perceptiones a se invicem distinctæ ipso actu apperceptionis (§. 25 *Psych. emp.*) insint totali (§. 43 *Psychol. emp.*) tanquam partiali (§. 40 *Psych. emp.*); quando anima sibi conscia est rerum simul perceptarum, perceptiones partiales in totali distinguit. *Quod erat alterum.*

Nimirum

Nimirum ipso apperceptionis actu diversi percipiendi actus a se invicem separantur, qui cum una in mente existunt pro uno habentur, quemadmodum accidit in perceptionibus confusis, ubi anima actu apperceptionis eas a se invicem non amplius separare valet. Hæc probe notanda sunt, ubi in distincta mentis humanæ cognitione feliciter progredi volueris.

§. 12.

Anima sibi sui conscia est, quatenus sibi conscia est suarum mutationum veluti actionum: nec aliter sibi conscia. Patet idem denuo, si animum ad nosmet ipsos advertimus. Dum enim attentionem nostram in hoc convertimus, quod rerum perceptarum nobis conscii sumus; nostri etiam nobis conscii sumus. Sed tum apperceptionem, actionem quandam animæ, percipimus (§. 25 *Psychol. empir.*), & nos per eam tanquam subjectum percipiens ab objectis, quæ percipiuntur, distinguimus, agnoscentes utique percipiens subjectum esse quid diversum a re percepta. Anima igitur sibi sui conscia est, quatenus sibi conscia est suarum mutationum.

Quatenus anima sibi sui ipsius conscia.

Quod vero non aliter sibi sui conscia, nisi quatenus suarum mutationum sibi conscia est, a posteriori itidem, nimirum ex somno, colligitur. Dum enim dormimus, nullius nobis mutationis in nobis contingentis conscii sumus. Sed nec in somno nobis nostri sumus conscii. Patet adeo, nos nobis non esse nostri conscios, quando nullarum, quæ in anima contingunt, mutationum nobis conscii sumus. Quamprimum evigilamus, res quoque quasdam a nobis percipi nobis conscii sumus, atque tum etiam rursus nobis nostri conscii evadimus. Unde satis superque intelligitur, animam sibi sui consciam aliter esse non posse, nisi quatenus sibi conscia est suarum mutationum.

Veritas propositionis præsentis manifesta quoque esse poterat per præcedentem. Etenim si anima sibi sui conscia esse debet, necesse est ut se percipiat & appercipiat, aut, ut aliquas habeat de se perceptiones & harum perceptionum sibi conscia sit. Quilibet autem in seipso experitur, quod anima sua non alias de se habeat perceptiones, quam modificationum suarum. Quamobrem nec aliter sui conscia esse potest, nisi quatenus sibi modificationum suarum conscia est.

§. 13.

Quando anima sui rerumque a se perceptarum sibi conscia est, in statu perceptionum distinctarum est, & contra. Quando enim anima sibi rerum simul perceptarum conscia est; perceptiones partiales in totali distinguit (§. 11). Atque idem intelligitur, quando sibi sui conscia est (§. 12). Quamobrem cum anima sibi sui rerumque a se perceptarum conscia est, perceptio totalis distincta est (§. 44 *Psychol. empir.*), adeoque anima ipsa in statu perceptionum distinctarum existit. *Quod erat unum.*

Quando anima in statu perceptionum distinctarum.

Quod si ponamus animam esse in statu perceptionum distinctarum, perceptiones totales distinctæ sunt (§. 45 *Psychol. empir.*), consequenter perceptiones partiales, quæ totalem ingrediuntur, claræ sunt (§. 44 *Psychol. empir.*). Quamobrem res simul perceptas a se invicem distinguimus (§. 31 *Psychol.*)

Psychol. empir.), consequenter anima rerum simul perceptarum sibi conscia est (§. 10) sui que conscia esse potest (§. 12). *Quod erat alterum.*

Status igitur perceptionum distinctarum & status, quo anima rerum simul perceptarum & sui ipsius sibi conscia est, sunt unus idemque status.

§. 14.

*Qualis
status
somnia-
& vigi-
lie.*

Nos rerum perceptarum & nostri esse nobis conscios, quando vigila-
mus & somniamus, notorium est. *Anima igitur est in statu perceptionum di-
stinctarum, quando vigilamus & somniamus (§. 13).*

Apparet adeo, in quonam somnium & vigilæ inter se conveniant. Differentia pat-
tebit inferius.

§. 15.

*Qualis
status
cesset in
somnia,
deliquio
animi &
apople-
xia.*

Nec minus patet, nos, quando dormimus, in deliquium animi inci-
dimus & apoplexia tangimur, nec nostri ipsius, nec rerum aliquarum extra
nos nobis esse conscios. *Anima igitur in somno, vel quando deliquium patitur,
vel quando apoplexia tangimur, non est in statu perceptionum distinctarum.*

Cur in somno, deliquio animi & apoplexia cesset status perceptionum distinctarum,
inferius deinceps constabit. Nec minus inferius positive intelligi dabitur qualem anima in
somnia, deliquio sui & apoplexia habeat statum. Utile autem est status animæ a se invi-
cem distingui, non modo ut constet quotnam eorum possibiles sint & quomodo alternentur;
verum etiam ut ex statu animæ observato alia colligi queant in casibus datis, quorum alias
notitia nos fugeret.

§. 16.

*Quando
anima
sibi re-
rum per-
ceptarum
suique cō-
scia esse
nequeat.*

*Si perceptiones partiales singulæ obscuræ sunt; anima sibi rerum perceptarum
atque sui conscia esse nequit.* Quando enim perceptiones partiales singulæ ob-
scuræ sunt, perceptio totalis obscura est (§. 46 *Psychol. empir.*), conse-
quenter nihil prorsus rerum perceptarum a se invicem distinguere valemus
(§. 32 *Psychol. empir.*), adeoque nec earum sibi conscia esse potest (§. 11
Psychol. empir.). *Quod erat unum.*

Quoniam igitur rerum nullarum, quas percipit, sibi conscia est, nec
perceptionis, nec apperceptionis ullius (§. 24. 25 *Psychol. empir.*) sibi con-
scia. Quamobrem cum sibi conscia esse aliter non possit, nisi quatenus sua-
rum mutationum sibi conscia (§. 12), adeoque per eas se a rebus perceptis
distinguit (§. 10); si perceptiones partiales singulæ obscuræ sunt, nec sui
sibi conscia esse potest. *Quod erat alterum.*

An propositio inverti possit, ex hactenus dictis ostendi nequit, propterea quod non-
dum constet, num fieri possit ut anima ab omni prorsus perceptione vacet: quod ubi con-
tingeret, eandem quoque sibi rei perceptæ nullius, consequenter nec sui ipsius consciam
fore evidens est.

§. 17.

*Qualis
sit status
perce-
ptionum
obscura-
rum.*

Quoniam *anima* est in statu perceptionum obscurarum, ubi perceptio-
nes partiales fuerint obscuræ (§. 47 *Psychol. empir.*); *in statu perceptionum
obscurarum nec sui, nec rei alterius sibi conscia.*

An status perceptionum obscurarum possibilis sit, nondum patet (*nor. §. preced.*). Ne-
que adeo inferre adhuc licet animam in somno, deliquio sui & apoplexia esse in statu per-
ceptionum obscurarum, etsi constet eam tum esse in statu, quo nec sui, nec rei cuiusdam
alterius sibi conscia est. Hæc igitur disquisitio tantisper seponenda, donec natura & essen-
tia animæ nobis fuerit explorata.

§. 18.

Obscuritatem perceptionum totalem appello, quæ inest perceptioni totali. Quamobrem cum perceptio totalis obscura sit, quando partiales, quæ eam ingrediuntur, singulæ obscuræ sunt (§. 46 *Psychol. empir.*); *obscuritas totalis enascitur ex obscuritate perceptionum singularum, quæ totalem ingrediuntur.*

Obscuritas totalis quænam.

Facile apparet in perceptione partiali, quæ totalem ingreditur, nihil prorsus clari supponi, vi cujus anima unam ab altera saltem eatenus distinguere valeret, ut pluralitatis perceptionum sibi conscia foret: quo in casu se distinguere adhuc posset a re percepta atque possibile foret, ut sui adhuc conscia esset.

§. 19.

Obscuritas perceptionum totalis tollit apperceptionem. Quoniam enim obscuritas perceptionum totalis ex obscuritate singularum partialium enascitur, quæ eam ingrediuntur (§. 18); in ea anima nec sui, nec rei cujusdam alterius conscia esse potest (§. 17), consequenter vi ejus apperceptio tollitur (§. 25 *Psychol. empir.*).

Ratio apperceptionis deficientis.

Quandonam & cur singulis perceptionibus particularibus obscuritas inest; hic quidem definiri nondum potest.

§. 20.

Ex claritate perceptionum partialium nascitur apperceptio. Si enim perceptiones partiales claræ sunt, anima res perceptas a se invicem distinguere valet (§. 31 *Psychol. empir.*), imo actu distinguit, animum ad illas advertens. Quare cum tum rerum simul perceptarum sibi conscia sit (§. 11), adeoque eas appercipiat (§. 25 *Psychol. empir.*); apperceptio ex claritate perceptionum partialium enascitur.

Ratio apperceptionis presentis.

Hinc non mirum obscuritate tolli apperceptionem (§. 19). Obscuritas enim defectus, seu privatio claritatis est, adeoque hac deficiente deficit ratio apperceptionis sufficiens (§. 20 *Psychol. ration.* & §. 56 *Onsol.*). Sublata igitur claritate perceptionum partialium, adeoque posita obscuritate eandem, tollitur apperceptio (§. 118 *Onsol.*).

§. 21.

Quando anima sui rerumque perceptarum sibi conscia est, eas extra se invicem atque extra se ipsam percipit; & contra. Quando enim anima rerum perceptarum sibi conscia est, eas a se invicem distinguit (§. 10). Et quando sibi sui conscia est, suarum sibi mutationum conscia (§. 12), adeoque per eas se a rebus perceptis distinguit. Quamobrem cum ad id, ut quid extra nos, & res perceptas extra se invicem percipiamus, illud tanquam a nobis diversum, has tanquam a se invicem distinctas percipiamus (§. 544 *Ontol.*); quando anima sui rerumque perceptarum sibi conscia est, eas extra se ipsam atque extra se invicem percipit. *Quod erat unum.*

Quando res extra nos percipiamus.

Ponamus jam animam res percipere tanquam extra se invicem; eas tanquam a se invicem distinctas percipit (§. 544 *Ontol.*). Et ubi eas sibi extra se ipsam repræsentat, tanquam a se ipsa diversas repræsentat (§. cit.). Est igitur in casu priori rerum perceptarum (§. 10), in posteriori sui conscia (§. 12). *Quod erat alterum.*

Wolffii Psychologia Rationalis.

B

Quodfi

Quod si quis ea mente recolit, quæ de notione extensionis (§. 548 & seqq. Ontol.) & continui (§. 554 & seqq. Ontol.) dicta sunt, plurimum lucis inde affundi sentiet propositioni præsentî, quæ in Psychologia hospites ad assensum difficiles experitur.

§. 22.

*Actus
compara-
tionis
in apper-
ceptione.*

Quando anima rerum perceptarum sui que sibi conscia est, eas tum inter se, tum cum se confert. Quando enim anima rerum perceptarum sibi conscia est, eas a se invicem distinguit (§. 11). Quoniam igitur earum diversitatem agnoscimus, quatenus patet, substitutis sibi invicem perceptionibus partialibus mutari totalem (§. 183 Ontol.), cum quid diversum ab altero non agnoscat, nisi quatenus notio diversitatis ad ea applicatur, hoc est, ad ea animum advertis, quæ notionem diversitatis ingrediuntur: anima rerum perceptarum sibi conscia vel res ipsas perceptas, vel ea, quæ ipsis insunt, inter se conferre debet.

Non absimili modo ostenditur, quando anima sui sibi conscia est, eam res perceptas cum se conferre, quatenus scilicet se tanquam subjectum, res vero perceptas tanquam objectum perceptionis considerat.

Nemo sibi metuat, ne animæ tribuantur, quæ eidem non insunt, dum sibi sui rerumque perceptarum conscia est, propterea quod istas comparationes inter res perceptas & se institutas non animadvertit ad se attentus. Multa enim actibus animæ insunt, quorum sibi conscia non est, & quæ ideo in Psychologia detegere conamur, ut rationi pateant. Si quis in Psychologia empirica attentionem suam desiderari passus minime facit, videm jam plura exempla succurrent, quibus præjudicium tollitur. Plura autem occurrent deinceps, imo passim experientia communis suppeditat, ubi actiones ex habitu profluentes ex primordiis suis nobis perspectæ sunt.

§. 23.

*Reflexio
in apper-
ceptione.*

Quando anima sibi sui rerumque perceptarum conscia est, super perceptione totali reflectit. Quando enim anima sui rerumque perceptarum sibi conscia est, res perceptas tum inter se, tum cum se confert (§. 22), consequenter attentionem suam successive ad alias aliasque perceptiones partiales in totali contentas (§. 43 Psychol. empir.) dirigit, & mox eandem ad easdem simul revocat (§. 259 Psychol. empir.), nec absimili modo attentionem ab objecto percepto in se tanquam subjectum percipiens convertit, moxque ad objectum & subjectum perceptionis una adhibet. Super totali itaque perceptione reflectit (§. 257 Psychol. empir.).

Nimirum primo perceptionis momento anima quasi attonita hæret in objecto ac perplexa eius claritate tota confunditur, ut nihil ejus adhuc sibi conscia dici possit. Mox altero momento attentionem in se trahit partialis quædam perceptio in omni casu non propter eandem rationem, prouti inferius clarius constabit: cum ratio utique aliqua adesse debeat, cur anima ex perplexitate ad se redeat. Inde tertio momento eandem attentionem ad perceptionem aliam partialem, quæ totali inest, promovet, ac quarto eam ad utrasque reducit simul. Et hoc modo absolvitur illa comparatio, quæ ad diversitatem agnoscendam sufficit. Rationi manifesta sunt, quæ dico, cum notionibus consona sint. Quod si status infantilis recordaremur, cum primum in lucem editi objecta visibilia intueremur; imo si pristini in utero status memoriam haberemus dum intra eum agitati tactu resistantiam percipiebamus; illa perplexitas & modus exeundi ex eadem ad statum distinctarum perceptionum manifesta foret a posteriori. Ceterum perplexitatis indicia præbent infantes, quorum, dum ad visibile provocatur attentio, oculi in id quasi immoti diriguntur. Et modus ex perplexitate exeundi ad statum perceptionum distinctarum ex iis colligitur, quæ a nobis

nobis fiunt, ut infantum attentionem provocemus ad objecta & imprimis ad nonnulla ipsi inexistencia. Neque vero difficultatis quicquam habet, quod apperceptioni adsueti omnia simul fieri debere existimemus, quæ nonnisi successive fieri diximus: id enim inde est, quod tempuscula, quibus singula fiunt, imperceptibilia sunt ad alia præsertim collata, quibus perceptibiles effectus in natura rerum fiunt. Dari autem tempuscula nobis imperceptibilia, quæ tamen a natura in plura alia minora actu divisa sunt (§. 583 *Ontol.*); innumeri effectus naturæ loquuntur, de quibus in Physica agemus. Præjudicium a tempore ortum per notionem ejus alibi (§. 572 & seqq. *Ontol.*) explicatam arceretur.

§. 24.

Quando anima sui rerumque perceptarum sibi conscia; perceptionem eandem per aliquod tempus conservat, eandem veluti a se ipsa distinguit & hoc momento eandem adhuc esse, quæ fuerat ante, intelligit. Quando enim sibi sui rerumque perceptarum conscia est, super perceptione totali reflectit (§. 23). Attentionem itaque suam successive ad alias aliasque perceptiones partiales in totali contentas dirigit (§. 257 *Psychol. empir.*). Et quoniam porro res perceptas tum inter se, tum cum se confert (§. 22); attentionem suam mox ad duas vel plures partiales simul iterum revocat (§. 259 *Psych. empir.*). In apperceptione igitur plures actus sibi invicem succedunt; consequenter perceptio, quando anima sibi conscia est, per aliquod tempus conservatur (§. 574 *Ontol.*). *Quod erat primum.*

Quomodo anima apperceptio circa easdem perceptiones versetur.

Jam cum anima attentionem ad perceptiones aliquas partiales simul revocans *per demonstrata*, eas a se invicem distinguat (§. 10); necesse est ut eas per aliquod tempus conservatas easdem esse intelligat, consequenter momentorum temporis diversitate eas a se ipsis veluti distinguat (§. 181 *Ontol.*). *Quod erat secundum & tertium.*

Qui distincte aliis explicare conantur, quæ ad simul percepta distinguenda requiruntur, & acumine psychologico cum dono distinctæ explanationis conjuncto pollent; quæ modo dixi in seipsis experiuntur. Ceterum cum res, quæ antea a nobis jam perceptæ fuerunt, denuo percipientibus, imaginatio perceptiones quoque præteritas reproducat (§. 104 *Psychol. empir.*); imaginatio quoque in actum apperceptionis influit: sed quinam ejus sint effectus, suo loco distinctius explicaturi sumus.

§. 25.

Ad actum apperceptionis attentio & memoria concurrunt. Quando enim anima sibi rerum perceptarum sui que conscia est, super totali reflectit (§. 23). Quamobrem cum reflexio successiva attentionis directione ad ea, quæ in re percepta insunt, absolvatur (§. 257 *Psychol. empir.*); ad id, ut anima rerum perceptarum sibi conscia sit, consequenter ad actum apperceptionis (§. 25 *Psychol. empir.*), attentio concurrunt. *Quod erat unum.*

Attentio & memoria ad apperceptionem requisita.

Porro cum anima sui rerumque perceptarum sibi conscia est, perceptionem eandem a seipsa distinguit & hoc momento adhuc eandem esse intelligit, quæ fuerat ante (§. 24). Quoniam itaque ideam altero momento veluti denuo reproductam recognoscit (§. 173 *Psychol. empir.*); ad id, ut sibi conscia sit, adeoque ad apperceptionem (§. 25 *Psychol. empir.*), memoria etiam concurrunt (§. 175 *Psychol. empir.*). *Quod erat alterum.*

B 2

§. 26.

§. 26.

Ad cogitationem quamquam concurrant.

Quoniam ad cogitationem requiritur apperceptio cum perceptione (§. 26 *Psychol. empir.*); ad cogitationem attentio & memoria (§. 25), nec non reflexio concurrat (§. 23).

Nimirum quæ de perceptione & apperceptione tum in Psychologia empirica docuimus, tum hic in rationali evincentur, ea omnia ad cogitationem applicanda sunt.

§. 27.

Duratio cogitationum.

Cogitationes quælibet determinato tempore absolvuntur. Cogitatio enim actus animæ est, quo sibi sui rerumque aliarum extra se conscia est (§. 23 *Psychol. empir.*). Quando vero anima sibi sui rerumque aliarum conscia est, plures actus successive sese invicem sequuntur (§. 22 & seqq.), quibus adeo apperceptio in cogitatione perceptioni superaccedens (§. 23 & seqq. *Psychol. empir.*) absolvitur. Cogitatio igitur quælibet determinato quodam tempore absolvitur (§. 574 *Ontol.*).

Cum instantaneum sit, quod non fit in tempore (§. 692 *Ontol.*); cogitationes instantaneæ non sunt. Habentur subinde pro instantaneis, si eas nec referre licet ad alia, quæ in tempore existere vel fieri constat, nec successionem in singulis advertimus. Inde tamen tantummodo sequitur, tempus, quo absolvitur cogitatio, esse imperceptibile.

§. 28.

Coexistentia cogitationum.

Cogitationes quædam subinde subsistunt aliis sibi invicem succedentibus, & aliæ pluribus aliis, aliæ paucioribus coexistunt. Constat experientia obvia, ut idem unusquisque in se, quoties libuerit, experiri possit. Ita vocem aliquam vi imaginationis percipientes huiusque perceptionis nobis conscii per tractum quendam temporis eandem producere valemus, non secus ac fieri potest, quando illam pronuntiamus. Et perceptionem arboris vi imaginationis productam conservare valemus, dum interea aliæ intereunt, aliæ oriuntur.

§. 29.

Diversitas durationis cogitationum.

Quoniam existentia simultanea cum pluribus rebus successivis duratio est (§. 578 *Ontol.*); cogitationes aliæ aliis diutius durant.

Non confundenda est duratio cogitationis cum duratione iterationis eiusdem cogitationis, veluti si perceptionem vocabuli cuiusdam vi imaginationis aliquoties producimus. Perinde enim est si eadem perceptio aliquoties succedat sibi ipsi, si eadem continuo in locum evanescentis succedat. Successio autem perceptionum non est duratio unius perceptionis, nec duratio seriei perceptionum unius duratio est.

§. 30.

Celeritas cogitationis.

Ob diversitatem durationis cogitationibus tribuitur vulgo celeritas, ut adeo *celeritas cogitationis* dicatur id, per quod cogitationes quædam sibi mutuo succedentes aptæ sunt ad eandem cogitationi per tractum quendam temporis coexistendum.

Nempe cogitatio una toto illo temporis tractu existit, cum ceteræ simul eodem existant, ita ut singulæ non nisi singulas illius partes actualitati suæ vindicent. Hæc celeritatis notio ab analogia coexistentiæ cogitationum cum celeritate, quæ in motu corporum conspicitur, derivatur, nec quicquam absurdum habet, si rite intelligatur. Nimirum mobili tribuitur celeritas, quatenus aptum est dato tempore datum spatium percurrere (§. 653 *Ontol.*). Convertamus jam oculos in flumen, quod continuo decurrit, & in arborem prope ripam positam.

positam. Propter motum aquarum eidem arbori dato quodam spatio temporis continuo aliæ aliæque aquæ currentis partes respondent & veluti coexistunt. Et quo motus rapidior est, eo plures partes diversæ aquæ eodem tempore arbori in ista parte alvei coexistunt. Habemus adeo seriem quandam partium diversarum aquæ sibi continuo succedentium, dum interea arbor in eodem loco immota perstat & cum una qualibet earum in eodem loco existit. Similiter in anima est quædam continua perceptionum series, quarum una alteri succedit, dum interea una quasi immota perstat, & cum ceteris singulis diversis temporis articulis in anima coexistit. Ab hac similitudine significatus quidam generalis vocabuli celeritatis derivatur, vi cuius & cogitationibus, & mobilibus tribui potest, ita tamen ut in mobilibus singulari ratione specificetur atque amplius quid importet quam in cogitationibus. Erit nimirum in significato hoc admodum generali celeritas id, per quod existentia alia successiva dato cuidam existenti toto durationis tempore continuo alia coexistunt. Non piget enucleatius proponere modum significatum hunc generalem celeritatis investigandi, propterea quod istiusmodi investigatio plurimum utilitatis habeat in interpretando, ipsa quoque sacrorum voluminum interpretatione (*nos. §. 972 & nos. §. 973 Log.*).

§. 31.

Ex celeritate cogitationum inferri nequit materialitas animæ. Celeritas enim cogitationum non eadem est cum celeritate corporum, qua moventur. Etenim eodem temporis tractu successivæ coexistentes cogitationes eidem fixæ non existunt, nisi quamdiu coexistunt, ita ut alia oriente evanescat altera, quæ ipsam præcedebat: at in motu fluminis partes aquæ diversæ eidem arbori prope ripam positæ temporis aliquo tractu coexistentes existunt adhuc, dum coexistere desinunt. Quamobrem tum demum similitudo perfecta inter celeritatem cogitationis & celeritatem fluminis subsisteret; si partes aquæ singulis momentis arbori in ista alvei parte coexistentes ibidem orientur ibidemque interirent, quamprimum non amplius coexistunt. Accedit quod in aliquo tantummodo casu celeritas cogitationis simile quidpiam cum celeritate mobilis habeat, scilicet in motu fluidi aut solidi cujusdam longi; dum vero mobile quoddam aliud, veluti globus quidam per spatium quoddam movetur, similitudo illa non amplius subsistat. Etenim in hoc casu celeritas tribuitur ei, quod successive aliis aliisque contiguum efficitur & sic cum iis diversis temporis partibus coexistit, ut significatus generalis rediret ad coexistentiam successivam ejusdem existentis cum diversis existentibus aliis: quo in casu celeritas tribuenda foret cogitationi diutius duranti, quod implicare palam est. Quamobrem si vel maxime concedas ex celeritate concludi posse entis alicujus materialitatem; non tamen ex ea recte concludi materialitatem animæ ultro fateri teneris, propterea quod celeritas, quæ cogitationibus tribuitur, non eadem est cum celeritate, quæ corporibus in motu constitutis convenit. Ubi probaveris cogitationibus eam tribui posse celeritatem, quæ mobilibus convenit; ex ea materialitatem animæ inferre tutius licebit. Quoniam vero prius demonstratu impossibile *per anteriora*; posterius quoque inde inferri nunquam licebit.

An ex celeritate cogitationum inferri possit animæ materialitas.

Idem etiam sic ostenditur: Ponamus cogitationibus competere celeritatem, qualis est mobilium. Quoniam per celeritatem mobile aptum red-
ditur

ditur ad datum spatium dato tempore percurrendum (§. 653 *Ontol.*), spatium vero linea est, quam mobile instar puncti consideratum toto illo tempore describit, quo motus durat (§. 651 *Ontol.*); cogitatio quoque lineam describere debet toto durationis suæ tempore. Enimvero linea a cogitatione descripta ne fingi quidem potest: id quod unicuique animum ad proprias cogitationes advertenti manifestum est. Cogitationibus itaque celeritas istiusmodi competere nequit, qualis corporibus convenit, consequenter si vel maxime ex istiusmodi celeritate, qualis corporibus competit, colligi possit entis, cui ea convenit, materialitas; non tamen ex celeritate cogitationum colligi potest animæ materialitas.

Sunt qui ex eo, quod ne fingi quidem possit linea cogitationis, demonstrare conantur, animam non esse materialem, aut potius cogitationes non posse consistere in motu materiæ cuiusdam subtilis: sed nobis idem evidentius mox demonstrandum erit ex ipsa cogitationis notione, quam ideo in antecedentibus explicavimus. Quoniam vero terminis quibusdam utemur in sequentibus, quos aliunde cognitos supponere non debemus; eos ante definimus, quam arduam istam de immaterialitate animæ demonstrationem aggrediamur.

§. 32.

*Monistæ
quinam
sint.*

Monistæ dicuntur philosophi, qui unum tantummodo substantiæ genus admittunt.

Ita *Monistæ* sunt, qui nonnisi entia materialia, sive corpora existere affirmant.

§. 33.

*Materialistarum
definitio.*

Materialistæ dicuntur philosophi, qui tantummodo entia materialia, sive corpora existere affirmant.

Materialista fuit *Hobbesius*, philosophus Anglus, qui plures ibidem affectus hodiernum habet. Eos inter eminent *Tolandus* & *Corvardus*.

§. 34.

*Materialistæ
quod sint
Monistæ.*

Quoniam *Materialistæ* nonnisi corporum existentiam admittunt, imo nonnisi eadem possibile esse contendunt (§. 33); nonnisi unum substantiarum genus existere affirmant, adeoque *Monistæ* sunt (§. 32).

§. 35.

*Quinam
animæ
materialitatem
defendant.*

Materialistæ igitur animam pro ente materiali habent.

Qui adeo demonstrat animam esse ens immateriale, *Materialismus* evertit: id quod mox a nobis fiet. Et quos ante commemoravimus auctores *Materialismo* addictos (not. §. 33); ii quoque immaterialitatem animæ negant, & cogitationem per motum materiæ cuiusdam subtilis explicare conantur: id quod inferius accuratius examinatur, ubi de materialibus rerum ideis in cerebro agitur.

§. 36.

*Idealistæ
quinam
dicuntur.*

Idealistæ dicuntur, qui nonnisi idealem corporum in animabus nostris existentiam concedunt, adeoque *realem mundi & corporum existentiam negant*.

Inter *Idealistas* nomen suum recentius professus est *Georgius Berkeley*, Collegii *Trinitatis*, quod *Dublina* in *Hibernia* est, Socius, in tribus *Dialogis*, qui idioma *Anglicano* de immaterialitate animæ, immediata providentia *Numinis* & realitate & perfectione cognitionis humanæ conscripti, *Londini* A. 1713. in 8. prodire.

§. 37.

§. 37.

Quoniam Idealistæ nonnisi animæ existentiam admittunt, corpus vero omne nonnisi in numerum idearum ejus referunt (§. 36); *Idealistæ Monistæ sunt* (§. 32), & animam pro ente immateriali habent.

Idealistæ cur sint Monistæ.

Quatenus Monistæ sunt, cum Materialistis conveniunt (§. 34); quatenus vero a Materialistis differunt, iisdem prorsus oppositi sunt, contrarium ejus statuentes, quod Materialistis verum videtur (§. 35 & *pres.*).

§. 38.

Idealistarum quædam species sunt *Egoistæ*, qui nonnisi sui, quatenus nempe anima sunt, existentiam realem admittunt, adeoque *entia cetera, de quibus cogitant, nonnisi pro ideis suis habent.*

Egoistæ quinam dicantur.

In eo conveniunt Egoistæ cum Idealistis, quod realem mundi existentiam negent, nec corporibus nisi in ideis suis existentiam concedant (§. 36), adeoque pro Idealistis habendi sunt (§. 349 *log.*). In hoc autem ab iisdem differunt, quod hypothesin Idealistarum ad corporum existentiam restrictam etiam ad animas extendant, & entia immaterialia quæcunque alia. Fuit paucis abhinc annis affecta quidam *Malebranchii* Parisiis, qui Egoismum professus (quod mirum videri poterat) affectus & ipse nactus est. *Malebranchius* enim cum in dialogis metaphysicis sermone patrio editis *Dial.* 5. p. m. 195 demonstrationem existentia realis corporum impossibilem judicasset; ipsi ab Idealismo non abhorruisse visus est.

§. 39.

Dualistæ sunt, qui & substantiarum materialium, & immaterialium existentiam admittunt, hoc est, & corporibus realem extra ideas animarum existentiam concedunt, & animarum immaterialitatem defendunt.

Dualistæ quinam dicantur.

Communem esse hanc sententiam, quæ inter nos obtinet, nemo ignorat, ut Dualismus sit dominans & Monismus ideo exosus habeatur. A qua parte stet veritas, ex sequentibus patebit.

§. 40.

Dogmatici sunt, qui veritates universales defendunt, seu quid affirmant, vel negant in universali.

Dogmatici quinam dicantur.

Veritates nimirum universales, aut, si mavis, propositiones universales dicuntur dogmata in oppositione ad facta, de quibus in singulari quid affirmatur, vel negatur. Et inde dogmatici vocantur philosophi, quibus certa sunt dogmata.

§. 41.

Sceptici sunt, qui metu erroris committendi veritates universales insuper habent, seu nihil affirmant, nihil negant in universali.

Sceptici quinam sint.

Novi equidem vulgo definiri scepticos, quod de omnibus dubitaverint, etiam de ipsis factis: sed contrarium patet ex *Sexto Empirico*, qui singulari capite defendit scepticos admisisse phænomena, adeoque etiam agnovisse eorundem constantiam, licet metu erroris committendi non definiverint phænomenorum causas, nec in rationem constantia inquisiverint. Imputantur philosophis ab hominibus non philosophis, quæ a mente ipsorum prorsus aliena sunt, & turba iis facilem præbet fidem. Equis ignorat, hodiernum nondum desisse illos mores? Recentius scepticismum sub finem vitæ professus est *Huetius*, Auctor *Demonstrationis Evangelicæ*, in libro de imbecillitate humani intellectus, quem Gallico sermone conscriptum in Germanicum vertit & annotationibus instruxit *Grossius*.

§. 42.

Quoniam Idealistæ affirmant animas esse substantias immateriales & entia materialia extra ideas illarum non habere existentiam (§. 37); *Idealistæ sceptici non sunt* (§. 41).

Sunt

Idealistæ num sint Sceptici.

Sunt æquidem, qui Idealistas Scepticorum omnium absurdissimos appellant; propterea quod existentiam realem corporum negant & eorum apparentiam per ideas suas explicant, contra primum ratiocinandi principium misere impingentes (§. 349 *Log.*), propterea quod negare & in dubio relinquere idem videatur per notiores, quibus confidunt, confusas summa imis miscentes. Eodem jure vero etiam Materialistæ in numerum Scepticorum referri debent, quod animæ, quemadmodum Idealistæ corporis, realem existentiam negent & cogitationes per modificationes corporis, sicut Idealistæ phænomena rerum materialium per modificationes animæ, explicant. Enimvero vix merentur attentionem, quæ ab hominibus pendulum ab appetitu sensitivo intellectum habentibus non veritatis amore, sed injuriandi animo proferuntur. Nos neque Scepticismum probamus, neque Idealismum; sed tranquillo veritatis amore distinguimus, quæ diversa sunt, ut notiones fiant determinatæ, & ex iis pure ratiocinamur, cum sanctæ nobis sint ratiocinandi leges fundamentales. Scepticus & Idealista conveniunt in eo, quod dentur phænomena rerum materialium, quodque in iis singularis quædam constantia observetur. Quæritur jam an fons illorum phænomenorum insit animæ, an vero subjecto alicui ab anima diverso. Scepticus nihil definit diffidens imbecillitati intellectus humani, quam accusat *Huesius*, & cujus lapsus universali quadam ratione adstruere conatur *Sextus Empiricus*, ne in errorem forte incidat ac deinceps cogniti erroris poenitentia ducatur tranquillitati animi contraria. Idealista vero minime in dubio relinquit, undenam phænomena rerum materialium oriuntur. Sed eorum fontem in anima agnoscit. Impossibilitatem existentie realis corporum demonstrare conatur, quod ea admissa sequantur contradictoria de divisione ac compositione continui, de communicatione motus & de commercio inter mentem & corpus, & omnem movet lapidem ut ostendat per idearum in anima successionem explicari posse phænomena rerum materialium. Non jam de eo quæritur, utrum recte sentiant Idealistæ dum ita statuunt; sed num eadem sentiant cum Scepticis: quod nullo modo tueri licet.

§. 43.

Dogmatici qui nam sint.

Idealistæ cum Egoistis & Dualistæ sunt philosophi dogmatici. Idealistæ enim affirmant, animam, substantiam immaterialem, existere & idearum successionem esse mundum, quem dicimus, materialem; negant vero extra ideas animæ quicquam ipsis simile existere (§. 36). Egoistæ affirmant se existere, quatenus sunt ens sibi sui conscius; negant entia alia extra ideas suas existere (§. 38). Dualistæ affirmant animam esse substantiam immaterialem a corpore prorsus diversam, & corpora extra ideas ejus realem existentiam habere, negant quod Idealistæ affirmant de existentia corporum nonnisi ideali, & quod Materialistæ defendunt, cogitationes in motu cujusdam subtilis materiæ consistere (§. 39). Sunt igitur & idealistæ cum Egoistis, & Dualistæ dogmatici (§. 40).

Non omnia probantur dogmata, cum non minus erronea quædam esse possint, quam vera, adeoque nec philosophi dogmatici eodem censu veniunt, utut nullus sit philosophorum, qui nihil prorsus veritatis cognoverit, ipsisque erroribus quidpiam veritatis insit mentis acie utiliter subinde separandum ab erroneo, ubi veritati investigandæ incubueris. Ceterum ex dictis patet, philosophos in universum omnes vel esse Scepticos, vel Dogmaticos, quorum illi nimia prudentia, sicut hi subinde nimia statuendi facilitate peccant (§. 40. 41). Scepticorum secta nonnisi unica est & esse potest, cum omnia in dubio relinquunt (§. 41), diversitas vero sectarum ex affirmationis & negationis diversitate sequatur. Dogmatici vel Monistæ sunt, vel Dualistæ (§. 32. 39). Monistæ sunt vel Idealistæ, vel Materialistæ (§. 33. 36), & Idealismi apex est Egoismus, ultra quem progredi non licet (§. 38). Habes hic generalem philosophorum divisionem, quam in Psychologia rationali attendi fas est, quemadmodum ex sequentibus patebit.

§. 44.

Quod corpus cogitare nequeat.

Corpus cogitare nequit. Si enim cogitat, sui ipsius rerumque perceptarum, adeoque a se repræsentatarum (§. 24 *Psychol. empir.*) sibi conscius est

(§. 23)

(§. 23 *Psychol. empir.*). Necessè igitur est, ut, quæ a se repræsentantur; inter se conferat (§. 22) & ea a se invicem distinguat (§. 10), eorumque tanquam extra se sibi conscium sit (§. 21). Jam in corpore nulla mutatio fieri potest nisi quoad figuram, magnitudinem & partium situm (§. 127 *Cosmol.*), consequenter si quædam in eodem repræsentantur, repræsentatio aliter fieri nequit, nisi ut partes quædam aliis quiescentibus moveantur (§. 128 *Cosmol.*), & si repræsentatio aliquo temporis intervallo subsistere debet, id in corpore aliter fieri nequit, quam ut vel eadem numero materia eodem in loco motum suum continuet, partibus materialibus hoc pacto in eodem situ inter se manentibus, quem mediante motu a reliqua massa separatæ obtinuerant, vel ut aliæ in eundem situm continuo succedant (§. 181 *Ontol.*), cumque alia in corpore mutatio locum non habeat, nisi quæ motu mediante inducitur (§. 128 *Cosmol.*); nihil præterea in corpore seu materiæ quædam massa concipere licet. Enimvero quantumcunque tempore ista materialis repræsentatio subsistat, nihil tamen adest quod res repræsentatas inter se conferat, a se invicem distinguat, & earum sibi tanquam extra se conscium sit. Corpus igitur eorum, quæ in ipso repræsentantur, sibi conscium esse nequit, adeoque nec cogitare potest (§. 23 *Psychol. empir.*).

Demonstratio propositionis præsentis evidens est iis; qui nonnisi ex notionibus ratiocinantur & cum sint methodi gnari, principiis ontologicis, cosmologicis & psychologicis empiricis imbutum tenent animum. Si qui enim sunt, qui in materia facultates per se inexplicabiles fingunt, cum iis nobis nihil est negotii. Cogitatio duplicem actum involvit, perceptionem nempe & apperceptionem. Perceptio cum sit rei repræsentatio (§. 24 *Psychol. empir.*); in materia concipi potest eo modo, quem in demonstratione propositionis præsentis insinuavimus. Vi apperceptionis anima sibi rerum repræsentatarum sui que conscia est (§. 25 *Psychol. empir.*), easque extra se sibi repræsentat (§. 21). Hæc vero ea est, quæ in materia nullo modo concipi potest, quemadmodum ex demonstratione præsentis abunde patet. Sane in corpore seu materia non concipitur nisi repræsentatio rerum intra materiam, non vero extra eandem. Si quis vero rei tribuere velit, quæ per ea, quæ ipsi insunt, explicari nequeunt; is fingendi licentiam aperte prodit, iis præsertim qui ad notionem entis in genere distinctam, qualem in Ontologia dedimus, animum advertunt.

§. 45.

Enti nulli attributa entis alterius communicari possunt. Pone enim enti A communicari aliquod attributum, quod per se non habet: ratio ejus sufficiens in essentialibus non continetur (§. 157 *Ontol.*). Admittendum adeo aliquid, quod ratione sufficiente destituitur: quod cum admitti nequeat (§. 70 *Ontol.*), enti nulli attributa entis alterius communicari possunt.

Attributorum incommunicabilitas.

Hanc incommunicabilitatem attributorum jam dudum agnovere Scholastici, etsi principium rationis sufficientis distincte non agnoverint, nec ejus aliquem usum fecerint in philosophia prima. Sane si quis admittere velit, quæ ex suppositione, per quam ens concipitur tanquam possibile quid & in numerum entium refertur (§. 142 *Ontol.*), minime consequuntur, seu distincto ratiocinio legitime colligi nequeunt; is quilibet pro arbitrio fingere poterit, securus omnimode ne refutetur. Nec quicquam erit adeo evidens, quin in dubitationem adduci poterit. Scepticis adeo principium communicabilitatis attributorum sese probare debet (§. 41), non dogmaticis (§. 40). Si qui ad omnipotentiam Dei tanquam sacram anchoram confugiunt; ii, quam abjecte de eadem sentiant, in Theologia naturali intelligent.

Wolffii Psychologia Rationalis.

C

§. 46.

§. 46.

An facultas cogitandi corpori vel materie communicari possit.

Facultas cogitandi corpori vel materie communicari nequit, quam per se non habet. Facultas enim cogitandi quædam agendi potentia est (§. 29 *Psychol. empir.*), adeoque agendi possibilitas (716 *Ontol.*), vi cujus scilicet cogitationes in ente cogitante possibiles sunt. Quoniam itaque inter attributa entis alicujus referri debet (§. 164 *Ontol.*), corpus autem cogitare cum nequeat (§. 44), attributum ejus non est; eidem quoque communicari minime potest (§. 45).

Propositio hæc probe notanda est, ne dubius reddaris, utrum anima sit substantia immaterialis a corpore diversa, an vero tantummodo quædam corporis facultas, consequenter in Scepticismum partialem respectu animæ incidat (§. 41), animum disponens ut leviculis deinceps rationibus, quales a Materialistis proferri solent, pronus in Materialismum efficiatur (§. 33), imo ut incauto Materialismus posthac facile imponat, cum non omnium sit æqua mentis lance trutinari momenta rationum.

§. 47.

Anima immaterialitas.

Anima materialis, seu corpus esse nequit. Anima enim sibi sui & aliarum rerum extra se conscia est (§. 20 *Psychol. empir.*). Sed corpus cogitare nequit (§. 44), nec cogitandi facultas eidem communicari potest, quam per se non habet (§. 46). Anima igitur corpus esse nequit, consequenter nec materialis esse potest (§. 122. 141 *Cosmol.*).

Quando anima corpus seu materia esse negatur, patet eam sumi pro subjecto cogitationum, ut adeo perinde sit ac si negaretur, cogitationes esse modificationes alicujus materiæ, veluti materiæ cujusdam subtilis in cerebro vi structuræ ejusdem hoc modo modificabilis.

§. 48.

Simplicitas & substantialitas animæ.

Anima est substantia simplex. Anima enim non est corpus (§. 47), nec quoddam corpori communicatum attributum (§. 46), adeoque nec ens compositum est, nec enti cuidam composito inhæret (§. 119 *Cosmol.*). Quamobrem cum ens omne vel compositum sit, vel simplex (§. 685 *Ontol.*); anima ens simplex sit necesse est.

Jam quoniam cogitationes continuo mutantur & aliæ aliæque sibi invicem succedunt, in modorum numero sunt (§. 151 *Ontol.*). Anima igitur, cui modi isti conveniunt, modificabilis est (§. 764 *Ontol.*), cumque eam per aliquod tempus cum corpore perdurare palam sit (utrum enim absque eodem existere possit, nec ne, hic ut definiatur opus non est), perdurabilis (§. 766 *Ontol.*). Enimvero subjectum perdurable & modificabile substantia est (§. 768 *Ontol.*). Anima ergo substantia est.

Est vero anima ens simplex *per demonstrata*. Ergo substantia simplex est.

Simplicitatem animæ evinci necesse est, ut constet, ei convenire quicquid de ente simplici in philosophia prima demonstratum fuit. Et sane entis simplicis & eorum, quæ eidem conveniunt positive, notiones habemus, quatenus anima sibi sui conscia est. Unde omnis de ente simplici theoria ab anima abstrahitur tanquam genus a specie.

§. 49.

Proprietates rerum materialium.

Quoniam ens simplex partibus caret (§. 673 *Ontol.*), nec extensum est (§. 675 *Ontol.*), nec ulla præditum figura (§. 677 *Ontol.*), nec spatium replet

replet (§. 679 *Ontol.*), ac magnitudine caret (§. 678 *Ontol.*), motuque intestino destituitur (§. 682 *Ontol.*); *Anima partibus caret, nec extensa est, nulla prædita est figura, nullum replet spatium, caret magnitudine, motuque intestino destituitur.*

*terialiâ
anime
repu-
gnant.*

Si qui sunt, qui animæ motus tribuunt, ii aut improprie loquuntur, significatu vocabuli proprio in alium translato, aut Materialistæ sunt modificationes animæ pro motu materiæ cujusdam subtilis venditantes, aut incauti cum Materialistis loquuntur, dantes sine mente sonos.

§. 50.

Materialismus falsa hypothesis. Materialismus enim est hypothesis, qua animam materialem esse sumitur (§. 35). Enimvero anima materialis esse nequit (§. 47), nec facultas cogitandi materiæ, seu corpori cui-dam communicari potest (§. 46). Materialismus itaque sumit, quod esse nequit, seu impossibile est, adeoque hypothesis est (§. 126 *Disc. prælim.*), eaque falsa (§. 505 *Log.*).

*Mate-
rialismi
impossi-
bilis.*

Hic tantum ostendimus, Materialismum esse falsum, nondum vero definimus periculum, quod ab eo imminet, nec quid veri eidem subist, cum nihil statuatur adeo absurdum ab aliquo philosophorum, quin subist quidpiam veri, unde speciem mutuatur. A convitijs vero in auctores prorsus abstinemus, etsi errorum, & exceptionum fontes detecturi rationes non dissimulemus influentis in assensum appetitus, quas in apricum productas evolvere philosophi est (§. 31 *Disc. prælim.*).

§. 51.

Anima prorsus differt a corpore. Est enim ens simplex (§. 48). Quate cum ens simplex a composito prorsus differat (§. 683 *Ontol.*), a composito, consequenter a corpore prorsus differt (§. 119 *Cosmol.*).

*Anima
esse a
corpore
distin-
ctam.*

Differentiam animæ a corpore *Aristotelis* non satis distincte exposuerunt; accuratius illam ab hoc distinxit *Cartesius*. Demonstrat is animam esse a corpore distinctam, quod idea ejus diversa sit ab idea corporis: distincta enim sunt entia, quarum diversæ sunt actiones (§. 142 *Ontol.*). Nimirum anima proprias sibi habet modificationes, continua perceptionum variatione; corpus itidem suas, figuræ & magnitudinis variatione (§. 127 *Cosmol.*). Ultraque autem modificatio per commune principium explicari nequit. Duo igitur admit-tenda sunt mutationum istarum subjecta, diversa utique a se invicem, cum in iis diversa supponenda sint, ut intelligibili modo illæ explicari possint. Recte omnia sese habent, sed ostendendum erat, modificationes animæ non esse explicabiles per eadem principia, per quæ explicantur modificationes corporis: quod magis sumere, quam probare videtur *Cartesius*, nos vero in superioribus evicimus (§. 44. 46), ut adeo nostra de anima philosophia *Cartesianam* non subvertat, sed eandem illustret & corroboret. Patebit idem ex subsequenti-bus, ubi ad specialia digrediemur. Ceterum diversitas illa omnium clarissime ex collatio-ne notionum corporis & animæ elucescit, quarum illam in *Cosmologia*, hæc in *Psychologia* rationali evolvimus.

§. 52.

Anima alias prorsus qualitates habere debet, quam corpora. Etenim ani-ma prorsus differt a corpore (§. 51). Quare cum anima & corpora differ-re nequeant nisi per ea, quæ ipsis insunt, seu quæ in iisdem determinata sunt (§. 112 *Ontol.*), adeoque per determinaciones (§. 122 *Ontol.*), eas-que intrinsecas (§. 545 *Ontol.*), omnis autem determinatio intrinseca vel in qualitatum, vel in quantitatum numero est (§. 454 *Ontol.*); animæ quoque alias prorsus qualitates habere debent, quam corpora.

*Quali-
tates
anime
quænan-
sint.*

Veritatem propositionis a posteriori confirmat Psychologia empirica sive cum observationibus rerum materialium communibus, sive cum Physica collata.

§. 53.

Vis animæ insitata.

Anima vi quadam prædita est. Anima substantia est (§. 48), & cum in eadem perceptiones aliæ succedant aliis, ex perceptionibus nascantur appetitus, ex appetitibus denuo perceptiones, quemadmodum universa loquitur Psychologia empirica; status ejus mutatur (§. 709 *Ontol.*). Vi igitur quadam prædita est (§. 776 *Ontol.*).

Propositio hæc probe notanda est. Vim enim animæ nec satis agnovere Scholastici cum facultatibus animæ eandem confundentes; nec *Cartesius* satis distincte exposuit, et si tacite eam admiserit, dum essentiam animæ in cogitatione consistere docuit, quam sine vi concipi non posse constat.

§. 54.

Vis & facultas animæ diversa.

Vis & facultas animæ a se invicem differunt. Vis enim consistit in continuo agendi conatu (§. 724 *Ontol.*), facultates tantummodo sunt potentia activæ animæ (§. 29 *Psychol. empir.*), adeoque nudæ agendi possibilitates (§. 716 *Ontol.*). Vis igitur animæ & facultas a se invicem differunt (§. 183 *Ontol.*).

Idem etiam sic ostenditur. Ex vi constanter sequitur actio, nisi eidem resistatur (§. 728 *Ontol.*). Facultates animæ sunt tantummodo potentia activæ (§. 29 *Psychol. empir.*), adeoque ex iis nulla sequitur actio (§. 717 *Ontol.*). Facultates igitur animæ, salvis ejusdem perceptionibus & appetitibus, vi substituere non licet. Vis igitur & facultates animæ diversæ sunt (§. 183 *Ontol.*).

Differentia admodum manifesta est, modo vis & facultatis notiones satis distinctas habeamus, ut hoc exemplo doceamur, quam utilis sit terminorum abstractorum distincta explicatio, ne in errores incidamus incremento scientiarum valde noxios.

§. 55.

Principium actualitatis in anima.

Vi animæ actuantur, quæ per facultates ejusdem in eadem possibilea intelliguntur. Quæ enim per facultates animæ possibilea intelliguntur, existere seu actu esse quidem possunt (§. 133 *Ontol.*), sed ideo non existunt, seu actu dantur (§. 171 *Ontol.*). Quare cum ratio sufficiens requiratur, cur quid possibile existat (§. 70 *Ontol.*), & vis animæ contineat in se rationem sufficientem actualitatis eorum, quæ per facultates ipsius tanquam potentias activas (§. 29 *Psychol. empir.*), possibilea sunt (§. 722 *Ontol.*), & posita ratione sufficiente ponantur ea actu (§. 118 *Ontol.*); vi animæ ad actum perducuntur, quæ per facultates ejusdem in eadem possibilea intelliguntur.

Perpicuum hiuc est, in quonam differentia inter vim animæ & facultatem ipsius consistat, simulque apparet necessitas vim a facultate probe distinguendi. Etenim si modificationes animæ distincte explicare voluerimus, & ostendendum est cur sint possibilea, & reddenda quoque ratio est, cur actu fiant. Quare cum per facultates animæ tantummodo intelligatur, quod istiusmodi perceptiones & appetitus habere possit, facultates nudas animæ tribui non sufficit, sed addendum principium est, per quod patet cur actu insint. Unde vero intelligatur, cur hæc potius jam actu insint perceptiones, quam aliæ; hi potius insint appetitus, quam alii, ulterius inquirendum.

§. 56.

§. 56.

Anima continuo tendit ad mutationem status sui. Est enim vi quadam prædita (§. 53). Quamobrem cum vis continuo tendat ad mutationem status subjecti, cui inest (725 *Ontol.*); vi quoque sua mediante anima ad status sui mutationem continuo tendere debet.

Animæ tendentia ad status mutationem.

Principium hoc probe notandum est: eodem enim inferius nobis erit opus ad reddendam rationem generalem appetitus, cujus distincta notio philosophis hæcenus non satis perspecta fuit. Excitanda igitur lectoris attentio est, ne in sequentibus cespitet defectu notionis lucidæ.

§. 57.

Vis animæ nonnisi unica est. Anima enim simplex est (§. 48), adeoque partibus caret (§. 673 *Ontol.*). Ponamus jam animam plures habere vires a se invicem distinctas: cum unaquæque in continuo agendi conatu consistat (§. 724 *Ontol.*), unaquæque peculiare requireret subjectum, cui inest. Atque ita plura concipienda erunt entia actualia a se invicem distincta (§. 142. 183 *Ontol.*), quæ cum simul sumpta anima sint, erunt ejusdem partes (§. 341 *Ontol.*); quod utique absurdum *per demonstrata*.

Unicitas vis animæ.

Patebit quoque deinceps unam animæ vim modificationibus animæ omnibus explicandis sufficere, ac præter necessitatem fingi plures. Præterea necuntur difficultates inextricabiles præter omnem rationem & nulla prorsus necessitate urgente. Etenim necesse est, si quidem vires plures a se invicem diversæ in anima insint, ut una alteri resistat interea, dum ipsa agit, & alteram ad agendum determinet, ut modificationes animæ aliæ ex aliis nascantur & per se invicem explicabiles sint. Quantæ hic nascantur difficultates non tollendæ, nisi admittantur qualitates occultæ, experietur, qui ex diversis animæ viribus modificationes ejus explicare voluerit. Ex sequentibus autem patebit, quam sint omnia plana & perspicua, si a simplicitate animæ non recedas. Sumimus in demonstratione, vim concipi debere per modum prædicati primitivi, quod rationem nullam postulat, cur insit: id quod vi notionis ipsius vis sumere licet, propterea quod in ea continetur ratio sufficiens actualitatis eorum, quæ in anima contingunt (§. 722 *Ontol.*). In Psychologia rationali, in qua ratio reddenda est eorum, quæ animæ insunt, aut non insunt (§. 4), sumere hoc licebat per modum hypotheseos (§. 129 *Disc. prælim.*): sed non opus est ut absque probatione sumatur, quod probari potest.

§. 58.

Status animæ continuo mutatur. Datur enim in anima vis (§. 53), adeoque status ejus continuo mutatur nisi aliquid ei resistat (§. 729 *Ontol.*). Vis vero illa nonnisi unica est (§. 57). Quare cum in ea contineatur ratio sufficiens actualitatis actionis, seu modificationum animæ (§. 722 *Ontol.*), non simul in eadem contineri potest ratio sufficiens cur ea non sequatur (§. 28 *Ontol.*). Sibimetipsi igitur resistere nequit (§. 727 *Ontol.*). Status adeo animæ continuo mutatur.

Continuus status animæ mutatio.

Patet idem a posteriori, quando vigilamus. Tum enim nobis conscii sumus alias aliasque perceptiones sibi invicem continuo succedere. Jam cum perceptiones partiales in numero modorum sint (§. 131 *Ontol.*); statum ejus constituunt (§. 704 *Ontol.*). Unde patet, dum vigilamus, statum animæ continuo mutari. In somnio idem patet eodem modo: est in somno quieto, quo nobis rei nullius conscii sumus, a posteriori idem non liquet. Necesse igitur est ut continuitas mutationis a priori evincatur. Ex probatione, quam dedimus, patet ratio ejus, quod observatur.

§. 59.

§. 59.

*Status
animæ in
somno
quiescit.*

Dum dormimus, sed non somniamus; anima est in statu perceptionum obscurarum, seu totalium confusarum. Dum dormimus, sed non somniamus; nobis nec nostri, nec rerum aliarum extra nos conscii sumus: id quod unusquisque in seipso quotidie experitur (§. 664 *Log.*). Quoniam vero status animæ continuo mutatur (§. 58), quem in variatione perceptionum consistere constat (*not. §. cit.*); perceptiones quoque in somno continuo variari debent. Necessè igitur est, ut cum in perceptione totali partiales minime distinguamus (§. 11), totalis perceptio confusa sit (§. 39 *Psychol. empir.*), consequenter partiales claræ esse nequeunt (§. 44 *Psychol. empir.*). Sunt itaque obscuræ (§. 30 & seqq. *Psychol. empir.*), & ideo anima est in statu perceptionum obscurarum.

Quales sint obscuræ istæ perceptiones, nondum definitio. Sufficit constare, quod nec in somno quantumvis profundo anima cesset ab omni actione. Plura patebunt ex inferioribus.

§. 60.

*Omnes
animæ
actiones
eadem
vi pro-
duci.*

Eadem vi omnes animæ actiones producuntur. Actiones enim animæ rationem sufficientem actualitatis in vi agnoscunt (§. 722 *Ontol.*), adeoque anima eadem ipsis actualitatem impertitur (§. 118 *Ontol.*), consequenter actiones suas producit (§. 690 *Ontol.*). Quamobrem cum vis ejus nonnisi unica sit (§. 57); eadem vi omnes ejus actiones producuntur.

Quod hic de anima evincitur, idem de corporibus experientia palam facit. Unica in corporibus vis est, quam motricem appellamus (§. 137 *Cosmol.*), & ab ea omnis proficiscitur mutatio, quæ corporibus accidere potest (§. 128 *Cosmol.*). Ita, flammæ candelæ accensæ unica inest vis, nempe motrix, quam modo nominavimus, sed diversa eadem sortitur nomina pro diversitate effectuum, qui ab eadem pendent. Quia lumen diffundit candela ardens, flammæ ejus tribuitur vis illuminandi. Quando calorem ipsius tactu percipimus & corpora eidem admota calefieri observamus; vim calefaciendi ei adscribimus. Et ad alios effectus attenti eidem vim accendi, comburendi, liquefaciendi aliasque complures assignamus. Absurdus vero videretur, qui vires pro diversitate effectuum multiplicaret & phenomenon rationes in Philosophia naturali redditurus experiratur, eandem vim motricem diversis nominibus inutiliter appellari. Idem adeo de anima quoque per omnia valet.

§. 61.

*Diversi
effectus
vis ani-
mæ.*

Quoniam anima nunc sentit (§. 67 *Psychol. empir.*), nunc imaginatur (§. 92 *Psychol. empir.*), nunc meminit (§. 175 *Psychol. empir.*), nunc reminiscitur (§. 230 *Psychol. empir.*), nunc ad perceptiones suas attendit (§. 237 *Psychol. empir.*), nunc animum ad eas reflectit (§. 257 *Psychol. empir.*), nunc abstrahit (§. 282 *Psychol. empir.*), nunc notiones format, judicat & ratiocinatur (§. 325 *Psychol. empir.*), nunc appetit (§. 580 *Psychol. empir.*), nunc averfatur (§. 582 *Psychol. empir.*), nunc libere vult (§. 880 *Psychol. empir.*), nunc non vult (§. 881 *Psychol. empir.*), ut adeo animæ sensus, imaginatio, memoria, reminiscencia, attentio, reflexio, facultas abstrahendi, notiones formandi, judicandi, ratiocinandi, appetitus sensitivus, averfatio sensitiva, voluntas & noluntas tribuatur (§§. *cit.*); anima igitur vi eadem nunc sentit, nunc imaginatur, nunc meminit, nunc reminisci-

nunciscitur, nunc attendit, nunc reflectit, nunc notiones format, nunc judicat, nunc ratiocinatur, nunc appetit, nunc aversatur, nunc libere vult, nunc non vult.

Quoniam nihil sit sine ratione sufficiente (§.70 *Omni.*); ratio quoque dari debet, cur anima nunc potius sentiat, quam imaginetur, vel actum quendam alium edat. Atque hic potissimum est labor, quo in Psychologia empirica defungendum. Inquirendum igitur est, quænam sint primæ mutationes ab hac vi pendentes, & quomodo inde proficiantur ceteræ.

§. 62.

Anima sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organis sensorii contingunt. Ea enim lex sensationum constans & inviolabilis est: Si in organo aliquo sensorio ab objecto aliquo sensibili quædam producitur mutatio; in anima eidem coexistit sensitio per illam intelligibili modo explicabilis, seu rationem sufficientem agnoscens in illa, cur sit & cur talis sit (§.85 *Psych. empir.*). Jam sensationes sunt perceptiones objectorum externorum mutationem organis sensorii inducendum (§.65 *Psych. empir.*), adeoque anima dum sentit, objecta ista sibi repræsentat (§.24 *Psych. empir.*). Et quoniam corpus nostrum constanter in mundo hoc adspectabili est; corpora quoque, quæ eundem componunt (§.119 *Cosm.*), constanter in corpus nostrum agunt pro situ ejusdem in mundo seu universo. Patet adeo animam sibi repræsentare hoc universum, seu mundum hunc adspectabilem, pro situ corporis nostri in universo, atque mutationibus convenienter, quas corpora, ex quibus constat, in organis sensorii producant. Quando dormimus, nihil clare ac distincte percipimus (§.15). Quoniam tamen anima adhuc est in statu perceptionum confusarum totalium, seu obscurarum (§.59); nil obstat, quo minus adhuc corpus suum & quæ idem tangunt obscure percipiat, adeoque anima istam repræsentationem mundi continuet, ut adeo sine restrictione dici possit, quod sibi repræsentet hoc universum.

*Universi
repræsentatio
in
anima.*

Hæc universi in anima repræsentatio extra omnem dubitationem posita est, ut eam negare nemo possit. Si cui adhuc dubium videatur, quod de continuatione hujus repræsentationis dicitur; idem evanescet in sequentibus, ubi rationes particulares eorum, quæ in anima contingunt, in medium proferimus. Neque id dubium alicui movere debet, quod dixerimus, animam sibi repræsentare hoc universum, cum tantummodo quædam sibi repræsentet corpora universi exiguam admodum particulam constituentia. Quod si enim ad perceptiones suas attendat, percipiet utique se corpora ista semper spectare tanquam in continuo & cum mundo connexa. Si qua vero adhuc obscuritas supersit, ea per sequentia dispelletur. Ipsimet non dissimulamus dubia, quæ tironi hujus philosophiæ subnasci poterant, ne incautus suo sibi placeat acumine & objectionibus futilibus veritatem propositionis evertere conetur, nisi animum malitosum aperte prodere velit.

§. 63.

Anima habet vim sibi repræsentandi hoc universum limitatam materialiter situ corporis organici in universo; formaliter constitutione organorum sensoriorum. Anima enim sibi repræsentat hoc universum (§.62). Quare cum omnes animæ actiones eadem vi producantur (§.60), qua prædita est (§.53), vel cum vi ejus actuentur, quæ in eadem per facultates ejusdem (§.55),

*Anima
vis re-
presen-
tativa
universi.*

(§. 55), adeoque & per facultatem sentiendi (§. 67 *Psychol. empir.*), possibilia colliguntur; vi sua hoc universum quoque sibi repræsentat. Habet igitur vim sibi repræsentandi hoc universum.

Jam vero anima sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis organici in universo, ut scilicet non percipiat objecta nisi quæ in organa sensoria agunt (§. 62). Limitatur ergo illa vis quoad objectum, seu materialiter (§. 948 *Ontol.*) situ corporis organici in universo (§. 468 *Ontol.*).

Similiter anima sibi repræsentat hoc universum convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt (§. 62), ut ex iis mutationibus constet, cur modus repræsentandi talis potius, quam alius, scilicet ut perceptio adsit clara vel obscura; illa vel distincta, vel confusa. Limitatur ergo eadem vis animæ formaliter (§. 945 *Ontol.* & §. 31 *ac seqq. Psych. empir.*) constitutione organorum sensoriorum (§. 468 *Ontol.*).

Vim hanc repræsentativam universi in dubium vocare non potest, qui non admittere velit experientiæ ac rationi repugnantia. Effectum enim illa loquitur; hæc vim, qua is producitur, manifestat. Nondum vero definimus, quomodo vis illa a corpore pendeat, ac limitationis suæ fundamentum in eo agnoscat: tum demum id facere licebit, ubi in commercii inter mentem atque corpus intercedentis rationem inquisiverimus. Neque obstat propositionis præsentis veritati, si vel maxime quis tum sumat in animam agere corpus; cum salva ista actione vis animæ tantummodo determinari possit in percipiendo quoad specificationem perceptionis, quemadmodum mobile in motu jam constitutum determinatur ab altero mobili quoad directionem, vel quoad gradum celeritatis in suo motu. Propositio præsens ab omni hypothesei independens, quæ in gratiam illius commercii conditur. Unde & a nulla earum pendet, quæ ex vi ista necessario consequuntur.

§. 64.

Mutationes animæ a quanam oriantur radicali.

Omnes mutationes animæ a sensatione originem ducunt. Patet idem quoad omnes facultates animæ tam superiores, quam inferiores, quas in Psychologia empirica exposuimus. Etenim quando quid imaginamur, vi sensationis præsentis producimus rei antea perceptæ ideam, nullo actu imaginationis alio præexistente (§. 104 *Psychol. empir.*), & somnium, quod vi imaginationis continuatur, a sensatione initium capit (§. 122. 123 *Psychol. empir.*), & eadem interrumpitur (§. 124 *Psychol. empir.*). Dum quid fingit, phantasmata dividit & componit (§. 144 *Psychol. empir.*). Quare cum phantasmata sint ideæ ab imaginatione productæ (§. 93 *Psychol. empir.*), adeoque non producantur nisi prævia quadam sensatione *per demonstrata*; anima quoque nil quicquam fingit nisi sensatione quadam excitata. Quando rei cujusdam meminimus, ideam ejus reproductam recognoscimus, adeoque nobis conscii sumus, nos eam jam antea habuisse (§. 226 *Psychol. empir.*). Quoniam itaque ideæ vel vi sensuum, vel vi imaginationis reproductuntur (§. 95. 92 *Psychol. empir.*), imaginationis autem actus quendam sensationis actum præsupponit *per demonstrata*; actus quoque memoriæ non nisi prævia quadam sensatione in anima dantur (§. 175 *Psych. empir.*). Attentio & reflexio animæ supponit in anima perceptiones sive sensuum ope, sive vi imaginationis productas (§. 237. 257 *Psychol. empir.*), adeoque

que utraque non nisi prævia quadam sensatione in anima locum habet. Idem eodem modo ostenditur de intellectu, quo res sensui vel imaginationi obvias distincte sibi repræsentat anima (§. 266. 275 *Psych. empir.*), ac in specie de abstractionibus, quibus ea, quæ in perceptione distinguuntur, tanquam a re percepta sejuncta intuemur (§. 282 *Psych. empir.*). Supponit itidem tam notio, quam iudicium intuitivum perceptiones præsentis (§. 331. & §. 343 *ac seqq. Psychol. empir.*); omnis autem ratiocinatio a iudicio quodam intuitivo ortum trahit (§. 354 & *seqq. Psychol. empir.*). Atque adeo patet mutationes ad facultatem cognoscendi referendas a sensatione quadam prævente oriri.

Porro cum voluptas ac tædium supponant ideam quandam rei præsentem sive vi sensuum, sive imaginationis (§. 511. 518 *Psychol. empir.*), & appetitus feratur in objectum pro ratione boni in eodem percepti (§. 579 *Psychol. empir.*), averfatio vero animam ab eodem reclinet pro ratione mali in eodem percepti (§. 581 *Psychol. empir.*), consequenter & ille, & hæc supponat quandam rei perceptionem præsentem, omnes autem perceptiones præsentis vel sint a sensu, vel inde pendeant vi imaginationis *per antea demonstrata*; appetitiones quoque & averfationes nullæ in anima dantur nisi sensatione quadam prævia.

Idem quoque experimur a posteriori observantes perceptiones a sensu inchoatas continuari vel vi imaginationis, vel vi ratiociniorum, atque ex iis nasci appetitiones ac averfationes: quemadmodum ex Psychologia empirica manifestum est. Psychologiæ quoque rationalis tractatio idem uberius confirmabit, dependentiam mutationum mentis a se invicem clarissime demonstrans.

§. 65.

Quoniam mutationes omnes, quæ in anima contingunt, a sensatione originem ducunt (§. 64); *primum, quod ab anima producitur, sunt sensationes*, & cum ex iis porro intelligatur, cur ceteræ mutationes, quæ eisdem consequuntur, hæc potius sint, quam aliæ, adeoque rationes earundem in illis contineantur (§. 65 *Ontol.*), etsi sæpius tantummodo remotæ, quia immediatæ ex phantasmate quodam peti possent; *mutationes ceteræ a sensationibus dependent* (§. 851 *Ontol.*).

Quæ propositionem præcedentem a posteriori illustrent; eadem præsentem, eius corollarium, una confirmant.

§. 66.

Essentia animæ consistit in vi repræsentativa universi sive corporis organici in universo materialiter, & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata. Etenim hæc vis primum est, quod de anima concipitur, & unde pendent cetera, quæ eidem insunt (§. 65). Essentia igitur animæ in eadem consistit (§. 168 *Ontol.*).

Qui essentiam animæ cognosci posse negant, aut quid sibi velit essentia non satis intelligunt, aut ad vim animæ repræsentativam universi, ac mutationum ceterarum dependentiam ab eadem, animum non advertunt.

Wolfsi Psychologia Rationalis.

D

§. 67.

§. 67.

*Natura
animæ in
quo con-
sistat.*

Natura animæ in eadem vi repræsentativa consistit. Vi enim hac animæ actuantur omnia, quæcunque per facultates animæ possibile sunt (§. 55). Quare cum per naturam animæ intelligatur principium mutationum in anima eidem intrinsecum, quemadmodum per naturam universi intelligimus principium mutationum in mundo eidem intrinsecum (§. 503 *Cosmol.*), principium vero mutationum sit vis (§. 870 *Ontol.*), & in anima, quæ datur (§. 53), vis universi repræsentativa tantum sit (§. 63); vis quoque illa universi repræsentativa est natura animæ.

Videtur adeo in anima essentia & natura unum idemque esse, quemadmodum vulgo natura synonymum essentiæ habetur. Atat! si penitiori acumine utaris, differentiam aliquam adhuc inter naturam & essentiam animæ intercedere animadvertes, et si utraque in eadem vi consistat: quam differentiam exponi fas est.

§. 68.

*Differen-
tia essen-
tiæ &
naturæ
animæ.*

Vis repræsentativa universi est natura animæ, quatenus repræsentationes istas actuat: essentia vero, quatenus ad tales potius, quam alias, tali potius, quam alio ordine actuandas restringitur. Patet idem ex demonstrationibus præcedentium immediate propositionum; præstat tamen peculiarem demonstrationem afferri. Cum perceptiones animæ continua variatione sibi invicem succedant, quemadmodum unusquisque in semetipso experitur; in modorum numero sunt (§. 151 *Ontol.*). Quoniam itaque in essentia tantummodo continetur ratio sufficiens, cur modi inesse possint, non vero cur actu insint (§. 160 *Ontol.*), ex eo vero, quod vis repræsentativa universi in anima restricta sit ad situm corporis in universo & mutationes in organo sensoriis contingentes, intelligatur, cur tales potius perceptiones in ea possibile sint, quam aliæ, & tali potius ordine, quam alio sibi invicem succedant, consequenter in eo potissimum possibilitatis istorum modorum ratio continetur, quod vis repræsentativa universi restringatur ad tales potius, quam alias perceptiones, tali potius, quam alio ordine actuandas (§. 56 *Ontol.*); vis repræsentativa universi utique essentia animæ est, quatenus restringitur ad situm corporis in universo & mutationes in organo contingentes, seu tales potius, quam alias perceptiones, tali potius, quam alio ordine actuandas.

Quoniam vero perinde in natura animæ continetur ratio, cur perceptiones, quæ per essentiam ejus intelliguntur possibile, actu insint animæ, quemadmodum in natura universa continetur ratio, cur mutationes in mundo hæ potius contingant, quam aliæ (§. 505 *Cosmol.*), ratio vero actualitatis perceptionum in anima sit vis illa universi repræsentativa, quatenus vis est (§. 722 *Ontol.*), consequenter quatenus perceptiones possibile ad actum perducit (§. 118 *Ontol.*); natura animæ in vi universi repræsentativa consistit, quatenus repræsentationes istas, seu perceptiones (§. 24 *Psychol. empir.*) actuat.

Manifesta

Manifesta adeo est differentia, quæ inter essentiam animæ & naturam ejus intercedit: una enim eademque vis alio respectu natura animæ est, alio essentia, ut adeo non minus in anima, quam in corporibus, alia ex essentia animæ, alia ex natura ejusdem consequantur.

§. 69.

Naturale in anima est, cujus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi continetur, qualis animæ inest. Etenim cum vis ista sit & essentia (§. 66), & natura animæ (§. 67), etsi diverso respectu (§. 68); cujus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi, qualis animæ inest, continetur, ejus ratio in essentia & natura animæ continetur. Quoniam igitur naturale in genere est, cujus ratio sufficiens in essentia & natura entis continetur (§. 509 *Cosmol.*); naturale in anima esse debet, cujus ratio in essentia & natura animæ continetur, consequenter in vi repræsentativa universi, qualis animæ inest.

Naturale quid sit in anima.

Abfit ut quis inde inferat, nos in anima non admittere naturalem nisi mundi materialis cognitionem. A vi enim illa universi repræsentativa deducemus omnes perceptiones ac appetitiones & averfationes, & si quæ aliæ diversæ eidem inexistunt, mutationes. Objectio istiusmodi eadem foret cum hæc altera, quod affirmans naturale triangulo esse, cujus ratio in numero ternario laterum continetur, quorum duo simul tertio majora sunt, non admitteret in triangulo nisi latera, cum tamen etiam insint anguli & ab his non minus, quam ab illis pendeant mutationes ac proprietates trianguli. In utroque nimirum casu objectionem proferens palam facit, se vel ignorare, quid sibi velit, rationem unius inexistens contineri in alio inexistente, sive quatenus possibile, sive quatenus actu est, aut quoad utrumque, vel saltem ad id animum non advertere. Nostrum vero est ostendere, quod in vi ista limitata universi repræsentativa ratio sufficiens earum mutationum, quæ in anima contingunt, contineatur. Et id potissimum est, quod nobis in tractatione præsentis incumbit negotium.

§. 70.

Supernaturale in anima est, cujus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi, qualis in anima est, non continetur. Etenim cum vis ista sit essentia & natura animæ (§. 66. 67), utut diverso respectu (§. 68); cujus ratio in eadem non continetur, ejus ratio in natura & essentia animæ non continetur. Quare cum in genere supernaturale illud sit, cujus ratio sufficiens in essentia & natura entis non continetur (§. 510 *Cosmol.*); supernaturale in anima esse debet, cujus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi, qualis in anima est, non continetur.

Supernaturale in anima quid sit.

Eodem sane sensu operationibus Spiritus S. debent mutationes in anima dicuntur supernaturales, propterea quod per naturam animæ non intelligatur, quod istiusmodi mutationes in anima fieri debeant, sit ita per essentiam apparere, quod animæ non repugnet, consequenter possibles sint. Cum enim possibilitas absoluta non sufficiat ad existendum (§. 171 *Onsol.*), sufficiente autem ratione posita poni debeat actu mutatio animæ (§. 118 *Onsol.*); non ideo ratio sufficiens ejus in anima continetur, quod in ea possibilis intelligatur. Accedit quod possibilis intelligatur non naturaliter, sed supernaturaliter, ubi ad possibilitatem quoque extrinsecam animum advertis, quatenus nimirum non deficit causa mutationis.

§. 71.

Quoniam quod supernaturaliter accidit in hoc universo miraculum dici solet (§. 510 *Cosmol.*); *miraculum quoque in anima factum dici debet, quod in eadem supernaturale est.*

Miraculum in anima quando fiat.

D

Tanto

Tanto minus difficultatis habet præsens propositio, quanto certius est definitiones nominales arbitrarias esse. Si quem tamen vox miraculi offendit, etiam in sensu Theologis recepto accipiatur; cum ab hac denominatione abstinere jubeo. Rerum enim denominationibus nulla inest veritas. *Matthias Martinus* in *Lexico Philologico*: *Miraculum*, inquit, *opponitur operi naturali & consueti. Et tunc dicitur id, quod præter ordinem totius create nature contingit: ut, si lapis sursum movetur, nulla creatura motus. Clarius sic describitur: Miraculum est effectus Dei, vere evidens & simpliciter mirabilis, præter totius create nature ordinem edita. Ipse autem hanc definitionem uberius explicans inter alia monet, se per actionem simpliciter mirabilem intelligere eam, cujus causa naturalis nulla, neque interna, neque externa apparet. Addit tamen opera esse omnibus creaturis impossibilia & inimitabilia. Quod si strictè inhæreas huic significatui, inter naturale & supernaturale non datur aliquod intermedium, nisi supernaturale per extrinsecas differentias in species distinguere velis, veluti quod quædam fiant usitato modo in natura & ecclesia; alia inusitato, & ad posteriora significatum miraculi restringere. Præstat tamen intrinsicis deficientibus differentiis entia præter necessitatem non multiplicari. Sed de voce cum nemine litigabimus, modo in re conveniamus.*

§. 72.

Intrinsicæ miraculi possibilitas.

Miraculum aut, si major, mutatio supernaturalis non contradicit essentiali illius animæ, in qua contingit, seu talis mutatio supernaturalis, qualis contingit, in ea anima, in qua contingit, possibilis. Pone enim miraculum contradicere essentiali illius animæ, in qua contingit, si fieri potest. Erit igitur absolute impossibile (§. 79 *Ontol.*), consequenter existere nequit (§. 132 *Ontol.*): quod cum hypothesein evertat, qua illud actu contingere sumimus, patet id essentiali animæ, in qua contingit, non contradicere, adeoque in eadem possibile esse (§. 85 *Ontol.*).

Miraculum adeo, seu supernaturale quemadmodum in mundo materiali (§. 517 *Cosmol.*); ita quoque in anima non ex possibilitate ejus, quod contingit, sed ex sola actualitate agnoscitur.

§. 73.

Miraculum quando in anima contingat.

Si miraculum seu effectus supernaturalis in anima contingit; naturales deficientes cause actum ejus, quod possibile est, determinantes. Etenim ut aliquid existat, præter possibilitatem aliud quid adhuc requiritur (§. 173 *Ontol.*). Ponamus adeo esse in anima, vel alio ente finito, si fieri possit, rationem sufficientem actualitatis quoque ejus, quod in eadem contingit, non tantummodo per essentiali ejus possibile intelligi. Erit igitur id, quod in anima contingit, naturale quid (§. 69), minime autem miraculum (§. 70. 71): quod cum hypothesein evertat, ratio sufficiens ejus, quod in anima contingit, nec in anima, nec in ente quodam finito alio (si quidem id in animam agere posse sumatur) continetur, consequenter causa naturalis deficit (§. 881 *Ontol.*).

De miraculo adeo seu effectu supernaturali in anima judicaturus perpendere debet; quænam ad actualitatem ejus determinandam requiruntur, ut appareat quomodo istiusmodi effectus in eadem contingere possit: ut adeo palam sit quantum ad evincendam veritatem miraculi in anima facti, seu effectus supernaturalis in eadem conspicui, conferat *Psychologia*, præsertim rationalis, utpote cujus est tradere rationes sufficientes eorum, quæ in anima contingunt (§. 4). Quicquid enim in anima naturale est, id ad distinctas notiones revocare debet *Psychologia*,

§. 74.

§. 74.

Quod naturale in anima est, idem erit supernaturale seu miraculosum, si deficiente causa naturali sufficiente contingit. Quoniam enim miraculum est mutatio in anima possibilis (§. 72), sed quæ, dum contingit, non agnoscit causam naturalem sufficientem (§. 73), adeoque ab actualitate habet mutatio, quod miraculum, seu supernaturale dici possit; ideo non obstat, quo minus hoc tempore miraculum seu supernaturale sit, quod alio naturale fuerat eritque. Quamobrem ubi deficit causa naturalis sufficiens, miraculum seu supernaturalis quædam mutatio utique erit.

Quomodo effectus naturalis in miraculum abeat.

Idem plane obtinet in mundo materiali (§. 519 *Cosmol.*), & miracula hujus generis, de quibus præseus loquitur propositio, mirifice illustrantur per ea, quæ in mundo materiali ad idem genus referri debent. E. gr. in mundo materiali possibile est ut pluat, nec pluviam habere vulgo causam naturalem, quando pluit, ignotum est. Sed ponamus cælum esse sudum & Solanum advehere ex improvise nubes imbre gravidas, in quem resolutæ destillant, dum teste barometro aer gravior evadit. Ecquis non videt imbrem hunc esse miraculosum, cum Solanus nunquam advehat, sed, ubi a tempestate pluvia primum spirat, tantummodo revehat nubes, nubes autem dissolvi ac per atmosphæram dissipari constat, dum gravior evadit. Habemus adeo effectum eundem nunc miraculosum, qui alias naturalis est, deficientibus jam causis naturalibus qui alias adsunt. Similiter in anima possibilis est habitus linguis exoticis sensa sua exprimendi; sed is quemadmodum ceteri omnes non acquiritur nisi præviis crebris exercitiis (§. 430 *Psychol. empir.*). Quodsi ergo ponamus habitum hunc absque ullo exercitio prævio in anima hominis in instanti oriri; ratio actualitatis nulla dabitur in anima, deficiente causa naturali ejus acquirendi. Erit adeo in hoc casu miraculum.

§. 75.

Si actus supernaturalis in anima producendus; ab ente quodam ab anima & a mundo materiali diverso id fieri debet. Si enim actus supernaturalis est, ejus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi, qualis in anima est (§. 70), adeoque in essentia & natura animæ (§. 66. 67), non continetur. Quamobrem cum præter hanc vim alia in anima non existat (§. 57), & ab ea actuentur, quæcunque per facultates ejusdem in eadem possible intelliguntur (§. 55); ratio actus supernaturalis in anima sufficiens minime continetur, adeoque anima ipsa causa ejusdem efficiens esse nequit (§. 886 *Ontol.*). Erit igitur ens ab anima diversum (§. 183 *Ontol.*).

Causa actus supernaturalis in anima efficiens.

Ponamus jam hoc ens ab anima diversum esse corpus quoddam in mundo materiali existens (§. 119 *Cosmol.*). Quoniam corpora vi activa, quam habent (§. 142 *Cosmol.*), adeoque motrice (§. 137 *Cosmol.*), agunt, nec agunt nisi in contiguum (§. 128 *Cosmol.*); corpus istud in animam nostram agere non posset, nisi mediante corpore nostro, consequenter quatenus mutationes inducit organo sensorio cuidam, cum præter mutationum in organo sensorio & in mente coexistentiam (§. 948 *Psychol. empir.*) alia mentis a corpore dependentia non observetur. Quamobrem hac actione corporis non poneretur in anima nisi perceptio, qua ipsum tanquam extra animam repræsentatur (§. 948 *Psych. empir.*). Mutatio igitur in anima contingens explicabilis per vim repræsentativam universi, quam habet (§. 62),

conle-

consequenter naturalis animæ foret (§. 69): quod cum hypothese repu-
gnet, corpus nullum in anima mutationem supernaturalem producere va-
let. Erit igitur ens istud a mundo materiali diversum (§. 183 *Ontol.*).

Sume corpus aliquod in mundo immediate in animæ producere muta-
tionem quandam supernaturalem diverso prorsus modo ab eo, quem mo-
do exposuimus. Cum in corpore alia vis activa præter motricem non da-
tur, quemadmodum ex iis intelligitur, quæ de essentia & naturæ corpo-
rum capite integro in Cosmologia demonstrata sunt; admittenda erit in
corpore, quod in animam agit, actio quædam per ejus vim activam sive na-
turam (§. 145 *Cosmol.*) & essentiam minime explicabilis, consequenter cu-
jus in ipso corpore ratio sufficiens nulla datur (§. 56 *Ontol.*). Erit adeo
actio ista casus purus (§. 94 *Cosmol.*): quæ cum impossibilis sit (§. 95
Cosmol.), nec per miraculum in corpore fingi possit, cum actio alias ista
miraculosa in corpore agente talis, qualis supponitur, possibilis esse de-
beret (§. 517 *Cosmol.*); actio immediata corporis cujusdam in mundo exi-
stentis in animam admitti nequit. Quamobrem ratum manet, animæ mu-
tationem supernaturalem induci non posse nisi ab ente, quod diversum est
a mundo materiali.

Ratiocinandum est ex ideis rerum, quas habemus, ac inde abstractis notionibus, alias
enim concedenda erit unicuique libera fingendi potestas. Sane quod hanc potestatem sibi
communiter arrogent qui philosophantur, plurima in philosophiam monstra introducun-
tur. Et admitta hac potestate, nihil erit tam firmum, quin cum aliqua specie impugnari
& in incertitudinem adduci possit. Sed cum istiusmodi hominibus nihil nobis negotii est.
Ceterum dum in demonstratione indirecta sumimus, mediante corpore nostro corpus quod-
dam aliud in animam agere posse, non ideo supponimus influxum corporis in animam phy-
sicum tanquam verum; sed eundem in dubio adhuc relinquimus, donec inferius discuta-
tur, quid de eodem sit sentiendum. In Psychologia autem in medio relinquimus, utrum
dentur mutationes supernaturales in anima, nec ne. Cum enim non tractemus nisi ea,
quæ ad philosophicum spectant forum, in iis acquiescimus, quæ naturalia sunt; quæ theo-
logici sunt fori ad Theologiam remittimus. Sufficit in philosophia tradi principia, quæ ad
istiusmodi mutationes supernaturales defendendas sufficiunt. Quæ enim naturalia non sunt,
rationis spheram transcendunt. Quatenus tamen eidem non repugnant, possibilitas eorum
absoluta agnoscitur: id quod ad defensionem sufficit, cum eas tanquam falsas rejicere non
possit, nisi qui impossibilitatem demonstrare valet. Quamobrem ubi possibilitas evicta est,
conatum impossibilitatem demonstrandi irritum esse patet. Missis igitur iis, quæ superna-
turalia sunt, ad naturalia explicanda progredimur.

§. 76.

*Vis ani-
mæ regu-
lis ad-
stricta.*

*Vis animæ in actuandis iis, quæ per facultates ipsius possible sunt, certas
observat leges.* Quando enim anima ideas sensuales producit, legem tenet
sensationum (§. 85 *Psychol. empir.*). Quando phantasmata producit, le-
gem sequitur imaginationis (§. 117 *Psychol. empir.*). Memorix quid man-
datura certa tenetur lege (§. 179 *Psychol. empir.*); nec minus ad legem sese
componere debet, ubi cujusdam reminiscitur (§. 231 *Psychol. empir.*). Si-
militer in formandis notionibus (§. 326 & seqq. *Psychol. empir.*), in conden-
dis judiciis (§. 343. 345 & seqq. *Psychol. empir.*), in ratiociniis præscriptas
sibi leges observat (§. 354 & seqq. *Psychol. empir.*), ut adeo intellectus
opera-

operationes ad certas leges exigantur. Denique appetitus quoque & aversationis lex datur (§. 904. 907 *Psychol. empir.*), quam anima in appetendo & averfando violare nequit. Jam cum in anima non sit, quod non a sensu, imaginatione, memoria, intellectu & appetitu sensitivo atque rationali cum aversatione sensitiva & rationali pendeat, quemadmodum ex *Psychologiæ empiricæ* tractatione palam fit, si singula ad experientiæ normam exigantur, vel vice versa quæ in anima observamus & quorum antea observatorum recordamur, ea ad *Psychologiæ empiricæ* capita referimus; vis animæ, qua actuantur per facultates ejusdem possibile (§. 55), certis legibus adstricta est.

In eo convenit vis animæ cum vi corporum, quod utraque ad certas leges adstringatur. Quemadmodum enim ex *Psychologia empirica* hic ostendimus, dari perceptionum, operationum mentis & appetitus leges; ita ex *Cosmologia* palam est dari leges motus (§. 309. 346. 350. 455. & seqq. 470. 475. 502 *Cosmol.*).

§. 77.

Ex vi animæ in se considerata tantummodo ratio redditur in genere actualitatis perceptionum ac appetituum; ex legibus vero quibus adstringitur, reddenda est eorundem ratio specialis. Nimirum vis animæ in se considerata non exhibetur nisi sub schemate vis perceptivæ (§. 68), adeoque per eam non intelligitur, nisi quod continuo aliæ aliæque perceptiones, consequenter etiam appetitus, quos ex perceptionibus nasci constat (§. 904 *Psychol. empir.*), & inferius clarius docebitur, ad actum perducantur (§. 729 *Ontol.*), adeoque nonnisi actualitatis perceptionum variantium ac appetituum ratio in ea continetur (§. 56 *Ontol.*).

*Ratio-
nes quo-
modo
reddan-
tur eo-
rum, quæ
animæ
insunt.*

Enimvero cum nihil sit sine ratione sufficiente, cur potius sit quam non sit (§. 70 *Ontol.*); ratio etiam adsit necesse est, cur hæc potius actuentur perceptiones, quam aliæ, & cur tales potius sint, quam aliæ. Quare cum eadem ex vi in se considerata dari non possit *per demonstrata*; ex legibus, quas observare tenerur, reddenda erit. Imo eam inde reddi posse patebit ex sequente pertractatione.

Hic denuo analogia intercedit inter vim motricem corporum & vim perceptivam animæ. Stenim ex illa quoque non reddi potest in se considerata ratio nisi generalis actualitatis mutationum; ratio vero specialis motuum ac pendentium inde mutationum ex motuum legibus derivatur. Quemadmodum itaque ad vim motricem non provocamus nisi in generali phaenomenorum explicatione; ita quoque nonnisi in generalibus ad vim animæ perceptivam provocamus. Ubi vero ad specialia descenditur, ad leges vis illius perceptivæ & animæ essentiam confugiendum. Quæ hic dicuntur, ex subsequentiis clarius elucescent.

§. 78.

Lex sensationum continet determinationes essentielles animæ. Lex enim sensationum hæc est propositio: Si in organo aliquo sensorio ab objecto aliquo sensibili quædam producitur mutatio; in mente eidem coexistit sensatio per illam intelligibili modo explicabilis, seu rationem sufficientem, cur sit & cur talis sit, in illa agnoscens (§. 85 *Psychol. empir.*). Lex adeo ista determinat objectum, quod percipi debet, & una modum, quo percipi

*Lex sen-
sationum
qualis
sit.*

cipi debet. Quamobrem cum vis animæ repræsentativa, in qua essentia ejus consistit, limiterur materialiter situ corporis sui organici in universo, & formaliter constitutione organorum sensoriorum (§. 66), adeoque determinationes essentielles redeant ad determinationem objecti, quod percipiendum, nempe id quod vi situs corporis in universo agere in organum sensorium potest, & determinationem modi, quo percipitur, nimirum qualis est mutatio in organo sensorio producta (§. 62); lex sensationum continet animæ essentielles determinationes.

Quoniam omnia illa, quæ enti conveniunt, si non rationem sufficientem; attamen ejus aliquid in essentia entis agnoscunt; a lege sensationum aliquo modo pendent mutationes animæ ceteræ omnes a sensationibus diversæ. Aliquid ejus jam apparet ex ortu omnium operationum animæ a sensatione (§. 64): plenissimam vero lucem id ipsum consequetur ex subsequente tractatione, ex qua elucescet dependentia omnium mutationum ceterarum in anima a sensationibus.

§. 79.

Vis perceptiva animarum a vi motrice corporum diversa.

Vis perceptiva animarum a vi motrice corporum prorsus diversa est. Ex vi enim perceptiva nascuntur perceptiones & appetitus in anima ceteræque ipsius actiones per leges perceptionum & appetituum, quas paulo ante (§. 76) enumeravimus: ex vi autem motrice corporum nascuntur eorundem motus secundum leges motus, quas in Cosmologia exhibuimus quarumque (not. §. cit.) mentionem injecimus. Jam vero regulæ motus ita comparatæ sunt, ut per eas perceptiones & appetitiones explicari nequeant; regulæ autem perceptionum ac appetituum sunt istiusmodi, ut per eas motus intelligi non possint: id quod ex regularum istarum contemplatione extemplo apparet. Prima sane lex motus est: Corpus unumquodque perseverare in statu suo quiescendi vel movendi uniformiter in directum, hoc est, eadem celeritate & secundum eandem directionem, nisi a causa externa statum suum mutare cogatur (§. 309 *Cosmol.*). Enimvero nascuntur in anima perceptiones aliæ ex aliis non modo vi imaginationis (§. 117 *Psychol. empir.*) & eidem sese adjungentis facultatis fingendi (§. 144. 145 *Psychol. empir.*), verum etiam vi operationum intellectus (§. 325 & seqq. *Psychol. empir.*); nascuntur etiam appetitiones & aversationes, volitiones ac nolitiones ex perceptionibus (§. 904. 907 *Psychol. empir.*). Ideo animæ in decreto mutatur situs corporis, ut alia in organum sensorium agant corpora sensationesque mutantur (§. 65 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum mutatis perceptionibus ac appetitionibus aversationibusque animæ status ejusdem mutetur (§. 709 *Ontol.*); status animæ mutatur propria ipsius vi nulla requisita causa externa. Atque adeo patet animam non perseverare in eodem statu percipiendi & appetendi, vel aversandi, donec a causa externa eundem mutare cogatur, quemadmodum in corporibus accidit, consequenter legem primam motus corporum, quam in Cosmologia (§. 309) protulimus, non inservire mutationibus animæ, quemadmodum corporum explicandis. Et idem eodem modo ostendi poterat de legibus

legibus motus aliis, quemadmodum animum ad eas advertenti facile apparet. Ex adverso omnes leges perceptionum & appetitus atque averfationis, quas in Psychologia empirica in medium produximus, non loquuntur, nisi de ortu perceptionum ex aliis perceptionibus præexistentibus & appetitionum atque averfationum ex iisdem. Enimvero in motu non spectatur nisi celeritas & directio, quemadmodum experientia obvia intelligitur. Celeritas autem cum perceptionibus appetitiones atque averfationes cum directionibus eadem non sunt, si vel maxime quidpiam analogi fingere velis, neque illam per leges perceptionum, neque has per leges appetitus atque averfationis explicari posse patet. Lex imaginationis est: si qua semel percepimus & unius perceptio denuo producat, imaginatio producit & alteram (§. 117 *Psychol. empir.*), atque phantasmata minus clara sunt ideis sensualibus (§. 96 *Psychol. empir.*), quæ ab imaginatione producuntur (§. 93 *Psychol. empir.*). Quodsi vero vel maxime celeritatem cum claritate perceptionum componas; nihil tamen in lege imaginationis præsidii deprehendes ad celeritatum in mobili mutationem explicandam: imo obstat lex motus, de qua modo ostendimus, quod ad animam transferri nequeat, quippe quæ celeritatis immutationem seu diminutionem in mobili non admittit sine causa externa, qualis in phantasmatis producendis non requiritur, ut nihil dicamus de eo, quod in eodem mobili diminuatur celeritas, hic vero claritas minor insit non eidem perceptioni persistenti, sed diversæ recenter demum productæ. Abunde igitur patet vim motricem substitui minime posse vi perceptivæ, nec vim perceptivam vi motrici salvis modificationum regulis. Diversæ adeo sunt vires (§. 183 *Ontol.*).

Quodsi quis excipiat, leges cogitationum seu percipiendi ac appetendi vel averfandi tanquam regulas speciales ex legibus indeque pendentibus regulis motus tanquam generalioribus deduci; is affirmat quæ probare nunquam poterit. Faciat enim huius deductionis periculum, qui tam facilis est in asserendo; non dubito fore ut intelligat se omni conatu nihil agere. Materialistæ multa sumunt, sed non probant. Quodsi ad affirmandum non adeo forent proclives; lubricum Materialismi fundamentum protinus animadverterent.

§. 80.

Anima a corpore prorsus diversa est. Anima enim habet vim perceptivam (§. 63): in qua cum essentia ejus consistat (§. 66), ab eadem inseparabilis est (§. 300 *Ontol.*). Corpus instruitur vi motrice, quæ cum in corpore ex substantiis simplicibus resultet (§. 180 *Cosmol.*), consequenter a viribus, quibus elementa prædita sunt (§. 196 *Cosmol.*), non minus a corpore inseparabilis est, quam vis perceptiva ab anima. Enimvero vis perceptiva prorsus diversa est a motrice (§. 79), ut adeo salva utraque substantia una alteri substitui nequeat (§. 183 *Ontol.*). Anima igitur a corpore prorsus diversa est (§. *cit. Ontol.*).

Diversitas anime a corpore.

Equidem diversitatem animæ a corpore jam in superioribus evicimus (§. 51), ac inde materialismum subvertimus (§. 50). Quoniam tamen ipsa experientia convictus didici, quod dudum in genere rationibus confirmatus admiseram, diversitatem animæ a corpore sæpe facilius intelligi ex diversitate vis activæ in anima & vis motricis in corporibus, pro-

Wolfii Psychologia Rationalis.

E

pter

pter diversitatem legum, juxta quas ipsæ modificantur, quam ex repugnantia cogitationum cum corpore vel materia; non inconsultum mihi visum fuit propositionem præsentem, non obstante superiori (§. 51), hic apponi.

§. 81.

Inexistencia
Facultatum.

Facultates animæ eidem non insunt, nisi quatenus vis perceptiva seu universi representativa diverso modo modificabilis. Facultates enim animæ sunt potentia activæ ejusdem (§. 29 *Psychol. empir.*). Quare cum sint nudæ agendi possibilitates (§. 716 *Ontol.*); animæ tribuere diversas facultates idem est ac affirmare, possibile esse ut diversæ eidem inexistant actiones, consequenter mutationes intrinsecæ status diversæ in eadem actu contingant (§. 713 *Ontol.*). Ira animæ tribuere facultatem sentiendi idem est ac affirmare, possibile esse, ut anima percipiat objecta externa mutationem organæ sensoriis qua talibus inducentia, convenienter mutationi in organo factæ (§. 67 *Psychol. empir.*). Animæ tribuere facultatem imaginandi idem est ac affirmare, possibile esse ut producat perceptiones rerum sensibilium absentium (§. 92 *Psychol. empir.*). Animæ tribuere facultatem fingendi idem est ac affirmare, possibile esse ut phantasmatum divisione ac compositione rei sensu nunquam perceptæ phantasma producat (§. 144 *Psychol. empir.*). Et eodem modo sese res habet cum facultatibus ceteris, ipsa etiam facultate appetendi & averfandi: tribuere enim animæ facultatem appetendi & averfandi idem est ac affirmare, possibile esse ut anima inclinetur ad objectum pro ratione boni in eodem percepti (§. 579 *Psychol. empir.*), & ab eodem reclinetur pro ratione mali in eodem percepti (§. 581 *Psychol. empir.*). Neesse vero est ut detur ratio sufficiens, cur talia in anima possibilia sint (§. 70 *Ontol.*). Quare cum in essentia contineatur ratio eorum, quæ præter eam enti vel constanter insunt, vel inesse possunt (§. 167 *Ontol.*), animæ autem essentia in vi, qua prædita est (§. 53), consistat (§. 66); per vim istam intelligi debet, cur talia in anima possibilia sint (§. 56 *Ontol.*), quatenus scilicet ad tales potius, quam alias perceptiones, tali potius, quam alio ordine actuandas restringitur (§. 68). Tribuuntur itaque animæ tales facultates, quia possibile est ut talia per vim ejusdem diversis legibus obtemperantem actuentur. Quoniam vis constanter durat, utpote essentia & natura ejus (§. 66. 67), perdurabile quid est. Et quia actiones ejus continuo variantur perceptionibus aliis succedentibus aliis, appetitionibus item aliis & averfationibus in locum aliarum succedentibus; perceptiones & appetitiones ac averfationes singulares in modorum numero sunt (§. 151 *Ontol.*), consequenter quatenus istæ variantur, vis animæ modificatur (§. 704 *Ontol.*), & quatenus possibiles, vis eadem modificabilis (§. 764 *Ontol.*). Liquet igitur, quatenus vis animæ modificabilis, eatenus ipsi tribui facultates, & diversas quidem tribui, quatenus modificationes non per eandem, sed diversas leges explicabiles sunt, consequenter quatenus vis animæ diverso modo modificabilis.

Modus,

Modus, quo facultates animæ insunt, probe expendendus, ne fingamus, quæ non sunt, nec ex notionibus imaginariis difficultates necitamus. Eodem nimirum modo facultates animæ insunt animæ, quo possibilitates agendi seu activæ corporis potentiz insunt corpori, aut vi ejusdem motrici inesse intelliguntur, & figurarum mutabilitas inest materiæ, imo quælibet modi mutabilitas corpori. Ita aer condensari potest, & condensabilitas est condensationis possibilitas. Quo igitur modo hæc inest aeri: eodem modo facultas animæ eidem inesse intelligitur. Similiter lapis calefieri potest. Hæc calefieri potentia quo modo inest lapidi, eodem modo facultas quælibet animæ inest animæ. Elater aeris intendi potest. Ista intensibilitas quomodo vi elasticæ inest; eodem quoque modo facultas animæ quævis eidem inesse intelligenda venit. Probe expendendus est modus, quo modorum possibilitates insunt rebus materialibus seu corporibus, nempe quatenus per ea, quæ corpori actu insunt, vel tanquam actu inexistencia ponuntur, aliud quid in eodem esse posse intelligitur, quia istis positis in actu, hæc ponenda sunt in potentia. Quodsi enim exemplis specialibus notionem istam tibi familiarem reddideris; tanto clariora quoque tibi erunt, quæ de modo, quo facultates animæ eidem insunt, in præsentem propositionem docentur. Huc autem spectant tanquam notionem directrices, quæ de ratione modorum & possibilitatis eorundem in Ontologia tradidimus (§. 162. 164. 165 Ontol.).

§. 82.

Facultates igitur animæ non concipiendæ instar entium diversorum, quæ actu dantur in anima & perdurant, & quæ per actiones & passiones, quæ ab ipsis proficisci observantur, modificantur. Finge enim hæc ita sese habere: erunt facultates istæ entia perdurabilia (§. 766 Ontol.) & modificabilia (§. 764 Ontol.), consequenter substantiæ (§. 768 Ontol.). Et quoniam diversæ sunt per hypot. diversæ erunt substantiæ. Anima igitur erit plurium substantiarum aggregatum, consequenter substantia composita (§. 794 Ontol.): quod cum sit absurdum (§. 48), facultates quoque animæ non concipi possunt instar entium diversorum, quæ in anima perdurant & modificabilia sunt.

Non ignoro equidem, vulgo facultates ita fingi, sed notione imaginaria, non reali (§. 110 Ontol.), quæ si intra limites suos coerceatur, subinde in philosophia reali ad facilitandam demonstrationem & quæsitam investigationem substitui potest. Quodsi vero pro reali accipiatur, nascuntur difficultates circa simplicitatem animæ & ex iis aliz propullulant, nec videre licet, quomodo sine extensione concipi possit anima: id quod in argumento de immortalitate animæ plurimum negotii facessit. Imo quamdiu notionem imaginariam cum reali confuderis; nihil in Psychologia rationali efficies, sed continuis difficultatibus iisque inextricabilibus urgeberis, ut certo tramite progredi minime liceat.

CAPUT II.

De Facultate sentiendi, sive Sensu.

§. 83.

Sensationes animæ sunt representationes compositi in simplici. Dum enim sentimus, objecta externa nobis repræsentamus, quæ mutationem organæ sensorii qua talibus inducunt (§. 67 Psychol. empir.). Constat vero obvia unicuique momentis singulis experientia, objecta ista esse corpora. Quamobrem cum sentimus, corpora nobis repræsentamus. Jam

Sensationes quales sint.

corpora sunt entia composita (§. 119 *Cosmol.*), ideoque dum sentimus, compositum quid nobis repræsentamus, consequenter percipimus (§. 24 *Psychol. empir.*). Quoniam itaque sensationes sunt perceptiones, quarum ratio continetur in mutationibus, in organis corporis nostri qua talibus contingentibus (§. 65 *Psychol. empir.*), anima vero substantia simplex est (§. 48); sensationes sunt repræsentationes compositi in simplici.

Hæc repræsentatio compositi in simplici maximi momenti est. Quoniam enim non repugnat compositum in simplici repræsentari; ideo animæ possibiles sunt, quippe quarum natura & essentia in vi ista repræsentativa consistit (§. 66. 67).

§. 84.

*Uberior
explica-
tio ante-
rioris.*

Dum sentimus, compositum aliquod præsens in simplici repræsentatur. Dum enim sentimus, ea percipimus objecta, quæ mutationem organis sensorii qua talibus inducunt (§. 67 *Psychol. empir.*), consequenter quæ nobis præsentia sunt (§. 59 *Psychol. empir.*). Sed dum sentimus, compositum in simplici repræsentatur (§. 83). Quamobrem dum sentimus, compositum aliquod præsens in simplici repræsentatur.

Propositio præsens ideo notanda est, ut appareat posthac differentia inter sensationes & phantasmata animæ, consequenter inter imaginationem & sensum.

§. 85.

*Imaginis
in genere
definitio.*

Imago in genere est repræsentatio quælibet compositi.

Definimus hic imaginem in significato latissimo, quem habere potest, ne opus sit eum distingui in proprium & metaphoricum, quemadmodum fieri solet. Plurimum enim refert in disciplinis non admitti significatus nisi proprios & abstineri a metaphoricis.

§. 86.

*Ideæ
sensuales
imagines
sunt.*

Quoniam sensationes sunt repræsentationes compositi (§. 83), repræsentationes autem rei, quatenus objective consideratur, ideæ sunt (§. 48 *Psychol. empir.*), & quidem sensuales, quæ a sensu in anima producuntur (§. 95 *Psychol. empir.*); *Ideæ sensuales imagines sunt.*

Patet adeo, quo sensu admitti possit, dari in anima imagines rerum.

§. 87.

*Imagi-
nis ma-
terialis
& im-
materialis
diffe-
rentia.*

Imago materialis est repræsentatio compositi in composito. Unde *Imago immaterialis* dici potest repræsentatio compositi in simplici. Quemadmodum vero imagines immateriales ideæ vocantur (§. 86 *Psychol. ration.* & §. 24 *Psychol. empir.*); ita ex adverso Imagines materiales, quæ vulgo simpliciter Imagines appellantur, *Ideæ materiales* dici possunt.

Idearum materialium denominatione utemur in inferioribus, nec ea commode carere possumus, quemadmodum ex sequentibus patebit.

§. 88.

*Picturæ
definitio.*

Picturæ sunt repræsentationes compositi in superficie.

Ita communiter objecta pinguntur in tabula, vel tela expansa. Pingi tamen quoque possunt & solent in superficiebus quibuscunque concavis & convexis.

§. 89.

*Sculpturæ
&
Statuæ
definitio.*

Sculpturæ sunt repræsentationes compositi in solido. Dicuntur in specie *Statuæ*, si homines repræsententur. Imo quæcunque imagines corporeæ sub hæc definitione comprehenduntur, veluti quæ ex cera effigiantur.

Nostrum

Nostrum jam non est tradere imaginum materialium differentiam inter se; sed tantummodo exponere differentiam imaginis materialis ab immateriali. Sufficit adeo materiales revocasse ad sua, quæ habent genera, non attentis speciebus, in quas hæc abeunt.

§. 90.

Imagines materiales res intra se repræsentant. Imagines enim materiales res repræsentant in composito (§. 87), adeoque quatenus vi compositionis similitudinem habent cum repræsentato (§. 210 *Ontol.*). Ita statua repræsentat hominem, quatenus cum figura externa hominis eandem habet. Quoniam itaque compositio absolvitur modo, quo partes quædam invicem unitæ sunt (§. 533 *Ontol.*), adeoque ad eum spectantia in numero determinationum (§. 122 *Ontol.*) & quidem intrinsecarum sunt (§. 545 *Ontol.*); objectum intra subjectum repræsentans repræsentatur.

Quomodo imagines materiales res repræsentent:

Specula plana objecta repræsentant in se; concava certo in casu extra se. Unde aliquo modo apparet, quid sit repræsentare in se & extra se; non tamen prorsus apparet. Specula enim non sibi, sed nobis quid repræsentant. Si deest oculus, in quem lumen reflexum incidit, nulla nec in speculo, nec extra idem apparet imago. Præstat igitur ab istiusmodi similitudinibus abstinere, ne, quæ ex notionibus clara sunt, magis obscuretur, quam illustrentur. Ceterum patet ideas materiales alterius prorsus generis esse, quam immateriales imagines, quibus anima sibi objecta, quarum sibi conscia est (§. 21), extra se repræsentat. Perperam igitur a Materialistis confunduntur, quæ toto celo diversa sunt.

§. 91.

Ideæ sensuales sunt similes objecto, quod repræsentant. Ideæ enim sensuales vi sensationis in anima insunt (§. 95 *Psychol. empir.*), consequenter objecta repræsentant, quæ mutationem organæ sensorii qua talibus inducunt (§. 67 *Psychol. empir.*). Quoniam igitur ideæ sensuales sunt imagines istorum objectorum (§. 86), imaginem vero non repræsentare objectum constat, nisi quatenus ea, quæ in objecto distinguuntur, eadem sunt cum iis, quæ in imagine distinguere a se invicem licet, consequenter quatenus imago similis objecto, quod repræsentat (§. 195 *Ontol.*); ideæ utique sensuales objecto, quod repræsentant, similes esse debent.

Idearum sensualium repræsentatio cum objecto similitudo.

Absonum videtur admittere, quod ideæ sensuales sint imagines objectorum sensibilibus, & hoc non obstante in dubium vocare similitudinem cum prototypo. Imago enim objecto, quod repræsentare debet, dissimilis, non est rei illius, sed alterius cujusdam imago. Maximi autem momenti est hanc idearum sensualium cum objectis, quæ exhibent, similitudinem intimius perspicere: id quod ex sequentibus abunde innotescet.

§. 92.

Ideæ sensuales non repræsentant nisi figuras, magnitudines, situs & motus. Ideæ enim sensuales sunt similes objecto, quod repræsentant (§. 91), & quoniam vi sensationis in anima existunt (§. 95 *Psychol. empir.*), objecta ista in organum sensorium agunt (§. 67 *Psychol. empir.*), adeoque corpora sunt (§. 56 *Psychol. empir.*). Corporibus igitur similes sunt, consequenter quæ ideis sensualibus insunt, eadem sunt cum iis, quæ insunt corporibus (§. 210 *Ontol.*). Enimvero corpora entia composita sunt (§. 119 *Cosmol.*), adeoque in iis non dantur nisi partes (§. 531 *Ontol.*), quæ cum limitatæ sint (§. 468 *Ontol.*), figura præditæ sunt (§. 621 *Ontol.*) & quatenus

Ideis sensualibus quid insit.

tenus denuo compositæ determinatam magnitudinem habent (§. 624 *Ontol.*), quatenus vero junguntur aliis (§. 140 *Cosmol.*), nec continuum efficiunt, cum alias nulla oriretur in composito differentia ab aliis (§. 554 *Ontol.*), determinatum ad se invicem situm habent (§. 620 *Ontol.*) - Quamobrem ideæ sensuales, quatenus corpora citra quandam mutationem repræsentant, non repræsentant nisi figuras, magnitudines & situs.

Enimvero quatenus mutationi obnoxia sunt corpora, motui obnoxia sunt (§. 128 *Cosmol.*). Quamobrem ideæ sensuales, quatenus corpora exhibent ut mutationem patientia, non nisi motus repræsentant. Atque ita patet, in ideis sensualibus non contineri nisi figuras, magnitudines, situs & motus.

Quodsi corpuscula, ex quibus materia alicujus corporis constat, fuerint mixta ex diversis materiis aliis; ea rursus resolvuntur in particulas, quæ determinatas habent figuras atque magnitudines situmque ad se invicem determinatum. Quamobrem in eorum quoque perceptione non continentur nisi figuræ, magnitudines ac situs: quod ut ante patet.

Qui mechanicam philosophiam professi sunt, dudum agnovere non aliud quid in corporibus inesse præter figuras, magnitudines ac situs. Nec *Cartesius*, qui essentiam corporum in extensione consistere statuit, diversam ab hæc fovit sententiam. Imo Atomistæ quoque idem admittunt. Quamobrem si supponitur, perceptionibus nostris non alias inesse debere determinaciones, quam quæ rebus insunt, quod in propositione præcedente evicimus; hinc ultro consequitur non alia percipi quam figuras, magnitudines, situs ac motus: Non est quod objicias, experientiam contrarium aperte loqui: quæ enim hinc peti possunt ad labefactandam propositionis præsentis veritatem, ea in fumum abibunt, quamprimum perceptionem confusam intimius perspicere licuerit.

§. 93.

*Sensationes
quatenus
distinctæ
etæ.*

Si figuras, magnitudines & motus in iis, quæ percipimus, distinguimus; sensationes distinctæ sunt. Sensationes enim sunt perceptiones (§. 65 *Psychol. empir.*). Omnis autem perceptio distincta est, quatenus in re percepta plura sigillatim enuntiabilia distinguimus (§. 38 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum in ideis sensualibus non insint nisi figuræ, magnitudines, situs ac motus (§. 92); distinctæ erunt sensationes, ubi figuras, magnitudines ac motus, adeoque & situs in iis, quæ percipimus, distinguimus.

Idem etiam patet a posteriori. Quodsi enim ea, quæ distincte percipimus, consideremus; patebit nos non deprehendere nisi figuras, magnitudines ac situs, nec non motus, quæ a perceptione confusa absunt, ac distincta explicatione tradi possunt. Ceteræ enim qualitates sensibiles non nisi confuse percipiuntur, suoque loco in *Physicæ* ostendentur, quod per figuras, magnitudines, situs ac motus ipsæmet distincte explicentur.

Inde sane est, quod figurarum, magnitudinum & motuum doctrina jam dudum per distinctas notiones tradita fuerit, cum in cæteris *Physici* antiqui ad evidentiam nullam pervenerint, qualis in *Mathesi* observatur.

§. 94.

§. 94.

Si figuras, magnitudines, situs ac motus rei perceptæ inexistentes non distinguere possumus; sensatio confusa est. Quoniam enim ideæ sensuales non præsentant nisi figuras, magnitudines, situs & motus rei perceptæ inexistentes (§. 92); perceptioni quoque confusæ inesse nequeunt percepturæ aliæ, quam figurarum, magnitudinum, situum ac motuum rei perceptæ inexistentium. Quod si ergo figuras, magnitudines, situs ac motus rei perceptæ inexistentes non distinguere possumus; in re clare percepta plura sigillatim enuntiabilia non distinguimus. Est igitur sensatio confusa (§. 39 *Psychol. empir.*).

Sensatio confusa qualis sit.

Probe notandum est, in propositione præsentate ac præcedente supponi sensationem distinctam nihil continere confusi, & vicissim confusam nihil continere distincti. Et si enim perceptiones nostræ ex confusis & distinctis componantur, ac semper iisdem plurimum insit confusi; eas tamen docendi gratia, quemadmodum & alias in disciplinis moris est, a se invicem separari utile, imo necesse est. Istiusmodi etiam separatio ipso mentis actu fieri solet, quatenus animum ad rem perceptam advertentes sigillatim enuntiabilia a se invicem separamus notiones distinctas formaturi (§. 678 *Log.*): id quod inferius distinctius adhuc exposituri sumus, ubi intellectus operationes ad rationes suas revocabimus. Ne tamen dubia suboriantur methodo parum adjuvetis; propositionem sequentem adijcere lubet, ut ea removendi non desit occasio.

§. 95.

Si figuras & magnitudines alias, situs & motus alios in re percepta distinguere possumus, alias vero aliosque distinguere non valemus; sensatio ex confusis & distinctis componitur. Quatenus enim figuras, magnitudines, situs ac motus distinguimus, distincta est sensatio (§. 93): quatenus distinguere non valemus, confusa (§. 94). Quamobrem si figuras & magnitudines alias, situs & motus alios distinguere, alias autem aliosque distinguere non valemus; sensatio ex confusis & distinctis componitur.

Sensatio composita qualis.

Sensationes nostræ omnes compositæ sunt, quemadmodum a posteriori patet, nec minus a priori ex mox uberius dicendis intelligitur. Quamobrem exempla, quibus propositionis præsentis veritas confirmatur & intellectus ejusdem illustratur, adeo obvia sunt, ut unusquisque in se experimentum ejus rei exemplo capere possit. Ponamus e. gr. nos visum percipere mensam. Partium singularum figuras & magnitudines, nec non earum ad se invicem situm probe distinguimus & eareus perceptio nostra distincta est. Habent vero partes diversæ colorem diversum, quem non minus percipimus. Et si autem colorem unum ab altero ob claritatem, qua percipitur, optime distinguamus, atque adeo duorum colorum simultaneæ perceptiones totalem efficiant distinctam; singulæ tamen in se confusæ sunt, cum figuras & magnitudines situsque particularum, ac motus luminis incidentis atque in iisdem modificati sensu percipere non liceat, ut ratione assequi detur, quemadmodum in Physica docebimus. Nullum igitur ex eo dubium moveri potest, quod sensationibus rerum distinctis, quas habemus & in ipsis disciplinis admittere tenemur, insint confuse percepta: quod ut penitus tollatur, probe expendendus est modus, quo confuse percepta inserviant perceptioni totali distinctæ efficiendæ.

§. 96.

Si perceptiones confuse partiales plures ingrediantur compositam; perceptionem totalem distinctam efficiunt. Quoniam confuse percepta clare percipiuntur (§. 37. 39 *Psychol. empir.*); ubi perceptiones confuse partiales plures ingrediuntur compositam, confuse percepta a se invicem distinguere valemus

Perceptiones confuse quomodo totalem

*efficiant
disting-
tam.*

lemus (§. 31 *Psychol. empir.*). Et quoniam etiam confusas perceptiones; vel res per eas repræsentatas vocabulis indigitamus (§. 271 *Psychol. empir.*); confuse quoque percepta a se invicem discernibilia sigillatim enuntiare valemus. Quamobrem cum perceptio aliqua distincta hoc ipso evadat, quod in re percepta plura sigillatim enuntiabilia distinguamus (§. 38 *Psychol. empir.*); perceptiones confusæ partiales plures, compositam ingredientes, totalem efficiunt distinctam.

Exempla obvia idem confirmant, & sufficit illud ipsum, quod ad propositionem præcedentem confirmandam ac illustrandam adduximus. Colores enim diversi a se invicem distinguuntur & peculiaribus nominibus alteri indigitantur, utut unusquisque nonnisi confuse percipiuntur; ita ut in uno colore nequidem plura confuse percepta actu mentis a se invicem separare liceat, quantamcunque attentionem adhibueris & quantocunque studio reflectere super colore percepto volueris. Sunt autem præter perceptiones confusas colorum adhuc aliæ complures, quemadmodum unicuique exploratum est, & de iis idem valere, quod de coloribus diximus, palam est, cum nihil hic de coloribus affirmetur, nisi quatenus confuse percipiuntur: quod adeo de re omni confuse percepta affirmari debet (§. 374 *Psychol. empir.*). Eodem modo perceptiones confusæ ingrediuntur distinctam per modum partium, quo notiones confusæ distinctam. Et quo modo hæc ulterius continuo resolvendæ, ut tandem adæquata prodeat notio (§. 682 *Log.*); ita perceptiones quoque confusæ, quæ tanquam partiales totalem ingrediuntur, in se continuo resolvable sunt in alias, donec tandem in figuris, magnitudinibus, situ & motibus subsistatur (§. 92), etsi ista resolutio in nostra potestate non sit, quemadmodum ex formali vis perceptivæ limitatione deinceps clarius intelligitur.

§. 97.

*Ortus
diversa-
rum per-
ceptionū
confusa-
rum ex
aliis.*

Si plures sensationes confusæ diversæ confunduntur in unam; idea sensualis, quæ inde resultat, diversa apparet ab iis, quæ confunduntur. Etenim si plures sensationes confusæ in unam confunduntur, simul repræsentantur ea, quæ singulis insunt (§. 91). Quoniam vero singulis eadem non insunt (*per hypotb. & §. 183 Ontol.*); in idea sensuali, quæ ex confusione aliarum diversarum in unam oritur, diversa utique insunt, quam unicuique illarum sigillatim spectatæ. Jam cum ideæ sensuales confusæ ideo a se invicem differant, quia perceptiunculæ in unam confusæ differunt; necesse utique est, ut idea sensualis confusa alia sit, adeoque etiam diversa appareat ab iis, quæ confunduntur.

Patet idem a posteriori. Etenim si colores siccos contritos commisceas; nudo oculo qui apparet color, diversus est ab utroque colore, quam habent particulæ pulverum commixtorum.

Quodsi vero per microscopium contuearis pulverem, qui ex commixtione duorum pulverum diversi coloris prodit; in conspectum prodeunt pulvisculi diversi coloris, ii scilicet, in quos contritæ fuerunt massæ diversi coloris. Percipiuntur adeo visu pulvisculi diversi coloris, dum color ille compositus ab ipsorum colore prorsus diversus comparet. Sed quoniam pulvisculi isti nudo visu non amplius a se invicem distinguuntur, sed duo vel plures instar unius apparent, coloris diversi perceptiunculæ in unam confunduntur. Prodit adeo idea sensualis confusa ex plurium
sensa-

sensationum confusione in unam, quæ ab iis, quæ confunduntur, diversa prorsus apparet. Obtinet idem in aliis sensationibus. Ecquis enim est qui nesciat, ex commixtione duorum odorum prodire odorem compositum diversum prorsus ab iis, qui invicem commixti fuere? Quis ignorat, ex commixtione duorum saporum prodire saporem compositum itidem diversum prorsus ab iis, qui invicem commixti fuere? A posteriori igitur propositionis præsentis veritas satis clare elucet, quatenus plurima experientia suggerit exempla, a quibus eandem abstrahere licet.

Maximi momenti est in Moralibus, ut constet quomodo perceptiones confusæ nascantur ex aliis: id quod suo loco constabit, ubi praxin moralem ad distinctas notiones revocaturi sumus. Quodsi ulterius quæsieris, undenam sit ut plures perceptiones diversæ in unam confundantur; responsum accipe ex sequentibus. Ad veritatem propositionis præsentis parum refert, utrum noveris nec ne, undenam sit ista confusio; sufficit a posteriori constare, quod locum in anima habeat.

§ 98.

Dum sentimus, anima sibi repræsentat substantiarum simplicium mutationes intrinsecas, sed in unum confusas. Sunt enim sensationes similes objecto, quod repræsentatur (§. 91), adeoque corpori in organum sensorium agenti (§. 56. 65 *Psychol. empir.*), consequenter determinationes intrinsecæ in ideis sensualibus eadem sunt cum determinationibus intrinsecis in corporibus, quæ repræsentant (§. 195 *Ontol.*). Enimvero corpora sunt substantiarum simplicium aggregata (§. 176 *Cosmol.*), nec præter eas quicquam substantiale in iisdem datur (§. 177 *Cosmol.*), & in istis, tanquam elementis (§. 182 *Cosmol.*), rationes ultimæ eorum continentur, quæ in rebus materialibus deprehenduntur (§. 191 *Cosmol.*). Aliæ igitur determinationes corporibus inesse nequeunt, nisi quæ elementis insunt, si tandem confuse percepta ad suos fontes ita reducantur, ut nihil confusi amplius superfit. Jam status elementorum continuo mutatur (§. 197 *Cosmol.*), & omnis in corporibus diversitas ab elementorum diversitate dependet (§. 194 *Cosmol.*). Quamobrem ideæ nostræ sensuales non repræsentant nisi continuas determinationum intrinsecarum mutationes, quibus status elementorum internus constituitur (§. 705. 706 *Ontol.*). Quilibet autem in seipso experitur se illas determinationes & earum mutationes sigillatim non agnoscere, nec a se invicem distinguere. Eas igitur in unum confundit.

Magni momenti est hæc propositio ad naturam animæ & totius universi intimius perspicendam. Neque hæcenus expensa sunt, quæ ab eadem pendunt & mox uberius exponentur.

§. 99.

Anima sensu ne armato quidem corpuscula derivativa distinguit. Etenim si per microscopium particulam lamellæ auri contemplerur, quod objecta mirifice amplificare potest, imo quantamcunque in iis amplificandis vim habet, non tamen videmus nisi auri quandam lamellam, quæ extensionem continuam uniformem exhibet. Nemo ignorat, aurum esse corpus mixtum, adeoque in particula ista admittenda esse corpuscula ex aliis particulis

Ideæ sensuales quid proprie sint.

Animæ quousque distinctas habent perceptiones.

culis minoribus diversis invicem unitis composita, consequenter derivativa (§. 229 *Cosmol.*). Corpuscula igitur derivativa anima ne sensu quidem armato distinguit.

Quæ de auro compertâ sunt, eadem de massa quacunque alia experiri datur. Quicquid enim sensu percipitur, mixtum est. Non igitur a singulari quodam casu ad universale concluditur.

§. 100.

Corpuscula primitiva sensui non obvia.

Multo minus igitur anima sensu licet utcunque armato corpuscula primitiva distinguit. Anima enim sensu utcunque armato non distinguit corpuscula derivativa (§. 99), ne ea quidem, ex quibus sensui obvia immediate constant, quemadmodum ex probatione propositionis præcedentis intelligitur. Enimvero corpuscula derivativa ex aliis minoribus componuntur, & derivativa prima ex primitivis aggregantur (§. 229 *Cosmol.*), consequenter primitiva partes sunt cujusvis derivativi (§. 341 *Ontol.*), ac ideo quocunque derivativo minora sunt (§. 352 *Ontol.*). Quare cum anima ob exilitatem non distinguat corpuscula derivativa, quod per se patet, adeoque ægrius distinguere possit iisdem minora; sensu quantumlibet armato primitiva corpuscula distinguere nequit.

Patet idem a posteriori. Nullum est dubium, particulas, quæ ingrediuntur corpusculum auri, esse corpuscula derivativa, utpote & ipsa mixta. Dum vero corpuscula auri immediata sensu non distinguimus; unusquisque nostrum rideret quærentem, an non particulas corpuscula ista ingredientiæ distinguere liceat. Ridemus autem non alia de causa, quam quod norimus particulas istas, tanquam partes corpusculorum, minores esse corpusculis: quam etiam risus rationem allegamus. Tacite autem supponimus, nos minora iis, quæ ob exilitatem non videmus, multo minus videre posse. Nisi enim hoc supponatur, non apparet quæstionis absurditas ex eo, quod partes corpusculorum sint hisce minores.

Evidentium distincta evolutio plurimum juvat acumen animæ, ut ad sui cognitionem evadat aptior. Nemo igitur miretur, nobis eam curæ cordique esse. Nec quemquam piget animum ad eandem advertere. Neglectus sane hujus evolutionis haud postrema causa fuit, cur studium psychologicum hæcenus frigeat in Musæis philosophorum.

§. 101.

Elementa rerum non obvia.

Elementa rerum materialium anima sensu utcunque armato distinguere nequit. Quoniam corpuscula primitiva ex elementis ortum suum deducunt (§. 229 *Cosmol.*); antequam ad elementa perveniri possit, necesse est in ideis sensualibus discerni a se invicem corpuscula primitiva. Sed hæc discernere sensu utcunque armato non licet (§. 100). Ergo nec elementa rerum materialium sensu quomodocunque armato distinguere licet.

Corpuscula in genere spectata corporibus similia sunt, nec differunt ab istis nisi magnitudine. Non tamen sensu percipiuntur. Elementa corporum cum corporibus nihil prorsus commune habent (§. 183 *Cosmol.*). Quid ergo mirum, quod sub sensum non cadant? Ubi sensuum auxilio destituimur, ad rationis tribunal provocandum. Atque ideo elementorum existentiam ex principiis rationis deduximus (§. 176. 181 *Cosmol.*). Non inutiliter hæc inculcantur. Vulgo enim natura rerum qualis sit non agnoscitur, quod elementa ad modum objectorum sensibi-

sensibilia concipiuntur, cum tamen sensuum objecta esse repugnet. Aliter sese res habet cum corpusculis, quæ sensus aciem effugiunt. Quodsi enim fingas ea majora fieri ea tamen lege, ut sibi non fiant dissimilia, vel eorundem speciem in oculo amplificari, ut majora appareant; qualia sint vi imaginationis (§. 92 *Psychol. empir.*), adeoque quasi sensu percipis (§. 91. 92 *Psychol. empir.*). Id vero non succedit in elementis rerum materialium: quorum quippe phantasma ideæ sensuali simile nullum possibile.

§. 102.

Quoniam elementa rerum materialium sensui impervia sunt (§. 101), in iistamen rationes ultimæ eorum, quæ in rebus materialibus deprehenduntur, continentur (§. 191 *Cosmol.*), consequenter res materiales non cognoscuntur distincte, nisi perspectis iis, quæ elementis insunt (§. 56 *Ontol.*); nihil quod rebus materialibus inest, prorsus distincte sensu percipitur, nec natura rerum sensui perveſtigabilis.

*Sensu
nihil
pror-
sus di-
stincte
percipi-
tur &
natura
rerum ei-
dem im-
perveſti-
gabilis.*

Hinc in ipsa Mathesi acquiescimus in eo, quod confuse percipitur. Etenim in Geometria acquiescimus in notione extensionis, qualis a sensu in imaginationem derivatur, & in Mechanica gradum in vi sistimus motrice. Enimvero & extensionem (§. 224 *Cosmol.*) & vim motricem non nisi confuse percipimus (§. 295 *Cosmol.*), adeoque in eo acquiescimus in Geometria & Mechanica, quod confuse percipimus, consequenter ab imaginibus pendet omnis cognitio (§. 86). In Arithmetica numerorum notiones tandem resolvuntur in notionem unitatis (§. 339 *Ontol.*) & unitatis notio ab imagine propemodum separata (§. 330. 332 *Ontol.*). Unde numerorum analysi ab imaginibus separatæ cognitionis exemplum fere præbet. At in reliquis disciplinis omnis nostra cognitio ab imaginibus pendet. In Cosmologia generalem universi cognitionem ab imaginibus separare tentavimus, dum veros naturæ fontes aperuimus, ostendimusque quænam sint primæ imagines, a quibus pendet communis naturæ cognitio. In Psychologia igitur rationali ostendendum est, quomodo imagines istæ fundamentales in anima nascantur: id quod uberiores lucem affundet iis, quæ in Cosmologia de hoc universo docuimus.

§. 103.

Dum anima status elementorum internos in unum confundit; remanet notio diversitatis numericæ atque pluralitatis, nec non nexus elementorum vi illorum statuum inter se & æstus illius nexus, ac inde porro extensionis & continuitatis idea sensualis nascitur. Dum enim anima status elementorum internos in unum confundit; eos a se invicem minime distinguit (§. 39 *Psychol. empir.*), adeoque singula sigillatim percipere nequit (§. 682 *Log.*), consequenter sibi conscia esse non potest eorum, quibus status unius elementi a statu alterius differt (§. 11). Quoniam tamen ideæ sensuales similes esse debent objecto, quod repræsentant (§. 91); ut tanquam numero eadem percipiantur, quæ diversa sunt, fieri nequit. Remanet igitur notio diversitatis numericæ: quæ cum sine pluralitate intelligi nequeat (§. 184. 33 *Ontol.*); notio quoque pluralitatis seu multitudinis superesse adhuc debet.

*Quomo-
do Idea
extensio-
nis & cō-
tinitatis
nasca-
tur.*

Status elementorum omnium inter se connexi sunt (§. 200 *Cosmol.*), & quidem ideo quia status interni præsentis ratio in elemento uno reddi potest ex statu interno præsentis alterius (§. 209 *Cosmol.*), quemadmodum ex demonstratione nexus elementorum inter se intelligitur (§. 200 *Cosmol.*). Quoniam anima status elementorum in unum confundit; eorum sibi conscia esse nequit, quibus status isti elementorum per se invicem explicabiles sunt (§. 682 *Log.*). Cum tamen ideæ sensuales similes esse debeant objecto,

quod repræsentant (§. 91); aliquid quoque in idea sensuali remanere debet, quod nexui isti responderet. Jam quia aggregata elementorum vi hujus nexus unum quid efficiuntur; unionis notio in eadem superesse debet, utpote id quod vi explicabilitatis status interni unius elementi per statum internum alterius omni elementorum aggregato commune est.

Quoniam igitur idea sensualis tantum similitudinis cum ideato retinere debet, quantum in confusa perceptione superesse potest, & status unius elementi ita explicabilis est per statum alterius, ut propter dissimilitudinem elementorum (§. 195 *Cosmol.*) per statum elementi cujuscunque alterius explicari minime possit; nexus quoque hujus arctitudini quidpiam in idea sensuali respondeat necesse est, quod indivulsum sit, ac in eo conveniat nexus elementorum quorumlibet. Quamobrem confuse non percipitur nisi quatenus quæ unita sunt, ita unita apparent, ut aliud quid interponi nequeat, extremo binorum quorumcunque communi existente. Atque ita nascitur continuitatis idea sensualis (§. 567. 568 *Ontol.*).

Et quoniam idea ista plura a se invicem numerice diversa, sed inter se ita unita, ut continuum efficiant, repræsentat, dum elementorum aggregata confuse percipiuntur *per demonstrata*; idea extensionis sensualis enascitur (§. 567. 568 *Ontol.*).

Confusas, quas habemus, rerum perceptiones explicare Psychologiæ rationalis est; neque id utilitate caret. Etenim hac explicatione ad primos rerum fontes deducimur, ut appareat vera naturæ rerum facies. Quemadmodum enim perperam de coloribus aliisque qualitatibus sensibilibus sentiunt, qui perceptionem suam confusam ipsi objecto inherere existimant, ita non minus de extensione & continuitate parum recte statuunt, qui perceptionem suam confusam rebus tribuunt, quemadmodum jam alias me monuisse memini, ex præsentate autem propositione ab iis abunde intelligitur, qui, quod fuerint in studio cosmologico assidui, mentem imaginibus non amplius addictam habent. Animæ quoque natura intimius inspicitur & confusarum imprimis perceptionum indoles manifesta evadit. Acumen præterea hæc exercitationibus comparatur, quo confusis perceptionibus ad distinctas revocandis opus est: id quod in philosophia morum plurimum utilitatis affert. Docemur præterea ad eundem modum, quo primæ imagines rerum nascuntur ex confusione eorum, quæ ipsis elementis insunt, nasci quoque imagines alias ex limitum extensi & vis morricis confusione, unde nascuntur ideæ qualitarum physicarum, quas diximus (§. 238 *Cosmol.*). Enimvero hæc distinctius a nobis exponi consultum ducimus.

§. 104.

*Idea
spatii
sensualis
seu ima-
ginaria.*

Quoniam spatium non differt ab extenso in abstracto spectato, cum utriusque idea sensualis non exhibeat nisi quoddam continuum uniforme, in quo scilicet nihil datur actu divisum, sed partes tantummodo possibiles ita inter se junctæ apparent, ut earum extrema simul sint, ac alia inter eas interponi impossibile sit, nisi quod extensio divisibilis & impenetrabilis materiæ, indivisibilis vero & penetrabilis spatio tribuatur (§. 567. 568. 599 *Ontol.*); *ex representatione nexus rerum a statu elementorum interno pendens nascitur quoque spatii idea sensualis.*

Scilicet eodem modo intelligitur, cur ideæ spatii insit extensionis uniformitas & continuitas, quo explicavimus ortum ideæ continuitatis atque extensionis in anima (§. 103). Sed quæri adhuc poterat, num in ipsa natura rerum aliqua subsit ratio, cur spatium imagi-
nemur

nemur ut indivisibile ac impenetrabile; an vero anima libertate fingendi usa demendo & addendo ideam extensionis in ideam spatii transformet: id quod *Carsesio* visum est, qui spatium cum corpore sive materia idem esse pronuntiavit; nostræ vero sententiæ non admodum convenire videtur, qui spatium a materia distinguimus sicuti numerum a rebus numeratis (§. 601. 613 *Ontol.*). Nostrum igitur est ostendere, quomodo in confusa naturæ rerum perceptione nascatur idea spatii sensualis tanquam diversi a rebus materialibus, dum nexum rerum nobis repræsentamus: quem in finem sequens lemma præmittimus.

§. 105.

Datur ordo coexistendi in nexu elementorum, idemque continuo subsistit, statu eorum quomodocunque mutato. Etenim elementa ita coexistunt, ut ratio coexistentiæ, quatenus scilicet simul existunt, & quatenus hoc potius modo, quam alio coexistunt, in ipsis contineatur (§. 202 *Cosmol.*), atque ideo omnia inter se connexa sunt (§. 10 *Cosmol.*). Quoniam adeo per determinationes intrinsecas elementorum intelligitur, cur hæc potius elementa, quam alia, eaque hoc potius modo quam alio coexistent (§. 56 *Ontol.*), determinationes vero accidentales ita mutantur, ut ratio eorum, quæ in uno elemento contingunt, reddi possit ex mutationibus, quæ in altero contingunt (§. 209 *Cosmol.*); modus coexistendi per hoc determinatur, ut status elementorum per se invicem sint explicabiles, consequenter coexistentia elementorum quorumcunque eodem modo determinatur (§. 215 *Ontol.*). In coexistentiis igitur elementorum similitudo quædam datur (§. 217 *Ontol.*), consequenter ordo datur coexistendi (§. 472 *Ontol.*). Enimvero ideo quoque elementa inter se connexa sunt, quod ratio mutationum unius contineatur in mutationibus aliorum (§. 10 *Cosmol.*). Ergo ordo coexistendi seu coexistentiarum in ipso nexu elementorum obvius, neque adeo sine hoc concipi potest.

Ordo coexistentiæ elementorum.

Jam status elementorum continuo mutatur (§. 197 *Cosmol.*), sed mutationes constanter, quæ in uno contingunt, sunt explicabiles per mutationes, quæ in alio contingunt (§. 209 *Ontol.*). Quamobrem nulla status mutatione tollitur nexus elementorum, nec ordo coexistendi in eodem obvius *per demonstrata*. Idem ergo ordo coexistendi continuo subsistit, statu eorum quomodocunque mutato.

Propositio hæc cosmologica est; sed cum ad contrahendam demonstrationem propositionis sequentis eadem opus habemus, eam hic loci exhiberi fas erat. Plurimum autem refert ut probe perpendatur, ordinem coexistendi non posse cogitari, quin simul nexus rerum nobis conscii simus, etsi actu mentis ille ab hoc separari possit, ubi ad distinctas notiones revocata accurata dictione exprimimus, unumquodque proprio suo nomine effequentes. Rationes mutationum nexum pariunt quatenus extrinsecæ, sed ordinem gignit illarum identitas.

§. 106.

Dum ordinem coexistentiarum in nexu elementorum confuse percipit anima; in perceptione confusa extensioni superaccedit indivisibilitas & penetrabilitas, sicque spatii idea sensualis enascitur. Dum enim ordinem coexistentiarum nexui rerum inhærentem confuse percipit, eorum sibi sigillatim conscia non est, quæ in stabiliendo ordine coexistentiarum nexui elementorum inhærente

Idea spatii sensualis quomodo nascatur.

rente adduximus (§. 105). Quoniam tamen idea sensualis similitudinem habet cum objecto (§. 91); eidem quid inesse debet, quod ordini isti respondet. Jam ordo iste coexistentiarum nascitur ex eo, quod status internus elementi cujuscunque sit explicabilis per status ceterorum, quemadmodum ex demonstratione propositionis præcedentis intelligitur, & quatenus elementa dissimilia sunt (§. 195 *Cosmol.*), nulli elemento aliud quoddam salvo ordine substitui possit. Vi hujus igitur ordinis unionis notio superest in idea sensuali. Et quia ordo iste subsistit continuo statu elementorum quomodocunque mutato, unio ista indissolubilis apparet. Quamobrem dum animæ elementorum aggregata sibi confuse repræsentanti propter illorum nexum idea extensionis objiciatur (§. 103), propter ordinem eidem inhærentem extensioni indissolubilitatem unionis, adeoque indivisibilitatem superaddit, atque adeo extensum quoddam indivisibile per res materiales simul perceptas diffusum ac interminatum nobis objicitur: quod cum appareat a rebus distincte perceptis diversum, penetrabile videretur. Jam vero extensum indivisibile & penetrabile spatium imaginarium est, quale sensu a nobis percipi videretur (§. 599 *Ontol.*). Idea igitur sensualis spatii nascitur, dum ordinem coexistentiarum nexu elementorum inhærentem confuse percipimus.

Hinc demum clarissime intelligitur, quod spatium non sit nisi ordo coexistentiarum in nexu elementorum obviis, seu ordo simultaneorum. Etenim cum corpora non sint nisi elementorum aggregata (§. 176. 182 *Cosmol.*), adeoque entia simultanea seu coexistentia sint substantiæ simplices, præter quas in corporibus nihil substantiale datur (§. 177 *Cosmol.*); ordo quoque rerum coexistentium seu simultaneorum non datur alius in rerum natura, quam qui in elementis locum habet, & qui in compositis percipitur ab illo pendet, hic tamen non attenditur, ob universalitatis defectum, sine qua spatii idea concipi nequit. Ordo hic nihil est rebus ipsis intrinsicum, nascitur tamen ex eo quod rebus intrinsicum est, quatenus ea, quæ ipsis insunt, relationem quandam ad se invicem habent. Qui in cosmologicis probe fuerit versatus & in revocandis ideis animæ confusus ad distinctas operam quandam posuerit; is facile animadvertet, quod ea, quam dixi, ratione in idea sensuali rerum materialium spatium, quale imaginamur per res materiales diffundi debeat. Imo clarissime idem perspiciet spatium a rebus materialibus esse diversum: res enim materiales non subsistunt sine elementis ipsis, spatium vero in quadam elementorum ad se invicem relatione constante totum consistit, quatenus ea a nobis non nisi confuse perceptibilis.

§. 107.

Quomodo vim inertie percipiamus.

Vim inertie tactu percipimus, dum quid movere conamur. Si fores protrudere conamur & intus aliquis manibus ad easdem applicatis renititur; renisum tactu percipimus, nec fores cedere nitentibus observamus nisi renisu superato. Jam si molem trahæ impostam trahere, vel globum ex fune pendulum digito e situ suo dimovere conamur; similiter renisum percipimus, qualis erit is, qui fores propulsaturo percipiebatur. Similiter si tabulam ligneam tenuem per aquam stagnantem, vel currentes celeriter per aerem movemus; similem quoque renisum in aqua & aere manu percipimus, qua illam tenemus. Jam in isto renisu continetur ratio, cur motus vel nullus sequatur, frustra nobis nitentibus, vel non adeo celer, quam futurus

fururus erat, eadem vi adhibita, renisu absente (§. 56 *Ontol.*), adeoque motus impedimentum est (§. 726 *Ontol.*), consequenter mobile contrario illo nisu vim ad movendum ipsum adhibenti resistit (§. 727 *Ontol.*), ac ideo renisu iste principium resistentiæ in corporibus (§. 866 *Ontol.*). Est igitur vis inertię seu passiva (§. 130 *Cosmol.*). Atque adeo patet nos vim inertię tactu percipere.

Hanc vim inertię omni materię inesse debere in *Cosmologia* evicimus (§. 129. 130): ex eo autem, quod probetur, eam omni materię inesse debere nondum sequitur, quod ejus aliquam ideam habeamus, vel quando eandem acquiramus. Quamobrem hic docendum erat, undenam nobis sit vis hujus idea, & qualis a nobis eadem percipiatur. Mox enim patebit quod hoc nosse utile sit, ne in analysi notionis a vero aberremus, & vim inertię, fingendi facultate abusi, in idolum imaginationis convertamus. Talia enim impedire *Psychologici* est. Revocamus autem ideam vis inertię ad aliam æquipollentem, quæ nobis notior est, ut magis excitetur attentio ad eandem & ut evitetur periculum, ne in confuse perceptis male a lectore intelligamur.

§. 108.

Dum anima vim inertię percipit, principium passivum elementorum confuse sibi repræsentat. Quoniam enim in elementis ratio ultima eorum continetur, quæ in rebus materialibus deprehenduntur (§. 191 *Cosmol.*); in iisdem quoque vis inertię seu passiva contineri debet. Et quoniam corpora sunt substantiarum simplicium (§. 176 *Cosmol.*), adeoque elementorum aggregata (§. 182 *Cosmol.*); nihil datur reale in corpore, nisi quod elementis inexistit. Quamobrem nec principium passivum in corpore concipitur, nisi quatenus quid reale eidem respondens in elementis datur. Et quoniam ideæ similes sunt objecto, quod repræsentant (§. 91); id, quod in elementis vi passivæ seu inertię corporum respondet, repræsentare debent, consequenter principium passivum, quod datur in elementis (§. 294 *Cosmol.*). Enimvero elementa ne armato quidem sensu distinguere licet (§. 101), consequenter nec sensu distingui possunt principia passiva, quæ in aliquo elementorum aggregato singulis elementis insunt. Cum igitur in unum confundantur, ut singula sigillatim a nobis recenseri nequeant; perceptio confusa oritur (§. 39 *Psychol. empir.*). Quamobrem patet, dum vim inertię tactu percipimus (§. 107), animam confuse sibi repræsentare principium passivum elementorum.

Quomodo idea vis inertię in anima nascatur.

Quemadmodum itaque ex idea confusa colorum, quam visui debemus, non agnoscitur, multoque minus ex ea, quam tactui acceptam subinde ferunt cæci, quid sit color, etsi experientia nobis scitu non inutilia de coloribus suggerat, quæ ex eorundem notionibus deducere minime valemus; ita similiter quid sit vis inertię ex idea, quam tactui debemus, non intelligimus, etsi de eadem experientia magistra nobis innotescant, quæ ad cognoscenda alia de corporibus nobis profunt: id quod etiam de extensione, continuitate & vi motrice tenendum. Utile tamen est nosse, quales sint ideæ, quas de corpore habemus, fundamentales, ne veris rerum fontibus oclusis in præjudicia incidamus, unde errores facile serpunt, & nodos inextricabiles necamus.

§. 109.

Vim motricem tactu percipimus, partim dum grave manui imponimus, vel elastrum tensum deprimimus, partim dum mobile in partes quasdam corporis incurrit.

Vis motrix quomodo

percipiatur. **currit.** Grave enim nititur deorsum vi gravitatis, quod a posteriori cuilibet notum sumere libet. Quodsi ergo manui imponitur, adversus eandem nititur, adeoque nisum hunc seu conatum descendendi tactu percipimus (§. 73 *Psychol. empir.*). Enimvero si grave ex fune suspendatur, fune reflecto actu deorsum movetur, vel etiam si manu demittitur libere descendit, nullo impetu aliunde impresso. Est igitur nisus iste, quem in gravi tactu percipimus, vis quædam (§. 728 *Ontol.*) & quidem motrix (§. 137 *Cosmol.*). Quando igitur grave manu imponitur, vim motricem tactu percipimus.

Similiter si laminæ elasticæ incurvatæ extremum alterum manu vel digito reprimimus, nisum quendam adversus digitum vel manum sese exerentem percipimus: id quod denuo experientia obvia manifestum sumimus. Enimvero remoto digito, vel manu ablata, lamina cum impetu resilit, & in situm rectum sese restituit. Quare ut ante patet motum istum laminæ incurvatæ esse vim motricem, consequenter nos vim motricem percipere, dum laminæ elasticæ incurvatæ alterum extremum digito vel manu deprimimus.

Denique si mobile actu movetur, vi agendi (§. 135 *Cosmol.*) seu motrice præditum est (§. 137 *Cosmol.*). Quando igitur in partem quandam corporis nostri incurrit, vim, qua versus eandem nititur, percipimus. Tactu adeo tunc quoque vis motrix percipitur (§. 73 *Psychol. empir.*).

Si corpora, quæ sunt in motu, adversus corpus nostrum impingunt, vel alio quocunque modo eidem alliduntur, præter vim motricem aliæ simul qualitates corporis tactiles percipiuntur, perceptionibus diversis in unam confusis, ut adeo caute hic procedendum sit, ne res diversæ confundantur. Ad eas autem dirimendas sufficit attentio, nisi peregrinæ, quæ admiscuntur, perceptiones obscurant principalem vis motricis (§. 76 *Psychol. empir.*).

§. 110.

Idea vis motricis quomodo nascitur. **Dum vim motricem percipit anima, vires, quæ insunt elementis, confuse sibi repræsentat.** Eodem modo idem ostenditur, quo paulo ante (§. 108) evicimus, ideam vis inertiae confusam in anima enasci, modo notetur, quod in elementis singulis detur principium activum (§. 294 *Cosmol.*).

Atque ita abunde constat, noseorum, quæ in Philosophia naturali de corporibus sumimus, extensionis scilicet, vis inertiae ac vis activæ seu motricis nonnisi confusas habere ideas, quales de coloribus & aliis qualitatibus sensibilibus habemus, ex quibus adeo nihil per se concluditur. Atque hinc est, quod definitionibus substituamus quædam a posteriori de his corporum attributis agnita, quæ nobis loco principiorum primorum sunt, quemadmodum *Euclides*, cum distincta linearum rectarum notione destitueretur, adeoque eam definire non posset, definitionis loco usus est axiomate, quod sumebat, duas lineas rectas non habere segmentum commune. Ostendemus autem idem hic ex natura animæ, quod per indirectum jam evicimus alibi (§. 224. 295. 297 *Cosmol.*).

§. 111.

Mutatio in corpore dum sentimus. **Dum anima sentit, motus ab objectis sensibilibus impressus nervis sensoriis ad cerebrum usque propagatur.** Nemo est, qui nesciat, modo ad ea fuerit attentus, quæ sibimetipsi accidunt, ac memoriæ infigat, ut eorum recorderetur, quoties voluerit, ex sensationibus varios in corpore haud raro oriri

oriri motus in partibus ab organo sensorio maxime remotis, anima non modo inconsulta, verum prorsus invita. Exempli loco sit nobis homo, qui audito fragore tormenti explosi in terrorem conjicitur. Ponamus eundem pone tormentum constitui, hominibus plurimis aliis locum intermedium occupantibus, nec tormentum esse globo oneratum, ut adeo appareat, ipsi flamma ex tormenti explosi orificio prorumpente nihil imminere periculi. Ponamus porro ipsum probe perpendere, quod multo minus aliquid periculi sibi a fragore tormenti imminere possit. Addamus denique eundem non minus ad animum revocare, quod, si vel maxime rarissimo casu contingat, tormentum, dum exoneratur, in frustra dissilire, nihil tamen damni sibi infligi possit, propterea quod tot homines loco intermedio consistent, nec ipse adeo vicinus sit tormento, ut sibi metuere opus habeat. Ponamus denique, quod singulis pensitatis intelligens se extra omnem periculi aleam esse constitutum, sibi firmiter proponat animo constante fragorem tormenti percipere. Hoc proposito non obstante totus in terrorem conjicitur, quamprimum fragor in aures incidit. Dum vero terrore concutitur, corpus totum tremet, & caput cum parte trunci superiori retro inclinatur, aliique motus consequuntur, qui, cum in diversis subjectis variare soleant, specialius enumerari nequeunt. Neque ad præsens institutum opus est, ut singuli enumerentur. Sufficeret enim motus solius pedis, vel sola corporis retro facta inclinatio. Nemo hic excipiet motus istos ab anima produci, cum durante animæ proposito corpus quietum ac animum tranquillum conservandi contingant, imo ipsa vel indignante quod contingunt. Ex fragore itaque in aures incidente nasci debet motus organorum corporis. Enimvero anatomia docet, ex organis sensoriiis nervos, veluti ex auditus organo nervum acusticum ad cerebrum usque protendi & ex cerebro in singulas corporis humani partes propagari nervos motorios, sine quibus motus perfici nequeunt testibus experimentis anatomicis suo loco distinctius exponendis. Necessè igitur est ut motus nervis sensoriiis impressus in nervos motorios derivetur, quorum ope motus musculorum determinatur suo loco in Physica distinctius explicandus, consequenter motus, qui imprimitur nervis sensoriiis, ad cerebrum usque propagari debet, cum alias possibile non sit, eundem ex nervis sensoriiis in motorios derivari.

Idem quoque ex natura imaginationis facile colligitur. Nemo non novit nos vi imaginationis nobis repræsentare objecta absentia eodem prorsus modo, ac si præsentia essent (*§. 92 Psychol. empir.*). Nullum adeo dubium est similem alteri mutationem in corpore contingere debere, qualis in eodem accidit dum sentimus. Nihil vero adest quod mutationem in organo sensorio causetur. Alia igitur mutatio locum habere nequit, nisi in cerebro, consequenter necesse est aliquam in cerebro mutationem quoque

Wolfsi Psychologia Rationalis.

G

accide-

accidere debere, dum sentimus. Ea autem pendet ab impressione in organa facta. Quamobrem cum ex organo nervi ad cerebrum usque protendantur, quemadmodum ex Anatomia notorium est; motus nervis sensoriiis impressus, dum sentimus, ad cerebrum usque propagari debet.

Qualis sit ille motus, qui nervis sensoriiis imprimitur, utrum oscillatione fibrillarum nervearum, an progressu fluidi cujusdam ex organo in cerebrum, vel alio quocunque modo absolvatur; hic non disquirimus. Nobis enim hic loci perinde est, quicquid horum veritati consentaneum sit. Sufficit constare in organo sensorio motum quendam excitari ab objecto sensibili, qui ad cerebrum usque nervorum auxilio propagatur, nec nisi motu ad cerebrum propagato sensibile percipi: id quod aliquando in Physica uberius confirmaturi sumus, hic sumere poteramus. Neque novimus ullum unquam extitisse philosophum, qui motus hujus ad cerebrum propagationem in dubium vocaverit, ipsaque Anatomia eum satis superque insinuat, si ex eadem systema nervosum tibi fuerit perceptum. Ex eo enim a priori deduci debet, quod hic ex phaenomenis collegimus.

§. 112.

*Speciei
impressæ
& ideæ
materialis
definitio.*

Motum ab objecto sensibili organo impressum dicemus posthac *Speciem impressam*. Motum vero inde ad cerebrum propagatum, vel ex illo in cerebro enatum, *Ideam materialem* appellabimus.

Constat nimirum ex iis, quæ in propositione præcedente dicta sunt, dum sentimus, motum imprimi nervis sensoriiis & inde nasci motum in cerebro. Atque adeo duplex accidit mutatio in corpore, cui respondet idea sensualis in anima. Conveniens adeo videtur unam ab altera distingui suoque utramque nomine insigniri. Libertate autem usi, quæ philosophantibus competit, quamdiu termini in philosophiam nondum fuerint introducti, illam impressam speciem, hanc vero ideam materialem appellamus. Parum vero solliciti sumus, quid scholastici species sensibiles, ac in specie impressas species dixerint, propterea quod notorium est ipsos earum rerum, quæ ad animam spectant, notiones claras atque distinctas non habuisse.

§. 113.

*Coexistentia
idearum
sensualium
&
materialium.*

Quoniam in anima non datur perceptio objecti sensibilis, nisi motus impressus nervo sensorio ad cerebrum propagetur (§. 111); *Ideis sensualibus ideæ materiales in cerebro coexistunt* (§. 95 *Psychol. empir.* & §. 112 *Psych. rat.*).

Plurima pendent ab hac idearum materialium & sensualium coexistentia, quemadmodum ex sequentibus intelligitur. Sufficit autem nosse talem dari, etsi non satis intelligatur qualis sit, cum in generalibus explicandis subsistamus, nec ad particularia descendamus.

§. 114.

*Numerus
idearum
materialium.*

Singulis ideis sensualibus singulæ respondent materiales. Sensuales enim ideæ actu insunt in anima, quod jam aliqua in organo sensorio mutatio accidit (§. 95 *Psychol. empir.*). Sed perceptiones istæ intelligibili modo explicari possunt per mutationem, quæ in organo contingit (§. 65 *Psychol. empir.*), consequenter per speciem impressam (§. 112). Species igitur impressæ diversæ esse debent, ubi diversæ fuerint ideæ sensuales. Atque ideo necesse est singulis ideis sensualibus singulas respondere species impressas. Enimvero cum species impressæ sint motus ab objecto sensibili nervis sensoriiis impressi, ideæ autem materiales consistant in motu ad cerebrum inde propagato (§. 112); ubi species impressæ diversæ sunt, ideæ etiam materiales diversæ esse debent. Patet itaque singulis ideis sensualibus singulas respondere ideas materiales.

Quot

Quot adeo ideæ sensuales possibiles sunt, tot etiam possibiles sunt ideæ materiales. E. gr. habemus ideam sensualem equi: datur vero etiam idea equi materialis, hoc est, motus aliquis in quibusdam cerebri partibus possibilis est, qui si in cerebro excitetur, anima sibi repræsentat equum. Imo & singulorum equorum diversæ sunt ideæ materiales, quemadmodum sensuales, cum nullum equum alteri prorsus similem esse constet (§. 246 *Cosmol.*). Et eodem modo sese res habet cum ideis materialibus rerum sensibilibus aliarum quarumcunque.

§. 115.

Si species impressa fuerit eadem; idea quoque materialis eadem esse debet: si vero species impressa fuerit diversa; idea quoque materialis diversa est. Si enim species impressa eadem fuerit; idem excitatur in organo sensorio motus (§. 112). Quamobrem cum idea materialis consistat in motu, qui ex organo sensorio beneficio nervorum sensoriorum ad cerebrum propagatur (§. cit.); ex motu organo sensorio excitato intelligitur, qualis esse debeat idea materialis, consequenter in motu, qui a sensibili in organo sensorio excitatur, adeoque in specie impressa ratio sufficiens ideæ materialis continetur (§. 56 *Ontol.*). Posita igitur eadem specie impressa ponitur ratio sufficiens ejusdem ideæ materialis, consequenter & eadem idea materialis (§. 118 *Ontol.*). Et eodem modo intelligitur, quod posita specie impressa diversa, idea quoque materialis diversa oriri debeat.

Specificatio
idearum
materialium.

Propositio præsens adeo evidens est, ut, intellectis terminis, sine probatione concedi poterat. Nititur autem evidentia identitate principii rationis sufficientis. Nostrum adeo fuit vi ejusdem principii distinctam ejus asserre explicationem.

§. 116.

Quodsi ergo contingat a diversis objectis impressam speciem esse eandem; idea materialis eadem quoque erit.

Identitas
idearum
materialium
unde.

Hypothesin esse possibilem alibi jam ostendimus (not. §. 87 *Psychol. empir.*). Omnium clarissime vero per visum evincitur. In eo enim species impressa ab imagine in oculo pendet, imago vero ista sensuum examini subjacet: sed de his mox plura in particulari dicemus.

§. 117.

Similiter si contingat speciem ab eodem objecto sensibili impressam esse diversam, idea quoque materialis esse debet diversa.

Diversitas
idearum
materialium
unde.

Hypotheseos possibilitatem denuo alibi evicimus (not. §. 89 *Psychol. empir.*), omnium vero optime eadem per visum evincitur, ut præcedens.

§. 118.

Si eadem in cerebro excitatur idea materialis; eadem quoque in anima nascitur idea sensuales, & contra. Si enim in cerebro eadem excitatur idea materialis, species impressa eadem esse debet. Pone enim hanc esse diversam; idea quoque materialis diversa erit (§. 115) *contra hypothesin*. Idem ergo excitatur ab objecto sensibili motus in organo sensorio (§. 112), consequenter eadem in organo mutatio contingit, cum alia in organo non possit fieri mutatio, nisi quod motus quidam nervis sensorii imprimatur. Enimvero si mutatio in eodem organo sensorio eadem, sensatio (§. 86 *Psych. empir.*), consequenter idea sensuales eadem est (§. 95. *Psych. empir.*).

Identitas
idearum
sensualium
ratio.

Ergo si eadem idea materialis in cerebro excitatur, eadem quoque in anima idea sensualis nasci debet.

Jam si idea sensualis eadem fuerit, cum singulis ideis sensualibus singulæ respondeant materiales (§. 114); patet eadem posita idea sensuali eandem quoque poni debere ideam materialem.

E. gr. Si idea materialis ab equo picto & vivo eadem excitatur; equus pictus apparebit quasi vivus. Atque talem nobis apparere pictum affirmamus, si non obstante omnimoda similitudine aliunde constet, equum, quem videmus esse pictum, non vivum.

§. 119.

*Idearū
sensualium
ide-
tatis un-
de.*

Quodsi ergo contingat a diversis objectis sensibilibus eandem ideam materialem excitari; eadem quoque erit idea sensualis, & contra.

Diversa sæpius eadem apparere, atque adeo eorum ideam sensualem eandem esse a posteriori liquet. Ita homo adultus per vitrum concavum visus instar pueri apparet, atque adeo certum est radiis per vitrum concavum ab homine adulto in oculum transmissis eandem speciem imprimi, ac hinc porro eandem ideam materialem excitari, quæ species eidem imprimitur, ac idea materialis excitatur, si oculo nudo puerum intuemur. Optica plurima suppeditat exempla & ab hoc principio multa phænomena optica lucem scænerantur, ut intelligentur ab iis, qui demonstrationes Mathematicorum non capiunt. Hiis autem demonstrationibus potissimum conficitur, quod species oculo eadem a diversis objectis imprimi debeant, ut intelligatur quandonam idem fieri debeat.

§. 120.

*Diversi-
tatis
idearum
sensualium
ratio.*

Si diversa excitatur idea materialis, diversa quoque in anima nascitur idea sensualis: & contra si diversa in anima oritur idea sensualis, idea quoque materialis diversa est. Si enim in cerebro excitatur idea materialis diversa, species impressa diversa esse debet. Pone hanc esse eandem: idea quoque materialis eadem erit (§. 115) *contra hypotesin*. Diversus ergo ab objecto sensibili in organo sensorio excitatur motus (§. 112), consequenter diversa in organo mutatio contingit (§. 290 *Ontol.*). Enimvero si mutatio in organo sensorio eodem diversa est, sensatio (§. 88 *Psychol. empir.*), consequenter idea sensualis diversa est (§. 95 *Psychol. empir.*). Ergo si diversa excitatur idea materialis, diversa quoque in anima nascitur idea sensualis.

Quodsi jam ponamus ideam sensualem esse diversam, cum singulis ideis sensualibus singulæ respondeant ideæ materiales (§. 114), idea sensuali posita diversa diversam etiam poni in cerebro necesse est ideam materialem.

E. gr. Alia est idea materialis arboris, alia cervi. Quodsi idea materialis arboris excitatur radiis luminis ab eadem in oculum immisissis; arboris nobis tanquam extra nos positæ nobis conscius sumus, atque adeo idea sensualis arboris in anima cooritur. Quodsi vero simili modo idea materialis cervi producitur; eodem modo patet nos ideam sensualem cervi habere. Et sic diversa posita idea materiali in cerebro, diversa animæ inexistit idea sensualis, & ex hujus diversitate colligimus diversitatem alterius.

§. 121.

*Diversi-
tatis
idearum
sensualium
ejusdem*

Quodsi ergo contingat ab eodem objecto sensibili diversam ideam materialem excitari, diversa quoque erit idea sensualis.

Eadem sæpius apparere diversa, atque adeo eorundem ideam sensualem diversam esse a posteriori liquet. Ita turris quadrata e longinquo visa rotunda apparet. Eadem igitur e longinquo spectata idea materialis est, quæ in vicinia a turri rotunda producitur. Atque adeo

adeo alia ab ea excitatur idea materialis, si in vicinia spectatur; alia vero, si videtur e longinquo. Et paulo ante observavimus (not. §. 119), hominem adultum per vitrum concavum minoris sphaerae visum instar pueri apparere. Quodsi ergo vitrum concavum objicias oculo uno, alterum vero relinquant liberum, utroque in eundem hominem directo; oculo nudo videbis eum justae magnitudinis, armato autem sub forma pueri. Atque tunc clarissimum est eidem objecto diversas respondere ideas sensuales: in Opticis vero cum demonstraretur species impressas esse diversas; inde sua sponte fluit ideas quoque materiales diversas esse debere. Ex hoc igitur principio ratio redditur generalis, cur eadem diversa appareant: in casu autem particulari vel a posteriori, vel a priori evincenda est diversitas specierum impressarum: id quod quoad visum in Opticis fieri solet.

*objecti
ratio.*

§. 122.

Si organum sensorium eodem modo fuerit constitutum & idem objectum sensibile ad organum eodem modo sese habuerit; idea quoque materialis & sensualis eadem esse debet. Etenim si organum sensorium eodem modo fuerit constitutum, veluti si oculus sanus in utroque casu nudus fuerit, vel vitro concavo munitus in utroque; ex parte organi sensorii nulla adest ratio, cur ab eodem objecto sensibili diversus organo imprimi debeat motus. Similiter si objectum idem sensibile eodem modo sese habuerit ad organum, veluti si oculo in eadem distantia aequali lumine collustratum directe objiciatur; nulla quoque ex parte objecti ratio adest, cur nervis sensorii alium in uno casu, quam in altero motum imprimere debeat. Quoniam vero per se patet, motum nervis sensorii imprimendum non aliunde, quam a constitutione organi interna atque intrinseca, & modo, quo idem objectum ad organum refertur, pendere; nulla prorsus apparet ratio, cur diversus motus ab objecto sensibili organo sensorio imprimi debeat. Quamobrem cum sine ratione sufficiente motus, organo sensorio impressus, diversus esse nequeat (§. 70 *Ontol.*); in organum sensorium eodem modo constitutum ab eodem objecto sensibili eodem modo ad ipsum relatum idem imprimi debet motus. Species igitur impressa eadem est (§. 112), consequenter & idea materialis (§. 115), & hinc porro sensualis eadem (§. 118).

*Idea
materialis & sensualis
ejusdem
objecti
quando
eadem.*

Ponamus oculum esse sanum eumque nudum & in eadem distantia ab oculo eundem videri hominem; nemo non novit, eum quoque apparere eundem, sive magnitudinem, sive formam spectes, sive gradum distinctae visionis. Ponamus eum in planitie campi continuo longius a te recedere; distinctam visionem sensim sensimque imminui videbis, ut tandem obscura prorsus fiat, confusione continuo aucta. Imo magnitudo quoque sensim sensimque decrescet. Ponamus similiter te oculo armato eodem telescopio in eadem elongatione a terra atque Sole & in eadem altitudine supra horizontem spectari Lunam; eadem ejus facies apparere debet, eodem aeris nostri & lunaris statu. Propositio praesens in casu particulari manifestissima est, utpote experientia unicuique obvia nixa, modo levem attentionem ad eandem adhibere velit. Idem vero etiam obtinet in aliis sensibus. Ponamus nares eodem modo esse constitutos, ut caput nulla gravedine laboret. Ponamus hyacinthum caeruleum in eadem distantia naribus admoveri & eodem conatu aerem attrahi; eundem quoque odorem percipies. Ponamus manum nudam idem tangere objectum aspera superficie praeditum; perceptionem fore eandem animadvertes, quotiescunque tactum repetieris. Cum vero in omni casu ideae sensuali eidem eadem quoque respondere debeat idea materialis (§. 114); ex identitate ideae sensuales nemo non colliget identitatem ideae materialis.

§. 123.

§. 123.

*Ejusde
obje-
cti
quando
diversa
esse possit
idea sen-
sualis &
materia-
lis.*

Si organum sensorium non fuerit eodem modo constitutum; vel objectum idem ad ipsum non eodem modo referatur; diversa esse potest idea materialis & sensualis. Etenim si organum non fuerit eodem modo constitutum, fieri potest ut diversa constitutio impediatur, quo minus ab eodem objecto sensibili idem motus nervis sensorii imprimatur, consequenter ut diversa sit species impressa (§. 112). Diversa igitur quoque erit idea materialis (§. 115), consequenter & sensualis (§. 120).

Quod si organum sensorium fuerit eodem modo constitutum, objectum tamen idem ad ipsum non referatur eodem modo; patet ut ante fieri possit ut diversa sit species impressa. Unde porro sequitur ideæ quoque materialis & sensualis diversitas.

*Jam cum idea materialis & sensualis diversa esse possit, si organum sensorium non fuerit eodem modo constitutum, utut objectum idem eodem modo sese ad illud habeat *vi num. 1*, & in eadem organi constitutione diversæ ideæ materiali ac sensuali locus esse possit, si objectum idem diverso modo ad ipsum sese habeat *vi num. 2*; multo magis idea materialis & sensualis diversa esse potest, si idem objectum diverso modo ad organum diversimode constitutum referatur.*

Ex demonstratione propositionis præsentis liquet, in constitutione organi vel relatione objecti ad organum quidpiam ponendum esse, unde in casu particulari demonstrari possit, motum in organo sensorio diversum excitari debere: id quod demonstrationes Opticorum de diversis apparentiis ejusdem objecti confirmant, quæ omnes tandem eo tendunt, ut appareat lumen ab objecto diversimode in oculum reflexum diversaratione in eundem agere. Ceterum propositionis præsentis veritas a posteriori confirmatur, præsertim in visu clarissime. Si oculus vitro concavo muniat, idem objectum in eadem distantia valde imminutum apparet, ita ut homo adultus pueri formam mentiat. Diversitas hic est a diversa organi constitutione. Quod si nudo oculo conspicias hominem in fastigio turris constitutum; ejus magnitudo itidem valde imminuta apparet, ut denuo sub forma pueri videatur. Hic vero diversitas est a diverso modo, quo objectum ad organum refertur. Ponamus vero hominem in fastigio turris non admodum altæ consistentem videri per vitrum concavum; perinde hic erit ac si nudo oculo in turris præaltæ fastigio constitutus conspiceretur. Atque hic diversitas visionis pendet cum a constitutione organi, tum a modo, quo objectum ad idem refertur. Quemadmodum vero organi constitutio hætenus supposita extrinseca est; ita quoque intrinseca datur. E. gr. ictero laboranti objecta, præsertim alba, videntur flava; ubi diversitas ideæ sensualis pendet a constitutione interna oculi. Veritas propositionis etiam in aliis sensibus confirmatur. Ita tactus in parte corporis contusa aliter profusus sese habet, quam ubi nulla in eadem facta fuerit contusio.

§. 124.

*Falla-
cia sen-
suum
quomodo
vitanda.*

Quoniam idea sensualis eadem esse debet, quamdiu organum sensorium eodem modo fuerit constitutum & objectum eodem modo sese ad illud habet (§. 122), diversitas vero tum demum locum habeat, quando vel alterutrum, vel utrumque mutatur (§. 123); ideo patet, oculum rite esse constitutum, si idem objectum in eadem distantia & eodem situ ad oculum, lumine ad claram atque distinctam visionem sufficiente collustratum, tale apparet, quale antea in ista distantia & situ isto eodem lumine illustratum nobis apparuit;

ruit; vel in genere organum sensorium rite esse constitutum, si idem objectum, quod eodem modo sese habet ad organum, quo alias sese habuit, tale quoque apparet, quale alias apparuit. Et vicissim si constat organum sensorium rite esse constitutum; objectum quoque idem eodem modo ad organum sese habere recte colligi, ubi tale apparet, quale alias apparuit, quando sese isto modo ad organum habebat; quidpiam vero in hoc fuisse immutatum, ubi aliter apparet quam alias: imo si constat, objectum idem eodem modo sese habere, ac sensualem ideam diversam nobis esse; organum quoque sensorium non eodem modo esse constitutum, quo alias constitutum fuerat, recte colligi.

Habemus nunc principia sufficientia ad fallaciam sensuum detegendam & evitandam, hoc est, ad apparentias objectorum constantes ab inconstantibus discernendas: id quod necesse est, ubi ex phaenomenis colligere volueris, quæ ad scientiam profunt. Exemplum illustre habemus apud *Hevelium* Cometogr. lib. 7. f. 363. Ex eo enim, quod diversis temporibus nudo oculo stellulas sextæ & septimæ magnitudinis discerneret, cælo undique existente sereno, colligit oculum suum illis eodem modo fuisse constitutum, quoad intrinsicam scilicet constitutionem. Quoniam stellæ fixæ in se nullam patiuntur mutationem nobis observabilem, intra adeo breve temporis spatium, quo eas observavit *Hevelius*, constitutio objecti intrinseca eadem erat tempore quolibet observationis. Et quoniam idem erat aeris status, nec fixæ distantiam mutaverant a Terra; objecti constitutio extrinseca eadem erat. Quia denique stellæ sextæ & septimæ magnitudinis optime videbat & a se invicem discernerebat; idea quoque sensualis uno tempore observationis non alia erat, quam alio. Ex eo igitur, quod objecto eodem modo ad organum sese habente eadem esset idea sensualis, colligit *Hevelius* aut saltem lector ex eo colligere potest eandem organi constitutionem. Iisdem illis temporibus cum observator acutissimus & maxime circumspicuum Lunam in eadem altitudine & elongatione a Terra per unum idemque telescopium observaret, & eam ejusque maculas non omni tempore æque lucidas, serenas & perspicuas sibi apparere deprehenderet, quandam circa Lunam aut prope ejus superficiem mutationem accidisse concludit. Quoniam Lunæ altitudo supra horizontem eadem erat, eadem quoque elongatio a terra & status aeris, per quem radii luminis ad oculum deferebantur, idem erat; Luna eodem modo sese habebat ad oculum. Quia tamen cum ipsa, tum maculæ ejus non omni tempore æque lucidæ, serenæ & perspicuæ ipsi apparebant; idea sensualis non omni tempore eadem erat. Ex eo igitur, quod objecto eodem modo ad oculum eodem modo constitutum sese habente diversa esset idea sensualis, diversitatem objecti intulit. Si quis hoc exemplum attenta mente pervolverit; is non modo utilitatem principiorum, quæ commendamus, verum etiam modum iisdem rite utendi percipiet: id quod maximi usus est, sive veritatem latentem a posteriori venari, sive ab aliis aut a re inventam examini subijcere volueris.

§. 125.

Si motus nervis sensoriis impressus celerior est; idea sensualis clarior, & contra. Quoniam enim ideæ sensuales sunt perceptiones, quæ vi sensationis in anima existunt (§. 95 *Psychol. empir.*); ratio earum continetur in mutationibus in organis sensoriis qua talibus contingentibus (§. 65 *Psychol. empir.*), adeoque in ea, quæ contingit, mutatione datur quidpiam, unde intelligitur, cur tales sint potius ideæ sensuales, quam aliæ (§. 56 *Ontol.*). Enimvero ideæ sensuales proxime respiciunt materiales (§. 114), consequenter in motu, qui nervis sensoriis impressus ad cerebrum usque propagatur, quærenda erit ratio, cur ideæ sensuales nunc sint clariore, quam alio tempore (§. 112). Jam cum iisdem fibrillis nerveis motum imprimere debeat objectum eodem modo ad organum relatam, nulla existente diversitatis ratione, sine qua nec diversitas obtinere potest

(§. 70

*Clari-
tas idea-
rum sen-
sualium
unde.*

(§. 70 *Ontol.*); non alia diversitas in impressione in nervos sensorios facta locum habere potest, quam diversus celeritatis gradus, quo fibrillæ nerveæ cientur. Quamobrem si sensualis idea una clarior altera; motus nervis sensoriis impressus celerior. Quoniam vero iisdem ideis sensualibus positæ eadem quoque ponenda mutatio in organo est, & vicissim eadem mutatione in organo posita eadem ponenda in anima (§. 86 *Psychol. empir.*); si motus nervis sensoriis impressus celerior est, idea sensualis clarior esse debet.

Idem ostenditur ex phænomenis hoc modo. Quotidie experimur, nos clarius videre idem objectum in eadem distantia, ubi multo lumine fuerit collustratum, quam ubi debili perfunditur, v. gr. clarius idem objectum ex eadem distantia videtur in luce diurna, quam in crepusculina. Nemo non novit, in priori casu lumen majus, in posteriori minus ab objecto in oculum reflecti. Enimvero lumen majus motum celeriore[m] imprimere debet fibrillis nervi optici, quam minus. Quamobrem cum motus fibrillis nerveis impressus celerior, visio, consequenter idea sensualis clarior (§. 95 *Psychol. empir.*). Nimirum si oculus eidem objecto in eadem distantia directe obvertitur; eadem fibrillæ a lumine ab iisdem objecti punctis emanante percutiuntur, adeoque differentia in casu diversitatis visionis alia locum minime habet, quam quod in casu visionis claræ eadem fibrillæ a pluribus radiis lucis percutiantur, quam in casu visionis obscurioris. Non absimili modo idem de ceteris sensibus patet.

Jam si idea sensualis eandem claritatem habet, quam alio tempore habuit, eadem quoque in cerebro idea materialis (§. 118), consequenter & species impressa eadem esse debet (§. 115). Quoniam itaque motus ab objecto sensibili organo sensorio impressus idem est (§. 112); eadem fibrillæ nerveæ eadem celeritate moveri debent. Patet adeo eadem posita ideæ sensualis claritate, eandem poni motus fibrillis nerveis impressi celeritatem. Quamobrem cum constet majorem claritatem ideæ sensualis respondere majori celeritati motus in organo sensorio *per antea demonstrata*; liquet omnino si major ideæ sensualis fuerit claritas, celeriore[m] quoque esse debere motum fibrillis nerveis impressum.

Idem quoque ex phænomenis colligitur. Si Solem occasui vicinum defixis in eum oculis intuentes mox oculos ocludimus; species Solis aliquoties nobis recurrit, sed semper debiliori colore tincta, donec prorsus obscura evadat instar disci nigri apparens. Quoniam ideis sensualibus ideæ materiales in cerebro coexistunt (§. 113); facile apparet motum a Sole fibrillis nerveis impressum non statim cessare, sed sensim sensimque languescere, celeritate continuo imminuta. Dum igitur anima speciem Solis minus claram percipit, motus organo impressus tardior est.

Habemus adeo rationem claritatis idearum sensualium, quatenus sunt explicabiles per mutationes in organo sensorio factas: Animæ vero, cujus essentia & natura in vi repræsentativa

tativa universi sicut corporis organici in universo materialiter & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 66. 67), essentialis & naturale est, ut hac vel ista claritate gaudeant ideæ sensuales.

§. 126.

Quoniam ideæ materiales consistunt in motu ex organo sensorio ad cerebrum propagato (§. 112); si motus fibrillis nerveis ab objecto impressus celerior, idea quoque materialis in motu celeriore consistere debet. Quamobrem si idea materialis in celeriore motu consistit, idea quoque sensualis clarior est, & ubi idea sensualis clarior deprehenditur, idea quoque materialis in motu celeriore consistere debet.

Claritas idearum sensualium quomodo a materialibus pendeat.

Non absque ratione ad ideas materiales transferimus, quæ de speciebus impressis evicta sunt: patebit enim in sequentibus horum usum esse in explicandis iis, quæ ad imaginationem spectant, & in ipsis intellectus operationibus, quatenus ab eadem pendent. Absit itaque, ut quis sibi persuadeat nos superflua proferre.

§. 127.

Si a diversis sensibilis partibus diversis fibrillis nerveis motus imprimatur, distincta erit idea sensualis. Si enim a diversis sensibilis partibus diversis fibrillis nerveis imprimatur motus; evidens est partem sensibilis, quæ imprimit fibrillis nerveis A motum, nihil conferre ad motum, qui imprimatur fibrillis nerveis B. Quamobrem nil impedit, quominus motus fibrillis nerveis A imprimatur, etiamsi motus nullus imprimatur fibrillis nerveis B: id quod fieri posse experientia loquitur, qua constat, effici posse ut una tantummodo pars agat in fibrillas nerveas A, altera in fibrillas B non agente, veluti si per exiguum foraminulum in charta effectum visibile respicias & oculi ab eodem recessu campum visionis coarctes, eodem constanter radio per centrum foraminis & pupillæ transeunte. Motui igitur fibrillis nerveis A impresso sua responderet idea peculiaris, peculiaris quoque motui fibrillis nerveis B impresso (§. 90 Psychol. empir.). Jam idea sensualis distincta est, quatenus partiales claræ eam ingrediuntur (§. 41 Psych. empir.). Distincta adeo sensualis idea est, si a diversis sensibilis partibus diversis fibrillis nerveis imprimatur motus.

Distinctio idearum sensualium unde fit.

Habemus adeo rationem, per quam patet, quando ideæ sensuales distinctæ sunt, & cur potius sint distinctæ quam confusæ, quatenus scilicet per mutationem in organo explicabiles. Supponi autem motum fibrillis nerveis singulis impressum adeo celerem, qualis requiritur, ut idea sensualis clara sit, & me non monente patet.

§. 128.

Si a diversis sensibilis partibus iisdem fibrillis nerveis motus simul imprimatur; idea materialis & sensualis diversa est ab iis, quæ ex actione singularum partium in eandem sigillatim facta nasceretur, & sensualis idea confusa est. Et enim si duæ diversæ partes A & B iisdem fibrillis nerveis motum simul imprimunt; alius is prorsus esse debet, quam futurus erat, si alterutra earum sola in easdem fibrillas ageret, consequenter species impressa diversa est, si A & B simul in fibrillas nerveas N agunt, a speciebus impressis, ubi vel A, vel B sola in easdem fibrillas nerveas agit (§. 112). In

Confusio idearum sensualium unde, & earum diversitas ab iis, quæ inter se confunduntur.

casu igitur priori diversa erit idea materialis (§. 115), consequenter & sensualis (§. 120), ab ideis materialibus & sensualibus singularum partium A & B.

Enimvero si ideæ sensuales partium sunt distinctæ, earum figuras, magnitudines ac situm ad se invicem distinguimus (§. 93). Quamobrem cum idea sensualis, quæ oritur, partibus istis A & B simul in eisdem fibrillas nerveas agentibus, sit diversa ab ideis, quæ singulis sigillatim in eas agentibus respondent *per demonstrata*; earum figuras, magnitudines ac situm ad se invicem non amplius distinguimus, consequenter quæ in hoc casu in anima coexistit idea sensualis confusa est (§. 94). Si ideis partium A & B sigillatim perceptarum sensualibus insint confuse percepta; confusæ tamen, quæ singulis respondent ideæ, ob diversam, quam organo sensorio singulari actione inducunt, mutationem, diversæ sunt (§. 90 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum in simultanea actione in eisdem fibrillas nerveas prodeat idea diversa ab iis, quæ in actione singulari singulis respondent *per demonstrata*; confuse antea percepta non amplius a se invicem distinguimus, etsi sigillatim percepta singula per se enuntiabilia essent. Ex confusis adeo perceptionibus partialibus nascitur perceptio confusa alia (§. 39 *Psychol. empir.*).

Habemus adeo rationem, cur quædam a nobis confuse percipiuntur, & per eam simul patet, quando id fieri debeat: animæ enim essentialis est ut ideæ sensuales sint explicabiles per mutationes in organo sensorio factas. Ceterum propositionem præsentem illustrant, quæ supra de coloribus compositis perceptionum confusarum illustrandarum gratia in medium adducta sunt (§. 97).

§. 129.

Quando
objectum
aliquod
obscure,
vel prorsus
non
percipitur.

Si quid fibrillis nerveis motum imprimere non possit, plane non percipitur: si vero motus impressus sit nimis lentus, vix ac ne vix quidem obscure percipitur. Etenim si vis sensibilis non sufficit ad motum fibrillis nerveis imprimendum; nulla in organo sensorio ab ejus in idem actione oritur mutatio, consequenter nec in mente oriri potest perceptio (§. 62 *Psychol. ration.* & §. 24 *Psychol. empir.*). Objectum igitur plane non percipitur.

Quodsi motus fibrillis nerveis impressus sit admodum lentus; exigua admodum ejus celeritas est: id quod per se patet. Enimvero si exigua est motus istius celeritas; claritas quoque ideæ sensualis exigua esse debet (§. 125). Quoniam vero a claritate perceptionis pendet, ut sensibile agnoscamus & ab aliis distinguere valeamus (§. 31 *Psychol. empir.*); ubi motus admodum lentus fibrillis nerveis imprimitur, sensibile non amplius agnoscitur, nec a ceteris perceptibilibus satis distinguitur, adeoque pro diversis lentitudinis illius gradibus sensibile vix ac ne vix quidem obscure percipitur (§. 32 *Psychol. empir.*).

Habemus adeo rationem, cur claritas perceptionis continuo decrescere & tandem in obscuritatem degenerare, imo prorsus evanescere debeat. Exempla a visibilibus petita quemadmodum totam sensationis theoriam, ita quoque propositionem præsentem mirifice illustrant. Quamobrem non inutile existimamus theoriam generalem ad visionem in specie appli-

applicari, præsertim cum hoc pacto Metaphysica & Optica sibi mutuo lucem affundant. Ceterum theoria hæc generalis usum quoque insignem habet in Teleologia, ubi ratio structuræ organorum sensoriorum reddenda, quemadmodum suo tempore ostensuri sumus.

§. 130.

Si imago visibilis difformis in oculo delineatur, idea visibilis distincta est: si nulla delineatur, distincta esse nequit. Fibrillas enim nerveas expansione sui producere tunicam retinam, ex Anatomicis constat. Dum imago objecti in retina delineatur, radii ab eodem visibilis puncto emanantes in eodem retinæ puncto colliguntur (§. 76 *Optic.*). Quamobrem imagini debetur, quod a diversis sensibilis difformis partibus diversis fibrillis nerveis motus imprimatur, consequenter quod idea visibilis distincta sit (§. 127).

Finis imaginis in oculo delineate.

Ponamus jam lumen per pupillam illapsum ita dispergi per retinam, quemadmodum in pupillam incidit. Quoniam a puncto radiante ad quodlibet punctum emittitur radius, in quod ex illo linea recta duci potest (§. 60 *Optic.*); a quolibet visibilis oculo oppositi puncto ad quodlibet pupillæ punctum radius aliquis affluit, atque adeo lumen a singulis punctis emanans in pupilla commiscetur, consequenter in eo, quem supponimus, casu idem in retina accideret. Iisdem igitur fibrillis nerveis a singulis visibilis punctis seu partibus potius exiguis simul imprimeretur motus, consequenter idea visibilis foret confusa atque diversa prorsus ab ideis singularum partium (§. 128): quas adeo cum agnoscere & a se invicem distinguere non daretur, idea nullatenus distincta foret (§. 32 *Psychol. empir.*). Enimvero si radii a diversis punctis visibilis egressi in oculo miscerentur; ab eadem reflexi non amplius secum ferrent speciem integram punctorum radiantium (§. 74 *Optic.*), consequenter nulla in eadem delinearetur imago. Patet igitur absente imagine, visionem non fore distinctam, consequenter ut idea visibilis distincta sit, imaginem in retina delineari debere.

Habemus adeo rationem, cur imago visibilis in oculo delineanda, atque inde pendet totius structuræ oculi ratio (§. 78 *Optic.*). Obiter notamus, Opticam, quam hic citamus, extare in Tomo tertio Elementorum Mathematicos universæ.

§. 131.

Idea visibilium sunt explicabiles per imagines eorum in oculo delineatas, hoc est, ex imaginibus istis reddi potest ratio, cur visibilia tali potius modo, quam alio represententur. Imagines visibilium delineantur in oculo per radios, qui ab eodem objecti puncto egressi in eodem retinæ puncto iterum colliguntur (§. 75 *Optic.*). Sed iidem sunt radii, quibus motum fibrillis nerveis imprimunt visibilia, consequenter ab iis pendet mutatio, quæ in oculo ab objecto sensibili producitur. Quare cum per hanc explicabilis sit idea visibilis, quæ in anima eidem coexistit, seu hæc in illa rationem sufficientem agnoscit (§. 85 *Psychol. empir.*); idea quoque visibilis explicabilis esse debet per imaginem ejus in oculo, seu in hac imagine ratio contineatur necesse est, cur tali potius modo representetur objectum, quam alio.

Idearū visibilium rationes unde penduntur.

H 2

Habemus

Habemus hic rationem, cur per imaginem in oculo delineatam idea visibilis explicabilis. Nimirum idea visibilium, quemadmodum ceterorum sensibilium, explicari possunt per ideas materiales in cerebro. Ideæ materiales in cerebro explicabiles sunt per species impressas, seu motus in organis sensorii fibrillis nerveis impressos. Atque ideo ideæ quoque visibilium ceterorumque sensibilium explicabiles sunt per species impressas. In oculo species impressa pendet tota ab imagine, quæ in retina delineatur, quemadmodum ex demonstratione propositionis præsentis patet. Quamobrem per imaginem quoque in oculo delineatam idea visibilis explicabilis. Et si vero ratio ideæ visibilis non per se contineatur in imagine, sed quatenus ea in se continet rationem immediatam speciei impressæ & hinc mediatam ideæ materialis, in reddenda ratione ideæ visibilis ad imaginem potius recurritur, quam ad ideam materiale, quia illa clarissime agnoscitur, hæc vero non item. Proprie loquendo nulla in oculo, nulla in camera obscura delineatur visibilis imago; sed radii tantummodo ita reflectuntur, ac si istiusmodi imago ibidem delineata lumen in ipsam illapsam reflecteret. Enimvero sufficit nosse, quid nobis velimus, quando dicitur, imaginem visibilis in oculo delineari.

§. 132.

Claritas
visionis
unde.

Si imago in oculo delineata fuerit clara; idea visibilis clara est. Etenim si imago in oculo delineata fuerit clara, ab eodem visibilis puncto radii multi in oculi fundo uniuntur: sin minus clara, pauciores (§. 75 Optic.). Quoniam itaque radii plures fibrillis nerveis celeriores motum imprimunt, quam pauciores; si imago visibilis in oculo fuerit clara, motus fibrillis nerveis impressus celerior est, quam si minus clara extiterit. Idea igitur visibilis clarior est, si imago fuerit clara, quam si minus clara fuerit (§. 125).

Si imago visibilis in oculo clara esse debet, multi radii ab eodem objecti puncto manare, adeoque objectum multo lumine illustrari debet. Unde patet ratio, cur visio clara pendeat a quantitate luminis & cum lumine decrescat visionis claritas. Experientia enim loquitur in luce crepusculina visionis claritatem plurimum imminui ac ingruentibus tenebris sensim sensimque deficere. Hinc & objecta microscopica lumine illustri perfundimus, ut visio reddatur clarior.

§. 133.

Distincta
visio
unde.

Si imagines singularum partium visibilis, ex quibus ejus imago componitur; fuerint claræ; idea visibilis distincta est: sin minus claræ fuerint; nec hæc satis distincta est. Etenim si imagines singularum partium visibilis fuerint claræ; ideæ earundem quoque claræ sunt (§. 132). Idea igitur totius visibilis componitur ex partialibus claris (§. 40 Psychol. empir.). Est igitur distincta (§. 41 Psychol. empir.).

Quod si imagines singularum partium visibilis, ex quibus ejus imago constat, non fuerint satis claræ; nec earum ideæ satis claræ sunt (§. 132), consequenter partes visibilis diversas non satis agnoscimus & a se invicem distinguimus (§. 31 Psychol. empir.). Idea igitur visibilis non satis distincta est (§. 38 Psychol. empir.).

Propositio præfens multum habet utilitatis. Ex ea enim perspicitur, cur idea visibilis distincta simul esse debeat clara, & quod clara esse possit, etiam si distincta non sit. Causa nimirum distinctæ visionis supponit causam claræ, seu eidem superaccedit tanquam determinatio specifica genericæ. Imago redditur distincta, quatenus radii a diversis partibus objecti manantes in diversas retinæ partes deferuntur (§. 127); clara vero quatenus radii multi ab eodem objecti visibilis puncto egressi in eodem retinæ colliguntur (§. 132). Atque adeo patet, ut distincte percipiatur visibile, a diversis visibilis punctis emanantes radios sufficiente quantitate in di-

in diversis retinæ punctis colligi debere: quod ubi contingit, imago clara atque distincta in oculo delineatur. Differentia idearum & quæ cum eadem coincidit notionum maximi momenti est in Logica & omni philosophia reliqua. Quamobrem consultum est, ut intimius perspiciatur. Plenissima autem lux eidem affunditur, ubi rationes ex mutationibus, quæ in oculo accidunt, petuntur. Præterea quoque præsens propositio usum prorsus insignem habet in usu microscopiorum & telescopiorum. Constat per microscopia & telescopia amplificari imagines visibilium: quo ipso obtinetur, ut, qui a diversis visibilis partibus egressi radii in oculo confundebantur, jam ad diversas retinæ partes deferantur. Et hoc pacto imago fit distincta, quæ antea erat confusa. Enimvero cum eadem tamen maneat quantitas luminis, pauciores jam radii eandem fibrillam nerveam feriunt, quam ante distractionem luminis: quapropter claritas decrescit. Et hoc pacto imago fit minus clara, dum magis efficitur distincta. Claritas vero eo usque deficere potest, ut jam ob eam imminutam non agnoscantur & discernantur, quæ ante ob confusionem radiorum agnosci & discerni non poterant. Et hinc idea imagini respondens minus distincta est, quam si ea parvior esset. Maximi usus est hæc notasse præsertim in observationibus microscopis.

§. 134.

Si imago in oculo fuerit obscura, idea quoque visibilis obscura. Si enim imago visibilis in oculo fuerit obscura, pauci admodum radii a visibili ad oculi fundum pertingunt. Motus igitur impressus fibrillis nerveis admodum lentus est, consequenter visibile obscure percipitur (§. 129), adeoque idea ejus obscura est (§. 95 *Psychol. empir.*).

Obscuritas visibilis unde.

Experientia idem clarissime loquitur. In luce enim crepera obscura videntur visibilia: tum vero paucum admodum luminis ad oculum reflectunt. Imo camera quoque obscura loquitur, imagines objectorum paucò lumine collustratorum fieri obscuras (§. 79 *Optic.*). Idem vero in oculo accidit, quod in camera obscura (§. 61 *Optic.*).

§. 135.

Si imago in oculo confusa est, idea quoque visibilis confusa est. Si enim imago confusa est, radii a diversis objecti partibus manantes in eodem retinæ puncto colliguntur & ita confunduntur. Radii adeo a diversis visibilis partibus venientes iisdem fibrillis nerveis motum una imprimunt. Quamobrem idea visibilis confusa est (§. 128).

Confusio visibilis unde.

Denuo idem experientia loquitur, modo eam afferas attentionem, quæ sufficit ut loquentem percipias. Objecta minuta admodum confuse percipiuntur: id quod aliunde non est quam quod radii a diversis eorum partibus egressi in eodem retinæ puncto colliguntur. Unde si imago ope lentis convexæ amplificatur, ut ad diversas retinæ partes jam deferantur radii, quæ ad eandem antea pertingebant, distincta jam apparent, quæ ante erant confusa. Et experimentis in camera obscura institutis idem confirmari potest. Quod si vero jam perpenderit quæ de ideis visibilium earumque differentia dicta sunt, quatenus ratio differentiarum in mutatione organi sensorii continetur; manifestum est, cur ideæ visibiles, imo perceptiones omnes sensuales, dividi debeant in claras & obscuras, & cur claræ subdividendæ sint in confusas & distinctas, nec alia admittenda sit differentia. Etenim radii luminis aut celerem imprimunt motum fibrillis nerveis, aut lentum. In priori casu idea visibilis clara est, in posteriori obscura. Porro aut radii a diversis visibilis partibus manantes in eodem retinæ puncto colliguntur, aut ad diversa deferuntur. Si prius accidit, idea confusa est: si posterius accidit in casu claritatis, idea distincta est: si vero in casu obscuritatis locum habet, distincta fieri nequit. Atque adeo patet ideam quidem visibilem claram esse posse vel distinctam, vel confusam; sed hanc differentiam applicari minime posse ad ideas obscuras. Liqueat etiam, si ideæ claræ atque obscuræ, distinctæ atque confusæ eo modo explicentur, quo nos eas in Logica atque Psychologia empirica explicamus, veritatem definitionum nominalium ab ipsa natura animæ (§. 67) & lege sensationum in ea fundata (§. 78 *Psychol. ration.* & §. 85 *Psychol. empir.*) pendere. Quod vero idem ad ideas sensuales promiscue applicari possit, quod in visibilibus adeo evidens est; non minus manifestum est (§. 125 & seqq.).

Et in

Et in his, quæ modo diximus, contineri viam analyticam, qua ad differentiam idearum & notionum perventum est, alias jam monuimus (nos. §. 76 *Psychol. empir.*).

§. 136.

*Sensatio
quomodo
fortior
vel debi-
lior.*

Si vis sensibilis major fuerit, sensatio fortior est: si illa minor, hæc debilior. Sensibile agit in sensorium, quatenus fibrillis nerveis motum imprimit. Quod si ergo vis major fuerit, fibrillis nerveis celerior motus imprimitur, quam si minor fuerit: ecquis enim inficiari audet, mobili eidem motum celeriolem imprimi vi majore, quam minore? Est igitur sensualis idea, consequenter sensatio (§. 95 *Psychol. empir.*) clarior, si vis sensibilis major fuerit, quam si minor extiterit (§. 125). Quamobrem sensatio fortior est, si vis sensibilis major fuerit (§. 74 *Psychol. empir.*): debilior vero est, si eadem minor fuerit (§. 75 *Psychol. empir.*).

Tonitru perceptio in vicinia fortior, quam si idem e longinquo auditu percipitur, ubi sæpius dubius hæres an sit tonitru, quod jam auditu percipis, an sonus quidam alius: quo in casu claritas ideæ in obscuritatem degenerat. Tonitru vero vis in vicinia major est, quam e longinquo advenientis, cum sonum sensim sensimque languescere constet.

§. 137.

*Visio
quando
fortior,
quando
debilior.*

Quoniam luminis intensi vis major est, quam minus intensi (§. 81 *Optic.*): ideo visio fortior, si lumen fuerit intensius: debilior, si minus intensum.

Ita visio Solis fortior est, quam Lunæ, quemadmodum jam distinctius exposuimus, cum a posteriori evinceremus sensationem fortiolem obscurare debiliolem (§. 76 *Psychol. empir.*). Huic vero instituto conducunt, quæ de intensitate luminis demonstrantur (§. 86 & seqq. *Optic.*).

§. 138.

*Idea in
confusio-
ne quan-
do præ-
valere
dicatur.*

Idea sensibilis fortioris prævalere dicitur, si cum idea debilioris confusa parum inde mutatur, ut mutatio vix ac ne vix quidem, aut prorsus non percipiatur.

E. gr. Ponamus duos colores diversos invicem commisceri, sed per hanc mixtionem unum eorum parum immutari, ita ut vix appareat, colorem alium eidem fuisse admixtum; dicitur coloris istius idea prævalere adversus hujus ideam.

§. 139.

*Quantã
idea in
confusio-
ne præ-
valeat.*

Si duo sensibilia, quorum vires insigniter inæquales sunt, in easdem fibrillas nerveas simul agunt; idea sensibilis fortioris prævalet. Etenim si vires sensibilibium insigniter differunt; motus fibrillis nerveis a sensibili fortiori impressus idem fere esse debet, qui actione sensibilis fortis ac debilis simultanea in easdem fibrillas producitur. Quamobrem cum a diversitate motus sit, quod idea nascatur confusa differens ab unaquaque earum, quæ confunduntur (§. 129); idea quoque sensibilis in actione adeo inæquali diversorum sensibilibium in easdem fibrillas parum mutationis subire debet, sed eadem vel propemodum eadem maneat necesse est, quæ foret, si sensibile forte solum in organum sensorium ageret. Idea igitur sensibilis fortioris prævalere debet (§. 138).

Ita in exemplo, quod dedimus ante (nos. §. 138), prævalebit color cæruleus, ubi parum albi eidem admiscueris. Si infuso trifolii aquatici perparum sacchari addas; sapor amarus parum mutatur, ita ut saccharum admixtum nihil mutationis induxisse videatur. Idem exempla alia innumera confirmant. Saccharum in exemplo posteriori singulis guttulis quantu-

tumli-

cumlibet exiguis, dum solvitur, admisceri, suo tempore experimentis clarissimis ostendam, qualia jam dedi in philosophia experimentalis idiomate patrio conscripta.

§. 140.

Quoniam vires visibilium a quantitate luminis pendent, quod ab iisdem in easdem retinæ partes defertur; si lumina duorum visibilium in easdem fibrillas nerveas simul agentium admodum inæqualia fuerint, idea visibilis lumen majus in oculum immittentis prævalere debet (§. 139).

Idea visibilis quoniam in confusione prævaleat.

Ex. gr. Si interdiu oculum in cælum convertas, lumen ab atmosphæra reflexum in oculum incidit, suaque in retinam actione in causa est, ut colorem istum cæruleum videamus, qui cælo inesse videtur. Idem vero lumen totam occupat retinam, atque adeo toto obrutu comprehenditur aliqua cæli cærulei pars, quantam scilicet ille capere potest. Nullum est dubium interdiu quoque lumen stellarum eadem quantitate per atmosphæram demitti & in oculum incidere, qua demittitur & in oculum incidit noctu. Incidit autem interdiu in easdem fibrillas, in quas agit lumen Solis ab atmosphæra reflexum. Enimvero idea coloris cærulei cæli prævalet, ut stella profus non percipiatur; nullam adeo mutationem sensibilem isti inducit, dum cum ea confunditur. Vi autem præsentis propositionis colligitur, lumen stellarum admodum debile esse debere, si conferatur cum lumine solari ab atmosphæra reflexo.

§. 141.

Si actiones sensibilis fortioris ac debilioris propemodum eadem fuerint, nisi quod gradu differant & utrumque in easdem fibrillas simul agat; idea nascitur parum differens ab ea, quæ uni soli in easdem agenti respondet. Etenim si duo sensibilia diversa in easdem fibrillas nerveas organi sensorii simul agunt; idea sensualis confusa est (§. 128). Quoniam tamen sensibilis utriusque propemodum eadem est actio in fibrillas per hypoth. motus quoque ab uno sensibili impressus haud multum differt a motu, qui imprimitur ab altero, nisi propter vim inæqualem gradu celeritatis. Idea igitur confusa eadem propemodum est, quam quæ respondet sensibili uni soli (§. 90), nisi quod gradu claritatis differant (§. 126).

Idea quando per confusionem parum mutetur.

Ponamus duos sapes dulces specie quidem a se invicem differentes & eorum commixtione prodire itidem saporem dulcem. Gradus quidem dulcedinis mixtæ differet a dulcedine qualibet simplici; si tamen dulcedines simplices a se invicem parum differant, nec compositus ab utroque multum differet.

§. 142.

Quod si lumina diversa simul agant in retinam, quæ singula a se invicem distingui possunt, quorum tamen unum fortius est altero; nascetur idea confusa ab utriusque luminis idea haud multum differens. Habemus enim hic duas sensibilis fortioris ac debilioris ideas propemodum easdem, tales nempe, quales a lumine proficisci possunt, quæ cum jungantur per hypoth. idea confusa inde enata differre quidem debet ab unaquaque idea, quæ actioni uniuscujusque sigillatim responderet, haud multum tamen differens (§. 141).

Quando idem accidat visibilibus.

Exempli loco esse potest Luna interdiu cælo sereno instar nubeculæ pallida. Etenim dum cælum intuemur, lux diurna ab atmosphæra reflexa totam retinam occupat, ac ideam cærulei coloris causatur, qui cælo inesse videtur. Quoniam Luna ultra atmosphæram ab oculo distat; fieri sane non potest, quam ut lumen Solis ab atmosphæra reflexum, seu lux diurna, quam secundam appellare solent Optici & qua objecta terrestria, quæ radiis Solis directis minime feriuntur, collustrantur, una cum lumine Lunæ in eandem retinæ partem incidat, atque sic in easdem fibrillas nerveas una agant. Enimvero Luna tum pallida apparet.

apparet. Confusa igitur palloris idea non prorsus eadem cum idea luminis lunaris; nec prorsus eadem cum idea lucis diurnæ, nec tamen prorsus diversa ab utraque; cum luminis quædam idea sit, ex eo nascitur, quod duplex lumen diversum una agat in eadem fibrillas. Quatenus vero hic pallor differt a luce diurna, & hinc orto cæli colore cæruleo, limites suos fortitur, ac ideo Lunæ figura una exhibetur (§. 621 *Onsol.*). Lucem vero diurnam in eam retinæ partem, in quam incidit lumen lunare, non modo ab ea atmosphæræ parte, per quam ad oculos ipsum defertur, sed aliunde quoque illabi, hinc apparet quod Lunæ lumen non amplius adeo palleat, si per tubum longiorem eandem respicias, ut ad oculos deferri non possit lux diurna, nisi quæ cum lunari eadem via progreditur. Ex præcedentibus adeo propositionibus intelligitur, quando lumen majus obscurat minus, ac in genere sensatio fortior obscurat debiliorem (§. 76 *Psychol. empir.*).

§. 143.

Idea materialis & sensuales quando prorsus cessant.

Si organum sensorium destruitur, ideæ materiales & sensuales prorsus cessant, seu anima sensibilis ejusdem organi non amplius sensu percipere valet. Etenim si organum sensorium prorsus destruitur, sensibile non amplius in idem agere potest: quamdiu enim actio aliqua in eodem adhuc effectum quendam fortitur, organum nondum destructum est. Nullus itaque motus imprimi potest fibrillis nerveis in organo, consequenter nec ullus ad cerebrum propagari potest. Cessat adeo idea materialis (§. 112).

Et cum anima vi essentia suæ sibi non repræsentet sensibile, nisi quod in organum sensorium agit (§. 66), cujusque adeo idea materialis in cerebro datur (§. 111. 112), sensibile quoque non amplius percipitur (§. 24 *Psychol. empir.*). Cessat igitur idea sensualis (§. 95 *Psychol. empir.*).

Organum destrui potest vel a natura, ita ut prorsus deficiat, dum homo nascitur, ut ad usum suum non sit aptum: vel casu quodam, veluti si oculus vulneratur, ut humores inde effluent omnes, vel totus bulbus corrumpatur.

§. 144.

Idem ulterius ostenditur.

Si quacunque de causa organum sensorium ad functionem suam prorsus ineptum redditur; cessat idea materialis & sensualis. Etenim si ad functionem suam prorsus ineptum est organum; nulla ipsi amplius mutatio induci potest a sensibili, qualis ad sensationem requiritur, aut, si mavis, nullus amplius motus imprimi potest fibrillis nerveis, qualis alias ab iisdem sensibilibus imprimi solet. Unde eodem, quo ante, modo patet, quod & in cerebro idea materialis, & in anima idea sensualis cessare debeat.

Impedimentum hoc denuo vel naturale est, vel accidentale. Effectu æquipollet organi destructioni, atque privationi, seu ejusdem absentia: in se tamen ab eadem differt. Fieri enim potest, ut impedimentum removeatur: quo facto locus erit ideis materialibus & sensibilibus. Sed quod prorsus deficit, nunquam restitui, & quod prorsus destructum est, in statum integrum nunquam restitui potest: quo in casu nec spes ulla superest fore, ut unquam excitetur aliqua idea materialis atque sensualis illius sensus, ad quem spectat organum. Casum vero propositionis utriusque esse possibilem experientia loquitur, quemadmodum in Physicis distinctius ostendemus. Quamobrem & utriusque veritatem experientia confirmat.

§. 145.

Cæcus cum nullam habeat ideam visibilibus.

Quodsi igitur quis fuerit natura cæcus, idea nulla visibilis materialis & sensualis in eodem dari potest. Etenim si natura cæcus fuerit, aut organum visus prorsus destructum est, aut impedimentum quoddam adest, quod ad fun-

ad functionem suam idem prorsus ineptum reddit. Ab objecto igitur visibili præsente nulla excitatur idea materialis, neque ulla oritur in anima idea sensualis (§. 143. 144). Quoniam vero imaginatio non producit ideas sensibilibus, nisi ante sensu perceptorum (§. 91. 92 *Psychol. empir.*); nec vi imaginationis ullius visibilis idea materialis in cerebro oriri, nec phantasma quoddam visibilis in anima produci potest (§. 93 *Psychol. empir.*). Fieri adeo nequit, ut natura cœcus ullam habeat visibilis sensualem ideam, & ut ulla in cerebro ejusdem oriatur idea visibilis materialis.

Ita cœcus nullam habere potest ideam coloris, qualem nos habemus, quibus oculorum usus concessus. Etsi enim non defuerint cœci, qui tactu dijudicarunt colores; non tamen ideo eadem ipsi fuere ideæ colorum, quales sunt nobis. Imo si vel maxime visu gavisi fuissent; tactu tamen non producerentur ideæ, quales antea visu productæ fuerant: quemadmodum mox ostensuri sumus. Similiter cœcus nullam habere potest ideam luminis, quam nos habemus, qui visu pollemus. Propositio præsens intelligenda est de ideis potissimum confusis & de notionibus distinctis, quatenus in earum resolutione devenitur tandem ad ideas quasdam confusas seu imagines visibilibus. In resolutione horum probe discernendæ sunt ideæ confusæ, ad quem sensum referantur, quando in iisdem terminatur resolutio, ubi agnoscere volueris, quænam cognitio rei in hominem natura cœcum cadat.

§. 146.

Si quis fuerit natura surdus, idea nulla audibilis materialis & sensualis in eodem dari potest. Etenim si surdus fuerit, organum auditus vel prorsus destructum est, vel impedimentum quoddam adest, quod ipsum efficit ad functionem suam ineptum. Eodem igitur modo patet, nullam locum habere posse in anima ideam sensibilibus, quod auditu percipitur, nullam quoque in cerebro ideam materialem, quo in propositione præcedente evicimus, nullam in homine natura cœco dari ideam visibilis materialem & sensualem.

Surdus cur nullam habeat ideam audibilibus.

Hinc natura surdus nullam ideam habere potest sonitus, quem edunt campanæ; nullam clangoris tubarum, qualis scilicet nobis est, qui auditu pollemus: quando enim Phisicus sonum distincte explicat per causas suas, eatenus surdus cognitionem cum eo, qui auditu pollet, communem habere potest, quatenus notionem distinctam terminantur in ideis confusis ad alios sensus relatis, quorum usu non destituitur surdus. Enimvero quæ de visu atque auditu demonstrata sunt, ea ad ceteros sensus facile transferuntur, ut adeo non opus sit propositiones generales, quas dedimus (§. 143. 144), ad olfactum, gustum atque tactum a nobis applicari. Suffecerit itaque in duobus sensibus principibus ostendisse, quomodo fieri possit applicatio.

§. 147.

Si organum sensorium fuerit vitiatum, ita ut actio sensibilis alia sit, quam alias foret, ubi vitio isto careret; idea materialis & sensualis alia est, quam organi vitio isto non laborantis. Etenim si organum sensorium vitio quodam laboret, quod actionem sensibilis in ipsum variat; eodem modo constitutum non est, quo constitutum deprehenditur, quando a vitio isto immune. Idea igitur materialis & sensualis in casu priori alia est, quam in posteriori.

Vitio organi cur varientur idee.

Evidentius patet veritas propositionis præsentis, si demonstrationem propositionis generalis superius datam (§. 123) ad specialem præsentem transferas. Exempla suppeditat experientia, qualia ad propositionem generalem jam in medium attulimus.

Wolfii Psychologia Rationalis.

I

§. 148.

§. 148.

*Quando
idea ma-
teriales
& sen-
suales
restitu-
antur.*

Si vitium organi fuerit correctum, vel impedimentum usus ejusdem organi intrinsicum ablatum; ideis materialibus & sensualibus iisdem locus, quæ alias in integro locum habent. In utroque enim casu organum eodem modo constitutum est, quo naturaliter constituitur, seu quando integrum est. Quamobrem ideæ quoque materiales & sensuales eadem esse debent, quæ in integro locum habent (§. 122).

Facile propositio præsens ad sensus speciales applicatur. Pone enim corneæ transparentiam quocunque impedimento tolli. Quodsi hoc auferatur, nullo amplius vitio laborabit oculus. Quamobrem nec visio impediatur amplius. Si rumor ex contusione sanatur, tactus non amplius dolorificus, quemadmodum fuerat ante. Si iterus sanatur, objecta suum nobis referunt colorem.

§. 149.

*Diversi-
tas idea-
rum sen-
sibilis
ejusdem
diversis
sensibus
perce-
pti.*

Si idem sensibile in diversa organa sensoria agit, ideæ materiales & sensuales diversæ sunt. Et si enim species impressa in quovis organo sensorio sit motus impressus fibrillis nerveis sensorii nervi (§. 112), quoniam tamen experientia constat sensibile non posse eodem modo agere in unum organum, quo agit in alterum, veluti cum colorata agant in oculum mediante lumine, in tactum per contactum immediatum; evidens est motum fibrillis nerveis ab eodem sensibili in uno organo impressum esse diversum ab eo, qui iisdem ab eodem sensibili imprimitur in organo altero, consequenter species impressas esse diversas. Diversæ igitur quoque sunt ideæ materiales (§. 115), consequenter & sensuales (§. 120).

Non licet excipere, ad duos sensus hic applicari, quæ de uno eodemque ostensa sunt: Propositiones enim generales sunt, et si exemplis ad eundem sensum spectantibus fuerint illustrata, quod in diversis sensibus obvia sint, in eodem sensu non nisi attentione observentur. Experientia vero propositionem præsentem uberrime confirmat. Etenim si cæcus tactu, qui visu pollet visu distinguit colorem rubrum ab alio; non eandem habent ideam. Non hic provoco ad testimonium eorum, qui, cum in cæcitate incidissent, tactu distinguere didicerunt colores, quos antea visu distinguebant; sed ad ipsam sensuum naturam provoco. Dum cæcus tangit objectum colore rubro tinctum, digitis hinc inde leviter promotis; non aliam inde nanciscitur ideam, quam quæ nobis est eundem colorem simul videntes, ut ut eadem nobis non sufficiat ad colorem rubrum ab alio similiter tactu percepto discernendum. Quilibet autem in seipso experitur, ideam coloris rubri, quæ visui debetur, diversam prorsus esse ab idea ejusdem, quæ tactui accepta ferenda. Imo si verum fateri fas est, tactu non percipitur nisi species asperitatis vel lævitatatis superficiæ corporis rubri seu rubedine tincti. Unde ex accidente est, quod uno sensu distinguantur, quæ ad alium spectant: id quod determinatius enuntiat propositio sequens.

§. 150.

*Sensuum
vicarius
usus.*

Si duæ qualitates in eodem sensibili insunt necessario simul; uno sensu dignoscere licet, quæ ad alterum spectant. Si quæ enim qualitates sensibiles necessario simul insunt, adeoque coexistunt per naturam suam; una signum est alterius (§. 955 Ontol.). Ex eo igitur quod una adest intelligitur, quod etiam adsit altera. Unde uno sensu dignoscere licet eam, quæ ad alterum spectat.

E. gr. Cum colore nigro certa quædam superficiæ dispositio conjuncta est, vi cujus lumen ita reflectitur, ut sensatio istius coloris causetur, eaque tactu discernibilis. Ubi ergo ista deprehenditur superficiæ dispositio, ibidem quoque adest color niger. Quamobrem si tactu

actu illam adesse dignoscis, hoc ipso certus es corpus, quod tangis, nigrum esse debere. Atque ita contingit tactu discerni visibilia, quæ alias visu dignoscuntur. Evidentius idem patet in surdis loquentibus, qui verba ore prolata ex motu labiorum & variata in eo figura oris situque labiorum intelligunt. Cum singulis enim verbis singulæ conjunguntur configurationes oris labiorumque motus, ita ut absque iis illa proferri nequeant. Quamobrem qui motum labiorum orisque configurationem percipit, hæc jam verba proferri, non alia inde agnoscit. Visu adeo distinguit, quæ auditus sunt. Atque adeo patet cæcum a natiuitate nullam habere ideam coloris, nec surdum a natiuitate ullam habere ideam soni. Sed si cæcus tactu discernit colores, ideam colorum sociam habet, sed quæ cum tactui respondeat diversa prorsus est ab ea, quæ visui convenit. Et similiter si surdus visu distinguit verba loquentis, ideam sonorum sociam habet, sed quæ, cum visui respondeat, diversa prorsus est ab ea, quæ auditui propria. Quando igitur commune in casu primo ideæ, quæ tactui & alteri, quæ visui, in secundo ideæ, quæ visui & alteri, quæ auditui respondet, imponitur nomen; eodem nomine res prorsus diversæ denotantur, etsi ad hoc sufficiat ut ad diversas istas ideas animum advertentes se invicem intelligant: quod quomodo fiat, deinceps distinctius docebimus, quando de imaginatione sumus acturi. Ceterum propositio præsens ostendit, quando sensus unus vicem alterius sustinere possit: quod novum præseos argumentum est, hætenus nondum satis excultum, etsi specimen aliquod habeamus in surdo loquente, de quo suo tempore plura. Non inutile igitur est, in posterum solertius in vicariatum sensuum inquiri.

§. 151.

Si ex decreto animæ ob sensationes prævisas situs corporis mutatur; sensationes a libertate animæ pendent quoad actum. Etenim si ex decreto animæ situs corporis mutatur, sive in eodem loco respectu objectorum præsentium, sive quatenus te in alium locum confers; alia objecta sensibilia organa sensoria feriunt, quam antea, atque adeo sensationes aliæ in mente oriuntur, quam antea, non orituræ, nisi situm corporis in eodem loco, vel in universo mutasses (§. 85 *Psychol. empir.*). Ex eo igitur, quod situm corporis mutaveris, intelligitur, cur has potius habeas sensationes, quam alias, consequenter in ea mutatione continetur ratio sensationum jam præsentium (§. 56 *Ontol.*). Quodsi jam situm corporis mutaveris ex decreto animæ eo quidem fine, ut tibi sint istiusmodi sensationes; ex decreto animæ intelligitur, cur jam tibi sint hæc potius perceptiones quam aliæ, consequenter in eodem simul continetur ratio, cur tibi jam hæc potius sint sensationes quam aliæ (§. 56 *Ontol.*). Sensationes igitur istæ quoad actum dependent a decreto animæ (§. 851 *Ontol.*). Enimvero quoniam anima decrevit mutationem situs corporis, ut has potius quam alias haberet perceptiones *per hypoth.* decretum ipsius liberum est (§. 941 *Psychol. empir.*). Quare cum sensationes in casu propositionis præsentis pendeant a decreto animæ *per demonstr.* evidens omnino est, quod in hoc casu pendeant ab animæ libertate.

Quomodo libertas animæ influat in sensationem.

Ne propositio præsens in perversum sensum trahatur, notandum est perceptiones prævideri vel quoad rationem suam specificam, vel quoad genericam, & utroque in casu admitti gradus, ita ut subinde ad differentias admodum generales animum advertere possis, veluti cum te in locum alium confers, ut alias habeas sensationes, qualescunque tandem fuerint, non respiciendo nisi ad solam diversitatem illarum a præsentibus. Prævides igitur tantum sensationes quoad earum a præsentibus diversitatem. Ceterum per propositionem præsentem intelligitur, quomodo libertas influat in sensationes: id quod in Moralibus utilitate sua non destituitur, ubi doceri debet, quando & in quantum nobis imputari possint

sentationes nostræ, consequenter & alia quæ ab iis pendent. Patebit vero suo loco neglectis principiis, quæ in se spectata contemnenda videntur, non satis accurate tradi, quæ suam inde decisionem expectant. Neceffe igitur fuit attentionem lectoris ad ea excitari.

§. 152.

Alius casus libertatis in sensationem influentis.

Si ex decreto animæ situm corporis non mutes, sensationum prævisarum gratia, nec alio quocunque modo impedias, ne sensibile aliquod in organum sensorium agat; sensationes, quarum gratia hoc non facis, denuo a libertate animæ pendent. Si ex decreto animæ situm corporis non mutes ob sensationes prævisas, hoc est, quas te jam habiturum prævides, si eundem conserves; perinde omnino est, ac si ex animæ decreto ob perceptiones prævisas eundem mutares, cum in utroque casu situm corporis decernas ut certa quædam sensibilia percipias. Enimvero si ex decreto animæ ob sensationes prævisas situm corporis mutatur, sensationes pendent a libertate animæ (§. 151). Ergo ab eadem quoque pendent, si ex decreto animæ situm corporis non mutetur sensationum prævisarum gratia.

Quod si non impedias, cum posses, quo minus sensibile in organum sensorium agat; perinde omnino est ac si ob sensationem prævisam situm corporis ex decreto animæ non mutes, cum in utroque casu aliquid non facias, ut sensibile aliquod percipias. Enimvero si ex decreto animæ ob sensationem prævisam situm corporis non mutes, ea a libertate animæ pendet *per demonstrata*. Pendet igitur etiam a libertate animæ sensatio, si cum posses, non impedias, quo minus sensibile in organum sensorium agat.

Propositio intellectu facilis, ratio aperta: sed utilitas ejus in moralibus maxima, cujus potissimum gratia, quemadmodum ante jam monuimus, influxum libertatis animæ in sensationes, seu earum a liberis decretis animæ dependentiam expendimus.

§. 153.

Casus adhuc alius.

Si quid ex decreto animæ agaseo fine, ut sensibile quoddam percipias, aut quid eo fine ab aliis fieri jubeas; sensationes denuo a libertate animæ pendent. Sive enim ex decreto animæ situm corporis mutes, sive aliud quid agas, ut sensibile aliquod percipias, perinde est in casu præsentis cum utrobique ejusdem finis gratia a te executioni detur, quod decrevisti, scilicet ut sensibile quoddam a te percipiatur. Enimvero si ex decreto animæ situm corporis mutetur, ut sensibile aliquod percipiatur; sensatio a libertate animæ pendet (§. 151). Pendet igitur etiam a libertate animæ, si ex ejusdem decreto aliud quocunque a te fiat sensibilis percipiendi gratia.

Et quoniam perinde est, sive ipsemet quid facias sensibilis percipiendi gratia, sive idem ab alio fieri jubeas, cum in utroque casu sensibile percipias, quod idem percipere decrevisti; sensatio adhuc a libertate animæ pendet, si quid eo fine ab alio fieri jubeas, ut sensibile percipere possis.

B. gr. Jubes pingi imaginem pictamque in musæo a regione tui erigi, ut vultus erectus in eandem statim dirigatur, visio ejusdem imaginis semper pendet a libertate animæ, cum actum continuum decreveris. Similiter si objectum sensibile applices ad organum sensorium, perceptio ejusdem a libertate animæ pendet. Experientia obvia exempla plurima suppeditat, ut veluti sponte sua occurrant, neque ea cumulari sit opus.

§. 154.

§. 154.

Perfectio imaginis in similitudine cum re, cujus imago est, consistit. Imago enim repræsentare debet objectum, cujus est imago (§. 85). Nihil adeo in imagine discernibile occurrere debet, quod non aliquid repræsentet, in objecto repræsentato discernibile, ut perinde sit sive imaginem, sive objectum, quod refert, attentione tua perlustres. Quamobrem cum omnia discernibilia in imagine eadem sint cum omnibus discernibilibus in objecto, cujus imago est (§. 181 *Ontol.*), per illa autem, quæ in imagine discernuntur, imago ab aliis imaginibus, & per illa, quæ discernuntur in objecto, objectum ab aliis objectis distinguatur; imago objecto, quod repræsentat, similis est, ubi nihil discerni in eadem potest, quod non aliquid in objecto, quod refert, repræsentet (§. 195 *Ontol.*). Enimvero si nihil discerni potest in imagine, quod non aliquid repræsentet in objecto, cujus imago est; omnia imaginis ad repræsentationem alicujus, quod objecto isti inexistit, tendunt, adeoque in ipsorum varietate consensus (§. 503 *Ontol.*), consequenter in eo consistit perfectio imaginis, quod discernibilia in imagine eadem sint cum discernibilibus in objecto, cujus imago est (§. 503 *Ontol.*). Quare cum in eadem similitudo imaginis consistat *per demonstrata*, perfectio imaginis in similitudine ipsius consistit.

Perfectio imaginis in quo consistat.

Apparet facile sermonem nobis esse non de partiali quadam similitudine, sed de totali: in philosophia enim ex notionibus de rebus statuimus non tribuentes rei definitum, cui non comperit definitio (§. 349 *Log.*), neque adeo simile simpliciter appellatur, quod ex parte tantummodo simile est. Quando nimiram vel minimum differentiarum inter imaginem & rem, cujus imago est, assignari potest; tamdiu quoque in sensu philosophico simile non dicitur simpliciter, sed cum debita restrictione. Non igitur est, quod excipias, præter similitudinem occurrere alia, quæ ad perfectionem imaginis pertineant & peritiam artificis arguant: absque enim his non dabitur similitudo omnimoda, etsi iis locus esse possit absque omni similitudine cum suo individuo, quod repræsentare debet, veluti quando imago quædam hominis pulcherrima quidem atque affabre picta, ne minimum tamen similitudinis habere dicitur. Erit enim imago perfecta pulchri hominis, etsi perfecta dici non possit imago Petri. Non piget talia prolixius moneri, propterea quod in similibus usui esse possit.

§. 155.

Quoniam ideæ sensuales imagines sunt (§. 86); *ipsarum quoque perfectio in similitudine cum sensibilibus consistit* (§. 154).

Unde ad sensuales ideas applicari poterat tota demonstratio propositionis præsentis, nisi consultius duxissemus in genere demonstrari perfectionem imaginis, veluti ad removendam objectionem, cujus in notis mentionem injecimus (§. 154).

Perfectio idearum sensualium.

§. 156.

Quoniam ideæ sensuales sunt similes objecto, quod repræsentant (§. 91); *ideæ sensuales perfectæ sunt.*

Ex accidente tamen est, quod una earum sit perfectior altera, quatenus similitudo nunc magis patet, nunc latet. Quamobrem differentiam perfectionis accuratius ut scrutemur convenit.

Ideæ sensuales nunquam sunt perfectæ.

§. 157.

§. 157.

*Similitu-
dinis pa-
tentis &
latentis
differen-
tia.*

Similitudo idearum sensualium *patens* dicitur, quam anima agnoscit: e contrario *latentem* appellamus, quam non agnoscit, seu, quæ quidem adest, non tamen apparet.

Dari hanc similitudinis differentiam in ideis sensualibus, ex iis liquet, quæ de differentia idearum sensualium distinctarum & confusarum demonstrantur, ut adeo eam exemplis illustrari non sit opus, præsertim cum non intelligatur, nisi demonstrationibus istis perceptis, communi præjudicio adversus veritatem vulgo prævalente, quippe quod simile quid tribuit rebus, quatenus vi perceptionum confusarum apparet, testibus coloribus ac saporibus. Non piget talia hinc inde annotari, quæ ad hoc faciunt, ut methodi omnem rationem intimius perspicias eamque ipso usu reddas locupletiolem, ne multitudine regularum initio obruaris: id quod magis nocet, quam prodest, quemadmodum satis experiuntur, qui Algebram alia lege addiscunt, quam nos in Elementis nostris Mathefeos tenemus. Huc enim demum quadrat illud *Senecæ*: longum iter esse per præcepta, breve per exempla, si nimirum in exemplis admonemur præceptorum, ut horum idea exemplaris animo ingeneretur, quo facilius in posterum subeat exemplum præceptorum vicem.

§. 158.

*Quando
idearum
sensualium
similitu-
do pa-
tens.*

Ideis sensualibus inest similitudo patens, quatenus sunt distinctæ. Quatenus enim ideæ sensuales distinctæ sunt, eatenus figuras, magnitudines ac motus in iis, quæ percipimus, distinguimus (§. 93). Ideæ vero sensuales propterea similes sunt sensibilibus, quod figuras, magnitudines, situs ac motus repræsentent (§. 91. 92). Quare eatenus similitudinem idearum sensualium cum sensibilibus agnoscimus, quatenus distinctæ sunt. Ideis adeo sensualibus inest similitudo patens, quatenus sunt distinctæ (§. 157).

Constat jam dari in ideis sensualibus similitudinem patentem cum sensibilibus.

§. 159.

*Quando
idearum
sensibiliū
similitu-
do la-
tens.*

Ideis sensualibus inest similitudo latens, quatenus sunt confusæ. Quatenus enim ideæ sensuales confusæ sunt, eatenus figuras, magnitudines, situs ac motus sensibili inexistentes non distinguimus (§. 94). Quamobrem cum ideæ sensuales propterea similes sint sensibilibus, quod figuras, magnitudines, situs ac motus sensibili inexistentes repræsentent (§. 91. 92); illarum similitudinem cum sensibilibus non agnoscimus, quatenus confusæ sunt. Similitudo igitur, quæ ipsis inest, cum sensibili latens est, quatenus confusæ sunt (§. 157).

Constat jam dari in ideis sensualibus similitudinem latentem cum sensibilibus.

§. 160.

*Quoniam
ideæ sen-
suales ce-
teris per-
fectiores.*

Ideæ sensuales distinctæ perfectiores sunt confusis. Idearum enim sensualium perfectio consistit in similitudine cum sensibilibus (§. 155), adeoque tanto censendæ sunt perfectiores, quanto magis apparet earum cum sensibilibus similitudo, seu quanto facilius agnoscitur, consequenter quo magis patens est (§. 157). Unde perfectiores quoque sunt ideæ sensuales, quibus similitudo patens inest, quam quibus latens inhæret (§. cit.). Quamobrem cum iisdem inest similitudo patens, quatenus sunt distinctæ (§. 158), latens vero inhæreat similitudo, quatenus confusæ sunt (§. 159); ideæ sensuales distinctæ perfectiores sunt confusis.

Sane

Sane si quis distincte visu percipit arborem, ut radices a trunco, truncum a ramis, ramos a furculis, furculum a foliis, folia a gemmis visu distinguat; ejus idea perfectior est quam alterius, qui uno obtutu totam comprehendit arborem nihil earum partium, quæ a se invicem differunt, discernens. Similiter qui distincte percipit visu folium, ut pediculum a ramulis inde per substantiam folii utrinque dispersis, furculos in rete quasi explicatos a ramulis, substantiam utriculosam ab istis furculis, figuram denique perimetri & rationem longitudinis ad latitudinem distinguat; ejus idea perfectior est, quam alterius, qui uno obtutu complexus totum folium nihil eorum discernit. Perfectior quoque est figuræ idea, quam coloris aut saporis alicujus: etenim ea, quæ insunt objecto colorato vel sapido intuendo ideam non distinguiamus, sed ejus evolutione demum colligimus, quemadmodum ex Physica intelligitur.

§. 161.

Sensus eo perfectior est, quo magis distincte res repræsentat. Sensuum enim est repræsentare sensibilia (§. 67. 24 Psychol. empir.), seu producere ideas sensuales (§. 95 Psychol. empir.). Eorum adeo perfectio cum æstimanda sit ex perfectione idearum, quas producunt; tanto sensus aliquis erit perfectior, quo perfectiores sunt ideæ sensuales, quæ ab eodem producuntur. Quamobrem cum ideæ sensuales distinctæ sint confusis perfectiores (§. 160); tanto sensus erit perfectior, quo ideæ ab eodem pendent fuerint magis distinctæ, consequenter quo magis distincte sensibilia repræsentat (§. 67. 24 Psychol. empir.).

Quinam
sensus
perfectior
ceteris.

Perfectionem sensuum æstimamus ex effectu: id quod ab eo, quod alias obtinet, alienum non est. Sane perfectionem horologii ex effectu, exacto scilicet motu indicis (nor. §. 503 Onol.), & perfectionem organorum corporis humani ab eorum usu æstimamus. Facile etiam demonstrari potest sensus perfectionem, ac in genere causæ efficientis (ad cujus instar sensus hic consideratur) ex perfectione effectus æstimari debere. Causa enim efficiens, qua talis, tota ad effectum producendum tendit, veluti sensus ad productionem idearum sensualem. Quo perfectior itaque effectus, eo magis determinationes singulæ, quibus in esse causæ constituitur, inter se consentiunt (§. 503 Onol.), consequenter tanto & ipsa causa perfectior (§. cit.).

§. 162.

Sensus omnium perfectissimus visus est: tactu perfectior auditus, quoad usum ordinarium: gustus & olfactus imperfectiores ceteris. Non alius sensus plura distincte percipit quam visus: id quod unicuique per seipsum exploratum est, modo animum ad ideas sensuales, quas habet & quarum recordatur, advertere easque inter se conferre voluerit. Quoniam itaque sensus unus ceteris perfectior est, quo magis distincte res repræsentat (§. 161); visus omnino sensuum omnium perfectissimus. Auditum non modo diversitatem sonorum distinguimus, quatenus eos clare, sed confuse percipimus; verum etiam vocum & sermonis distinctas habemus perceptiones, nec non concentuum musicorum: id quod denuo obvia experientia unicuique manifestum est. Qualitates tactiles ut plurimum confuse, figuras tamen tactu distincte percipimus: vix vero aliud quid occurrit, quod aliter quam confuse percipiat, nisi situm & motus quosdam adhuc excipias magnitudinumque nonnullarum rationem: id quod tamen difficilius succedit quam in visu, nec ubivis, ubi visui idem licet, tactui permissum, ut adeo usus ejus in distinctis perceptionibus non esse soleat nisi visus vicarius. Gustus & olfa-

Sensuum
quoad
perfecti-
onem
differen-
tia.

& olfactus saporēs atque odores nonnisi confuse percipiunt. Quæ omnia denuo per experientiam explorata sunt. Auditus igitur, & tactus de prærogativa perfectionis inter se contendere poterant, si vicarium visus usum spectes, quem habet tactus; aut auditus tactu perfectior quoad usum ordinarium. Gustus vero & olfactus sensuum omnium imperfectissimi (§. 161).

Quæ de tactu a nobis dicuntur mirifice illustrantur exemplo artificis cujusdam cæci, quod commemorat de *Piles* in *Cursu picturæ Gallicæ* conscripto p. 329. Etenim is solo tactu distinctam sibi acquisivit faciei ideam & ex cera efformavit imaginem eidem simillimam, qualem non perficere potest qui visu pollet, nisi qui sit simul artis suæ peritissimus. Cepit ejus rei experimentum *Dux Bracciani*, qui in cella profunda contra omnem accessum luminis optime munita imaginem suam fieri curavit, ut certissimus esset ne minimum quidem artificem visu juvari. Fecit idem imagines statuis marmoreis *Caroli I. Anglorum Regis*, & *Urbani VIII. Pontificis maximi* simillimas. Vicarium visus usum, quem habet tactus & quo talia præstari non impossibile, breviter explicat *Thümmigius* nostris usus principii in *Tentaminibus explicandi phænomena naturæ singularia Germanico idiomate edita Tom. I. n. VII. §. 5 & seqq. p. 59. & seqq.* Lubet tamen hic dare eundem explicatiorem nostro more.

§. 163.

Linearū ideæ quomodo tactu acquirantur.

*Si digitum juxta ductum alicujus lineæ promoveamus; ideam nanciscimur lineæ, & quatenus in recta directio digiti constanter eadem manet, in curva continuo mutatur; rectæ a curva differentia distincte percipitur: quatenus vero repetito sæpius eodem digiti motu juxta ductum lineæ eundem deinceps libere repetere potes, claram, etsi confusam habes lineæ cujusdam curvæ in specie ideam. Dum extremo digiti tangis lineæ cujusdam extremum, quamdiu digitus quiescit, puncti notionem acquiris cogitatione continuo minuendo contactum, donec longitudinis ac latitudinis expers intelligatur, utpote cujus in motu progressivo nulla habetur ratio. Eadem adeo idea puncti nascitur a tactu, quæ a visu (§. 6. 9 *Geom.*), nec ab simili modo utrobique pendet distincta ejus notio a notione lineæ (§. 12. 13 *Geom.*). Dum extremum digiti, quo lineam tangis, continuo promovetur; tactu utique experiris describi lineam motu puncti continuo ab uno extremo usque ad alterum, sicque distinctam nancisceris lineæ notionem, qualem ex praxi desumunt qui visu pollent beneficio ideæ confusæ visui debitæ lineam in charta ductam agnoscentes (§. 10. 12 *Geom.*). Similiter dum juxta lineam rectam promovetur digitus non mutata directione, juxta ductum vero lineæ curvæ mutata continuo directione; in eas incidimus beneficio tactus notiones lineæ rectæ & curvæ, quas denuo ex praxi desumunt, qui, quæ aliquo ductu describitur, lineam ope idearum confusarum, quas visui debent, agnoscunt atque distinguunt (§. 19 *Geom.*). Jam quod is, qui ductum alicujus curvæ tactu aliquoties vel aliquandiu percipit, eandem sine aberratione assignabili imitari possit, experientia docemur: quod vero idem facere non posset, nisi aliquam illius ductus haberet ideam eamque claram, etsi confusam, ex ipsa notione ideæ claræ intelligitur (§. 3 *Psych. empir.*). Patet adeo veritas propositionis quoad singulas ejus partes.*

Quilibet,

Quilibet, quæ diximus, propria experientia addiscere potest, quamvis attentione opus sit, ne ideas, quas visui debemus, in lineas simul intuentes, vel saltem vi imaginationis easdem nobis repræsentantes, cum iis, quæ a tactu pendent, confundamus: utut enim utroque sensu ad easdem notiones distinctas perveniatur, confusæ tamen non prorsus eadem sunt, imo nil impedit, quo minus aliquo in casu eæ prorsus diversæ sint, propterea quod idem objectum non eodem modo afficit diversa organa sensoria. Et hæc sane ratio est, cur aliqua adhuc ab acutioribus notetur disparitas in modo, quo ad eandem notionem distinctam pervenitur utriusque sensus auxilio.

§. 164.

Si manus superficiæ cuidam applicatur; ideam planæ habemus, quatenus manus explicata vel digitus exsertus congruit parti, quam tangit, vel quatenus manus aut digitus ita applicatus juxta eandem directionem salvo contactu promoveri potest: ast curvæ nobis est idea, ubi neutrum succedit. Neque enim manus exprorecta vel digitus exsertus congruere potest nisi superficiæ planæ. Contactu adeo planum a curvo optime distinguimus. Si digitus extensus juxta eandem directionem salvo contactu promoveri potest; cum is lineam rectam referat, hoc ipso percipimus, lineam rectam superficiæ planæ ubicunque applicatam eidem congruere, seu, quod perinde est, a quovis puncto in eadem assumpto ad quodvis punctum duci posse lineam rectam: quam esse notionem plani seu figuræ planæ constat (§. 36 Geom.). Iano hinc intelligitur motu lineæ rectæ juxta eandem directionem progredientis describi planum: id quod denuo receptis Geometrarum notionibus conforme, quemadmodum ex definitionibus geneticis apparet, veluti cum parallelogrammum describi dicitur motu lineæ rectæ sibi semper parallelo juxta ductum alterius rectæ, quæ directionem determinat (not. §. 194 Log.). Quodsi superficiæ datæ manus exprorecta vel digitus exsertus ita applicari nequit, ut eidem congruat, nec in eadem salvo contactu juxta eandem directionem promoveri potest; ex eo intelligitur, superficiem non esse planam, consequenter curvam, cum curva sit, quæ plana non est. Tactus adeo beneficio ad easdem superficiæ planæ ac curvæ notiones distinctas pervenitur, quæ sunt Geometris.

Per propositionem præsentem patet, quomodo superficies plana distinguatur a curva. Enimvero cum, quæ curva est superficies, vel convexa sit, vel concava; docendum erit ulterius, quomodo concavum, a convexo dignoscat tactus. Et quia curvado non unica est, sed infinite varia; dispiciendum quoque, quantum ad species curvedinis a se invicem separandas proficit tactus.

§. 165.

Si manus contractæ vel digiti incurvati interior superficies corporis superficiæ congruit; ideam superficiæ convexæ habemus: quodsi id fieri non possit, superficiem tamen curvam esse constat; ideam superficiæ concavæ habemus, quæ nobis etiam est, ubi convexam digiti superficiem in supremo articulo superficiæ congruentem percipimus, quam tangimus, & salva congruentia huc illucve moveri posse experimur. Si manus vel digitus incurvatur, superficies interior concava est. Quodsi ergo congruit superficiæ corporis, concavum quoddam eidem congruere palam est. Quamobrem cum convexum sit, cui congruit concavum;

Curva a plana superficiæ quomodo tactu distinguatur.

Tactu quomodo convexam a concavo dignoscatur.

K

cavum;

cavum; dum manus contracta vel digitus incurvatus ita applicatur superficiem corporis dati, ut eidem congruat; ideam convexitatis nobis esse debere palam est (§. 91). Quodsi digitus incurvatus vel manus contracta superficiem corporis ita applicari non possit, ut eidem congruat; convexa non erit *per demonstrata*. Erit igitur aut plana, aut concava. Quamobrem ex eo, quod planam non esse constat (§. 164) & quod convexa non esse intelligatur, concavam esse liquet. Est adeo nobis idea superficiem concavæ, dum digitum incurvatum aut manum contractam ita superficiem, quam planam non esse jam constat, applicari non posse experimur, ut eidem congruat. Enimvero quoniam concavum esse intelligitur, quod convexo congruit, quemadmodum vidimus paulo ante; ex eo, quod extremum digiti applicatum superficiem cuidam eidem congruat & salva congruentia huc illicve libere moveri possit, intelligitur concavam esse superficiem.

Non uno modo tactus unum idemque discernit, secus ac in visu, cum visibile non nisi uno modo afficiat oculum; ab eodem autem sensibili, qua tali, tactus non uno modo affici possit. Quodsi ad notiones distinctas deveniendum, non omnes ideæ, quæ tactui de eodem sensibili debeantur, æquipollent, nec omnes eandem suppeditant notionem, etsi una alteri æquipolleat notio, & una ex altera constanter demonstrabilis sit. Ceterum hinc patet, tactum intervire posse in venandis notionibus distinctis eorum, quæ visui patent: id quod pertinet ad socias operas, quas sensus unus præstat alteri. Fingi enim potest inter sensus quemadmodum quidam vicariatus (§. 150); ita etiam societas quædam. Et utraque fictio suum admittit usum in arte inveniendi.

§. 166.

Diversitatem convexitatis quomodo tactus discernat.

Convexitas major vel minor percipitur, prouti manus vel multum, vel parum coarctanda, aut digitus vel multum, vel parum incurvandus, ut parti, quam tangit, congruat; & quatenus digitus in superficie convexa promotus vel longius a plano quodam recedit, antequam ad idem rursus accedere datur, vel breviori intervallo: imo etiam ex diversa directionis mutatione. Etenim dum manum vel digitum superficiem convexæ ita applicare conamur, ut parti, quam tangimus, congruat; conscii nobis sumus, utrum manus multum, an parum sit contrahenda; digitus multum, an parum incurvandus, ut parti, quam tangit, congruat. Hoc ipso itaque discernimus convexitatem majorem atque minorem, utpote differentiam convexitatis in duobus corporibus clarissime percipientes (§. 183 *Ontol.*). Similiter si digitus sui extremo superficiem convexam tangit & continuo contactu in eadem promovetur, & planum quoddam imaginamur horizontale vel verticale pro diverso corporis situ transiens per contactum digiti primum applicati ad convexum; conscii nobis sumus ad motum digiti in superficie convexa incedentis attenti, utrum longo intervallo ab eadem recedat, an parvo, antequam iterum ad idem accedat. Hoc ergo animadvertentes ut ante discernimus diversitatem convexitatis. Imo cum pro diversitate convexitatis diversimode quoque mutetur directio digiti in superficie incedentis, hujus ipsius diversitatis nobis conscii diversitatem convexitatis percipimus ex eadem ratione, quam in duobus casibus præcedentibus allegavimus.

Ab atten-

Ab attentione ad diversitatem incurvationis digiti, recessus a plano & accessus ad idem atque mutationis directionis pendet claritas perceptionis. Quamobrem cum attentionis gradus excitatione comparentur (§. 248 Psychol. empir.); claritas perceptionum in tactu ab excitatione pendet, quæ in visu naturalis est. Inde est, quod qui visu pollent, tactus usum non faciunt, quem habere possunt, etsi subinde visui suppetias ferre valeret, siquidem eundem in potestate haberemus.

§. 167.

Concavitas major vel minor percipitur, prout digitus in superficie concava promotus celeri vel lento gradu directionem mutat. Quoniam major est concavitas, si concavum magis declinat a plano tangente; minor vero, si minus; ista autem declinatio a mutatione directionis pendet: ideo pro diversa concavitate diversa quoque est mutatio directionis mobilis in superficie concava incedentis. Quamobrem cum digitus in superficie concava promotus directionem continuo mutare cogatur, & quidem diversa ratione pro diversa superficie concavitate, illius autem mutationis nobis conscii sumus; ex ea utrique diversam concavitatis rationem percipimus.

Concavitatis differentiam quomodo tactus dijudicet.

Quæ de diversitate convexitatis & concavitatis per mutationem directionis digiti in superficie convexa vel cava incedentis diximus; ea unusquisque experiri potest. Quodsi vero idem ipsi non fuerint satis claræ; rationem repetat ad articulum præcedentem inculcatam.

§. 168.

Ideam anguli rectilinei tactus beneficio habemus, quatenus digitum juxta eandem directionem promoventes, contactum exspirare percipimus subito, directionem mutaturi, siquidem eundem continuare voluerimus. Dum enim digitum secundum eandem directionem promovemus salvo contactu, lineam rectam ex eo agnoscimus (§. 163), cumque contactus in motu progressivo exspirat, lineam rectam ibidem terminari nobis conscii sumus. Enimvero dum subito mutata directione contactu salvo secundum eandem directionem digitus denuo promoveri potest; aliam rectam agnoscimus (§. cit.), cum priore in uno puncto concurrentem, non tamen cum eadem coincidentem. Eandem adeo anguli notionem tactus beneficio habemus, quæ Geometris est (§. 54 Geom.).

Angulū rectilineum quomodo tactus dignoscatur.

§. 169.

Quodsi crus unum anguli fuerit latitudini corporis nostri parallelum; ideam anguli recti habemus, quatenus digitum juxta ductum alterius cruris promotum nec in dextram magis, quam in sinistram inclinare ex situ brachii respectu corporis dignoscimus. Ast anguli acuti habemus ideam, quatenus digitus juxta crus alterum promotus versus sinistram excurrit, vel dum digitus promovetur, brachium non modo extenditur, verum etiam simul ad corpus accedit. Anguli denique obtusi idea nobis est, quatenus digitus juxta crus alterum promotus versus dexteram excurrit, vel dum digitus promovetur, brachium non tantummodo extenditur, verum etiam simul a corpore nostro recedit. Etenim si crus unum anguli fuerit latitudini corporis parallelum, crus alterum ad idem perpendiculare etiam ad hanc perpendiculare esse debet (§. 230 Geom.). Quamobrem cum idem in neutram partem inclinatur (§. 79 Geom.), & cum

Species angulorū quomodo tactus dijudicet.

altero crure rectum efficiat (§. 78 *Geom.*); anguli recti ideam habemus, dum digitum juxta crus alterum promotum ita excurrere nobis conscii sumus, ut neque in dextram, neque in sinistram inclinetur, seu versus neutram partem excurrat. Digitum autem recta excurrere nobis conscii sumus, dum brachium digito excurrente tantummodo extendi, non vero una ad corpus accedere vel ab eodem recedere observamus. Atque hoc pacto angulum rectum agnoscimus & ab aliis distinguimus, consequenter claram ejus (§. 31 *Psychol. empir.*), imo & distinctam habemus ideam, ubi motum alteri exponere valemus, quomodo eum a ceteris distinguamus (§. 38 *Psychol. empir.*).

Enimvero si angulus fuerit acutus, crus alterum intra crura anguli recti cadit (§. 66 *Geom.*). Quamobrem ubi crus commune fuerit latitudini corporis parallelum; digitus juxta alterius ductum promoveri nequit, quin brachium, dum extenditur, una ad corpus accedat, & digitus versus sinistram excurrat. Angulum adeo acutum agnoscimus & a ceteris distinguimus tactus beneficio. Atque adeo patet ut ante nos ideam claram, imo prorsus distinctam anguli acuti habere tactui debitam.

Denique si angulus fuerit obtusus, crus alterum ultra crus recti versus dextram cadit, si crus commune anguli recti atque obtusi fuerit latitudini corporis parallelum (§. 66 *Geom.*). Quamobrem digitus juxta ductum cruris obtusi, quod cum recto commune non habet, seu quod extra eum cadit, excurrere nequit, nisi brachium, dum extenditur, una a corpore recedit. Hujus igitur digiti ac brachii motus nobis conscii angulum obtusum agnoscimus, eumque a ceteris distinguimus. Atque adeo patet de novo ut ante nos ideam claram, imo prorsus distinctam anguli obtusi habere, quam tactui acceptam ferimus.

Unum alterumque notandum est circa propositionem presentem, tum ut quaedam rectius intelligantur, tum ne nonnulla male intellecta in perversum sensum trahantur. Primum itaque notandum est, non exactum requiri latitudinis corporis & cruris unius anguli parallelismum, sed sufficere ut hoc cum illa ad parallelismum quodammodo accedat. Imo non opus est hoc parallelismo, sed eundem facilitatis tantummodo gratia supponi tenendum porro est, propterea quod plerumque objectum tangibile ante nos constituimus, dum idem tangere decrevimus, vel ante idem consistimus, ubi objectum loco suo dimoveri nequit vel id dimovere nolumus. Etenim qualemcunque crus anguli unum situm habuerit ad corpus, motu brachii constanter dignoscetur angulus rectus ab obliquo & acutus ab obtuso: id quod hic uberius exponendum esse non existimamus, cum levi attentione opus sit, ut diversitatem motus visui obviam observemus. Denique probe considerandum, quæ nobis in visum facile incurrunt, ea quoque sola attentione mentis non minus facile dignoscitur, ubi exercitatio accesserit. Absit adeo ut inexercitatus a se ad probe exercitatum argumentetur.

§. 170.

Numerus specierum angulorum quor-

Quoniam angulus rectus ab obliquis, obliquorum unus veluti acutus ab altero nempe obtuso distinguitur motu brachii, quatenus idem, dum digito excurrente extenditur, vel ad corpus accedit, vel ab eodem recedit, vel neutrum eorum contingit (§. 169), plures autem motus brachii possibi-

possibiles non sunt, quod per se intelligitur; ipso tactu iudice non nisi tres *modo tactu dignoscantur.*
angulorum species, scilicet recti, acuti & obtusi possibiles sunt.

Quod si objecias tactus beneficio non eodem modo distingui angulos, quo visu distinguuntur, neque adeo easdem nobis acquiri notiones distinctas, quæ in Geometria locum habent, quemadmodum paulo ante in aliis quibusdam notionibus obtinere ostendimus; notes velim haud quaquam opus esse, ut idæ, quæ tactui respondent, eadem sint cum iis, quas visui acceptas ferimus, quamvis idem nobis objectum exhibeant: imo id ne quidem fieri posse, cum idem sensibile in tactum aliter quam in visum agat, prouti ex anterioribus satis superque manifestum. Hoc tamen non obstante ex assumtis, quæ tactus nobis suppeditat, lege demonstrationis colliguntur, quæ in Geometria sumuntur, veluti quod rectus sit angulus, cui deinceps positus æqualis est (§. 65 Geom.), & quod acutus sit recto minor, obtusus recto major (§. 66 Geom.): id quod demonstrandi habitum instructus experiri facile poterit.

§. 171.

Quoniam ex angulo recto agnoscitur, lineam unam esse ad alteram perpendicularem, ex obliquo vero, quod sit obliqua (§. 78. 80 Geom.), anguli autem recti & obliqui tactu a se invicem distinguuntur (§. 169); *Situs lineæ unius ad alteram modo tactu dijudicemus.*
tactu quoque situs unius lineæ ad alteram dignoscitur, utrum scilicet una ad alteram sit perpendicularis, an vero obliqua.

Nimirum situs lineæ unius ad alteram & angulus cum sint connexa; eodem modo beneficio tactus dignoscuntur, atque unum ex altero colligitur.

§. 172.

Tactu similia discernimus a dissimilibus, si qua talia tangibilia sunt, seu in tactum agunt. Similia enim habent ea, quæ ipsis insunt, communia (§. 195 Ontol.). Quamobrem cum in tactum agant, quatenus similia sunt *Similia quantum tactu discernantur.*
per hypoth. & qua tangibilia instar causæ, mutatio vero organo illata instar effectus considerari debeat (§. 886 Ontol.), eademque posita actione causæ efficientis idem effectus ponatur (§. 898 Ontol.); ab utroque tangibili impressa species eadem est (§. 112), idea quoque materialis eidem respondens (§. 115), consequenter & sensualis eadem esse debet (§. 118). Tactu igitur discernimus similia a dissimilibus.

E. gr. Ponamus sedilia retro inclinari, manu ad partem superiorem applicata; idea tibi erit prorsus diversa ab idea rei cuiuscunque alterius, quæ simili modo inclinatur; eadem vero erit, quatenus eadem manus applicatione facta, quodcunque eorum retro inclinet. Quamobrem beneficio huius ipsius idæ sedilia esse agnosces, adeoque entia similia, quæ tangis. Similiter tactu discernimus prunum a fructu alio arboris, atque catenus tactus beneficio agnosces similia esse entia similia.

§. 173.

Quoniam species similitudine individuorum, genera similitudine specierum, adeoque & ipsa similitudine, quæ individuis inest (§. 233. 234 Ontol.), constituuntur, tactus vero similitudinem dignoscere valet (§. 172); *Genera & species rerum tantum tactu discernat.*
si tactu distinguimus similitudinem, quæ ad genus aliquod, vel speciem aliquam determinandam sufficit, ejus quoque beneficio agnosces, ad quodnam genus, ad quamnam speciem individuum aliquod sit referendum.

Si exercitium accedat, tactus hac in parte plura præstare valet, quam credideris. Posse vero eundem quoque absque exercitatione plurimum præstare, exempla obvia confirmant.

§. 174.

§. 174.

*Tactu
quomodo
numerus
discer-
natur.*

Tactus beneficio numerare res possumus, quarum genus seu speciem tactu distinguimus. Etenim tactus beneficio individua ad idem genus, vel ad eandem speciem referenda discernere licet (§. 173), atque eatenus intelliguntur unitates eadem (§. 335. 332 *Ontol.*). Quamobrem cum continua unitatis additione fiat numeratio (§. 339 *Ontol.*); tactus quoque beneficio res numerare valemus, quarum genus vel speciem tactu distinguere valemus.

Pone nimirum multitudinem prunorum. Quoniam ipso tactu discernis prunum a re quacunque alia (§. 173), unum prunum post alterum de multitudine auferendo & in alium locum transferendo numerum eorum inire licet: id quod adeo obvium est, ut sine contemptu vix proferatur.

§. 175.

*Magni-
tudo quo-
modo ta-
ctu di-
gnosca-
tur.*

Si digitum juxta ductum alicujus lineæ promoveremus eadem celeritate; ex duratione motus magnitudinem ejus æstimare licet. Subinde quoque eadem palpando innotescit, vel si manu capimus. Etenim si digitus juxta ductum alicujus lineæ eadem celeritate promoveretur; lineæ ista est spatium motus æquabili descriptum, adeoque ut tempus (§. 31 *Mechan.*). Quamobrem cum temporis ideam habeamus, dum ad durationem motus attentus sumus (§. 578. 574 *Ontol.*); ex eadem quoque magnitudinem lineæ æstimare licet.

Quod etiam palpando æstimemus magnitudinem, quatenus manus superficiem corporis congruit vel integræ, vel parti cuidam, ita ut salva congruentia promoveri possit; neminem fugit. Imo in vulgus notum est, eorum, quæ manu capi ac teneri possunt, magnitudinem æstimari ex eo, quantum cavitatem manus impleant, vel supra eam emineant.

Tacemus modos alios, quibus ad mensurandas res utimur & quæ ipsis mensuris inveniendis ansam dedere, quippe constat veteres mensuras longitudinis ex corpore humano desumpsisse, unde hodiernum supersunt pedis ac digitus nomen (§. 25. *Geom.*). Nostrum enim jam non est exponere usum tactus in rebus metiendis; sed sufficit ostendisse, quomodo nobis magnitudinis possit esse idea & quod eidem insint, unde magnitudinum ratio intelligi distincte possit. Ceterum exercitatione opus est, antequam digitum eadem celeritate promoveri possis, ita ut eadem quoque retineatur celeritas in diversis motibus. Celeritas percipitur, ubi attentionem in eadem desigere didiceris. Atque huc redit exercitium altorum ut attentione reddatur clara idea celeritatis (§. 237 *Psychol. empir.*), quo diversæ celeritates distinguere possint (§. 31 *Psychol. empir.*). Cur vero hæc attentio major sit in cæcis, quam in iis, qui visu pollent, ex natura imaginationis ostendendum.

§. 176.

*Quomo-
do figuræ
planæ
rectilineæ,
cur-
vilinæ
& mixti-
linæ di-
gnoscan-
tur.*

Tactu discernere licet figuras planas rectilineas, curvilinæ & mixtilinæ. Etenim tactu dignoscimus planitiem (§. 164), lineas rectas (§. 163), earum magnitudinem (§. 175), angulos eorumque species (§. 168. 169). Tactus igitur beneficio constare potest, figuram aliquam esse planam, tot lineis rectis vel æqualibus, vel inæqualibus terminatam, quæ hisce angulis inter se junguntur. Quamobrem cum ad discernendas figuras planas rectilineas a se invicem non requirantur alia, nisi quæ modo enumeravimus

(§. 87)

(§. 87 & seqq. *Geom.*); quin figuræ rectilinéæ omnes tactu discerni possint, & quin hoc sensu duce, etiamsi visu quis destituatur, ad easdem earundem notiones pervenire possit, quæ Geometris dantur, dubitandum non est.

Enimvero tactu non minus lineas curvas distinguimus, quam rectas (§. 163). Quamobrem cum planæ figuræ curvilinéæ perimeter linea curva terminetur, tactus quoque eas rectilinéis distinguere valet.

Quia denique perimeter figuræ planæ mixtilinéæ ex lineis rectis & curvis, partim convexis, partim concavis componitur, tactus autem non modo curvum a recto (§. 163), verum etiam concavum a convexo distinguit (§. cit.); ideo tactus quoque sufficit figuris mixtilinéis a rectilinéis & curvilinéis distinguendis.

Non progredimur ulterius in explicando tactus usu, quem habere potest in discernendis iis, quæ ad figuras & magnitudinem situmque partium ad se invicem spectant. Nec nostrum jam est tradere Geometriam cæcorum, qualis ex ipsorum ideis deducitur, vel qualem eos docere licet. Sufficit in his contineri principia, unde talia deduci possunt, modo simul expendantur, quæ ab imaginationis natura pendent quoad diversitatem idearum, quæ sunt cæcis vel natura talibus, vel casu quodam infelici in hoc malum prolapsis.

§. 177.

In figuris & magnitudinibus discernendis usus tactus ab usu oculi longo intervallo abest, seu multo minor & restrictior est tactus, quam oculi usus. Oculi enim visu comprehendit, quæ procul a nobis absunt, eorumque figuras & magnitudines distinguit: alit tactus tantummodo in iis terminatur, quæ ipsi adeo propinqua sunt, ut tangi possint, nec mole sua excedunt magnitudinem, ad quam brachium extensum digitum, vel manum admovere valet. Præterea quædam adeo minuta sunt, ut in vicinia visu quidem discernantur, tactu tamen commode discerni nequeant, veluti quæ spectant ad structuram folii cujusdam, præsertim floris, quatenus ea in visum incurrit citra anatomie operam. Unde patet numerum sensibilibus multo esse majorem, quæ visu, quam quæ tactu dignoscuntur, ut ut tantummodo rationem figuræ ac magnitudinis situsque partium habeas: imo plures quoque esse casus, in quibus objectum tactu discernibile visui patet, quam in quibus tactui obvium est. Præterea visus uno obtutu multa comprehendit & mira celeritate ea, quæ distingui possunt, perlustrat: alit cum tactus pleraque peragat motu digiti vel manus, & insueta requiratur attentio ad eundem motum, ut singulis distinguendis sufficiat idea eidem respondens, quemadmodum ex iis omnibus manifestum est, quæ de usu tactus in dignoscendis lineis, figuris & magnitudinibus dicta sunt (§. 163 & seqq. & §. 175); tactus non nisi longo tempore expedit, quod visu vel momento absolvitur minimo. Atque adeo patet in figuris & magnitudinibus discernendis usum tactus esse multo minorem, & restrictiorem, quam visus.

Et si adeo tactus visus vicarius esse possit, eidem tamen æquiparandus non est. Quamobrem ratum manet quod in superioribus de præstantia sensus unius præ altero evicimus (§. 162).

CAPUT

CAPUT III.

De Imaginatione & Memoria.

§. 178.

Phantasmata qualia sint.

Phantasmata animæ sunt repræsentationes compositi in simplici. Phantasmata enim sunt ideæ ab imaginatione productæ (§. 93 *Psych. empir.*). Denuo autem producit imaginatio ideas rerum ante sensu perceptarum (§. 104 *Psychol. empir.*), vel quales nobis erant, cum res sensu perciperemus (§. cit.), vel quatenus phantasmatum priorum divisione ac compositione prodeunt (§. 144. 145 *Psychol. empir.*). Enimvero ideæ sensuales omnes sunt repræsentationes compositi in simplici (§. 83). Quamobrem etiam phantasmata, quæ non sunt nisi ideæ sensuales reproductæ, & consequenter etiam ea, quæ per illorum divisionem ac compositionem prodeunt (§. 139. 142 *Psychol. empir.*), repræsentationes compositi in simplici esse debent.

Phantasmatum cum ideis sensualibus similitudinem atque identitatem abunde satis loquitur experientia. Nihil sensu percipimus, quod compositum non sit: nihil vero etiam unquam imaginamur, nisi quod sit compositum. Anima vero simplex est & ideæ rerum sensibilium, quæ eadem sunt cum imaginabilibus, sunt imagines, quæ in ipsa, adeoque ente simplici existunt.

§. 179.

Uberior explicatio anterioris.

Dum imaginamur, compositum aliquod absens in simplici repræsentatur. Dum enim quid imaginamur, perceptionem rei sensibilis absentis producimus (§. 92 *Psychol. empir.*). Sed dum quid imaginamur, phantasma producimus (§. 93 *Psychol. empir.*), adeoque compositum aliquod in simplici repræsentatur (§. 178). Quamobrem dum quid imaginamur, compositum aliquod absens in simplici repræsentatur.

Atque adeo patet differentia, quæ inter ideas sensuales & phantasmata intercedit. Ideæ sensuales exhibent res compositas præsentis, phantasmata vero absentes.

§. 180.

Phantasmata sunt imagines.

Phantasmata sunt imagines. Sunt enim repræsentationes compositi (§. 178). At quælibet compositi repræsentatio imago est (§. 85). Ergo phantasmata imagines sunt.

Ideæ sensuales & phantasmata in hoc conveniunt, quod sint rerum compositarum imagines (§. 86). Et sane nemo non multo lubentius concedit phantasmata esse imagines, quam ideas sensuales. Vulgus enim idearum sensualium existentiam ignorat, cum non intelligat quomodo res præsentis sensu percipiamus. Enimvero vulgus quoque novit, quæ imaginamur, præsentia non esse, adeoque facile largitur nobis cum imaginibus tantummodo esse negotium, dum quædam imaginamur.

§. 181.

Phantasmata rerum præteritarum quid sint.

Phantasmata rerum præteritarum sunt repræsentationes statuum mundi præteritorum. Dum enim phantasma rei cujusdam præteritæ producitur, perceptio quædam totalis producitur, quam antea habuimus, cum res ista una cum aliis

aliis tunc præsentibus in organa sensoria ageret (§. 104 *Psychol. empir.*). Enimverò quæ in mundo continuo mutantur, statum mundi absolvunt (§. 705 *Ontol.*). Quamobrem cum præterita in mutabilium numero sint (§. 584. 290 *Ontol.*); status mundi præteriti iisdem continentur. Phantasmata igitur rerum præteritarum sunt repræsentationes statuum mundi præteritorum.

Exempla propositionem præsentem clarissime illustrant. Fac tibi obvium fieri hominem, quem præterita die dominica vidisti in templo. Illico tibi sese sistit idea templi interioris una cum aliis hominibus, qui tunc adfuerunt, vel multitudine hominum, ubi nemo eorum tibi fuerit notus, vel tuam saltem attentionem in nullum convertisti, cum in templo præsens esses. Præterit dies dominica, præterit hora, qua in æde sacra conveniebant loci incolæ cultus divini gratia. Conventus ille desit, nec homo, quem ibi vidisti, ibidem amplius est. Nec sunt ibidem homines ceteri, qui tunc una erant in templo. Imo ipsemet nunc in templo non es, sed plures ante dies jam ex eodem abiisti. Quod igitur tibi repræsentas, non ad præsentem pertinet mundi statum; sed ad præteritum. Aliquem adeo statum mundi præteritum aut, si hoc nimis confidenter tibi dictum videatur, aliquid status præteriti mundi tibi repræsentas. Atque idem eodem modo in alio quocunque casu sese habere intelliges, modo ad ideas rerum, quas antea sensu perceperas, nunc vi imaginationis reproductas, eodem modo animum advertere velis.

§. 182.

Singule ideæ sensuales & phantasmata rerum præteritarum integrum statum universi, ad quem referuntur, involvunt. Ideæ enim sensuales sunt similes objecto, quod repræsentant (§. 91), adeoque rebus in universo jam existentibus, dum percipiuntur (§. 67 *Psychol. empir.*). Enimvero in mundo res omnes a se invicem dependent quoad existentiam (§. 58 *Cosmol.*). Ideæ igitur sensuales illam dependentiam rei, quam exhibent, a ceteris omnibus simul involvere debent. Quamobrem cum dependentia importet rationem existentiam unius in alio (§. 85 1 *Ontol.*), adeoque ea respiciat in aliis, per quæ intelligitur, cur hæc insint huic (§. 56 *Ontol.*), status vero præsens uniuscujusque in hoc mundo existentis intelligatur per status præsentis ceterorum omnium una existentium (§. 205. 206 *Cosmol.*); per ideas nostras exhiberi nequit, nisi quatenus totius universi status una exhibetur, servata quidem ea relatione, quam status præsens rei clare perceptæ requirit. Quoniam vero impossibile est, ut omnes illos status a se invicem distinguamus, præsertim cum elementa sensu prorsus non percipiuntur (§. 101); eosdem quoque clare percipere nequimus (§. 31 *Psychol. empir.*), omnes adeo in unum confundimus. Idea adeo sensualis quæcunque statum totius universi, ad quem refertur, nempe præsentem involvere debet.

*Idearū
sensua-
lium &
phantas-
matum
interior
ratio.*

Phantasmata rerum præteritarum sunt ideæ vi imaginationis reproductæ, quæ antea sensuum beneficio in nobis exitere (§. 93. 104 *Psychol. empir.*), adeoque eadem cum sensualibus, quas ante habuimus (§. 95 *Psychol. empir.*), si gradum claritatis exceperis (§. 96 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum ea, quæ in idea rei continentur, non pertineant ad claritatem ideæ, quippe non ad modum repræsentandi, sed ad id, quod

Wolfii Psychologia Rationalis.

L

repræ-

repræsentatur, referenda; id quod repræsentatur idem esse debet, consequenter phantasma rei præteritæ eadem involvere debet, quæ involvebat idea sensualis, cum eadem res præsens sensu perciperetur. Enimvero idea sensualis involvebat statum totius universi tunc temporis præsentem *per demonstrata*. Ergo etiam phantasma statum totius universi tunc temporis præsentem involvere debet.

Non dubito fore multos, quibus paradoxa hæc videbitur propositio. Enimvero hi erunt, qui nexum rerum in Cosmologia evictum animo nondum satis comprehenderunt; qui phænomena a reali in ipsorum fonte entibus simplicibus seu elementis rerum materialium reperiundo non distinguunt; qui denique modum, quo ideæ confusæ ejus, quod apparet, ex repræsentatione eorum, quæ realia sunt, oriuntur, nondum satis perpexere, nec essentiam atque naturam animæ intimius inspectam sufficienter ponderarunt. Legant igitur relegantque & attenta mente volvant revolvantque, quæ de rerum nexu integro capite (§. 10—58 *Cosmol.*), de elementis corporum, & horum ex illis ortu duobus capitibus integris (§. 176—301 *Cosmol.*), de natura & essentia animæ (§. 53 & *seqq.*), atque de sensationibus (§. 83 & *seqq.*), idea inprimis extensionis ac continui (§. 103), spatii imaginarii (§. 104. 106), vis inertæ (§. 108) & motricis (§. 110) dicta sunt, sufficiensque temporis spatium animæ concedat, sine quo notiones claritatem debitam consequi minime possunt, quæ ad evidentiam ratiociniorum percipiendam requiruntur: neque ullus dubito fore ut videantur amplius paradoxa, quæ nunc videntur.

§. 183.

Tendentia vis animæ.

Quoniam anima vi idearum sensualium sibi repræsentat statum mundi præsentem (§. 182), vi phantasmatum, ex iis certa lege (§. 117 *Psychol. empir.*) natorum, status mundi præteritos (§. 182); *anima non modo statum mundi præsentem, verum etiam præteritos repræsentare conatur*, consequenter cum vis animæ nonnisi unica sit (§. 57), eaque universi repræsentativa (§. 63); *vis universi repræsentativa animæ non modo ad repræsentandum universum quoad statum præsentem, verum etiam ad idem repræsentandum quoad status præteritos tendit*.

Explicandum vero nobis paulo distinctius est, qualis sit tendentia animæ ad repræsentandum mundum quoad status præteritos.

§. 184.

Idearum sensualium & phantasmatum interior ratio ulterius explicata.

Singule ideæ sensuales & phantasmata rerum præteritarum omnes status mundi anteriores involvunt. Etenim ideæ sensuales vi sensationis in anima existunt (§. 95 *Psychol. empir.*). Quare cum anima, dum sentimus, sibi repræsentet substantiarum simplicium mutationes intrinsecas, sed in unum confusas (§. 98); idea sensualis oritur ex confusione mutationum intrinsecarum, quæ in elementis rerum seu substantiis simplicibus contingunt. Enimvero in omni elemento status singuli a se invicem dependent quoad existentiam (§. 199 *Cosmol.*). Quamobrem cum ideæ sensuales sint similes objecto, quod repræsentant (§. 91); in iis quoque contineri debet dependentia statuum singulorum in istis elementis a se invicem quoad existentiam, quorum mutationes in unum confunduntur. Jam ista dependentia non intelligitur nisi per status omnes anteriores (§. 851. 56 *Ontol.*). Ideæ igitur sensuali inesse debent repræsentationes omnium statuum anteriorum

riorum in iisdem elementis, quorum mutationes in eadem in unum confunduntur, & quidem in unum confusæ, propterea quod impossibile omnes illos status a se invicem distingui, præsertim cum elementa sensu prorsus non percipiantur (§. 101). Constat vero ideas sensuales singulas involvere statum integrum universi, ad quem referuntur (§. 182). Ergo etiam omnes universi status eodem anteriores integros involvere debent.

Phantasmata rerum præteritarum sunt ideæ vi imaginationis reproductæ, quæ antea vi sensationis in nobis extiterant (§. 93. 104 *Psychol. empir.*), atque adeo ante in idearum sensualium numero fuere, consequenter eadem involvere debent, quæ sensuales involvebant. Enimvero ideæ sensuales involvebant omnes status mundi anteriores *per demonstrata*. Ergo etiam phantasmata omnes status mundi eo tempore præterlapsos involvere debent, quo in numero idearum sensualium fuere.

Propositio hæc magis paradoxa videbitur anteriore (§. 182): sed eodem modo discutiuntur nebulæ, quo eas ibidem discutiendas esse monuimus. Admiranda prorsus est natura animæ, quam non intime perspiciunt, nisi qui perceptionum nostrarum interiorem rationem intelligunt. Ceterum hinc intelligitur, quomodo Cosmologia, quam generalem seu transcendentalem diximus, interserviat naturæ animæ investigandæ, simulque patet ratio, cur defectus Cosmologiæ obstiterit, quo minus Psychologia rationalis exulta fuerit:

§. 185.

Singule ideæ sensuales involvunt omnes status mundi futuros, & quodlibet phantasma rei præteritæ involvit omnes mundi status, qui respectu illius rei futuri erant. Ideæ enim sensuales vi sensationum in nobis existunt (§. 95 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum anima, dum sentit, substantiarum simplicium, adeoque elementorum corporum (§. 182 *Cosmol.*), mutationes intrinsecas, sed in unum confusas sibi repræsentet (§. 98); in ideis sensualibus continentur omnes elementorum mutationes intrinsecæ, consequenter status eorum interni (§. 705. 706 *Ontol.*), sed in unum confusi, ut neuter ab altero distingui possit. Enimvero status elementorum internus ea lege continuo mutatur, ut præfens contineat rationem sequentis (§. 197 *Cosmol.*), consequenter præfens status quidpiam continet, unde intelligitur, cur succedat futurus (§. 56 *Ontol.*), ut adeo futurus insit præfenti per modum entis potentialis (§. 176 *Ontol.*). Et quia ob continuam illam statuum sequentium ex antecedentibus nascentiam status quilibet præfens continet rationem aliquam remotam futuri cujuscunque (§. 197 *Cosmol.*); status quilibet futurus in præfente latet per modum alicujus entis potentialis, sed diversi gradus (§. 176 *Ontol.*). Et quoniam elementa rerum vi quadam prædita sunt (§. 196 *Cosmol.*), qua ad mutationem status continuo tendunt (§. 725 *Ontol.*); singulis quoque elementi statibus inest quædam tendentia ad omnes futuros, sed diversi gradus, quemadmodum ipsi status futuri per modum entis potentialis, sed diversi gradus insunt. Quoniam itaque ideæ sensuales objecto, quod repræsentant, similes sunt (§. 91); in iis quoque status-præfentes elementorum, qui repræsentantur, futuros

L 2

per

per modum entium potentialium diversi gradus, & virium tendentias ad eisdem diversi itidem gradus continere debent (§. 195 *Ontol.*). Enimvero singulæ ideæ sensuales integrum statum præsentem universi involvunt (§. 182). Quamobrem cum in statibus præsentibus elementorum, quibus simul sumtis resultat status universi, contineantur omnes status futuri per modum entium potentialium diversi gradus, ac sumtis singulis, quæ ad eundem gradum pertinent, prodeant status singuli futuri totius universi, quemadmodum ex iis, quæ demonstrata sunt, liquet; in idea quolibet sensuali insunt omnes status mundi futuri per modum entium potentialium diversi gradus. Et eodem modo liquet, quod iisdem quoque inesse debeant tendentiæ omnes ad status futuros, sed itidem diversi gradus. Quoniam vero status præsentibus elementorum in unum confundit anima, ut eos in idea sensuali involvat, quemadmodum supra ostendimus (§. 182), ita multo magis, quæ in statibus istis insunt in unum confundere debet. Quare idea sensualis omnes status mundi futuros involvit.

Phantasma quodlibet rei præteritæ est idea vi imaginationis reproducta, quæ antea in numero sensualium idearum fuit (§. 93. 104 *Psychol. empir.*). Enimvero cum in numero idearum sensualium esset, status omnes futuros mundi involvebat *per demonstrata*. Ergo cum reproducta non differat a primum producta nisi gradu claritatis (§. 96 *Psychol. empir.*), etiam vi imaginationis reproducta omnes illos mundi status involvere debet, qui isto tempore, cum primum producta in numero idearum sensualium esset, adhuc futuri erant.

Atque ita tandem patet, quales sint rerum corporearum perceptiones: id quod multum prodest non modo ad rerum naturalium cognitionem, quæ in potestate est, dijudicandam; verum etiam ad inspiciendam notionem variorum, quæ animæ insunt, inprimis autem ad notiones perfectionum divinarum clarius percipiendas. Patebunt hæc tum ex sequentibus, tum ex Theologia naturali, quæ Psychologiam rationalem exequetur. Si quis vero fuerit hebetior, quam ut interiorem perceptionum nostrarum rationem perspicere possit; is per nos videat, quæ de eadem dicta sunt, memores quippe illius *Epistesi* in *Enchiridio* cap. 29. *Philosophia studium suscipere cupis? Statim se para, quasi futurum sis ne deridearis; ut multi se subsannent*. Si quis vero infirmior fuerit, quam ut sibi persuadere possit, ab errore vacuum esse posse dogma, quod inopinatum ipsi videtur, nec virtuti ac religioni adversum quid ideo esse debere, quod a veritate alienum judicetur; is per nos totam istam perceptionum interiorem rationem damnet, modo sibi temperet a malitiâ, suæque libertate usus nostram quoque nobis concedat, qui in rebus pervestigandis nostræ acuminis utimur, & hisce perspicillitis ad abditam utimur doctrinam pervidendam pietat' profuturam. In Theologia nimirum naturali ostendemus, divinas rerum prodire ideas, si nostræ a confusione & orta inde obscuritate liberentur, sicque quæ finitæ fuerant, in infinitas abire.

§. 186.

Infinitudo notarum idearum. Quoniam ideæ tam sensuales, quam phantasmata rerum præteritarum non modo omnem statum mundi, ad quem referuntur (§. 182); verum etiam status mundi omnes eodem anteriores (§. 184), ac quocumque temporis intervallo posteriores involvunt (§. 185), consequenter tantus eorum numerus est, quæ in unaquaque perceptione involvuntur, ut cum

ut eum inire velle pro impossibili habendum; *ideis nostris seu perceptionibus infinita insunt.*

Convenientissimum hoc est principiis Theologiæ naturalis, quorum fide hominem perfectionum divinarum speculum esse debere constat: id quod suo loco luculentius docebimus.

Conducit hoc corollarium ad rectius percipiendam differentiam, quæ inter intellectum finitum atque infinitum intercedit non uno modo. Nobis enim pleraque abscondita sunt, quæ in ideis nostris latent, ut eorum, quæ in iis distinguimus, ratio ad ea, quæ discernere nullo modo possumus, sit veluti infinite parvum ad quantitatem ordinariam, vel veluti quantitas quævis data ad infinitam, consequenter ea, quorum nobis conscius sumus, pro nihilo habenda sint respectu eorum, quæ discerni non possunt. At in Deo, cujus intellectus infinitus est, omnia aperta sunt, nihil absconditum. Unde nobis absentia videntur & procul a nobis remota, quæ Deo præsentia sunt & propinqua. Inservit adeo doctrina præsens ad differentiam inter creatorem & creaturam rectius comprehendendam. Sed hæc clariora evadent suo loco, ubi in Theologia naturali talia ex instituto declaraturi sumus. Ceterum si quis vi imaginationis adjuvare voluerit intellectum interiorem rationem idearum concepturum; is ad experimenta optica confugiat, ubi pater visibilia ita in unum confundi posse, ut nullum eorum ab altero distinguatur amplius, & hac confusione oriri non modo ideam confusam ab ideis distincte perceptorum prorsus diversam, verum multa etiam quasi in nihilum recidere, ut non amplius percipiantur, utur ingens eorum numerus confuse perceptibile quid constituat. Pertinent huc imagines, quæ a speculis conicis reflectuntur. Amplum enim spatium in vertice conii & prope eundem in exiguum spatium contrahitur, ita ut in illo depicta in speculo confuse quid perceptibile in imagine, quæ in speculo compareret, exhibeat. Possunt alia quoque experimenta ope vitrorum concavorum in eam rem fieri & ex iis, quæ ope microscopiorum instituuntur, nonnulla colliguntur, quæ præsentem doctrinam illustrent. Sed talia ad philosophiam experimentalem sunt remittenda, quæ suum non minus usum in Psychologia, quam in Physica habent.

§. 187.

Status tam præteriti, quam futuri non singuli eodem modo in idea rei præsentis, vel vi imaginationis reproducta involvuntur: similiterque status præsentis singulorum elementorum, quibus præsens mundi status constituitur, diverso modo in idea sensuali involvuntur. Ut propositionis præsentis veritas facilius comprehendatur; fingamus seriem statuum præteritorum ad certum numerum esse redactam, qualis prodiret tempus omne elapsum in minuta secunda aut scrupula quæcunque alia istis minora resolvendo: id quod ob continuitatem seriei successivorum facere non licet, nisi quatenus ea per rectam in partes æquales divisam imaginationi objicitur, non intenta jam statuum singulorum diversitate, sed tantummodo eosdem considerando tanquam præteritos. Quodsi jam hos status spectes tanquam præteritos, evidens est ipsa præteritione eosdem differre, quatenus a præsentem diversam sortiuntur distantiam, cum alii aliis citius præterierint. Quamobrem cum ideæ sensuales similes sint objecto, quod repræsentant (§. 91); status præteriti ita in iisdem involvi debent, ut non negligatur diversa distantia uniuscujusque status præteriti a præsentem ratio. Atque adeo jam patet non eodem modo in idea sensuali involvi posse status mundi præteritos. Enimvero status elementorum interni, quibus status aliquis præsens mundi constituitur, ea lege mutantur, ut præsens rationem contineat sequentis, cur nempe sequens ad actum perducatur (§. 197 *Cosmol.*), adeoque præterita habent se ad præsens per modum causæ ad causatum

Involutio idearum partialium in una confusa.

(§. 881)

(§. 881 *Ontol.*), consequenter pro diversa a præsentē distantia causæ erunt continuo remotiores. Ideæ igitur statuum præteritorum ita involvi debent, ut ulterior continuo admittenda sit involutio, quo longius a præsentē abest præteritus. Atque ita nascuntur diversi involutionum gradus, qui exprimunt diversos dependentiæ modos præsentis ab antecedentibus. Abunde igitur patet, singulos status præteritos non eodem modo in idea sensuali involvi.

Ex anteriorum propositionum demonstratione jam constat (§. 181. 184. 185), phantasmata rerum præteritarum aliquando fuisse in numero idearum sensualem. Quamobrem quod de ideis sensualem jam evicimus, idem de phantasmatis quoque rerum præteritarum valere palam est.

Series rerum successivarum, quæ datur in universo (§. 55 *Cosmol.*), & quam constituunt status mundi sibi mutuo succedentes, quales paulo ante in serie præteritorum consideravimus, per statum præsentem dividitur in duas partes, quarum altera exhibet status præteritos, altera futuros eodem modo, quem paulo ante insinuavimus, cum modum involutionis statuum præteritorum expenderemus. Quemadmodum itaque in parte præteritorum status unusquisque diversam sortiatur distantiam a præsentē, ita ut continuo crescat cum numero statuum præteritorum; ita similiter in parte futurorum diversam status singuli distantiam habent a præsentē, ita ut continuo crescat cum numero statuum futurorum. Sicuti igitur in serie præteritorum diversa illa distantia exprimi quoque debet in eorum involuione, ut ideo non uno eodemque modo in idea sensuali involvantur singuli status præteriti; ita hæc distantiarum diversitas in causa quoque esse debet, ut non uno eodemque modo singuli status futuri in eadem involvantur. Porro res successivæ in mundo adspectabili omnes inter se connectuntur (§. 54 *Cosmol.*), cumque in numerum præteritorum abeant, quæ antea in numero futurorum erant; nexus futurorum idem profus est, qui præteritorum, consistens nempe in continua dependentiæ effectus a causa. Quemadmodum nimirum in serie præteritorum continuo ascenditur ad causam remotiorem, ita in serie futurorum continuo descenditur ad effectum remotiorem. Et sicuti in serie præteritorum status præsens est effectus continuo remotior, quo alius ascenditur; ita in serie futurorum, status præsens fit continuo causa remotior. Statui nimirum præsentis convenit dependentia diversi gradus a singulis statibus præteritis; singulis autem statibus futuris competit dependentia diversi gradus a præsentē, ut status præsens dici possit gravidus futuri. Quemadmodum itaque propter diversam dependentiam status præsentis ab unoquoque præteritorum diversi status in idea sensuali diversimode involvuntur; ita similiter ob futurorum statuum a præsentē dependentiam diversam status futuri diverso modo involvi debent in idea sensuali.

Jam

Jam quod res coexistentes attinet, eadem quoque inter se connectuntur (§. 53 *Cosmol.*), atque adeo in coexistendo ratio coexistentiæ unius continuo est in altero (§. 10 *Cosmol.*), ut adeo coexistentia eodem modo a se invicem dependeat (§. 85 *Ontol.*), quo successiva a se invicem dependent in existendo *per demonstrata*. Scilicet non quodlibet immediate dependet ab altero in coexistendo, sed etiam mediate, & mediata illa dependentia non eadem est in eodem subjecto quoad omnia coexistentia, a quibus dependet. Nascuntur adeo in eodem subjecto dependentiæ diversi gradus quoad coexistentiam, quemadmodum diversi gradus dependentiæ quoad existentiam in serie præteritorum & futurorum dantur. Quare cum in serie successivorum ob diversam illam dependentiam sensibilis præsentis status præteriti & futuri non eodem modo in idea sensuali involvantur *per demonstrata*; nec in serie simultaneorum, ob diversam dependentiam in existendo dati cujusdam sensibilis a ceteris coexistentibus, status præsentis singulorum elementorum ac inde ortorum corporum (§. 182 & 176 *Cosmol.*), quibus præsens mundi status continetur, eodem modo involvi possunt in idea sensuali.

Et ita quidem prolixè satis ostendimus, ideis nostris sensualibus non inesse omnia eodem modo: id quod ob utilitatem multiplicem probe expendi meretur. Comparat ea in subsequentiis, ubi de evolutione idearum sermo est: idearum enim evolutio ab involu- tione pendet. Exemplum involu- tionis alias occurrit in doctrina de generatione, ubi inter diversa systemata, quæ a philosophis excogitata sunt, occurrit quoque systema evolutio- nis. Nimirum si de præexistentia corpusculorum organicorum, quæ rudimentorum nomi- ne vulgo veniunt, sermo incidit; in Adamo præexistisse dicuntur omnes ipsius posteri. Adamus in se continet omnia rudimenta liberorum ex se procreatorum, in quorum rudi- mentis jam actu continebantur rudimenta liberorum ex ipsis nascendorum seu nepotum ipsius Adami. Et idem affirmatur de Adami pronepotibus, & abnepotibus & ita porro. Rudimenta igitur sequentis generationis continuo continentur in rudimentis anterioris, sed diverso præformationis gradu. Atque ita rudimenta omnium posterorum Adami in eadem linea recta descendentiis diverso præformationis gradu involuta fuere in rudimento filii sui, ut alia una evolutione seu generatione, alia duabus, alia non nisi tribus inde evolvi poterint & ita porro. Involu- tionis adeo notio, qualem supponimus in interiore perceptio- nis nostrarum ratione explicanda, non est in foro philosophico incognita. Translata vero ad perceptiones nostras lucem affundit certæ mentis operationi, qua unum ex alio colligi- tur. Cur enim hoc fieri possit, & quænam ex dato colligi queant, inde intelligetur. Non minor vero comparebit utilitas in Theologia naturali, ubi reddenda ratio est, cur cognitio Dei sit mere intuitiva, creaturæ vero discursiva & symbolica.

§. 188.

*Involutio præteritorum & futurorum omniumque præsentium in idea sensuali admittenda est in omni hypotbesi de elementis rerum materialium, etsi in sola hypotbesi simplicium, quemadmodum alia, sufficienter intelligatur. Quod si enim antecedentia satis superque attentè perlustras, omnino constabit involu- tionem præteritorum ac futurorum omniumque præsentium in idea sensuali niti nexu rerum coexistentium & successivarum in universo continuo (§. 182 & seqq.). Quamobrem cum nexus rerum tam coexistentium in mundo adspectabili (§. 53 *Cosmol.*), quam successivorum independenter a doctrina elementorum demonstratur (§. 54 *Cosmol.*), adeoque admitti*

Involu- tio idea- rum a quibus admitti debeat.

admitti debeat, etiamsi hæc ignoretur, vel rejiciatur, consequenter quamcunque de elementis corporum quis foveat opinionem, involutio quoque futurorum ac præteritorum omniumque præsentium in idea sensuali admittenda est, quamcunque quis de elementis corporum hypothesein tueatur.

Quoniam tamen, nexus rerum materialium a nexu elementorum pendet (§. 205 *Cosmol.*), adeoque in hoc rationem sui sufficientem agnoscit (§. 851 *Ontol.*), consequenter absque eo sufficienter intelligi non potest (§. 56 *Ontol.*), quemadmodum compositio (§. 686 *Ontol.*), vis motrix (§. 295 *Cosmol.*), vis inertiae (§. 297 *Cosmol.*), extensio & continuïtas (§. 224 *Cosmol.*) sine theoria simplicium sufficienter intelligi nequeunt; involutio quoque præteritorum ac futurorum omniumque præsentium in idea sensuali sine theoria simplicium sufficienter intelligi nequit, quippe quæ nexu isto nititur *per antecedentia*.

Hæc ideo adjicimus, ne quis præcipitato judicio rejiciat quod rejicere non poterat, aut damnet, quod damnare non debebat, propterea quod doctrinæ de elementis rerum, quæ nimis paradoxa videtur, infestus sit. Plurimum interest nosse, quænam inter se pugnent, quænam invicem consentiant, & quænam absque iis intelligi possint, utut cum iisdem conspirent, nec absque aliis intelligantur penitus.

§. 189.

*Differ-
tia ima-
ginum
materia-
lium &
immate-
rialium.*

Perceptiones sunt imagines, quas nulla arte humana imitari licet. Imagines enim, quæ sunt perceptiones animæ (§. 86. 180), objecta extra animam repræsentant (§. 21). Involvunt etiam integrum statum universi, ad quem referuntur (§. 182), una cum omnibus statibus mundi anterioribus seu præteritis (§. 184) & adhuc futuris respectu objecti (§. 185), & quidem singulos status diverso modo (§. 187), ut adeo singulis perceptionibus infinite diversa infinite diversis modis insint (§. 186). Et quoniam horum omnium anima sibi conscia non est, quemadmodum unicuique obvia experientia compertum; infinita ista minime agnoscit & a se invicem distinguit, nec infinitam modi inexistenti varietatem agnoscit & unumquemque ab altero discernit. Status igitur isti partiales, quibus in unum confusis nascitur status præsens universi, ad quem refertur objectum perceptum, nascuntur etiam singuli status universi præteriti atque futuri, nonnisi obscure repræsentantur (§. 32 *Psychol. empir.*), ut adeo ex infinita varietate obscure perceptorum nascatur aliquid confuse perceptum, quod perceptioni cuilibet adhærere deprehendimus, quatenus idea spatii interminati & temporis præteriti & futuri idea a qualibet perceptione inseparabilis deprehenditur. Enimvero imagines materiales res intra se repræsentant (§. 90) & intra limites objecti sui coercentur, nulla vero arte unquam efficies ut in imagine materiali exhibeantur quoque omnes objecti dependentiæ ab aliis, unde ejus actualitas resultat, & omnes causalitates, unde actualitas aliorum pendet. Ideæ igitur sensuales & phantasmata animæ,

mæ, seu perceptiones ejusdem sunt imagines, quas nulla arte humana imitari licet.

Prolixitatis evitandæ gratia non evolvimus singula demonstrandi principia, ut ad supremum evidentiz gradum perducatur veritas propositionis præsentis, quam sufficienter intelligi existimamus, modo in anterioribus quis satis fuerit versatus; neque enim hic quicquam supponitur, quod ex notionibus ontologicis, cosmologicis & psychologicis non sit manifestum. Neque vero absurdum videri debet, in imagine immateriali exhiberi quoque dependentias rerum ab aliis, sine quibus earum actualitas intelligi nequit (§. 87 *Cosmol.*), & omnes earum causalitates quomodocunque mediatas, propterea quod istiusmodi representatio ab imagine materiali abhorret. Ecquis enim demonstraverit, imaginem materialem esse normam immaterialis, ita ut per materialem intelligatur, quid possibile sit in immateriali? Sane representatio objecti extra subjectum representans, quam imaginibus immaterialibus propriam, materialibus incommunicabilem nemo ignorat, alta voce reclamat. Imo natura depingit in imaginibus motum actualem objectorum: id quod nulla arte pictoris effici potest, etsi satis superque intelligatur, cur naturæ vires non excedat istiusmodi representatio. Pertinent huc imagines objectorum in camera obscura delineatæ (§. 80 *Optic.*), quales etiam in oculo delineari constat (§. 65 *Optic.*). Usus microscopicus Laternæ magicæ a Zabnio in Oculo artificiali teledioptrico fund. 3. syntagn. 5. cap. 5. techn. 3. f. 730, in spectandis animalculis expositus, & a nobis in Dioptrica universalite. descriptus ac demonstratus, motum actualem in imaginibus exhiberi posse docuit, & technatimæ ansam dedit, quibus in ordinario Laternæ magicæ usu motus actualis in imaginibus representatur, quemadmodum loc. cit. techn. 4. f. 731. & seqq. docet. Istiusmodi artificia alia excogitavit Bonifacius Henricus Ehrenbergerus, in Gymnasio Coburgensi Mathematicum Professor, in Novo & curioso (quod vocat & sub forma disputationis in Academia Jenensi A. 1713. publicavit) Laternæ magicæ augmento.

§. 190.

Anima continuo producit ideam totius universi, non modo quoad statum præsentem, verum etiam quoad omnes præteritos atque futuros, sed pro diversa dependentia status præsentis a præteritis, & futurorum a præsentem, continuo diversam. Sensuales enim ideæ, quas sibi invicem continuo succedere experimur, involvunt integrum statum universi præsentem (§. 182), omnes quoque status mundi præteritos seu præsentem anteriores (§. 184), itidemque futuros omnes seu præsentem secuturos (§. 185). Idea igitur sensualis totalis est idea totius universi quoad statum præsentem, omnesque præteritos atque futuros. Enimvero quæ per facultates animæ in eadem possibilia deprehenduntur, vi ejusdem actuantur (§. 55); anima igitur ideæ isti universi existentiam impertitur, adeoque cum vis illa sit essentia & natura ejusdem (§. 66. 67), per essentiam atque naturam suam eandem producit (§. 690 *Ontol.*). Jam status non minus præteriti, quam futuri diverso modo in idea sensuali præsentem involvunt (§. 187), pro diversa nimirum dependentia status præsentis a statibus præteritis, & futurorum a præsentem (§. 83 *Cosmol.*). Anima igitur producit ideam totius mundi quoad omnes ipsius status, continuo diversam pro diversa dependentia status præsentis a præteritis, atque futurorum a præsentem.

Mundi idealis ab anima productio.

Ex hac continua ideali productione mundi demum clarissime intelligitur, qualis sit illa vis representativa universi, quam animæ competere supra evicimus (§. 63), & in qua non minus naturam (§. 68), quam essentiam ejus consistere ostendimus (§. 66). Atque ita patet non inepte dici, quod anima sibi representet hoc universum, utut tantummodo quædam sibi representare videatur corpora, quæ exiguum admodum, imo vix infinite parvam

Wolffi Psychologia Rationalis.

M

quandam

quandam particulam universi constituunt: sicque remotum est dubium, quod nos remotos esse supra promissimus (nos. §. 62).

§. 191.

*Mundi
idealis
produ-
ctio in
somnia.*

Anima etiam in somno producit ideam totius universi, qualem vigilans producit, sed obscuram, seu totaliter confusam. Etenim in somno anima quoque habet perceptiones (§. 59). Aut igitur actionem, quam vigilans edit, continuat, aut alias edere tenetur. Quoniam vis ipsi nonnisi unica est (§. 57), qua ad status sui mutationem continuo tendit (§. 56), neque adeo in eadem fingi potest vis eidem contraria, qua eandem actionem, quam vigilans continuo edit, continuari impediatur; quin eandem continuet dubitandum non est. Ideam igitur totius universi in somno producit, qualem vigilans producit, si nempe materialiter eandem consideres seu quoad objectum, quod repræsentat (§. 185). Enimvero dum dormimus, sed non somniamus, hoc est, in somno anima est in statu perceptionum obscurarum seu totalium confusarum (§. 59). Idea itaque universi, quam in somno producit, obscura, seu totaliter confusa est.

Idem patet per indirectum. Ponamus animam in somno non producere ideam universi, qualem vigilans producit. Repræsentatio itaque universi in anima interrumpitur, nec status mundi temporibus respondentibus, quo dormimus, in eadem repræsentantur. Necessè igitur est aliquam esse rationem, cur ex somno evigilans & productionem ideæ universi continuans ad eum præcise statum respiciat, qui momento evigilantis respondet, non vero eum, qui immediate sequitur statum ultimum, quem obdormiscens sibi repræsentabat (§. 70 *Ontol.*). Enimvero cum vis repræsentativa universi sit animæ essentialis (§. 66), adeoque productio ideæ ejusdem hoc potius modo, quam alio facta eidem essentialis; ratio nulla intrinseca dari potest, cur in producenda idea hujus universi hoc potius modo, quam alio versetur (§. 156 *Ontol.*). Necessè igitur est ut sine interruptione productionem ideæ universi continuat, consequenter in somno quoque ideam universi totius producere debet, materialiter talem, qualem vigilans producit.

Præsens propositio sine probatione admitti poterat: nulla enim adest ratio, cur anima, quæ per essentiam suam ideam totius universi continuo producit, cessare debeat subinde ab actione sua contra vis non impeditæ notionem, & cur a consueta sibi actione nescio ad quas alias digrediat. Cum enim propterea, quod anima in somno perceptionum suarum sibi conscia non sit, nondum sequatur, quod perceptione omni seu idea sensuali vel phantasmate destituatur (§. 59); nec inde inferri potest, quod ideam universi in somno non amplius producat. Quodsi dicas, vi corporis determinari vim animæ ad hunc statum universi producendum, qui momento evigilantis respondet; eadem id facilitate rejicitur, qua dicitur. Quomodo enim probaveris motui, qui ex organo sensorio ad cerebrum propagatur (§. 111), inesse ea, per quæ intelligi possit cur anima producat ideam universi, qualem poscit momentum temporis, quo quis evigilat (§. 56 *Ontol.*)? Quæ precario assumuntur, perperam allegantur rationes eorum, quæ sunt. Neque opus est ut contra ontologicam veritatem propositionem præsentem hypothesibus de commercio inter mentem & corpus implicemus. Sane quæ de anima a priori stabilimus, in omni hypothesi de commercio inter mentem atque corpus admitti posse infra docebimus, & ab omni independentia sunt.

§. 192.

§. 192.

Existit in anima idea hujus universi seu mundi adspectabilis, quæ easdem prorsus subit mutationes, quas mundus adspectabilis subit. Anima enim, sive vigilemus, sive dormiamus, continuo producit ideam totius universi non modo quoad status præsentis, sed & quoad diversimodam status præsentis a præteritis singulis, & singulorum futurorum a præsentis dependentiam (§. 190. 191). Existit igitur in anima idea totius universi seu mundi adspectabilis & status ejusdem constanter iidem, in eadem sibi invicem succedunt, qui in mundo adspectabili sibi invicem succedunt. Quamobrem cum status diversi prodeant per continuas, quæ in mundo adspectabili sunt, mutationes (§. 705 *Ontol.*); idea mundi adspectabilis in anima eadem subit mutationes, quas ipse mundus adspectabilis subit.

Idealis mundi in anima existentia.

Et si hæc idea in anima continuo existat & per essentiam animæ eidem insit, atque in eadem producenda anima continua sit; non tamen inde inferre licet, quod præter eam nil detur in anima, quodve omnis ejusdem actio in eadem sola terminetur. Absurdum enim foret præter necessitatem asserere, quod experientia obvia repugnat. Istiusmodi oscitantiam alteri tribuere est semetipsum deridendum aliis proponere. Psychologia empirica abunde loquitur præter hanc ideam complura alia spectanda esse in anima. Id tamen veritati consentaneum est, rationem ultimam eorum, quæ animæ naturaliter insunt, quocumque tandem nomine veniant, in hac idea reperiri. Unde denuo a veri tramite aberrant, qui rationes immediatas inde peti posse sibi persuadent: quod qui faciunt in similes battologias incidere debent, in quas incideret immediate omnium, quæ corporibus insunt vel accidunt, rationem ex elementis seu substantiis simplicibus redditurus. Ceterum idealis universi in anima existentia primam mihi ansam dedit in essentiam atque naturam animæ inquirendi, & in causa fuit ut de Psychologia rationali condenda cogitarem. Quomodo vero ex notione creaturæ ac sine creationis eandem derivaverim, in Theologia naturali expositurus sum. Neque dubito fore, ut inde doctrinæ hæc tenus traditæ plurimum lucis afferatur, ac quantum faveat pietati ac religioni luculentissime appareat.

§. 193.

Anima dicitur intueri ideam universi, quatenus nonnulla, quæ eidem insunt, clare percipit.

Intuitus ideæ universi.

Nimirum si quid clare percipimus, id agnoscimus & ab aliis perceptis distinguimus (§. 31 *Psychol. empir.*), adeoque nos idem percipere nobis conscii sumus. Quod si igitur admittitur aliqua fictio vi imaginationis spectemus ideam universi in anima existentem, tanquam ens ab ipsa diversum, & animam, quatenus ad ideam istam se advertit, tanquam ens illam contemplans (§. 144 *Psychol. empir.*); perinde utique est ac si anima ideam istam intueretur, ac idea ista mundi eodem modo ei objiceretur, quo mundus ipse materialis oculis nostris objicitur. Fingimus nimirum ac si idea universi esset ipse mundus, ac anima esset homo eundem intuens: quæ fictio nihil habet absurdi ob casuum æquipollentiam, qua unum exhibetur per alterum, quatenus eidem simile. Reddimus rationem denominationis, quod fictio, qua nititur, ad facilius concipiendum ac intelligendum ea conducatur, quæ alias defectu imaginis difficilius intelliguntur, præsertim ab iis, qui abstractis absque imaginum auxilio concipiendis parum sunt adfueri.

§. 194.

Anima integram ideam universi simul intueri nequit. Etenim si anima ideam integram universi simul intueretur, clare perciperet ea omnia, quæ in eodem quomodocumque continentur, maxima minima (§. 193), consequenter omnia, quæ sunt in toto universo, a se invicem distingueret eorumque sibi conscia esset (§. 31. 11 *Psychol. empir.*). Non igitur sibi repræ-

Limitatio intuitus ideæ universi.

sentaret universum pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organis sensorii contingunt: quod cum sit absurdum (§. 62), repugnans essentiæ ac naturæ animæ (§. 66. 67); anima integram ideam universi, quæ in eadem existit & easdem mutationes patitur, quas mundus adspectabilis subit (§. 192), simul clare percipere nequit.

Idem quoque directe ostenditur hoc modo. Anima sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organo sensorio contingunt (§. 62). Quamobrem cum claritas ideæ sensualis pendeat a celeritate motus nerveis sensorii impressi (§. 126), impossibile vero sit ut omnia, quæ sunt in universo, simul motum in organum sensorium immediate imprimant; fieri quoque nequit, ut omnia, quæ sunt in universo, anima simul clare percipiat, consequenter integram ideam universi simul intueri nequit.

Imo idem etiam ostenditur utendo fictione, quam paulo ante indicavimus (not. §. 193). Dum enim ideam universi anima intuetur, perinde est ac si nos ipsum mundum adspectabilem intueremur. Enimvero mundum adspectabilem integram intueri non possumus: ergo nec ideam universi integram simul intueri datur.

§. 195.

*Quoniam
mediate
& immedie
mediate
percipi-
antur.*

*Quæ in organum sensorium agunt, immediate percipimus: quæ in immedie-
te perceptis involvuntur, non nisi mediate percipimus.* Anima enim percipit objecta sensibilia convenienter mutationibus, quæ in organis sensorii producunt (§. 62), ita ut claritas perceptionum pendeat a celeritate motus fibrillis nerveis impressi (§. 125). Ea igitur per se adeoque immediate percipit, quæ fibrillis nerveis in organis sensorii motum imprimunt. Quoniam vero hæc in organum sensorium agunt (§. 133 *Cosmol.*); ea immediate percipimus, quæ in organum sensorium agunt.

Jam ea, quæ fibrillis nerveis motum non imprimunt, nec per se imprimere possunt, plane non percipiuntur, per se scilicet (§. 129). Quoniam tamen in ideis sensualibus (§. 182 & seqq.), adeoque in perceptionibus immediatis *per demonstrata*, involvuntur; mediantibus iis, quæ immediate percipiuntur, una percipiuntur. Atque adeo patet, quæ in immedie perceptis involvuntur, non nisi mediate percipi.

Arbor, mediante lumine, quod reflectit, in nervum opticum agit: eam vero nobis immediate repræsentamus, quemadmodum per se patet. Ast quæ arboris materiam gravem efficit, quæ in ea cohesionem efficit, causam non nisi mediate percipimus. Imo ipsam gravitatem non nisi mediate percipimus; ubi arborem non nisi visu attingimus. Ast ubi humi prostratam attollere conamur, gravitatem ejus immediate tactu percipimus. Distinctionem perceptionum in mediatas & immediatas sua utilitate non carere, ex sequentibus constabit. Est enim fundamentum cognitionis discursivæ, qua ex iis, quæ cognoscuntur, colliguntur alia incognita. Neque enim ex immedie perceptis colliguntur nisi mediate percepta.

§. 196.

*Quod
clara
perceptio*

Quoniam ea, quæ in organum sensorium agunt, motum fibrillis nerveis in organo sensorio imprimunt (§. 133 *Cosmol.*), ea vero, quæ motum fibrillis

brillis nerveis imprimunt, clare percipiuntur (§. 125); *quæ clare percipiuntur, immediate percipiuntur.* *fit immediata.*

Ratio nimirum claritatis perceptionum & immedietatis earundem in eadem organi mutatione continetur, adeoque utraque simul ponitur (§. 118 *Onsol.*). Atque ideo experimur, nihil a nobis clare percipi, quod non percipiatur immediate. Experientiam vero universalem esse debere per rationes, quibus corollarium præfens stabilivimus, patet, quippe quæ fugant omnem dubitationem, quæ animum alias facile invadere poterat. Unde & nobis solenne est a priori demonstrare ea, quæ obvia experientia extra omnem dubitationem ponere videtur.

§. 197.

Quoniam perceptio distincta clara est (§. 38 *Psychol. empir.*); *quæ distincte percipiuntur, immediate percipiuntur.* *Quod distincta perceptio fit immediata.*

Poterat idem in specie ex ratione distinctæ perceptionis supra (§. 127) evicta demonstrari: sed cum species sub genere recte subsumatur, his ambagibus non est opus, nisi quantum uberiorem lucem veritati affundere volueris. In philosophia enim, ubi rationes eorum, quæ sunt vel esse possunt, spectamus (§. 31 *Disc. prelim.*), & ubi a rationibus clarissime inspectis veritatis evidentia assensusque firmitas pendet; istiusmodi ambages non semper improbandæ veniunt. Accedit quod specialium demonstratione magis confirmetur universalium veritas, quæ cum ad inveniendum utilia sint, magni fieri debent.

§. 198.

Mediatae perceptiones infinite variant habentque gradus infinitos, quibus ab immediatis removentur. *Varietas perceptionum mediarum.* Ea nimirum mediate percipiuntur, quæ in perceptionibus immediatis involvuntur (§. 195). Quæ vero in perceptionibus immediatis involvuntur, non eodem modo involvuntur, sed infinitos admittunt gradus, quibus involuta denuo involvuntur in aliis (§. 187). Quæ igitur mediate percipiuntur, infinitos habent gradus, quibus a perceptionibus immediatis removentur, atque adeo perceptiones mediatae infinite variæ sunt.

Conducat hoc theorema ad reddendam rationem, cur alia aliis difficilius ex immediate perceptis colligantur, quædam vero a nobis prorsus inde colligi nequeant.

§. 199.

Quæ mediate percipimus, prorsus obscure percipimus. *Mediatae perceptiones quales sint.* Quæ enim mediate percipimus, ea in iis, quæ immediate percipiuntur, involvuntur (§. 195), neque nobis eorum conscii sumus, consequenter nihil prorsus eorum agnoscimus atque ab aliis distinguimus. Nihil igitur in iis continetur, quod clare percipiatur (§. 31 *Psychol. empir.*), atque adeo prorsus obscure percipiuntur (§. 32 *Psychol. empir.*).

Quando perceptiones immediatas obscuras appellamus, perceptionibus rerum insunt quædam clare percepta, sed non ad hoc sufficientia, ut, quamvis alias ideam illius rei claram habeamus, vi cuius eam ad suum genus vel speciem suam reducere valemus, eandem agnoscamus (§. 32 *Psychol. empir.*). Quando nihil prorsus clare percepti perceptioni cuiusdam inest, tum totaliter obscura est, & res percepta tenebris immersa, ut perinde videatur, ac si eam non perciperemus: quod tamen obscure rem percipi non eodem loco haberi debeat, ac si prorsus non perciperetur, vel ex iis colligitur quod perceptorum involutio rationem possibilitatis in se contineat, quam habet aliorum ex aliis collectio (*nos. §. 195*).

§. 200.

Perceptiones eorum, quæ prorsus obscure percipiuntur, seu quibus nihil inest, quod clare percipiatur, dicuntur totaliter obscure: ast perceptio- *Perceptionum totaliter,*

*Partialiter
obscurarum
differentia*

ceptiones illas, quibus clare percepta insunt, etsi quaedam inexistentia nunc obscure percipiuntur, alias clare perceptibilia, *partialiter obscuras* appellamus.

Et hæc idæ partialiter obscuræ sunt, quas exempla ad illustrandum definitionem perceptionis rei obscuræ afferri solita loquuntur (not. §. 32 *Psychol. empir.*). Etenim dari perceptiones partialiter obscuras experientia loquitur; dari autem perceptiones totaliter obscuras per demonstrationem innovecit. Ceterum definitio perceptionis obscuræ, quam dedimus (§. 32 *Psychol. empir.*), generalis est, & tam partialiter, quam totaliter obscuræ convenit. Definimus enim perceptionem obscuram, quod ea sit, quam habemus, ubi rem perceptam non agnoscere, nec a ceteris perceptibilibus distinguere valeamus. Id vero obtinet in utroque casu. Sive enim nihil eorum, quæ rei perceptæ insunt, clare percipiamus; sive saltem aliqua, quæ tamen insufficientia sunt ad eam agnoscendam & a rebus aliis distinguendam; impossibile est ut eam agnoscamus atque ab aliis distinguamus. Superius (§. 18) definivimus obscuritatem perceptionum totalem per eam, quæ inest perceptioni totali. Sed ista definitio cum præsentem non coincidit. Quando enim hic loquimur de perceptionibus totaliter obscuris, eas intelligimus perceptiones, quas partiales appellavimus & ex quibus tanquam partibus componitur totalis (§. 43 *Psychol. empir.*). Patet itaque ex ea, quæ perceptiones particulares singulæ totaliter obscuræ sint, nasci obscuritatem perceptionum totalem, quæ adeo locum habet, quando totalis perceptio totaliter obscura est.

§. 201.

*Quæ
perceptiones
totaliter
obscuræ.*

Quoniam quæ percipiuntur mediate, prorsus obscure percipiuntur (§. 199); *perceptiones mediatæ totaliter obscuræ sunt* (§. 200).

Quando perceptio totalis obscura est, tum singulæ perceptiones partiales obscuræ totaliter sunt (§. 43 *Psychol. empir.*), atque hinc totalis quoque perceptio totaliter obscura.

§. 202.

*Gradus
obscuritatis
infiniti.*

Jam cum porro perceptiones mediatæ infinitos habeant gradus, quibus ab immediata distat (§. 198), ex eo vero sint obscuræ, quod sint mediatæ (§. 201); *infiniti dantur gradus obscuritatis perceptionum mediarum.*

Hinc est, quod quædam, nobis adhuc incognita, dicantur adhuc spissis tenebris immersa, quodque ea ex tenebris in apicem produci pronuntiemus, quæ multa longaque rationatione inveniuntur, ita ut plura ante invenienda sint, quam ipsa inveniuntur. Ipsa autem præsens propositio clarissime loquitur, quæ nobis adhuc incognita sunt, eorum alia aliis spissioribus tenebris immergi. Et qui novit, quomodo in Mathesi alia ex aliis fuerint inventa, ei diversimodi, quibus mediate percepta tenebris sepulta sunt, clariores sunt.

§. 203.

*Mediatæ
perceptiones
cur careant
apperceptione.*

Mediatas perceptiones apperipere non possumus. Mediatæ enim perceptiones totaliter obscuræ sunt (§. 201), adeoque iis nihil inest, quod clare percipitur (§. 200), consequenter nihil quoque rei perceptæ inest, quod agnoscimus atque ab aliis perceptibilibus distinguimus (§. 31 *Psychol. empir.*). Nihil adeo datur in re mediate percepta, cujus nobis conscii sumus (§. 10); Mediatas adeo perceptiones non apperipimus (§. 25 *Psychol. empir.*).

Superius (§. 19) evicimus totalem obscuritatem perceptionum tollere omnem apperceptionem, ita ut anima nec sui, nec rei alterius a se diversæ sibi conscia sit: hic vero ostendimus, totalem perceptionum partialium obscuritatem tollere earundem apperceptionem, ita ut nobis earum conscii esse haud quaquam possimus, atque inde colligimus a perceptionibus mediatis removendam esse apperceptionem.

§. 204.

§. 204.

Ideæ sensuales sunt perceptiones immediatæ. Ideæ enim sensuales sunt *Quales sunt ideæ sensuales.* ideæ, adeoque perceptiones (§. 48. 24 *Psychol. empir.*), quæ in anima actu insunt, quod jam ista in organo sensorio mutatio accidit (§. 95 *Psychol. empir.*). Sunt igitur perceptiones immediatæ (§. 195).

V. gr. Dum equum video, idea sensualis, qua mihi eundem repræsentō, & qua posita ejusdem mihi tanquam extra me existentis conscius sum, est perceptio immediata.

§. 205.

Si imaginationis vi ideæ quedam rei antea sensu perceptæ denuo producitur; idea quoque materialis in cerebro reproducitur, quæ ab actione sensibilis in organum sensorium oriebatur. Vim imaginationis & memoriam, quæ sine ista *Imaginationis corporeæ existentia.* non datur (§. 173. 92 *Psychol. empir.*), morbis lædi extra dubitationem positum est. Confirmatur inprimis Medicorum observationibus, quas hic coacervare non licet, cum suo tempore in Physicis plures istiusmodi observationes in medium simus allaturi. Nobis in præsentī sufficiat, quod, auctore *Tbucydide*, quidam a peste convalescentes memoria adeo orbatī fuerint, ut nec sese, nec suos familiares noscerent, utut sensu objecta præsentia agnoscerent atque discernere, quodque *Crügerus*, summi illius Astronomi *Hevelii* Præceptor, febre ardente memoriam adeo debilitatam deprehenderit, ut nec nominis amplius sui nec abaci Pythagorici recordaretur. Necessè igitur est esse quidpiam in corpore, quod operationi imaginationis in anima respondeat. Quamobrem cum ideis sensualibus respondeant ideæ materiales in cerebro (§. 113); facile hinc colligitur easdem ideæ materiales in cerebro reproduci debere, quoties ideæ sensuales in anima reproducuntur: ita nimirum apparet eodem modo deficere vim imaginationis, quo vim sensationis deficere supra vidimus. Etenim si organum sensorium destruitur, ut ideæ materiales sensibilium in organum sensorium actione non amplius produci possint (§. 112), nulla quoque in anima datur idea sensualis, seu anima sensibile sensu percipere haud quam amplius potest (§. 143). Quodsi ideæ materiales reproduci admittas, reproductis sensualibus, nec hæ reproduci poterunt, si quid obster, quo minus illæ reproducantur.

Etsi probatio propositionis præsentis tantummodo probabilis videatur, tanta tamen ejus vis semper fuit, ut nemo non philosophorum eandem tanquam veram admiserit. Qui systema harmoniæ præstabilitæ amplectuntur, de quo inferius larga nobis nascetur dicendum reges; propositionis nostræ palam erit necessitas. Neque enim fieri potest ut absque influxu substantiæ unius in alteram conservetur continua mutationum harmonia, nisi reproductio idearum materialium cum reproductio immaterialium conjungatur. Esse quandam imaginationem materiale in corpore observationes, ad quas provocavimus, aperte loquuntur. Convenientia autem imaginatricis vis in anima cum vi sentiendi ejusdem sufficientis ratio est, cur similem convenientiam facultatis sentiendi materialis cum imaginatione materiali admittamus: nulla vero ratio est, cur facultatem imaginandi, quatenus in corpore residet, aliter concipiamus.

§. 206.

§. 206.

Phantasmatum materialium & immaterialium coexistentia.

Phantasmatis respondent ideæ materiales in cerebro. Sunt enim phantasmata ideæ vi imaginationis productæ (§. 93 *Psychol. empir.*), adeoque similes ideis sensualibus, quas antea habuimus (§. 117 *Psychol. empir.*). Enimvero si imaginatio ideam quandam rei antea sensu perceptæ denuo producit, ideæ quoque materialis in cerebro reproduci debet, quæ ab actione sensibilis in organum sensorium ante orta fuerat (§. 205). Phantasmatis igitur respondent ideæ materiales in cerebro.

V. gr. Si quis olim vidit cervum, is sibi cervum, etsi absentem, vi imaginationis veluti præsentem sistere potest: quod dum facit, in anima existit phantasma cervi. Cum cervum coram intueretur, ideæ quædam materialis in cerebro producebatur (§. 113). Eandem ideam in cerebro reproduci, dum cervum imaginamur absentem, hic affirmamus.

§. 207.

Qualia sint phantasmata.

Phantasmata sunt perceptiones immediatæ. Phantasmatis enim respondent ideæ materiales in cerebro (§. 206), adeoque motus, quales in cerebro existunt motu, ab objecto sensibili organo sensorio impresso, ad cerebrum usque propagato (§. 112). Cum adeo anima non sentiat, nisi motus, ab objectis sensibilibus impressus nervis sensorii, ad cerebrum usque propagetur (§. 111), adeoque ideæ sensuales materialibus in cerebro coexistentes (§. 113), immediate iisdem respondeant, speciebus autem impressis (§. 112) nonnisi mediate, quatenus scilicet ideæ materiales ab iisdem pendent (§. 114); quoad animam perinde est, sive ideæ materialis actione sensibilis in organum externum, sive ab alia quacunque causa producat. Enimvero si sensibile in organum sensorium agit, idem immediate percipimus (§. 195). Ergo idem adhuc immediate percipere debemus, quotiescunque alia quacunque de causa ideæ materialis in cerebro oritur, quæ alias actione ejusdem in organum sensorium excitari solet. Sunt itaque phantasmata perceptiones immediatæ.

Experientia satis confirmat phantasmata nobis talia repræsentare objecta, qualia sensu percipiuntur. Quemadmodum ideæ sensuales immediate objecta repræsentant, ita phantasmata quoque immediate eadem referunt. Quoniam vero in Psychologia rationali reddenda est ratio eorum, quæ de anima experientia suggerit (§. 4), ratio vero eorum, quæ hoc universum tangunt, ex mutationibus in corpore nostro organico contingentibus reddi potest (§. 62); ideo hic nobis ex mutatione in corpore accidente reddenda quoque erat ratio, cur phantasmata sint perceptiones immediatæ, seu cur immediate repræsentent objecta.

§. 208.

Diversitas ejusdem ideæ materialis phantasmatis & ideæ sensuali respondentis.

Ideæ materiales in motu minus celeri consistunt, si phantasmatis, quam si ideæ sensuali respondent. Etenim phantasmata minus clara sunt ideis sensualibus (§. 96 *Psychol. empir.*). Quamobrem eadem ipsis respondere nequit ratio sufficiens (§. 118 *Ontol.*), per quam intelligi potest, cur tali potius modo referant objectum, quam alio (§. 56 *Ontol.*); consequenter cum ideæ materiales non minus phantasmatis (§. 206), quam ideis sensualibus respondeant (§. 114), per quas utrumque perceptionum genus explicabile (§. 62. 181), ideæ materialis in cerebro phantasmatis & ideæ sensuali eisdem

eiusdem objecti respondens prorsus eadem esse nequit. Jam vero phantasma & idea sensualis eiusdem objecti claritate differunt *per demonstrata*. Quamobrem cum claritas ideæ sensualis pendeat a celeritate motus, in quo consistit materialis (§. 126); phantasmati respondens idea materialis in motu minus celeri consistere debet, quam quæ respondet ideæ sensuali eiusdem objecti.

Rationem diversæ claritatis phantasmatis ac ideæ sensualis eiusdem objecti jam in Psychologia empirica tradidimus (§. 96): ex præsentem autem propositione patet ratio ex iis, quæ in corpore accidunt. Diversa enim claritatis perceptionum ratio a diversa celeritate motus, in quo ideæ materiales consistunt, pendet (§. 126). Ceterum ex propositionis præsentis demonstratione liquet, non minus ex iis, quæ in anima accidunt, colligi quæ in corpore accidere debeant, quam ex iis, quæ in corpore accidunt, illa colliguntur quæ accidunt in anima, prouti nempe vel ista patent observationi, hæc vero latent, vel ex adverso hæc observationi obvia sunt, illa vero eidem subducuntur.

§. 209.

Si celeritas ideæ materialis phantasmati respondentis tanta fieri possit, quanta est, si eadem idea ab ipso sensibili in organum sensorium agente producatur; objectum nobis sensu una cum ceteris, quæ tunc sensu percipimus, percipere videbimur. Quod si enim vi imaginationis suscitata idea materialis in cerebro eandem habet celeritatem, quam habet eadem idea, ubi ab ipso sensibili in organum sensorium agente excitatur; nulla amplius datur differentia inter ideam materialem phantasmati respondentem & ideam materialem ideæ sensuali convenientem, atque adeo una in locum alterius substitui potest, ut nulla inde in statu cerebri nascatur mutatio (§. 290 *Ontol.*), consequenter utraque eadem est (§. 181 *Ontol.*). Phantasma igitur ideæ materiali respondens idem est cum idea sensuali (§. 118), & ideo eandem habet claritatem, quam habitura erat idea sensualis (§. 126). Anima igitur phantasma ab idea sensuali non amplius distinguet (§. 97 *Psychol. empir.*), consequenter objectum, quod imaginatur, sensu sibi percipere videtur.

Confusio phantasmatis & ideæ sensualis.

Hinc reddenda est ratio, quod furiosi & deliri sibi videantur videre, quæ præsentia non sunt: irregulares enim motus, qui a causis præternaturalibus in cerebro producuntur, eam celeritatem acquirunt, quam habituri erant, ubi objectum sensibile sua in organum actione eisdem produceret. Hoc pacto enim confundunt, quæ sibi imaginantur, cum iis, quæ vident. Et sane vi eorum, quæ ad propositionem præcedentem dicta sunt, ex hoc ipso, quod videre sibi videantur, quæ imaginantur, vi principiorum anteriorum colligi potest, ideam materialem phantasmati respondentem eandem celeritatem habere, quam haberet, si actione sensibilis in organum sensorium excitaretur. Sed nostrum est propositionem conversam universaliter demonstrare, ne quid evidentiae detrahere videatur in reddendis phænomenorum rationibus.

§. 210.

Si quis sensu percipere videtur, quæ tantummodo imaginatur; idea materialis phantasmatis respondens eandem celeritatem habet, quam haberet, ubi ab objecto sensibili in organum sensorium agente produceretur. Si quis enim sensu percipere videretur, quod imaginatur; is phantasma cum idea sensuali confundit, seu illud ab hac non distinguit: quod per se patet. Necessè igitur est ut phantasma eandem habeat claritatem, quam habet idea sensualis

Idearum materialium identitas in confusione phantasmatis

Wolfii Psychologia Rationalis,

N

fualis

cū ideis
sensuali-
bus.

fualis ab objecto phantasmati respondente produci solita (§. 97 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum claritas idearum sensualium pendeat a celeritate motus, qui fibrillis nerveis imprimitur a sensibili (§. 125), consequenter a celeritate motus inde ad cerebrum propagati (§. 111), in quo idea materialis consistit (§. 112); idea materialis phantasmati respondens eandem celeritatem habere debet, quam haberet, ubi eadem ab objecto sensibili in organum sensorium agente produceretur.

Atque hinc patet ratio, cur quis sibi sentire videatur, quod imaginatur, v. gr. cur visionarii sibi persuadere valeant se quædam videre vel alio sensu percipere, quæ tamen ipsis minime apparent. Per præcipitantiæ adeo judicant, qui visionarios ob visiones, quas crepant, in numerum impostorum referunt, qui contra conscientiam aliis imposituri ea jactant, quæ falsa esse ipsimet satis norunt. Nisi enim aliæ adsint rationes, quibus fidem eorum sublestatæ reddas, visionum falsitas ipsorum fidei nihil derogat, cum fieri possit ut quis bona fide fallat alios, dum propter ignorantiam naturæ animæ humanæ ipsemet fallitur. Nobis igitur dubium non est, non unam crepari visionem, quæ imaginationis intensæ effectus est.

§. 211.

Unde
possibili-
tas in-
tensionis
imaginationis
colligatur.

Quoniam effectus major est, si major fuerit ideæ materialis celeritas, quam ubi minor fuerit (§. 886 *Ontol.*), effectus vero major a causa majore, minor a minore pendet, seu, quod perinde est, effectus major non nisi vi majore, minor autem vi minore producitur (§. 926 *Ontol.*). Si imaginationis vi producta idea materialis eadem celeritate gaudet, quam habet idea materialis ab objecto sensibili in organum producta, consequenter si quis sibi sensu percipere videtur, quæ imaginatur, facultate tamen imaginandi a causa nulla præternaturali turbata, vim imaginationis intendi posse inde arguitur (§. 758 *Ontol.*).

Intensitas imaginationis non confundenda est cum ejus extensione, de qua diximus alibi (§. 198 *Psychol. empir.*). Et si enim negandum non sit extensionem imaginationis sine ejus intensione concipi non posse; non tamen cum ea prorsus coincidit. Etenim imaginatio extendi dicitur, si plures ideas simul producere & per longum temporis spatium productas conservare apta reddatur (§. cit.), id quod utique fieri non posse intelligitur, nisi hæc vis ad majorem gradum perducatur, quam quem communiter habet, consequenter si intendatur (§. 758 *Ontol.*), adeoque notionem intensitatis supponit notio extensionis. In extensione autem potissimum spectatur non quod intensitatis est, scilicet major gradus vis imaginationis, sed quod illi peculiare est, scilicet quod campus visionis (ut cum Opticis loquamur) augeatur & ideæ conserventur diutius. In intensitate autem potissimum respicimus ad majorem phantasmatum claritatem ipsisque respondentium idearum materialium celeritatem.

§. 212.

Imaginationis
intensitas
as-
serta.

Quoniam dubitandum non est, quin inter eos, qui visiones seu apparitiones sibi factas jactarunt, fuerint, qui quod imaginabantur sibi videre visi sunt; quin *Imaginatio insigniter intendi possit, dubitandum non est.*

Poteram provocare ad exempla domestica, quibus ista intensitas imaginationis confirmatur. Etenim in adolescentia, deficiente adhuc judicio maturo, claritate idearum consequi conabar, quod rationis evidentia consequi negabatur: unde accidit, ut ad pervidendum ea, quæ phantasmatis insunt, omnem conatum adhiberem. Atque ita consecutus sum, ut in tenebris aliquoties mihi imposuerit imaginatio, fallacia nonnisi aliquo tempore post detecta. Ceterum major imaginationis intensitas concipi non potest, quam ubi ad eum gradum perducitur, ut phantasmata eandem cum ideis sensualibus claritatem consequantur. Quoniam imaginationis intensitas, præsertim si extensio eidem accedat, plurimum utili-

utilitatis nobis affert in rebus cognoscendis aliisque ad earundem cognitionem perducendis; superest ut addamus, quomodo vim imaginationis intendere liceat.

§. 213.

Si vim imaginationis intendere velimus, omnem conatum adhibere debemus, ut attentionem in phantasmata dirigamus, eamque in iisdem defixam detineamus & quæ iisdem insunt pervideamus ac distinguamus. Etenim si attentionem nostram in phantasmata continuo dirigere conemur eamque in iis defixam detinere adsuescamus; hoc ipso efficitur, ut phantasmata majorem claritatem consequantur (§. 237 *Psychol. empir.*). Cumque ea, quæ ideis insunt, pervidere conamur, eademque a se invicem ut distinguamus omnem adhibemus curam; attentionem dirigimus in ea, quæ phantasmatis insunt, adeoque hæc clariora efficitur (§. 237 *Psychol. empir.*). Dum vero attentionem in phantasmatis conservare studemus, contra idearum sensualium claritatem, quæ phantasmata adeo obscurant, ut subinde profus non appercipiamus (§. 99 *Psychol. empir.*), & attentionem impediunt (§. 238 *Psychol. empir.*), continuo nitimur, & dum in tenebris ea pervidere conamur, quæ phantasmatis insunt, ad claritatem idearum sensualium perducere phantasmata continuo nitimur. Quamobrem cum vis imaginandi intendi minime possit nisi continuo usu; istiusmodi exercitiis eam intensitatem consequi nos debere, ad quam pervenire nobis datur, palam est.

Quomodo vis imaginationis intendatur.

Naturæ veluti impetu intenditur imaginandi vis, ubi in iis circumstantiis constitui- mur, ut ad istiusmodi exercitia de iis nequaquam cogitantes adducamur, veluti Mathematicis, ac præsertim Geometris accidere solet, qui ab imaginatione sæpius expectant claritatem evidentiarum defectum suppleturam. Ita fervor pietatis in precantibus vel sacras meditationes foventibus affectuum vi attentionem in phantasmatis, quibus objecta convenientia repræsentantur, defigit defixamque retinet atque ideas alienas arcet, sicque ad imaginationis intendendæ exercitia tale quid non cogitantes adducit: id quod martyrum exemplo illustratur, qui attentione in futura vita defixa cruciatuum sensum vicerunt.

§. 214.

Quoniam ad vim imaginationis intendendam requiritur, ut attentionem pro arbitrio in aliqua re dirigas & in eadem defixam retineas ejusve impedimentis ita resistas, ne eidem obesse possint (§. 213), gradus vero attentionis exercitatione comparantur (§. 248 *Psychol. empir.*); qui vires imaginationis intendere voluerit, is diversis attentionis gradibus sibi comparandis studere debet (§. 249 & seqq. *Psychol. empir.*), utque semel acquisitos conservet atque perficiat operam dare tenetur (§. 255 *Psychol. empir.*).

Media facilitandi vis imaginationis intensio.

Quinam sint illi gradus diversi attentionis, alibi jam satis docuimus (§. 243 & seqq. *Psychol. empir.*). Quod si eos perpendere volueris, palam erit singulorum aliquem esse in imaginatione intendenda usum: qui cum per se pateat, non opus est ut eundem hic commonstremus, ne præter necessitatem sumus prolixi.

§. 215.

Et quoniam actus imaginationis clariores sunt in tenebris & quando oculos claudimus, aliisque objectis absentibus, quæ cetera organa sensoria feriunt (§. 102 *Psychol. empir.*); exercitiis, quibus vis imaginationis intenditur, initio impendendum est tempus nocturnum, vel vespertinum, & id inprimis,

Tempus exercitiis intendendæ imaginationis,

*nis con-
veniens
initio .*

vis, quo non multa objecta organa sensoria feriunt, vel oculi occludendi, ne lumen illabi possit .

Initio nimirum feligendæ sunt circumstantiæ, quibus negotium facilitatur, ut citra molestiam consequaris, quod intendis. Et sane qui sua veluti sponte ad exercitia ista delabuntur, aut, si mavis, inscii ac vel inviti ad eadem trahuntur, ut fortunæ sit, quod hic a diligentia expectatur; in circumstantias istas incidunt, quibus negotium facilitatur, & per eas ad id determinantur, quod quo tendat ipsimet ignorant: id quod in aliis quoque casibus non absimili modo contingere solet. Per universam philosophiam patebit, ejus beneficio in potestatem hominum redigi, quæ alias fortunæ sunt, ut jam certo consilio fieri possint, quæ alias non nisi casu fiebant .

§. 216.

*Tempus
conve-
niens in
progres-
su .*

Quoniam tamen potentiam conservandi attentionem inter vehementes objectorum in organa sensoria actiones sibi comparaturus sæpius omnem adhibere debet conatum, ut eandem inter strepitus sensum sensimque majores, vel actiones objectorum in organa sensoria sensum sensimque vehementiores ad objectum aliquod pro arbitrio conservet (§. 249 *Psychol. empir.*), qui vero vires imaginationis intendere voluerit, hunc inprimis (§. 215) attentionis gradum sibi comparare teneatur (§. 214); *aliquam imaginationis intensitatem consecutus exercitia eam ulterius intendendi etiam interdum oculis apertis & sensum sensimque inter majores strepitus, vel actiones objectorum in organa sensoria sensum sensimque vehementiores instituire debet .*

Si cui volupe fuerit veritatem corollarii præsentis liquidius introspicere, is demonstrationem, quam de acquirenda potentia attentionis inter impedimenta sensuum conservandæ dedimus (§. 249 *Psychol. empir.*), relegat & accuratiori trutinæ expensam ad illud applicet. Quodsi enim ea ibidem non supponatur, hic commode apponi poterat. Qui vero de intendenda imaginationis vi curam, quam hic commendamus, suam fecerit; is corollarii præsentis veritatem ex se ipso capiet, quemadmodum & a nobis compertum est. Et hoc convictionis complementum in notionibus practicis præsertim non satis commendari posse arbitramur .

§. 217.

*Intuitus
ideæ uni-
versi cur
legibus
adstri-
ctus .*

In intuenda ideæ universi certas observare tenetur leges . Quoniam enim integram ideam universi simul intueri nequit (§. 194), necesse est ut detur ratio sufficiens, cur hanc potius partem intueatur, quam aliam (§. 70 *Ontol.*). Quamobrem cum ideam universi intueatur, quatenus nonnulla, quæ in eadem continentur, clare percipit (§. 193); claræ perceptiones animæ rationes habent sufficientes, cur hæc jam potius animæ inexistant, quam aliæ. Et quia singulis infinita insunt (§. 186), quæ cum mediate percipiuntur (§. 195) totaliter obscure percipiuntur (§. 201); non minus necesse est detur ratio sufficiens, cur perceptiones istæ claræ, quibus intuitus ideæ universi absolvitur, hoc potius modo limitentur, quam alio (§. 70 *Ontol.*). Intelligibili itaque modo explicari potest, cur anima nunc has potius habeat, quam alias perceptiones claras, & cur eadem hoc potius modo limitentur, quam alio (§. 321 *Ontol.*). Et quia posita ista ratione sufficiente ponuntur hæc potius perceptiones claræ, quam aliæ, eademque hoc potius modo limitantur, quam alio (§. 118 *Ontol.*); determinatio illarum perceptionum, quibus intuitus ideæ universi absol-
vitur ,

vitur, fit rationi convenienter (§. 113 *Ontol.*), consequenter regulæ dantur, per quas perceptiones istæ, quibus intuitus ideæ universi comprehenditur, adeoque ipse intuitus ideæ universi, utpote cum iisdem idem (§. 181 *Ontol.*), explicari potest (§. 475 *Ontol.*). Hæ vero regulæ cum & ipsæ ratione sua nitantur (§. 70 *Ontol.*); principia dentur necesse est illarum regularum generalia (§. 866 *Ontol.*), consequenter leges perceptionum, quibus intuitus ideæ universi absolvitur (§. 84 *Psychol. empir.*). Patet adeo animam in intuendo universo certas observare teneri leges.

Leges istiusmodi dari a posteriori jam nuper evicimus & quænam eadem sint docuimus (§. 85. 117 *Psychol. empir.*): enimvero hic ostenditur, cur legibus istiusmodi sit opus. Fluunt nimirum ex finitudine naturæ humanæ, quæ ne particulam quidem universi, nedum integrum universum clare percipere valet. Quæ enim in Psychologia empirica a posteriori stabiliuntur, eorum ratio a priori reddenda est in rationali (§. 4).

§. 218.

Ad intuitum universi pertinent & ideæ sensuales, & phantasmata clara. Singulæ enim ideæ sensuales & phantasmata involvunt statum integrum universi, ad quem referuntur (§. 182), atque tam illæ (§. 95. 48. 24 *Psychol. empir.*), quam hæc (§. 93. 92 *Psychol. empir.*) in perceptionum numero sunt. Quatenus igitur claræ sunt ad intuitum ideæ universi spectant (§. 193).

Quæ ad intuitum universi referantur.

§. 219.

Quoniam intuitus ideæ universi certis legibus necessario adstringitur (§. 217); igitur *non minus phantasmata, quam ideæ sensuales certis legibus necessario adstringuntur* (§. 218).

Necessitas legum idearum sensualium & phantasmatum.

Quod id obrineat, ostensum est in Psychologia empirica (*not.* §. 217): quod id fieri debeat, nequaquam vero fieri possit, ut ideæ sensuales atque phantasmata nullis legibus adstringantur; hic evincitur. Præsens adeo doctrina superflua non est. Necessitas legis idearum sensualium seu sensationum speciali ratione evinci poterat. Etenim lex sensationum continet determinationes essentielles animæ (§. 78), atque adeo in ipsa animæ essentia continetur. Quamobrem cum essentia rerum sint absolute necessariæ (§. 303 *Ontol.*); absolute quoque necessarium est, ut animæ in sensationibus observent hanc legem.

§. 220.

Lex sensationum aliam se superiorem seu priorem non agnoscit. Lex enim sensationum continet determinationes essentielles animæ (§. 78), consequenter ex ea intelligitur, quod anima eandem observare teneatur, quia hanc habet essentiam. Non igitur datur ejus aliqua ratio, præterquam essentia animæ (§. 56 *Ontol.*). Enimvero essentia primum est, quod de ente concipitur (§. 144 *Ontol.*). Quamobrem lege sensationum alia prior, unde pendeat, concipi nequit (§. 85 I *Ontol.*).

Prima lex perceptionum.

Scilicet lex sensationum seu idearum sensualium est, quod producta in organo sensorio a sensibili mutatione, in mente eidem coexistat sensatio per illam intelligibili modo explicabilis (§. 85 *Psychol. empir.*). Anima igitur, cujus essentia (§. 66) atque natura in vi universi repræsentativa consistit, situ corporis organici in universo materialiter & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 67), ideo observare tenetur hanc legem, quia possibile est ab ente aliquo simplici ita repræsentari hoc universum, ut objecta in organum sensorium immediate agentia pro mutatione eidem inducta clare percipiantur (§. 154)

(§. 154 *Ontol.*). Unde lex sensationum ponitur posita essentia animæ, neque adeo eadem prior aliqua concipi potest.

§. 221.

Lex sensationum cur non adverteatur libertati.

Lex sensationum non tollit libertatem. Per legem enim sensationum ideæ sensuales in anima quoad actualitatem suam pendent a situ corporis in universo & mutatione in organo sensorio contingente (§. 85 *Psychol. empir.*). Enimvero si ex decreto animæ ob sensationes prævisas situs corporis mutetur vel non mutetur, nec alio quocunque modo impediatur, ne sensibile in organum agat, vel quid eo sine agas, aut ab aliis fieri jubeas, ut sensibile aliquod percipias; sensationes a libertate animæ pendent (§. 151. 152. 153), adeoque sensationes a libertate animæ pendent, quia legem sensationum observat. Lex itaque sensationum libertatem tollere nequit.

Qui animæ lege sensationum necessitatem in sentiendo imponi opinantur, quid dicant non intelligunt, confusis & obturis notionibus, imo terminis inanibus semetipsum confundentes. Ex ipsa enim lege sensationum apparet, si detur aliqua animæ in discernendo motu corporis ac organorum eadem libertas, tantam esse in sentiendo libertatem, quantum dari possibile. Quamobrem ubi hæc libertas evicta fuerit, quemadmodum a nobis factum est (§. 942 *Psychol. empir.*), ac nemo non in semetipso singulis momentis experitur; eadem legem sensationis consentaneam esse constat, quemadmodum ex demonstratione propositionis præsentis claret.

§. 222.

An lex sensationum libertatem restringat.

Lex sensationum libertatem animæ ne restringit quidem. Etenim vi legis sensationum eadem dependent a situ corporis in universo ac organorum constitutione (§. 85 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum in eo essentia atque natura animæ consistat, ut sibi repræsentet hoc universum pro situ corporis organici in universo & convenienter mutationibus, quæ in organo sensorio contingunt (§. 66. 67); alia libertas in sentiendo concipi nequit, quam quæ sese in discernendo situ corporis & circa usum organorum exerit. Quoniam itaque lex sensationum in ea nihil immutat (§. 151 & seqq.); lex sensationum libertatem animæ in sentiendo nullatenus restringit.

Leges morales, sive naturales fuerint, sive positivæ, libertatem hominis restringunt ad unam partem contradictionis, cum potentia physica extendatur ad utramque; non tamen ideo dicuntur tollere libertatem, cum nemo non intelligat hac lege nihil in natura hominis immutari. Multo minus igitur libertati advertem potest lex sensationum, cum libertatem ne quidem restringat, sed tantam relinquat, quanta per naturam rerum ipsiusque animæ dari potest. Si quis legem sensationis libertati advertem existimat, quod stante ea sine organo sentire non liceat, nec adeo sensu percipere detur, nisi quæ in organo sensorio agunt & convenienter mutationi, quam organorum constitutio admittit; is libertati humanæ advertem pronuntiare tenetur, quod volare & pondus quantumcunque movere nequeat, hoc est, existere desiderat, quæ possibilitate intrinseca destituuntur contra prima philosophiæ principia (§. 132 *Ontol.*).

§. 223.

Legis imaginationis ratio.

Lex imaginationis rationem aliquam in lege sensationis habere debet. Dum enim imaginamur, sensibilia absentia nobis repræsentamus (§. 92 *Psychol. empir.*), adeoque ea, quæ in organo sensorio agere nequeunt. Quoniam itaque anima vi essentia atque naturæ suæ sibi repræsentat hoc universum convenienter mutationibus, quæ in organo sensorio contingunt (§. 66. 67), adeoque

adeoque sensationes primæ sunt mutationes, quæ per essentiam atque naturam in anima contingunt; in his contineri debet ratio, cur hæc potius imaginemur quam alia, eaque potius hoc modo, quam alio imaginemur (§. 160 *Ontol.*).

Ipsa lex sensationis, quam a posteriori stabilivimus (§. 117 *Psychol. empir.*), hoc ipsum abunde loquitur. Sed nostrum jam est a priori stabilire, quæ per experientiam nobis certa sunt.

§. 224.

Si in quid, quod sensu percipimus, attentionem nostram dirigimus; vi imaginationis ea percipere debemus, quæ antea cum eo percepta fuere sensu, seu vi imaginationis reproducere debet ideam totalem, cujus pars erat id, in quod attentionem nostram jam dirigimus. Lex enim imaginationis rationem aliquam habere debet in sensationibus (§. 223). Quamobrem cum ea sensationum clarior sit ceteris, in quam attentionem nostram dirigimus (§. 237 *Psychol. empir.*), ut adeo veluti sola nobis jam præsens existimetur; in ea potissimum ratio quærenda, cur aliquid rei absentis percipiamus. Enimvero anima sibi repræsentare nequit sensibilia nisi convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriiis accidunt (§. 62), adeoque nec absentia, nisi convenienter mutationibus, quas antea in organis sensoriiis produxerunt, consequenter vi perceptionum præsentium seu sensationum perceptiones rerum antea sensu perceptarum producere debet. Quoniam igitur ratio nulla est, cur perceptionem aliquam præteritam potius reproducat, quæ nihil cum præsentem commune habet, quam eam, cujus præsens, in quam attentio dirigitur, pars quædam est, ut adeo ea in præsentem totali & præterita quadam una contineatur; hanc utique reproducere debet, cujus pars erat partialis ista perceptio, in quam attentio jam dirigitur.

Legis imaginationis demonstrationis.

Atque adeo jam intelligitur, cur anima sequatur legem imaginationis, quam a posteriori stabilivimus (§. 117 *Psychol. empir.*), scilicet quod, si qua simul percipimus & unius perceptio denuo producatur, imaginatio & perceptionem alterius producat. Hanc, non aliam obtinere posse legem ex natura animæ jam manifestum est, cum ex Psychologia empirica tantummodo constaret, quod anima eandem sequatur, non vero quod sequi debeat. Quamobrem superfluum censeo, quod, quæ a posteriori satis certa sunt, eadem a priori evincamus. Cognitio a priori aliquid superaddit cognitioni a posteriori, quo ipsamet destituitur, quod tamen scire utile est.

§. 225.

Quoniam phantasmata præsentia eodem modo insunt phantasmati cui-dam alteri per modum partis communis, quo idea sensualis præsens inest phantasmati cuidam, cum, quæ nunc in phantasmatum numero sunt, olim in idearum numero fuerint; *si in quid, quod in phantasmate præsentem continetur, attentionem dirigimus; vi imaginationis id quoque percipere debemus, quod antea una cum se per phantasma præsens repræsentata percipiebatur* (§. 224).

Legis imaginationis complementum.

Nimirum quod de sensatione præsentem admittis, idem quoque de phantasmatis præsentibus admitti debere nemo non agnoscit, qui rationem perspicit, cur in priore calu locus sit legi imaginationis. Ceterum si corollarium hoc adjicias propositioni præcedenti, ex qua

qua inferitur; lex imaginationis integra habetur. Completur nempe reducendo casum alterum ad primum, ut sub eodem contentus videatur. Insuper autem hæc altera legis imaginationis pars seriei phantasmatum continuandæ, quemadmodum ex ipsa lege patet atque experientia confirmat. Patet jam ratio, cur legem imaginationis generaliter de perceptionibus quibusvis enuntiaverimus (§. 117 *Psychol. empir.*). Ad usum enim servit generalis enuntiatio: ad demonstrandam legem commodius est, si in casu speciali, a quo series phantasmatum incipit & imaginandi initium capitur, primum enuntietur & casus alter sigillatim enuntiatus itidem ad eundem reducat. Non addimus casum tertium, quem comminisci licet, scilicet quando phantasmata arbitraria formata a nobis una cum ideis sensualibus vel phantasmatibus aliis coniunguntur: propterea quod ea, quæ ex lege sensationum deducuntur, inter regulas imaginationis locum merentur (§. 115 *Psychol. empir.*). Regulas autem ex lege imaginationis jam alibi deductas & ab aliis legis applicatione facile deducendas, ubi hisdem opus fuerit, hic non commemoramus.

§. 226.

*Idearum
materialium re-
productio.*

Idea materialis, quæ ideæ sensuali respondet, reproducit ideam materiale[m] antea cum eadem ab actione sensibilis in organum sensorium productam. Si quid enim sensu percipimus & in id attentionem nostram dirigimus; vi imaginationis reproducit perceptio, quam alias cum perceptione præfente una habuimus (§. 224). Enimvero si quid sensu percipimus, ideæ sensuali, quæ animæ inexiſtit, respondet materialis in cerebro (§. 113), & si quod vi imaginationis phantasma producit, eidem etiam in cerebro idea materialis respondet (§. 206). Quamobrem idea materialis, quæ ideæ sensuali respondet, resuscitat ideam materiale[m], quæ ante una cum ista ab actione sensibilis in organum sensorium producebatur.

Mechanismus cerebri nobis nondum adeo notus est, ut ex eodem demonstrare possimus, quod idea materialis a specie impressa pendens reproducere debeat ideam materiale[m] alias cum ipsa una productam, ut non negemus istiusmodi demonstrationem in se possibile[m] esse. Ex iis adeo, quæ in anima contingunt, colligendum quid in corpore fiat.

§. 227.

*Imaginatio
quatenus
corpori
inest.*

*Imaginationem materiale[m] seu corpori inexiſtentem appello facultatem producendi ideas materiales respondentes phantasmatibus, seu nulla immediata actione sensibilis in organum sensorium. Quoniam ideis materialibus actione sensibilium in organa sensoria productis una producuntur aliæ, quæ phantasmatibus respondent, seu quæ a nulla actione immediata sensibilis in organa sensoria pendent (§. 226); imaginationem materiale[m] dari immateriali contradisti[n]ctam, quæ in anima datur (§. 92 *Psychol. empir.*), seu imaginandi quandam facultatem corpori quoque inexiſtere patet.*

Etſi imaginatio materialis seu corpori inexiſtens exiſtere non intelligatur nisi a posteriori, quatenus causæ materiales eandem corripere & corrigere deprehenduntur (§. 205), nisi quod in systemate harmoniæ prætabilitæ ejus pateat a priori exiſtentia (*not. S. cit.*); ex ea tamen subinde petere licet rationes eorum, quæ de phantasmatibus observantur, imo ex iis colligere datur, quæ de imaginatione immateriali facultate animæ per observationem non patent, aut non patent facile, ita ut attentionem exacui opus sit notitia ejus, quod observari debet. Qua in re Psychologia rationalis convenit cum Astronomia, quemadmodum norunt qui eandem intimius perspexerunt. Ceterum hæc ipsa ratio nos movet ad imaginationem corpoream seu materiale[m] paulisper contemplandam.

§. 228.

§. 228.

Quoniam imaginatio producit ideas materiales in cerebro, quæ phantasmatis respondent (§. 227), idæ autem materiales in cerebro producuntur (§. 112); *sedes imaginationis materialis in cerebro existit.*

Atque hinc est, quod a statu cerebri pendeat, & morbi cerebro infesti eidem quoque insidiantur, eandemque turbent, imo corrumpant.

§. 229.

Nullum phantasma in anima existere potest, nisi præcedat quædam sensatio. Etenim si phantasma quoddam in anima existere debet, eidem coexistat necesse est in cerebro idea materialis (§. 206), consequenter motus quidam in cerebro, qualis actione sensibilis in organum sensorium alias excitari solet (§. 112. 224). Enimvero naturaliter motus nullus nascitur nisi ex motu præcedente (§. 304 *Cosmol.*); necesse igitur est ut detur in cerebro motus quidam, qualis est, in quo idæ materiales consistunt, antequam idea quædam materialis in cerebro oriri queat. Enimvero cum istiusmodi motus ratio sufficiens non reperiri possit, nisi tandem supponas aliquem actione sensibilis alicujus in cerebro productum, adeoque ideam quandam materialem idæ sensuali respondentem (§. 114); nulla orietur idea materialis phantasmatis respondens, nisi præcedat quædam sensibilis alicujus in organum sensorium actio, consequenter sensatio (§. 65 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum non detur in anima phantasma, nisi eidem coexistat idea materialis in cerebro (§. 206); nullum phantasma in anima existere potest, nisi præcedente quadam sensatione.

Cum superius (§. 64) generaliter evinceremus omnes mutationes animæ a sensatione originem ducere, & inductione eorum uteremur, quæ in Psychologia empirica a posteriori stabilita fuerant; ostendimus quoque phantasmata non produci nisi prævia sensatione. Hoc vero minime obstat, quo minus ejusdem ratio reddatur, idemque adeo a priori demonstratur. Et quamvis ratio quoque jam pateat per ea, quæ paulo ante de lege sensationis atque imaginationis demonstrata sunt (§. 219 & seqq.); nec tamen hoc ipsum obstat, quo minus quoque ratio reddatur ex natura imaginationis materialis. Habet enim id peculiare sibi Psychologia rationalis, quod eorum, quæ animæ insunt aut inesse possunt, duplex dari possit ratio, altera ex iis, quæ animæ insunt, derivanda, altera vero ex iis, quæ ad corpus pertinent, accessenda, propterea quod per naturam & essentiam insunt animæ, quorum interpres corpus est (§. 66. 67).

§. 230.

Ideæ materiales, quæ sensalibus respondent, successive imminuta celeritate debilitantur: ipsæ autem sensuales continuo decrescente claritate fiunt debiliores, donec prorsus extinguantur. Constat experientia satis nota, si Solem occasui proximum intuentes oculos subito claudimus; imaginem Solis aliquoties recurrere, sed continuo minus claram, donec tandem prorsus obscura seu nigra appareat, antequam penitus evanescat. Diversæ igitur idæ sensuales diversa claritate præditæ sibi invicem succedunt, & claritas continuo decrescit, antequam totæ evanescant. Unde patet ideas sensuales in anima decrescente continuo claritate extingui.

Enimvero ideis sensalibus diversis diversæ quoque in cerebro respondent

Wolfii Psychologia Rationalis.

O

dent

Sedes imaginationis materialis.

Cum phantasmata præcedant a sensatione.

Idearum materialium & sensalium debilitatio.

dent materiales (§. 114). Quamobrem cum ideæ sensuales, Solem nobis repræsentantes, aliæ aliæque sibi invicem succedant *per demonstrata*; diversæ quoque ideæ materiales in cerebro sibi invicem succedere debent. Differunt autem ideæ sensuales claritate & ea continuo decrecente tandem extinguuntur *per demonstrata*. Ergo ideæ materiales celeritate differre & hac continuo decrecente tandem extinguui debent (§. 126).

Provocavimus ad exemplum Solis, propterea quod sensatione forti opus est, ut successivam ideæ sensualis extinctionem observare possis: in aliis enim casibus idem haud facile observatur, non tamen ideo negari potest, cum nulla dari possit ratio, cur una idea sensualis aliter extinguui debeat, quam ceteræ. Imo potius pro eodem modo extinctionis-idearum sensualium promiscue omnium militat communis ratio, quod natura non admittat varietatem nisi in identitate, nec temere differat a seipsa.

§. 231.

*Idearum
sensualiū
in phan-
tasmata
mutatio.*

Ideæ sensuales degenerant in phantasmata, & illis respondentes materiales in materiales, quæ his respondent. Etenim ideæ sensuales imminuta continuo claritate debilitantur, donec tandem extinguuntur (§. 230). Quamobrem cum ideæ sensuales a phantasmatis in eo differant, quod hæc minore claritate fulgeant (§. 96 *Psychol. empir.*), & per hoc quoque a se invicem distinguuntur (§. 97 *Psychol. empir.*), ita ut actus imaginationis sensationibus debilioribus æquipollean (§. 98 *Psychol. empir.*); ideæ sensuales eam tandem claritatem adeptæ, quæ phantasmatis convenit, phantasmatis æquipollent, seu in ipsa degenerant.

Similiter ideæ materiales, quæ sensualibus respondent, continuo decrecente celeritate fiunt debiliores, donec omnis tandem motus penitus extinguatur (§. 230). Enimvero ideæ materiales in motu minus celeri consistunt, si phantasmatis, quam si ideæ sensuali respondent (§. 208). Quamobrem ideæ materiales, quæ sensualibus respondent, in eas abeunt, quæ phantasmatis coexistunt.

Convenit hoc experientiæ. Etenim si objectum quodcumque visu percipias, v. gr. si arborem intuearis, & statim oculos claudas; objectum istud, veluti arborem, tibi adhuc imaginaris. Idea autem, quam tunc habes, eadem prorsus est, quæ alias est arboris visu alias perceptæ, & cujus nunc minime præsentis tantummodo recordaris. Eadem obscuritate laborat, quæ apprehenditur in imagine ultima Solis recurrentis, clausis oculis (§. 230).

§. 232.

*Ratiolē-
gis ima-
ginatio-
nis me-
chanica.*

Quoniam idea sensualis, quæ phantasma rei cujusdam olim sensu perceptæ reproducit, est pars perceptionis cujusdam jam reproductæ; evidens est *idea sensuali præsentē degenerante in phantasma vi imaginationis eidem sociari, quæ antea, cum in numero idearum sensualium existeret, sociata fuere* (§. 231), adeoque motum in cerebro exceptum per amplius spatium diffundi, per quod scilicet diffundebatur, cum antea in eodem existeret.

Atque adeo propius apparet ratio legis imaginationis, quæ multo adhuc clarior foret, siquidem structura cerebri nobis magis explorata esset, ut luculenter constaret, quomodo motus ille per spatium amplius diffundi possit, propterea quod antea hoc modo diffundebatur. Non minus autem in cerebro, quam in anima evidens est, quod lex imaginationis cum lege sensationis hoc pacto connectatur, quemadmodum eam connexam esse debere constat (§. 233).

§. 233.

§. 233.

Quamdiu objectum aliquod sensu percipitur; idea tam materialis, quam ei respondens sensualis continua productione conservatur. Ponamus e. gr. nos in intervallo temporis dato, veluti durante uno scrupulo primo, oculis immotis aliquod contueri objectum, puta arborem. Sumamus tempusculum minutissimum, quo visu percipitur arbor. Patet illo tempusculo & motu ad cerebrum usque propagato (§. 111) produci in cerebro ideam arboris materialem (§. 112), & in anima cooriri ideam sensualem (§. 113). Enimvero nec ideæ sensuales, nec materiales per se subsistunt, sed illæ immixta continuo claritate in phantasmata, hæ vero decrescente continuo celeritate in ideam materialem phantasmati respondentem degenerant (§. 231). Quamobrem si utræque evanescere non debent, reproducendæ sunt, antequam decrementum claritatis, ipsique respondens decrementum celeritatis (§. 125) fuerit perceptibile. Quamdiu vero arborem immotis oculis inruemur, lumen ab eodem in oculos illapsum continuo eodem modo agit in nervos opticos, atque adeo eadem continuo est species impressa (§. 112). Quamobrem eadem quoque continuo producitur idea materialis (§. 115) eademque sensualis (§. 118). Patet itaque ideam non minus sensualem, quam ipsi respondentem materialem continua sui productione conservari.

Modus conservandi ideam sensibilibus.

Motus fibrillis nerveis impressus non potest tardior fieri, quia continua actione sensibilis in organum instauratur, antequam decrementum fuerit perceptibile: quemadmodum chorda, quæ continuata actione huc illucque trahitur, motum acquisitum eundem tuetur. Et hoc simili haud obscure indigitatur modus, quo eadem celeritas motus, in quo idea materialis consistit, & consequenter ipsi respondentis ideæ sensibilis claritas invariata aliquandiu subsistit.

§. 234.

Quoniam idea sensibilis conservari nequit, nisi continua sui productione (§. 233), ideæ autem sensuali in cerebro constanter respondet materialis (§. 113), quæ produci nequit nisi sensibili in organum sensorium agente (§. 111); si ideam sensualem conservare volueris, objectum per totum illud spatium temporis ad organum applicare, veluti visibile oculis directe opponere, teneris.

Medium eam conservandi.

Hæc equidem a posteriori satis patent, ut superfluum videatur talia moneri: superfluum tamen non est, cum sic pateat nulla arte effici posse, ut ideam sensibilis conserves semoto obiecto. Patet autem hinc perperam conferri ideas sensuales cum figuris cereæ impressis: hæ enim subsistunt, nec continua productione indigent, ut conserventur.

§. 235.

Idea materialis sensuali respondens jam in eam, quæ phantasmati respondet, degenerat, dum sensibilis conservatrix reproducitur: similiterque in anima idea sensibilis, qua ad conservationem opus est, reproducitur, dum sensibilis præsens in phantasma jam degenerat. Idea enim materialis, quæ sensuali respondet, consistit in motu ex organo sensorio ad cerebrum usque propagato (§. 112). Quoniam motus non fit nisi in tempore (§. 649 *Ontol.*); tem-

Reproductionis idearum conservatricis tempus.

O 2

pusculo

pusculo aliquo opus est, quo motus fibrillis nerveis impressus ad cerebrum usque propagatur (§. 111). Quamobrem cum idea materialis in cerebro statim degenerare incipiat in eam, quæ phantasmati respondet, ubi primum ad illud propagatus fuit motus fibrillis nerveis in organo impressus (§. 231); dum motus repetita actione sensibilis per nervos sensorios ad cerebrum propagatur, idea materialis præsens in eam degenerat, quæ phantasmati respondet. Ergo dum sensualis conservatrix reproducitur (§. 233), idea materialis anterior jam in eam, quæ phantasmati respondet, degenerat.

Jam nulla in anima existit idea sensualis, nisi in cerebro existat idea materialis, cui ista respondet (§. 113. 114). Sed idea materialis anterior jam in eam degenerat, quæ phantasmati respondet, dum idea materialis sensualis conservatrix reproducitur *per demonstrata*. Ergo idea sensualis jam in phantasma degenerare debet, dum sensualis producitur, qua ad conservationem opus est.

Non licet objicere, nos nullum percipere tempus inter impressionem in organum & ideam sensualem in anima, adeoque nullum intercedere. Neque enim omne tempus sensu perceptibile esse loquuntur observationes microscopice, ad quas alibi (not. §. 383 *Onsol.*) provocavimus. Imo non desunt phænomena alia, quæ aperte loquuntur in tempore quadam fieri, ubi tempus nullum percipimus. Accensio pulveris pyrii fit successive, ita ut plura concipi debeant tempuscula, quibus absolvitur totalis unius granuli accensio. Nullum tamen horum tempusculorum distincte percipere licet.

§. 236.

Cur imaginatio operetur idea sensuali conservata.

Quoniam igitur ideæ olim sociæ materialis existentis una reproducuntur, dum, quæ sensuali respondet, in phantasma abit (§. 232); *imaginatio quoque operatur, etsi ideæ sensuales conserventur.*

Atque hac potissimum de causa propositionem præcedentem præmisimus, ne quis in dubium vocare posset, quæ de ratione legis imaginationis paulo ante (not. §. 232) observavimus.

§. 237.

Apperceptio phantasmatis.

Dum idea, in quam dirigitur attentio, in phantasma abit; ideæ sociæ phantasma compositum complentes apperipiuntur pro gradu attentionis conservatæ: quamdiu vero idea sensualis phantasmatis productrix & ad eam attentio conservatur; phantasma, in quod sensualis degenerat, non apperipitur. Dum enim idea, in quam dirigitur attentio, in phantasma abit; efficere conamur, ut ea in perceptione composita præsentem majorem claritatem ceteris habeat (§. 237 *Psychol. empir.*), adeoque eam magis apperipiamus ceteris (§. 235 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum cetera, quæ una percipiuntur, vix ac ne vix quidem apperipiamus (§. 245 *Psychol. empir.*), cum attentio ad plura simul non nisi multo, longo ac perdifficili exercitio comparatur (§. 251 *Psychol. empir.*), nec attentionem inter plura objecta partiamur, nisi quando potentia eam partiendi acquisita uti volumus (§. 251 *Psychol. empir.*); phantasma, in quod abit idea sensualis, statim apperipimus, consequenter cum ideæ sociæ phantasma compositum complentes eodem

eodem claritatis gradu cum phantasmate partiali ex idea sensuali genitō gaudere debeant, nulla diversitatis ratione existente (§. 70 *Ontol.*), eadem simul appercipiuntur. Quo major itaque attentio ad ideam sensualem phantasmatis productricem conservatur, eo majorem claritatem habet phantasma (§. 237 *Psychol. empir.*), consequenter eo magis ideas socias idem ingredienti appercipimus.

Enimvero quamdiu idea sensualem phantasmatis productrix conservatur, continuo producitur & in locum phantasmatis vix nascentis statim iterum succedit (§. 233), adeoque phantasma hoc, in quod idea sensualem degenerat, non appercipitur (§. 99 *Psychol. empir.*).

Experientia hoc satis confirmat. Ponamus enim tibi obvium fieri hominem, quem in templo vidisti. Dum attentionem tuam omnem in eundem dirigis; idea templi interioris, in quo eundem vidisti, una reproducitur, quæ per legem imaginationis facile in ideam exterioris degenerat. Ideæ templi tibi magis conscius es quam hominis in eodem sedentis, quamdiu eundem contueris & attentionem tuam a phantasmate templi, quod eundem hominem quasi in templo sedentem exhibet, in ideam sensualem ejusdem quasi retrahi observas, cum perdifficile sit ad ideam sensualem & phantasma simul eodem gradu conservare attentionem: quæ etiam ratio est, ut plerumque statim evanescere videatur phantasma. Ceterum me non monente percipitur; phantasma, in quod abierat idea sensualem, interire, dum sensualem redintegratur, quia materialis idea respondens sensuali & phantasmati eundem in cerebro locum occupat. Quoniam tamen ob ea, quæ inde porro consequuntur, hæc attentius considerari consultum est; ideo in numerum propositionum psychologicarum mox referenda nobis veniet, ubi corollarium aliquod præsentis adjecerimus.

§. 238.

Quoniam vero *idea sensualem* non reproducitur, ubi in phantasma abit, *actione in organum sensorium impedita* (§. 81 *Psychol. empir.*); *phantasma*, *in quod abit, una cum ideis sociis phantasma compositum complementibus una appercipitur, actione sensibilem in organum sensorium impedita, veluti clausis oculis, si sensibile fuerit visibile.* *Modus phantasma produ-
cens apperci-
piendi.*

Experientia dicta confirmat, modo ad eam sufficientem afferre possis attentionem & acumen psychologicum tibi comparaveris, quo ad pervidendas modificationes animæ opus est: id quod continuo attentionis excitandæ ac conservandæ exercitio comparatur, ubi præsertim præcesserit acumen in distincte rimandis iis, quæ rebus in sensum incurrentibus insunt, sese exerens. Quamobrem caveant ne per præcipitantiæ experientiam in dubium vocent, qui ad eam capiendam nondum apti. Nullus autem dubito fore, quin sedula meditatione eorum, quæ nos in Psychologia tam empirica, quam rationali exposuimus, acumen istud acquiratur & perficiatur, quemadmodum in ceteris cum gradu cognitionis crescit acumen, rebus ad eam spectantibus providendis & ipsi cognitioni augendæ proficuum.

§. 239.

Idea materialis respondens phantasmati, in quod abit sensualem, interit, dum redintegratur sensualem. *Idea enim materialis, quæ in motu ad cerebrum propagato consistit* (§. 112), *ob imminutam continuo celeritatem debilitata* (§. 230), *in ideam materialem, quæ phantasmati responderet, abit* (§. 231), *consequenter phantasmati respondens idea materialis, in quod sensualem abit, eundem locum occupat in cerebro, in quo hæret idea materialis sensuali respondens. Quodsi organi sensorii erga sensibile situ non mutato idea sensualem redintegratur; idea materialis eidem respondens* *Interitus ideæ materialis phantasmæ in redintegratione sensualem.*
dequo

denuo producta (§. 233), eundem quoque locum occupare debet, quem occupabat in cerebro primum producta motu iisdem fibrillis nerveis impresso ad eundem quoque cerebri locum propagato (§. 111). Quamobrem cum motus, in quo consistit idea materialis phantasmati respondens, in locum ideæ sensualis succedenti, nonnisi celeritate differat a motu, in quo consistit idea materialis actione sensibilis in organum sensorium redintegrata, hæcque celeritas priori major sit *per demonstrata*, adeoque differentia in gradu constituta (§. 156 *Cosmol.*) minor in majore tanquam pars in toto contineatur (§. 750 *Ontol.*), atque hinc ad totum pertineat (§. 341 *Ontol.*); impossibile omnino est ut idea materialis phantasmati, in quod sensualis abierat, respondens adhuc subsistat, dum sensualis redintegratur. Illam igitur in redintegratione hujus interire patet (§. 541 *Ontol.*).

Nimirum si quis admitteret, phantasmati & ideæ sensuali respondentes ideas materiales simul subsistere posse; is affirmaret idem mobile eodem momento & majore, & minore celeritate moveri: id quod manifeste contradictorium (§. 30 *Ontol.*), neque admitti potest (§. 28 *Ontol.*).

§. 240.

Phan-
tas-
mat-
is
propa-
gatio.

Si phantasma rei, quam nunc sensu percipimus, una appercipere debemus; idea materialis phantasmati primum producto respondens sui diffusionem aliam producere debet, cui phantasma illud respondet. Quoniam enim idea materialis, quæ sensuali primum productæ respondet, sensibili in organum agere incipiente, degenerat in ideam materialem, quæ phantasmati ejusdem objecti respondet (§. 231), eidemque sociantur ideæ materiales, quæ alias, cum idem sensibile perciperemus, sive numero, sive genere aut specie, prout attentio nostra in numericas, vel genericas aut specificas differentias dirigitur (§. 104. 105 *Psychol. empir.*), eidem sociatæ fuerant (§. 232); primi phantasmatis compositi, quod idea sensuali ad evanescentiam vergente oritur (§. 230), phantasma sensibilis sic ortum est pars, eique respondens idea materialis eundem locum occupat, quem occupat ideæ sensuali conveniens. Enimvero si sensibile & ejus phantasma una percipitur; illi & huic respondentes ideæ materiales una in cerebro existere debent (§. 113. 206), adeoque, cum in motu diversæ celeritatis consistant (§. 208, eundem in cerebro locum occupare nequeunt. Necessè igitur est ut ex motu, in quo prima idea materialis phantasmati primo respondens consistebat, nascatur motus, in quo consistit secunda idea materialis phantasma sensibilis juxta sensibile exhibens, consequenter idea materialis phantasmati primum producto respondens sui diffusionem aliam producit, cui phantasma alterum respondet, quod sensibilis phantasma una cum ipso sensibili appercipibile exhibet.

Sequitur propositio præsens ex antecedentibus sua sponte, utut defectu terminorum attentione opus sit ad consecutionem clare percipiendam. Observatu quoque non adeo facilis sunt, quæ de origine idearum materialium phantasticarum docentur, propterea quod & difficilis sit apperceptio sensibilis & ejusdem phantasmatis simultanea, ut absque acquisito quodam acumine vix in anima detur, & mutationes perceptionum adeo celeres sunt, ut ad omnes,

omnes, quæ sibi invicem succedunt, vix animum advertere valeamus. Difficultatem hanc ipsimet experti sumus, utut eam non prorsus invincibilem deprehenderimus. Hæc ideo monemus, ne quis per præcipitantiam in cognitione psychologica sibi obicem ponat: quamvis nobis perinde sit, quid unusquisque de seipso statuere velit. Quomodo vero motus in cerebro ad alia spatia diffundatur, hic loci explicare minime valeamus, propterea quod nondum definivimus num morus iste, qui organo sensorio ab objecto imprimitur, consistat in nuda fibrillarum nervearum oscillatione, an in motu fluidi cujusdam subtilis, quod a nonnullis fluidum nerveum, ab aliis spiritus animalis appellatur, an in oscillatione fibrillarum & motu progressivo spirituum animalium simul: in quod demum suo tempore in Physica inquiremus, ubi ea, quæ ad corpus spectant, ex instituto sumus tradituri. Absit autem ut quis sibi persuadeat, idearum materialium diffusionem in cerebro magis favere spirituum animalium motui, quam oscillationi fibrillarum; neque enim difficilius eadem explicatur per impulsum fibrillarum oscillantium in contiguas, quam per progressum spirituum animalium, ut adeo præsens phenomenon non sit decisivum. Sed hanc controversiam jam agitare minus lubet, ne præter necessitatem dogmata psychologica pluribus disputationibus obnoxia reddamus, ob novitatem suspecta iis, qui omnia damnant vel nescio quo veneno infecta existimant, quæ ipsimet olim in scholis non didicerunt. Placuit igitur nobis non assumere, nisi quod ab omnibus concedi debet, actione sensibilis in organum motum fibrillis nerveis, sensorium nervum componentibus, imprimi eundemque ad cerebrum propagari, distincta motus explicatione, quantum dari potest, ad philosophiam naturalem proscripita.

§. 241.

Si qua idea materialis sæpius fuerit producta, vel diu conservata; cerebrum reproductionis facilitatem contrahit. Quoniam enim ideæ materiales sunt motus cerebro inexistentes (§. 112); ubi eæ sæpius producantur, iidem motus in cerebro sæpius producuntur. Cumque idea materialis in cerebro non conservetur nisi continua sui reproductione (§. 233); ubi eadem diu conservatur, iidem motus in cerebro non minus sæpe producuntur. Enimvero constat a posteriori eam esse corporis nostri naturam, ut motuum continua, vel sæpius iterata productione contrahatur facilitas motuum eorundem reproducendorum. Quamobrem cerebrum quoque eorundem motuum diu continuata, vel sæpius iterata productione facilitatem motus istos iterum producendi contrahere debet. Continuata igitur vel sæpius iterata ideæ materialis productione facilitatem eam reproducendi contrahere debet.

Facilitas reproductionis idearum materialium cerebro acquisita.

Quæ a posteriori nota sumimus, obvia experientia patent. Nemo enim est qui nesciat, omnes corporis habitus, qui in facilitate producendi eisdem motus consistunt, hoc modo comparari.

§. 242.

Si idea aliqua materialis vel immaterialis diu conservatur; sæpius reprodu- Equi-
citur. Etenim idea sensualis eidemque respondens materialis continua re- *pollentia.*
productione conservatur (§. 233). Enimvero ideæ materiales, quæ phan- *diuturnæ*
taſmatis ac ideis sensu- libus respondent, non differunt nisi celeritate mo- conserv-
tus (§. 208), & phantasmata ipsa atque ideæ sensuales non aliam admittunt tionis
differentiam, quam quæ in gradu claritatis consistit (§. 96 Psychol. empir.). & fre-
Quamobrem dubio caret, quod ideæ materiales phantasmatis responden- quentis
tes eodem modo conservari debeant, quo conservantur quæ ideis sensua- produ-
libus respondent, quodque ipsa phantasmata non alio modo conserven- tionis
tur, idearum.

tur, quam quo conservantur ideæ sensuales, consequenter phantasmata quoque ipsisque respondentes ideæ materiales continua productione conservantur. Quod vero per tractum aliquem temporis continuo producit, sæpius producit: id quod per se patet. Ideæ igitur tam materiales, quam immateriales, quæ diu conservantur, sæpius producuntur.

Tempusculum illud perexiguum est, quod ideæ materiali in cerebro producendæ sufficit, quæ ideæ sensuali respondet, & ob continuam idearum sensualem atque materialium in cerebro coexistentiam (§. 113) eodem tempore producuntur ideæ sensuales, quo producuntur materiales: determinatum tamen est, atque adeo vulgo adhibetur ad designandum minimum, quod imaginari licet, tempusculum. Uno enim oculi ictu terminamus, quod celerrime factum fuisse indigitamus. Hinc fuit principium Psychometricum ad bonitatem memoriæ æstimandam conducens; numerum reproductionis idearum esse ut tempus, quo conservantur.

§. 243.

Quando ea locum habeat.

Quamdiu itaque spectatur idearum iterata productio, unum idemque est, sive idea aliqua sæpius producat, sive diu conservetur. Si enim diu conservatur, sæpius producit, quamvis productiones iteratæ continua serie sese invicem excipiant (§. 242). Unde porro consequitur, *quamdiu idearum iterata productio spectatur, diuturnam earundem conservationem & frequentem iterationem sibi mutuo substitui posse, salvo iis, quæ inde sequuntur (§. 181 Ontol.).*

Utile est nosse, quænam sibi invicem substitui possint tanquam causæ seu in genere causandi, tum in quocunque casu alio: hoc enim pacto ea, quæ fieri possunt, magis in potestatem nostram redigimus. Ceterum hinc jam evidentissime intelligitur, cur cerebrum facilitatem reproducendi ideas contrahat, sive eadem sæpius producat, sive diu conservetur (§. 241), & cur idem in anima obtineat quoad ideas immateriales (§. 108 Psychol. empir.).

§. 244.

Ideæ materiales rerū cognitarum quomodo in cerebro existunt.

Ideæ materiales semel sensu perceptis, vel nostro arbitrio vi imaginationis formatas respondentes, non actu insunt cerebro; sed tantummodo potentia seu quoad possibilitatem actu inexistenti, absente licet objecto. Ideæ enim materiales, quæ sensu respondentes, non conservantur nisi continua productione (§. 233), atque adeo cessante actione objecti in organum sensorium intereunt (§. 111). Quamobrem in cerebro non actu insunt.

Idem etiam ostenditur hoc modo. Ideæ materiales consistunt in motu, qui ex fibrillis nerveis in cerebrum fuit propagatus (§. 112), atque hic motus inminuta celeritate successive debilitatur, donec prorsus extinguatur (§. 230). Quamobrem cum continua sensibilis actione motus iste continuo produci debeat, ne intereat; impossibile omnino est ut idea materialis semel suscitata actu inesse pergat in cerebro.

Potest quoque idem ostendi per indirectum. Ponamus ideas materiales actione sensibilium in organum sensorium actu inesse pergere in cerebro, cessante licet actione in organum sensorium, quamdiu scilicet rerum semel sensu perceptarum in nobis datur reminiscendi facultas. Quoniam ideæ istæ in motu consistunt (§. 112), aut motus iste in eodem loco cerebri perdurat,

ducat, ad quem ex organo sensorio fuerat propagatus, sensibili in idem agente (§. 111), aut inde ulterius in alium locum propagatur, ubi conservatur. Ponamus prius: si sensibile B post A in easdem fibrillas nerveas ejusdem organi agit, ejus etiam idea materialis in eodem cerebri loco post-hac actu existit. Et idem fieri debere patet, ubi C post B, D post E ac ita porro in easdem fibrillas nerveas ejusdem organi agit. Quoniam ideæ materiales, quibus in cerebro repræsentantur sensibilia A, B, C, D, E & ita porro, in motu consistunt (§. 112), & in eadem cerebri parte continuo subsistunt; necesse est eandem cerebri partem pluribus diversis motibus simul ita cieri, ut unicuique sine ulla permixtione remaneat suus celeritatis gradus, suaque directio: quod cum sit absurdum, idea materialis rei sensu perceptæ in eodem cerebri loco subsistere nequit, in quo primum fuerat producta. Subsistat igitur in alio loco, si fieri potest. Quoniam ideæ sibi invicem continuo succedentes diversum ab eo locum occupare debent, in quo primum fuerant productæ; ideam B loco suo pellere ideam A, & ideam C denuo D, atque D ipsam E ac ita porro necesse est. Peculiarem adeo cerebri partem occupat idea A, peculiarem sibi quoque occupat B, itidemque C, D ac E & ita porro. Quare cum magnitudo cerebri exigua sit, nonnisi paucas ideas capere poterit: quod cum denuo absurdum sit, utpote experientia singulari obviam e diametro adversum; ideæ quoque materiales sensibilibus in diversis cerebri locis subsistere nequeunt. Quamobrem cum nec in eodem loco, in quo primum producantur, nec in diversis ab eodem subsistere possint *per demonstrata*; ut actu inexistant in cerebro fieri haud quaquam potest.

Enimvero si ideæ istæ vel sæpius fuerim productæ, vel diu conservatæ, cerebrum contrahit facilitatem eas reproducendi (§. 241). Possibile igitur est, ut juxta legem imaginationis producantur occasione sensibilis in organum sensorium agente (§. 229. 219 *Psychol. rat.* & §. 117 *Psychol. empir.*). Atque adeo in sunt cerebro quoad possibilitatem actu inexistenti, absente licet objecto.

Non nego vulgo sibi homines persuadere, quasi idearum rerum omnium, quas cognitas tenent, receptaculum sit cerebrum. Atque adeo mirantur, quomodo in eodem locus esse possit tot ideis, ubi multitudinem eorum stupent, quæ quis novit. Et inde fluxit imaginaria memoriæ notio, de qua diximus alias (§. 177 *Psychol. empir.*). Sed nostrum est in Psychologia rationali docere, quid ea sint, quæ ad animam spectant, non vero quid videantur.

§. 245.

Facilitas producendi ideas rerum, quas antea habuimus, in actuali quadam mutatione consistit. Etenim facilitas reproductionis idearum acquiritur, si eadem sæpius producantur, vel diu conserventur (§. 241), adeoque antea non inerat, cum alias medio eam acquirendi minime fuisset opus. Ubi igitur facilitas ista acquisita fuerit, inest ipsi cerebri substantiæ quod ante non inerat, adeoque in actuali quadam mutatione consistit.

Wolffii Psychologia Rationalis.

P

Qualis

Facilitas producendi ideas rerum, quas habuimus, num

*fit quid
actuale.*

Qualis sit ista mutatio ut distincte exponamus, nemo a nobis requisiverit, cum structura cerebri nobis nondum adeo explorata sit, ut quæ inde pendent, intelligibili modo explicari possint.

§. 246.

*Status
cerebri
in som-
nio.*

In somnio simplici ideæ materiales continuo aliæ ex aliis nascuntur; in composito vero in qualibet ipsius parte. Etenim somnium initium capit a sensatione & per phantasmatum successionem continuatur (§. 123 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum phantasmatis singulis ideæ materiales in cerebro respondeant (§. 206), non minus ac ideis sensualibus (§. 113); in somnio continua est idearum materialium successio. Enimvero in somnio simplici continuatio in eadem serie phantasmatum fit; in composito vero in diversis (§. 125 *Psychol. empir.*). In somnio igitur simplici ideæ materiales sibi invicem succedentes ad eandem seriem pertinent, in composito ad diversam, hoc est in simplici ab una sensatione ortum deducunt ceteræ omnes, in composito a diversis (§. 124. 125 *Psychol. empir.*). Patet adeo dum somniamus ideam materialem aliam continuo nasci ex alia in somnio simplici; in parte autem somnii idem obtinere, ubi fuerit compositum.

Nempe cum somnium nova sensatione interrumpitur, idea materialis, quæ sensuali respondet, non nascitur ex idea materiali, quæ dabatur in cerebro, præcedente; verum ab actione sensibilis in organum resultat. Unde in somnio composito nonnullæ ideæ nascuntur ex motu in organo existente, non vero ex eo, qui datur in cerebro. Motus vero in organo species impressa est, non idea materialis, quæ in motu in cerebro consistit (§. 112).

§. 247.

*Status
organorū
sensorio-
rum in
somno.*

Dum dormimus, fibrillæ nerveæ, quæ dantur in organis sensoriis, in eo statu sunt, ut ab actione sensibilis in organum non facile is motus iisdem imprimi possit, qui speciem impressam constituit. Ponamus enim fibrillas nerveas, ex quibus constant nervi sensorii, esse in eodem statu, sive dormiamus, sive vigilemus. Quod si ergo in somno objectum aliquod in organum agit, idem fibrillis nerveis imprimetur motus, qui eidem imprimitur, dum vigilamus (§. 923 *Ontol.*). Et eodem modo patet, motum fibrillis nerveis in organo impressum ad cerebrum usque continuari (§. 111). Anima igitur etiam in somno eadem claritate percipit sensibilia in organum sensorium agentia, qua eadem vigilans percipit (§. 126): quod cum sit absurdum (§. 59), fibrillæ nerveæ, ex quibus nervi sensorii organorum componuntur, non sunt in eodem statu, dum dormimus & quando vigilamus, consequenter is motus, in quo consistit species impressa, eisdem imprimi nequit in somno, qui imprimitur, dum vigilamus.

Quoniam definire nolimus, qualis sit ille motus, qui fibrillis nerveis imprimitur in organo & per nervos sensorios ad cerebrum usque propagatur, num in fibrillarum quadam oscillatione, an in agitatione fluidi cujusdam subtilis in iisdem contenti, an in utraque mutatione simul facta consistat; nec nostrum est in præsentate distincte explicare differentiam statuum, qui fibrillis nerveis conveniunt, dum dormimus & quando vigilamus.

§. 248.

*Status
cerebri in
somno.*

Dum dormimus, cerebri status adhuc idem est, ut ideæ materiales istiusmodi in eodem excitari possint, quales in eodem excitantur dum vigilamus. Dum enim

enim dormimus, somniare possumus (§. 121 *Psychol. empir.*). Enimvero dum somniamus, res, quas percipimus, imaginamur (§. 122 *Psychol. empir.*), adeoque ideæ materiales, quæ continuo vel in integro somnio, vel in quadam ejus parte aliæ ex aliis nascuntur (§. 246), juxta legem imaginationis nascuntur (§. 219): id quod & experientiæ consonum deprehenditur. Quamobrem cum is status sit cerebri, cum vigilamus, ut idea materialis, quæ sensuali responderet, reproducat ideam materialem antea cum eadem ab actione sensibilis in organum sensorium productam (§. 226), & eodem modo ex ideis materialibus phantasmatis respondentibus nascantur ideæ aliæ phantasticæ (§. 225. 206); in somno status cerebri adhuc idem est, ut ideæ materiales istiusmodi in eodem excitari possint, quales in eodem excitantur, dum vigilamus.

Cur statum istum cerebri distinctius explicare non possimus, patet ex iis, quæ ad propositionem præcedentem annotata fuerunt. Ipsa autem experientia loquitur, ideas materiales, quæ in cerebro somniantium excitantur, esse istiusmodi, quales vi imaginationis in nobis produci constat, dum oculis clausis imaginationi luxurianti attendimus vigilantes. Enimvero quod non semper somniemus, etsi cerebrum sit ad somnium aptum, id quidem inde est, quod nullum phantasma in anima existere possit, nisi quædam præcedat sensatio (§. 229), consequenter nec in cerebro nascantur ideæ materiales illis respondentes (§. 206), nisi præcedat aliqua idea materialis actione sensibilis in organum excitata (§. 113); is autem in somno organi sensorii status sit, ut fibrillis nerveis non facile is motus imprimi possit, qui speciem impressam constituit (§. 247).

§. 249.

Perceptiones ordinatas appello, quæ repræsentant res constante ordine sibi invicem succedentes. *Inordinatas* dico, quæ repræsentant res nullo ordine se invicem consequentes.

Nimirum perceptiones hic materialiter seu objective consideramus, quatenus sunt rerum ab anima diversarum imagines; non vero subjective, quatenus sunt actus animæ & ad ejus modificationes pertinent. Unde nil obstat perceptiones esse inordinatas, etsi ipsæmet certo ordine se invicem consequantur.

§. 250.

Dum somniamus, anima est in statu perceptionum distinctarum inordinatarum. Quod in somnio anima sit in statu perceptionum distinctarum, jam supra evicimus (§. 14). Restat igitur, ut ostendamus perceptiones istas esse inordinatas. Etenim in somnio mutationes rerum, quæ percipiuntur, absque ratione sufficiente contingunt (§. 128 *Psychol. empir.*), adeoque nulla datur regula, qua mutationes istæ se invicem excipiunt (§. 475 *Ontol.*), adeoque nec ullo ordine se invicem consequuntur (§. 487 *Ontol.*). Quod igitur perceptionibus per somnium repræsentatur inordinatum est (§. 485 *Ontol.*), atque adeo perceptiones in somnio inordinatæ sunt (§. 249), consequenter in somnio anima in statu perceptionum distinctarum inordinatarum est.

Habemus adeo statum animæ integrum in somnio, qualem supra definivimus in somno, quando non somniamus (§. 59), ita ut præsens propositio accipi possit pro definitione somni respectu animæ, quemadmodum ex superioribus citata definitionem somni ejus intuitu præbet, quamvis interea, donec natura animæ magis pateret, in *Psychologia empirica*

Perceptionum ordinatarum & inordinatarum discrimen.

Status animæ in somnio.

rica (§. 119. 121) alias definitiones nominales somni atque somnii per communi experientia obvias differentias extruxerimus.

§. 251.

*Status
animæ
dum vi-
gilamus.*

Dum vigilamus, anima est in statu perceptionum distinctarum ordinatarum. Quod anima sit in statu perceptionum distinctarum dum vigilamus, supra jam ostendimus (§. 14). Superest ut ostendatur, quod perceptiones istæ sint ordinatæ. Etenim dum vigilamus, sensu percipimus objecta præsentia, adeoque perceptiones, quas habemus, non alias nobis repræsentant mutationes, quam quæ in universo actu contingunt. Jam in hoc universo mutationes rerum certo ordine se invicem consequuntur (§. 76 *Cosmol.*). Quod igitur perceptionibus, dum vigilamus, sibi invicem succedentibus tanquam nobis præsens exhibetur, seu quod sensu percipimus (§. 67. 59 *Psychol. empir.*), ordinatum est, atque adeo perceptiones, dum vigilamus, ordinatæ sunt (§. 249), consequenter dum vigilamus, anima in statu perceptionum distinctarum ordinatarum est.

Pacet adeo differentia inter somnia & vigilias, quam nos inferius daturos supra promissimus (not. §. 14). Atque præsens propositio statum vigilantis a ceteris, quos anima habere potest, ita separat, ut definitionis loco servire possit, ubi alteri explicare debes, quid sit vigilare quoad animam.

§. 252.

*Variatio
status fi-
brillarum
sensoria-
rum un-
de pen-
deat.*

Fibrillæ nervæ in organis sensorii ipso usu reducuntur ad eum statum, in quo motus ad cerebrum propagabilis a sensibilibus iisdem imprimi nequit consueta facilitate; non usu autem reducuntur in statum pristinum. Dum enim vigilamus, sensibilia in organa sensoria agentia continuo percipimus: quod per se notum nemo non largitur. Fibrillis adeo nerveis continuo imprimitur motus, qui inde ad cerebrum propagatur (§. 111). Enimvero dum dormimus, fibrillæ nerveæ organorum sensoriorum in eo sunt statu, ut actione sensibilis species (§. 247), adeoque motus ad cerebrum propagabilis non facile imprimi possit (§. 112). Quare cum somnus sua veluti sponte sequatur, ubi per aliquem temporis tractum vigilavimus, ut ex statu vigilantis nascatur, quemadmodum denuo nemini non obvium est per ea, quæ in se quotidie observat; fibrillæ nerveæ in organis sensorii continuato per aliquem temporis tractum usu reducuntur ad eum statum, in quo motus ad cerebrum propagabilis eadem facilitate iisdem non amplius imprimi potest, quo ante imprimebatur.

Enimvero nemini non quotidiana experientia exploratum est, somno per aliquod temporis spatium continuato nos iterum evigilare. Quamobrem cum somno durante nihil eorum, quæ nobis præsentia sunt, consciamus, seu sensibilia præsentia non percipiamus clare (§. 119 *Psychol. empir.*); motus quoque fibrillis nerveis nullus imprimitur ad cerebrum propagandus (§. 111), adeoque fibrillarum nervearum in organis sensorii durante somno nullus usus est: id quod de visu in specie per experientiam patet, quoniam clausis oculis dormimus. Enimvero dum evigilamus, redit status.

status pristinus, quod a posteriori liquet. Ergo fibrillæ nervæ in organis sensoriiis, ubi ineptæ factæ fuerint ad recipiendum motum a sensibili, qui ad cerebrum propagari possit, non usu reducuntur ad eum statum, in quo ipsis a sensibilibus motus ad cerebrum propagabilis imprimi potest.

Necesse est, ut inquiramus, cur in anima status perceptionum clararum & obscurarum alternare debeat. Quamobrem cum nunc corpus sit eorum, quæ ad animam spectant; nunc vero anima illorum, quæ corpori accidunt, interpres: principium eo sine præmittendum erat.

§. 253.

Quoniam in somno cessat usus organorum sensoriorum (§. 119 *Psychol. empir.*), adeoque & fibrillarum nervearum in iisdem nervum sensorium constituentium (§. 111); non usu autem hæ ipsæ fibrillæ in eum statum restituuntur, quo officio suo defungi possunt (§. 252); *somno opus est ut fibrillæ nervæ in organis sensoriiis ad munia sua obeunda ineptæ reddita reficiantur, seu ad eadem denuo aptæ efficiantur.*

Somni finis seu necessitas.

Patet hinc somni necessitas ejusque finis, quem Deus per naturam intendit; etsi hic totalis non sit, cum non minus reficiantur fibrillæ nervæ, ex quibus componuntur nervi motorii, quam illæ ex quibus sensorii constant. Sed de altero fine hic ut agatur locus non est. Sunt fines somni præterea alii in Teleologia explicandi.

§. 254.

Quia usus oculi continuus est, quamdiu per diem vigilamus, etiam cum sensus ceteri vel prorsus feriantur, vel parum occupantur, quemadmodum nemo non novit, qui vel tantillum animum ad se advertit, in organis autem sensoriiis fibrillæ nervæ reficiuntur non usu (§. 252); *plurimum conducit si, dum noctu non dormimus, oculos claudimus.*

Cum clausis oculis in lecto decumbendum.

Suffragatur experientia, ita ut etiam attentioribus de vulgo innotuerit, somno quodammodo æquiparandum esse, si clausis oculis in lecto decumbimus, quando dormire non valeamus.

§. 255.

Ex eadem ratione *conducit, si dormire non valentes actiones sensibilibus ab organis sensoriiis, quantum fieri potest, arceamus.*

Cur & a ceteris organis sensibilia arceanda.

Hinc loca eligimus ab omni strepitu remota, quem etiam eo, quo dormiendum, tempore metuere licebat. Curandum propterea, ne corpus calorem vel frigus sentiat. Gustus enim & olfactus per se feriantur, nullis sensibilibus præsentibus. Ast molestum percipimus eum corporis statum, ubi causæ intrinsecæ faciunt, ut quasdam corporis nostri partes sentiamus. Quod si in lecto decumbentibus sensus propemodum omnes prorsus feriantur, ut imaginationi tantummodo aliquæ partes relinquuntur, quæ nimirum nec ipsa inquietatur; vigiliis nobis non tantum obesse deprehendimus, quantum ubi organa sensoria nimis fuerint occupata. Taceo nos quoque in somnum facilius incidere, ubi sensus obstacula non obijciunt, nec difficultates faceffit imaginatio.

§. 256.

In anima status perceptionum clararum & obscurarum, seu totalium distinctarum & confusarum alternare debet. Etenim somno opus est, ut fibrillæ nervæ in organis sensoriiis ad munia sua obeunda ineptæ reddita restituantur, seu ad eadem denuo aptæ efficiantur (§. 253), consequenter opus ut somnus & vigiliæ alternent. Enimvero quando vigilamus, anima est in statu

Alternatio statuum animæ.

statu perceptionum distinctarum (§. 14), totalium scilicet (§. 45 *Psychol. empir.*), seu partialium clararum (§. 44 *Psychol. empir.*): quando vero dormimus, eadem est in statu perceptionum obscurarum, seu totalium confusarum (§. 59). Quamobrem cum ideæ sensuales ideis materialibus in cerebro coexistent (§. 113); in anima status perceptionum clararum, & obscurarum, seu totalium distinctarum & confusarum alternare debent.

Apparet adeo necessitas, cur anima non semper in statu perceptionum distinctarum esse possit: neque enim vi essentiae ac naturae suae alius esse potest status animae, quam qualem admittit status corporis (§. 66. 67). Si quis hinc difficultates neclere velit adversus statum animae a corpore separatae; eidem satisfaciemus inferius, ubi de immortalitate animae acturi sumus. Difficultates enim nascuntur ex eo, quod anima vi essentiae suae in operationibus suis a corpore pendeat: quae adeo premunt omnes, qui negare non audent, quae experientiae indubiae fide nituntur.

§. 257.

Cur sensus sint valde limitati.

Sensus omnes necessario valde limitati sunt, seu pauca admodum objecta sensu simul clare ac distincte percipere licet. Etenim anima sensu non percipit objecta sensibilia, nisi quae motum imprimunt in organo sensorio fibrillis nerveis ad cerebrum usque propagabilem (§. 111), utque clara sit perceptio, sufficiens celeritatis gradus requiritur (§. 125), & ut eadem distincta sit, a diversis sensibilibus partibus diversis fibrillis nerveis motus imprimitur (§. 127). Enimvero non modo in tactu, gustu & olfactu immediatus requiritur sensibilis atque organi contactus (§. 71. 72. 73 *Psychol. empir.*), & visibile lumen in oculum immittere (§. 69 *Psychol. empir.*), sonus vero in aurem illabi debet, ut conveniens unicuique organo sensibile percipiatur; verum etiam ipsa nervorum magnitudo (quemadmodum ex Anatomicis manifestum est) non fert, ut fibrillis diversis nerveis motus satis celeres a diversis sensibilibus simul imprimantur. Patet itaque pauca admodum objecta sensu simul clare ac distincte percipi posse, adeoque sensus omnes necessario valde limitatos esse.

Patet adeo quomodo sensus vi essentiae, ac naturae animae necessario limitentur. Opticæ limitationem visus clarius determinant, dum demonstrant (§. 255 *Optic.*). Intuitus itaque ideae universi admodum finitus est (§. 193), neque ultra limites per constitutionem organorum sensoriorum protendi potest: quae enim ab essentia pendent animae, in se immutabilia sunt (§. 300 *Onsol.*).

§. 258.

Cur facultas imaginandi admodum limitata est.

Facultas imaginandi admodum limitata est, hoc est, phantasmata nonnisi numero pauca simul produci possunt. Phantasmatis enim ideae materiales in cerebro respondent (§. 206). Quare cum ideae materiales consistunt in motu quodam in cerebro excitato (§. 112), qualis nempe in cerebro ab actione sensibilis in organum sensorium oritur (§. 205); nonnisi certa quaedam cerebri pars ideis simul productis destinari potest, & quemadmodum idea sensualis distincta non est, nisi quando a diversis sensibilibus partibus diversis fibrillis nerveis motus imprimitur (§. 127), adeoque motus una ad cerebrum propagati (§. 111) diversas cerebri partes occupant; ita quoque

quoque phantasmatis diversis simul productis respondentes ideæ materiales diversas cerebri partes occupare debent, ut illa sint distincta. Fieri adeo minime potest, ut multa phantasmata simul producantur, adeoque facultas imaginandi admodum limitata est (§. 93 *Psychol. empir.*).

Dum somniamus, res quas percipimus, imaginamur (§. 122 *Psychol. empir.*). Constat vero, nos per somnium objecta, quæ percipimus, nobis videre videri, neque plura simul distincte percipere, quam quæ, si actu præsentia essent, uno obtutu comprehenderemus. Experiencia itaque non modo propositionis præsentis veritatem confirmat; verum etiam limitationis modum definit, scilicet quod eodem modo limitetur facultas imaginandi, quo limitatur facultas sentiendi, neque adeo phantasmatum simultaneorum majorem esse numerum, quam sensibilibus, que uno obtutu comprehendere valeamus. Atque hinc est, quod cum in somnio cesset discrimen claritatis inter phantasmata & ideas sensuales intercedens (§. 96. 101 *Psychol. empir.*), quo illa ab his distinguimus, dum vigilamus (§. 97 *Psychol. empir.*), nihil prorsus sit in phantasmate totali, quo idem ab idea aliqua sensuali totali in somnio distinguere possis. Unde contingere solet, quemadmodum & ipsi non una vice experti sumus, ut in ipso somnio nos ante somniasse judicemus.

§. 259.

Campum perceptionum dico multitudinem perceptionum simultaneorum.

In Opticis *campum visionis* appellare solemus amplitudinem spatii, quod uno obtutu oculus comprehendit. Et de eo intelligenda sunt, quæ paulo ante (not. §. 257) de ejus magnitudine ab Opticis definita annotavimus. Significatus iste redditur generalior, ut ad ceteros quoque sensus; imo ad imaginationem quoque transferri possit.

Campus perceptionum quid dicitur.

§. 260.

Quoniam multitudo eorum, quæ sensu aliquo simul percipi possunt, determinari nequit, nisi etiam ratio habeatur distantiae, e qua objectum sensibile in organum aliquod adhuc agere potest; *in campo perceptionum determinando ratio quoque habenda est distantia, e qua organum sensorium a sensibili aliquo adhuc affici potest.*

Quodnam in eo determinando observandum.

Ita si campum auditus determinare volueris, non modo definiendum, quoniam diversos diversorum corporum sonorum sonos simul auditu perceptos a se invicem discernere possis; verum etiam ad quantam distantiam sonorum excitorum maximum adhuc clare percipere valeas.

§. 261.

Quoniam contactum immediatum sensibilis atque organi requirit gustus atque tactus (§. 72. & 73 *Psychol. empir.*); *in definiendo campo gustus atque tactus ratio tantummodo habetur multitudinis sensibilium.*

Nimirum non repugnat, præsertim quoad tactum, quem per totum corpus diffusum esse conitat, ut plura objecta simul in organum sensorium agant citra confusionem; repugnat tamen ut in distans agant, propterea quod actio eorundem immediata est, cetera vero sensibilia mediante quodam corpore alio in organum agunt, scilicet visibilia mediante lumine, audibilia sive sonora mediante aere, odorifera mediantibus effluviis odoriferis.

Differentia quæ inter sensus diversos intercedit.

§. 262.

Perceptionum immediatarum campus determinatus est & intra arctos admodum limites continetur. Quæ enim sensu percipimus (§. 195) & phantasmata perceptiones immediatæ sunt (§. 207), quatenus scilicet clare (§. 196) atque distincte percipiuntur tam sensibilia, quam imaginabilia (§. 197), consequenter cum non aliæ in anima dentur perceptiones, quam ideæ sensuales atque phantasmata, cum illæ sint repræsentationes rerum præsentium

Campus perceptionum immediatarum.

tium (§. 65.59 *Psychol. empir.*), hæ autem absentium (§. 92 *Psychol. empir.*); omnes perceptiones immediatæ aut ideæ sensuales claræ atque distinctæ, aut phantasmata clara atque distincta sunt. Enimvero pauca admodum sensibilia clare ac distincte sensu simul percipiuntur (§. 257) ac nonnisi pauca phantasmata simul produci possunt (§. 258). Campus igitur perceptionum immediatarum determinatus, isque valde exiguus est, seu intra arctos admodum limites continetur (§. 259).

Quam arcti sint campi hujus limites non rectius comprehendere licet, quam ubi non modo totum spatium, quod integrum universum occupat, tibi repræsentaveris; verum etiam una cogitaveris materiæ diversitatem in spatio nobis imperceptibili atque varietatem motuum in isto spatiolo tempusculo quantumcunque exiguo dato. Sed de his demum in Teleologia plura dicendi erit locus & quædam jam diximus in Dissertatione de Notione intellectus divini per opera naturæ illustrata, quam *Thümmigius* Meletematis suis subjunxit.

§. 263.

Ancampus perceptionū immediatarū extendi possit.

Anima campum perceptionum immediatarum ultra suos terminos producere nequit, seu eum majorem efficere non potest. Ponamus enim, si fieri potest, campum perceptionum immediatarum ab anima ultra arctos, quos habet, terminos produci. Quoniam perceptiones immediatæ vel sensus sunt, vel phantasmata (§. 195. 207); anima plures perceptiones simul producendi facultatem acquirere valet, quam quas vulgo una producere potest (§. 259). Efficere itaque poterit, ut plura objecta simul diversis fibrillis nerveis motum imprimant, quam quæ vulgo imprimere solent (§. 127), veluti ut campus visionis ultra ambitum anguli recti extendatur. Cumque phantasmata exhibeant campum visibilibium (*not.* §. 258); ut plura uno obtutu comprehendere nobis videamur, quam, si ea revera videmus, intra ambitum anguli recti comprehendi possunt (§. 235 *Optic.*). Quoniam utrumque absurdum esse per se patet, utpote contradictioni obnoxium (§. 30 *Ontol.*); anima campum perceptionum immediatarum ultra terminos, quibus continetur, producere nequit.

Idem ostenditur directe hoc modo. Patet ex demonstratione propositionis præcedentis campum perceptionum immediatarum ideo arctos admodum habere limites, quod ampliores non admittat sentiendi atque imaginandi facultas (§. 262). Enimvero sensuum limites pendent a constitutione organorum (§. 257), consequenter ab eo, quod vis repræsentativa animæ pendeat a mutationibus, quæ in organo contingunt (§. 62), atque adeo animæ essentielles sunt (§. 66), & hinc in se immutabiles (§. 300 *Ontol.*). Anima igitur eas producere nequit. Jam vero campus phantasmatum eadem amplitudine gaudet, qua campus idearum sensibilibium (*not.* §. 258). Quamobrem cum hic ultra arctos, quos natura ipsi constituit terminos, animæ virtute produci minime possit *per demonstrata*; nec anima campum phantasmatum ampliare valet.

Utile est nosse, quænam vi animæ augeri vel minui possint, quænam vero intra eos terminos relinquenda sunt, quos natura constituit, ne temere acquirere conemur, quæ acquiri a nobis nequeunt, nec negligamus, quæ adipisci licebat. Ceterum si quis dubitet

num

num in demonstratione indirecta propositionis præsentis recte assumserimus, contradictorium esse asserere, quod anima efficere possit, ut plura objecta simul motum diversis fibrillis nerveis imprimere possint, quam quæ imprimere solent, & ut plura nobis uno obtutu comprehendere videamur, quam quæ intra ambitum anguli recti continentur; eidem dubium levi attentione eximi potest. Qui enim sumit omnia objecta, quæ simul diversis fibrillis nerveis in eodem organo motum imprimere solent; is negare tenetur, plura motum iisdem fibrillis imprimere non posse, nisi motus a diversis objectis iisdem fibrillis imprimi debet: id quod contra hypothesin est, neque adeo hic admittendum. Quamobrem ubi affirmaveris, plura objecta diversis fibrillis nerveis motum imprimere, quam quæ iisdem motum imprimere solent; utique affirmas, quod ante negaveras, atque adeo manifesta contradictio est (§. 30 *Ontol.*). Nec ab simili modo manifesta est contradictio in casu altero.

§. 264.

Anima est substantia finita. Anima enim integram ideam universi seu mundi adspectabilis, quæ continuo in eadem existit & easdem prorsus mutationes cum ipso mundo adspectabili subit (§. 192), simul intueri nequit (§. 194); sed sive statum præsentem spectes (§. 182), sensus necessario valde limitati sunt (§. 257); sive status præteritos consideres (§. 181), facultas imaginandi pariter admodum limitata est (§. 258). Quamobrem cum anima campum perceptionum immediatarum, hoc est, sensationum (§. 204) & phantasmatum (§. 207), ultra suos terminos producere non possit (§. 263); nullo modo efficere valet, ut vel plura objecta immediate percipiat, quam quæ percipit, vel ut una percipiat, quæ successive percipit, utut omnes universi status in idea universi simul involvantur (§. 182. 184. 185). Quoniam itaque animæ omnia simul inesse nequeunt, quæ eidem actu inesse possunt; ens reale finitum est (§. 837 *Ontol.*). Constat vero eandem esse substantiam (§. 48). Est igitur substantia finita.

Finitudo anime.

Quanta sit hæc finitudo ex campo perceptionum æstimandum, cuius limites quoad singulos sensus ipsamque imaginandi facultatem per leges sensationum atque phantasmatum definire licet, cum anima neutram harum legum violare possit. Dicitur anima finita, quatenus limites habet, quo sensu in Mathesi magnitudines finitas appellamus (§. 798 *Ontol.*); sed hic demonstramus competere eidem finitudinem realem, quæ mutationem statuum necessariam involvit (§. 834. 837 *Ontol.*). Quoniam enim perceptiones ipsius, hoc est, idæ sensuales atque phantasmata, continuo variant, aliis aliisque invicem succedentibus, quemadmodum unusquisque in se observat; variantes perceptiones diversos animæ status constituunt (§. 703 *Ontol.*).

§. 265.

Finitudo anime essentialis est, seu ad essentialiam ipsius pertinet. Essentialitas enim animæ consistit in vi repræsentativa universi situ corporis organici in universo materialiter & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 66). Limites itaque in numero essentialium animæ sunt (§. 143 *Ontol.*). Vi igitur horum limitum anima successive percipit, quæ pro diverso corporis situ in organum sensorium agunt, nec aliter quam fert actio sensibilis in organum (§. 62), atque adeo ad essentialiam ipsius pertinent, ut non omnia insint simul quæ eidem actu inesse possunt. Finitudo igitur realis ad essentialiam animæ pertinet (§. 837 *Ontol.*), seu eidem essentialis est.

Finitudo anime essentialis.

Nempe finitudo realis animæ consistit in impossibilitate omnes perceptiones simul habendi, quæ in tota serie, quæ per omnem vitam in eadem locum habet, continentur. *Wolfii Psychologia Rationalis.*

Q

Hactenus

Hæstenus enim non respicimus, nisi quæ ad statum hujus vitæ pertinent: alias series ista ulterius producenda erat. Ideo anima finita est & limites recipit, quia perceptionum immediatarum series successiva est, & mediatae diversis involutionum gradibus in immediatis continentur (§. 198): quæ probe notari velim. Proderit enim plurimum hæc probe perpendisse in Theologia naturali, ut differentiam inter Deum & animam nostram clarius percipere & quantum fert intellectus finiti ratio intelligibili modo explicare valeamus. Psychologia enim rationalis non sterilis est; sed in usum Theologiæ naturalis addiscitur, non ut ex propositionibus psychologicis demonstret, quænam Deo convenient attributa (in hunc enim usum trahemus principia cosmologica), neque ut attributorum divinatorum notiones quasdam consequamur (huc enim faciunt principia Psychologiæ empiricæ); sed ut attributorum divinatorum præstantiam intimius perspiciamus (id enim est Psychologiæ rationalis, nec aliunde expectari potest).

§. 266.

Principium reductionis ad absurdum.

Quoniam essentia rerum immutabiles sunt (§. 300 *Ontol.*), fieri non potest, ut finitudo animæ mutetur (§. 265), consequenter nec fieri potest, ut quæ finitudini repugnant, consequenter quæ enti infinito propria sunt, eidem unquam convenient: id quod etiam ex incommunicabilitate attributorum sequitur (§. 45).

Habemus hic principium reductionis ad absurdum, quo in Moralibus & Theologia naturali uti licet. Etenim si quid animæ competere sumas, ac inde legitima ratiociniorum concatenatione deducitur, animam non posse esse finitam, seu esse infinitam, hoc ipso patet impossibile esse, ut animæ conveniat quod eidem convenire sumebatur. Patet adeo reducere aliquid ad infinitudinem animæ idem esse, ac ad absurdum quid reducere.

§. 267.

An visu armato campo visionis fiat amplior.

Si visu armato percipimus, quæ nudo percipere non poteramus, aut armato distincte percipimus, quæ nudo non nisi confuse percipiuntur; campus visionis ultra suos terminos non producit. Visus armatur vel telescopia, vel microscopia. Ponamus nos per telescopia respicere Jovem & oculo armato videre Satellites, quos nudo videre non licet. Cum nihil videatur sine lumine (§. 24 *Optic.*); radii luminis a Satellitibus per telescopia ad oculum deferuntur. Quodsi cogitemus, eadem manente oculi directione removeri telescopia; cum nulla adsit ratio, cur via luminis a Satellitibus propagati immutari debeat, radii adhuc ab iisdem ad oculum pertere, imo eandem retinæ partem ferire debent (§. 70 *Ontol.*). Quoniam tamen nudo oculo videri nequeunt, cum videantur per telescopia; ratio alia non subest, quam quod radii in nudum illapsi punctum quoddam individuum occupent, in armato autem per ampliorem retinæ partem diffundantur (§. 71 *Optic.*). Enimvero quod objecti alicujus imago majorem retinæ partem occupet, hoc ipso non efficitur, ut retina plures objectorum sensibilium imagines capere possit, quam ubi in puncto individuo consistit, consequenter ut oculo armato plura objecta simul percipiamus quam nudo. Campus igitur visionis non ampliatur, ubi per telescopia videmus objecta, quæ nudo oculo inconspicua sunt (§. 259).

Quodsi ponamus interdum per telescopia videri stellam aliquam fixam, quam lumen diurnum visui subducit, etsi noctu satis conspicuam; patet, ut ante, non minus radios luminis ad oculum nudum, quam ad armatum propagari. Enimvero in oculum nudum cum etiam incidat eadem

via

via lux diurna; lumen stellæ & lux diurna in easdem fibrillas nerveas una agunt, adeoque cum hæc illo multo major sit, quod nemo non agnoscit, idea lucis diurnæ prævalet (§. 140). Quod igitur per telescopium videatur stella, quæ oculo nudo videri nequit; non alia est ratio, quam quod per istud lux diurna arcetur, ut una cum lumine stellæ in eundem deferri non possit. Enimvero hac separatione luminum remoto telescopio confundendorum non obtinetur, ut uno obtutu plura objecta capere possis, quam quæ nudo oculo comprehenduntur. Campus igitur visionis nec in hoc casu dilaturatur (§. 259).

Quamobrem cum visibilia, quæ nudo oculo videri nequeunt, per telescopia videantur, vel quod nimis exigua aucta magnitudine exhibeantur, vel quod lumen debile a fortiori separetur, in neutro autem casu amplietur campus visionis per telescopium *per demonstrata*; evidens est, campum visionis ultra suos terminos non produci, ubi oculus telescopio armatus videt, quæ nudus assequi nequit. *Quod erat primum.*

Ponamus jam porro nos per telescopium maculas lunares distincte percipere, quas nudo nonnisi confuse percipimus. Quoniam id inde esse experimur, quod per telescopium majores appareant, quam nudo oculo videntur; non alia ratio est, quam quod per telescopium major delineetur in retina imago, quam ubi radii in nudum oculum incidunt (§. 66 *Optic.*). Enimvero quod imago in retina majus spatium occupet, hoc ipso minime obtinetur, ut plurium objectorum imaginibus in retina sit locus, consequenter ut plura visu simul percipere valeamus, quam alias nudo oculo percipere licet. Campus igitur visionis ultra suos terminos non produci-
tur, si armato visu distincte percipimus, quæ nudo confuse percipere solemus. *Quod erat secundum.*

Ponamus jam porro nos per microscopium videre animalculum nudo oculo inconspicuum, qualia sunt animalcula in spermate animali natantia. Quoniam microscopia augent magnitudinem objectorum; eodem prorsus modo, quo ante, patet, rationem differentie visus armati atque nudi non aliam esse, quam quod per microscopium visi imago datam retinæ partem occupet, quæ in oculo nudo in puncto individuo consistebat. Unde porro ut ante colligitur, hoc ipso campum visionis ultra terminos visus nudi minime produci, si per microscopium videntur, quæ nudo oculo videri nequeunt. *Quod erat tertium.*

Ponamus denique per microscopium videri aliquid distincte, quod ante videbatur confuse nudo oculo. Quoniam eodem modo, quo ante in casu telescopii simili, constat, imaginem majorem retinæ partem occupare, ubi objectum oculo armato, quam ubi nudo conspicitur; eodem quoque modo inde colligitur, per microscopia non augeri campum visionis, ubi per ea distincte videmus, quæ nudo oculo confuse videntur. *Quod erat quartum.*

Propositionem præsentem non alio fine anterioribus adjecimus, quam ut occurrat objectioni contra impossibilitatem campi perceptionum, quam non satis cauti afferre possunt, tunc ne sibi (quod vulgo fieri solet) videantur acutiores aliis hebetudinis suæ nondum gnari, tum (quod palmarium est) ne desint in philosophia nostra exempla modi refutandi directi, quo, dum docere videmur, aliorum objectionibus occurrimus & errores redarguimus (§. 1036 Log.). Ceterum ipsa experientia docet, telescopia & microscopia campum visionis intra terminos arctiores constringere, tantum abest ut ultra consuetos extendant: cujus etiam rationes ex Opticis sunt manifestæ. Et quamvis in campo perceptionum determinando etiam habenda ratio sit distantie, ad quam v. gr. visus extenditur (§. 260); telescopia tamen campum visionis non extendunt, quoniam haud quaquam efficiunt, ut visus longius exporrigatur, sed tantummodo ut distincte assequatur, quæ sine hac armatura vel confuse, vel prorsus obscure percipit. Neque enim telescopium radios a visibili in oculum allicit, a quo eodem remoto nulli ad eundem pertingerent; sed tantummodo hoc præstat, ut radii in plures fibrillas nerveas agant, qui alias vix in unam agunt, aut ut soli in quasdam fibrillas agere possint, qui alias cum radiis ab aliis objectis propagatis simul in eandem agunt.

§. 268.

Sensus quando acuitur.

Sensus acui dicitur, si efficitur, ut clare aut distincte percipiat, quæ antea obscure vel confuse percipiebat.

De visu vulgata locutio est; sed nil obstat, ut ad ceteros quoque sensus applicetur, etsi non adeo obviam sit, quod perinde ac visus perfici possint.

§. 269.

Differentia acuminis intrinseci & accidentalis.

Est vero *acumen sensus* vel intrinsecum, vel accidentale. *Intrinsecum* est, ubi a causa interna pendet, ut clare ac distincte percipiat, quod naturali constitutione organi nonnisi obscure vel confuse percipiebatur.

Accidentale vero est, quod a causa quadam externa pendet.

Discrimen hoc non fingi præter necessitatem, ex mox dicendis constabit.

§. 270.

Visus per microscopia & telescopia acuitur.

Quoniam experientia constat, per telescopia atque microscopia videri, quæ visui sese subducunt nudo, & per illa distincte apparere, quæ nudus oculus nonnisi confuse cernebat; ideo patet, *telescopiis ac microscopiis acui visum* (§. 268). Quoniam vero ratio cur hoc oculo accedat, a telescopio vel microscopio, adeoque a causa quadam externa (§. 882 Ontol.) petenda; *acumen visus, quod per telescopia & microscopia habet, non nisi accidentale est* (§. 269).

Si quis dicat, per telescopia & microscopia non proprie loquendo acui visum, sed jvari adminiculis ut acutiori æquipolleat; non dicit quæ a veritate aliena sunt & quæ a definitionibus nostris abhorrent. Sed cum ad formandas notiones universales fictionibus uti liceat; ecquis jure reprehendet, ut entia præter necessitatem non multiplicentur salva rei veritate ad idem genus reducamus, quæ sibi invicem æquipollent?

§. 271.

Visus presbytarum & myopum quando acuitur.

Similiter cum constat presbytas, hoc est, eos, qui remota distincte, vicina confuse vident, per perspicilla distincte videre vicina, & contra myopes, hoc est, eos, qui remota confuse, vicina distincte vident, per vitra concava distincte spectare remota; *visus presbytarum perspicillis convexis, myopum perspicillis concavis acuitur* (§. 268). Patet vero ut ante (§. 270), *acumen hoc non esse nisi accidentale*.

In vulgus hoc notum est, ut superfluum videri possit talia annotari. Ratio, cur acutius videat presbyta per perspicilla convexa, quam nudo oculo, & myops per perspicilla concava distinguat, quæ nudo agnoscere nequit, ex Opticis petenda (§. 398 & seqq. *Optic.*).

§. 272.

Similiter cum specula concava augeant magnitudinem objectorum non procul ab eorum superficie distantium, atque hoc ipso efficiatur ut videamus, quæ oculo nudo distingui a nobis minime poterant; *speculis quoque concavis visum acui claret* (§. 268). Patet vero denuo ut ante (§. 270), *acumen hoc non esse nisi accidentale*.

Specula concava visum acuiunt.

§. 273.

Quoniam per tubos stentoreophonicos obtinetur, ut sonus percipiatur, qui alias propter distantiam nimiam percipi nequit; imo idem evenit, si orificium tubi angustius auri applicetur, ac hoc imprimis in casu sonus distincte percipitur, qui alias non satis distincte percipi potest; *tubo stentoreophonico acui auditum palam est* (§. 268).

Auditus quomodo acuiatur.

Cur id fiat, suo loco ostendemus, quando philosophiam experimentalem traditurum sumus. Imo rationem jam satis aperte indicavimus in Philosophia experimentalis, quam patrio sermone conscripsimus, ubi phænomena tubi stentoreophonici ad causas manifestas revocamus.

§. 274.

Acumen, quod auditui est tubi stentoreophonici usu, accidentale est. Ratio enim hujus acuminis non inest ipsi auditus organo, sed potius tubo stentoreophonico, adeoque a causa externa pendet (§. 851. 881 *Ontol.*). Est igitur accidentale (§. 269).

Quale sit illud acumen.

Hinc & vulgo dicitur auditum juvari tubo stentoreophonico. Sed tenenda hic sunt, quæ jam in anterioribus (*mt.* §. 270) monuimus.

§. 275.

Quoniam constat, ubi microscopiis objecta fuerimus contemplati, nos posthac nudo oculo distinguere, quæ antea non cernebamus, hic vero ratio visionis distinctæ in sequentibus non amplius a microscopio, sed a facultate per microscopia contracta pendet, quod per se manifestum est; *microscopiorum usu acumen visus intrinsecum acquiri potest* (§. 269).

Acumen visus intrinsecum microscopiorum usu acquisitum.

Non sumimus hic, nisi quod propria experientia convicti jam annotavimus alibi, cum in philosophia experimentalis patrio sermone conscripta de observationibus microscopis ageremus.

§. 276.

Similiter experientia constat, ubi quis in distincte percipiendis visibilibus, imo etiam aliis sensibilibus (§. 682 *Log.*) diu multumque fuerit versatus; eum postea distincte percipere posse, quæ antea nonnisi confuse percipiebat, imo visu discernere, quæ alias eundem effugiebant. Patet adeo, *si quis diu multumque in distincte contemplandis sensibilibus versetur, his ipsis exercitiis acui visum, imo sensus quoque alios*. Quoniam vero in hoc casu ratio acuminis a causa interna pendet (§. 851. 881 *Ontol.*); *acumen exercitiis distinctarum contemplationum acquisitum intrinsecum est*.

Acumen sensuum intrinsecum exercitio comparandum.

Atque

Atque hoc acumen unusquisque sibi acquirere debet, cum pendeat a perfectione intellectus, cui perficiendo pro virili ipsa lege naturali obligamur. Et hinc elucescit usus doctrinæ psychologicæ de perfectionibus animæ acquisitu possibilibus, ut talia sperni non debeant, etsi in vulgus nota, quemadmodum *Euclides* non contempsit notiones communes, cum iisdem ad demonstrationum inconcussa fundamenta jacienda haberet opus. Quæ vero hic a posteriori sumimus, haud difficulter a priori probari poterant. Qui enim diu in distincte contemplandis sensibilibus versatur, is successive attentionem suam ad ea, quæ ipsis insunt, transfert (§. 68^a Log.), adeoque habitum id faciendi acquirit (§. 430 *Psychol. empir.*). Quamobrem contingit, ut in objectis observemus, quæ aliorum obreutum effugiunt (§. 237 *Psychol. empir.*).

§. 277.

Recognitionis modus duplex.

Confusa ideæ reproductæ recognitio est apperceptio ideæ reproductæ, ut bis in diversis perceptionum seriis existentis. *Distincta ideæ reproductæ recognitio* est iudicium de eo, quod ideam aliquam jam antea habuerimus.

Ut discrimen hoc clarius percipiatur, relegendæ sunt, tum quæ ad stabiliendam recognitionis illius rationem (§. 174 *Psychol. empir.*), tum quæ ad explicandum actum iudicii affirmativi in medium adduximus (§. 343 *Psychol. empir.*). Neque omittendæ est relectio eorum, quæ de secunda mentis operatione in cognitione symbolica ostendimus (§. 350 *Psychol. empir.*). Atque hisce relectis una patebit, discrimen istud a nobis non gratis fingi; sed in re ipsa fundamentum habere.

§. 278.

Memoriæ quot species.

Quoniam memoria in facultate ideæ reproductas, consequenter & res per eas repræsentatas, recognoscendi consistit (§. 175 *Psychol. empir.*); recognitio autem duplex est, altera quidem confusa, altera distincta (§. 277): *duæ dantur memoriæ species, quarum altera est facultas res confuse recognoscendi; altera vero facultas res distincte recognoscendi* (§. 712 Log.).

Inveniuntur nimirum duæ memoriæ species eo prorsus modo, quem *loc. cit. Log.* præscripsimus. Utrique enim memoriæ speciei commune est, quod sit facultas ideæ reproductas recognoscendi. Quamobrem cum modus recognitionis duplex esse possit (§. 277); ubi ista tanquam ulterior determinatio notioni anteriori superaccedit, notio generis in notionem speciei abit, utpote differentia specifica notioni generis superaddita (§. 241 *Omol.*). Facit adeo præsens exemplum ad illustrandam praxin Logicæ de speciebus ex dato genere inveniendis (§. 712 Log.). Non piget talia annotare, tum ut lectorem ad praxin Logicæ excitemus, tum ut dilucidius constet usus regularum logicarum a nobis traditarum, ipsaque praxi confirmetur uberius.

§. 279.

Memoriæ divisiō.

Memoria sensitiva est facultas ideæ reproductas & res per eas repræsentatas confuse recognoscendi. *Intellectualis memoria* est facultas ideæ reproductas distincte recognoscendi. Memoria sensitiva dici etiam potest *animalis*.

Sensitivam appello, quæ a sensu ortum trahit; quemadmodum intellectualem, quæ ab intellectu pendeat. Illa vero ideo animalis dici poterat, quia homini cum animantibus brutis communis, prouti ex infra dicendis elucescet.

§. 280.

Memoria sensitiva in quo consistat.

Quoniam memoria sensitiva in confusa idearum reproductarum recognitione consistit (§. 279), confuse autem ideæ reproductas recognoscimus, dum nobis conscii sumus ideam reproductam in alia perceptionum serie

serie contineri, quam ante producta continebatur (§. 277); *memoria animalis seu sensitiva in apperceptione ejusdem ideæ tanquam in diversis perceptionum seriebus contentæ consistit.*

Nimirum eadem idea bis prodicitur, sive vi sensus & imaginationis simul, sive vi imaginationis solius, sed cum ideis sociis. Video arborem proceram in horto & in mentem venit alia olim visa in silva. Sensui debetur idea arboris in horto; imaginationi vero idea arboris in silva. Illius idea horti sociæ est; hujus vero idea silvæ. Sociæ sunt ideæ objectorum aliorum in horto & silva simul perceptorum. Quatenus ideæ utriusque arboris & idearum, quæ utrique sociæ sunt, nobis conscii sumus, adeoque omnes simul appercipimus (§. 25 *Psychol. empir.*), memoria nobis tribuitur. Vi imaginationis phantasma producimus rei sensu nunquam perceptæ. Alia vice verba cum alio miscentibus reproducitur idea ejusdem phantasmatum, cuius nobis conscii sumus una cum aliis perceptionibus, quas tunc simul habuimus. In phantasma istud attentis imaginatio idem quoque sistit cum ideis sociis, quæ tunc nobis erant, cum primum idem formaremus. Habemus adeo idem phantasma bis productum, sed cum diversis ideis sociis, vi imaginationis solius. Quatenus igitur utriusque cum ideis sociis nobis conscii sumus; memoria sensitiva nobis tribuitur.

§. 281.

Similiter quoniam memoria intellectualis in distincta idearum reproductarum recognitione consistit (§. 279), distincte autem ideas reproductas recognoscimus, dum judicamus, nos ideas istas jam antea habuisse (§. 277); *memoria intellectualis consistit in judicio, quod eandem ideam jam antea habuimus.*

Memoria intellectualis in quo consistat.

Ira memoria intellectualis nobis tribuitur, quatenus arborem proceram in horto videntes judicamus, nos arborem proceram alias in silva vidisse, vel quatenus judicamus nos phantasma, quod sermonem cum aliis miscentibus in mentem venit, alias finxisse. Non opus esse ut idea reproducta semper sit numero eadem, sed eam quoque specie vel genere eandem esse posse nemo non novit & ex iis palam est, quæ de imaginatione in *Psychologia empirica* demonstrata sunt (§. 105).

§. 282.

Memoria intellectualis supponit sensitivam, seu actus sensitivæ præcedere debet actum intellectualis. Actus enim intellectualis est judicium de idea jam reproducta, quod eam alias jam habuerimus (§. 281). Enimvero dum ita judicamus, ideam reproductam recognoscimus (§. 173 *Psychol. empir.*), adeoque opus est ut nobis conscii simus ideæ nunc reproductæ tanquam in alia perceptionum serie contentæ, quam continebatur, cum objectum alias perciperetur (§. 174 *Psychol. empir.*). Necesse igitur est ut eandem ideam in diversis perceptionum seriebus appercipiamus (§. 25 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum hæc apperceptio sit actus memoriæ sensitivæ (§. 280); actus memoriæ sensitivæ præcedere debet actum memoriæ intellectualis.

Dependens memoria intellectualis a sensitiva.

Manifesta est dependentia memoriæ intellectualis a sensitiva, si vel ad notiones ejus confuso obrutus respicias, ut adeo eam absque demonstratione facile admittant terminorum tantummodo gnari. Utile tamen est eandem cognitam atque perspectam habere, ut constet multorum ratio, quæ de memoria observantur, quæque ad eam pertinent, potestati nostræ magis subjiciantur.

§. 283.

Si actus memoriæ intellectualis ex actu sensitivæ sequi debet, necesse est ut in ideam eandem, quæ nobis bis obijcitur, & diversas ideas socias eidem junctas attentionem

Quomodo actus memoriæ

intelle-
ctualis
sequatur
ex sensi-
tiva.

tionem nostram dirigamus, easque una cum illa inter se conferamus. Etenim si actus memoriæ sensitivæ in nobis datur, nobis repræsentamus v. gr. arborem proceram in horto beneficio visus & arborem proceram aliam in silva, & utriusque simul una cum horto atque silva nobis conscius sumus (§. 280). Quod si jam ex eo porro sequi debet actus memoriæ intellectualis; necesse est ut judicemus, nos istiusmodi arborem proceram jam vidisse alibi in silva (§. 281). Necesse igitur est, ut arborem unam tanquam ab horto diversam, in eodem tamen existentem, & alteram tanquam a silva diversam, in eadem tamen existentem consideremus (§. 343 *Psychol. empir.*), consequenter attentionem nostram tam in utramque arborem, quam in existentiam unius in horto, alterius in silva dirigamus (§. 257 *Psychol. empir.*), atque arborem in horto conspectam cum ea, quæ in silva repræsentatur, referamus, hoc est, in genere ut in ideam eandem, quæ menti nostræ bis objicitur, & diversas ideas socias in utroque casu eidem junctas attentionem nostram dirigamus, easque cum idea eadem inter ipsas contenta inter se conferamus.

Quod hic ex notione iudicii affirmativi deducimus, uniuersusque in se experiri potest, modo eum sibi acquisiverit attentionis gradum, qui ad talia observanda requiritur. Difficile enim est iudicium in cognitione intuitiva (*not. 345 Psychol. empir.*), nec minus difficulter observatur, quam formatur, nisi cognitione symbolica iuvenis (§. 351 *Psychol. empir.*): quo tamen in casu opus est ut tacita quasi loquela attentionem dirigas in ea, quæ observari debent.

§. 284.

Quando
actus
memoriæ
intelle-
ctualis
ex sensi-
tiva non
sequatur.

Quod si ergo ratio attentionis deficit, ex actu memoriæ sensitivæ non sequitur actus memoriæ intellectualis. Quoniam enim nihil est sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit (§. 70 *Ontol.*); nec sine ea ex memoriæ sensitivæ actu memoriæ intellectualis actus sequi potest. Quamobrem cum ratio sufficiens, cur ex actu memoriæ sensitivæ sequatur actus memoriæ intellectualis, non sit nisi attentio ad eandem ideam tanquam in diversis perceptionum seriebus contentam ac inde resultans utriusque seriei collatio, quatenus scilicet simultanea est attentio, mox ab una ad alteram retrahenda (§. 283); nec deficiente ratione attentionis illius ex actu memoriæ sensitivæ actus intellectualis sequi potest.

Quæ in hoc corollario continentur, adeo explorata sunt, ut non quotidiana, sed momentanea experientia confirmetur, modo ad observandum fueris satis acutus. Singulis enim momenti occasione eorum, quæ sensu percipimus, vi imaginationis eadem ante jam percepta menti denuo præsentia sistuntur, nec tamen ideo semper iudicamus, quæ nunc percipimus, eadem iam alias a nobis fuisse percepta, propterea quod sensui statim alia obijciuntur, ut nec in iis, quæ sensui hoc momento præsentia sunt, nec in iis, quæ vi imaginationis iisdem sociantur, attentionem defigere, multo minus autem in iisdem tamdiu retinere valeamus, quamdiu requiritur, ut iudicium interponere possimus, quæ jam sensu percipiuntur eadem esse cum aliis sive numero, sive genere vel specie, antea perceptis. Quod vero actus memoriæ sensitivæ vel vix nobis advertentibus sese exerat, inde colligitur, quod ex actu memoriæ sensitivæ sequantur talia, quorum ratio non aliunde quam ex memoria sensitiva reddi potest. Sed hæc clariora evadent ex sequentibus, præsertim ubi de appetitu sensitivo agemus. Imo haud obscure colliguntur ex iis, quæ eam in rem in Psychologia empirica (§. 593 & seqq.) diximus.

§. 285.

§. 285.

Si iudicia vocabulis efferre suevimus, actus memoriæ intellectualis multo facilius sese exerit. Si enim iudicia verbis efferre suevimus, cognitioni symbolicae adueti sumus (§. 350 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum in iudicando symbolicam cognitionem intuitivæ præferamus, ac ideo dum iudicamus nobismetipsis tacite loquamur (§. 353 *Psychol. empir.*); facilius quoque iudicamus, & hinc ad iudicandum promptiores sumus, ubi iudicia vocabulis efferre suevimus, quam ubi usus sermonis sumus expertes. Quamobrem cum actus memoriæ intellectualis in iudicio consistat, quod ideam aliquam jam ante habuimus (§. 281); si iudicia vocabulis efferre suevimus, actus memoriæ intellectualis multo facilius sese exerit.

Quando memoria intellectualis promptior.

Nos, qui sermonis usu pollemus, in nobismetipsis experimur, quam prompti sumus ad iudicandum, nos ideam aliquam jam ante habuisse. Ita intuentibus arborem proceram in horto vix arboris in silva olim visæ idea succurrit, cum jam tacite nobismetipsis loquamur: arborem istiusmodi proceram vidimus quoque in silva. Verborum horum clarissime nobis conscii sumus, ubi ideæ arboris in silva existentis vix ac ne vix quidem conscii sumus. Quodsi modum, quo iudicium in cognitione intuitiva formatur (§. 343 & seqq. *Psychol. empir.*), conferamus cum modo, quo utimur in cognitione symbolica (§. 350 *Psychol. empir.*), & quem nobis familiarem experimur, quam difficilius sit absque sermonis auxilio iudicare, quam huius præsidio instructum esse abunde perspicitur. Multo major in casu priore requiritur attentionis gradus, quam in altero. Quamobrem cum attentionis finis natura impatientes, nisi eandem adhibere fuerimus adueti; haud mirum videri debet, quod memoria intellectualis propemodum ferietur, ubi quis sermonis usum ignoraverit, veluti inter bestias educatus aut a nativitate surdus: qualia exempla inferius in medium afferemus.

§. 286.

Si vocabulis efferimus iudicium, quo iudicamus, nos ideam aliquam jam antea habuisse; idea hac in posterum reproducta iudicium istud symbolicum seu enuntiatio una producitur. Dum enim iudicium istud verbis efferimus, verba ista, quibus enuntiatio constat (§. 199 *Log.*), percipimus una cum re, de qua iudicamus, nos eam antea jam percepisse: quod unusquisque in semetipso experitur. Quamobrem ubi idea illius rei denuo reproductur, iudicium quoque istud symbolicum una reproduci debet (§. 273 *Psychol. empir.*).

Judicii symbolici reproductio.

Ne hoc mirum videatur incautis, ostendendum nobis esse existimamus, vocabula & ex iis constantem orationem non admodum longam, veluti enuntiationem, nos facilius & clarius imaginari, quam visibile quodcunque imaginari licet: quem in finem sequentia addimus.

§. 287.

Per se distincta est perceptio, quæ successive nascitur: per se vero distincta non est, sed operatione mentis talis, quæ tota simul nascitur. Ponamus nos percipere vocabulum aliquod, vel enuntiationem ex aliquot vocabulis compositam; dico perceptionem ejus oriri successive, ac ideo per se esse distinctam. Dum enim vocabulum pronuntiatur, syllabæ singulæ, ex quibus componitur, successive pronuntiantur. Quamobrem cum singulis syllabis respondeant singuli soni, qui ad aurem deferuntur; necesse est sonum syllabæ præcedenti respondentem aut, si mavis, eam constituentem

Quænta per se distincta percipiatur.

Wolffi Psychologia Rationalis.

R

citus

citius ad aurē deferri sono altero, qui syllabæ proximæ sequenti respondet. Agunt igitur diversis syllabis convenientes soni successive in organum auditus, adeoque & successive in mente oriuntur perceptiones illorum sonorum. Pater itaque perceptionem vocabuli pluribus syllabis constantis, adeoque multo magis enuntiationis ex pluribus vocabulis compositæ successive oriri. Jam cum perceptiones appercipiamus, utpote earum nobis conscii; singulæ syllabæ uniuscujusque vocabuli sigillatim percipiuntur. Enimvero cum vocabula ea celeritate pronuntientur, ut sonus syllabæ primæ nondum præterierit, dum sonus ultimæ accedit, ac ideo quoque perceptiones syllabarum ita appercipiantur, ut dum syllabam ultimam percipimus, apperceptio anteriorum adhuc duret; perceptiones singularum syllabarum hoc modo quasi reuniuntur in unam, ut totum vocabulum simul percipere nobis videamur. Quoniam itaque distincte percipimus, si eorum, quæ in re diversa insunt, discrimen in sensum incurrat, & singula primum sigillatim contemplemur, deinde ordinem ac nexum eorum meditemur (§. 682 Log.), vocabula vero talia sint, ut nonnisi singulæ, ex quibus constant, syllabæ primum sigillatim & mox tamen totum vocabulum quasi simul percipiatur *per demonstrata*; vocabula quoque distincte per se percipi patet. Quoniam vero de vocabulis ideo ostenditur, quod per se distincte percipiuntur, nulla accedente mentis demum operatione, quæ sit ab illorum perceptione & apperceptione diversa, quia successive percipiuntur, quemadmodum ex modo dictis abunde constat; patet idem de omni sensibili successive percepto valere, atque adeo in genere claret, quæ successive percipiuntur, per se distincte percipi. *Quod erat unum.*

Ponamus jam porro nos visu percipere visibile aliquod, veluti arborem. Dico arborem per se distincte non percipi, sed mentis demum operatione distinctam evadere perceptionem. Quando enim arborem videmus, radii a partibus omnibus simul in oculum incidunt & in diversas retinæ fibrillas simul agunt, consequenter omnes partes arboris simul uno obtutu percipiuntur. Quodsi ergo arborem distincte percipere volueris, necesse est ut sigillatim contempleris truncum, ramos, furculos, folia & deinde eorum inter se nexum consideres (§. 682 Log.). Quoniam igitur hic requiritur, ut successive animum ad singulas partes advertas, utque hoc facias temetipsum ad id determines; objectum, quod ita repræsentatur, ut distincte perceptibile sit, mentis demum operatione distincte percipitur. Atque adeo patet, si qua perceptio tota simul nascitur, eam non per se distinctam esse, sed mentis demum operatione talem fieri. *Quod erat alterum.*

Nimirum in successive nascentibus perceptionibus attentio nostra per se trahitur in singulas partiales perceptiones; in iis autem, quæ totæ simul nascuntur, attentio ad hanc vel istam partem in specie non dirigitur per se, sed mentis nostræ arbitrio, quod rationem determinantem extra actum perceptionis & apperceptionis requirit. Equidem ubi arborem uno obtutu comprehendimus, tanquam ex diversis partibus compositam percipimus; nondum

sum tamen distincta est perceptio, sed tantummodo istiusmodi, ut distincta fieri possit. Diximus enim perceptionem esse distinctam, quando in re percepta plura sigillatim enuntiabilia distinguimus (§. 38 *Psychol. empir.*): id quod demum fit, ubi successive animum ad diversa ista advertimus, alias enim nobis tantummodo conscii sumus rem representatam esse distincte perceptibilem, quod nobis representetur, tanquam ex pluribus a se invicem distinctis composita. Aliud vero est sibi esse conscium, plura separatim enuntiabilia perceptioni nostræ inesse; aliud vero est eadem a se invicem actu distinguere. Equidem ubi distincte rebus percipiendis adfueri sumus, magna celeritate perficitur distincta perceptio, ut uno quasi obtutu perfici videatur: sed in hoc nihil singulare est, quod non perinde in successive nascentibus perceptionibus observetur. Novimus enim vocabula integra veluti uno actu distincte percipi, ob pronuntiationis syllabarum se mutuo consequentium celeritatem. Ceterum quemadmodum successiva partialium apperceptio in successive nascentibus perceptionibus causa est, cur sint distinctæ; ita nec alia de causa mentis operatione distinctæ evadunt perceptiones, quæ totæ simul nascuntur.

§. 288.

Vocabula ac inde compositam orationem facilius & clarius imaginamur, quam visibilia. Vocabula enim tanquam ex eorum numero, quorum perceptio successive nascitur, per se distincte percipiuntur, cum visibilia tantummodo tanquam distincte perceptibilia uno obtutu comprehendantur, præsertim ubi antea nunquam actu distincte percepta fuerint, utpote ex eorum numero, quorum perceptio tota simul nascitur (§. 287). Quamobrem cum quid tanto facilius tantoque clarius nobis imaginemur, quanto distinctius idem percipimus (§. 94 *Psychol. empir.*); vocabula quoque ac inde compositam orationem facilius ac clarius imaginamur, quam visibilia.

Cur vocabula facilius imaginemur, quàm visibilia.

In Psychologia empirica (§. 103) jam ostendimus, quod verba facilius, & clarius imaginemur, quam sonos inarticulatos. Enimvero hoc non obstat, quo minus hic evicerimus, facilius quoque ac clarius imaginari verba, quam ipsa visibilia, propterea quod hac prærogativa ad alia stabilienda opus habeamus. Etsi enim jam quoque (not. §. cit.) rationem indicaverimus, cur verba distincte percipiuntur; non tamen differentiam, quæ inter distinctam vocabulorum & visibilium actualem perceptionem intercedit, satis aperte docuimus.

§. 289.

Quoniam objecta visibilia facilius imaginamur, quam odores, sapores & qualitates tactiles, quæ solo tactu percipiuntur (§. 103 *Psychol. empir.*), vocabula autem clarius ac facilius quam visibilia (§. 288); *vocabula multo magis clarius atque facilius imaginamur, quam odores, sapores & qualitates tactiles, quæ solo tactu percipiuntur.*

Cur vocabula qualitatibus sensibilibus facilius imaginemur.

Rationem perspicere licet ex iis, quæ in Psychologia empirica (loc. cit.) tradita sunt. Etenim qualitates istæ confuse tantummodo percipiuntur, cum visibilibus insint etiam distincte percepta. Constat nimirum facilius ac clarius nos imaginari, quæ sensu distincte percipimus, quam quæ percipimus confuse (§. 94 *Psychol. empir.*).

§. 290.

Vocabulorum dantur idæ materiales duplices, tum quatenus auditu, tum quatenus visu percipiuntur. Vocabula enim quatenus auditu percipiuntur, sunt soni articulati, qui instar aliorum sonorum in aurem, auditus organum, incidentes motum fibrillis nervi acustici imprimunt ad cerebrum usque propagandum, ubi vocabulum pronuntiatum auditu percipi debet (§. 111). Quamobrem cum motus fibrillis nerveis impressus, ubi ad ce-

Vocabulorum idæ materiales duplices.

R 2

rebrum

rebrum propagatus fuerit, in cerebro sistat ideam materialem (§. 112); vocabulorum quoque dantur ideæ materiales, quatenus auditu percipiuntur.

Similiter si vocabulum aliquod scriptum visu percipitur, figura literarum & earundem ordo aut, si mavis, successio visu percipitur. Lumen nimirum a literis singulis in oculum illapsum singulas literas in retina delineat (§. 62 *Optic.*), & sic diversis fibrillis nerveis diversæ motum imprimunt: qui cum ad cerebrum propagetur (§. 111), singularum literarum in cerebro nascuntur ideæ materiales (§. 112), quæ adeo simul sumtæ constituunt ideam materialem integri vocabuli, quatenus visu percipitur. Dantur itaque vocabulorum quoque ideæ materiales, quatenus scripta visu percipiuntur.

Inter ideas vocabulorum, quatenus visu percipiuntur, & ideas eorundem, quatenus auditu percipiuntur, ea intercedit differentia, quæ in genere inter perceptiones nascentes successive & nascentes simul intercedit (§. 287). Sane differentiam duplicis actus distinctæ perceptionis non clarius illustrare licet, quam duplici ejusdem vocabuli idea. Cum enim vocabula scripta nondum legere possumus, sed legere demum discimus; satis superque apparet, ut vocabulum scriptum legamus, agnoscendas esse singulas literas figillatim & successive attentionem ab una syllaba ad alteram esse promovendam; non sufficere ut uno obtutu comprehendatur vocabulum, si distincte ipsum percipere visu vuleris, quantum scilicet ad pronuntiandum sufficit. Enimvero ubi habitum legendi contraximus uno obtutu distincte videmur nobis percipere vocabulum scriptum, non quod actus ad literas agnoscendas necessarii jam omittantur, sed quod minore temporis spatio absolvantur, quemadmodum patet in tangendis chordis instrumentorum musicorum, attendendo ad differentiam quæ inter dispositionem & habitum intercedit. Inde est, quod objectum aliquod videntes nobis prorsus ignotum nihilque fere commune cum iis habens, quæ sæpius conspeximus, perplexi reddamur & attoniti hæreamus aliquo temporis intervallo, antequam ad idem distincte percipiendum determinemur: imo impatentia attentionis plerumque abstrahimur a distincte percipiendis iis, quibus nobis nondum familiariter nota insunt. Nequaquam existimandum est, infantibus in lucem demum editis visibilia, quæ familiaria experimur, primo statim obtutu adeo distincta videri, quemadmodum nobis videntur. Et si quis cogitaverit, quæ inferius de hominibus inter ursos educatis in silva, & a nativitate surdis referemus; is horum, quæ dixi, magis convincetur: neque enim status istius recordamur, qui nobis infantibus erat.

§. 291.

*Tertia
idea vo-
cabuli
materia-
lis.*

*Dantur etiam ideæ vocabulorum materiales, quatenus conatum ad loquendum percipimus, dum sonum eorum imaginamur, seu tacite nobis loquimur, aut tacite legimus. Dum vocabulorum sonum imaginamur, ea pronuntiandi conatum in nobis observamus: quem non alium esse ab eo, quo ad movenda organa loquelæ opus habemus, inde liquet quod in somnio conatus iste degeneret in actum, tumque actu loquamur. Necessæ igitur est ut tot diversi sint conatus, quot sunt literæ diversæ, ex quibus vocabulum componitur. Perceptio igitur totius vocabuli componitur ex successivis conatibus istis partialibus. Enimvero perceptiones istæ sunt in numero earum, quæ ad tactum pertinent, qualis est motus in digito pedis percepti, dum eum movemus, consequenter in numero idearum sensualium (§. 95 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum singulis ideis sensualibus singulæ respondeant ideæ materiales (§. 113); etiam vocabulis suæ respondent ideæ mate-*

materiales, quatenus conatum ad loquendum percipimus, dum sonum eorum imaginamur.

Nullum est dubium, motum organorum a nobis percipi, dum loquimur, cum conatum percipiamus, imo si ab eodem abstinemus, eundem imaginemur, utut ad alia attentum ejusdem nobis conscii non simus. Quamobrem non dubitandum, ideas materiales illorum motuum etiam excitari, quando actu loquimur. Inde enim est quod imaginemur conatum loquendi, dum vocabula imaginamur (§. 104 *Psychol. empir.*), & attentione in eundem directa tandem conatus ipse sequitur. Nimirum quando attentionem nostram in conatum istum dirigimus, efficere studemus ut majorem claritatem habeat ejus perceptio (§. 237 *Psychol. empir.*). Dum vero ideæ clariores evadere debent, necesse est ut motus in cerebro, in quo ideæ materiales consistunt, efficiatur celerior (§. 126. 208). Quamobrem cum clarius percipiatur ipse conatus præsens, quam ubi eum tantummodo imaginemur (§. 208), ipse tandem conatus ex ista attentione resultat. Ubi anima in actionibus suis habitum contraxit, mira facilitate diversæ admodum actiones sibi invicem succedunt ac concurrunt, ut singularum sibi conscius nemo amplius esse possit. Atque hæc non postrema ratio est, cur ea, quæ menti insunt, adeo difficulter cognoscantur & quasi gratis conficta sæpius videantur etiam alias satis acutis.

§. 292.

*Vocabula memoriæ facilius mandantur, quam sensibilia alia, & hæc beneficio vocabulorum eidem facilius mandantur, quam absque eorum subsidio. Vocabula enim facilius imaginamur, quam alia (§. 288. 289), adeoque eorum ideæ vi imaginationis facilius reproducuntur, quam aliorum objectorum (§. 117 *Psychol. empir.*). Cumque vocabulum quoque clarius imaginemur, quam res alias (§. 288. 289), eadem quoque facilius recognoscimus (§. 173 *Psychol. empir.*). Facilius adeo memoriæ mandantur, quam alia (§. 178 *Psychol. empir.*).*

Cur vocabula aliis facilius memoriæ mandantur.

Idem sic ostenditur. Vocabulorum perceptiones successive nascuntur; quod per se patet, ac in superioribus jam apertius ostendimus; nempe in demonstratione differentiarum, quæ inter per se distinctas perceptiones & operatione mentis tales intercedit (§. 287). Ideo aliis sensibilibus magis distincta sunt (§. *cit.*). Quamobrem cum memoriæ facilius mandentur, quæ distincte percipiuntur, quam quæ confuse percipiuntur (§. 200 *Psychol. empir.*), adeoque tanto facilius, quo facilius est eorum distincta perceptio; vocabula quoque facilius memoriæ mandantur, quam objecta alia. *Quod erat unum.*

Quodsi jam ea, quæ in idea rei cujusdam continentur & a se invicem distinguuntur, nominibus distinguuntur; nomina ista facilius memoriæ mandantur, quam ea, quæ istis indignantur *per demonstrata*. Quamobrem cum vocabula imaginantibus etiam recurrant ideæ iisdem vocabulis respondentes (§. 273 *Psychol. empir.*); beneficio vocabulorum alia quoque iisdem denotata facilius memoriæ mandantur. *Quod erat alterum.*

Ponamus e. gr. nos videre animal aliquod peregrinum prima vice, vel audire nomen ejus. Quodsi ponamus porro, nostris oculis idem statim subduci, antequam super eodem reflectendo idem distincte percipere datum fuerit, aut oculos nostros aliquandiu in eodem defixos detinere licuerit, vel nomen quoque nonnisi semel prolatum auditu percipere. Nemo negabit, ubi eandem attentionem ad vocabulum clara & distincta voce prolatum adhibueris, quam ad momentaneum animalis conspectum attuleras, nomen facilius memoriæ mandantur.

mandari, quam formam animalis, ita ut nominis post aliquod temporis spatium facilius memineris, quam animalis, cuius tibi cognitum non est nomen. Ad evitandum enim omnem fallaciam sumendum est, animal videri non audito nomine, vel nomen audiri non viso animali. Si ponamus eandem diligentiam adhiberi in distincte percipiendo nomine, quateris in distincte percipiendo animali, nemo negabit facilius nomen, quam animalis formam memoriæ mandari. Quodsi enim contingit ut viso animali audias simul nomen ipsius, sed nominis oblitus ejusdem adhuc memineris, ita ut vi imaginationis optime tibi ipsum representare & denuo obvium bene agnoscere possis, imo judicare valeas, esse hoc illud ipsum animal, quod jam videras alibi, vel alio tempore; rationem hanc esse intelliges, quod attentionem omnem transferens ad animalis contemplationem non attenderis nomini, cum idem custos animalis proferret, ac in animali attentionem diu defixam detinens idem distincte videre studueris.

§. 293.

Vocabula cur facilius memoria retineantur.

Vocabula memoria facilius retinentur, quam sensibilia alia, & beneficio vocabulorum alia facilius retinentur, quam absque eorum subsidio. Eodem modo ostenditur, quo præcedens demonstrata fuit propositio. Vocabula nimirum, quorum ideæ successive nascuntur, per se distincta sunt, cum sensibilia cetera pleraque, præsertim visibilia, utpote quorum perceptiones simul totæ nascuntur, operatione mentis demum talia fiant (§. 287). Præterea cum nec imaginari possis vocabula, nisi ideis successive nascentibus; eadem constanter distincte imaginari (§. cit.). Quamobrem cum tanto quid facilius memoria retineatur, quanto distinctius percipitur (§. 200 *Psychol. empir.*); vocabula quoque facilius memoria retinentur.

Quodsi jam beneficio vocabulorum alia memoriæ fuerint impressa; cum vocabula facilius aliis memoria retineantur *per demonstrata*, eorum vero ope ceterorum, quæ iisdem denotantur, ideæ simul reproducantur (§. 273 *Psychol. empir.*); rerum adhuc reminisci poteris, quarum alias meminisse non poteris (§. 230 *Psychol. empir.*). Et si sæpius vocabulorum ope tibi res eisdem denotatas in memoriā revoces (§. 273 *Psychol. empir.*); eorundem ope easdem memoria firmiter retinere poteris (§. 188 *Psychol. empir.*).

Nemo non veritatem propositionis præsentis in seipso experiri potest, modo attenderit ad istiusmodi casus, quibus in distincte percipiendis visibilibus beneficio vocabulorum eam memoriæ imprimit, quæ in visibilibus discernit a se invicem, eorundemque ope in memoriā iterum eadem sibi revocat, quando visum fuerit, & quibus in distincte percipiendis audita utitur attentione, ignoratis nominibus eorum, quæ a se invicem distinguit; differentiam enim in utroque casu satis clare perspiciet. Huc trahi potest exemplum hominis inter urfos educati & alterius a nativitate surdi, quorum uterque sermonis ulus compos factus nihil eorum recordatus, quæ ante eundem perceperat, quemadmodum nos nihil eorum recordamur, quæ in primâ infantia ante expeditum sermonis usum sensu percipimus.

§. 294.

Memoria sensitiva quid respondeat in corpore.

Memoria sensitiva in corpore non respondet nisi facilitas reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contrahit. Memoria enim sensitiva, quatenus inest animæ, consistit in apperceptione ejusdem ideæ tanquam in diversis perceptionum seriebus contentæ (§. 280). Enimvero corpus cogitare (§. 44), adeoque rerum perceptarum sibi conscium esse nequit (§. 23 *Psychol. empir.*), consequenter nec apperceptio in corpus cadit (§. 25 *Psychol. empir.*).

empir.). Quamobrem cum in corpore nil locum habeat, nisi reproductio illius motus, in quo idea materialis phantasmatis consistit (§. 112), reproductio autem hujus motus respondeat reproductio phantasmatis in anima (§. 206); nil datur in corpore quod apperceptioni respondeat. Jam vero anima eandem ideam tanquam in duabus perceptionum seriebus contentam apperceptionem nequit, nisi idea v. gr. visibilis nunc sensu producta vi quoque imaginationis cum ideis alio tempore ejusdem fociis reproducatur & reproducta, quam diu opus est, conservetur. Quamobrem cum ad hoc præsupponatur facilitas reproducendi ideas materiales (§. 112) ipso usu cerebro contracta (§. 241), nec ideas materiales conserventur nisi continua productione (§. 233); memoriæ sensitivæ in corpore nihil respondere potest nisi idearum materialium reproducendarum facilitas, quam ipso usu contrahit cerebrum.

Non est quod verearis imaginationem hoc modo non satis distingui in corpore a memoria (§. 176 *Psychol. empir.*). Novimus enim facultatem ideas, quas antea habuimus, reproducendi & facilitatem reproductiois non esse unum idemque; sed invicem differre ut dispositionem atque habitum (§. 426. 428 *Psychol. empir.*), quæ a se invicem diversa esse ipsa definitionum diversitas aperte loquitur. Nec video quid absurdi sequatur, etiamsi ratum esset, memoriæ sensitivæ in corpore nullam prorsus habere sedem, præsertim cum mox visuri simus, intellectualem, qua tantum non semper utimur, in corpore quoque residere.

§. 295.

Actui memoriæ intellectualis in corpore respondent ideas materiales vocabulorum, quibus exprimitur judicium, quod ideam aliquam jam ante habuimus. Memoria enim intellectualis consistit in judicio, quod ideam aliquam jam antea habuerimus (§. 281). Quodsi ergo hoc judicium vocabulis effertur; singulis in cerebro respondent singulæ ideas materiales (§. 290). Actui itaque memoriæ intellectualis in corpore respondent ideas materiales vocabulorum, quibus effertur judicium, quod ideam aliquam jam ante habuerimus.

Actus memoriæ intellectualis in corpore.

Ita si videns arborem proceram judicat: istiusmodi arborem jam alias vidi in silva; singulis hisce vocabulis singulæ respondent ideas materiales, quæ successive nascuntur, quemadmodum vocabula successive memoriæ subeunt.

§. 296.

Memoria intellectualis in cerebro est potentia producendi ideas materiales respondentis vocabulis, quibus effertur judicium, quod ideam aliquam jam habuerimus. Memoria enim intellectualis in anima est facultas ideas reproductas distincte recognoscendi (§. 279), adeoque ubi judicia verbis efferre suevimus, verbis efferrandi hoc judicium, quod ideam aliquam jam habuimus (§. 281). Quoniam vero facultas est potentia activa (§. 29 *Psychol. empir.*), & actui memoriæ intellectualis in corpore respondent ideas materiales vocabulorum, quibus exprimitur judicium, quod ideam aliquam jam ante habuerimus (§. 295); memoria intellectualis in cerebro non est nisi potentia ideas istas materiales producendi.

Memoria intellectualis in corpore.

Non

Non definimus hic, utrum potentia ista activa sit an passiva: dependet enim definitio a decisione quæstionis alterius de commercio inter mentem & corpus, quam inferius de-
mum excutiemus.

§. 297.

Memoria quando lædatur.

Memoria lædi dicitur, quando ad functiones suas, seu ad eliciendum actum inepta redditur.

Exemplum læsionis memoriæ in medium attulimus superius, cum imaginationis in corpore existentiam evinceremus (§. 205). Ceterum læsionis hujus multi dantur gradus. Ita dum antea facile quid memoriæ mandabamus, nunc difficulter idem facere licet. Cum antea diu quid memoriæ impressum retineremus, nunc statim ejus obliviscimur. Imo cum multarum rerum memoriæ haberemus, nunc nullius earum reminisci possumus. Suppono autem postremum non tribuendum esse oblivioni, cui etiam antea quid tradere poteramus; sed potius causæ cuidam alteri statum præternaturalem producenti, quem Medici appellare solent. Diversi læsionum memoriæ gradus intelliguntur ex iis, quæ de diversis memoriæ gradibus dicta sunt (§. 182 & seqq. *Psychol. empir.*).

§. 298.

Causæ memoriæ lædentes.

Memoria a causis materialibus lædi potest. Memoriæ enim sensitivæ in corpore non respondet nisi facilitas reproducendi ideas materiales rerum sensu alias perceptarum (§. 294), & memoria intellectualis consistit in potentia producendi materiales ideas vocabulorum, quibus effertur judicium, quod ideam aliquam jam ante habuerimus, vel rem eidem respondentem sensu perceperimus (§. 296), consequenter cum vocabula ista nobis nota supponantur, ut eorum ideæ jam ante in nobis extiterint, denuo facilitatem reproductionis eorundem in cerebro supponunt, sive prima vice formetur a nobis hoc judicium (§. 273 *Psychol. empir.*), sive judicium ipsum symbolicum seu enuntiatio vi imaginationis reproducatur (§. 286). Quamobrem cum ista reproductionis idearum materialium facilitas in actuali quadam mutatione consistat (§. 245), quæ iterata ideæ materialis ejusdem (§. 241), adeoque motus fibrillis nerveis a sensibili in organo impressi & ad cerebrum propagati (§. 111) productione contrahitur, qualiscunque tandem ea fuerit, a causa materiali pendet, seu talis est, ut motu eodem sæpius repetito substantiæ cerebri seu fibrillis, ex quibus ea constat, nerveis induci possit. Quamobrem cum quod a causis materialibus beneficio motus producitur, a causis quoque materialibus eodem motu mediante vel prorsus destrui, vel ex parte tolli possit, quemadmodum id ad ortum atque interitum rerum attenti satis superque experimur; illa quoque contracta ideas materiales reproducendi facilitas vel prorsus destrui, vel ex parte tolli potest.

Non maior est difficultas in destructione memoriæ per causas materiales admittenda, quam quæ esse potest, ubi admittere debes hominem artis saltandi peritum fractis cruribus non posse saltare amplius: quod enim in posteriori casu minus percipiatur, quam in priori, causa non alia subest, quam quod motus fibrillarum nervearum in productione idearum materialium & earum læsio non æque in sensu incurrat, quemadmodum motus pedum, & cruris fractura in saltando.

§. 299.

Cur morbi & se-

Quoniam morbi acuti motus irregulares in cerebro producunt, imo alii

alii quoque morbi capitis idem faciunt, ac senescente homine nervis quoque, & consequenter cerebro induci mutatio solet, quamvis non eadem in hominibus singulis; *mirum non est, quod memoria vi morborum acutorum atque capitis, imo ipsa senectute sæpius lædatur.*

neque eandem labefactant.

Non nego diversam esse rationem, cur morbi acuti memoriam lædant, & cur senectus eandem labefactet. Sed in eam inquirere distinctius Physici est. Hic enim in generalibus acquiescimus.

§. 300.

Vocabulorum usus reminiscenciam juvat. Vocabula enim res, quas denotant, in memoriam nobis revocant (§. 273 *Psychol. empir.*). Enimvero vocabula quoque nobis in memoriam revocantur a rebus, quas denotant (§. *cit.*), & vocabulum unum aliud eidem in sermone sæpius junctum (§. 274 *Psychol. empir.*). Quamobrem beneficio vocabulorum res nobis in memoriam revocari possunt, quæ alias in eandem minime venirent. Enimvero cum jam mediante aliquo vocabulo reproducatur idea rei absentis, quæ per aliam nobis præsentem minime produceretur; ea ad reminiscenciam spectat (§. 230 *Psychol. empir.*). Vocabula igitur reminiscenciam juvant.

Auxiliū reminiscencie a vocabulis petitur.

Idem unusquisque experiri potest in semetipso. Deprehendit enim, se vocabulis uti, quando rei cujusdam reminisci voluerit. Ponamus e. g. nos in horto aliquo deambulantes videre plantam aliquam exoticam, & conspectum ejusdem nobis in memoriam revocare, quod alibi quoque exoticam plantam alio in horto viderimus nomenque ejus audivimus, non tamen meminisse nominis, nec formæ plantæ. Quoniam tamen succurrit hortulanum nobis dixisse nomen; in memoriam nobis revocamus sermonem, quem cum eo miscuimus: ubi simul incidunt verba Titii de nomine istius plantæ judicium suum interponentis & cum hoc judicio nomen quoque succurrit. Ejus rationem cum formæ plantæ convenireprehendissimus, convenientiæ hujus recordati tandem quoque formæ plantæ reminiscimur. Sane longa sæpius verborum, quorum recordamur, est series, antequam ad id perveniatur, cujus meminisse volueramus, sed non poteramus.

§. 301.

Quoniam vocabulorum usu reminiscencia juvatur (§. 300), adeoque mediantibus vocabulis, quæ percipimus, perceptiones quoque rerum præteritarum reproducimus & recognoscimus (§. 230 *Psychol. empir.*); ut eorum, quorum meminisse interest, facile reminiscamur, non modo ea attente perlustrari, sed & singula beneficio nominum, imo judiciorum symbolicorum, memoriæ imprimere ac de convenientiæ nominis rei cum iis, quæ eidem insunt, judicium interponere tenemur.

Subsidiū reminiscencie facilitanda.

Quantum in eo sit præsidii ad res quasvis in memoriam revocandas, quæ ultro sese alias non facile menti offerunt, ipso regulæ usu docemur. Neque ad eandem attentus miratur amplius, cur qui sermonis usu destituti fuerant, ubi ejus compotes facti, status sui præteriti reminisci minime potuerint, quando de eodem interrogabantur. Obiter monemus elucescere hinc usum doctrinæ criticæ de etymologiis vocabulorum, quæ alias sterilis videtur.

§. 302.

Reminiscencie in corpore nihil respondet præter ea, quæ imaginationi & memoriæ in eodem respondent. Reminiscencia enim consistit in perceptionum præteritarum iterata reproductione & recognitione (§. 230 *Psychol. empir.*).

Reminiscencie quid in corpore

Wolfii Psychologia Rationalis.

S

Enim-

respon-
deat.

Enimvero reproductio perceptionum rerum absentium, adeoque etiam præteritarum, quas in numerum absentium referri nemo dubitat, ad imaginationem spectat (§. 92 *Psychol. empir.*), etiam quando perceptiones quædam sive phantasmata mediantibus aliis producuntur (§. 104 *Psychol. empir.*), adeoque perceptionis præteritæ reproductio mediata est: perceptionum vero quomodocunque reproductarum recognitio ad memoriam pertinet (§. 175 *Psychol. empir.*). Quamobrem præter ea, quæ imaginationi & memoriæ in corpore respondent, nihil reminiscentiæ in eodem respondet.

Phantasmatis respondent idæ materiales in cerebro (§. 206), nec memoriæ sensitivæ in corpore respondet nisi facilitas idæ istas reproducendi a cerebro contracta (§. 294), actui vero memoriæ intellectualis reproductio idearum materialium vocabulorum, quibus exprimitur iudicium, quod ideam aliquam jam habuerimus (§. 296): per hæc itaque reminiscentiæ actus explicari debent. Sufficientia igitur principia habemus explicandi ea, quæ ad explicandum reminiscentiæ in casu particulari pertinent, quatenus ea a corpore pendent: neque aliis opus habemus, neque dantur alia.

§. 303.

Oblivio
in corpo-
re quid
sit.

Oblivio, quatenus a corpore pendet, consistit in impotentia idæ materiales, quæ productæ aliquando fuerant in cerebro, reproducendi. Quoniam enim oblivio opponitur memoriæ (§. 215 *Psychol. empir.*); ex eo, quid sit memoria in corpore, etiam intelligitur, quidnam sit oblivio, quatenus a corpore pendet. Enimvero memoria sensitiva non consistit nisi in facilitate reproducendi idæ materiales, quam cerebrum contraxit (§. 294), & intellectualis in facilitate producendi idæ materiales vocabulorum, quibus exprimitur iudicium, quod ideam aliquam jam habuimus (§. 296). Oblivio igitur consistit in impotentia reproducendi idæ materiales, quæ aliquando in nobis fuerunt productæ: quibus non reproductis, cessat quoque iudicium in mente, quod eas jam habuerimus, consequenter nec idæ materiales in cerebro producuntur, quibus effertur iudicium istud (§. 282).

Idem etiam sic ostenditur. Oblivio quoad animam est impotentia idæ reproductas recognoscendi (§. 215 *Psychol. empir.*). Enimvero cum actui recognitionis in corpore nihil respondere queat, quemadmodum superius ostensum (§. 294); præterea vero ad oblivionem quoque spectet impotentia reproducendi idæ rerum antea perceptarum (§. 216 *Psychol. empir.*); oblivioni in corpore respondere debet impotentia reproducendi idæ materiales, quæ aliquando in cerebro nostro fuerunt productæ.

Impotentia hæc non consideranda est per modum absolutæ impossibilitatis: quando enim rei cuiusdam obliviscimur, possibile erat ut eandem memoria retineremus. Omittimus enim, quæ ad rem primum oblatam memoriæ firmiter insigendam & ad eam, quæ semel impressa est, tenaciter retinendam requiruntur. Quod ut dilucidius constet, sequentes addere lubet propositiones.

§. 304.

Oblivio-
nis sub-
iæ ratio.

Si rei sensu semel perceptæ iterum meminisse non possumus; oblivio consistit in privatione facilitatis ideam ejus materialem reproducendi, quam cerebrum contra-

contrabere potuisset. Ponamus enim nos contraxisse facilitatem reproducendi ideam materialem rei sensu perceptæ. Adest igitur memoria sensitiva (§. 294). Quamobrem cum memoria & oblivio ita sibi invicem opponantur, ut una inesse nequeant (§. 175. 215 *Psychol. empir.* & §. 28 *Ontol.*); contracta facilitate reproducendi ideam materialem rei sensu perceptæ oblivioni locus non est. Erit igitur eidem locus, si facilitas reproducendi ideam materialem rei sensu perceptæ a cerebro contracta minime fuerit, consequenter in privatione illius facilitatis consistit.

Idem etiam sic ostenditur. Oblivio quoad corpus consistit in impotentia ideas materiales reproducendi, quæ aliquando in cerebro nostro fuerant productæ (§. 303). Quodsi cerebrum contraxisset facilitatem reproducendi ideam materialem rei sensu perceptæ; eam reproducere posset, neque adeo impotentia eam reproducendi laboraret. Oblivio igitur hic consistit in privatione facilitatis reproducendi ideas materiales in cerebro semel productas, quam idem contrahere poterat, sed non contraxit.

Quodsi consideremus, quomodo quid memoriæ mandetur (§. 179 *Psychol. empir.*); facile apparet, motum fibrillis nerveis in organo impressum non esse sufficientem, ut fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum compositum est, eam dispositionem acquirant, ut eundem motum facile recuperare possint vi motus cuiusdam focii. Deest igitur quid iisdem, quod adesse poterat, modo impressiones in organum sufficienter fuissent repetitæ, & aliqua potentia contracta per iteratas eorundem motuum productiones in facilitatem eos recuperandi fuisset conversa. Est nimirum oblivio memoriæ privatio, hic tamen particulariter, non universaliter spectata. Quamobrem ubi constiterit, quid memoria sit, nec amplius latere potest, quid sibi velit oblivio.

§. 305.

Si quid memoria tenemus, idemque oblivioni posthac tradimus; oblivio consistit in amissione facilitatis reproducendarum idearum materialium, quam cerebrum habuerat. Quodsi enim quid memoria tenebamus; cerebro inerat facilitas reproducendi ideam materialem eidem respondentem (§. 294). Sed ubi idem posthac oblivioni traditum, eidem inest impotentia ideam istam materialem reproducendi (§. 303). Cerebrum itaque facilitatem, quam acquisiverat, amisit (§. 245). Unde patet in hoc casu oblivionem consistere in amissione facilitatis reproducendi ideam aliquam materialem, quam cerebrum ante habuerat.

*Oblivionis su-
pervenien-
tis ratio.*

Nihil hic singulare occurrit, quod non æque obtineat in omni reliquo casu, ubi habitus aliquis corporis semel acquisitus iterum amittitur. Quamobrem cum de habitibus infra plura dicturi simus, præsens propositio uberius adhuc luce perfundetur.

§. 306.

Si cujus fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat, ita fuerint dispositæ, Memoria ut mutatio ista, in qua facilitas reproducendi ideas materiales, quæ semel eadem inextiterunt, paucis actibus induci, nec semel inducta, actibus licet eandem inducentibus minime repetitis, longo temporis spatio cesset; is bonam memoriam habet. Quodsi enim cuiusdam fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat, ita fuerint dispositæ, ut mutatio ista, in qua facilitas reproducendi

ratio.

cendi ideas materiales, quæ semel in cerebro exiterent, consistit (§. 245), paucis actibus induci queat; is cito ac facile quid memoriæ mandare potest (§. 186. 187 *Psychol. empir.*). Quodsi jam mutatio ista, ubi semel inducta fuerat, etiamsi actus eam inducentes (§. 241. 243) non reperantur, longo temporis spatio subsistat, nec statim cesset; cum in corpore memoria nil supponat præter facilitatem reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contraxit (§. 294); idem diu quid memoria retinet (§. 188 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum bonam habeat memoriam, qui cito ac facile quid eidem mandare diuque retinere valet (§. 189 *Psychol. empir.*); bonam utique memoriam habet is, cujus fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat, ita sunt dispositæ, ut paucis actibus mutatio illa iis induci possit, in qua facilitas reproducendarum idearum materialium consistit, nec repetitis actibus, longo tempore subsistat.

Equidem hic nondum inquirimus, in quonam ista fibrillarum nervearum dispositio consistat, quibus nimirum qualitatibus dotatæ sint necesse est; non tamen inutilis cenferi debet præiens propositio. Ut enim taceam generalem hanc notionem satisfacere inferius in doctrina de commercio inter mentem & corpus; eadem quoque loco notionis directricis esse potest in Physica.

§. 307.

Diversitas fibrillarum nervearum in diversis subjectis asserta.

Fibrillæ nerveæ, ex quibus nervi atque cerebrum constat, in omnibus hominibus non sunt eadem. Etenim alii diuturniore objecti contemplatione, vel pluribus actibus iteratis facilitatem ideas reproducendi, & reproductas recognoscendi sibi comparant; alii minus diuturna contemplatione & paucioribus actibus iteratis ad id opus habent (§. 182 *Psychol. empir.*), adeoque alii memoriæ quid cito ac facile mandant (§. 186. 187 *Psychol. empir.*); alii vero tardius ac difficilius. Similiter alii frequentius iterata idearum reproductione memoria retinent, quod eidem demandarunt; alii minus frequenter iterata idearum reproductione memoriæ semel infixæ retinent (§. 184 *Psychol. empir.*), adeoque memoria diu quid retinent (§. 188 *Psychol. empir.*). Alii igitur memoriam bonam, alii pejorem, seu minus bonam habent (§. 189 *Psychol. empir.*). Enimvero qui memoriam bonam habent, eorum fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat, ita sunt dispositæ, ut mutatio illa, in qua facilitas reproductionis idearum materialium consistit, paucis actibus inducatur, iisque non repetitis longo tempore conservetur (§. 306), adeoque qui memoriam bonam non habent, sed malam, in iis aliter dispositæ esse debent fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat. Et quia fibrillæ nerveæ, ex quibus nervi sensorii constant, ex cerebro ortum trahunt, nec sunt nisi fibrillarum, ex quibus cerebrum constat, continuationes; eadem esse debet fibrillarum in nervis sensoriiis & cerebro constitutio, præsertim cum ideæ materiales, in cerebro enatæ, sint istiusmodi motus, quales ex organo sensorio per nervos sensorios ad cerebrum propagantur (§. 122). Alia igitur est fibrillarum nervearum, ex quibus

quibus cerebrum & nervi sensorii constant, dispositio in iis, qui memoriam bonam habent, alia vero in iis, qui malam habent. Et quoniam bonitatis memoriæ diversi dantur gradus, tum quatenus memoriæ quid cito, tum quatenus facile mandatur, tum quatenus quod eidem mandatum est diu retinetur (§. 190 *Psychol. empir.*), nec minus hinc mala memoria diversos gradus admittit, nihil vero sine ratione sufficiente est (§. 70 *Ontol.*), ea-que aliunde quam a fibrillarum dispositione peti nequit (§. 306); patet omnino fibrillas nerveas, ex quibus nervi atque cerebrum constant, in omnibus hominibus non posse esse easdem.

Propositionem hanc & sequentes ideo addimus ut luculentius pateat, præcedentem esse notionem directricem in Physica. Nostra enim philosophia non modo docet, quæ ad vitæ humanæ negotia utilia sunt, verum etiam sui cultorem ad inveniendum aptum efficere intendit.

§. 308.

Quoniam fibrillæ considerari possunt instar chordarum, vel filamentorum, res autem materiales non admittunt discrimen intrinsecum, nisi ratione quantitatis ac qualitatis (§. 454 *Ontol.*); fibrillæ quoque nerveæ in *Diversitas in quo consistat.* *diversis subiectis nonnisi magnitudine & qualitibus differre possunt, & si magnitudine differunt, vel longitudine, vel crassitie, vel utraque simul differre debent.*

Quid horum obtineat, & quænam sint illæ qualitates, quibus fibrillæ nerveæ differunt, in Physica discutiendum.

§. 309.

Quoniam bonitas memoriæ a dispositione fibrillarum, ex quibus nervi sensorii & cerebrum constant, dependet (§. 306), adeoque diversi ejusdem, qui dantur (§. 190 *Psychol. empir.*), gradus a diversitate illarum fibrillarum (§. 307), consequenter ab earum longitudine ac crassitie, diversisque qualitibus (§. 308); *Bonitas memoriæ cur mutetur.* *si quacunq; de causa qualitates istæ mutantur, bonitas quoque memoriæ variari debet (§. 118 *Ontol.*).*

Nimirum etsi a longitudine quoque & crassitie fibrillarum ut dependeat diversitas memoriæ non repugnet, quemadmodum colligitur ex eo, quod idæ materiales consistant in motu illarum fibrillarum (§. 112); apparet tamen longitudinem ac crassitiem non mutari, nisi quatenus mutantur qualitates, aut qualitarum & dimensionum mutationem a communi causa pendere: id quod suo loco clarius exponemus.

§. 310.

Si gradus bonitatis memoriæ variantur; variari quoque debent qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus nervi sensorii atque cerebrum constant. *Fibrillæ nerveæ quando variari intelligantur.* *Ponamus enim qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus nervi sensorii & cerebrum constant, non variari, sed easdem manere. Cum ab earundem qualitibus pendeant gradus bonitatis memoriæ, quemadmodum paulo ante ostendimus (ad §. 309); idem gradus persistere debet (§. 118 *Ontol.*), consequenter non mutatur: quod cum hypothesein evertat, necesse est qualitates fibrillarum nervearum variari variatis gradibus bonitatis memoriæ.*

Cur magnitudinis hic non habeatur ratio, dictum jam est ad propositionem præcedentem.

§. 311.

§. 311.

Casus
specia-
lis.

Si memoria læditur, qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum atque nervi sensorii constant, variantur. Si enim memoria læditur, ad functiones suas, adeoque ad actum eliciendum inepra redditur (§. 297). Quamobrem qui cito ac facile quid memoriæ mandare diuque eadem retinere poterat; nunc tardius ac difficilius mandat, vel prorsus mandare nequit, quæque retinebat diu, non amplius diu retinere, aut quæ memoriæ retinuerat, oblivioni dat (§. 189 *Psychol. empir.*). Gradus igitur bonitatis memoriæ variantur (§. 190 *Psychol. empir.*), adeoque & qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum & nervi sensorii constant, variari debent (§. 310).

Atque hinc jam multo clarius perspicitur, quod memoria a morbis lædatur & a senectute labefactetur: major tamen adhuc erit claritas, ubi qualitates fibrillarum nervearum, quæ immutantur, fuerint perspectæ.

§. 312.

Memoria natu-
ralis in
corpore in
quo con-
sistat.

Memoria naturalis, quatenus inest corpori, consistit in dispositione naturali fibrillarum nervearum ad contrahendam facilitatem reproductionis idearum materialium certo productionum numero. Memoria naturalis est, quæ homini absque ulla exercitatione prævia & ullis artificiis inest (§. 205 *Psychol. empir.*). Enimvero eorum demum memoriam habemus, quæ sæpius vel diu simul percipiuntur, sive id fiat sensuum, sive imaginationis ope (§. 179 *Psychol. empir.*), adeoque sine prævio exercitio nullius rei memoriam habemus (§. 195 *Psychol. empir.*). Naturaliter igitur rei nullius memoria nobis actu inest, sed tantummodo possibile est ut insit. Quamobrem cum memoria sensitiva (quatenus scilicet rei cujusdam memoriam actu habemus, non tantum habere possumus) consistat in facilitate reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contraxit iteratis actibus (§. 294); naturaliter tantummodo possibile est, ut fibrillæ nerveæ acquirant facilitatem reproductionis ideæ alicujus materialis. In fibrillis adeo nerveis, ex quibus cerebrum constat, tantummodo datur naturalis quædam dispositio ad facilitatem reproductionis idearum materialium contrahendum (§. 426 *Psychol. empir.*). Patet igitur memoriam naturalem, quatenus corpori inest, consistere in naturali quadam dispositione fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum contextum est, ad facilitatem reproducendi ideas materiales contrahendam.

Memoria adeo naturaliter tantummodo inest per modum potentia: est tamen aliquid, quod actu inest, atque adeo in diversis subjectis differre potest.

§. 313.

Memoria natu-
ralis unde pen-
deat.

Quoniam nihil est sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit (§. 70 *Ontol.*); fibrillis nerveis inesse quid debet, per quod intelligitur cur fibrillis nerveis insit quædam dispositio ad facilitatem reproductionis idearum materialium contrahendam (§. 56 *Ontol.*). Quamobrem cum in fibrillis

fibrillis nerveis præter longitudinem ac crassitiem non deprehendantur nisi qualitates earundem (§. 454 Ontol.); *memoria naturalis a qualitate, longitudine & crassitie fibrillarum pendet* (§. 851 Ontol.).

Ad hanc potissimum differentiam, in diversis subjectis spectandam, respiciendum, ubi memoriæ differentia expenditur. Physici adeo est inquirere in differentiam qualitarum, quas fibræ nervæ habere possunt, ut inde ratio reddatur differentię memoriæ naturalis: qua non ante intellecta intelligi nequit memoria, qualis actu in nobis datur. Facilitas nimirum reproducendi ideas materiales præsupponit dispositionem: qua variante illa nec eadem, nec eodem modo ab omnibus acquiri potest. Neque intelligi potest mutatio illa, quæ actu contingit in fibrillis nerveis (§. 245), dum memoriæ rei cuiusdam nobis actu comparamus; nisi ante perspiciatur, quales sint fibrillæ, ut mutationem istam admittere possint.

§. 314.

Quoniam facilitas reproductionis idearum materialium, in qua memoria sensitiva consistit (§. 294), actualem quandam mutationem cerebro inducit (§. 245); *iterata idearum materialium productione per qualitates fibrillarum nervearum, a quibus memoria naturalis pendet* (§. 312), *facta mutatio ut explicari possit opus est, seu vi illarum nerveis fibrillis accidere potest.*

Unde desumenda ratio explicanda memoriæ actualis.

Paret adeo Physici esse, ut non modo inquireat, quales esse debeant fibrillæ nervæ, ex quibus constat cerebrum, ut ideas materiales reproducendi facilitas possibilis sit, verum etiam in casu particulari actu acquiratur, qualis vi illarum qualitarum mutatio fibrillis induci potest.

§. 315.

Qui bonam habet memoriæ, non ideo necessario magnam habet. Qui enim bonam habet memoriæ, cito & facile quid eidem mandare diuque retinere valet (§. 189 Psychol. empir.). Enimvero quod quis cito ac facile quid memoriæ mandat diuque retinet; non ideo multa eidem mandare ac longam præsertim rerum seriem memoriæ retinere valet: fieri enim potest, ut, si memoriæ nimis oneretur, quæ prius eidem impressa fuerant, denuo excutiantur, sicque oblivioni tradantur, quemadmodum nemo negabit, qui ad ea animum satis advertit, quæ quotidiana sunt. Quamobrem cum memoriæ magnam non habeat, nisi qui multarum rerum ideas reproducere & reproductas recognoscere, longam quoque rerum seriem memoriæ retinere valet (§. 192 Psychol. empir.), adeoque qui multa simul memoriæ retinere ac eo, quo eadem ipsi mandavit, ordine recitare potest; memoriæ magnam ideo non habet, qui bonam habet.

An memoriæ bona & magna sint necessario simul.

Propositio præsens a posteriori quoque probari potest. Videmus enim esse aliquos, qui facile memoriæ comprehendere quid valent; non tamen multis eandem onerare debent, nisi eorum, quæ ante tenuerant, iterum oblivisci velint. Imo si quis multa memoriæ comprehendere valet; non tamen ideo longam rerum seriem eo ordine recensere valet, quo eandem ipsi mandavit, ut adeo duz memoriæ magnæ species constitui non prorsus absonum foret; aut minimum exploratum sit, non omnia in unum subjectum convenire, quæ ad memoriæ magnam requiruntur. In exemplis, qualia alias adduximus (not. §. 192 Psychol. empir.), res manifestior. Sane qui plurimarum disciplinarum campum ita emensum sunt, ut de singulis, quotiescunque fert occasio, differere valeant, non tamen ideo integra Biblia, vel Corpus juris integrum iterata lectione ita memoriæ insigere possunt, ut singula iusto ordine recitare valeant.

§. 316.

§. 316.

*Nexus
memoriæ
magnæ
cum bo-
na.*

Qui magnam memoriã habet, bonam quoque habet. Qui enim magnam habet memoriã, multarum rerum ideas reproducere & reproductas recognoscere, longam quoque rerum seriem memoriã retinere valet (§. 192 *Psychol. empir.*). Necessè igitur est, ut ideas materiales reproducendi facilitatem minus diuturna objecti contemplatione paucioribusque actibus sibi comparare, adeoque memoriæ quid mandare cito ac facile possit (§. 178. 186. 187 *Psychol. empir.*). Nec minus conducit, ut ideas materiales adhuc reproducere & reproductas recognoscere valeat, etiamsi longo tempore easdem non reproduxerit, consequenter ut diu quid memoriæ retineat (§. 188 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum bonam habeat memoriã, qui cito ac facile quid eidem mandare diuque retinere potest (§. 189 *Psychol. empir.*); qui magnam habet memoriã, is quoque bonam habere debet.

Experientia propositionem confirmat, quatenus videmus integras a nonnullis paginas posse recitari, ne verbulo quidem immutato, ubi nonnisi semel attente perceptæ fuerint. Habes enim hic effectum memoriæ magnæ, quatenus longa vocabulorum series sine hæsitacione recitatur: habes etiam effectum memoriæ bonæ, quatenus unica lectione eadem memoriæ mandari potuit. Atque inde est, quod vulgo memoriã bona & magna non distinguantur, & bona dicatur, quæ magna dici debebat.

§. 317.

*Memo-
ria ma-
gna quid
in corpo-
re suppo-
nat.*

Memoria magna peculiarem requirit fibrillarum nervearum constitutionem, non tamen repugnantem ei, quæ memoriæ bonæ convenit. Quoniam enim memoriã, quatenus corpori inest, in facilitate reproductionis idearum materialium consistit (§. 294), adeoque certam fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum constat, dispositionem requirit (§. 111. 112), memoriã autem ideo nondum magna est, quod sit bona (§. 315); fibrillarum quoque nervearum, ex quibus constat cerebrum, constitutio non eadem est memoriæ bonæ atque magnæ. Magna igitur memoriã peculiarem requirit. *Quod erat primum.*

Enimvero qui magnam memoriã habet, etiam bonam habet (§. 316). In eo igitur fibrillæ nerveæ, ex quibus constat cerebrum, & ita dispositæ esse debent, quemadmodum requirit memoriã magna, & ita constitutæ sint necessè est, quales memoriã bona exigit. Necessè adeo est, ut constitutio fibrillarum nervearum, quam postulat memoriã magna, non repugnet alteri, quam exigit memoriã bona.

Non defendimus fibrillas nerveas aliis qualitatibus præditas esse, si memoriã fuerit magna, quam ubi bona fuerit. Fieri enim potest, ut qualitates sint eadem, sed gradu differant. Talia tum demum definire licebit, ubi fibrillarum nervearum qualitates satis fuerint exploratæ.

§. 318.

*An me-
moria
medica-
mentis
robora-
ri possit.*

Si in genere rem consideres, non repugnat memoriã medicamentis posse roborari, hoc est, medicamentis effici posse, ut memoriã evadat melior atque major. Etenim non modo memoriã naturalis (§. 313), verum etiam ejusdem bonitas (§. 306) & magnitudo a qualitatibus fibrillarum nervearum pendet

pendet (§. 317), & fibrillarum nervearum qualitatibus variatis variatur bonitas memoriæ (§. 309). Enimvero fibrillæ nerveæ res materiales sunt, adeoque cum rerum materialium qualitates a causis materialibus mutantur, & medicamenta in causarum materialium numero esse nemo non agnoscat; si rem in genere spectes, non repugnat medicamenti qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum constat, variari posse. Nec igitur si rem in genere spectes repugnat, medicamenti effici posse ut memoriæ bonitas & magnitudo varietur, hoc est, ut roboretur.

Nemo est qui nesciat propositionem præsentem a posteriori adeo certam videri, ut lucem meridianam negare velle credatur, qui eam in dubium vocet. Quodsi tamen rationis routine rem expedire iubeamur, non nisi subdubitanter de eadem pronuntiare licet. Neque enim a nobis ex principiis hæcenus stabilitis demonstrari potest, memoriam roborari iis medicamentis, quibus vulgo hæc virtus tribuitur. Ita constat coriandro hanc tribui virtutem medicam, quod memoriam roboret. Enimvero si quis a priori idem evincere vellet, is & nosse deberet, quænam fibrillarum nervearum qualitates & quomodo sint immutandæ, ut memoria reddatur melior, vel ut impediatur, ne fiat deterior, & quænam insint coriandro qualitates, ad illas immutandum aptæ. Nemo non videt horum omnium, quæ hic præsupponuntur, demonstrationem a Physico expectandam esse, & cui perspecti sunt Physicæ progressus, is nec ignorabit certam eorum demonstrationem hæcenus nondum dari posse. Non tamen ideo in dubium vocamus quæ certa experientia nituntur; sed ea hic in medio relinquimus tanquam ad Physicam specialissimam spectantia, in qua excolenda pauci hæcenus desudarunt. Enimvero ne iis, quæ vulgo laudantur, medicamenti nimium tribuamus, non sine damno nostro, sequentem addere lubet propositionem.

§. 319.

Si in genere rem consideres non repugnat, memoriam vi medicamentorum lædi posse. Constat enim memoriam a causis materialibus lædi posse (§. 298), qualitatibus fibrillarum nervearum immutatis (§. 311). Quamobrem cum nemo sit, qui nesciat in numero causarum materialium esse medicamenta, neque implicet, per ea qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum constat, immutari posse, ubi rem in genere spectes; nec, si in genere rem spectes, implicat ut memoria lædatur medicamenti, quæ eam roborare creduntur.

An memoria medicamenti roborari possit.

Ex iis, quæ ad propositionem præcedentem dicta sunt, patet ratio, cur propositionis præsentis certam dare probationem non liceat, sed in levi aliqua probabilitate sit subsistendum. Neque vero ideo existimandum est, propositionem præsentem ac præcedentem tanquam inutilem omittendam fuisse: etenim cum vitæ philosophemur, omittenda non sunt quæ ad eam faciunt; ubi autem certa rerum cognitio in potestate non est, ad evitandum ingens periculum, qualis memoriæ læsio est, vel minima probabilitas sufficit. Non omnem autem abesse a propositionibus, cum quibus jam nobis negotium est, probabilitatem, ex iis intelligitur, quæ de probabilitatis notione alibi dicta sunt (§. 587 Log.). Imo si non tanquam a veritate aliena rejicere velis, quæ de virtutibus medicis tradunt rei herbariarum scriptores; admittere quoque debes, quemadmodum coniectio anacardina est præstans remedium memoriæ & meliorem, & majorem efficiendi, ita eandem dosi nimia sumptam, vel promiscue quibuslibet datam furoris causam existere. Et quis est qui ignoret vulgo affirmari, quod, qui memoriam roborare intendunt, eam tandem debilitari experiantur? quæ etsi in dubio relinquuntur, non tamen ideo attentionem nullam merentur, ubi quæstio incidit, utrum remediis roborandi memoriam uti, an ab iisdem abstinere præstet.

§. 320.

Si memoria labitur; aut idea rei, cujus meminimus, salvis sociis mutata *Lapsus*
Wolffii Psychologia Rationalis. *T* *repro- memoria*

differentia. *reproducitur, aut illa salva hæ mutatae reproducuntur.* Si enim memoria labitur, ideam reproductam habemus pro eadem, quam ante nos habuisse nobis conscii sumus, etsi mutata fuerit seu corrupta (§. 207 *Psychol. empir.*). Enimvero quando rei cujusdam meminimus, ideam ejusdem reproductam recognoscere valemus (§. 226 *Psychol. empir.*), adeoque eandem cum sociis reproduci necesse est (§. 174. 221 *Psychol. empir.*). Quamobrem necesse est, ut aut idea rei, cujus meminimus, salvis sociis mutata reproducatur, quo ex his illius identitatem colligamus, vel ut ideæ sociæ non mutata idea rei, cujus meminimus, mutatae reproducantur, quo ex hac illarum identitas inferatur (§. 174 *Psychol. empir.*).

Exemplum casus prioris jam dedimus, cum lapsum memoriæ definiremus (not. §. 207 *Psychol. empir.*). Exemplum posterioris habes, si ponas ideam plantæ exoticæ in horto Titii visam produci cum idea sociæ horti Sempronii, ut hinc tibi videaris plantam istam in horto Sempronii vidisse. Utrumque casum esse possibilem experientia obvia confirmat, ut adeo nemo sit, qui exempla a domestica petere non possit, modo desiderata statim in mentem veniant.

§. 321.

Errores a lapsu memoriæ pendentibus circa res facti. *Lapsu memoriæ incidimus in errores, quod res talis fuerit, qualis non fuerat, vel quod eidem coextiterint, quæ non coextiterunt.* Si enim memoria labitur, aut idea rei, cujus meminimus, salvis sociis mutata reproducitur, aut illa salva hæ mutatae producuntur (§. 320). Quamobrem ubi de re, cujus meminimus, judicamus; in casu priori enuntiamus, eam talem fuisse, qualis non fuit; in casu autem posteriori, ei coextitisse, quæ non coextiterunt (§. 39 *Log.*). Judicium adeo in utroque casu falsum est (§. 507 *Log.*). Lapsu adeo memoriæ in aliquem horum errorum incidimus, scilicet quod quid tale fuerit, quale non fuit, vel eidem coextiterint, quæ non coextitere (§. 623 *Log.*).

Ita aberramus a veritate, si imaginatio nobis sistit Titium veste rubra indutum, qui tunc, quando eum videbamus, viridi indutus erat, atque ideo judicamus: Titium veste rubra fuisse indutum, cum eum videremus. Similiter erramus, si imaginatio nobis sistit plantam exoticam in horto Titii, quam videramus in horto Mevii, ac ideo judicamus, plantam istiusmodi exoticam, qualem nunc conspiciamus, esse quoque in horto Titii. Erramus hic in rebus facti: cum enim imaginatio nobis præsentia sistat sensu olim percepta & beneficio memoriæ hæc recognoscentes judicemus, nos ea ante sensu percepisse; præsens propositio potissimum ad res facti spectat.

§. 322.

Errores a lapsu memoriæ pendentibus circa veritates universales. *Lapsu memoriæ incidimus in errorem; si memoria nobis suggerit propositionem tanquam negativam, quam affirmativam eidem mandavimus, vel contra tanquam affirmativam, quam negativam eidem infiximus; vel si suggerit tanquam categoricam, quæ conditionata erat, vel etiam conditionatam seu hypotheticam sub aliena conditione.* Quando enim memoria labitur, aut idea rei, cujus meminimus, aut ejusdem sociæ mutatae reproducuntur (§. 320). Quamobrem cum propositionibus, quibus veritates universales enuntiantur, tanquam ex vocabulis constantibus (§. 199 *Log.*), respondeant ideæ ex ideis illorum vocabulorum compositæ (§. 290. 113); ideæ istæ mutatae repro-

reproduci debent, quando memoria labitur. Quodsi vocabula supponantur nota, ut ipsa quoad syllabas mutationem patiantur fieri nequit, qualis contingere solet, ubi nomen aliquod peregrinum audivimus, quod factis meminisse non possumus, adeoque non aliæ mutationes accidere possunt, quam ut vel vocabula quædam adjiciantur, quæ abesse debebant, vel quædam absint, quæ adesse debebant, vel quædam mutantur in alia. Inde vero porro intelligitur propositionem affirmativam in negativam, negativam in affirmativam, hypotheticam in categoricam, vel in aliam conditionis alienæ abire posse.

Singulos errores a nobis lapsu memoriæ committi experientia confirmat. Quod vocabula quædam omittantur, oblivioni tribuendum, neque adeo quicquam difficultatis habet. Quomodo alia addantur, vel in eorum, quæ oblivioni data fuere, locum succedant, ex iis clarius perspicitur, quæ de causa lapsus memoriæ ostendimus (§. 210 *Psychol. empir.*). Errores lapsu memoriæ commissi non semper sunt in potestate nostra, quemadmodum lapsus calculi testantur, quos vel in arte arithmetica exercitatissimis contingere constat. Equidem hic sæpius defectus attentionis sufficientis in causa est, ut error non vitetur; non tamen idem modo sese habet in casibus aliis. Experientia communis suggerit exempla, ubi tanta est hominum in hoc errore veritatis fiducia, ut attoniti hæreant nec habeant quod dicant, dum, ut finiatur contradictio, erroris sui manifesto redaguuntur ab aliis.

§. 323.

Quoniam etiam in errorem incidimus, si in syllogismo propositionem quandam memoriæ lapsu pro vera accipiamus, quæ falsa est (§. 634 *Log.*), & si hac conclusione erronea porro utamur tanquam præmissa in aliquo syllogismo, vera argumentandi forma in errores posteriores incidimus (§. 626 *Log.*); *ex lapsu memoriæ vera argumentandi forma continuo serpunt errores, quamdiu non advertitur qui lapsu memoriæ commissus primum fuerat.*

Errores ex lapsu memoriæ quomodo serpunt.

Quoniam facillimum est lapsu memoriæ incidere in errorem, ut absonum foret alicui eundem imputare; ita non minus facile est in errores incidere posteriores, quos eadem absurditate alteri imputaveris. Notent hoc velim, quotquot in erroribus ab aliis admisis exaggerandis sibi placent, ne dum acumine præstare videri volunt, hebetiores ab aliis deprehendantur, qui agnoscunt causam erroris ab iis perspectam minime fuisse, ut intellectus vitio tribuant, quod memoriæ lapsui erat tribuendum.

§. 324.

Si quorum diu non meminimus; lapsum memoriæ facile committimus, ubi eadem in eadem nobis revocamus. Si quas enim ideas longo tempore non reproducimus; rerum per illas repræsentatarum obliviscimur (§. 217 *Psychol. empir.*), adeoque impotentiam contrahimus ideas illarum rerum reproducendi (§. 216 *Psychol. empir.*). Enimvero ubi postea easdem nobis in memoriam revocare conamur, ideas istas reproducere nitimur (§. 228 *Psychol. empir.*). Quamobrem accidere potest, ut quorundam idea particularis adhuc reproducatur, ceteris non reproductis, aut in eorum locum aliis substitutis prout fert occasio (§. 110 & seqq. *Psychol. empir.*). Jam cum ideam, qualis reproducitur, pro eadem habeamus, quæ nobis alias fuit; memoria labitur (§. 207 *Psychol. empir.*). Atque adeo patet lapsum memoriæ facile committi, ubi in memoriam revoces, quorum diu non meministi.

Quando lapsus memoriæ facilis.

Pater adeo, quando memoriz non nimis fidere, sed potius eandem suspectam habere debeamus, & quomodo lapsus evitari queant, quo sine presentem apposuimus propositionem.

§. 325.

Cur in somnio meminerimus rerum tam vigilando, quam somnians.

In somnio meminerimus rerum, quas vigilantes percipimus: subinde quoque rerum, quas alias somniantes percipimus. Dum enim somniamus, res, quas percipimus, imaginamur (§. 122 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum anima in producendis phantasmatis necessario certæ legi adstringatur (§. 219); si qua cum phantasmate, quo ipsi res absens tanquam præsens exhibetur (§. 127 *Psychol. empir.*), antea conjuncta fuerat idea, eadem una producit eodem modo, quo dum quid sensu percipitur, cum quo alias alia quoque sensu percepta fuerunt, idæ sociæ cum ipsa vi imaginationis produci solent (§. 117 *Psychol. empir.*), quam adeo pro phantasmate habemus, utpote contradistinctam alteri, vi cuius nobis præsens videtur res, de qua somniamus. Adest igitur ratio, cur ideam reproductam recognoscamus, quod scilicet illam jam antea habuerimus (§. 174 *Psychol. empir.*). Quamobrem eandem quoque recognoscere debemus (§. 118 *Ontol.*), consequenter in somnio quoque meminerimus rerum, quas vigilantes percipimus (§. 226 *Psychol. empir.*). *Quod erat primum.*

Enimvero si vocabulis efferimus iudicium, quo iudicamus, nos ideam aliquam jam habuisse; idea hac in posterum reproducta, enuntiatio ista una producit (§. 286). Quamobrem in somnio quoque, quod lege imaginationis conservatur (§. 123 *Psychol. empir.*), enuntiatio ista una produci debet. Quamobrem si evigilantes de phantasmate aliquo iudicaverimus, quod nobis per somnium occurrerit, atque idem in somnio denuo nobis obiciatur; in ipso quoque somnio reproduci debet iudicium, quod istud, quod jam nobis in somnio succurrit, alias somniaverimus. Meminerimus adeo in somnio, quod quid alias somniaverimus (§. 226 *Psychol. empir.*). *Quod erat secundum.*

Quoniam vero mediante isto iudicio etiam meminisse possumus rerum, quas vigilantes percipimus, quod pater; eadem de causa quoque meminisse possumus rerum, quas vigilando percipimus.

Nos rerum in somnio meminisse experientia confirmat: imo nec ab eadem abhorret, quod in somnio iudicemus, nos quid alias somniasse, & nunc revera contingere, quod alias somniaveramus. Ad domestica enim provocare possum exempla.

§. 326.

Somniū naturale quodnam sit.

Si somnium initium a sensatione capit & per phantasmatum successionem continuatur; naturale est. Etenim si a sensatione initium capit; initium ejus est perceptio rei cuiusdam materialis in mundo ad spectabili, quæ per mutationem in organo sensorio factam intelligibili modo explicabilis (§. 65. 66 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum sensationes pendeant ab unica illa vi, quæ animæ inest (§. 57. 61), adeoque a vi sibi repræsentandi hoc universum situ corporis organici in universo & constitutione organorum sensoriorum

riorum limitata (§. 63); initium somnii naturale est (§. 69). Quodsi jam porro per successione phantasmatum continuetur, cum ea sint ideæ ab imaginatione productæ (§. 93 *Psychol. empir.*); ab eadem vi animæ pendent, a qua sensationes oriuntur (§. 61). Patet igitur, ut ante, somnii quoque continuationem naturalem esse. Quamobrem cum somnii, a sensatione initium capientis & per phantasmatum successione continuati, & initium naturale sit, & talis quoque ejusdem continuatio existat *per demonstrata*; somnium totum naturale erit.

Patet adeo, quæ alias (§. 123 *Psychol. empir.*) de somnio demonstrata sunt, de naturali somnio esse accipienda. Neque vero a nobis quis requisiverit, quod non universaliter pronuntiare debuerimus, quæ nonnisi sub hac restrictione vera sunt, quatenus naturale est. Quidquid enim in philosophia traditur, spheram naturalem non egreditur, cum philosophus quidem intelligat supernaturalia non esse absolute impossibilia, ignoret tamen, utrum actu dentur, nec ne, ac in Theologia naturali demonstraturi simus, quæ naturalia non sunt rariora esse, naturale vero esse ordinarium. Ne tamen principiis philosophicis quis abutatur in præjudicium veritatis revelatæ, sed iisdem potius ad hanc adversus ejusdem adversarios defendendam utamur, ubi opus fuerit, discrimen inter naturale ac supernaturale inculcandum. Quoniam itaque somniorum quoque Scriptura Sacra injicit mentionem, quæ a naturalibus utique distinguenda veniunt; differentiam quoque somnii naturalis a supernaturali hic evidentius monstrari consultum duximus. Ceterum cum supponamus vi demonstrationis, qua veritas hypotheseos evicta (§. 123 *Psychol. empir.*), sensationem & phantasmata eo modo oriri, quo vulgo oriuntur; eorundem quoque non alias dedimus rationes, quam quas ea habere ex principiis psychologicis claret.

§. 327.

Si naturale somnium est; initium capere debet per legem sensationis & continuari per legem imaginationis. Etenim si somnium naturale est; & initium ejus naturale esse debet, & naturaliter continuari debet: quod per se patet. Jam somnium naturale initium capit a sensatione (§. 123 *Psychol. empir.*). Quare cum sensationes necessario sequantur legem sensationis (§. 219 *Psychol. rat.* & §. 85 *Psychol. empir.*); somnium naturale per legem sensationis initium capit. Similiter somnium naturale per phantasmatum successione continuatur, eodem nempe modo factam, quo eam fieri quotidie experimur (§. 123 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum phantasmata non minus quam sensationes necessario sequantur legem suam (§. 219 *Psychol. rat.* & §. 117 *Psychol. empir.*); somnium naturale per legem imaginationis continuari debet.

*Inversio
proposi-
tionis
præce-
dentis.*

Propositione hac habemus opus ad demonstranda subsequencia alia.

§. 328.

Si somnium a sensatione nulla initium capit; supernaturale erit, utut per legem imaginationis continuetur. Etenim si somnium a sensatione nulla initium capit, per legem tamen imaginationis continuatur; cum ideæ ab imaginatione productæ sint phantasmata (§. 93 *Psychol. empir.*), sine prævia sensatione phantasma primum, a quo somnium initium capit, oritur: quod cum naturaliter fieri non possit (§. 229); somnium a sensatione initium non capiens, utut per legem imaginationis continuatum, naturale non est. Erit igitur supernaturale (*not.* §. 510 *Cosmol.*).

*Somniū
quando
superna-
turale.*

Non

Non definimus, an istiusmodi somnia dentur; sed nobis sufficit ostendisse, quando-
nam pro supernaturali habendum sit somnium, ne nobis hac in re vel ipsimet imponamus,
vel ab aliis imponi patiamur.

§. 329.

*Alia so-
mnia su-
perna-
turalis
species.*

Si somnium per legem imaginationis non continuatur; supernaturale erit.
Quodsi enim somnium non sit naturale, naturale erit (not. §. 510
Cosmat.). Ponamus igitur esse naturale; per legem imaginationis conti-
nuetur necesse est (§. 327); quod cum hypothesein evertat, somnium na-
turale esse nequit, quod per legem imaginationis non continuatur, adeo-
que pro supernaturali utique habendum.

Quodsi phantasmata in somnio non oriuntur per legem imaginationis; nec primum
oriri a sensatione videri poterat (§. 117 Psychol. empir.). Nimirum pone phantasma primum
a sensatione oriri; quæ vero primum sequuntur, per legem imaginationis minime inde se-
qui. Nulla sane videtur ratio, cur sensatio ac primum inde ortum phantasma præcedat.
Quamobrem cum sine ratione sufficiente nihil esse possit; nec sensatio cum primo inde orto
phantasmate locum habere potest. Enimvero si somnium supponamus supernaturale; erit
illud divinum, quemadmodum ex Theologia naturali constabit. Ostendemus vero ibidem,
Deum ad supernaturalia non recurrere, nisi ubi naturalia non sufficiunt media ad scopum,
quem intendit, consequendum. Quodsi ergo supponamus, opus esse finis cuiusdam gratia
somnia supernaturali; hujus vero partem esse posse somnium naturale, constans nimirum
ex sensatione ac inde derivato phantasmate vel pluribus hinc resultantibus phantasmatis;
nullum profecto dubium est, Deum illam partem, quæ naturæ viribus existere potest, po-
tentia miraculosa non esse producturum. Atque adeo patet nequaquam opus esse, ut, si
phantasmarum successio per legem imaginationis non continetur, somnium a sensatione or-
tum minime trahat. Aliter vero sese res habet, ubi nullum phantasma, quod somnium
ingreditur, imaginationis lege nascitur: tunc enim sensatio profus superflua foret. Atque
tum demum valet, quod a principio rationis sufficientis desumptum est argumentum.

§. 330.

*Status
cerebri in
somnia
superna-
turali.*

*In somnio supernaturali singulis phantasmatis respondent idæ materiales in
cerebro, supernaturales & ipsæ.* Etenim in somnio supernaturali quæ nobis
objiciuntur, eorum nos meminisse ubi evigilavimus & ubi cum aliis de eo-
dem colloquendi offertur occasio, quæ nemine dissentiente assumere li-
ceat nullus dubito, qui somnia supernaturalia dari affirmat. Enimvero si
rei cuiusdam meminimus, reproducendi idæ materiales phantasmatis re-
spondentes facilitas fibrillis nerveis, ex quibus cerebrum constat, inesse
debet (§. 294). Quamobrem cum idæ materiales in cerebro reproduci
nequeant, nisi ante in eodem jam fuerint productæ (§. 241); dum super-
naturaliter in anima producuntur phantasmata per somnium, iisdem quo-
que coexistere debent idæ materiales in cerebro. Enimvero per se patet,
naturaliter tum in cerebro idæ materiales oriri minime posse, alias enim
ipsis quoque coexisterent naturaliter phantasmata in anima (§. 206). Idæ
igitur materiales per somnium supernaturale supernaturaliter quoque pro-
ducantur necesse est.

Constabit nimirum ex Theologia naturali somniis supernaturalis auctorem esse Deum,
ibique demonstrabitur Deum nihil facere frustra. Quamobrem somniis quoque supernatu-
ralibus, siquidem iisdem opus esse judicaverit, certum præstituet finem, veluti ut quen-
dam admoneat venturorum, quo sibi cavere possit, quemadmodum accidit Josepho cum
Christo infante ac matre ejus in Ægyptum fugam paraturo, ut necis periculum ab Herode
intentum

intantum evaderet infans. Meminisse igitur somnii debet, qui supernaturale experius est, quando evigilat. Minime igitur assumptimus, quod sit a veritate alienum.

§. 331.

Somnium supernaturale miraculum est. Si quid enim supernaturaliter in corpore contingit; miraculum est (§. 510 *Cosmol.*), & si quid supernaturaliter in anima accidit; miraculum itidem est (§. 71). Quamobrem cum somnia supernaturalia mutationes supernaturales & in corpore (§. 330), & in anima supponant (§. 328. 329); erit somnium supernaturale miraculum.

*Somniū
superna-
turale
quale sit.*

Ita somnium istud Josephi, quod modo commemoravimus (nos. §. 330), utique miraculum fuit. Neque enim minus miraculosum censeretur produci ideas materiales in cerebro, vel ideas rerum absentium in anima, nulla præsente causa naturali, cui effectus is tribui possit, quam deficiente causa naturali pluviam vel procellam oriri, aut visum, quo quis orbatus est, restitui. An vero nunquam possibile sit, ut miraculo in corpore facto, dum supernaturale est somnium, nullum in anima miraculum contingat, sed eidem naturalis quædam mutatio respondeat; tum demum patebit, ubi dependentiam animæ ac corporis a se invicem explicaverimus. Hanc igitur disquisitionem tantisper seponimus. Non tamen prorsus silentio prætereunda erat hæc quæstio, ne quis systemati influxus physici deditus sibi videre videatur aliis non animadversa, & incautus in hac de somnio supernaturali doctrina, quam in usum rheologicum defendendæ religionis revelatæ gratia adversus eisdem hostes dedimus, difficultates inutiles faciat. Ceterum præsens propositio docet, quam sit res ardua *somnium* supernaturale (quod & *divinum* vocant), ne quis facile sibi persuadeat somnium quoddam suum esse supernaturale, sibi quæ & aliis eodem imponat, quemadmodum enthusiastis solenne. Si quis notiones distinctas & determinatas vocabulis jungeret minime aduetus vocabulo miraculi offendatur, is legat velim, quæ supra annotata sunt (nos. §. 71).

§. 332.

Ex somnio supernaturali oriuntur tam in anima, quam in corpore naturaliter, quæ alias naturaliter oriri minime poterant. Ponamus enim, nos, dum evigilamus, somnii meminisse. Quoniam rei meminimus, si ideæ, quas ante habuimus, reproducuntur & reproductæ recognoscuntur (§. 226 *Psychol. empir.*), cum ideæ, ex quibus somnium constat, habuerimus eademque istiusmodi sint, quales alias naturaliter sensuum primum, deinde imaginationis ope producuntur; nullum quoque dubium est, quin istarum idearum reproductio naturalis sit. Reproducuntur adeo ideæ claræ ac distinctæ, quæ alias isto tempore reproductæ minime fuissent, & quarum adeo loco naturaliter productæ fuissent aliæ. Quodsi sermonis usus nobis fuerit familiaris, non potuerimus somnii supernaturalis meminisse, quin tacita mentis loquela ideas istas verbis indigitemus & ubi cum aliis de eodem loquendi occasio offertur, eadem verba clara voce efferamus. In utroque igitur casu tam in anima, quam in corpore mutationes naturaliter contingunt, quæ alias non contigissent, & quarum adeo loco contigissent aliæ. Quodsi jam porro somnium supernaturale in actiones hominis influit; multo jam major sese offert eorum numerus, quæ & animæ, & corpori naturaliter jam accidunt, alias vero minime accidissent, ut opus non sit plura eam in rem addi.

*Natura-
liter
qualia ex
somnia
superna-
turali
oriuntur*

Nihil

Nihil in his singulare est, quod non jam de effectu miraculorum in genere fuerit demonstratum quoad mundum materiale (§. 531. 532 *Cosmol.*) ac per ea, quæ de eodem demonstrata sunt, plenius intelligatur.

§. 333.

*Cur quæ
imagina-
mur, pin-
gi &
sculpi
possint.*

Quicquid per modum visibilis imaginari possumus, idem etiam arte pictoria & sculptoria representare valemus. Quando enim quid imaginamur, phantasma ejusdem in anima producit (§. 93 *Psychol. empir.*), adeoque eidem responderet idea materialis (§. 206). Cum idea materialis sit motus quædam species in fibrillis nerveis ex eo enatus, qui organi sensorii fibrillis nerveis a sensibili impressus ad cerebrum usque propagatus fuit (§. 112); possibile est motum istiusmodi a causis materialibus excitari posse. Quoniam itaque arte pictoria & sculptoria representari possunt res materiales, quæ, ubi existerent, motum quendam more rerum aliarum materialium fibrillis nerveis in organo sensorio visus imprimerent; quin arte pictoria & sculptoria exhiberi queant, quæ per modum visibilium imaginamur, dubio caret.

Quod hoc fieri possit, a posteriori annotavimus alibi (*not. §. 138 Psychol. empir.*). Hic vero rationem a priori reddere debuimus, ut certior sit asserti universalitas.

§. 334.

*Cur par-
tem sen-
sibilis
unam
absque
altera
imagina-
ri possi-
mus.*

Ut partem unam sensibilis absque altera imaginemur, per imaginationem materiale fieri potest. Sensibilium partes sensu distinguimus, si a diversis eorundem partibus diversis fibrillis nerveis motus imprimitur (§. 127), consequenter motus hi diversi ad cerebrum propagati (§. 111) diversas singularum partium ideas materiales in cerebro constituunt (§. 112). Quoniam itaque motus hi diversi non propter contiguitatem fibrillarum, sed propter simultaneas in eisdem impressiones coexistunt; non necesse est ideas materiales singularum partium sensibilis coexistere, sed unam absque altera existere posse non repugnat. Quamobrem cum sensibile imaginemur, quando imaginatio materialis producit ideas materiales, nulla actione sensibilis in organo sensorio facta (§. 227); ut idea materialis partis unius absque idea materiali alterius producat, non repugnat. Per imaginationem itaque materiale fieri potest, ut partem unam sensibilis absque altera imaginemur.

Quod hic de imaginatione ostenditur, de ipso sensu manifestum est. Ponamus enim objecti cujusdam partem regi ab objectis aliis, ita ut radii non nisi ab una objecti parte in oculum incidere possint. Quod si oculi situs sit fixus, radii ab ista parte adhuc in eandem partem retinæ incidunt, in quam ante incidebant, & iisdem fibrillis nerveis motum imprimunt, quibus eum ante imprimebant. Quoniam itaque motus idem ab iisdem fibrillis ad cerebrum propagatur, qui ante propagabatur, a fibrillis vero ceteris utpote non amplius tactis lumine, quod a recta visibilis parte propagabatur, nullus amplius ad cerebrum pertingit; idea utique materialis partis visibilis excitatur absque idea materiali partis reliquæ (§. 112). Idem non absimili modo patet in vocabulis, quæ enuntiationem aliquam componunt, aut in unius vocabuli syllabis integrum vocabulum constituentibus, ubi cogitemus, vocabulum unum, vel unius vocabuli syllabam unam vel alteram pronuntiarum absque ceteris: quæ enim clara voce non pronuntiantur, nec auditu percipiuntur. Imo si qua tæcui debetur distincta tangibilis perceptio, de eadem idem quoque eodem prorsus modo pa-

do patet, quemadmodum de vocabulis, cum perceptio distincta tangibilium successiva sit quemadmodum vocabulorum (§. 163 & seqq.).

§. 335.

Si partem sensibilibus peculiari vocabulo indigitare suevimus; ope ideæ materialis vocabuli reproducere licet ideam materialem illius partis absque ideis partium ceterarum, idemque verum est de ideis immaterialibus, seu phantasmatis. Etenim si partem sensibilibus peculiari vocabulo indigitare suevimus; ideam partis illius & nomen ipsius sæpius conjunximus. Quamobrem cum idea vocabuli, qualis auditu percipitur, denuo producitur; idea quoque partis sensibilibus hoc nomine denotata reproduci debet (§. 273 *Psychol. empir.*). Habemus adeo phantasma partis sensibilibus absque ideis ceterarum partium. *Quod erat unum.*

Quomodo partis unius ideam absque ideis partium ceterarum sensibilibus reproducere liceat.

Enimvero quando in anima reproducuntur perceptiones rerum, in cerebro quoque reproducuntur ideæ materiales iisdem respondententes, sive sensuales fuerint, sive phantasmata (§. 113. 206). Quamobrem dum vocabulorum ideæ in anima quomodocumque producantur, iis quoque respondententes ideæ materiales in cerebro reproduci palam est. Cum ideis autem vocabulorum reproducuntur quoque ideæ partium sensibilibus, quæ istis denotantur, ceteris non simul reproductis. Ergo quoque harum partium ideæ materiales una reproduci debent, non reproductis simul ideis partium ceterarum. *Quod erat alterum.*

Hæc ita sequuntur ex lege imaginationis, nec experientia rofragatur, modo fallaciam, quæ sæpissime subrepat, detegere valueris.

§. 336.

Si rem quandam frequenter percepimus sive sensu, sive imaginatione; partem quandam ejus imaginaturis tota ejusdem idea vel maxime invitis recurrit. Etenim si rem quandam frequenter sive sensu, sive imaginatione percepimus; idea ejus sæpius reproducta fuit. Quare cum perceptiones singularum partium semper simul fuerint productæ; ubi idea partis reproductitur, ideæ partium reliquarum simul reproducuntur, adeoque tota idea recurrit (§. 117 *Psychol. empir.*). Et quoniam cerebrum magnam facilitatem contraxit ideam totalem reproducendi (§. 241), eaque in actuali quadam mutatione consistit (§. 245); reproductionem quoque impedire difficile est, si subinde saltem non prorsus impossibile, quamdiu cerebrum non quandam mutationem subit. Quamobrem si idea partis reproducenda, nobis vel invitis idea totius reproductitur.

Quando nam partem rei absque ceteris imaginari difficile.

Habemus adeo rationem evidentem, cur subinde impossibile nobis videatur partem aliquam objecti imaginari absque ceteris. Per præcipitantiam vero judicant, qui ab istiusmodi exemplis, qualia nobis plurima obvia esse debent, concludunt, idem universaliter in omni casu obtinere debere. Apparet adeo necessitas connubii rationis & experientiz, quod nunquam satis incutari potest, & quod rationem quoque eorum, quæ maxime obvia sunt atque hoc nomine contemni solent, omni attentione scrutari teneamur, ut determinate cognoscantur, siquidem a primis erroribus nobis cavere velimus, qui deinde longius latiusque serpunt.

Wolffi Psychologia Rationalis.

V

§. 337.

§. 337.

Quomodo partem objecti sine ceteris imaginandi facilitatē contrahamus.

Si partem quandam objecti præcisis ceteris non minus quam totum æque facile nobis imaginari velimus; partem objecti nomine suo indigitatam a toto avulsam cum rebus quibuscunque aliis nobis imaginari sæpius tenemur, objectum vero totum nomine suo itidem insignitum alio tempore cum rebus ab istis diversis. Et enim si partem quandam objecti nomine suo sæpius indigitavimus; ope ideæ materialis nominis reproducitur quoque idea partis objecti hoc nomine denotata (§. 335). Jam cum partem illius objecti tanquam a toto avulsam cum rebus aliis, qualescunque tandem fuerint, sæpius imaginati fuerimus; idea partis reproducta, reproduci quoque debet idea rerum illarum (§. 117 Psychol. empir.). Cumque cerebrum contraxerit facilitatem reproducendi ideas istas materiales (§. 241), quæ, quoniam in actuali mutatione consistit (§. 245), non facile tollitur; idea quoque partis a toto avulsæ cum rerum ipsi pro arbitrio sociatarum idea tenaciter cohæret. Atque ita partem ab objecto suo avulsam commode imaginari licet. Quodsi jam objectum totum cum aliis rebus junximus, eodem modo, ex modo dictis patet, beneficio nominis reproduci ideam totius objecti ideis rerum ipsi pro arbitrio sociatarum tenaciter adhærentem. Unde totum eadem commoditate, qua ante partem ab eodem avulsam, imaginari licet.

Ponamus ideam cervi utpote sæpius a te conspecti, & cujus frequenter quoque meministi, tibi esse familiarem, ut statim recurat, quoties de eo cogitandi quæcunque offeratur occasio. Quodsi jam cornua cervi absque ejus capite ac reliquo corpore imaginari volueris; propositioni præcedenti convenienter idea totius cervi animo sese præsentem sistit. Ubi ergo posthac cervi cornua absque capite & corpore reliquo commode imaginari volueris, ut nullum cum imaginatione certamen sit ineundum, nec verendum, ne forsan in eodem succumbas; imaginare tibi sæpius cornua cervi humi jacentia in cœmeterio, in quo nunquam vidisti cervum; cervum vero tanquam in sylva huc illuc currentem: ipsa experientia te docebit, posse hisce ideis sociis ideam cornuum cervi ab idea totius cervi separari atque separatam teneri, quamdiu attentionem non ita desigis in idea principali, veluti cornua cervi, ut eandem quasi totam ab ideis sociis retrahas: id quod legi imaginationis convenienter fieri claret.

§. 338.

Medium tollendi difficultatē partis imaginandæ absque ceteris.

Quoniam ideam partis reproducendi facilitatem contrahere licet non obstante facilitate reproductionis ideæ totius (§. 337); si frequenter nobis imaginemur partem quandam suo nomine insignitam tanquam a toto avulsam cum rebus aliis quibuscunque, diversis tamen ab iis, cum quibus totum imaginari solemus; hoc ipso difficultas partem aliquam absque reliquis imaginandi tollitur.

Ita si beneficio nominis cornuum cervi vix horum ideam reproduci posse experiaris, quin tota statim cervi idea animo præsens sistatur; cornua tanquam a cervo avulsa & in cœmeterio humi prostrata ubi frequenter tibi imaginatus fueris, hæc a te commode vi imaginationis præsentia animo sisti posse, senties, utur non tollatur facilitas reproducendi ideam totius cervi, quando ejus meminisse volueris.

§. 339.

Quomodo mediū istud facilius.

Quoniam beneficio vocabulorum sensibilia memoriæ facilius demandantur (§. 292), eorumque ope facilius eadem retinentur (§. 293); ideam partis absque ceteris reproducendi facilitatem tibi comparaturus juxta propositionem

positionem præcedentem (§. 337), *verbis enuntia iudicium de conjunctione ideæ partis cum ideis rerum reliquarum.*

Ita in præcedente exemplo iudicium enuntia hæc verbis: *Cornua cervi prostrata humi sunt in cœmeterio.* Etenim quam primum animum subit vocabulum *cornu cervi*; verba quoque enuntiationem istam componentia eundem una subeunt. Et quemadmodum cornu cervi idea reproducitur beneficio ejusdem vocabuli; ita etiam beneficio reliquorum reproducuntur ideæ sociæ: quæ cum etiam absque hæc reproducerentur vi ideæ cornu cervi, quatenus eidem sociæ sunt; duplex jam adest reproductionis causa. Atque adeo tanto facilius impeditur, ne cum idea cornuum cervi reproducatur idea totius cervi, ita ut imaginatio non amplius sistat cornua tanquam a cervo avulsa, sed eidem adhærentia. Etenim si vel maxime in casu opposito idea cornuum cervi reproducat quoque ideam totius cervi, ubi attentionem in iis solis defigis, ideis sociis quasi penitus ab eadem exclusis; non tamen auferetur idea cornuum a cervo avulforum, sed videbis e. gr. cervum in cœmeterii loco alio, quam ubi cornua jacent, cum cervo una spectanda.

§. 340.

Ut perceptiones partiales diversorum entium compositorum combinemus, & subjecto tribuamus modum in eo sensu nondum perceptum, ei tamen non repugnantem; imaginationi materiali minime repugnat. Imaginationi materiali minime repugnat, ut partem unam sensibilis absque aliis imaginemur (§. 334), & beneficio vocabuli, quo tanquam nomine indigitatur, eandem reproducamus (§. 335). Quoniam fieri potest, ut beneficio vocabuli unius reproducatur idea alterius (§. 117 *Psychol. empir.*), ipsis etiam respondentibus ideis materialibus (§. 290) una reproductis (§. 206); hoc pacto vocabulorum ope reproducere una licebit ideas materiales in cerebro diversarum partium diversis entibus convenientium. Quodsi ergo inter ideas materiales harum partium nulla producatur intermedia, qua a se invicem separantur; erunt eadem contiguæ & in fibrillis contiguis motum quandam continuum exhibebunt, quales excitari solent partibus in eodem subjecto continuis in organum sensorium simul agentibus. Quoniam itaque imaginatio ideas materiales rerum absentium, seu in organum sensorium tunc temporis, quando producuntur, non agentium producit (§. 227); imaginationi materiali non repugnat, ut perceptiones partiales diversorum entium compositorum combinemus. *Quod erat unum.*

Quomodo imaginatio materialis combinare valeat ideas a se invicem separatas.

Quoniam modos non minus vocabulis tanquam suis nominibus indigere valemus, eosque tanquam materiæ inhærentes nobis imaginari possumus; eodem, quo ante, modo patet, nec repugnare imaginationi materiali, ut subjecto tribuamus modum, qui eidem non repugnat, nunquam tamen nobis antea sensu in eodem perceptus fuit. *Quod erat alterum.*

Beneficio vocabulorum hæc idearum diversarum combinatio arbitraria magis in potestatem nostram reducitur, quam absque his fieri poterat: ut adeo nobis facile persuadeamus, homines usu sermonis expertes ab hac imaginationis operatione maxime esse remotos. Neque mirum videri debet, cur vocabulorum ope uniantur diversarum partium ideæ materiales: cum enim ideæ istæ in cerebro non sint unitæ ex eo, quod sensu simul fuerint perceptæ, necesse est ut beneficio vocabulorum ad simultaneam perceptionem perducantur & hac mediante uniantur.

§. 341.

*Phan-
tasmatu
diviso
& com-
positio an
imagina-
tioni ma-
teriali
repugnet.*

Phantasmatum divisio & compositio imaginationi materiali non repugnat : Phantasmata enim dividuntur, si partem unam sensibilis absque altera imagineris (§. 139 *Psychol. empir.*). Enimvero ut partem unam sensibilis absque altera imaginemur; per imaginationem materialem fieri potest (§. 334). Phantasmatum itaque divisio imaginationi materiali minime repugnat. *Quod erat unum.*

Similiter phantasmata componuntur, si perceptiones diversas partiales combinemus, ut unam compositam constituent (§. 142 *Psychol. empir.*). Enimvero imaginationi materiali non repugnat, ut perceptiones partiales diversæ ad constituendam unam compositam combinentur (§. 340). Phantasmatum itaque compositio imaginationi materiali minime repugnat. *Quod erat alterum.*

Ex iis, quæ ad evincendam phantasmatum divisionem & compositionem in corpore stabilita fuere, apparet quantum ad eam usum afferant vocabula: supersunt tamen adhuc alia ad eandem spectantia, quæ ut intelligantur, sequentes addere lubet propositiones.

§. 342.

*Vocabu-
lorum usus
quoad
difficul-
ter ima-
ginabilia
in fingen-
do.*

Si sensu confuse percepta vocabulis indigitare sueveris, & ea subjecto cuidam pro arbitrio tribuas; fingere datur, quod alias vix ac ne vix quidem fingi poterat. Quæ sensu confuse percipiuntur, veluti qualitates pleræque sensibiles, ea difficulter nec satis clare imaginamur (§. 94 *Psychol. empir.*), adeoque eorum ideæ materiales difficulter quoque producuntur (§. 206), & motus, in quo idea materialis consistit (§. 112), admodum tardus est (§. 126), consequenter cum aliis ideis materialibus difficulter, imo vix ac ne vix quidem una produci & hoc pacto ad constituendam ideam unius subjecti uniri possunt. Ad fingendum itaque, quod an sit, sensu nondum percepimus, vix ac ne vix quidem confuse percepta adhiberi possunt, si in eorum perceptionibus acquiescas (§. 94 *Psychol. empir.*). Enimvero si confuse percepta vocabulis tanquam nominibus suis indigitare sueveris, cum hæc clare ac per se distincte percipiuntur; nomina quoque confuse perceptorum facile imaginamur atque clare (§. 94 *Psychol. empir.*), adeoque ipsis respondentes ideæ materiales (§. 290) facile reproducuntur (§. 206), & motus, in quo eorum ideæ materiales consistunt (§. 112), satis celer est (§. 126). Quamobrem cum ideæ vocabulorum materiales facile combinentur cum aliis, etsi ipsis respondentes ideæ rerum vix ac ne vix quidem reproduci possint; fingere omnino licet ope vocabulorum, si subjecto tribuenda confuse percepta, quæ absque iis fingere vix ac ne vix quidem poterat (§. 144 *Psychol. empir.*).

Quod vero hac ratione fictiones extendi possint usque ad impossibilia, jam alibi dictum est (§. 146 *Psychol. empir.*): ubi etiam ea adjecimus, quæ ad confusionem entis ficti cum reali evitandam, consequenter profluentes ex hoc fonte errores avertendum, notanda veniunt (§. 147 *Psychol. empir.*).

§. 343.

§. 343.

Si vocabulis enuntiemus, quæ subjecto cuidam inesse debent, ac postmodum ipsis respondentem ideas in memoriam revocare studemus; phantasmata per compositionem ac divisionem aliorum composita facilius producere licebit. Etenim cum vocabula ipsis visibilibus clarius atque facilius imaginemur (§. 288), multoque clarius & facilius quam odores, sapes & qualitates tactiles, quæ solo tactu percipiuntur (§. 289), ac præterea vocabula, quæ aliquam enuntiationem ingrediuntur, non ita inter se cohærent, quemadmodum partes entis alicujus compositi, sed varie nunc cum his, nunc cum aliis junguntur; vocabula quoque facilius componere valemus, quam ideas ipsis respondentem, consequenter facilius est verbis enuntiare, quæ subjecto alicui inesse volumus, quam subjectum ipsum partialibus ideis in unam coagmentatis sibi repræsentare. Enimvero cum ad vocabula attentis recurrant etiam ideæ rerum ipsis indigitatarum (§. 273 *Psychol. empir.*); ad vocabula eo fine attentis, ut eadem recurrant, eas reproducere, consequenter in memoriam revocare studemus (§. 228 *Psychol. empir.*). Quoniam itaque id facientibus occurrit phantasma, quod per divisionem ac compositionem aliorum producere intendebamus; patet utique nos facilius producere phantasmata per aliorum divisionem ac compositionem composita, si vocabulis enuntiemus, quæ eidem inesse volumus, ac postmodum respondentem vocabulis ideas in memoriam revocare studemus.

Exempli loco esse possunt, quæ de figuris hieroglyphicis dicta sunt (§. 152. & seqq. *Psychol. empir.*), quamvis ad eas quoque concurrant mentis operationes; quæ tamen non obstant, quo minus propositioni præsentis illustrandæ inserviant: neque enim supponimus modum, quo ad compositionem phantasmatis delabimur, cum ejus diversitas hic nullum habeat momentum. Quod si displiceat; ecce tibi exemplum aliud! Fingendum tibi propone animal, cui sit caput cervinum, truncus equi, cauda leonis, pedes sint caprini & aures leporinæ. Nemo non in se experiri poterit, hæc vocabula in formam enuntiationis compositæ coacervari posse, ut ut idea phantasmatis animo nondum obversetur: quo facto ejus subsidio producere licebit phantasma istiusmodi animal exhibens. Imo si quis vim imaginationis nondum in potestatem suam ita redegit, ut ideæ isti hoc subsidio producendæ sufficiat; eodem tum uti poterit, si artis pictoriæ fuerit peritus, ad animal istiusmodi pingendum & imagine sæpius vel diu conspecta, ideæ producendæ facilitatem acquirendam.

§. 344.

Si attentionem dirigis in quidpiam sensu perceptum, a quo eandem avertere poteris; phantasma inde ortum a libertate animæ pendet quoad actum. Etenim si in quidpiam, quod sensu percipis, attentionem tuam dirigis, cum eam ab eodem avertere posses; dubio caret, quod attentionem in id dirigere libere velis (§. 941 *Psychol. empir.*). Necesse igitur est, ut ea etiam velis, quæ ex hac attentione necessario consequuntur. Quoniam itaque eadem posita, phantasma necessario producitur, quod per legem imaginationis inde pendet (§. 224); phantasma ortum ex idea sensuali, in quam attentionem tuam dirigis, cum eam inde avertere posses, a libertate animæ pendet.

Cur

Cur hic inquiremus, quandonam phantasmata a libertate animæ pendeant, eadem prorsus ratio est, quam supra dedimus, cur investigari debeat dependentia sensationum a libertate (not. §. 151).

§. 345.

Alius casus.

Quoniam phantasmata perinde ex phantasmatis ac ex ideis sensualibus oriuntur (§. 117 *Psychol. empir.*): si attentionem dirigis in phantasma, a quo eam evertere poteris; phantasma inde ulterius ortum a libertate animæ pendet.

Si ita visum fuerit, majoris evidentiae gratia integram demonstrationem propositionis præcedentis ad præsentem applicare poteris.

§. 346.

Adbuc alius casus.

Si attentionem in idea aliqua sensuali, vel phantasmate aliquo conservas, cum eam inde retrahere posses; phantasma in utroque casu inde ortum a libertate animæ pendet. Eodem prorsus modo ostenditur, quo dependentiam phantasmatis a libertate animæ evicimus. ob attentionem in ideam sensualem conversam.

Attentionis conservatio est quasi continuata ejusdem in idem objectum directio; continuatio autem iterationem ejusdem actus involvit. Quamobrem præsens propositio instar præcedentis per modum corollarii inferri poterat.

§. 347.

Casus quartus.

Si vocabulorum ope phantasma aliquod in te excitare studes; ejus productio a libertate animæ pendet. Si enim phantasma aliquod vocabulorum ope in te suscitare studes; attentionem non modo in vocabula dirigis, quam inde avertere poteris, verum etiam vocabulorum ideas & phantasma sæpius una reproduxisti eo fine, ut illorum idea reproducta hoc quoque recurrat, cum idem omittere poteris. Quamobrem non modo priore de causa a libertate animæ pendet (§. 344); verum etiam nexus inter ideam vocabulorum & phantasma, qui absque libera voluntate tua non datur, ab eadem proficiscitur (§. 941 *Psychol. empir.*).

Priori de causa pendet a libertate productio phantasmatis immediate; posteriori autem de causa mediate.

§. 348.

Casus quintus.

Si per operationes mentis elicis ea, quæ ad constituendum aliquod phantasma concurrere debent; ejus productio a libertate animæ pendet. Etenim si per operationes mentis, quas inter etiam ratiocinatio locum habet (§. 325 *Psychol. empir.*), ea elicis, quæ ad constituendum phantasma aliquod concurrere debent, veluti quæ figuram aliquam hieroglyphicam ingrediuntur (§. 152 *Psychol. empir.*); phantasmatis productionem intendis, & ut hanc consequaris, operationes mentis adhibes, quas omittere poteris. Quamobrem phantasmatis hujus productio a libertate animæ pendet (§. 941 *Psychol. empir.*).

Perpende aliquod figuræ hieroglyphicæ exemplum, veluti animæ apud Comenium, aut Diaboli sub forma monachi Franciscani apparentis (not. §. 152 *Psychol. empir.*), & confidera, quales sint mentis operationes, quibus productio illius phantasmatis tribuenda; statimque videbis, quam multæ hic concurrant actiones animæ liberæ.

§. 349.

§. 349.

*Si phantasma repræsentat rem sensu libere perceptam; ejus quoque reprodu- Casus
ctio, etsi non libere facta, adhuc tamen a libertate pendet. Si enim phantaf- sextus.
ma aliquod rem repræsentat libere sensu perceptam per hypoth.; fieri poterat, ut rem istam sensu minime perciperes (§. 941 Psychol. empir.). Quodsi ergo impedivisses, ne eam perciperes, vel ab ea percipienda, quemadmodum poteras, abstinuisses; vi imaginationis idea ejusdem reproduci minime poterat (§. 117 Psychol. empir.). Ratio igitur, cur produci posthac possit, a libertate animæ petenda (§. 56 Ontol.), atque adeo possibilitas reproductionis ab eadem pendet (§. 851 Ontol.). Quamvis ergo ejus actualis reproductio libere non fit per hypoth. quoniam tamen actualitas nihil mutat quoad possibilitatem; phantasmatis reproductio adhuc a libertate animæ pendet.*

Quandam libertas animæ in sensationem influat, dictum est in superioribus (§. 151 & seqq.). Atque adeo non opus est, ut determinationes speciales adjiciantur.

§. 350.

*Si quid memoriæ mandamus, vel diu eadem retinere studemus; id quoque, ut Memo-
ejus facile meminisse, non autem oblivisci possimus, a libertate animæ pendet. Si ria quo-
quid enim memoriæ mandamus; ejus ideam reproducendi facilitatem nobis modo a
comparamus (§. 178 Psychol. empir.), diu ac sæpius idem cum aliis simul libertate
percipiendo, vel quædam simul percipiendo (§. 179 Psychol. empir.). Ne- pendeat
cesse igitur est, ut aut diu attentionem nostram in re, quando percipitur, con-
servemus, cum eam alio vertere possemus, vel ejus iteratam perceptionem
promoveamus, cum tamen ab eadem abstinere possemus. Quamobrem li-
bertas influit in illas actiones, quibus aliquid memoriæ mandamus (§. 941
Psychol. empir.). Enimvero quæ sæpius ac diu sive sensu, sive imaginatione
simul percipimus, eorum ideæ & facile reproducentur (§. 108 Psychol. empir.),
ac reproductæ recognoscuntur (§. 213. 214 Psychol. empir.), consequenter eo-
rum meminisse possumus (§. 226 Psychol. empir.). Quod itaque facile memi-
nisse possimus, a libertate animæ pendet. Quod erat primum in priori hypoth.*

Quodsi quid memoria retinere studemus; ejus sæpius in nobis ideam reproducimus, sive sensuum, sive imaginationis ope, cum idem intermittere poteramus (§. 181 Psychol. empir.). Quamobrem ut idem diu retineamus, a libertate nostra pendet (§. 941 Psychol. empir.). Enimvero si quorum sæpius in nobis ideam reproducimus; eorum quoque facile meminisse possumus, quemadmodum modo ostendimus. Quamobrem si quid diu memoria retinere studemus; ut ejus facile meminimus, a libertate nostra pendet. Quod erat primum in altera hypoth.

Qui rei facile meminit, is & ideam ejus reproducendi, & eam recognoscendi facilitatem habet (§. 226 Psychol. empir.), adeoque cum oblivio consistat in impotentia ideas reproductas recognoscendi (§. 215 Psychol. empir.), & ad eandem quoque spectet impotentia ideas reproducendi (§. 216 Psychol. empir.).

Psychol. empir.); ut quis illius rei obliviscatur fieri nequit (§. 28 *Ontol.*). Quamobrem cum a libertate pendeat, ut ejus facile meminerit, si quid memoriæ mandat, vel eadem diu retinere studet *per num. 1 & 2*; a libertate quoque pendet, quod ejus rei oblivisci nequeat, quam memoriæ mandat, vel diu eadem retinere studet. *Quod erat secundum.*

Non jam quaeritur, an successu temporis iterum ejus oblivisci queamus, cujus facile meminimus; sed an id statim oblivioni dare possimus, ut ne semel quidem posthac ejus idea recurrat. Prius fieri posse alibi ostendimus (§. 217 *Psychol. empir.*), & tota die experimur: posterius vero est id, quod hic fieri non posse supponitur.

§. 351.

Oblivio
quando a
libertate
animæ
pendeat.

*Si quas ideas, quarum reproductio in potestate tua est, longo tempore re-
producere nolis; oblivio a libertate animæ pendet.* Etenim si reproductio ali-
cujus ideæ in potestate tua posita est; arbitrii tui est, utrum eam longo
tempore producere nolis, an vero subinde reproducere velis. Quamob-
rem si longo tempore reproductioem intermittis; libere hoc facis (§. 941
Psychol. empir.). Enimvero si quas ideas longo tempore non reproductis,
rerum per illas repræsentatarum oblivisceris (§. 217 *Psychol. empir.*). Obliv-
io igitur rerum, quarum ideas reproducere in tua potestate est, a liber-
tate animæ pendet.

Propositio præsens agit de oblivione eorum, quæ memoria firmiter tenemus. Ad eam
illustrandam faciunt exempla oblivionis rerum maxime familiarium alibi tradita (*not. §.
217 Psychol. empir.*).

§. 352.

Alius
casus.

*Si quis attentionem ab objecto, quod percipit, statim avertit, cum eam
in eodem retinere posset, vel ejus, quod semel percepit, ideam reproducere ne-
gligit, cum reproducere posset; oblivio a libertate animæ pendet.* Si quis atten-
tionem ab objecto, quod percipit, statim avertit, cum eandem in eodem
retinere posset; libere hoc facit (§. 941 *Psychol. empir.*). Enimvero si at-
tentionem ab eodem statim avertit, non diu idem percipit, adeoque idem
memoriæ non mandat (§. 179 *Psychol. empir.*), consequenter ideam ejus
reproducendi facilitatem sibi non comparat (§. 178 *Psychol. empir.*), adeo-
que impotentia eam reproducendi laborat. Quare cum ideam reproductam
recognoscere nequeat, qui eam reproducere nequit; qui attentionem ab
objecto, quod percipit, statim avertit, eam oblivioni dat (§. 215 *Psychol.
empir.*). Oblivio igitur attentionem ab objecto statim avertentis, in quo eam
retinere poterat, a libertate animæ pendet. *Quod erat unum.*

Si quis ideam ejus, quod semel satis percepit, reproducere negligit,
eodem prorsus modo ostenditur, quod oblivio a libertate animæ pendere
debeat. *Quod erat alterum.*

§. 353.

Quando
idearum
absentia
a liber-

*Si sensationes negligimus, quæ in potestate nostra sunt, vel ex decreto ani-
mæ easdem impedimus; absentia idearum, quas nobis acquirere poteramus, a
libertate nostra pendet.* Quando enim sensationes negligimus, aut easdem
studio

studio impedimus; tum sensationes istas in nobis experiri poteramus, si voluissemus. Quamobrem a libertate nostra pendet, quod eas neglexerimus, vel impediverimus (§. 941 *Psychol. empir.*), consequenter quod nobis rerum quarundam ideæ absint.

tate nostra pendet.

Quoniam in superioribus ostendimus (§. 151 & seq.), quandonam sensationes a libertate animæ pendeant; exinde quoque intelligitur, quibusnam in casibus particularibus a libertate pendeat, quod quas ideas non habeamus. Ceterum hæc tradita principia non contemnendum in Moralibus usum habent, ubi disquiritur, quantum homini actiones suæ sint imputandæ. Memoriam igitur probe insigenda, ut ea familiaria experiamur. Non negligenda ob intellectus facilitatem, quæ commendanda ob insignem in arduis utilitatem.

§. 354.

Intuitus ideæ universi non uno modo a libertate animæ pendet, aut, si *ma-*
vis, ejus directiones sæpius in animæ potestate sunt. Intuemur enim ideam
universi, quæ in nobis existit (§. 192), quatenus nonnulla, quæ eidem
insunt, clare percipimus (§. 193). Quoniam clare percipimus, quod agno-
scere & a perceptibilibus ceteris distinguere valemus (§. 31 *Psychol. empir.*),
adeoque in numero perceptionum clararum non minus phantasmata sunt,
quam sensationes, prout unusquisque in se experitur, modo quid sit sen-
satio, quid phantasma meminerit (§. 65. 92. 93 *Psychol. empir.*), sen-
sationes vero non minus (§. 151 & seqq.), quam phantasmata non uno mo-
do a libertate animæ pendent (§. 344 & seqq.); intuitus ideæ universi non
uno modo a libertate animæ pendet.

*Intuitus ideæ uni-
versi a
libertate
animæ
dependet.*

Sensationes pariter ac phantasmata, quibus intuitus universi continetur, eadem vi ani-
mæ (§. 60), qua sibi universum repræsentat (§. 63), adeoque per essentiam & naturam
ipsum producantur (§. 66. 67), & in utrisque anima certis necessario adstringitur legibus,
ut pro arbitrio suo in hisce perceptionibus nihil variare ipsi integrum sit (§. 219). Enimve-
ro cum ideam integram universi non simul intueri possit (§. 194); circa directionem vis il-
lius libertati ejus quidpiam relinquitur, ut nimirum ad has potius tendat, quam ad alias
æque possibiles per leges sensationis atque imaginationis.

§. 355.

Lex imaginationis non tollit libertatem. Si enim attentionem nostram
dirigimus in id, quod sensu percipitur, vel etiam in aliquid, quod in
præsentate phantasmate continetur; vi imaginationis ea percipimus, quæ
antea cum illis percepta fuere (§. 224. 225). Quamobrem cum sensationes
& phantasmata non uno in casu quoad actualitatem a libertate animæ pen-
deant (§. 151 & seqq. atque §. 344 & seqq.); lex imaginationis nec libertati
adversatur, quatenus vel sensationem quandam, vel phantasma aliquod
præcedaneum in anima supponit, nec quatenus phantasmata in eadem pro-
ducuntur. Libertatem adeo animæ non tollit.

*Lex
imagina-
tionis li-
bertati
non ad-
versa.*

Qui verentur ne animæ lege imaginationis necessitas imponatur libertati adversa, no-
tionibus legis confusis ac obscuris sese confundunt. Ex ipsa enim lege imaginationis distin-
cte agnita deducitur, quemadmodum ex demonstratione propositionis præsentis attente con-
siderata perspicitur, animæ competere quandam in actualitatem phantasmatum liberta-
tem, tantam nempe, quanta in imaginando dari potest. Qui majorem desiderat, quid sibi
velit non intelligit. Vult enim loqui lapides, & arbores loco florum maturos statim edere
fructus. Qui principiis ontologicis de ente imbutum habet animam, ei ut in mentem ven-
iat tam absurda cogitatio, fieri omnino nequit.

Wolffii Psychologia Rationalis.

X

§. 356.

§. 356.

*An lex
imagina-
tionis li-
bertatem
restringat.*

Lex imaginationis libertatem animæ ne restringit quidem. Etenim vi legis imaginationis anima ea percipere debet, quæ antea sensu percepta fuere cum eo, in quod jam attentionem suam dirigit, sive hoc sensu percipiatur (§. 224), sive vi imaginationis præsens sistatur (§. 225). Jam lex sensationis libertatem animæ ne restringit quidem (§. 222). Quamobrem nec lex imaginationis ideo libertatem animæ restringere potest, quatenus sensationes supponit. Porro cum phantasmata a libertate animæ pendeant, quatenus pendent a directione attentionis in perceptionem aliquam præsentem (§. 344. 345); nec lex imaginationis libertatem hominis restringit, quatenus supponit directionem attentionis in perceptionem aliquam præsentem. Quoniam vero essentiæ ac naturæ animæ conveniens est, ut lex imaginationis sensationes præsupponat (§. 229. 224), & attentionem in perceptionem aliquam præsentem requirat (§. 224. 225); tanta in phantasmata per legem istam animæ libertas est, quantam essentia ac natura ejus permittit. Quare cum lex imaginationis nihil in ea immutet, eandem nullo modo restringit.

Repetenda hic sunt, quæ supra de lege sensationum libertatem non restringente annotata sunt (not. §. 222).

C A P U T IV.

De Attentione & Intellectu.

§. 357.

Attentioni quid in corpore respiciat.

Si attentionem in sensibile aliquod dirigimus; aut idea materialis ejusdem celerior, aut ideæ materiales ceterorum, quæ simul percipiuntur, tardiores fieri, aut idea illa bisce mutatis continuo ac subito conservari debet. Etenim si attentionem nostram in sensibile aliquod, quod una cum ceteris percipitur, dirigimus; perceptio ejus clarior est perceptionibus ceterorum, quæ una percipiuntur (§. 237 *Psychol. empir.*). Necessè igitur est, ut motus, in quo idea ejusdem materialis consistit (§. 112), celerior sit motu, in quo ideæ materiales ceterorum una perceptorum consistunt (§. 125). Quoniam vero motus aliquis celerior fieri potest ceteris, vel si ceterorum celeritate non variata ejus augetur celeritas, vel si hac manente eadem, illa minuat; motus, in quo idea materialis sensibilis consistit, ad quod attendimus, aut celerior fieri, aut reliquorum ideæ materiales tardiores evadere debent. Quod si ideæ quædam prorsus evanescant; motus, in quo consistunt, extinguitur; ejus vero motus, quæ ipsis co-existent conservatur, continuo reproducitur (§. 233). Quamobrem cum perinde sit, ac si motus aliqui, alio manente eodem, fierent infinite tardi, & atten-

attentioni locus sit, ubi ideæ coexistentes materiales tardiores efficiuntur, reliquæ celeritate manente eadem *per demonstrata*; si attentionem anima in sensibile quoddam dirigit, accidere quoque potest, ut idea aliqua, ceteris eidem coexistentibus continuo variatis, conservetur.

Ultimum quoque ita ostenditur. Dum attentionem nostram in objectum aliquod convertimus, idea ejus nobis clarior est ceteris coexistentibus (§. 237 *Psychol. empir.*), adeoque eandem magis appercipimus quam coexistentes (§. 235 *Psychol. empir.*), consequenter ejusdem magis nobis conscii sumus, quam ceterarum (§. 25 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum id contingere debeat, ubi idea aliqua coexistentibus continuo variatis conservatur, ut harum vix quidem, illius autem optime nobis conscii esse possimus; evidens utique est, si attentionem in sensibile quoddam dirigimus, accidere posse, ut idea materiali ejusdem subsistente coexistentes continuo mutantur ac subito. Pone enim majoris evidentiae gratia, ideas coexistentes eandem habere claritatem cum ea, in quam dirigitur attentio. Cum initio omnium simul tibi sis conscius, unius tibi conscius manes, dum ceterorum conscius tibi esse desinis. Atque adeo hoc ceteris magis appercipis (§. 25 *Psychol. empir.*), consequenter in eo hæret attentio (§. 235. 237 *Psychol. empir.*).

Cum in Psychologia rationali rationem reddamus eorum, quæ animæ insunt (§. 4), ut autem essentiae ac naturæ animæ rationes eorum, quæ in anima accidunt, per ea sæpius patent, quæ in corpore contingunt (§. 66. 67 *Psychol. empir.*); ideo nobis incumbit explicare, quales mutationes in corpore contingant, dum aliquas in anima accidere experimur: id quod non modo plurimum lucis affundit mutationibus, quæ in anima accidunt; verum etiam inferius in explicandis & dijudicandis hypothesibus de commercio animæ cum corpore plurimum adiumenti afferet. Postquam igitur facultatem cognoscendi inferiorem exploravimus, & ad superiorem jam sit progrediendum, ab illa vero ad hanc mediante attentione sit progressus; ideo nobis quoque explicandum est, quid in corpore accidat, dum in sensibile aliquod attentionem nostram dirigimus.

§. 358.

Si attentionem in visibile dirigimus; oculum eidem directe obvertimus. Et enim si attentionem in visibile dirigimus; ejus ideam clariorem ceteris unaperceptis efficere studemus, quantum datur (§. 237 *Psychol. empir.*). Enimvero nemo non in se ipso experitur, quod in iis, quæ simul percipiuntur, illud clarius ac distinctius ceteris percipiatur, quod oculo directe objicitur. Quamobrem si attentionem nostram in visibile dirigimus; oculum eidem directe obvertimus.

Cum ad visibile attentum oculum eidem directe obvertimus.

E. gr. Ponamus te intueri faciem hominis & attentionem tuam dirigere velle in os; te oculum directe obvertere cri experieris. Quovis igitur momento in te ipso experiri poteris, quod hic sumitur. Dicitur autem *oculus directe obversus objecto*, si radii inde in oculum illabentes sint ad centrum pupillæ perpendiculares, vel prope ad perpendiculum accedant.

§. 359.

Quoniam itaque oculum objecto directe obvertimus, si radii ab eodem in eum illapsi ad pupillæ centrum sint perpendiculares, vel prope ad perpendiculum accedunt (*not.* §. 358); atque adeo fieri nequit, ut oculus nonnisi

Cum attentionis ad visibilia ar-

*Etus sit
limes.*

nonnisi exiguæ parti directe obijciatur; *attentio quoque nonnisi ad exiguam visibilis partem dirigi potest.*

Ita si in integram faciem hominis, quam intueris, attentionem tuam dirigere volueris, id fieri a te minime posse animadvertes, sed hæere attentionem in parte admodum exigua experieris, ita ut si ad aliam simul attentionem directurus, oculi situs statim mutetur & pristina attentione quasi evanescente nascatur ea, quæ ad aliam dirigitur. Atque adeo patet, quam arctus sit attentionis, quam ad visibilia afferimus, limes.

§. 360.

*Idem
nberius
confr-
matur.*

Quo majorem attentionem adhibemus ad visibile, eo minor est pars, ad quam dirigitur. Etenim id maximam habet claritatem, quod radium ita in oculum immittit, ut ad centrum pupillæ sit perpendicularis, quemadmodum ex iis intelligitur, quæ paulo ante dicta sunt (§. 358). Quamobrem cum unicum tantummodo sit punctum, a quo radius perpendiculariter in centrum pupillæ incidit (§. 213 *Geom.*); et si radii ad sensum perpendiculares pro perpendicularibus habeantur, ad physicum tamen punctum accedere debet, quod maximam præ omnibus claritatem habet, seu oculo directe obijcitur. Quamobrem cum eo majorem attentionem adhibeamus, quo magis ea, quæ claritate distinguuntur, a se invicem discernere conamur (§. 237 *Psychol. empir.*); eo minorem visibilis quoque partem respicit attentio, quo majorem adhibemus.

Experientia, quæ hic dicuntur, satis confirmat. Sane si attentionem adhibemus maximam, quam ad literam aliquam scriptam afferre possumus; non integram complectimur simul, sed ejus ductum in varias quasi partes dividimus & ad minutissimam partem eandem dirigimus. Hac attentione utimur, ubi accuratissime quidpiam contempleri voluerimus. Si quis dubitet, an major esse possit claritas in iis, quæ directe oculo obijciuntur; haud difficile ex differentia istius perpendicularis & obliqui idem demonstrare liceret, quorum illum hoc fortiorem esse constat (§. 552 *Mechan.*); sed eum non omnibus principium mechanicum sit perspectum, in iis acquiescere malimus, quæ a posteriori certa sunt, ne satis clara obscurare videamur, ubi ad majorem evidentiam deducuntur, at quæ nonnisi eorum mentem percellit, quibus veritas principii mechanici explorata est.

§. 361.

*Quodnā
visibiliū
attentio-
nem in se
trabat &
quando
id fiat.*

Quoniam oculuseidem directe obvertitur, in quod attentionem dirigimus (§. 358), si nulla adsit ratio, cur attentionem nostram alio dirigamus; eandem ea visibilis pars in se quasi trahit, quæ oculo directe obijcitur, aut, ubi accuratis contemplationibus non sumus adsuati, illud visibile, quod cum pluribus in oculum simul incurrens, eidem maximo directe obijcitur.

Probe notanda est hæc propositio, quam unusquisque in se, quoties visum fuerit, experiri potest, cum in ea sæpissime contineatur ratio, cur vi imaginationis occasione eorum, quæ videmus, hæc potius in mentem veniant quam alia (§. 224). Quæ enim de ratione attentionis adhibite hic docentur, non alio fine inculcantur, quam ut legem imaginationis rectius applicare discamus: id quod & in Moralibus summæ est utilitatis.

§. 362.

*Conser-
vationi
attentio-
nis ad
visibila
quid in*

Si attentionem ad visibile conservare volueris; oculum ad ipsum directum conservare debes. Etenim si attentionem ad visibile conservare volueris, eandem continuare debes. Enimvero si attentionem in visibile dirigis, oculum eidem directe obvertis (§. 358). Ergo si eandem conservare volueris, oculum eidem directe obversum conservare debes.

Potest

Potest etiam ita ostendi. Qui continuat eandem attentionem, ille nil quicquam in eadem mutat. Jam vero in attentione non occurrunt, quæ mutari possunt, nisi objectum & directio ad idem. Quoniam itaque directioni attentionis in visibile in corpore respondet directio oculi in idem; si attentio conservatur, oculus eidem directe obversus conservari debet.

corpore
respon-
deat.

Quoniam hoc unicum medium est conservandi attentionem ad visibile, conservatione autem attentionis sæpius opus habemus; veritatem propositionis ita in nobis experimur, ut eidem repugnare ne possimus quidem, etsi velimus.

§. 363.

Quodsi ex decreto animæ oculum visibili directe obvertis vel directe obversum in hoc situ detines; attentio a libertate animæ pendet. Sive enim ex decreto animæ oculus visibili directe obvertatur, sive in hoc situ aliquandiu retineatur; directio oculi in visibile a libertate animæ pendet (§. 941 Psychol. empir.). Enimvero si oculum directe in visibile dirigis; attentionem in idem dirigis (§. 358): & si oculum ad ipsum directum conservas; attentio ad visibile conservatur (§. 362), consequenter directio & conservatio attentionis a directione oculi & conservatione ejusdem directionis pendet. Quamobrem si ex decreto animæ oculus visibili directe obvertatur & in hoc situ detineatur; attentio & conservatio attentionis a libertate animæ pendet.

Attentio
ad visi-
bile quā-
do a li-
bertate
animæ
pendeat.

Propositiones de situ oculi directioni & conservationi attentionis respondente posse inverti, adeo obvium est, ut eas invertendo propositionum numerum præter necessitatem augere noluerimus. Quando enim per se patet aut, si mavis, ex principiis generalibus logicis manifestum, propositionem posse inverti, non opus est ut inversa demum demonstretur. Ita in præsentem casu palam est, directionem attentionis in anima & directionem oculi in corpore sibi invicem ita respondere, ut alterutra posita ponatur & altera. Id quod in corpore accidit est ratio ejus, quod accidit in anima. Quare si unum est, alterum quoque esse debet (§. 70. 118 Ocul.).

§. 364.

Si ex decreto animæ oculum visibili directe obvertis, vel in hoc situ retines; occasione ejusdem tibi occurrens phantasma a libertate animæ pendet. Etenim si ex decreto animæ oculum visibili directe obvertis, vel in hoc situ retines; attentio a libertate animæ pendet (§. 363). Sed si attentionem in visibile dirigis, a quo eam avertere poteris, vel in eodem eam conservas, cum eam inde retrahere posses, ortum hinc phantasma a libertate animæ pendet (§. 344. 346). Quamobrem quod tibi occurrit phantasma, ubi ex decreto animæ attentionem in visibile dirigis, vel in hoc situ retines (§. 224), a libertate animæ pendet.

Phan-
tasmatis
a liberta-
te animæ
depen-
dentia.

§. 365.

Si in phantasma visibilis attentionem dirigis, vel eandem in eodem conservas; in casu priore oculum eidem directe obvertere conaris, in posteriore eundem conatum continuas. Si phantasma visibilis vi imaginationis producitur; id tibi videre videris, visibili quasi oculis oberrante. Quamobrem cum in phantasma visibilis attentionem dirigis, videris tibi in visibile attentionem dirigere.

Atten-
tioni in
phantas-
ma visi-
bilis di-
recte

quid in corpore respondeat.

dirigere. Quoniam itaque oculum directe obvertis visibili, si attentionem in idem dirigis (§. 358), vel in situ isto oculum retines, si attentionem ad visibile conservare volueris (§. 362); oculum quoque in casu priori phantasmate repræsentato objecto directe obvertere conaris, in posteriore eundem conatum continuas.

Quoniam conatus iste ab arbitrio mentis tux pendet, ejus quoque tibi conscius es: atque adeo propositionis præsentis veritatem experiri datur, imprimis ubi magnam ad phantasma attentionem clausis oculis afferre studes, quo in casu conatus major est & facilius percipitur. Ceterum cum ad phantasma conservari non possit attentio, nisi phantasma conservetur, conservetur autem continua productione (§. 242), alius adhuc conatus percipitur ad aciem oculi intendendam sese exerens, qualis percipitur, ubi quid accurate videre gestimus. Sed hic a priori distinguendus, etsi natura cum eodem eundem confundat. Dantur autem casus, ubi conatus ad directionem oculi tendens sine conatu ad aciem visus intendendam existit, ut adeo natura quoque subinde separet, quæ alio in casu confundit. Et si vero conatus hosce semper confunderet, uno absque altero nunquam existente; actu tamen mentis a se invicem separari debent, ne diversa habeamus pro iisdem. Imo insunt utrique conatui, quæ a se invicem differunt & per quæ unus ab altero ipsa sui confusa perceptione discernitur; sed ea distinctius prosequi nostrum jam non est.

§. 366.

Casus specialis.

Quod si vocabula tanquam scripta tibi repræsentas; phantasmata, quibus repræsentantur, inter visibilium phantasmata locum habent (§. 290). Quamobrem si vocabula tanquam scripta imaginaris, attentioni in eadem directione respondet conatus oculum iis directe obvertendi, & conservationi attentionis ad eadem continuatio ejusdem conatus.

Optime hic observare possumus, quod conatus istius continuatio non sit nisi continuo iterata ejusdem productio.

§. 367.

Ratio attentionis in formali perceptionum differentia sita.

Si diversis sensibus plura simul percipimus, nec ulla adest ratio, cur alio attentionem dirigamus; eandem ad id dirigimus, quod clarius percipitur. Etenim si diversis sensibus plura simul percipimus, nec ulla adest ratio extra perceptionem totalem, cur attentionem ad aliquam partialem dirigamus; ratio directionis in ipsa perceptione totali contineri debet: aliquam enim adesse debere satis patet (§. 70 Ontol.). Enimvero quæ diversis sensibus simul percipiuntur, quatenus ut sensu percepta spectantur, præcisus iis, quæ repræsentant, non differunt nisi gradu claritatis (§. 30. 31 Psychol. empir.). Quamobrem cum attentio non alio tendat, quam ut unum ceteris clarius percipiamus (§. 237 Psychol. empir.); alia ratio directionis attentionis dari nequit nisi major perceptionis claritas. Dirigitur adeo attentio ad id, quod clarius percipitur (§. 118 Ontol.).

Exempli loco esse potest, si exquisitum quendam dolorem percipimus, qui clarius percipitur ceteris, quæ videmus, vel audimus. Etenim ubi nulla nobis aliunde suppetit ratio, cur animum ad visibile aliquod, vel sonum quendam auditu perceptum advertamus; eundem ad dolorem advertimus. Difficile est experimentum, propterea quod rarissimi sint casus, in quibus præter diversitatem claritatis, quæ perceptionibus simultaneis inest, non alia adfit directionis attentionis ratio.

§. 368.

Ratio perce-

Si plura simul sensu percipiuntur, nec ulla adest ratio, cur alio attentionem diriga-

dirigamus; eandem ad id dirigimus, quod cum iis, quæ jam alias percipimus, parum similitudinis habet. Etenim patet ut ante, rationem attentionis hic esse quærendam in ipsa perceptione totali, quæ ex partialibus simultaneis componitur. Quoniam itaque perceptiones partiales materialiter differunt, ita ut aliæ sint eadem cum iis, quas jam ante habuimus, aut cum hisce plurimum similitudinis habent, aliqua vero adsit, quæ ab iis multum differt *per hypoth.* nec quia perceptiones hic non aliter spectantur, quam quatenus nobis jam nota, aut iis admodum similia & nondum nota repræsentant, ulla adest ratio, cur potius ad hanc, quam istam illarum attentionem dirigas; tam utique ad hanc dirigere debes, quæ a ceteris plurimum diffidet.

Experientia propositionem præsentem clarissime confirmat. Si quid enim nobis occurrat insolitum; id attentionem statim in se trahit. Idem quoque observare licet in brutis: quo minus enim ipsis sunt rationes attentionis extrinsecæ, eo clarius ratio objectiva, quæ in materiali perceptionum differentia consistit, percipitur.

§. 369.

Si diversa objecta simul in diversa organa sensoria agunt; id, cujus idea materialis celerior, attentionem in se trahit. Quoniam enim idea materialis consistit in motu, qui fibrillis nerveis impressus in organo, ad cerebrum propagatur (§. 112); si ipsa celerior fuerit ceteris coexistentibus, motus quoque ab objecto, quod repræsentat, fibrillis nerveis impressus celerior est motibus, ab objectis reliquis impressis. Idea igitur sensualis ejusdem objecti clarior est ideis sensualibus coexistentibus (§. 125). Quamobrem cum attentio dirigatur in id, quod clarius percipitur, ubi nulla adest ratio, cur alio dirigatur (§. 367), hic vero ratio nulla supponatur; si diversa objecta simul in diversa organa sensoria agunt; id, cujus idea materialis celerior, attentionem in se trahit.

§. 370.

Quoniam idea materialis celerior, si motus in organo sensorio fibrillis nerveis impressus celerior fuerit (§. 112), motus autem celerior vi majore imprimitur; si diversa objecta simul in diversa organa sensoria agunt; quod vi majore seu fortius in organum sensorium agit, id attentionem in se trahit.

Ita sonus vehemens, qui aures ferit, a visibilibus attentionem in se trahit, quæ simul in oculum incurrunt. Dolor itidem exquisitus, quem in corpore percipimus, attentionem in se provocat, ut ut non feriantur sensus ceteri. Cavendum tamen, ubi experimentum capere volueris, ne incidas in casus (§. 367), ubi aliæ attentionis rationes prævalentes adsunt: id quod & in aliis, quæ ad animam spectant, observandum.

§. 371.

Si qua ex re voluptatem percipimus; in ea attentionem nostram defigimus & defixam in eadem retinemus. Si enim ex re aliqua voluptatem percipimus; attentionem in ea defixam consideramus tanquam medium voluptatis percipiendæ (§. 937 *Ontol.*), utpote voluptatem percipientes, quatenus nobis conscii illius sumus: id quod attentione obtinetur (§. 237 *Psychol. empir.*). Quoniam itaque præsentiam ideæ illius objecti, aut ejus conspectum appeti-

ptionis in
materiali
diffe-
rentia
perce-
ptionum
sita.

Cur at-
tentionem
in se tra-
bant ea,
quorum
idea ma-
terialis
celerior.

Quænt
sensibilia
attentio-
nem in se
trabant.

Cur at-
tentione ad
ea con-
servetur,
quæ vo-
luptati
sunt.

appetimus (§. 591 *Psychol. empir.*), attentionem quoque in eam convertimus & defixam in eadem retinemus.

Est nimirum voluptas, quam ex re percipimus, stimulus, quo impellimur ad attentionem, quatenus stimulus est ad facienda ea, quæ voluptatis istius nos compotes reddunt, seu ad fruitionem ejus perducunt. Ita si quis ex forma puellæ voluptatem percipit, videns virginem, quam forma commendat, oculos in eandem convertit & immotos tenet: id quod attentionis in eam directæ indicium est (§. 358). Similiter si librorum helluoni in bibliopolium ingredienti occurrit liber noviter impressus; attentio ipsius statim ad eum dirigitur.

§. 372.

A quibusnam attentione avertitur.

Si quis ex re quadam tædium percipit; ab ea attentionem avertit. Si qua enim ex re tædium percipimus; eam aversamur (§. 592 *Psychol. empir.*), adeoque anima ab eadem quasi reclinat (§. 582 *Psychol. empir.*), ita ut eandem quasi procul a nobis remotam esse velimus, ne cogitatio ejus mentem nostram amplius subeat. Quamobrem cum aversionem attentionis consideremus tanquam medium id obtinendi, ne rei istius amplius nobis consocii simus (§. 937 *Ontol.* & §. 237 *Psychol. empir.*); eandem quoque a re, ex qua tædium percipimus, avertimus.

Ita artis pictoriæ peritus tædium percipit ex pictura in regulas artis peccante, quemadmodum ex adverso voluptatem percipit ex pictura, quæ regulas artis ad amussim explet. Quamobrem si ipsi offertur pictura in regulas artis peccans, attentione sua eandem dedignatur, ita ut ad ejus contemplationem nulla persuasionem adduci possit; quemadmodum in picturam regulis artis consentaneam omnem statim attentionem convertit, ut ab ea contemplanda abduci minime possit.

§. 373.

Medium conservandi attentionem.

Si attentio ad rem quandam conservanda; idea ejus sensualis, vel phantasma conservandum. Quoniam enim per attentionem efficere studemus, ut rei illius perceptio nobis clarior sit perceptionibus ceteris, quas una habemus (§. 237 *Psychol. empir.*); attentio ad rem eandem conservari nequit, nisi idea rei conservetur: quæ cum vel sensualis sit, vel phantasma, prouti res ipsa vel præsens est, vel absens; attentio ad rem non conservatur, nisi idea ejus sensuali, vel phantasmate conservato.

Ita si attentionem conservare volueris ad leonem, quem vides; necesse est aut oculos in leone defigi, ut ejus idea sensualis continuo reproducatur, quamdiu ad eandem attentionem nostram conservare voluerimus; aut, si ab eodem recedendum nobis est, phantasma tamdiu conservandum, quamdiu attentio durare debet, ut ejus imago oculo indefinenter oberret. Sensus hac in parte potior est imaginatione. Unde Geometræ ad conservandum ac facilitandum attentionem schematis utuntur: ubi cuilibet statim experiri datur, quanto sit facilius, si figura in charta vel tabula delineata oculis objicitur, quam si eandem vi imaginationis menti exhibere debemus.

§. 374.

Quid attentionis conservationi in corpore respondeat,

Quoniam attentionem ad phantasma conservare non possumus, nisi idem conservetur (§. 373), phantasma autem continua reproductione conservatur, non minus ac eidem respondens idea materialis (§. 242), dum conservatur attentio, continuum adhibemus ideam materialem producendi conatum. *Conservationi adeo attentionis in anima continuus respondet ideam materialem producendi conatus in cerebro.*

Conatus

Conatus hic non semper sortitur effectum suum: subinde enim prodit phantasma ab eo, quod conservare intenderamus, diversum, quod scilicet vel rem prorsus aliam repræsentat, vel, si eandem adhuc referat, hinc inde tamen immutatam (§. 172 *Psychol. empir.*). *quoad phantasmata.*

§. 375.

Similiter quoniam attentio ad visibile conservari nequit, nisi idea sensualis conservetur (§. 373), ea autem conservari nequit, nisi quamdiu oculus in eodem defixus detineretur (§. 69 *Psychol. empir.*); dum conservatur ad visibile attentio, continuum adhibemus conatum oculum in eodem situ fixum detinendi. *Conservationi adeo attentionis ad visibile in corpore respondet continuus oculus in eodem situ fixum, seu ad idem visibile eodem modo directum servandi conatus.* *Item quoad visibilia.*

Non adeo facile est oculum in eodem situ & in eodem visibili defixum diu retinendi. Atque ideo quoque conatus, quem ad idem faciendum adhibemus, non exiguus est, præsertim in iis, qui attentione diutina uti adhuc nesciunt. Quamobrem observatu haud difficilis, præsertim ubi ad talia attendere fueris aduerus.

§. 376.

Quoniam phantasma visibilis producentes nobis videre videmur objectum, quod repræsentat; eundem quoque adhibemus conatum, præsertim si oculos claudimus, ut majorem claritatem consequatur perceptio (§. 102 *Psychol. empir.*), oculum quasi in re per phantasma extra nos repræsentata defixum detinendi. Quamobrem *si ad phantasma visibilis conservatur attentio; conatus in corpore continuus sese exerit oculum in re, quam repræsentat, defixum detinendi.* *Nec non quoad phantasmata visibilia.*

Conatum hunc facilius observamus, quando attentio ad phantasma visibilis dirigitur, quam ubi ad ipsum visibile eandem conservare studemus. Atque visibile quoddam imaginando, clausis oculis, & attentionem in phantasma dirigendo, imo ubi evanescere vel in aliam formam abire incipit, idem reproducendo, quantum datur, facillime experimentum capere licet. Cavendum vero, ne hunc conatum confundamus cum altero, de quo ante dixi (§. 373), cum ab eo prorsus sit diversus, nec ad eundem effectum uterque tendat.

§. 377.

Si attentio ad unum, quod cum aliis simul percipitur, dirigitur; eandem a ceteris avertere studemus. Quoniam enim ad plura simul attenti esse non possumus (§. 245 *Psychol. empir.*), nisi hæc potentia singulari exercitatione comparetur (§. 251 *Psychol. empir.*), non nisi ab iis comparanda, quibus singularis quædam dispositio naturaliter inest (§. 245. 426 *Psychol. empir.*), ac difficiliter conservatur attentio, quando plura simul, præsertim fortiter in organa sensoria agunt (§. 240 *Psychol. empir.*); horum nobis utpote experientia confirmatorum satis conscii, ubi attentionem appetimus, impedimentum quoque remove, adeoque illam ab objectis ceteris, quæ una percipiuntur, avertere studemus. *Cur ad unum attenti a ceteris attentionem avocemus.*

Ipsa præsens propositio tanquam a posteriori satis nota sumi poterat, nisi hic ratio eorum reddenda esset, quæ observantur (§. 4). Inde vero est, quod ad phantasmata attentionem allaturi impediamus, ne objecta externa in organa sensoria agant (§. 239 *Psychol. empir.*).

§. 378.

Directioni adeo attentionis in sensibile aliquod, aut phantasma ejusdem semper jungitur conatus avertendi attentionem a ceteris simul perceptis, aut, ubi id Wolfii Psychologia Rationalis. *Directioni attentionis fieri*

Y

*quid jun- fieri non posse intelligitur, intendendi aciem sensus in sensibile, quod attentione
gatur. nostra dignamur.*

Experientia idem confirmatur, modo actus speciales, qui hic occurrunt, ad notionem generalem revocare possis: quod ut facilius præstes, exempla quædam in medium afferenda. Ita oculos deprimimus & humi quasi defixos detinemus, ne quod visibile, præsertim illustre, eisdem feriat, ubi ad sonos, quos auditu percipimus, vel verba loquentis attenti esse volumus. Similiter oculum in visibile aliquod dirigentes, quod attente perlustrare intendimus, palpebris adductis impedimus, ne plura visibilia in oculos incurrant. Claudimus oculos non modo ad phantasmata, quemadmodum alibi (§. 239 *Psychol. empir.*) annotavimus, verum etiam ad objecta alio sensu percepta attenti, præsertim ubi eorum perceptio debilior (§. 76 *Psychol. empir.*), adeoque minus clara, quam perceptiones visibilium (§. 75 *Psychol. empir.*).

§. 379.

*Dir-
ectioni at-
tentionis
quam
in corpo-
re jungā-
tur.*

Quoniam ad impediendum attentionem ad objecta simul cum eo percepta, in quod eam dirigere volumus, varii motus in corpore requiruntur, quemadmodum vel ex modo allatis (not. §. 378) exemplis patescit; *directioni attentionis in mente conatus isti in corpore junguntur.* Enimvero quatenus aversionem attentionis ab objectis ceteris appetimus; *idem conatus in corpore respondent appetitionibus in mente.*

Et si motus isti, quibus impeditur, ne alia sensibilia attentionem in se trahant, sæpius mente conscia ac volente fiant, sæpius tamen eadem quoque inscia contingunt. In casu priori nobis sumus conscii eorundem; in posteriori minime. Conscii autem sumus vel in genere conatus ad impediendam attentionem adhibiti, vel in specie ipsorum motuum voluntariorum, quibus eo sine utimur, prouti vel aversionem generaliter intendimus, vel in specie appetimus actus, quibus eadem obtinetur.

§. 380.

*Quid re-
flexioni
super vi-
sibili in
corpore
respon-
deat.*

Si super visibili reflectimus; oculum successive aliis aliisque visibilis partibus directe obvertimus. Si enim super visibili reflectimus; attentionem nostram successive ad alias aliasque ipsius partes promovemus (§. 257 *Psychol. empir.*). Enimvero si attentionem in visibile dirigimus; oculum eidem directe obvertimus (§. 358). Quamobrem si super visibile reflectimus, oculum successive aliis aliisque visibilis partibus directe obvertimus.

Quoniam attentio requirit aliquam moram; oculi quoque situs non nisi post moram mutatur, neque adeo mutatio directionis continua est, quemadmodum in motu continua sit loci mutatio, sed conservatione directionis inerrumpitur.

§. 381.

*Quid re-
flexioni
super
phantas-
mate vi-
sibilis.*

Si super phantasmate visibilis reflectimus; oculum successive ad alias aliasque ejusdem partes directe obvertere conamur. Etenim si super phantasmate visibilis reflectimus; attentionem nostram successive ad alias aliasque ejusdem partes dirigimus (§. 257 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum oculum phantasmati visibilis directe obvertere conemur, ubi in idem attentionem nostram dirigimus (§. 365); quando super phantasmate isto reflectimus, oculum successive ad alias aliasque ejusdem partes dirigere conamur.

Eadem hic mutatis mutandis repetenda sunt, quæ ad propositionem præcedentem (§. 380) annotavimus. Usus vero harum de reflexione propositionum erit inferius, ubi judicium ferendum, num inter modificationes animæ ac corporis constans harmonia dari possit, si in corpore mechanice fiant omnia. Habent quoque in univ. propositiones omnes, quæ definiunt mutationes in corpore modificationibus animæ respondentibus, usum prorsus

profus eximium in arte conjectandi hominum cogitationes eorumque mores, quam haudenus non satis exultam esse constat, propterea quod ad talia animum non advertent philosophi.

§. 382.

Si super sensibili quocunque reflectimus; in corpore continuantur conatus avertendi organa sensoria a ceteris sensibilibus, ac impediendi, quantum datur, ne in eadem agant, aut saltem ne adeo fortiter agant. Si enim super sensibili reflectimus, sive idem idea sensuali, sive phantasmate aliquo repræsentetur; attentionem successive ad alias aliasque ejusdem partes dirigimus (§. 257 *Psychol. empir.*). Enimvero ubi attentio conservatur, in corpore sese exerunt conatus avertendi organa sensoria a ceteris sensibilibus, aut impediendi, ne in ipsa agant, aut saltem ne adeo fortiter agant (§. 379). Quamobrem si super quocunque sensibili, sive sensu, sive imaginationis vi percepto reflectimus; in corpore continuantur isti conatus.

Quid in genere reflexioni in corpore respōdeat.

Cum reflexio involvat attentionis ad idem sensibile conservationem & ejus ad diversas ipsius partes successive factam directionem; ex iis, quæ de attentionis directione ejusque conservatione dicta sunt, utique intelligitur, quid reflexioni in corpore respondere debeat. Quamobrem quoque non opus esse duximus omnia minutim persequi; sed potioribus tantummodo propositionibus, quarum in posterum nobis erit usus, tanquam exemplis docuimus, quomodo ad reflexionem transferantur, quæ de attentionis directione ac conservatione dicta sunt.

§. 383.

Si super sensibili aliquo reflectentes, verbis exprimimus judicia intuitiva de iis, quæ in eodem distinguimus; reflexio & magis distincta, & minus molesta est. Etenim si verbis exprimimus judicia intuitiva de iis, quæ in sensibili, super quo reflectimus, distinguimus; judicia ipsa singula non modo magis distincta sunt, quam absque vocabulorum usu forent (§. 351 *Psychol. empir.*), verum etiam cum singulis attentionis directionibus, quæ ad reflexionem requiruntur (§. 257 *Psychol. empir.*), singula respondeant judiciis; totam reflexionem distinctius percipere licet (§. 38 *Psychol. empir.*), seu ipsa reflexio magis distincta est. *Quod erat primum.*

Medium efficiendi reflexionem & magis distinctam, & minus molestam.

Jam vero ex distincta cognitione voluptatem percipimus (§. 532 *Psychol. empir.*), adeoque ex adverso confusa cognitio tædium vel molestiam parere debet, utpote quod tædium voluptati (§. 511. 518 *Psychol. empir.*), perinde ac confusa perceptio distinctæ opponitur (§. 38. 39 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum reflexio sit magis distincta, ubi judicia intuitiva de iis, quæ sensibili inesse animadvertimus, vocabulis efferimus *vi num. 1*; erit eadem hoc in casu minus molesta. *Quod erat secundum.*

Unusquisque facile experimentum in seipso capere potest, modo cavere possit, ne vocabula veluti sponte sua etiam invito succurrant. Seligendum adeo objectum, in quo occurrunt, quæ nominare non possumus. Ceterum hinc patet, quam utile sit singula, quæ in rebus distinguuntur, suis propriis nominibus efferre.

§. 384.

Quoniam ad ea attentionem conservamus, ex quibus voluptatem percipimus (§. 371), nihil vero tædii, vel molestiæ (§. 372), attentionem

Medium facilitandi reflexionem.

vero conservare debemus, ubi super eo, quod percipitur, reflectere voluerimus (§. 257 *Psychol. empir.*); si per vocabula exprimimus iudicia intuitiva de iis, quæ in sensibili, super quo reflectimus, distinguimus a se invicem; reflexio facilitatur.

Et in hunc potissimum usum propositionem præsentem in medium attulimus: multum enim in reflexione præsidium positum est ad cognitionem rerum a posteriori augendam & amplificandam.

§. 385.

Principium reflectendi super successivis.

Si super successivis reflectimus; ea, quæ se invicem consequuntur, consideramus tanquam partes, ex quibus componitur ens successivum. Etenim successiva non simul existunt, sed uno existente alterum nondum existit, uno autem existere desinente, alterum existere incipit (§. 569 *Ontol.*). Quoniam vero ea, quorum unum post alterum existit, simul sumta sunt idem cum ente successivo, super quo reflectimus (§. 570 *Ontol.*); ea, quæ se invicem sequuntur, consideramus tanquam partes, & ens, quod ea simul sumta complectitur, tanquam totum (§. 341 *Ontol.*). Quamobrem si super successivis reflectimus; ea, quæ se invicem consequuntur, spectamus tanquam partes, ex quibus componitur ens successivum (§. 531 *Ontol.*).

Patet adeo, quæ de reflexione super sensibilibus dicta sunt, ad successiva non minus pertinere, quam ad entia composita, quæ habent partes coexistentes. In successivorum numero sunt facta hominum non minus, quam naturæ, utpote quæ non actionibus singularibus terminantur, sed magnum eorum, quæ se invicem consequuntur, numerum involvunt. Pertinent huc quoque modificationes animæ, quæ plerumque successivis continentur, nec reflexionem admittunt, nisi quatenus ad ea, quæ sibi invicem succedunt, attentionem afferimus. Unde patet usus propositionis præsentis.

§. 386.

Cur in reflexione objectu præsens esse debeat.

Si super sensibili aliquo vel actibus animæ reflectendum; illud organo sensorio præsens esse debet, hi vero in eadem excitandi & tamdiu iterandi, donec reflexio fuerit absoluta. Etenim si super sensibili reflectendum; attentio successive ad alias aliasque partes promoveri debet (§. 257 *Psychol. empir.*). Idea igitur objecti invariata tamdiu animæ præsens conservanda, donec reflexio fuerit absoluta. Quamobrem cum conservetur continua productione vel ideæ sensualis (§. 233), vel phantasmatis (§. 242), phantasmata autem minus clara sunt ideis sensualibus (§. 96 *Psychol. empir.*), hisque minus fideliter atque difficilius objectum repræsentant (§. 94. 172 *Psychol. empir.*); ideæ sensuales phantasmatis in hoc negotio sunt præferendæ. Quoniam itaque ideæ sensuales in anima actu insunt, quod jam mutatio quædam in organo sensorio accidit (§. 95 *Psychol. empir.*), hæc vero a sensibili eidem inducitur (§. 77 *Psychol. empir.*); sensibile, super quo reflectendum, sensorio præsens esse debet organo (§. 59 *Psychol. empir.*). *Quod erat unum.*

Quoniam porro actuum animæ seu eorum, quæ in ipsa contingunt, nobis non sumus consciï, nisi dum in nobis contingunt; ideo eorum in anima præsentia responderet ideæ sensuali continua actione sensibilis præsentis

sentis in organum sensorium conservatæ. Quamobrem cum hæc tamdiu ab objecto præsentem producenda, donec reflexio fuerit absoluta, quemadmodum modo ostendimus; actus quoque, seu modificationes animæ tamdiu præsentem esse, adeoque cum ex successivis consent, nec diu durent, tamdiu iterari debent, donec reflexio fuerit absoluta.

Patet adeo super actibus animæ neminem reflectere posse, nisi qui eos in se elicere potest. Ita super operationibus intellectus, vel actibus voluntariis haud multum reflectere poterit, qui eos sibi nondum comparavit habitus intellectus atque voluntatis, ex quibus iidem procedunt. Atque hæc non postrema ratio est, cur in cognitione animæ parum profecerint, qui nonnisi attenti ad ea, quæ quotidie in nobis accidunt, nulla prævia exercitatione, notiones sibi comparare de anima studuerunt. Quamvis vero a priori multa deducantur, non suppositis nisi iis, quæ quotidianæ sunt observationis, quemadmodum & a nobis in Psychologia non minus rationali, quam empirica atque in Logica factum, fietque suo tempore in philosophia morali; eorum tamen experimentum quoque in nobis capere debemus, ut tanto sint & clariores ideæ, & tanto certiores. Tumque necesse est observari, quæ in propositione præsentem inculcantur. Primumque ad reflectendum acutiores, ubi jam constitit, quænam sint ea, ad quæ afferenda attentio.

§. 387.

Intellectus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi, quæ animæ competit, continetur. Etenim vi hac anima sensibilia ita sibi repræsentat, ut rationes, cur ita potius repræsententur quam aliter, in mutationibus contineantur in organis sensoriiis qua talibus contingentibus (§. 63 *Psychol. rat.* & §. 65 *Psychol. empir.*), consequenter per hanc vim intelligitur, cur ideæ sensuales hanc habeant claritatem (§. 125), & cur in se distinctæ sint (§. 127), consequenter cur successiva ad alia aliaque, quæ iis insunt, attentione (§. 256 *Psychol. empir.*), diversa, quæ enti alicui insunt, & agnoscere, & a se invicem distinguere valeamus (§. 31. 38 *Psychol. empir.*). Et quoniam vocabula, quatenus sunt soni articulati (§. 271 *Psychol. empir.*), perinde ac sensibilia alia suas habent ideas materiales (§. 290), respondentes ideis sensualibus (§. 114), eademque clarius ac facilius imaginamur, quam sensibilia alia (§. 288. 289), eorumque per legem imaginationis ac memoriæ, quam vim repræsentativam animæ non excedere ex superioribus constat (§. 223. 224. 288), cum ipsis rebus per ea denotatis simul meminisse possumus (§. 273 *Psychol. empir.*); per eandem vim repræsentativam universi, quæ in anima datur, intelligitur, cur ea, quæ in rerum ideis attentione sua distinguit, vocabulis tanquam nominibus suis indigitare, sicque magis clare atque distincte sensibilia repræsentare possit (§. 284 *Psychol. empir.*). Et quoniam anima sibi eorum conscia est, quæ a se invicem distinguit (§. 10), sui vero conscia, quatenus mutationes suas ab iis, quæ percipit, distinguit (§. 12); a vi quoque repræsentativa pendet, cur sit conscia suarum mutationum, consequenter quod super iisdem perinde ac super sensibilibus reflectere (§. 262 *Psychol. empir.*), & hinc easdem distincte percipere possit (§. 266 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum intellectus sit facultas res distincte percipiendi (§. 275 *Psychol. empir.*), adeoque, quatenus animæ natura inest, in nuda agendi potentia consistat (§. 29 *Psychol. empir.*);

Intellectus ratio sufficiens nū in vi repræsentativa universi continetur.

empir.); ratio omnino sufficiens intellectus in vi repræsentativa universi, quæ animæ competit (§. 63), continetur (§. 56 *Ontol.*).

Quoniam anima sibi repræsentat universum, quatenus sensibilia in organa sensoria agunt, eatenus possibile est ut ad distinctas rerum in universali notionem perveniat. Id patet ei clarissime, qui ea, quæ ad sensum, imaginationem & memoriam attentionemque nostram spectant, in anterioribus rite percepit. Quamobrem cum intellectus animæ natura insit, quatenus possibile est ad distinctas rerum notionem perveniat; per vim repræsentativam universi, qualis inest animæ, intelligitur, quod intellectus ei tribuendus sit. Atque huc redeunt ea, quæ ad evincendum veritatem propositionis præsentis in medium adduximus.

§. 388.

Intellectus attributum animæ.

Intellectus est attributum animæ. Ejusdem ratio sufficiens in vi repræsentativa universi, qualis animæ inest (§. 387), adeoque in essentia ipsius continetur (§. 66). Posita igitur essentia animæ ponitur quoque intellectus (§. 118 *Ontol.*), consequenter animæ tribuendus est intellectus, quamprimum eidem tribuitur vis repræsentativa universi, qualis in ipsa datur. Quoniam itaque de anima affirmandum, quod ipsi competat intellectus, quia de eadem affirmatur, quod habeat vim repræsentativam universi, seu essentiam hanc (§. 205 *Log.*); intellectus per essentiam animæ seu essentialia, quæ eandem constituunt (§. 143 *Ontol.*), determinatur (§. 113 *Ontol.*). Est igitur attributum ipsius (§. 146 *Ontol.*).

Sumitur nimirum vocabulum intellectus pro facultate animæ (§. 275 *Psychol. empir.*), atque adeo per essentiam animæ tantummodo concipitur possibile, ut ad notionem distinctam perveniat (§. 29 *Psychol. empir.*). Id vero non obstat, quominus intellectus in numerum attributorum animæ referatur, cum constet istiusmodi possibilitates in attributorum numero esse (§. 164 *Ontol.*). Quemadmodum enim ea, quæ de anima prædicari possunt, vel actu insunt, vel per modum potentie, quatenus scilicet possibile, ut insint actu; ejus attributa vel insunt per modum actus, vel denotant possibilitatem inexistentiæ ejus, quod eidem non repugnat.

§. 389.

Cur animæ necessario competat.

Quoniam attributa rerum absolute necessaria sunt (§. 304 *Ontol.*); absolute quoque necessarium est, ut animæ humanæ competat intellectus.

Hinc & videmus hominibus inter bruta educatis non deesse intellectum, quatenus nempe pro facultate animæ sumitur. Semper enim possibile manet, ut ad distinctas rerum notionem perveniat; etsi dum inter bruta brutorumque more vivit, ad eas actu non perveniat. Unde ex brutorum consortio ad humanum translatus ad eas actu pervenit.

§. 390.

Immutabilitas intellectus.

Quoniam intellectus attributum animæ est (§. 388), attributa vero immutabilia sunt (§. 313 *Ontol.*); etiam intellectus immutabilis est, hoc est, fieri non potest ut intellectus ab anima separetur, vel ejus loco quidpiam eidem accedat, quod sit ab eo diversum.

Non dubito fore nonnullos, qui corollarium præsens experientiæ adversum judicabunt. Sed hi erunt, qui de rebus ex ipsarum notionibus statuere non sunt adsueta. Intellectum cum operationibus suis confundunt. Nimirum nunquam impossibile est absolute, ut anima res sibi distincte repræsentet, utur fieri possit, ut defectu attentionis ac inde pendenti reflexionis ad distinctas notionem non perveniat, quemadmodum accidit hominibus inter bruta educatis & cum iis degentibus. Etenim hi omni cognitione distincta destituuntur, quamdiu cum brutis sunt, ab omni hominum commercio procul remoti. Enimvero ubi cum hominibus degunt ipsorumque exemplo ad attentionem, indeque pendentem reflexionem, atque sermonis, cognitionis universalis instrumenti, usum perducuntur; intellectus quoque

antea

antea veluti sepulti, nunc resuscitati operationes sese produnt, manifesto indicio intellectum, quatenus natura inest, per brutorum consortium non fuisse mutatum, hoc est, non impossibile fuisse factum, ut ad universalem cognitionem eamque distinctam perveniat, qui tamdiu fortuna sic ferente eadem caruit. In mente captis vel furiosis minor difficultas est. Et enim hi intellectus operationes manifesto satis produnt, etsi imaginatione ac memoria corrupta, quam corrumpi posse superius evicimus (§. 298), intellectus quoque a vero aberret. Utuntur mente capti, utuntur furiosi operationibus intellectus, sed male: perversus vero usus non minus ostendit eum inesse, quam rectus. Abutuntur iisdem sapissime, qui eidem excolendo plurimum operæ impenderunt, hocque abusu in deliramenta incidunt veritati dissimillima, ut nihil sit tam absurdum, quin statuat ab aliquo eruditorum.

§. 391.

Intellectus in se considerati gradus indeterminatus est, tam objectivus, quam formalis; ipso tamen usu determinatur, ut major vel minor dici possit altero. Intellectus enim in se consideratus non dicit nisi nudam possibilitatem res distincte repræsentandi (§. 275 *Psychol. empir.*), non attento numero rerum, quas distincte repræsentare potest, tum numero eorum, quæ in eadem re distincta repræsentatione discernit. Quamobrem cum intellectui tribuantur gradus, tum quatenus certum objectorum numerum sibi distincte repræsentare valet, tum quatenus plura vel pauciora in eodem subjecto distinguit (§. 276. 277 *Psychol. empir.*); de intellectu in se considerato affirmari nequit, quantus sit gradus, adeoque gradus non determinatus est (§. 112 *Ontol.*).

Gradus intellectus quomodo determinatus evadat.

Enimvero si intellectu ad objecta distincte tibi repræsentanda utaris, hoc est, si ea actu distincte tibi repræsentas; huic ipsi usui debetur, ut vel plura, vel pauciora objecta tibi distincte repræsentare, & in eodem objecto vel plura, vel pauciora distinguere valeas, quæ discernibilia insunt. Quamobrem tam gradus objectivus, quam formalis ipso usu determinatur, ut vel major, vel minor dici possit (§. 276. 277 *Psychol. empir.* & §. 113 *Ontol.*).

Hanc propositionem jungimus alteri præcedenti, ne, quæ de immutabilitate intellectus dicta sunt, in perversum sensum trahantur. Qui enim notiones confusas in imaginarias convertunt, intellectum sibi tanquam substantiam imaginantur. Nimirum cum substantia sit subiectum perdurabile & modificabile (§. 768 *Ontol.*); intellectus proprie sic dictus, utpote immutabiliter inhærens animæ, spectatur tanquam id, quod perdurabile est, gradus vero objectivi & formalis determinatio, quam ab usu pendere in propositione præsentate ostendimus, tanquam modificatio consideratur. Nihil in his continetur, quod non cum veritate consistere possit. Vi enim eorum, quæ ipsimet ostendimus, imaginationi integrum est ita sibi repræsentare intellectum, quando usui esse potest, modo tibi caveas, ne hæc ita sese actu habere existimes, quemadmodum accidit iis, qui imaginaria cum realibus confundere solent.

§. 392.

Notiones universales generum & specierum vim repræsentativam universi, Notiones qualis in anima datur, non excedunt. Genera enim & species rerum percipimus, dum super re percepta reflectimus & eam vel cum aliis perceptis, vel cum aliis, quarum meminimus, conferimus (§. 268 *Psychol. empir.*), inde vero porro generum ac specierum notiones universales acquirimus, dum ad ea, quæ in ideis duorum vel plurium individuorum simul nobis

universales vim animæ repræsentativam non excedunt.

occur-

occurrentibus eadem sunt, successive attentionem dirigentes (§. 327 *Psychol. empir.*), ea peculiaribus nominibus indigitamus (§. 328 *Psychol. empir.*) subjectumque, cui ceteris præcisis ea, quæ communia sunt, tantummodo inesse finguntur, peculiari quodam nomine similiter insignimus (§. 269. 271 *Psychol. empir.*). Enimvero in antecedentibus ostendimus vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, ita sensu atque imaginatione repræsentari objecta, ut a nobis clare ac distincte percipi possint (§. 62. 125. 127. 206): ab eadem quoque pendere reflexionem patet ex iis, quæ de attentionis directione, conservatione ac reflexione pluribus propositionibus initio hujus capituli continentur. Imo per hanc ipsam vim possibile, ut ea, quæ percipimus, vocabulis tanquam nominibus propriis indigitemus (§. 290 *Psychol. rat.* & §. 273 *Psychol. empir.*). Nullus adeo ad notiones universales acquirendas requiritur actus, qui vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, superet. Quamobrem patet, notiones universales generum ac specierum eandem non excedere.

Adstruximus in superioribus essentiam animæ consistere in vi repræsentativa universi situ corporis organici in universo materialiter & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 66). Jam constat omnium eorum, quæ animæ conveniunt, rationem in essentia ipsius contineri debere, sive actu insint, sive tantummodo inesse possint (§. 168 *Ontol.*). Quamobrem ostendendum hic nobis est rationem sufficientem operationum intellectus in vi repræsentativa universi contineri (§. 4), qualem animæ inesse evicimus (§. 63). Enimvero ratio illa redditur ex hac vi vel immediate, vel mediate. Ita immediate ex ea deduximus, quarumnam rerum anima habere possit sensationes, & quales eadem esse queant. At mediate inde derivavimus, quæ ad directionem, conservationem attentionis, ac inde dependentem reflexionem spectant. Quando itaque ostenditur operationem intellectus, qualis est notio, non supponere in anima nisi ideas sensuales vel phantasmata, nec præterea requiri, quam attentionem & reflexionem; hoc ipso pacto evincitur, eandem rationem sufficientem in vi repræsentativa universi, qualis in anima supponitur, habere, consequenter eandem vim non superare. Redditur nimirum ratio ex ista mediate: absolum vero foret, ut immediate inde redderetur. Idem tenendum est de operationibus intellectus reliquis, de quibus mox sigillatim dicemus plura.

§. 393.

Prima intellectus operatio vim animæ non superat. Quoniam notio est prima intellectus operatio (§. 53 *Log.*); prima intellectus seu mentis operatio vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedit (§. 392).

Quando dicimus, primam intellectus operationem non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur; vis hæc duplici modo considerari potest, vel quatenus est essentia animæ, vel quatenus est natura ejusdem (§. 66. 67). Atque adeo vi propositionis præsentis per vim illam non modo intelligitur, quod istiusmodi operatio intellectus conveniat animæ, verum etiam quod anima eandem edere valeat. Pendet scilicet hæc operatio tum quoad possibilitatem, tum quoad actum a vi ista, neque actus aliam præterea requirit causam externam.

§. 394.

An ideæ materiales notiones in cerebro exhibeant. Notioni nihil respondet in corpore, quatenus in cerebro existunt ideæ materiales rerum, super quibus reflectendo formantur notiones. Quatenus enim ideæ materiales in cerebro existunt, eisdem in anima ideæ sensuales (§. 113), & phantasmata coexistunt (§. 206). Enimvero positæ in anima idcis sensuali-

qualibus ac phantasmatis nondum ponuntur notiones, cum præterea requiratur reflexio (§. 268 *Psychol. empir.*), quæ cum in successiva directione attentionis ad alias aliasque perceptiones partiales in totali contentas consistat (§. 257 *Psychol. empir.*), vi naturæ attentionis (§. 237 *Psychol. empir.*), in actu apperceptionis fundatur (§. 235 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum actui apperceptionis in corpore nihil respondeat (§. 44 *Psychol. rat. & S. 23 Psychol. empir.*), nec ideo quicquam in corpore notioni respondet, quod perceptionibus, super quibus reflectendo ea formatur, ideæ materiales in cerebro coexistent.

Nihil equidem in notionibus rerum continetur, quod non mechanice repræsentetur in ipsarum ideis materialibus, non tamen ideo notiones ipsæ mechanice repræsentantur. Neque enim sufficit ideæ inesse, quæ notionem ingrediuntur; sed præterea requiritur, ut actu mentis a ceteris separentur & tanquam subjecto alicui sola inexistencia spectentur; id vero est, quod mechanice repræsentari nequit, nisi ad symbolicas repræsentationes recurras, quemadmodum in propositione sequente ostenditur.

§. 395.

Si tam ea, quæ pluribus communia sunt, singula suis nominibus indigentur, quam subjectum illorum nomine peculiari indiget eorundemque inexistencia vocabulo aliquo significetur; notio speciei vel generis cujuscunque in corpore per ideas materiales illorum vocabulorum repræsentatur. Etenim si tam communium pluribus singula, quam horum communium subjectum eorundemque inexistenciam vocabulis exprimis; vocabulis hisce singulis suæ respondent ideæ materiales in cerebro, quemadmodum sensuales in anima (§. 290). Quamobrem cum sensuales in anima adsint, ubi vocabulis istis singula ista tanquam suis nominibus insignis, quoniam anima eorum sibi conscia esse, adeoque ideas ipsorum appercipere nequit, nisi ipsæ præsententur sint ideæ, seu animæ jam actu inexistant (§. 25 *Psychol. empir.*); ubi vero ideæ sensuales animæ actu insunt, in cerebro quoque iisdem coexistent materiales (§. 113): per ideas hæc materiales vocabulorum, vel aliorum quorumcunque signorum, in cerebro repræsentantur singula, quæ ad notionem speciei vel generis cujuscunque constituendam requiruntur. Integra igitur notio speciei vel generis cujuscunque per has ipsas ideas materiales repræsentatur.

Notio generis vel speciei quomodo in corpore repræsentatur.

Patet adeo, si prima mentis operatio in cognitione symbolica absolvatur, qualis communiter a nobis fieri assolet, non modo propter facilitatem multo majorem, quam quæ in intuitiva locum habere potest, verum etiam quod notiones sic fiant magis claræ atque distinctæ (§. 284 *Psychol. empir.*), eam mechanice quoque in cerebro absolvi, hoc est, nihil inesse notioni, qua quid in universali repræsentatur, quod non æque mechanice repræsentetur in corpore. Equidem cum in cognitione intuitiva directioni attentionis & conservationi tam eiusdem, quam idearum, super quibus fit reflexio, locus sit (§. 326 *Psychol. empir.*), hisque actibus animæ respondeant quoque motus in corpore, seu conatus saltem eosdem producendi, quemadmodum in superioribus pluribus propositionibus ostendimus; notionis quoque formationi, hoc est, actibus mentis quædam in corpore respondent, ut corpus eo momento non prorsus ferietur, dum anima super suis perceptionibus reflectit: non tamen ideo ipsa notio in cerebro mechanice repræsentatur, propterea quod non repræsentantur singula, quæ notionem ad eam constituendam ingrediuntur, quemadmodum fieri debet, ubi ipsa notio mechanice repræsentanda, & in cognitione symbolica actu fieri ex

Wolffii Psychologia Rationalis.

Z

propoſi-

propositione præsentate patet. Sane si menti non inesset actus apperceptionis, cui nihil in corpore respondere potest; nec notio in cognitione intuitiva absolvi posset, sed semper ad symbolicam ex necessitate recurrendum esset, quemadmodum nunc militatis gratia contingit.

§. 396.

Abstrahorum in corpore mechanice representatio.

Quoniam notiones quantumlibet abstractæ eodem prorsus modo symbolice exprimi possunt, quo infimæ, quæ ab ipsis individuis abstrahuntur ad species infimas constituendas; *notiones quantumlibet abstractæ per vocabulorum ideas materiales, quibus singula communia horumque subjectum & inexistencia indigitatur, in cerebro mechanice representantur.*

Genera quæcunque superiora, quorum notiones maxime abstractæ sunt, nil continent, nisi quod in ideis individuorum contineatur, indeque abstrahi poterat, modo duo vel plura individua huic instituto commoda sua sponte menti a sensu atque imaginatione objicerentur, antequam notiones minus abstractæ formarentur, a quibus deinde aliæ porro abstrahuntur (§. 327 *Psychol. empir.*). Et sane cum vocabula sint signa nostrarum perceptionum, aut eorum, quæ percipiuntur (§. 271 *Psychol. empir.*); non intelliguntur nisi per ea, quæ in perceptionibus nostris actu continentur, quantumlibet abstracta fuerint, quæ denotant (§. 952 *Ontol.*).

§. 397.

Notiones rerû immaterialium in corpore.

Similiter cum per vocabula, tanquam signa artificialia (*not. §. 958 Ontol.*), adeoque vim significandi ab arbitrio hominum habentia (§. 958 *Ontol.*), non minus ea, quæ notionem abstractam rerum immaterialium, quam materialium ingrediuntur, atque subjectum illarum determinationum designari possint; *notiones quoque rerum immaterialium, quantumlibet abstractæ, per vocabulorum ideas materiales, quibus singula communia horumque subjectum & inexistencia indigitatur, in cerebro mechanice representantur.*

Inter res immateriales percipimus animam nostram, quæ sibi conscia est sui ipsius. Et eatenus, quatenus sibi conscia est, ideas habemus, per quas vocabula res immateriales & iisdem quæ conveniunt significantia intelliguntur. Vi autem horum vocabulorum per ideas materiales in cerebro representantur, quæ cum in sensus minime incurruunt, ideis materialibus destituuntur.

§. 398.

Cur in symbolica cognitione intellectus operatio prima confundatur cû secunda.

In cognitione symbolica prima mentis operatio cum secunda confunditur. Etenim prima intellectus operatione ea, quæ rei cuidam insunt, representantur tanquam inter se & a re, cui insunt, diversa (§. 331 *Psychol. empir.*), & ubi notiones universales formantur, tanquam pluribus communia (§. 283 *Psychol. empir.*), consequenter eidem in cognitione symbolica respondere nequit nisi recensio vocabulorum, quibus tanquam nominibus suis insigniuntur ea singula, quæ pluribus communia sunt, & commune subjectum, cui eadem præcisè aliis insunt (§. 328 *Psychol. empir.*). Enimvero si hæc nomina tantummodo nude proferantur, non constat, utrum per ea plura entia se invicem distincta, & quorum nullum ad alterum refertur, indigitare, an vero subjectum aliquod, cui nonnisi pluribus communia insunt, & hæc ipsa communia, quæ eidem insunt, significare volueris. Necessè igitur est, ut per vocabula quoque exprimat

inexi-

inexistentia pluribus communium in uno quodam subjecto. Atar! ubi effers vocabula, quibus denotantur subjectum, ea, quæ eidem insunt, & horum inexistencia seu nexus cum subjecto, seu ubi ea, quæ tanquam a re diversa spectamus, porro tanquam eidem inexistencia, vel ad eam quocunque modo spectantia consideramus, actum iudicii affirmativi absolvimus (§. 350. 351 *Psychol. empir.*), quem secundam esse intellectus operationem constat (§. 53 *Log.*). In cognitione adeo symbolica prima mentis operatio cum secunda confunditur.

Fit hoc necessitate, quemadmodum ex demonstratione propositionis presentis intelligitur: quod ut appareat, exemplo aliquo propositionem presentem illustrare non inutile est. Ponamus tria in tabula delineata esse rectangula triangula, quæ uno obtutu comprehendere potes. Quodsi jam attentionem successive dirigis in altitudines, bases, hypotenusas, angulum rectum, angulum obliquum ad basin & alterum obliquum ad verticem, & horum tibi tanquam tribus istis figuris communium concius es; notionem triangulorum rectangulorum habes. Enimvero si jam ore profers vocabula sequentia: *triangulum rectangulum, altitudo basis, hypotenusas, angulus rectus, obliquus angulus ad verticem, obliquus angulus ad basin*; exinde nondum intelligitur, an vocabulum triangulum rectangulum designet aliquod subjectum in communi, cui, quæ per cetera vocabula indigitantur, insunt. Quamobrem ubi ex verbis prolatis idem palam fieri debet, necesse est, ut ceterorum inexistenciam significes dicendo v. gr. *Triangulum rectangulum est figura, cuius altitudo & basis intercipiunt angulum rectum, hypotenusas vero cum utraque efficit angulum obliquum ad verticem & ad basin*; vocabulum enim est non modo indicat, triangulum hic spectari tanquam aliquod subjectum, sed inexistenciam quoque ceterorum, quæ enuntiantur, indigitat, & vocabula intercipiunt, efficit cum aliis quibusdam modum inexistenciam distinctius indicant. Enimvero hoc pacto notio eodem modo effertur, quo iudicium affirmativum enuntiat. Atque ita prima mentis operatio cum secunda confunditur. Obiter moneo, notionem non confundendam esse cum definitione, quæ non nisi quædam eius species est. Unde quæ de notione in genere demonstrantur, ad definitiones quoque spectant.

§. 399.

Quoniam definitione significatur notio completa atque determinata termino cuidam (quo scilicet subjectum quoddam commune indigitatur) respondens (§. 152 *Log.*); definitiones per modum iudicii alicujus affirmativi symbolice effertur, seu formam enuntiationis habent & in numerum propositionum identicarum referuntur (§. 214 *Log.*).

Cur definitiones habeant formam enuntiationis.

E. gr. quando trianguli definitionem ita efferimus: *Triangulum est figura tribus lineis terminata*; definitio habet formam propositionis affirmativæ: imo quod sic exprimitur, in ratiociniis, seu eorum expressione symbolica syllogismis, propositionis locum tuetur.

§. 400.

In cognitione symbolica notio formam tantummodo externam iudicii refert, ab eodem tamen vi significandi differt. Quod in cognitione symbolica notio habere debeat formam externam iudicii jam constat (§. 398). Enimvero vocabulum, quo denotatur subjectum determinationum communium, in notione significat subjectum cum ipsis hisce determinationibus, quæ prædicati locum tueri videntur; ast in iudicio prædicarum non refertur ad determinationes, quæ ingrediuntur notionem subjecti (§. 40. 41 *Log.*), sed significat vocabulum, quo denotatur subjectum, subjectum aliquod de-

Differentia intrinseca notionis & iudicii in cognitione symbolica.

terminationum diversarum ab iis, quæ ingrediuntur notionem prædicati (§. cit.). Vi adeo significandi differt iudicium a notione in symbolica cognitione, adeoque tantummodo formam iudicii externam refert.

E. gr. Si dicas: Triangulum est figura tribus lineis terminata; vocabulum trianguli non significat nisi figuram tribus lineis terminatam, ita ut ipsum cum pluribus eundem habeat significatum. Enimvero si dixeris: Triangulum habet tres angulos; vocabulum triangulum significat figuram tribus lineis terminatam, non vero simul significat tres angulos, qui figuræ tribus lineis terminatæ tribuuntur, neque adeo hic cum pluribus eundem habeat significatum, quæ prædicatum cum copula exprimit. Quod si scrupulose ac acutius discernere velis notionem symbolice expressam, quando definitionem, quando propositionem identicam referat, dici poterat, nomen commune in casu priore non denotare nisi subiectum illarum determinationum, quæ per vocabula cetera indigitantur; at in posteriore significare vage subiectum quarundam determinationum necessariorum & huic deinde tribui determinationes istas determinate enuntiatas per modum prædicati. Erunt forsan nonnulli, quibus nimia videretur hæc scrupulositas, sed nimium videri non debet discernendi acumen, ubi differentia rebus ipsis inest. Nec est, quod inutilem scrupulositatem dixeris. Plurimum enim facit ad acumen psychologium, quo in Moralibus felicissime uteris in non satis perviis, non indiscreta relinqui, quæ discerni ullo modo possunt. Neque dubito quin hanc differentiam in oratione attenderemus; modo sermonis usus commode id ferret. Non alio sane fine in definitionibus sæpe abstinemus a copula & ejus loco ponitur vocabulum dicitur, vel aliud æquipollens.

§. 401.

*Cur per
solam re-
flexionem
& ab-
stractionem
notiones
non fiant
completæ
& deter-
minatæ.*

Per solam reflexionem & abstractionem notiones universales completæ ac determinatæ non constituuntur. Etenim cum reflexio successiva directione attentionis in communia tota absolvatur (§. 257 *Psychol. empir.*), nec abstractione quicquam obtineatur, nisi quod communia ista tanquam a rebus perceptis, quibus insunt, diversa spectentur (§. 282 *Psychol. empir.*), & nominum impositione quasi actu separentur (§. 280. 284 *Psychol. empir.*), notiones universales, quæ per solam reflexionem & abstractionem formantur, ingrediuntur, quæ pluribus communia cognoscimus & cum aliis diversis subiecto alicui inexistere posse agnoscimus. Enimvero inde nondum constat, utrum communia ista contineant, nec plura, nec pauciora, quam quæ ad res ejus generis, vel speciei agnoscendas & a rebus alterius generis vel speciei distinguendas sufficiunt, an vero quædam adsint, quæ abesse debebant, aut absint, quæ adesse debebant. Ignoratur adeo, utrum completæ ac determinatæ sint, nec ne (§. 92. 123 *Log.*). Per solam igitur reflexionem & abstractionem notiones completæ ac determinatæ non constituuntur.

Notiones completæ ac determinatæ generum ac specierum sunt definitiones (§. 152 *Log.*). Enimvero nisi genericæ sint definitiones, quarum veritas per se manifesta est, quod quæ assumuntur citra probationem assumi possint, absque demonstratione rarissime constabit, quod sint rite determinatæ. Et quamvis successu temporis casus diversi obvii loquantur, notionem esse incompletam, & quædam, quæ deficiunt, inde suppleantur; medela tamen hæc vitium non tollit. Neque enim certus esse potes, tibi determinationes omnes rei existentis esse perspectas, quæ definitionem ejus ingredi debent. Sed ea ex doctrina logica de definitionibus & ontologica tam de ente in genere, quam universali in specie dudum patent. Imo dudum evicimus (§. 55 *Log.*), notiones universales non posse formari absque secunda & tertia mentis operatione.

§. 402.

§. 402.

Judicia intuitiva non excedunt vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Etenim judicii affirmativi actus in cognitione intuitiva absolvitur, si ea, quæ tanquam a re diversa spectamus, porro tanquam eidem inexistens vel ad eam quocunque modo pertinentia consideramus (§. 343 *Psychol. empir.*). Prima mentis operatione ea, quæ rei insunt, tanquam ab eadem diversa nobis repræsentamus (§. 331 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum prima mentis operatio non excedat vim repræsentativam universi, qualis in anima datur (§. 393); vim istam minime excedit, quod quid rei inexistens anima spectet tanquam ab ea diversum. Porro si ad id, quod rei inest, & ad rem ipsam, quam percipimus, simul attentionem nostram dirigimus; nobis conscii sumus, id, quod tanquam a re diversum nos modo spectasse meminimus, eidem inexistere vel alio quodam modo ad eandem referri. Enimvero cum quæ ad idearum sensualium atque phantasmatum productionem, nec non memoriam spectant, vim repræsentativam animæ non excedant, quemadmodum per anteriora satis patet; ideo nec eandem excedit, quod quid tanquam rei perceptæ inexistens aut quocunque alio modo ad eandem referendum spectemus. Patet adeo ad actum judicii affirmativi in cognitione intuitiva nihil requiri, quod vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedat. Ipse igitur actus judicandi eandem minime excedit.

Judicia intuitiva non excedunt vim repræsentativam.

Porro si prædicatum subjecto simpliciter repugnet, actus judicii negativi absolvitur, si subjectum tibi repræsentet, cui idem repugnat, & subjectum aliud, cui idem inest, ac id quod alteri inest, consideres tanquam ab eo diversum, idemque referens ad prius consideres tanquam eidem non inexistens (§. 345 *Psychol. empir.*). Non alia igitur ad hunc judicii actum requiruntur, quam ut subjecta duo simul percipias & quid, quod uni inexistit, tanquam ab utroque diversum, uni autem inexistens, alteri non inexistens consideres. Enimvero nemo non novit, sensu ac imaginatione duo entia simul percipi posse, consequenter hanc simultaneam perceptionem vim repræsentativam universi, qualis in anima est, non excedere. Enimvero per ea, quæ de judicio affirmativo ostendimus, patet eadem nec superiores esse actus ceteros, quibus quid uni inexistens spectatur tanquam diversum ab utroque, aut tanquam inexistens uni, non inexistens alteri. Nihil ergo ad actum judicii negativi in hoc casu requiritur, quod vim repræsentativam universi, quæ in anima datur, excedat, adeoque nec integer judicii negativi actus in hoc casu eandem excedit.

Quod si prædicatum simpliciter subjecto non repugnet, actus judicii negativi absolvitur, si subjectum, cui idem non inest, in oppositis casibus tibi repræsentet, in quorum uno prædicatum eidem inest, in altero non inest, ac id, quod uni inest, consideres tanquam diversum ab eo, idem-

idemque referens ad prius consideres tanquam eidem non inexistentem (§. 346 *Psychol. empir.*). Actus igitur judicandi in hoc casu a præcedente non nisi in eo differt, quod duo subjecta, quæ simul repræsentantur, sint ejusdem speciei, cum antea essent diversæ: id quod quoad vim repræsentativam universi nullam inducit mutationem. Imo si prædicatum, quod de subjecto negatur, subjecto alterius speciei quoque inesse possit; subjectum utrumque ejusdem esse speciei opus non est (§. 347 *Psychol. empir.*), adeoque actus judicii negativi in casu præsentis prorsus coincidit cum præcedente. Absque ulteriore itaque probatione patet, actum judicii quoque negativi vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedere.

Equidem datur adhuc aliquod judicii genus, quod ad intuitiva accedit & in demonstrationibus usui est ad ratiociniorum continuandorum cum anterioribus connexionem (§. 351 *Log.*); sed de eo dicemus inferius, ubi de demonstratione quædam annotanda venient.

§. 403.

Judiciorum in cerebro repræsentatio.

Judicia per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentari possunt. Etenim in cognitione symbolica secunda mentis operatio, seu judicium (§. 53 *Log.*), absolvitur recensione vocabulorum, quibus subjectum & ceteræ ejusdem determinationes accidentales, si quæ adfunt, prædicatum & nexus ejusdem cum subjecto in affirmativis, repugnantia in negativis exprimuntur (§. 350 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum vocabulorum dentur ideæ materiales (§. 290); per has ipsas judicia in cerebro repræsentari possunt.

Nihil in his difficultatis est, præsertim cum jam ante ostenderit, materialem notionis in cerebro repræsentationem eodem modo fieri debere, quo judicia repræsentantur (§. 398. 396).

§. 404.

Cur id semper fiat, ubi sermonis usu pollemus.

Quoniam judicia, si vocabulis efferuntur, magis distincta sunt, quam in cognitione intuitiva (§. 351 *Psychol. empir.*); *sermoni adjecti non judicare solemus absque vocabulis, seu judicia symbolice semper efferre solemus.* Quamobrem cum porro constet, judicia symbolice expressa seu verbis elata, hoc est, enuntiationes per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentari posse (§. 403); *sermonis usu ubi pollemus, judicia quoque per materiales vocabulorum ideas in cerebro omnia repræsentari solent.*

§. 405.

Ratiocinium num vi animæ superius.

Ratiocinium vim repræsentativam universi non excedit. Ratiocinium categoricum tribus constat propositionibus, quarum una est judicium intuitivum, seu sumitur, quod ea jam mentem subeat, aut, si mavis, ejusdem nobis conscii simus; secunda nobis ob terminum cum prima communem in memoriam recurrit; tertia vero formatur combinando terminos seu notiones in duobus prioribus judiciis diversas (§. 354 & seqq. *Psychol. empir.*). Jam non repugnat vi repræsentativæ universi, qualis in anima datur, judicium intuitivum (§. 402). Neque eidem repugnat, quod vi imagi-

imaginationis ob terminum communem in memoriam revocetur iudicium aliquod præteritum (§. 224. 225. 280). Denique quod duorum istorum iudiciorum nobis simul conscii super iis reflectimus & terminum communem ab iis separemus, qui vero diversi relinquuntur, eos inter se combineamus, per imaginationem etiam materialem fieri potest (§. 334 & seqq. §. 340 & seqq.), adeoque nec iudicii tertii formatio vim repræsentativam universi excedit. Imo cum duo iudicia terminum communem habentia, si simul percipiuntur, exhibent perceptionem rei præsentis, tertium exinde formatum iudicio intuitivo æquipollet (§. 51 Log.). Atque adeo hoc etiam pacto facilius patet, iudicii istius formationem non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Nihil adeo in omni syllogismo categorico occurrit, quod vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, sit superius. Quare ratiocinium categoricum vim repræsentativam universi minime excedit.

Similiter in syllogismo hypothetico & quidem in modo ponente vel quid esse agnoscimus atque meminimus, ideo etiam aliud quid esse debere; hoc alterum quoque esse iudicamus (§. 385 *Psychol. empir.*), vel quid non esse agnoscimus atque meminimus, ideo etiam aliud quid non esse debere; & hinc hoc alterum quoque non esse iudicamus (§. 386 *Psychol. empir.*). Syllogismus adeo hypotheticus denuo constat tribus propositionibus, quarum una aliquid esse vel non esse iudicamus, quod intuitivum plerumque iudicium est, aut ante cognitum in memoriam nobis revocatum; altera nobis in memoriam revocatur, quod eam alias cognoverimus, scilicet quod si hoc sit, vel non sit, etiam aliud esse vel non esse debeat; tertia denique ex anterioribus formatur, auferendo ex secunda primam, quæ ipsi inest, ut sic tertia relinquatur, consequenter per divisionem idearum formatur. Eodem igitur, quo ante, modo patet ratiocinium hypotheticum in modo ponente vim repræsentativam universi non excedere. In modo tollente quid non esse agnoscimus atque meminimus, idem esse posito quod sit aliud, & inde hoc non esse iudicamus (§. 387 *Psychol. empir.*). Denuo igitur ratiocinium tribus constat propositionibus. Prima est iudicium intuitivum, quo iudicamus hoc non esse; altera est iudicium aliquod præteritum, quod beneficio præsentis in memoriam revocatur; tertia denique est iudicium per divisionem idearum formatum. Quoad præsens adeo institutum modus tollens non differt a ponente, atque adeo denuo ut ante patet, ratiocinium modi tollentis vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedere.

Denique si ratiocinium fuerit disjunctivum, unum ex duobus vel pluribus existere agnoscimus, quorum uno existente cetera non existunt, ac inde cetera non existere iudicamus, vel cetera non esse agnoscimus, & unum ideo esse iudicamus (§. 389 *Psychol. empir.*). Habemus igitur denuo tria iudicia,

judicia, quorum uno unum existere in modo ponente, unum vel plura non esse in modo tollente judicamus, quodque intuitivum est; alterum nobis in memoriam revocatur ope intuitivi, id scilicet, quo judicamus uno existente cetera non existere, vel ceteris non existentibus, unum existere; tertium vero formatur per divisionem idearum, scilicet quod unum sit, vel quod unum ceterorum sit. Atque ita denuo patet, ratiocinia quoque disjunctiva non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, quemadmodum ante.

Ostendimus itaque ratiociniorum, unde ceteræ resultant, omnes species, nempe categorica, hypothetica & disjunctiva, vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedere. Atque adeo in genere pronuntiare licet, ratiocinia non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur.

Si a syllogismis crypticis & ratiociniis ex aliis resultantibus discefferis, non dari alias illorum species, quam categoricos, hypotheticos & disjunctivos ex Logica patet, ubi plures non occurrunt: ut verò evidentius pateat, idem mox evincemus. Enimvero syllogismi cryptici ad formam manifestam præcedentium semper reducuntur, neque adeo quicquam habent, quod in præsentem negotio diversitatem inducat. Absonum adeo foret ea particulatim hic expendi, quæ de ipsis in Logica (§. 421 & seqq.) traduntur. Id evidentius apparet ex modo, quo in syllogismos crypticos incidimus. Accidit enim, si eidem notioni complexæ propositiones diversæ respondere possunt, & ex iis in ratiocinando ea eligitur, quæ in formam syllogismi non quadrat (§. 401 *Psychol. empir.*). Neque enim ideo quid vel in numero propositionum, vel in modo ad easdem perveniendi quicquam mutatur. Et quamvis quædam adhuc cryptes dentur, quæ sub hac regula non comprehenduntur, veluti enthymemata (§. 423 *Log.*), & si in prima figura terminus medius fuerit negativus (§. 436 *Log.*); nihil tamen difficultatis ea facessunt. Ratiocinatio polysyllogistica & aliæ quædam argumentationes pluribus ratiociniis constant, quorum cum singula vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedant, nec omnia simul eandem excedunt. Conca-
tenationem vero eorundem quod attinet, de ea mox dicemus sigillatim.

§. 406.

Ratiociniorum primitivorum & derivativorum differentia.

Ratiocinia primitiva appello, quæ ex aliis se prioribus ortum minime ducunt, seu quæ in alia simpliciora resolvi non possunt. *Derivativa* vero, quæ ab aliis se prioribus ortum trahunt, seu in alia simpliciora resolvi possunt.

Ita syllogismi categorici sunt primitivi: neque enim dantur syllogismi alii ipsis prioribus, unde ortum suum trahunt, seu in quos tanquam se simpliciores resolvi possint, cum ex essentia atque natura hominis veluti sponte sua fluant (§. 354 & seqq. *Psychol. empir.*). Similiter syllogismi hypothetici sunt primitivi ex ratione eadem (§. 385 & seqq. *Psychol. empir.*). Neque obstat hypotheticos ad formam categoricorum reduci posse (§. 413. 415 *Log.*): etenim quæstio iam non est de eo, an syllogismus aliquis ad aliam formam reduci possit, sed num ex alio tanquam se priori derivetur. Enimvero Sorites sive categoricus, sive hypotheticus syllogismus derivativus est, cum ex pluribus syllogismis, vel categoricis, vel hypotheticis in unum contractis oriatur (§. 468. 472 *Log.*).

§. 407.

Quotnâ syllogismi primitivi dantur.

Syllogismi primitivi non dantur nisi categorici, hypothetici & disjunctivi. Propositiones sunt vel categoricæ, vel hypotheticæ (§. 216. 218 *Log.*). Ex categoricis componuntur syllogismi categorici (§. 361 *Log.*), ex hypotheticis & categoricis hypothetici (§. 404 *Log.*). Inter propositiones compo-

compositas præter hypotheticam locum habent copulativæ (§. 315 Log.), & disjunctivæ (§. 316 Log.). Jam cum in propositione copulativa subjecto eidem tribui possint sigillatim singula prædicata, aut ab eodem removeri, ubi negativa fuerint, vel utrique subjecto sigillatim possit tribui idem prædicatum (§. 315 Log.); ubi propositiones copulativæ, quæ formam categoricarum non mutant, ingrediuntur syllogismum, is formam syllogismi categorici non mutat, et si pro multitudine subjecti vel prædicati in plures syllogismos categoricos resolvi possit, adeoque inde syllogismus primitivus peculiaris formæ non oritur (§. 406). Si propositio disjunctiva ingreditur syllogismum, syllogismus disjunctivus oritur (§. 416 Log.). Patet adeo præter syllogismos categoricos non esse alios primitivos, quam hypotheticos & disjunctivos.

Logici scholastici propositiones modales a ceteris distinguunt pro diversitate modi prædicandi, prout nempe prædicatum vel necessario, vel contingenter convenit suo subjecto: unde quoque syllogismos modales tanquam peculiarem syllogismorum speciem considerant, quæ tamen a categoricis non nisi forma propositionum diffidet. Enimvero cum nos propositiones contingenter veras ad determinatas reduci jufferimus, cum alias respuat scientia, sicque eadem hypotheticam consequantur necessitatem; spinas Scholasticorum de propositionibus & syllogismis modalibus non attigimus. Si quis vero formam propositionis modalis servare voluerit, veluti *neesse est hominem mori*, pro *homo necessario moritur*; non tamen hæc forma obstabit, quo minus syllogismum, quem ingreditur, vel pro categorico, vel pro hypothetico habeamus.

§. 408.

Argumentatio per consequentias immediatas non excedit vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Quod si enim perpendas, quæ de ratione hujus argumentationis dicta sunt alibi (§. 411 & seqq. *Psychol. empir.*); non videbis nisi talia assumi, quorum rationem in anterioribus ex vi repræsentativa universi, qualis in anima est, dedimus: id quod particulatim eundo per omnes casus ostendere nimis prolixum foret. Quamobrem satis hinc patet, nec argumentationem per consequentias immediatas vim illam repræsentativam universi, quæ animæ inest, excedere.

Consequentie immediate nū vim repræsentativam universi excedāt.

Dare lubet exemplum aliquod, ut appareat, quomodo quis eundo per singulos casus perspicere possit, ad consequentias immediatas a ratiocinante proferendas non requiruntur istiusmodi actus, qui singuli a vi repræsentativa universi, quæ animæ inest, proficisci possunt.

§. 409.

Ratio, cur per consequentiam immediatam ratiocineris, desumpta est ab istiusmodi actibus, qui a vi repræsentativa universi animæ inexistente proficiuntur. Ratio enim, cur per consequentiam immediatam ratiocinamur, continetur hoc theoremate: si de propositione data judicia logica formes & perspecta fuerint theoremata de propositionibus se mutuo ponentibus; ex propositione data tanquam præmissa inferes conclusionem (§. 411 *Psychol. empir.*). Propositio data, quatenus ejus tibi conscius es, hic sese habet per modum rei sensu perceptæ, adeoque si judicium logicum de eadem formas, veluti de propositione: *omnis homo est mortalis*, eam esse universalem.

Idem specialius ostēditur.

Wolffii Psychologia Rationalis.

A a

saliter

saliter affirmantem, seu hic quid affirmari de omni (scilicet individuo ad aliquam speciem pertinente), perinde est ac si iudicium super re percepta reflectendo formares. Quodsi jam perspecta fuerint theorematum de propositionibus se mutuo ponentibus, veluti in casu præsentem, quod posita universali ponenda etiam sit quævis subalternans (§. 451 *Log.*), scilicet quosdam homines esse mortales; beneficio termini communis, qui est propositio universalis, idem tibi in memoriam revocas (§. 117 *Psychol. empir.*). Atque hinc inferis: etiam in hoc casu ponendam esse subalternantem, scilicet quosdam homines esse mortales. Nihil igitur hic occurrit, quod non locum habeat in syllogismo categorico (§. 394 & seqq. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum ratiocinium categoricum, quod in primitivorum numero est (§. 407), non excedat vim repræsentativam universi (§. 405); nec actus isti, quibus continetur ratio argumentationis per consequentiam immediatam, eam excedunt, adeoque ab eadem proficiuntur.

Quodsi supponas te sæpius argumentatum ex propositione universali inferendo subalternantem, veluti: *Omnes homines sunt mortales. Ergo quidam homines sunt mortales*, & attentionem dirigens in universalitatem aliqujus propositionis, veluti *omnis sapiens eligit media sui convenientia*, & modi inferendi, quo alias usus, recordatus (§. 225) denuo inferis: *Ergo quidam sapientes eligunt media sui convenientia*; nec hic occurrit nisi quod vi memoriæ ac imaginationis, consequenter & vi repræsentativæ universi, qualis in anima datur, conveniens est, cum in superioribus illius ex hac rationem reddiderimus. Constat adeo etiam in hoc casu ratio argumentationis per consequentiam immediatam istiusmodi actibus, qui a vi repræsentativa universi animæ inexistente proficiuntur.

Studio elegimus theorema generale, cum, quæ de eodem evincuntur, valeant de singulis specialibus, atque quæ hic dicuntur tantummodo nude ad cetera specialia applicari debeant, ubi perspicere volueris, quod nec in iis supponantur actus alii, quam qui a vi repræsentativa universi proficisci possunt.

§. 410.

Judicia discursiva non excedunt vim repræsentativam animæ datur.

Judicia discursiva non excedunt vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Judicia enim discursiva per ratiocinium eliciuntur (§. 51 *Log.*), adeoque conclusiones syllogismorum sunt (§. 335 *Log.*). Enimvero ratiocinia vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedunt (§. 405). Ergo nec judicia discursiva eandem excedunt.

Porro judicia discursiva quoque sunt, quæ per consequentiam immediatam inferuntur, cum consequentiæ immediatæ numero ratiociniorum accenseantur (§. 459 *Log.*). Constat vero nec consequentias immediatas excedere vim repræsentativam universi, quæ in anima datur (§. 408). Quamobrem nec judicia discursiva, quæ per consequentias immediatas inferuntur, vim repræsentativam universi in anima excedunt.

Non opus est ut idem sigillatim ostendatur de iis, quæ sunt conclusiones ratiociniorum derivativorum, cum id per se satis pateat vi definitionis istorum ratiociniorum (§. 406).

§. 411.

§. 411.

Judicia, quæ per modum intuitivorum formantur in continuatione ratiociniorum, - vim repræsentativam universi non excedunt. Etenim ratiocinia continuaturi pro iis concatenandis plurium syllogismorum conclusiones considerantur instar notionis complexæ, ac inde formatur judicium eodem modo, quo per reflexionem de re percepta formatur (§. 492 Log.). Cum conclusiones istæ sint judicia discursiva, quæ vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedunt (§. 410), ad formandum vero inde judicium non alii requirantur actus, quam qui ad formandum judicium aliud intuitivum requiruntur per modo dicta, hique ipsi actus a vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, proficisci possint (§. 402); nec judicia ista, quæ in continuatione ratiociniorum per modum judiciorum intuitivorum formantur, vim repræsentativam universi in anima excedunt.

Num eâ excedant judicia ad concatenationem necessaria.

Quoniam in syllogismorum concatenatione nihil occurrit, quod difficultatem movere poterat præter hæc judicia (§. 492 Log.); abunde jam patet in omni demonstratione ac probatione concatenationem syllogismorum vim animæ minime excedere, quam tanquam essentiam ac naturam ipsi vindicavimus (§. 66. 67).

§. 412.

Quoniam judicia omnia vel intuitiva sunt, vel discursiva (§. 51 Log.), vel per modum intuitivorum in concatenatione ratiociniorum formata (§. 492 Log.), constat vero judicia intuitiva (§. 402), discursiva (§. 410) & per modum intuitivorum in concatenatione syllogismorum formata vim repræsentativam universi non excedere, qualis in anima datur (§. 411); ideo jam patet, *nullum omnino dari judicium, quod vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedat, vel ab ea proficisci nequeat.*

Nullum judicium eandem excedere.

§. 413.

Et quia judicium secunda, ratiocinium tertia mentis operatio est (§. 53 Log.), nullum vero judicium (§. 412), nullum etiam ratiocinium vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedit (§. 405. 408); *secunda & tertia intellectus operatio vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedit.* Imo cum nec prima eadem superior sit (§. 393), neque plures hisce tribus dentur mentis seu intellectus operationes (§. 52 Log.); ideo jam liquet, *nullam dari mentis seu intellectus operationem, quæ vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedat, seu, quod perinde est, non aliam in anima vim supponendam esse, quam qualis est repræsentativa universi, ut omnibus operationibus intellectus sufficiat.*

Nullam quoque operationem mentis eadē superiorem esse.

§. 414.

Ratiocinia in cerebro per ideas materiales vocabulorum, quibus efferuntur judicia illorum compositionem ingredientia, repræsentantur. In cognitione enim symbolica ratiocinia exprimentur propositionibus determinatis, quibus efferuntur judicia, ex quibus constant (§. 368 Psychol. empir.). Quo-

Ratiociniorum in corpore repræsentatio mechanica.

niam itaque propositiones singulæ ex vocabulis componuntur (§. 320 *Log.*), & singulis vocabulis respondent ideæ materiales (§. 290), quæ ideis vocabulorum in anima sive sensu (§. 113), sive imaginatione productis coexistunt (§. 206); singulæ istæ propositiones per has ideas materiales, adeoque & ratiocinia ex iisdem constantia in cerebro repræsentantur.

Idem etiam sic ostenditur. Ratiocinia in universum omnia ex judiciis componuntur, quemadmodum eundo per omnes species in Logica prolixe descriptas & per ipsam definitionem ratiocinii intelligitur (§. 50 *Log.*). Enimvero judicia singula, qualiacunque fuerint, per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentantur (§. 403). Ergo & per easdem in eodem repræsentantur ratiocinia in universum omnia.

Neminem fore arbitror, qui nobis objiciat, evincit tantummodo possibilitatem, non vero actualitatem repræsentationis mechanicæ ratiociniorum, propterea quod non ostendatur, eodem tempore, quo ideæ vocabulorum animæ insunt, eorum quoque ideas materiales vi corporis produci seu saltem in eodem oriri. Et si enim haud difficile fuisset, specialius ostendere, quomodo in corpore ex aliis motibus præexistentibus oriuntur ideæ vocabulorum materiales, quando eorundem ideæ in anima existunt, non tamen opus esse existimamus in has ambages ut descendamus. Etenim ideæ in anima debentur vel sensui, vel imaginationi, quemadmodum ex modo, quo ratiocinia in anima oriuntur, abunde intelligitur. In genere autem evicimus, non minus phantasmatis (§. 206), quam ideis sensuabilibus singulis singulas in cerebro coexistere ideas materiales (§. 113). Sufficit itaque ad ista principia provocari.

§. 415.

*Eandem
semper
fieri, quo-
ties ra-
tiocina-
mur.*

Quoniam ratiocinia in cognitione symbolica sunt magis distincta, quam in intuitiva (§. 369 *Psychol. empir.*), imo ratiociniorum in cognitione intuitiva ea est difficultas, ut eadem pro lubitu elicere nisi plurimum exercitatus non valeat, quemadmodum perpendicularibus, quæ de hisce ratiociniis (§. 354 & seqq. *Psychol. empir.*), & de judiciis in cognitione intuitiva absolvendis diximus (§. 343 *Psychol. empir.*), abunde constabit; in ratiocinando cognitionem symbolicam intuitivæ præferre solemus, adeoque omnia nostra ratiocinia per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentari solent (§. 414), seu nunquam ratiocinamur, quin ratiocinii quoque in cerebro mechanica fiat repræsentatio.

Quilibet in seipso experietur, sese non ratiocinari, nisi verbis efferendo judicia, quæ ad ratiocinium requiruntur, modo distincte ratiocinetur. Atque ita a posteriori confirmatur, quod ad evincendam propositionis præsentis veritatem assumimus.

§. 416.

Mechanica operationum mentis in cerebro repræsentatio.

Omnes operationes mentis seu intellectus per ideas vocabulorum materiales in cerebro repræsentantur. Repræsentantur enim in cerebro per vocabulorum ideas materiales notiones generum ac specierum (§. 395), quantumlibet abstractæ (§. 396), imo ipsarum rerum immaterialium (§. 397), judicia omnia (§. 404) atque ratiocinia (§. 415). Enimvero præter notionem, iudicium atque ratiocinium nulla datur mentis seu intellectus operatio (§. 53 *Log.*). Ergo omnes operationes intellectus per ideas vocabulorum materiales in cerebro repræsentantur.

Atque

Atque ita patet nullam fieri in anima operationem intellectus, quam cerebrum non suo modo isidem exequatur: id quod hic probe norasse proderit in sequentibus.

§. 417.

Signa qualiacunque, quibus ad res denotandas loco vocabulorum utimur, perinde ac hæc, suas habent ideas materiales. Quali acunque enim excogitentur signa, talia esse debent, quæ sensu percipi possunt: quod tanquam concedendum ab omnibus sumimus. Imo si signa hæctenus inventa, quibus diverso fine nos uti alibi (§. 290 & seqq. *Psychol. empir.*) jam ostendimus, percurramus; ea pleraque visu, nonnulla auditu percipi patet: non tamen prorsus repugnat, ut signorum loco quoque sint, quæ sensu alio percipiuntur. Quamobrem eodem prorsus modo demonstratur, iisdem competere ideas materiales, quo supra evicimus dari ideas materiales vocabulorum, tum quatenus visu, tum quatenus auditu percipiuntur (§. 290).

*Signorū
ideæ ma-
teriales.*

Signa semper desumuntur e numero sensibilibus, adeoque perinde ac sensibilia alia suas habere debent ideas sensuales & materiales. Vis significandi ex impositione arbitraria est, quæ patet ex iis, quæ de vocabulis evicimus (§. 273. 274 *Psychol. empir.*), quomodo vim significandi acquirere valeant. Nihil igitur in eo mutat, quod sunt. E. gr. Signum $+$ in Mathesi denotat additionem. Scriptum visu percipitur, adeoque in numerum visibilibus referri debet. Quatenus visibile est, radiis luminis in oculum reflexis delineatur in fundo oculi ejusdem imago, & a lumine impressus motus quidam, qualis non nisi ab istiusmodi figura fibrillis nerveis retinæ imprimi potest, ad cerebrum usque propagatur (§. 111). Ita producitur ejus in cerebro idea materialis (§. 112), sive quis noverit figuram hanc esse signum additionis, sive ignoret. Quodsi Mathematicus idem intuens recordetur, figura hac indigitari additionem; nihil propterea in idea ejus sensuali, vel materiali mutatur. Etenim idea utraque præexistit, & postea demum id, quod significatur, inde colligitur (§. 952 *Ontol.*). Obiter monemus in cognitione symbolica subinde quædam ob vocabula ad relationes rerum significandas adhibita, obscura fieri, quæ in intuitiva nihil habent difficultatis. Dic enim $+$ visibile nihil difficultatis erit, si eodem visibilibus jure censeatur eidemque sua tribuatur idea materialis, qualem omni visibili necessario convenire constat. Dic vero signum additionis: quæstio jam videbitur obscurior, utrum signum additionis habeat ideam materialem, nec ne, & ut absit obscuritas, ostendendum est idem esse visibile quoddam, nec per vim significandi quicquam in eo, qua visibili, mutari.

§. 418.

Si ad res denotandas vocabulorum loco utamur signis aliis; illarum ideæ per signorum ideas materiales repræsentantur. Quali acunque enim fuerint signa ista, perinde ac vocabula suas habent ideas materiales (§. 417). Quamobrem cum per vocabulorum ideas materiales rerum iisdem denotatarum ideæ in cerebro repræsententur (§. 395 & seqq), & signa alia in locum vocabulorum, quæ artificialia signa sunt (§. 272 *Psychol. empir.*), surrogari possint (§. 958 *Ontol.*); ubi alia adhibentur, per eorundem quoque ideas materiales in cerebro repræsentari debent res iisdem denotatæ, vel earundem ideæ, quæ animæ insunt.

*Mechanica in
cerebro
per ideas
signorum
materia-
les rerum
repræ-
sentatio.*

Ponamus in Mathesi scribi $a + b = c$, & literis a, b, c denotari lineas, quemadmodum $+$ signum additionis, $=$ signum æqualitatis esse constat. Quodsi verbis efferas, quæ signis scriptis indigitas; dicendum est, duas lineas simul sumtas vel in unum additas esse lineæ tertię æquales. In casu priori in cerebro produciuntur ideæ materiales literarum a, b, c & signorum $+$ atque $=$; in posteriori, si verba pronuntiantur, ideæ tonorum articulato- rum, quibus vocabula ista constant, seu quos auditu percipimus, dum quis clara voce:

duæ

duz linez, inquit, simul sumtz sunt æquales tertiæ. In exemplis veritas propositionis adeo evidens est, ut probatio superflua videatur, nisi quis perpendat evidentiam quoque reddi rationem in philosophia, non ut constet, quod sint vera, sed ut intelligatur, cur sint vera.

S. 419.

An intellectus in somnio operari possit.

Anima etiam in somnio operationes intellectus edere potest, veluti judicare & ratiocinari. Dum enim somniamus, res quas percipimus, imaginamur (§. 122 *Psychol. empir.*), cumque tum temporis nullæ nobis sint ideæ sensuales (§. 121 *Psychol. empir.*), nisi quando forte phantasmatum series sensatione quadam interrumpitur (§. 124 *Psychol. empir.*); phantasmata clariora sunt, quam ubi sensationibus coexistunt (§. 101 *Psychol. empir.*), ut res absentes nobis videantur præsentis (§. 127 *Psychol. empir.*). Quæ igitur ratio est, dum vigilamus, resque præsentis sensu percipimus, ut in ea, quæ percipimus, attentionem nostram dirigamus atque super iis reflectamus; eadem quoque ad hos actus adesse debet in somnio, consequenter in somnio quoque attentionem in ea, quæ percipimus, dirigimus & super iis reflectimus (§. 118 *Ontol.*). Quamobrem cum attentio & reflexio ad formandas notiones sufficiat in cognitione intuitiva (§. 326 *Psychol. empir.*); in somnio quoque prima mentis operatio quoad cognitionem intuitivam sese exercere potest. Et quoniam in cognitione symbolica ea tantummodo vocabulis tanquam nominibus suis indigentur, quæ reflectendo in ideis rerum distinguimus (§. 328 *Psychol. empir.*), vocabula vero nota in memoriam revocantur lege imaginationis (§. 273 *Psychol. empir.*), quæ in somnio tota occupata est (§. 123 *Psychol. empir.*); ideo nihil obstat, quominus prima mentis operatio in somnio etiam in cognitione symbolica absolvarur. Et eodem modo patet, quod in somnio vocabulorum usui locus sit, quotiescunque eodem opus habemus.

Eadem porro attentio & reflexio sufficit, ut de iis, quæ percipimus, judicemus (§. 343 & seqq.). Quare cum attentioni & reflexioni in somnio locus sit *per demonstrata*; quin in somnio judicare, cumque nec sermonis usus nobis in eodem denegetur *per demonstrata*, judicia quoque vocabulis exprimere valeamus, dubitari nequit. Secunda igitur mentis operatio in somnio locum habet (§. 53 *Log.*).

Denique ad ratiocinandum requiritur, ut de re percepta judicemus, & beneficio hujus judicii aliud nobis in memoriam revocemus, indeque idearum compositione ac divisione judicium quoddam formetur (§. 354 & seqq. *Psychol. empir.*). Judicia de rebus perceptis formari possunt, quemadmodum modo evicimus. Imo vidimus locum quoque esse iis, quæ debentur imaginationi atque memoriæ. Unde dubitari nequit, quin etiam in somnio nobis in memoriam revocare possimus propositionem ope præsentis. Et quia ad formandum judicium per idearum divisionem ac compositionem sufficit attentio atque reflexio, quemadmodum ex ipsis terminis

minis intelligitur (§. 139. 142. 257 *Psychol. empir.*), utrique autem in somnio locus sit *per demonstrata*; in somnio quoque ex præmissis conclusio inferri potest. Anima igitur in somnio singula agere valet, quæ ad ratiocinandum requiruntur, consequenter nil impedit, quo minus in somnio ratiocinetur, consequenter tertiam quoque mentis operationem edere potest (§. 53 *Log.*).

Idem probatur a posteriori. Etenim singulas operationes mentis in nobis experimur, quando somniamus. Quod ad res per somnium perceptas attentionem afferamus, imo super iisdem reflectamus, non uno modo patet. Quæ per somnium nobis visa, vel audita fuere, aliis narrare, imo qualia fuerint describere valemus. Necessè igitur est ut, cum eorum meminimus (§. 226 *Psychol. empir.*), ea diu perceperimus (§. 181 *Psychol. empir.*), quatenus scilicet per aliquod temporis spatium phantasma continua reproductione conservatum (§. 242). Dum igitur hoc ipso eorundem magis nobis conscius fuimus, quam alias futurum erat; perceptiones istas nobis effecimus clariore (§. 31 *Psychol. empir.*), adeoque attentionem nostram ad easdem direximus (§. 237 *Psychol. empir.*). Et quoniam ea, quæ rebus per somnium nobis occurrentibus inerant, enarrare valemus; patet ex modo dictis, nos attentionem nostram direxisse successive ad ea, quæ rebus perceptis inerant, consequenter super eadem reflexisse. Attentione & reflexione utimur, dum prima mentis operatione defungimur, eo quidem, quem dixi, modo (§. 331 *Psychol. empir.*). In somnio itaque prima mentis operatione nos defungi necessè est. Constat præterea nos sæpius conspectu eorum, quæ per somnium nobis apparent, affectibus obnoxios fieri, veluti gaudio efferrî, metu concuti, tristitia corripî, vel quasi attonitos in admirationem rapi. Enimvero cum affectus ex confusa boni & mali perceptione orientur (§. 605 *Psychol. empir.*), consequenter perfectionis cujusdam aut imperfectionis sive veræ, sive apparentis apperceptionem præsupponant (§. 511. 518 *Psychol. empir.*); necessè omnino est, ut quædam, quæ rei insunt, tanquam ab ea, cui insunt, diversa nobis repræsentemus. Prima igitur intellectus operatio sese exerit (§. 331 *Psychol. empir.*). Non addimus alia, unde idem colligi poterat.

Nos de rebus per somnium perceptis in ipso somnio judicare, nemo ignorat. Narramus enim alteri nostra in somnio facta judicia. Constat etiam nos in somniis colloqui cum aliis. Ecquis vero est qui nesciat, nullum esse sine judiciis colloquium? Patet igitur etiam a posteriori secundæ mentis operationi esse locum in somnio (§. 53 *Log.*). Et quia secunda mentis operatio primam supponit (§. 40 *Log.*), nisi judicia symbolice expressa seu propositiones tantummodo in memoriam nobis revocantur; ideo ex judiciis quoque de rebus, per somnium perceptis, latis denuo colligitur, notioni quoque in eodem esse locum.

Quod

Quod denique in somnio quoque ratiocinemur, adeoque tertiæ quoque mentis operationi sit locus (§. 53 *Log.*); memorabilia exempla mihi suggerit experientia domestica. Etenim plus simplici vice in somniis me docuisse philosophiæ quædam subtiliora capita atque consueto ex notionibus distinctis ratiocinandi more fuisse usum, probe memini. Sane pauci admodum elapsi sunt dies, ex quo per somnium auditorium meum ingredi mihi in cathedra constituto visus est adversarius quidam fastu turgidus, pietatis pomposæ affectator, hypocrita imprudentia infelix: quo conspecto cum judicarem, eum insidiosas porrigere aures, per digressionem de consensu actionis externæ cum interna disserere cœpi & continuo orationis flumine discursum continuavi ultra dimidium horæ, quantum judico, quadrantem, donec fervor animi, quo abripiebar intrinsecam hypocriteos turpitudinem delineaturus, cum somno somnio finem imponeret. Expergefactus eorum probe memineram, quæ a me dicta fuerunt, & multa ratiocinia legitimo modo inter se contexta discursui inesse deprehendi, nihil in toto discursu observans, quod non vigilans probarem.

Postulat ipsa res, ut occurrat objectioni, quam quis movere poterat. Defendimus (§. 123 *Psychol. empir.*), omne somnium a sensatione initium capere & per phantasmatum successionem, adeoque secundum legem imaginationis continuari (§. 93 *Psychol. empir.*). Hic vero ostendimus, in somniis quoque ratiociniis esse locum & eorum beneficio discursum longum in somniis continuari. Somnia igitur quoque per leges ratiocinandi continuari videntur, nequaquam per solam imaginationis legem. Et si ad speciem primo intuitu videatur composita objectio, speciei tamen fallaciam haud difficulter detegere licet. Quando enim continuationi somnii locus est, de objectis nobis sermo est, quæ tanquam præsentia spectamus; non autem de nostris cogitationibus, quæ occasione illorum objectorum oriuntur. Sane in exemplo, quod commemoravi, vi imaginationis continuo reproducebatur idea auditorii atque auditorum ac hospitis illius insidiatoris, quem quomodo huc advolasset ignorabam. Nihil adeo in præsentem propositionem continetur, quod theoriæ de somniis adversetur.

§. 420.

Cur memoria læsa ratiocinatio lædatur.

Si memoria læditur, anima ad ratiocinandum inepta redditur. Quoniam enim memoriæ sensitivæ in corpore non respondet nisi facilitas reproducenti ideas materiales, quam cerebrum contrahit (§. 294); si memoria læditur, facilitas ista in actuali quadam cerebri mutatione consistens vel prorsus tollitur, vel admodum imminui debet. Præterea cum memoriæ vi ideas reproductas recognoscamus (§. 175 *Psychol. empir.*), adeoque nobis conscii simus, nos eas jam antea habuisse (§. 173 *Psychol. empir.*); si memoria læditur aut ideas reproductas prorsus non, aut ægre nec nisi hæsitanter recognoscimus, aut prorsus non conscii nobis existentes, quod ideam reproductam jam antea habuerimus, aut ancipites hærentes, utrum eam jam habuerimus, nec ne. Quamobrem iudiciorum præteritorum aut prorsus non meminimus, aut, sicubi nobis succurrunt, dubitamus, utrum eadem antea jam didicerimus, nec ne, vel etiam num talia fuerint, cum ea nobis familiaria reddere studeremus. Quoniam itaque in ratiociniis dato iudicio uno memoria nobis suppeditare debet iudicium quoddam præteritum,

feritum, quod ita sese habere, prout sese nobis offert, probe nobis conscius sumus, aut esse saltem videmur (§. 354 & seqq. *Psychol. empir.*); si memoria læditur, de rebus obviis aut prorsus non ratiocinari possumus, aut hæsitanter ratiocinamur, consequenter anima ad ratiocinandum inepta redditur.

Cum propositione præsentē confundenda non est alia, qua ob notionum universalium oblivionem anima inepta fieri dicitur ad ratiocinandum de certis quibusdam objectis, de quibus antea ratiocinari prompte poterat: cuius quidem rei exempla dedimus alias (nos. §. 217 *Psychol. empir.*). Neque enim hic ineptitudo ad ratiocinandum particularis ab oblivione derivatur: sed cum memoria lædatur, quando ad functiones suas inepta redditur (§. 297); ineptitudo animæ ad ratiocinandum in universali quadam impotentia consistit, quæ ad omnia omnino objecta extenditur, qualiacunque fuerint. Ceterum si quis propositionem etiam ad casum istum particularem extendere velit; eidem omnino satisfacit demonstratio, cum oblivio, quatenus a corpore pendet, consistat in impotentia ideas materiales, quæ productæ aliquando fuerant, in cerebro reproducendi (§. 303), atque adeo anima privetur facilitate ideas quasdam materiales reproducendi, quam antea habuerat, in casu particulari.

§. 421.

Quoniam memoriam a causis materialibus lædi potest (§. 398), veluti vi morborum acutorum atque capitis, imo ipsa senectute (§. 299), læsa autem memoria, anima ad ratiocinandum inepta redditur (§. 420); *acautus quoque materialibus, veluti vi morborum acutorum atque capitis, imo ipsa senectute anima ad ratiocinandum inepta fieri potest.*

Curr ratiocinandi habitus a causis materialibus & senectute lædatur.

Videmus hinc subinde senes ad ratiocinandum adeo impotentes fieri, ut puerascere ideo dicantur. Non tamen omnibus senectus adeo nocua est, cum plurimi senectute adeo vegeta sint, ut memoria ipsorum non labefacteretur, nec vis imaginandi languescat: quo etiam in casu mentis operationibus funguntur senes absque ulla difficultate. Ceterum cum cerebri mutatio, in qua facilitas ista idearum materialium reproducendarum consistit, nondum satis explorata sit, neque etiam satis constat, quale esse debeat cerebrum, ut phantasmata materialia habeant celeritatem convenientem; propositionem quoque præsentem nondum satis determinate enuntiare licet. Quamobrem nobis sufficere debet intellexisse possibilitatem ineptitudinis ad ratiocinandum, utur determinare nondum valeamus, quandonam eidem locus esse debeat. Physica uberiores lucem affundet, quando magis excolta fuerit.

§. 422.

Quoniam memoriæ sensitivæ, quæ intellectualem præcedit (§. 282), in corpore non respondet, nisi facilitas reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contrahit (§. 294); *si memoria læditur, adeoque ad actiones suas inepta redditur (§. 297), cerebrum læditur: & vicissim si cerebrum læditur, memoria lædi, consequenter & anima ad ratiocinandum inepta reddi potest.*

Memoriæ & ratiocinationis læsio ex læsione cerebri.

Cum non constat, qualis sit læsio cerebri, ut memoria, consequenter etiam ratiocinandi facultas lædatur; ideo ex læsione cerebri tantummodo infertur possibilitas læsionis memoriæ ac facultatis ratiocinandi: quemadmodum paulo ante expressius annotavimus (nos. §. 421).

§. 423.

Imbecillitas iudicii est impotentia iudicandi ex defectu notionum universalium ad iudicia discursiva requisitarum.

Imbecillitas iudicii.

Requiri notiones universales ad iudicia discursiva, quæ tanquam notæ, imo familiares præsupponuntur, ex omni theoria ratiocinatorum patet (§. 354 & seqq. *Psychol. empir.*), per quæ iudicia discursiva inferuntur (§. 51 *Log.*).

Wolfsi Psychologia Rationalis.

. Bb

§. 424.

Judicia a memoria dependēs labefactatio. §. 424.
Si memoria læditur, judicium fit imbecille, seu anima ad judicandam inepta redditur. Si enim memoria læditur, anima ad ratiocinandum inepta redditur (§. 420), adeoque ex judiciis de rebus obviis intuitivis inferre nequit discursiva (§. 51 Log.). Quamobrem læsa memoria anima ad judicandum inepta redditur, adeoque judicium fit imbecille (§. 423).

Idem etiam sic ostenditur. Si memoria læditur, ad functiones suas inepta redditur (§. 297), adeoque ideæ, quas antea habuimus, nec facile reproducentur (§. 294), nec reproductæ recognoscuntur (§. 175 *Psychol. empir.*); consequenter nec propositionum, quas antea familiares experiebamur, amplius meminisse valemus (§. 227 *Psychol. empir.*), neque eas, quoties occasio tulerit, in memoriam revocare possumus (§. 228 *Psychol. empir.*). Enimvero judicium de re quadam nobis obvia laturo beneficio judicii intuitivi, quod de ea formamus, nobis in memoriam revocare debemus judicium aliquod præteritum atque nobis conscii esse, quod idem tanquam verum alias cognoverimus, quemadmodum ex omni ratiociniorum theoria perspicitur (§. 354 & seqq. *Psychol. empir.*). Memoria igitur læsa, judicia de rebus obviis ferre aut prorsus non valemus, aut ægre valemus, consequenter judicium fit imbecille, seu ad judicandum inepti reddimur (§. 423).

Imbecillitas judicii ex defectu memoriz a posteriori quoque exemplis obviis confirmatur: id quod clarius per corollarium sequens intelligitur.

§. 425.
Speciālior ratio. Quoniam memoria a causis materialibus lædi potest (§. 298), veluti vi morborum acutorum atque capitis, imo sæpius ipsa senectute (§. 299); judicium quoque a causis materialibus, veluti vi morborum acutorum atque capitis, imo sæpius ipsa senectute efficitur imbecille.

Hinc ingravescente senectute acumen judicii sæpius decrescere videmus, ac ideo ipsum ob senectutem obtusum fieri dicere solemus.

§. 426.
Eadem ulterius expansa. Similiter quia læso cerebro memoria lædi potest (§. 422); ideo quoque læso cerebro judicium fieri potest imbecille (§. 424).

Ita constat ex contusionibus capitis sæpius obtundi judicii aciem, & homines ideo dici obtusi ingenii, quod hanc vel istam capitis contusionem fuerint experti. Imo inde metus est, quo vulgo corripuntur homines, ne capitis vulnera vel contusiones lædant operationes mentis atque memoriam. Neque infrequenter redditur ratio, cur quidam ad judicandum adeo sint hebetes, quod in prima ætate caput ipsorum a parentibus vel præceptoribus frequenter fuerit percussum.

§. 427.
Notiones generum ac specierum quo modo nobis sint. *Notiones generum ac specierum non habemus, nisi quatenus individua seu singularia percipimus, & eorum, quæ in nobis sunt, nobis conscii sumus.* Genera enim & species non existunt, nisi in individuis (§. 56 Log.). Quamobrem cum species in similitudine individuorum (§. 233 *Ontol.*), genera in similitudine specierum (§. 234 *Ontol.*), genera superiora in similitudine infe-

inferiorum consistant (§. cit.), adeoque notiones tam generum, quam specierum nonnisi ea contineant, quæ in pluribus individuis eadem sunt (§. 195 *Ontol.*), hæc vero, quæ rebus perceptis insunt, a nobis actu separari non posse constet, ut ea percipiamus absque suo subjecto, cui insunt; notiones quoque generum ac specierum non habere possumus, nisi quatenus individua percipimus, aut, si notiones universales ad animam spectant, quatenus eorum, quæ animæ sunt, eadem sibi conscia est.

Idem quoque unusquisque in se experiri potest. Nemo enim v. gr. hominem in genere percipere potest, nisi quatenus ea, quæ omnibus hominibus communia sunt, perspicit in uno vel aliquot individuis. Neque quisquam experietur, se vi imaginationis repræsentare sibi posse subjectum, cui non alia insint, nisi quæ, pluribus individuis communia, notionem generis vel speciei cuiusdam ingrediuntur. Evidentius hoc patet in figuris, veluti si figuram vel triangulum in genere tibi imaginari volueris.

Imo ratio etiam quædam a priori dari potest, cur impossibile sit sibi repræsentare subjectum, quod non alias capiat determinationes nisi universales, veluti genericas vel specificas. Constat enim in omni notione universali tam generis, quam speciei deprehendi, quæ indeterminata sunt (§. 230 *Ontol.*). Impossibile vero est, ut tibi quid repræsentas, quod indeterminatum est. Quodsi vero in subjecto, quod percipis, nihil prorsus indeterminati deprehenditur, sed idem omnimode determinatum est; individuum percipis (§. 227 *Ontol.*). Notionem igitur generis, vel speciei non habes, nisi quatenus singularia percipis, aut, si qua ad animam pertinent, eorum tibi in te conscius es.

Facile apparet propopositionem præsentem etiam intelligendam esse de accidentibus. Etsi enim in cognitione symbolica ea per modum substantiarum consideremus, quemadmodum ex nominum impositione apparet; hoc tamen non obstante eadem percipere nunquam possumus, ubi ad cognitionem intuitivam reditur, nisi quatenus substantiæ cuidam inexistunt. Ita colorem rubrum non percipis, nisi tibi repræsentas corpus aliquod, quod eodem tinctum apparet, veluti globum rubrum, aut vestem rubram, aut nubes rubentes. Quando vero tibi objectum quoddam rubrum repræsentas, individuum aliquod repræsentas, & rubedo, quæ eidem inest, similiter singulare quid est: unde & rubedinem istam instar individui consideras in cognitione symbolica. Intuitiva adeo cognitio continuo circa singulare versatur, etsi attentio ad ea dirigatur, quæ communia sunt & notionem universalem ingredi debent. Quoniam vero hæc ipsa communia in singulari repræsentantur; ideo perdifficilis est universalis cognitio, ubi in intuitiva acquiescere debes, ita ut vix ac ne vix quidem in ea proficere possit sermonis usu aut aliis signis æquivalentibus destitutus, ut vocabulorum ideis jungas, quæ communia notionem universalem ingredi debent. Sufficit autem, quascunque eorundem ideas seligas. Etenim cum constet, hodie surdos quoque loquelam doceri posse, qui motui labiorum attendentes intelligunt, quid loquatur alter; patet his vocabulorum ideas alias non esse nisi quatenus conatus ad loquendum percipiunt in se ipsis, dum loquuntur (§. 191), & motus inde pendentes in aliis, utpote ex his istos sibi repræsentantes (§. 117 *Psychol. empir.*), ac utrisque ideas rerum vocabulis indigitatas jungentes (§. 273 *Psychol. empir.*). Atque hinc intelligitur, vocabulis substitui posse in cognitione symbolica signa alia, quemadmodum quoque artem callentibus occulte loquendi, nec non ad magnam distantiam animi sui sensa significandi, notum est. Memini me olim juvenem in dissertatione de loquela talia explicasse.

§. 428.

Vocabu-
la quo-
modo in-
telligan-
tur.

Si communia singularium, quæ notionem universalem ingrediuntur, vocabulis vel aliis signis indigites; hæc non intelliguntur, nisi quatenus communia ista in individuis percipis. Vocabula enim signa sunt eorum, quæ iisdem indiguntur (§. 271 *Psychol. empir.*), atque adeo perinde ac signa alia non intelliguntur, nisi quatenus nobis conscii sumus eorum, quæ per ea denotantur, alias enim sunt sine mente sonus (§. 952 *Ontol.*). Enimvero eorum, quæ individuis communia notionem generum vel specierum ingrediuntur, non tibi conscius esse potes, nisi quatenus ea in individuis percipis, aut, si ad animam spectant, eorum tibi in te ipso conscius es (§. 427). Ergo vocabula, quibus communia indiguntur, quæ notiones generum ac specierum ingrediuntur, non intelliguntur, nisi quatenus communia ista in individuis percipis.

Inde est quod exemplis illustratæ definitiones ac propositiones intelligantur, quæ solo vocabulorum sono percepto non satis intelligi poterant. Dum enim ad exempla animam advertimus, ea, quæ verbis denotantur, in singularibus percipimus. Atque adeo nobis constat, quidnam sit illud, quod vocabulis istis tanquam signis denotetur. Et hinc est quod suadeamus, ut ea, quæ de anima docentur, unusquisque in semetipso experiri conetur, si quidem ea satis intelligere velit. Imo eadem ratio est, cur operam dare debeamus, ut multa sensu percipiamus, ne quid facile dicatur, quod non intelligi a nobis possit.

§. 429.

Modus
perveni-
endi ad no-
tiones
univer-
sales.

*Notiones universales non habemus, nisi quas aut a rebus sensu perceptis, vel iis, quorum nobis in nobismetipsis conscii sumus, abstraximus, aut in talia re-
solvere valeamus, quæ in individuis percipimus.* Universalia enim nobis re-
præsentare non possumus nisi quatenus singularia percipimus, seu eorum, quæ in anima insunt, nobis conscii sumus (§. 427), neque si communia singularium, quæ notiones universales ingrediuntur, vocabulis vel aliis signis indigites; ea intelliguntur, nisi quatenus communia ista in individuis percipis (§. 428). Enimvero cum perceptiones rerum materialium vel ad sensum (§. 67 *Psychol. empir.*), vel ad imaginationem pertineant (§. 92 *Psychol. empir.*), imaginatio vero non producat nisi ideas rerum antea sensu perceptarum (§. 117 *Psychol. empir.*), nec nisi per earum divisionem ac compositionem quasdam fingat (§. 144. 145 *Psychol. empir.*); eorum vero, quæ ad animam spectant, ideas non habeamus, nisi quatenus eorundem in nobis conscii sumus: notionem universalem quæ ingrediuntur nobis percepta esse nequeunt, nisi quatenus ea vel in individuis rerum materialium percipimus sensu, vel eorum aliquando in nobismetipsis conscii fuimus. Fieri adeo non potest, ut notionem aliquam universalem habeamus, nisi eandem vel ab individuo uno sensu percepto abstraximus, vel quæ pluribus figillatim inesse deprehendimus, in unam notionem coegimus, consequenter quam in talia resolvere valeamus, quæ aliquando in individuis percipimus, aut, si notio sit ejus, quod ad animam spectat, nisi id aliquando

in no-

in nobismetipsis experti fuerimus, aut in talia resolvatur, quæ hoc pacto experti fuimus.

Patet adeo in notionibus universalibus nihil inesse, nisi quod aliquando sensu fuerit perceptum, aut cujus nobis tanquam in nobis ipsis fuerimus consci, seu quod in nobis apperceperimus: id quod sensui cuidam *incomparabiliter* æquipollet, quo anima semetipsam sentit. Notiones universales ad intellectum spectant. Quamobrem si hoc sensu intelligatur, quod vulgo dicitur, *nihil esse in intellectu, quod res fuerit in sensu*; tanquam verum admitti potest. Enimvero qui ex iis, quæ modo evicimus, inferunt, ideas omnes ac pendentes inde notiones universales in animam tanquam receptaculum vacuum inferri a sensu; eam inferunt, quæ inde minime sequuntur. Et posthac ostendemus falsam esse hanc *Aristotelicorum* hypothesein, qui animam cum tabula rasa comparant, cui per sensus ideæ rerum imprimantur, quemadmodum figura mediante sigillo ceræ imprimitur. Hæc expresse hic monenda fuerant, ne quis existimet, nos illam tabulam rasam nostram facere, quam nostram facere minime possumus, utpote cum iis pugnantem, quæ de essentia atque natura animæ in superioribus fuere stabilita, & quæ ad philosophandum de anima hætenus adeo utilia deprehendimus, nec minus utilia in sequentibus deprehendemus.

§. 430.

Si definitiones ac propositiones ab aliis repertas intelligere voluerimus; aut res ipsas, ad quas pertinent, aliquando sensu nos percepisse, aut ea, quæ per vocabula indigitantur, sigillatim in subjectis aliis sensu percepisse opus est. In definitionibus enim enumerantur notæ, quæ ad rem definitam agnoscendam & ab aliis distinguendam sufficiunt (§. 153 *Log.*), adeoque, cum per definitiones res ad suas species & sua genera distincte reducuntur (§. 179 *Log.*), nonnisi ea, quæ pluribus individuis communia sunt (§. 230 *Ontol.*). Et quia omnis definitio oratio est (§. 152 *Log.*), adeoque ex vocabulis constat, quibus communia ista indigitantur; vocabula ista, consequenter & ipsas definitiones intelligere non potes, nisi quatenus communia ista in individuis percepisti (§. 428), consequenter vel individua, a quibus notio universalis abstracta est, vel ipsemet aliquando sensu percepisti, aut jam percipis, vel quæ vocabulis singulis respondent, a sensu perceptis diversæ speciei individuis abstraxisti, vel adhuc in subjectis diversis sigillatim sensu percipis. *Quod erat unum.*

Similiter propositionibus præsertim determinatis notiones respondent universales (§. 242.320 *Log.*). Quamobrem cum eas non intelligamus, nisi quatenus istas notiones habemus (§. 117 *Log.*), notiones autem universales habere non possumus, nisi quas aut a rebus sensu perceptis abstraximus, aut in talia resolvimus, quæ a rebus sensu perceptis abstracta fuere (§. 429); propositiones quoque determinatas ab aliis repertas intelligere non possumus, nisi quatenus vel res ipsas, ad quas pertinent, sensu percipimus, vel saltem ea sigillatim in diversis subjectis sensu perceptis observavimus, quæ per vocabula indigitantur. *Quod erat alterum.*

Propositionem hanc studio addimus, cum maximam habeat utilitatem tam in docendo, quam in discendo, ac clarissime loquatur necessitatem praxin cum theoria conjungendi. Docentes enim hinc perspicunt, quousque notiones sint resolvendæ, ut nihil assumatur, quod non intelligi possit a discente, vel ubi fieri non possit, ut admonetur, quid fieri ab ipso necesse sit, ut quæ docentur penitus perspiciat. Nec minus discentes ipsimet convincuntur, quod privato studio ruminaturi, quæ ex ore docentis hauserunt, singula tandem

tandem ad talia revocare debeant, quæ sensu ab ipsis aliquando percepta in memoriam sibi revocare valent. Discunt quoque, quænam a se sensu percepta præsupponantur, antequam satis intelligere valeant, quæ proponuntur. Utinam ad hæc satis animum adverterent, tum qui docentium numero se immiscent, tum qui ad discendum animum appellunt. Ita enim futurum patet, ut docere velint qui discendum numero esse convenit, utque discentes melius proficerent. Quemadmodum vero nunc apparet necessitas philosophiæ experimentalis non modo in Physica; verum etiam in Mathesi mixta, veluti Optica & Mechanica; ita non minus manifestum est, philosophiam experimentalem a nobis vel hæc sola de causa recte omnino ad philosophiam universam extendi, nec absolum esse, quod aliquoties mentionem injecerimus theologiæ quoque experimentalis. Ceterum quæ de docentibus dicta sunt, ea quoque ad auctores transferenda; qui libros eo fine condunt, ut erudiant lectores. Et inde petenda porro ratio est, cur nos in explicandis iis, quæ proponimus, sæpissime nimii videri velimus, quam non intelligi ab aliis, qui nostra penitus intelligere volunt. Hanc igitur propositionem omnibus probe perpendendam commendamus.

§. 431.

Quando vocabula imperfecte intelligamus. Si quis tantummodo sensu percepit ea, quæ ad notionem generis rei, vocabulo aliquo indigitatæ, spectant; is vocabulum istud non plene intelligit: intelligit autem istud tanto minus, quanto genus istud est remotius, & quo minus completa notio est. Etenim si quis tantummodo sensu percipit ea, quæ ad notionem generis rei spectant, quæ vocabulo indigitatur; is tantummodo intelligit communia rei istius cum rebus aliis; non vero ipsi propria (§. 428). Quoniam tamen per vocabulum istud non tantum communia, verum etiam propria indigitantur (§. 241. Ontol.); ideo ipsum non plene intelligit. *Quod erat primum.*

Quod si genus, cujus notio nobis est, fuerit remotius; tanto pauciora communia continet, quo fuerit remotius (§. 242. Ontol.). Quamobrem si cum vocabulo, quo species indigitatur, non jungimus nisi notionem generis remotioris; tanto minus illud intelligimus, quanto hoc remotius. *Quod erat secundum.*

Quod si porro notio ista generis fuerit incompleta, non omnia illa inferioribus communia complectitur, quæ comprehendere debebat (§. 92 Log.). Quamobrem ubi eam vocabulo, quo species denotatur, jungimus; adhuc minus idem intelligimus, quam ubi eandem notionem completam eidem jungere valemus. *Quod erat tertium.*

Hæc propositio maximæ utilitatis est. Per eam enim nobis constat, utrum ea, quæ dicuntur, plene intelligamus; an minus plene, & si minus plene quædam a nobis intelligi certum sit, quantum a plena intelligentia adhuc absimus. Constat quoque hinc ratio, cur nobis intelligere videamur, quæ vix ac ne vix quidem tantisper intelligimus. E. gr. si quis novit, quid nomine animalis peregrini indigitetur, & hanc notionem vocabulo tigridis jungit; is, ubi de tigride sermo fuerit, videtur sibi intelligere, quid dicat alter, cum tamen plene id non intelligat. Quod si quis secundum hanc normam ea, quæ legit aut audit, examinare voluerit; is clarissime perspiciet, quantum adhuc a plena intelligentia absit, quam se jam consecutum esse sibi videbatur, & quam adhuc imperfecta sit cognitio sua.

§. 432.

Quomodo non plene intellecta Si qua vocabula non plene intelligimus; ea memoria retenta plene intelligere adhuc datur, ubi iisdem denotata sensu percipimus, aut eorum nobis in nobismetipsis conscii sumus, vel notionem symbolice expressam in talia resolvere discimus,

mus, quæ sensu percepta fuerent, vel quæ in nobismetipsis experti fuimus. Etenim si quod vocabulum non plene intelligitur, id quidem inde est, quod non rem ipsam eodem denotatam, sed ea tantummodo, quæ ad notionem generis spectant, in aliis sensu perceperimus, neque notionem symbolice expressam, quæ vocabulo isti respondet, in talia, quæ sensu percepta fuerent, resolvere valeamus (§. 431). Quod si ergo posthac sensu adhuc percipimus vel rem ipsam, vel ea, in quæ notio ejusdem resolvi potest; nil amplius obstat, quo minus vocabulum istud plene intelligatur, sed defectum supplevimus; adeoque idem jam plene intelligimus. Atque hoc etiam eodem modo apparet in casu altero, quo ea, quæ ad intellectum vocabuli faciunt, in nobismetipsis experimur.

posthac
plene in-
telligan-
tur.

Propositionem hanc eo sine addimus; ut constet non nullius esse usus, quæ minus plene intelliguntur. Etenim si qua vocabula minus plene intellecta ingrediuntur vel definitionem, vel propositionem aliquam; illa quidem definitio, hæc propositio minus plene intelligitur, quando eam memoriæ mandamus; at ubi posthac vocabulum istud plene intelligitur, ipsam quoque definitionem ac propositionem, quam memoria tenemus, plene intelligimus. Addisci igitur quædam in spem plenæ intelligentiæ non prorsus absolum est. Conducit sane pueros, imo disciplinarum tirones multa addiscere, quæ plene non intelligunt, modo tenaciter memoriæ infigantur, quæ ipsis olim profutura sunt & ad plenam intelligentiam reduci poterunt, ubi usui esse debent. Et sane id fieri etiam ab iis, qui sibi intelligere videntur, quæ nondum plene intelligunt, experientia loquitur. Inde est, quod audias Juris cultores afferentes, jura tum demum intelligi, ubi ad usum in foro transferuntur.

D. 433.

Si non plene intellectis adhærent quæ plene intelliguntur, hisque effici possit, ut illa sensu percipiamus, vel, ubi ad animam spectant, ea in nobismetipsis experiamur; in disciplinis satisfaciunt, quæ non plene intelliguntur. Quod si enim non plene intellectis adhærent, quæ plene intellecta sufficiunt, ut vel ea, quæ illis respondent, sensu percipiamus, vel, ubi ad animam spectant, ea in nobismetipsis experiamur; ut minus plene intellecta intelligamus, quando voluerimus, vel quando opus fuerit, in potestate nostra positum est (§. 432). Quamobrem cum in disciplinis traditas definitiones ac propositiones non alio fine discamus & memoriæ infigamus, quam ut iisdem ad formanda judicia discursiva uti queamus (§. 356. 360. 361 Psychol. empir.), neque alius earundem usus sit, ubi ad praxin morum ac negotia humana iisdem uti voluerimus; quæ non plene intelliguntur, in disciplinis satisfaciunt, ubi plene intellecta iisdem adhærent, quorum ope illis respondentia ut sensu percipiantur, vel ut eadem in nobis experiamur, effici potest.

Quando
non plene
intelle-
cta in di-
sciplinis
satisfaci-
ant.

Casum specialem habemus in Scriptura Sacra, ubi eadem loquitur de spiritualibus hominis mutationibus, quæ non plene intelliguntur, antequam eas in nobismetipsis experimur. Sufficit itaque in ea tradi plene intellecta, quæ nobis ad istas mutationes subeundas sufficiunt. Eadem de causa dudum commendavimus (not. §. 930 Log.), ut terminis rerum practicarum jungamus notiones, quas praxis ipsa nobis suggerit. Nec alia de causa commendavimus, ut rerum naturalium notiones ipsa earundem observatione & experimentorum subsidio comparemus, eos intellecturi, qui de rebus naturalibus commentati sunt (§. 932. 935 Log.). Hoc ipso autem tacite indicavimus ab auctoribus tradi sufficientia, ut ut ad plene intelligendum eorum mentem, vocabula non sufficiant, quod scilicet tradant quæ sufficiunt, ut, ubi voluerimus, vel quando opus fuerit, mentem eorum plene assequi valea-

valeamus. Ceterum præsens propositio & docentibus, & ad erudiendum alios scribentibus utilis est, ut judicent, utrum non plene intellecta sint sufficientia, an insufficientia, ut reprehensionis notam vel effugiant, vel incurranç.

§. 434.

Cujusnã culpa sit, vel sensu percipiat, vel in semetipso experiatur, cum per ea, quæ didicit, hoc si quis ex disciplinis imperfectã haurit cognitionem. Quodsi ergo quis operam non dat, ut quæ in disciplinis non plene intellexit, facere possit; is sua, non docentis aut scribentis culpa, imperfectam habet cognitionem.

Corollarii præsentis duplex usus est. Inservit enim ad evitandas temerariæ reprehensiones obscuritatis vel ignorantie, quæ perperam auctoribus exprobat, ne in alios simus injurii, sed omnibus nos æquos præbeamus. Deinde stimulum addit ad effugiendam ignorantie culposæ labem, ne propriam censuram conscientie incurramus, quando defectu cognitionis damna incurrimus, quæ evitare poteramus defectu isto sublato. Hinc autem luculenter apparet necessitas in rebus practicis juxta theoriam ipsi praxi studendi. Philosophia ideo moralis non plene intelligitur; quantumcunque studii in ea explicanda posuerit philosophus, nisi quis eorum, quæ docentur, veritatem in semetipso experiri nitatur. Quamobrem cum alios docturi plene intelligere debeant, quæ docent, etsi efficere non possint, ut ex solis, quæ proferunt, verbis ab aliis plene intelligantur, ne scilicet tradant quæ ad plenum intellectum consequendum minime sufficiunt; quam sit necesse ut, qui docent alios, non modo theoria, verum etiam praxi emineant, nemo non videt. Utinam hæc perpenderent, qui ad docendum alios nimis intempestive accedunt, vel se alios veritatem docere posse sibi persuadent, quam ipsimet nondum intelligunt. Non ferebat hunc morem in discipulis suis Confucius, quos sui similes esse volebat. Utinam eundem nec improbarent alii, quorum est curare ut ad utilem Ecclesie ac Reip. doctrinam perducatur juvenus.

§. 435.

Quomodo status præteritus atque futurus ex præsentem colligatur.

Anima ex statu præsentem, quem percipit, ratiocinando colligit præteritum atque futurum. Si enim anima ad statum præsentem attentionem dirigit ac super eodem reflectit; qualis idem sit judicat (§. 343 *Psychol. empir.*). Enimvero cum nihil sit sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit (§. 70 *Ontol.*); status quoque præsentis ratio in antecedente contineatur opus est, adeoque in statu præterito quidpiam datur, unde intelligitur, cur præsens talis sit (§. 56 *Ontol.*). Quamobrem cum posita ratione sufficiente ponatur id, quod propter eam potius est, quam non est (§. 118 *Ontol.*);posito tali statu antecedente, in quo nempe ea sunt, per quæ intelligitur, cur præsens talis potius sit quam alius, ponitur etiam status præsens. Quodsi ergo anima novit, quænam sint ea, per quæ intelligi potest, cur status aliquis talis sit; judicii hujus recordata vi judicii intuitivi colligit, qualis fuerit status præteritus (§. 360. 361 *Psychol. empir.*). Enimvero dum ex duobus istiusmodi judiciis colligit, qualis fuerit status præteritus, ratiocinatur (§. 50 *Log.*). Ex statu itaque præsentem præteritum ratiocinando colligit. *Quod erat unum.*

Similiter cum nihil esse possit sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit (§. 70 *Ontol.*); status quoque sequens rationem sufficientem habere debet in præcedente, adeoque in præsentem contineantur necesse est talia, per quæ intelligitur, cur talis potius esse debeat futurus, quam alius (§. 56 *Ontol.*). Quamobrem ubi anima noverit, qualis ponatur status, si talia

si talia ponantur, quæ statui præsentem insunt; ad statum præsentem attendens & reflectendo super eodem iudicans, quæ eidem insint (§. 343 *Psychol. empir.*), colligit, qualis esse debeat futurus (§. 360. 361 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum ratiocinetur, dum hoc facit (§. 50 *Log.*); ex statu præsentem futurum ratiocinando colligit. *Quod erat alterum.*

Idem confirmatur a posteriori: id quod exemplo obvio docemus. Si intuemur poma, quibus arbor abundat initio autumnii; inde colligimus, quod vere multis superbiverit floribus, propterea quod experientia edocti noverimus, non modo singula poma prodiisse ex totidem floribus, verum etiam multos flores decidere, nec poma omnia ad maturitatem pervenire solere, ut adeo nobis exploratum sit, numerum florum verno tempore constanter multum excedere numerum pomorum autumnali tempore observandorum. Patet adeo ex statu arboris, qualem conspiciamus tempore autumnali, colligi statum ejusdem, qualis fuerit tempore vernali mediante dependentia status autumnalis a vernali nobis in genere perspecta. Et ubi distincte exponitur modus, quo ex contemplatione status autumnalis ad perceptionem vernalis pervenitur; eundem in ratiocinio consistere palam est. Similiter si autumnii initio videmus gemmas arborum, veluti piri, & gravidas a ceteris distinguimus, quantus sit gemmarum gravidarum numerus iudicamus, indeque colligimus, quod futuro vere pirus abundantura sit floribus, propterea quod experientia edocti noverimus, flores ex gemmis gravidis prorumpere & eorum plures progerminare ex una, ut adeo nobis certum sit, verno tempore constanter numerum florum plurimum excedere numerum gemmarum gravidarum, quæ tempore autumnali in arboribus conspiciuntur. Patet itaque ex statu arboris, qualis conspicitur tempore autumnali, colligi statum ejusdem, qualis verno tempore futurus, mediante dependentia status vernalis ab autumnali in genere nobis perspecta. Quodsi denuo distincte exponatur modus, quo ex contemplatione status autumnalis ad perceptionem vernalis pervenitur, eundem in ratiocinio consistere manifestum est. Experientia communis innumera nobis sistit istiusmodi exempla, ut adeo plura eam in rem addi opus non sit.

Tenendum hic est, ratiocinia, quibus ex statu præsentem colligitur præteritum, vel futurum, non semper esse distincta, præsertim ubi in cognitione intuitiva acquiescimus. Quodsi tamen in rationem nostrarum perceptionum inquirimus, quemadmodum id fieri debere alibi ostendimus (§. 393. 394 *Psychol. empir.*); ratiocinia satis manifesto sese produunt. Et quo modo ibidem in genere ostendimus, quod syllogismus explicandæ successioni cogitationum inserviat; eodem modo idem in speciali casu evinci potest.

§. 436.

Ex uno existente, quod percipitur, ratiocinando colliguntur coexistentia alia. Quoniam enim nihil est absque ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit (§. 70 *Ontol.*); ratio etiam sufficiens detur necesse est, cur coexistentia potius coexistent, quam alia, & cur hoc potius modo coexistant, *Coexistens unum quomodo ex altero innotescat.*

Wolffi Psychologia Rationalis.

Cc

stant,

stant, quam alio. Datur igitur in existente uno aliquid, unde intelligitur, cur aliud quid ipsi coexistat (§. 56 *Ontol.*). Quamobrem ubi constiterit, qualem coexistentiæ rationem habeat id, quod existere percipis aut aliunde nosti; in præsens, quod percipis, attentionem dirigenti occurrit notio illa universalis de ente rationem coexistentiæ contingente (§. 224. 225), atque adeo inde colligis, quid eidem coexistere debeat (§. 365 *Psychol. empir.*). Dum vero ita ex duobus judiciis, nempe primo, quod de re percepta enuntiat, qualis sit; & altero, quo enuntiat istiusmodi existenti aliud coexistere debere, colligis tertium de coexistentia alterius, utique ratiocinans (§. 50 *Log.*). Ex uno igitur existente, quod percipitur, ratiocinando colligitur coexistens aliud.

Idem quoque a posteriori probatur. Ex eo, quod pluit, ratiocinando colligitur per foramen tecti aquam pluvialem destillare in ædificium. Percipiens pluviam judicas, quod vehementer pluat, & memoria tibi suggerit phantasma foraminis in tecto, ut adeo iudicium fiat compositum, quod pluat & in tecto sit foramen. Quoniam tibi jam antea innotuit, per foramen tecti destillare aquam pluvialem in ædificium, non sine ejusdem detrimento; in memoriam tibi revocas iudicium aliquod præteritum, cui universalis quædam notio respondet. Quamobrem cum inde colligis aquam pluvialem magna copia nunc destillare in ædificium; ratiocinando utique quidpiam, quod coexistit, ex uno existente colligitur, aut, si mavis, ex duobus coexistentibus, pluvia nempe ac foramine in tecto, colligis tertium coexistens destillationem aquæ pluvialis vel ejus defluxum in ædificium. Colligis autem tertium coexistens ex duobus coexistentibus (quæ tamen, si velis, hic pro uno existente haberi possunt), quia hæc continent id, unde intelligitur tertium, adeoque ex eo, quod ratio sufficiens coexistentis in existentibus, quæ sensu ac imaginatione percipis, continetur. Ex adverso si per foramen tecti aquam copiose defluere vel destillare percipis, inde colligis quod vehementer pluat. Hic denuo attentionem in aquam per foramen tecti destillantem dirigens iudicium intuitivum formas & quoniam nosti aquam ad tectum non deferri, nisi dum pluit; in memoriam tibi denuo revocas iudicium aliquod præteritum, quod aqua per foramen tecti continuo destillante pluat, cui ut ante notio quædam universalis respondet. Quamobrem cum inde colligis imbrem jam delabi; ratiocinando utique quidpiam coexistens, nempe imbrem, ex uno existente, destillatione scilicet aquæ continua per foramen tecti, colligis. Colligis autem coexistens, quod percipis, ex uno existente, quod hujus in isto ratio contineatur sufficiens.

Probatio a posteriori simul eam a priori illustrat & firmat. Ceterum exempla, quæ eidem inserviunt, singulis fere momentis occurrunt, ut adeo, qui in uno acquiescere nolit, proprio Marte ea coacervare possit. Singula autem eodem modo ad evidentiam perducantur, quo nos istud perduximus, quod allegavimus.

§. 437.

Ex præfente præteritum atque futurum, & ex uno existente coexistentia alia colliguntur, quatenus unum in altero rationem sufficientem habet cur sit. Patet id ex demonstrationibus propositionum præcedentium, quibus enuntiatur, ex præfente ratiocinando colligi præteritum ac futurum (§. 435), ex existente uno coexistentia alia (§. 436).

Non igitur opus est, ut idem peculiari demonstratione evincatur. Ceterum hinc patet, sublato principio rationis sufficientis fieri minime posse, ut ex præfente colligatur præteritum atque futurum, & ex uno existente coexistens aliud: quod tamen utrumque experientia adversum probant, quæ ad confirmandum veritatem propositionum præcedentium in medium adducta sunt.

§. 438.

Ex præfente præteritum atque futurum, & ex uno existente alia coexistentia colliguntur, quatenus tam successiva, quam coexistentia inter se connectuntur. Quatenus enim successiva inter se connectuntur, præfens rationem sufficientem habet in præterito, & futurum in præfente (§. 10 Cosmol.). Et quatenus coexistentia inter se connectuntur, in existente uno continetur ratio, cur alterum eidem coexistat (§. cit.). Quamobrem cum ex præfente præteritum atque futurum colligatur, quatenus in præterito ratio sufficiens præfentis, in præfente autem ratio sufficiens futuri continetur (§. 437); ex præfente utique præteritum & futurum colligitur, quatenus successiva inter se connectuntur. Et cum ex uno existente coexistens colligatur, quatenus ratio coexistentiæ alterius in uno continetur (§. cit.); ex uno etiam existente colligitur coexistens, quatenus coexistentia inter se connexa sunt.

Tolle igitur nexum rerum, quem in Cosmologia stabilivimus, nec fieri amplius poterit, ut ex præfente cognoscatur præteritum vel futurum, aut ex uno existente alterum coexistens: quod utrumque experientia magistra fieri per antecedentia liquet.

§. 439.

Quæ ex perceptionibus claris ratiocinando colliguntur; ea in iisdem involvuntur. Ex statu enim præfente, quem anima percipit, ratiocinando colligit præteritum atque futurum (§. 435), & ex uno existente alia coexistentia (§. 436). Enimvero ideæ sensuales, quæ sunt status præfentis vel existentis unius perceptiones claræ, & phantasmata, quæ sunt perceptiones claræ rerum præteritarum & statuum præteritorum tanquam aliquando præfentium, omnes mundi status anteriores (§. 184) & futuros, seu qui respectu rei præteritæ, quæ per phantasma exhibetur, futuri erant (§. 185), nec non integrum statum universi, ad quem referuntur, involvunt (§. 182). Quæ igitur ex claris perceptionibus ratiocinando colliguntur, ea in iisdem involvuntur.

Illa igitur perceptionum mediatarum in immediatis involutio, quæ adeo paradoxa videtur, quando primum cogitationi nostræ objicitur, ratio est, cur eorum, quæ ad hoc universum spectant, unum ex altero colligatur.

Cc 2

§. 440.

§. 440.

*Evolutio
percep-
tionum.*

Si ex statu præfente colliguntur ratiocinando præteritus ac futurus, & ex uno existente coexistentia alia; perceptiones mediatae ex immediatis evolvuntur & ad immediatas reducuntur. Quando enim ex statu præfente colligitur præteritus vel futurus ratiocinando, vel etiam ex uno existente coexistentia colliguntur alia, ex claris perceptionibus non colliguntur, nisi quæ in iisdem involvuntur (§. 439). Enimvero quæ clare percipimus, immediate percipimus (§. 196), sive ideæ sensuales fuerint (§. 204), sive phantasmata (§. 207), & quæ in claris hisce perceptionibus involvuntur, non nisi mediate percipimus (§. 195). Quamobrem ubi ex statu præfente futurus atque præteritus, & ex uno existente coexistentia alia colliguntur, perceptiones mediatae ex immediatis evolvuntur. *Quod erat unum.*

Jam si ex statu præfente futurus vel præteritus, aut ex uno existente aliud coexistens ratiocinando colligitur; propositio, quæ per modum conclusionis infertur, constat vocabulis non intelligendis, nisi quatenus omnibus simul respondent aliquando sensu percepta (§. 428). Quamobrem vel ideam quandam vi imaginationis producere debemus, cui ea simul insunt, quæ vocabulis istis indigitantur, vel plurium rerum eadem vi producendæ sunt ideæ, quibus sigillarim insunt vocabulis istis indigitata. Perceptionem itaque mediatam ad phantasma aliquod (§. 93 *Psychol. empir.*), adeoque ad perceptionem immediatam reducimus (§. 207). *Quod erat alterum.*

Patet adeo perceptionum mediarum ad immediatas reductionem esse admodum limitatam multaque supponere, antequam in potestate sit, nec fieri posse nisi ab eo, qui ratiocinandi facultate pollet, imo multo ejusdem exercitio habitum quendam sibi comparavit. Prodest autem notasse modum, quo mediatae perceptiones ad immediatas reducuntur, cum ejus in moralibus eximius sit usus.

§. 441.

*Evolutionis
cōtinua-
tio.*

Quoniam mediatae perceptiones infinite variant habentque gradus infinitos, quibus ab immediatis removentur (§. 198); *evolutio quoque perceptionum mediarum ex immediatis nunc pluribus ratiociniis opus habet, nunc paucioribus.*

Dedimus in anterioribus exempla, ubi non nisi unico opus erat ratiocinio, propterea quod mediata perceptio ab immediata non nisi uno gradu distabat. Quod si mediata ad immediatam reduceta sumatur tanquam data, inde eodem modo evolvitur alia mediata, modo evolutio sit in potestate. Et eodem modo ulterius progredi licet, quamdiu evolutio in potestate est, notionibus scilicet universalibus ad ratiocinandum necessariis non deficientibus. Nobis plerumque non longe progredi licet, sed plerumque in primo gradu consistimus. Quod si disciplinæ fuerint magis excultæ, ulteriora audere licebit. Enimvero cum in ulteriori progressu in determinantium numero plura continuo considerata veniant, ne in evolutione aberres, sed certo gradu procedas; semper difficilis erit evolutionis hujus continuatio. Idem etiam patet ex diverso involutionis modo (§. 187), quippe unde pendet illa graduum varietas.

§. 442.

*Impossibi-
litas
illimita-*

Anima integram ideam universi ne successive quid intueri potest. Anima enim intuetur ideam universi, quatenus nonnulla, quæ eidem insunt, clare (§. 193),

(§. 193), consequenter immediate percipit (§. 196). Enimvero quoniam perceptionibus nostris infinita insunt (§. 186), quæ mediate percipiuntur (§. 195), ut evolutione singula ad perceptionem immediatam (§. 440) reducantur, fieri non potest. Impossibile igitur est, ut anima integram ideam universi successive intraeatur.

Nemo igitur novit, quæ perceptionibus suis insint, cum mediate percepta non apperipiantur (§. 203), adeoque eorum omnium, quæ in idea universi ab anima nostra continuo producta (§. 190) involvuntur (§. 195), nobis conscii minime sumus, imo ne conscii quidem fieri possimus (§. 25 *Psychol. empir.*).

§. 443.

Quoniam anima integram ideam universi nec simul (§. 194), nec successive intueri potest (§. 442); igitur *prorsus impossibile est, ut anima integram ideam universi simul intueatur*, seu, *quæ in eadem continentur, clare* (§. 193), consequenter *immediate percipiat* (§. 196). Quamobrem & *impossibile, ut anima evolutione ideæ universi, quæ in ea involvuntur, ad immediatam perceptionem reducat* (§. 440).

Probo notandum est, ex demonstratione impossibilitatis intuenti integram ideam universi, sive simul, sive successive id fieri debere ponatur, elucescere, quod nec eandem quidem integram intueri possit, si tantummodo spectetur, qualis unico momento existit, adeoque quatenus statum universi quendam momentaneum refert. Sane si quis aliquot secula vivendo transigeret & per omnem vitam in reducendis mediatis perceptionibus ad immediatas occuparetur, quæ ad momentaneum quendam universi statum spectant; næ is ad finem non perduceret laborem suum, si vel maxime eidem vires sufficere ponamus: tantus enim est eorum numerus, ut tempus deficeret. Qui magnitudinem universi ex principiis astronomicis, & multitudinem minimorum ex observationibus microscopicis atque principiis cosmologicis æstimare noverit ac modum, quo ex perceptione data deducuntur cetera, dum mediatas perceptiones ad immediatas reducere conatur (§. 435. 436); is demonstrabit, quæ forsitan absque demonstratione admittere non vult nimia scrupulositate abusus. Sed nostrum non est in tantas nos diffundere ambages.

§. 444.

Cognitio universalis possibilis, quia determinationes essentialia diversis entibus communes insunt. Quoniam enim determinationes essentialia diversis entibus communes insunt; ideo genera & species determinari possunt (§. 247 *Ontol.*). Habent vero singularia, quatenus sub eadem specie continentur, eadem essentialia, & species atque genera inferiora eadem itidem essentialia habent, quatenus illæ sub eodem genere, hæc sub eodem genere superiori continentur (§. 254 *Ontol.*), ac ideo ex istis determinationibus essentialibus componuntur notiones universales generum atque specierum, quarum vi res quæcunque nobis obviæ ad sua genera suasque species reduci possunt (§. 354 *Psychol. empir.*). Habemus adeo classes rerum universales, sub quibus collocari possunt, quæ existunt, singularia. Quæ sunt ejusdem generis, ea eadem habent, quatenus genus ipsis commune est, attributa communia easdemque modorum possibilitates, quæ attributorum communium instar sunt (§. 269 *Ontol.*), & quæ ejusdem sunt speciei, eadem habent attributa & easdem modorum possibilitates proximas, itemque remotas conditione enuntiatas (§. 268 *Ontol.*). Quamobrem

cum

ti intuitus ideæ universi.

Necessitas limitationis intuitus universi.

Fundamentum cognitionis universalis.

cum res definiantur per essentialia (§. 180 Log.), & , ubi ea ignorantur, per attributa (§. 181 Log.), vel etiam his ignoratis sive omnibus, sive aliquibus, per meras modorum atque relationum possibilitates, quæ per modum attributorum insunt, vel per attributa & istiusmodi possibilitates, quæ simul non nisi definito conveniunt (§. 182 Log.); ideo possibile est per essentias rerum accuratas condi generum atque specierum definitiones. Et quia attributa & essentialia, nec non modorum atque relationum possibilitates, quæ per modum attributorum insunt, de subjecto universaliter prædicantur (§. 257 Log.), & modi atque relationes, quodque in subjecto non concipitur possibile nisi præsupposito quodam modo, sub data determinatione de eodem universaliter prædicantur (§. 258 Log.); ac præterea attributa & essentialia, nec non modorum atque relationum possibilitates, quæ per modum attributorum insunt, absolute (§. 215 Log.), modi vero atque relationes & quod in re quadam non concipitur possibile nisi præsupposito quodam ejus modo, non nisi conditionate prædicantur (§. 217 Log.); de speciebus atque generibus, cum superioribus, tum inferioribus formari possunt judicia universaliter categorica (§. 216 Log.), atque hypothetica (§. 218 Log.), vi quorum, rebus obviis ad sua genera suasque species per definitiones reductis, vindicantur sua prædicata tam absoluta (§. 360 *Psychol. empir.*), quam hypothetica (§. 361 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum propositionibus universalibus respondentibus notionibus non minus, quam notionibus generum & specierum, definitionibus eorundem comprehensæ *per demonstr.* ad cognitionem universalem spectent (§. 318 *Psychol. empir.*); cognitionem universalem esse possibilem, quia diversis entibus determinationes essentialia communes insunt, abunde patet.

Quæ antea de idearum evolutione dicta sunt, quæ perceptiones mediatae ad immediatas reducuntur, ad singularia pertinent, quæ in universo existunt & per modum partium seriem rerum ingrediuntur. Quamobrem cum iis confundenda non sunt, quæ ad cognitionem universalem spectant & de quibus nunc nobis dicendum erit. Ceterum absque hisce notionibus universalibus possibilem non esse idearum evolutionem, per antecedentia manifestum est.

§. 445.

Cur veritates universales connectantur.

Veritates universales connectuntur vi similitudinis essentialis, dependentiæ rei a seipsa & mutue dependentiæ rerum a se invicem quoad modificationes. Similitudine enim individuorum constituuntur entia universaliter, & similitudine minus universalium magis universaliter (§. 232 *Ontol.*), species nimirum (§. 233 *Ontol.*) & genera inferiora ac superiora, donec tandem ad summum ascenderit (§. 234 *Ontol.*). Et quoniam notio speciei componitur ex notione generis & differentia specifica (§. 241 *Ontol.*), & notio generis inferioris ex notione generis superioris & determinationibus sibi propriis (§. 242 *Ontol.*); entia universaliter ita sibi invicem subordinantur, ut proxime superius totum insit inferiori, quod eidem substat. Quoniam itaque

Itaque genera & species per essentialia determinantur (§. 247 *Ontol.*), & determinationes genericæ & specificæ seu universales ex essentialibus constant (§. 248 *Ontol.*); quæ notionem generis superioris ingrediuntur determinationes essentialis, omnes quoque insunt notioni inferioris, & quæ generi infimo insunt, omnes etiam insunt speciei, cui individua substant. Jam cum ratio sufficiens contineatur in omnibus essentialibus simul sumtis, cur attributa propria insint (§. 159 *Ontol.*), in quibusdam vero essentialibus, cur communia insint (§. 158 *Ontol.*); in determinationibus specificis continetur ratio sufficiens, cur speciei insint attributa huic speciei propria, & in determinationibus generis, quæ notionem alicujus generis ingrediuntur, ratio sufficiens attributorum huic generi propiorum. Quamobrem attributa generis omnia insunt speciebus singulis, quæ eidem substant, iisdemque communia sunt, & attributa generis superioris omnia insunt generibus singulis inferioribus, quæ eidem substant per modum specierum, iisdemque communia sunt, quia ex eo, quod genus superius totum contineatur in inferiori & inferius in specie *per demonstrata*, intelligitur, cum per essentialia determinantur attributa (§. 146 *Ontol.*), cur attributa generum insint speciebus & attributa generum superiorum inferioribus (§. 115 *Ontol.*), consequenter ratio hujus inexistentiæ sufficiens sit participatio generis (§. 56 *Ontol.*), atque adeo posita eadem ratione sufficiente ponenda etiam sint, quæ propter eam potius sunt, quam non sunt (§. 118 *Ontol.*). Datur adeo ratio sufficiens in essentialibus determinationibus speciei ac generis cujuscunque, cur insint ejusdem attributa, & in genere ratio sufficiens, cur insint speciei attributa communia, atque in genere superiori ratio sufficiens, cur insint inferiori attributa superioris seu inferiorum communia, consequenter non modo attributa cum essentia, verum etiam species cum suis generibus, & genera inferiora cum suis superioribus continuo connectuntur (§. 10 *Cosmol.*). Quoniam vero ex dictis patet, nexum omnem inter genera & species pendere a determinationibus communibus, nexum vero attributorum ab eo quod essentialia sint eorundem ratio sufficiens, consequenter a dependentia ab essentia generum atque specierum (§. 143. 851 *Ontol.*); genera & species rerum connectuntur inter se vi similitudinis essentialis, attributa autem vi dependentiæ ab essentia. Quoniam vero in his continetur ratio, cur de specie genus, de genere inferiori superius prædicari, & ideo porro speciei attributa generis, generi inferiori attributa superioris tribui possint; hinc vero oriuntur judicia universalialia (§. 242 *Log.*), eademque vera (§. 505 *Log.*), quæ veritatum universalium nomine veniunt; patet utique veritates universales inter se connecti vi similitudinis essentialis rerum, & dependentiæ rerum ab essentia sua quoad attributa, seu dependentiæ a seipsis. *Quod erat unum.*

Jam

Jam porro ratio sufficiens, cur modi rebus actu insint, vel in modis antecedentibus, vel in ente alio ab eo, cui insunt, diverso, aut pluribus istiusmodi entibus, vel denique in modis antecedentibus & ente alio ab eo, cui insunt, diverso, vel pluribus etiam entibus aliis continetur (§. 160 *Ontol.*). Quamobrem cum modificationes in variatione modorum consistant (§. 704 *Ontol.*); res a se invicem dependent quoad modificationes (§. 851 *Ontol.*), & quia universalia non existunt (§. 235 *Ontol.*), genera & species a se invicem dependent quoad modificationes possibiles. Et quia hoc pacto modi, qui per essentialia in specie aliqua vel genere aliquo intelliguntur possibiles (§. 160 *Ontol.*), de specie illa vel genere isto prædicantur vi dependentiæ a specie alia vel genere alio, judicia vero sic formata denuo universalia sunt (§. 258 *Log.*), eaque vera (§. 511 *Log.*); veritates universales quoque connectuntur inter se vi dependentiæ rerum a se invicem. *Quod erat alterum.*

Quod ita sufficienter explicaverimus omnem nexum veritatum universalium, haud difficulter perspicit, qui notionem entis universalis ex Ontologia probe cognitam atque perspectam habent. Etenim quæ rebus insunt, aut in essentialium, aut attributorum, aut modorum numero sunt: ad attributa enim vel modos referuntur modorum possibilitates, prout vel remotæ, vel proximæ fuerint. Quamobrem cum omnem nexum expendat propositio, quæ in essentialibus, attributis atque modis fundatur; nexum quoque veritatum universalium, qui rebus ipsis inest, omnem explicat.

§. 446.

*Veritas
proposi-
tionis
quomodo
perspi-
ciatur.*

Veritatem propositionis perspicimus per nexum cum veritatibus aliis universalibus, & demonstratio eundem palam facit. Veritas enim propositionis cum in determinabilitate prædicati per notionem subjecti consistat (§. 513 *Log.*), ex eo agnoscitur, quod posita notione subjecti poni debeat prædicatum (§. 115 *Ontol.*). Jam propositio vera est, quæ demonstrari potest (§. 544 *Log.*), in demonstratione vero sumitur notio subjecti, qualis datur, ac inde vel syllogismo uno, vel plerumque pluribus inter se concatenatis tandem infertur-propositio, in qua subjecto vi notionis datæ tribuitur prædicatum, quod ipsi tribui posse enuntiabatur, consequenter posita notione subjecti poni debere prædicatum, per demonstrationem perspicitur (§. 406 *Log.*). Quamobrem cum in quolibet syllogismo ratio, cur vera sit conclusio, sit veritas præmissarum (§. 537 *Log.* & §. 56 *Ontol.*), præmissarum vero loco sint propositiones ac definitiones (§. 498 *Log.*), & in quolibet syllogismo saltem una universalis esse debeat propositio (§. 354 *Log.*); veritas propositionis perspicitur per nexum cum definitionibus ac propositionibus aliis universalibus veris (§. 10 *Cosmol.*), hoc est, per nexum cum aliis veritatibus universalibus, simulque patet nexum veritatis universalis unius cum aliis innotescere per demonstrationem.

Liquet hinc simul veritas principii generalis, *veram esse propositionem, quæ cum veritatibus aliis connectitur*, hoc est, ideo potius tanquam vera, quam tanquam falsa admitrenda est, quia aliæ propositiones veræ sunt, ut his positæ & ipsa ponatur. Liquet etiam Mathematicos, qui non admittunt nisi demonstrata, veritatem propositionis perspicere per nexum cum aliis. Et scientiæ non alius finis est, quam ut veritatum universalium nexum perspicatur (§. 594 *Log.*).

§. 447.

§. 447.

Demonstratio palam facit veritates universales, cum quibus alia quædam connectitur. Veritates enim universales, cum quibus alia quædam connectitur, sunt illæ propositiones, quæ tanquam jam notæ instar præmissarum sumuntur in demonstratione (§. 551. 552 Log.), quemadmodum ex propositionis præcedentis demonstratione liquet. Enimvero quænam sint illæ propositiones, quæ tanquam veræ præsupponi debeant, antequam data quædam demonstrari possit, ex analysi ista demonstrationum patet, qualem in Logica exemplis illustravimus (§§. cit.). Et ubi quæ præsupponuntur ex propositionum demonstratarum numero sunt, per harum demonstrationes denuo patet, quænam veritates universales præsupponantur tanquam veræ, antequam ipsæ demonstrari queant, ac ita porro, donec in principiis indemonstrabilibus gradum sistas. Demonstratio adeo palam facit, quænam propositiones sint, cum quibus quæ ad demonstrandum proponitur, connectitur tam immediate, quam mediate, consequenter quænam sint illæ veritates universales, cum quibus alia quædam data connectitur.

Veritates universales quomodo detegantur, cum quibus data connectitur.

Patet adeo veritates hæc reperiri, ubi successivam assensus generationem distincte percipere studemus (§. 992 Log.). Quamobrem illustrandæ propositioni præsentī inserviunt, quæ ad propositionem de modo detegendi principia, vincendo tanquam nota supponenda, annotavimus (§. 992 Log.).

§. 448.

Quoniam constat, unam eandemque propositionem diversis sæpius modis demonstrari posse; eadem propositio cum aliis veritatibus universalibus diversis immediate connectitur.

Hinc certum quidem est per datam propositionis datæ demonstrationem, eam cum hæc veritatibus universalibus connecti immediate; non tamen dici potest, has veritates universales esse solas, cum quibus ea immediate connectitur. Dico autem tantummodo eandem propositionem cum veritatibus universalibus immediate connecti posse diversis; fieri enim potest, ut, ubi nexus quoque immediatus perveſtigatur eo, quem dixi, modo (not. §. præced.); veritates tandem prodeant eadem, etsi ad nexum immediatum spectantes sint diversæ.

Diversitas illarum veritatum in eodem casu.

§. 449.

Falsitatem propositionis perspicimus per repugnantiam cum veritate aliqua universali. Etenim omnis propositio vel cum veritatibus aliis universalibus connectitur, vel iisdem repugnat. Ponamus propositionem falsam cum veritatibus aliis universalibus connecti. Cum ex hoc nexu perspicitur ejusdem veritas (§. 446), non poterit esse falsa *contra hypothesin*. Necessè igitur est, ut veritatibus universalibus repugnet, consequenter falsitatem ejus perspicimus per repugnantiam cum veritate aliqua universali.

Falsitas quomodo perspicitur.

Quomodo illa repugnantia reperiatur, ex demonstrationibus indirectis patet. Etenim quæ in iis sumitur propositio falsa est, inde vero deducitur legitima consequentia alia, quæ repugnat veritati cuidam universali, & hinc falsa intelligitur: unde porro arguitur falsitas assumptæ, quatenus nempe sumitur, eandem quoque veritatibus universalibus repugnare (§. 553 Log.); quod ut pateat recte sumi, propositionem sequentem addimus.

Wolffii Psychologia Rationalis.

Dd

§. 450.

§. 450.

Quomodo idem fiat mediate.

Falsitas propositionis mediate perspicitur per nexum cum falsa, seu ea, quæ veritatibus universalibus repugnat. Etenim in demonstrationibus indirectis seu apogogicis propositio assumpta arguitur falsitatis, quia ex ea eodem modo, ac ex notione subjecti in demonstratione ostensiva propositio data, falsa quædam deducitur propositio (§. 551. 553 Log.). Enimvero demonstratio ostensiva palam facit nexum cum veritatibus universalibus (§. 446), atque adeo quoque nexum cum propositione per notionem subjecti assumpta & ad demonstrandum proposita. Ergo in demonstratione apogogica palam fit nexus propositionis assumptæ cum falsa, quæ tandem prodit, conclusione. Quamobrem constat falsitatem propositionis mediate hic perspicere per nexum cum alia falsa, consequenter cum tali, quam veritati alicui universali repugnare constat (§. 449).

Demonstrationes per indirectum non modo in Mathefi, Geometria præsertim, frequenter occurrunt; verum etiam a nobis in philosophia sæpius adhibentur. Non adeo opus est, ut exempla anxie conquirantur, quibus præsens illustretur propositio.

§. 451.

Eus quodnam rationale sit.

Rationale ens dicitur, quod ratione præditum est. Quamobrem cum ratio sit facultas nexum veritatum universalium perspicendi (§. 483 *Psychol. empir.*); ens rationale est, quod facultate nexum veritatum universalium perspicendi præditum est. Et quoniam facultas nudam potentiam activam dicit (§. 29 *Psychol. empir.*), adeoque ratio naturaliter per modum potentia animæ inest; *ens rationale est, quod ad veritatum universalium nexum perspicendum per essentiam & naturam suam aptum est*: consequenter cum ex actualitate possibilitas colligatur (§. 170 *Ontol.*), *si quis nexum veritatum universalium actu perspicit, rationalis esse intelligitur.*

Adiectiva subjectum denominant ab accidente, quod eidem inest. Quamobrem cum id, quod inest, jam fuerit definitum, non est quod quis sibi metuat a circulo in definiendo, ubi adiectivi definitionem ingreditur nomen substantivum, unde ortum habet. Quamobrem definitio entis rationalis nominalis, quam dedimus, non peccat. In corollariis autem definitio rationis applicatur ad ens rationale, ne ambagibus opus sit in demonstrationibus, quarum gratia definitio allata fuit.

§. 452.

Usus rationis quid sit.

Usus rationis est potentia actus eliciendi ad intuitum nexus veritatum universalium necessarios.

Nimirum ratio inest animæ per modum potentia remota, ita ut eidem equidem non repugnet actus ad intuitum nexus veritatum universalium requisiti; non tamen eisdem elicere possit, nisi aliæ præcedant animæ modificationes. Usus adeo rationis inest per modum potentia proxima, ita ut anima actus illos elicere possit, seu nexum veritatum universalium actu intueri valeat, quando voluerit, vel occasio ita tulerit. Differt adeo ratio ab usu rationis, quomodo potentia remota a proxima differt. Neque hoc in ratione singulare est; sed id potius cum ceteris, quæ ad facultates animæ superiores spectant, commune habet. Imo sunt quoque in corpore dispositiones naturales exercitio crebro in habitum convertendæ, in quibus idem obtinet. Omnis enim dispositio potentia quædam remota est; habitus vero proxima.

§. 453.

§. 453.

Ratio in vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, rationem sufficientem habet, seu eandem non excedit. Ratio enim consistit in facultate nexum veritatum universalium perspiciendi (§. 483 *Psychol. empir.*), adeoque animæ tribuitur, quatenus apta fieri potest ad nexum istum actu perspiciendum (§. 29 *Psychol. empir.* & §. 452 *Psychol. rat.*). Enimvero nexus veritatum universalium perspicitur per demonstrationem (§. 446), adeoque per syllogismos (§. 498 *Log.*), seu ratiocinia (§. 332 *Log.*). Quamobrem cum ratiocinium vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedat (§. 405. 408), neque eadem superiora sint iudicia, quæ ad concatenationem ratiociniorum in demonstratione necessaria sunt (§. 411 *Psychol. ration.* & §. 492 *Log.*); ratio vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedit. Cum adeo per eandem ea in anima locum habeant, unde intelligitur, cur ratio eidem insit *per demonstrata*; ratio in vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, rationem sufficientem habet (§. 56 *Ontol.*), consequenter eam non excedit (§. 118 *Ontol.*).

Cur ratio vim repræsentativam universi non excedat.

Falluntur adeo, qui sibi persuadent, si animæ essentiam in vi repræsentativa universi convenienter mutationibus, quæ pro situ corporis nostri organici in organis sensorii contingunt, ponamus, eidem nudam tribui facultatem sentiendi. Imo absolum est inde inferre, quod homini ideo denegetur ratio. Etenim si vel maxime ostendi minime posset, per vim repræsentativam universi, qualem animæ convenire supra evicimus (§. 62), non tamen hinc inferri poterat, quod negetur animæ convenire rationem; sed tantummodo sequeretur non ex vero vim illam repræsentativam venditari pro essentia animæ, propterea quod per eam non intelligatur ex hypothese, cur animæ humanæ conveniat ratio. Enimvero alteram hanc objectionem removeamus per propositionem sequentem.

§. 454.

Quoniam in vi repræsentativa universi pro situ corporis humani organici convenienter mutationibus, quæ in organis sensorii contingunt, essentia ac natura animæ consistit (§. 66. 67); in anima vero datur ratio, quia vim istam habet (§. *præced.* & §. 118 *Ontol.*); *anima per essentiam & naturam suam rationalis est.*

Rationalitas homini essentialis

Ratio attributum animæ est (§. 146 *Ontol.*), atque adeo eidem constanter inest (§. 150 *Ontol.*), ut adeo ab eadem separari non possit, etsi usum ejus suspendi vel auferri non sit impossibile. Rationalitas per corollarium præsens homini essentialis est, probeque notandum hoc est, ne quis sibi persuadeat furiosos ex rationalibus factos fuisse irracionales. Sane non minus delirant homines, qui noxiis erroribus se atque alios fallunt ac in multa damna præcipites dant: hoc tamen non obstante manet ipsis ratio, ut ad saniores mentem reduci possint, delirio isti voluntario renuntiantes.

§. 455.

Ufus rationis sese exerit ratiocinando. Usus enim rationis sese exerit per actuale intuitum nexum veritatum universalium (§. 452). Nexus autem veritatum universalium perspicitur per demonstrationem (§. 446), consequenter per syllogismos (§. 498 *Log.*), seu ratiocinia (§. 332 *Log.*). Usus adeo rationis sese exerit ratiocinando.

Dependentia usus rationis a ratiocinando.

Ideo tertia mentis operatio a ratione nomen trahit.

Dd 2

§. 456.

§. 456.

*Depen-
dentia a
ceteris
mentis
operatio-
nibus.*

Ufus rationis supponit omnes mentis operationes. Exerit enim sese ratiocinando (§. 455). Quare cum ratiocinium ex judiciis componatur (§. 50 Log.); usus rationis iudicium supponit. Et quia notiones duas vel conjungimus, vel separamus, quando judicamus (§. 40 Log.); iudicium supponit notionem. Enimvero præter notionem, iudicium atque ratiocinium non datur alia quædam mentis operatio (§. 52 Log.); usus adeo rationis omnes operationes supponit.

Antequam nimirum usus rationis sese exercere potest, necesse est ut rei notionem nobis formare seu eandem nobis distincte repræsentare valeamus; ut de ea judicare possimus; ut iudicia alia sint in promptu, quibus tanquam principiis ratiocinandi usi tandem ratiocinemur & ratiocinando inferamus de re sive in singulari, sive in universalis percepta conclusionem. Hæc ex theoria tertie operationis mentis, a nobis plenissime pertractata (§. 354 & seqq. *Psychol. empir.*), intuitiva quadam ratione patet. Et ubi ad exemplum quodvis obvium animum advertimus, idem a posteriori perspicere licet.

§. 457.

*Quenā
usus ra-
tionis
præsup-
ponat.*

Ufus rationis supponit notiones universales determinatas, & quo plures in promptu sunt, eo amplior est, & prout eas magis familiares quis experitur, eo promptius sese exerit. Usus enim rationis ratiocinando sese exerit (§. 455). Enimvero in omni ratiocinio aut nomen, aut prædicatum aliquod vel absolutum, vel hypotheticum subjecto cuidam vindicatur (§. 370 *Psychol. empir.*), applicando vel definitiones, vel propositiones tam categoricas, quam hypotheticas (§. 374 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum non minus definitionibus (§. 152. 179 Log.), quam propositionibus universalibus notiones universales (§. 242 Log.), eademque determinatæ respondeant (§. 320 Log.), siquidem ad ratiocinandum aptæ esse debeant (§. 374 *Psychol. empir.*); usus rationis supponit, ut in promptu sint notiones universales determinatæ. *Quod erat primum.*

Quoniam omne ratiocinium, utut simplex, notionem aliquam universalem supponit, veluti definitionem aliquam, vel propositionem applicandam *per demonstrata*; quo plures nobis fuerint definitiones atque propositiones seu notiones perspectæ universales, eo plura ratiocinia formare valemus. Usus adeo rationis ad plures casus sese extendit, seu amplior est. *Quod erat secundum.*

Jam ubi notionem universalem ad ens quodcunque sive singulare, sive universale applicamus, memoria nobis eam suggerere debet (§. 354. 360. 361 &c. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum notiones, quas familiares experimur, sua veluti sponte statim sese menti ingerant, quotiescunque de his cogitandi occasio offertur; ubi eas familiares experimur, ad ratiocinandum prompti sumus, atque adeo prompte quoque sese exerit rationis usus.

Idem etiam patet a posteriori. Ponamus aliquem animo suo comprehensam tenere amplissimam Jurisprudentiæ naturalis theoriam, ut non facile

facile occurrat casus, qui per eam non decisus detur. Ponamus porro omnem istam theoriam esse ipsi adeo familiarem, ut vix ei offeratur casus, quin jam ejus decisio ipsi occurrat. Equis non videt, eum principiis istis ad decidendos casus prompte uti, ut adeo rationalem se probet in singulis istis casibus, nec longa deliberatione opus demum sit? Et eodem modo sese rem habere patet, ubi de rebus quibuscunque aliis iudicium discursivum formari debet. Unde tanto magis elucet necessitas plurium notionum universalium, quod eadem varient pro varietate rerum dijudicandarum.

Apparet hinc necessitas disciplinarum probe excultarum, si quidem nos rationales probare velimus. Quando enim iudicia discursiva ex erroneis ac præjudicatis opinionibus legitima licet ratiocinandi forma deducimus; rationales quidem nobis videmur, sed re vera non sumus. Abutimur enim ratiocinandi facultate: hic vero abusus usus rationis dici nequit (§. 452). Sane quemadmodum errores non sunt rationi conformes (§. 483 *Psychol. empir.*); ita nec inde derivata iudicia discursiva, five singularia fuerint, five universalia, rationi tribui possunt. Usus equidem rationis absque actu ratiocinationis nullus est; non tamen omnis actus ratiocinationis ad usum rationis pertinet: alias ratio & facultas ratiocinandi unum idemque foret, quas tamen a se invicem differre constat (§. 366. 483 *Psychol. empir.*): sit ita, quod nonnulli rationem cum facultate ratiocinandi subinde confundant, qui vagis potius, quam determinatis notionibus sunt adfueti.

§. 458.

Usus rationis homini non connascitur; sed demum acquiritur. Usus enim rationis supponit notiones universales determinatas (§. 457). Quamobrem cum notiones universales non habeamus, nisi quas aut a rebus sensu perceptis abstraximus, vel etiam ab iis, quorum nobis tanquam ad nos pertinentium in nobismetipsis conscii sumus, aut in talia resolvere. valemus, quæ in individuis percipimus (§. 429): imo si definitiones ac propositiones ab aliis repertas intelligere voluerimus, aut res ipsas, ad quas pertinent, aliquando sensu nos percepisse, aut ea, quæ per vocabula indignantur, sigillatim in subjectis aliis sensu percepisse opus sit (§. 430): nos notiones universales demum acquirere debere, non per essentiam ac naturam actu habere patet. Liquet igitur etiam, nos per essentiam & naturam animæ non habere usum rationis; sed eum demum acquirere debere.

Usus rationis cur non connascitur.

Nimirum quatenus rationis sumus compotes possibile est, ut ad usum rationis perveniamus (§. 483. 29 *Psychol. empir.*): ubi vero usus compotes fieri velimus, eum demum acquirere tenemur.

§. 459.

Quoniam infantes non habent, nisi quod ipsis connascitur, seu per essentiam atque naturam inest, quod per se patet; usum quoque rationis destituuntur, eumque demum acquirere debent (§. 458).

Cur infantes usum rationis destituuntur.

Hinc reddi potest ratio, cur infantes videantur foetibus brutorum stupidiore. Brutis enim paucissimæ sunt actiones, ad victum querendum, se tuendum & generandum necessariæ, ad quas per mechanismum corporis determinantur, nec universali opus habent cognitione. At hominis actiones multifariæ sunt, quarum determinatio in utramlibet contradictionis partem in ipsius potestate est, quas vero secundum rationem determinare debet: Unde homo hæere debet circa determinationem istarum actionum, quamdiu nullas sibi acquisivit notiones universales, vi quarum eadem determinantur.

§. 460.

§. 460.

Cur etiã
adulti.

Qui rationis usum acquirere negligit, nec ejus compos fieri potest. Neque enim per naturam ac essentiam animæ inest; sed acquiri demum debet (§. 458). Quamobrem qui in iis acquiescit, quæ per naturam insunt, nec eidem acquirendo operam debitam impendit, notionibus scilicet universalibus neglectis (§. 457); is quoque ejus compos fieri nequit.

Hinc patet cur inter bruta educati rationis usu destituantur, teste exemplo hominis inter urfos educati, ad quod sapius jam provocavimus.

§. 461.

Depen-
dentia
usus ra-
tionis ab
usu ser-
monis.

Ufu sermonis facilitatur atque amplificatur usus rationis: absque sermonis usu rationis usus vix conceditur. Usus enim rationis sese exerit ratiocinando (§. 455), omnesque mentis operationes supponit (§. 456). Quamobrem cum in cognitione symbolica ratiocinia sint magis distincta, quam in intuitiva (§. 369 *Psychol. empir.*), nec minus distinctiora sint judicia, si vocabulis efferantur, quam si absque eorum ope fiant (§. 351 *Psychol. empir.*), imo in cognitione symbolica & acumen, & profunditas intellectus faciliteretur atque extendatur (§. 342 *Psychol. empir.*); usus quoque rationis vocabulorum usu facilitari debet. *Quod erat primum.*

Jam porro notiones abstractæ seu universales, quæ ab inferioribus abstrahuntur, si ea, quæ ab alio abstrahimus, peculiaribus nominibus insigniuntur, non modo magis claræ ac distinctæ fiunt (§. 284 *Psychol. empir.*); verum etiam memoriæ facilius mandantur & diutius retinentur (§. 285 *Psychol. empir.*), ut adeo ad notiones magis abstractas pateat progressus, eademque majori numero comparari & in usum futurum servari possint. Idem cum dicendum sit de judiciis determinatis, quibus singulis sua responderet notio (§. 320 *Log.*); ea quoque majori numero memoriæ mandari possunt, ut ad futurum usum in promptu sint. Enimvero quo quis plures notiones determinatas habet, & quo magis familiares eas experitur, eo amplior & promptior est usus rationis (§. 457). Sermonis itaque usu rationis usus amplificatur. *Quod erat secundum.*

Quoniam denique in cognitione intuitiva notiones universales a singularibus non aliter abstrahi possunt, nisi quatenus successive dirigitur attentio ad ea, quæ in ideis duorum vel plurium individuorum nobis simul occurrentibus eadem sunt (§. 326 *Psychol. empir.*); notiones generum atque specierum completæ atque determinatæ, quales definitionibus respondent (§. 152 *Log.*), & ad ratiocinandum solæ aptæ sunt (§. 374 *Psychol. empir.*), tanta difficultate acquiruntur, ut vix credibile sit, hominem sermonis usu destitutum, nec ipso vocabulorum usu ad attentionem successive in individuorum communia dirigendam excitatum, quicquam in studio notiones istiusmodi universales sibi comparandi proficere posse. Imo cum definitiones rebus sensui, vel imaginationi obviis (imo in cognitione symbolica intellectui quoque objectis) ad sua genera suasque species distincte reducendas

cedas inferviant (§. 179 *Log.*), applicatione illarum ad has per ratiocinium facta (§. 356 *Psychol. empir.*); tanta profecto hic sese offert difficultas, ut jure dubites, utrum ullus unquam mortalium sermonis usus expertus generum ac specierum notiones determinatas sibi comparaverit, quibus distincte agnitis determinationibus intrinsicis communibus ad suum genus, vel speciem suam res obvias reduxit. Similiter cum in cognitione intuitiva judicium absolvarur affirmativum, si ea, quæ tanquam a re diversa spectamus, porro tanquam eidem inexistencia, vel ad eam quocunque modo pertinentia consideremus (§. 343 *Psychol. empir.*), in judiciis autem determinatis, qualia ad ratiocinandum requiruntur (§. 360. 361 *Psychol. empir.*), idea subjecti continere debeat omnes determinationes, quibus prædicatum determinatur, & in eas simul attentio dirigenda (§. 348 *Psychol. empir.*); non modo eadem difficultas recurrit, quæ de notionibus abstractis in cognitione intuitiva absolvendis modo proposita fuit, verum etiam inde augetur, quod prædicato respondens notio sæpe eandem difficultatem experiatur, semper vero molestiam creent determinationes, quæ eam ingrediuntur, tanquam a re diversæ, mox tamen iterum tanquam eidem in-existentes spectandæ: ut adeo denuo dubites, utrum ullus unquam mortalium sermonis usus expertus judicium aliquod universale determinatum formaverit, nec ne. Quoniam itaque in omni ratiocinio aut genus seu species, aut prædicatum aliquod vel absolutum, vel hypotheticum subjecto cuidam vindicatur (§. 370 *Psychol. empir.*); quam sit difficile ratiocinium absque sermonis usu, satis superque apparet, ita ut non immerito dubites, an ullus unquam mortalium absque sermonis usu distincte fuerit ratiocinatus. Quamobrem cum usus rationis sese ratiocinando exerat (§. 455); vix credibile est, absque sermonis usu cuiquam concedi usum rationis.

Idem quoque confirmatur a posteriori. Facit huc exemplum juvenis inter urfos educati, ad quod sæpius jam provocavimus. Describit idem *Bernhardus Connor* in Evangelio Medici art. 15. p. m. 133 & seqq. & hic a nobis commemorari meretur, tum ut supra dictis plenior constet fides, tum ut præsens propositio clarius illustretur. Anno 1694 in nemoribus ad Lithuanicæ & Russicæ confinia sitis inter gregem urforum captus est juvenis decem circiter annos natus, ad spectu horridus, pilis hirsutus, omnis loquelæ expertus, imo ne vocis quidem humanæ compos, nec ullum rationis indicium præbens, pedibus ac manibus instar urforum incedens, vultum tamen humanum externaque nudi corporis figura hominem referens. Baptizatus & in commercio cum hominibus degens levatis contra murum manibus tandem stare pedibus didicit, & dapibus humanis assuefactus post longum tempus feram naturam exiit ac verba quædam rauca & inhumana voce proferre cœpit. Cum jam de statu sylvestris vitæ interrogaretur, ejus non magis recordabatur, quam nose eorum, quæ acta sunt nobis in cunis

cunis vagientibus. Refert simile exemplum idem *Connor*, fide *Joannis Petri van den Brande*, in aula Britannica Legati Batavi, qui hominem sylvestrem inter urfos captum A. 1669 ipsemet Varfaviæ vidit. Neque enim infrequens est, ut in Lithuania infantes ante fores, vel prope sepem, vel in agro ab incautis parentibus relictæ ab urso famelico corripantur & in frustula discerpti devorentur. Quodsi vero contingat ursam esse lactantem, infans captus ad urfile defertur & una cum ursulis educatur. Quamdiu adeo inter urfos degebat homo, nullus loquelæ usus ei fuit, etsi vocis organa non destituerentur naturali illa dispositione, quæ ad loquelam requiritur: ea enim deficiente fieri non potuisset, ut postea inter homines loquelam didicisset. Quamdiu deerat loquela seu sermonis usus, nec ignotæ eidem actiones a ratione pendentibus imitationi esse poterant; nullis quoque operationibus intellectus locus erat, nullum rationis indicium sese præbebat. Quod vero in aliis, loquelæ expertibus, qui inter homines commorantur, cæca imitatione actionum in aliis a ratione pendentibus imponi nobis possit, quasi rationis indicia præberentur, alio quodam non minus memorabili exemplo comprobatur, quod in Historia Academiæ Regiæ Scientiarum Parisinæ Anno 1703 commemoratur. Etenim juvenis quidam a nativitate surdus & mutus a parentibus religioni Pontificiæ addictis edoctus fuerat ea omnia, quæ in externo cultu divino observanda, veluti ut signo crucis notaret frontem, os & pectus, ut aquam benedictam seu lustralem faciei aspergeret, ut in genua procideret & gestus precantis imitaretur. Cum casu fortuito auditus compos factus fuisset, sono campanarum in aures prope adstantis illapso, & quatuor circiter mensibus elapsis verba imperfecta fundere didicisset; non solum nullam de Deo, anima & moralitate actionum ideam habere deprehendebatur a Theologis solerter examinatus; sed & eum nunquam animum advertisse ad ea, quæ alios imitatus didicerat, multo minus super iisdem reflexisse palam erat: contentus quippe simplici sensibilibus ipsi oblatorum perceptione. Videmus itaque hominem, sermonis usu minime pollentem, imitatum quidem fuisse ea, quæ vidit in aliis; sed absque omni attentione ac reflexione, & absque omni prorsus rationis usu, quippe quem absque attentione ac reflexione dari minime posse negandum non est, cum attentione ac reflexione opus sit ad consequendas notiones universales, sine quibus nullus est rationis usus (§. 457). Ceterum patet, non modo hominem inter urfos educatum nullam edidisse mentis operationem, quamdiu sermonis expertus fuit; sed & alterum inter homines educatum & eorum actiones imitatum ab omni prope modum mentis operatione abstinuisse, quamdiu in eodem statu fuit. Unde satis conficitur, quanta sit necessitas verborum vel aliorum signorum æquipollentium ad edendas mentis operationes. Unusquisque etiam in seipso experietur, quam sit difficile mentis elicere operationes absque

vocabu-

vocabulorum usu, siquidem vim sibi ipsi inferre voluerit ad abstinendum a vocabulis, dum notionem universalem formare, dum judicare, dum ratiocinari intendit, veluti dum de negotio aliquo deliberat. Et ipsimet experti sumus, quam molestum nobis acciderit, ubi operationes mentis absque vocabulorum vel aliorum signorum æquipollentium usu absolvendas distincte percipere conati fuimus. Quod vero signorum ope præstari possint, quæ absque iisdem fieri impossibile est, nemo ignorat qui in Algebra versatus præclarum illorum in operationibus mentis usum expertus. Exemplo quoque esse potest *Arenarius Archimedis*, in quo luculenter docet quantus sit ad distincte percipienda convenientium terminorum usus, quæ alias facultates inferiores confundunt. Signa vero istiusmodi sunt vocabula, quibus ad genera & species rerum, seu entia universalia denominanda & ad prædicata iisdem convenientia determinate enuntianda utimur.

Facultates superiores quasi sepultæ sunt, ut ne vestigium quidem ipsarum appareat, quamdiu nisi per commercium cum hominibus aliis excitentur. Quamobrem cum absque sermonis usu commercium istud propemodum nullum sit; absque eo facultates superiores ad agendum ne excitantur quidem, nedum exercentur, quantum ad rationis usum sufficit. Qui ex anterioribus percepit, quid proprie sint facultates mentis, is non mirabitur, homini sibi unice relicto & ab omni commercio hominum sejuncto tam parum prodesse animam rationalem, ita ut absque eadem vitam, quam degit, agere posset, etiamsi facultatibus inferioribus tantummodo gauderet. Imo ubi inter homines degit, magis ipsi prodesse facultates solæ inferiores, quam inter animantia bruta commoranti prodesse possunt superiores: etenim in priori casu multa non infeliciter imitatur, quæ sine ratione assecuti non fuerant alii, in posteriori autem auxilio facultatum superiorum per se nihil assequitur. Unde patet non naturam, sed hominem hominem efficere rationalem, siquidem eum demum rationalis titulo dignari volueris, qui ratione utitur, quemadmodum communis fert usus loquendi, et si inconstantiam loquendi rejicientes, ab ea discefferimus (§. 451). Citra tamen inconstantiam loquendi dici potest, hominem efficere ut homo utatur ratione & ut eam rationalem esse appareat.

§. 462.

Usus rationis in corpore sese exerit per ideas materiales vocabulorum. Exerit enim sese ratiocinando (§. 455). Enimvero omnia nostra ratiocinia per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentari solent (§. 415). Ergo usus quoque rationis in corpore sese exerit per ideas materiales vocabulorum.

*Quid
usui ra-
tionis in
corpore
respon-
deat.*

Idem etiam sic ostenditur. Usus rationis supponit omnes operationes mentis (§. 456), & notionem universalem determinatas (§. 457). Enimvero non modo omnes operationes mentis (§. 416), verum etiam notionem universalem, generum scilicet ac specierum (§. 395), quantumlibet abstractæ (§. 396), imo ipsarum rerum immaterialium (§. 397), per ideas vocabulorum materiales in cerebro repræsentantur. Nihil adeo ad usum rationis requiritur, quod non per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentari possit. Omnis adeo usus rationis per easdem in cerebro sese exerit.

olſii Psychologia Rationalis.

E e

Sedu-

Seduxit hoc Materialistas, ut sibi persuaderent, actus rationales non repugnare mechanismo corporis, cum ea, quæ sunt animæ, ab iis, quæ ad corpus spectant, non satis discernent. Ceterum apparet, ex eo quidem, quod anima sit rationalis, recte concludi ejus immaterialitatem, non tamen unica, quemadmodum vulgo fieri solet, illatione; verum longo admodum ratiociniorum firmate opus esse, ut tandem a ratione ad immaterialitatem pervenias. Nimirum redeundum est ad impossibilitatem apperceptionis in materia: unde nos in superioribus eandem deduximus (§. 44).

§. 463.

Ufus rationis a memoria dependentia.

Ad usum rationis memoria requiritur. Usus enim rationis ratiocinando sese exerit (§. 455). Quamobrem cum in ratiociniis dato iudicio uno memoria nobis suppeditare debeat iudicium quoddam præteritum, quod ita sese habere, prout se nobis offert, probe nobis conscii sumus, aut esse saltem videmur (§. 354 & seqq. *Psychol. empir.*); ad usum rationis memoria requiritur.

Imo cum usus rationis notiones universales determinatas supponat, & quo quis plures habet, quoque magis familiares eas experitur, eo amplior & promptior sit rationis usus (§. 457), notiones autem istæ memoria tenendæ sint, ac memoria polleat opus est, qui multas eadem tenere debet; memoria bona usum rationis amplificat.

§. 464.

Ufus rationis quomodo immi- nuatur & amittitur.

Si memoria læditur, usus rationis immi- nuatur, imo prorsus amittitur. Usus enim rationis sese exerit ratiocinando (§. 455). Quamobrem cum læsa memoria anima ad ratiocinandum inepta reddatur (§. 420); eadem læsa usus rationis non amplius sese exerere potest, quemadmodum ante. Aut igitur immi- nuatur, aut prorsus amittitur, pro diverso scilicet læsionis memoriæ gradu.

Ceterum repetenda hic sunt, quæ de ineptitudine ad ratiocinandum ex læsione memoriæ supra annotavimus (not. §. 420). Non confundenda sunt, quæ ab oblivione proficiuntur, cum iis, quæ læsioni memoriæ tribuenda. Illa enim impotentia particularis; hæc universalis aut propemodum universalis est. Nimirum qui obliviscitur notionum universalium ad usum rationis in casu quodam particulari requisitarum; is se rationalem probare nequit in casu isto particulari, etsi promptus sit rationis usus in aliis. Læsa autem memoria rationalem sese probare nequit in ullo casu, aut saltem in maxime vulgaribus, aut nonnisi longiori temporis spatio, quam fieri solet, ubi quis memoriæ defectu nullo laborat.

§. 465.

Cur usus rationis a causis materialibus & senectute immi- nuatur & tollatur.

Quoniam memoria a causis materialibus lædi potest (§. 298), veluti vi morborum acutorum atque capitis, imo ipsa senectute (§. 299), læsa autem memoria, usus rationis immi- nuatur, vel prorsus amittitur (§. 464); *a causis materialibus, veluti vi morborum acutorum atque capitis, imo ipsa senectute usus rationis immi- nuatur, imo prorsus tolli potest.*

Sane ob decreescentem usum rationis senes iterum pueros fieri dicimus: etenim & pueris deest, vel minimum imbecillis est rationis usus. Decrecente vero usu rationis, ad negotia tractanda non magis apti sunt senes, quam pueri.

§. 466.

Ufus rationis ex læsione cerebri sublatus.

Similiter quia memoria læditur, si cerebrum læditur (§. 422), læsa autem memoria usus rationis immi- nuatur, imo prorsus tollitur (§. 464); *læso cerebro usus rationis immi- nuatur, imo prorsus tolli potest.*

Enimvero.

Enimvero cum nondum exploratum sit, qualis læsio cerebri ad læsionem memoriæ requiratur (not. §. 422), adeoque & ignoretur, qua cerebri læsione usus rationis imminuatur, vel prorsus tollatur; ideo distincte exponi nequit, quantus defectus usus rationis a læsione cerebri data dependeat, & quando is prorsus tolli debeat. Possibilitatem vero ejus, quod asseritur, confirmant exempla inter observationes Medicorum reperiunda, veluti quando ex vulneribus vel concussionibus capitis, item ex percussionibus pugno factis in pueritia & adolescentia a parentibus ac pædagogis imprudentibus, imbecillior evasit usus rationis.

§. 467.

Per *Theoriam* hic intelligimus veritatum universalium complexum.

Theoriae definitio.

Ita theoriam digestionis ciborum in ventriculo habet, cui veritates universales de eadem sunt perspectæ. Similiter theoriam triangulorum habet, cui veritates universales de triangulis sunt cognitæ. Theoriam negotii alicujus habet, cui veritates universales de isto negotio perspectæ sunt. Unde apparet, quandonam theoria sit completa aut perfecta; quando incompleta aut imperfecta. *Completa* nimirum complectitur veritates universales ad statuendum de aliqua re in quolibet casu sufficientes: *incompleta* vero comprehendit quædam saltem, sed quæ ad statuendum de realiqua non sufficiunt in omni casu. Enimvero cum terminis istis jam usi fuerimus in simili casu, quando de notionibus agebatur (§. 92 Log.); non opus est ut in iis explicandis multi simus.

§. 468.

Si cui deficit rei cujusdam theoria; quoad eam usu rationis destituitur. Et enim si cui theoria rei cujusdam deficit, is veritatibus universalibus ad eam spectantibus destituitur (§. 467). Quamobrem cum usus rationis notiones universales determinatas præsupponat (§. 457); usus quoque rationis circa eam rem sese exercere nequit.

In quibusnam ratione destituamur.

Ita si cui deest theoria triangulorum, illi quoque deest usus rationis, quando de triangulis judicandum; quid iisdem conveniat. Similiter si cui deest theoria iuris naturalis, illi quoque nullus est rationis usus; quando de justitia negotii cujusdam seu de eo, quid justum est, in aliquo negotio questio incidit.

§. 469.

Quamobrem cum fieri possit, ut quis theoriam objecti cujusdam habeat, nullam tamen habeat objectorum aliorum; *is usu rationis pollere potest in aliquo veritatum genere, et si eodem destituatur in alio.*

Cur in quibusdam concessus usus rationis denegetur in aliis.

Hinc patet ratio, cur quis in Mathesi abstracta adeo excellere possit, ut magno suo merito Mathematicus summus appelletur, & ob rationis usum eximium admirationi sit ipsis intelligentibus; in Metaphysicis vero, veluti in Theologia naturali, quæ ejus pars est, tam jejune loquatur, ut exiguus ipsi rationis usus concessus videatur. Plurimum adeo falluntur, qui sibi persuadent, eum se eodem modo rationis usu pollentem probaturum in omnibus, quo in uno quodam veritatum genere se probat. Et ne quis hoc præjudicio captus de suis facultatibus plus speret, quam in iis est, atque viribus suis imparia ausus famæ suæ maculam inurat, cum non omnium sit ex veritate statuere; ideo præfens corollarium cum propositione præcedente probe perpendere debet. Theoriæ psychologicæ acceptum ferendum, ne viribus propriis nimis confidamus, nec nimiam virorum ceteroquin clarorum confidentiam in pejorem partem interpretemur.

§. 470.

Nemo hominum in omnibus usu rationis pollere potest. Si enim qua in re usu rationis pollere debet, necesse est ut ipsi in promptu sint notiones universales ad eam spectantes eademque determinatæ (§. 457). Enimvero notionum universalium pro multitudine rerum tantus est numerus, ut nemo eas omnes familiares experiri possit, quemadmodum nemo negabit,

Cur nemo in omnibus usu rationis polleat.

qui animum ad istam multitudinem advertit. Quamobrem fieri quoque nequit, ut quis in omnibus usu rationis polleat.

Non urgeo imperfectionem disciplinarum, quam hodiernum accusare tenentur sagaciores, cum in iis notiones determinatae sint rarissimae. Nos id unice agimus, ut eas introducere conemur: sed non est unius hominis, neque unius seculi tanto mederi defectui. Nemo novit, quantus sit defectus theoriarum in iis, ubi theoriarum completarum maximo forent usui. Sed cum his malis successu temporis medela afferri possit, modo alii eadem via pergant, qua nos incedimus & quam ipsis monstramus; ideo talem asserere lubet rationem, quae semper firma erit, ad quamcunque demum perfectionem theoriarum evehi contingeret. Sane ubi theoriarum magis evadent perfectae, numerus notionum universalium, sine quibus rationis usus nullus est, manifestior evadet. Equis non novit, quantus sit veritatum geometricarum numerus, ut, qui eas familiares experiri velint, omnem in numeris & figuris aetatem confumere teneantur, ac ne sic quidem perspectas habent omnes? Dubium vero non est campum veritatum universalium in aliis disciplinis non minus arctis limitibus contineri.

§. 471.

Ratio summa quamquam.

Ratione summa praeditum est ens, quod omnium veritatum universalium nexum perspicit. Quoniam enim ratio ei major est, qui plurimum veritatum universalium nexum perspicit, quam illi, qui pauciorum nexum perspicit (§. 488 *Psychol. empir.*); major concipi non potest, quam quae in perspicientia nexus omnium veritatum universalium consistit. Quoniam vero summa est ratio, qua major concipi nequit; ratione utique summa praeditum est ens, quod omnium veritatum universalium nexum perspicit.

Utemur hoc principio in Theologia naturali, Deo rationem summam vindicaturi.

§. 472.

Cur homini non conveniat.

Anima humana ratione summa praedita esse nequit. Impossibile esse ut omnium veritatum universalium nexum perspiciat homo, jam antea summus (in *demonstratione* §. 470), nec erit, qui refragetur, nisi in ruborem dari velit. Quamobrem cum ratione summa praeditum non sit ens, quod omnium veritatum universalium nexum minime perspicit (§. 471); anima quoque humana ratione summa praedita esse nequit.

Idem etiam sic ostenditur. Nemo hominum in omnibus usu rationis pollere potest (§. 470), neque adeo omnium veritatum universalium nexum perspicere valet (§. 452). Ratione igitur summa praeditus esse nequit (§. 471).

Recolenda hic sunt, quae de denegato usu rationis universali paulo ante (*not.* §. 470.) annotavimus.

§. 473.

Ingenium numerum excedat vim representativam universi.

Ingenium vim representativam universi, qualis in anima datur, non excedat. Consistit enim ingenium in facilitate observandi rerum similitudines (§. 476 *Psychol. empir.*), consequenter ea, quae in rebus pluribus diversis eadem sunt (§. 195 *Ontol.*). Quamobrem cum ea, quae in rebus diversis eadem sunt, observentur, si in rebus simul perceptis attentionem defigas & super iisdem reflectas (§. 237. 257 *Psychol. empir.*), ipso autem usu contrahatur facilitas utendi attentione ac reflexione (§. 248. 255. 263 *Psychol. empir.*); ingenium non supponit nisi facilitatem attentionis ac reflexionis..

Quam-

Quamobrem cum ratio attentionis & reflexionis ex vi repræsentativa, qualis in anima datur, reddi possit (§. 367 & seqq.); ingenium minime excedit vim repræsentativam universi, qualis in anima datur.

Idem etiam sic ostenditur. Notiones universales generum & specierum vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedunt (§. 392). Quoniam itaque species in similitudine individuorum (§. 233 *Ontol.*), genera in similitudine specierum, & genera superiora in similitudine inferiorum consistunt (§. 234 *Ontol.*); notiones universales non acquiruntur, nisi quatenus similitudinem rerum, quas percipimus, observamus. Observatio adeo similitudinis rerum vim repræsentativam universi non excedit. Et quamvis genera & species per essentialia determinentur (§. 247 *Ontol.*), adeoque nonnisi similitudo, quæ observatur, ad essentialia spectet, consequenter particularis tantum videatur; cum tamen per solam reflexionem & abstractionem notiones universales completæ ac determinatæ non efficiantur (§. 401), præter identitatem essentialium determinationum, quibus similitudo generibus ac speciebus conveniens continetur, observantur simul alia, quæ in rebus eadem sunt (§. 320 *Log.*), accuratiori indagine postea ab essentialibus, quibus permixta sunt, discernenda. Patet itaque ex acquisitione notionum universalium colligi facultatem observandi similitudines rerum in genere, consequenter observationem similitudinis in genere non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Jam vero facilitas observandi rerum similitudines ingenium est (§. 476 *Psychol. empir.*). Ingenium itaque vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedit.

§. 474.

Ingenium a cerebro pendet. Ingenioso enim imaginatio vivax (§. 479 *Psychol. empir.*). Quoniam itaque imaginationi immateriali, quæ in anima datur, materialis quoque imaginandi facultas in corpore respondet (§. 227), ob continuam scilicet phantasmatum atque idearum materialium coexistentiam (§. 206), & imaginationis hujus materialis sedes in cerebro existit (§. 228); imaginatio vivax rationem sufficientem in cerebro habet (§. 56 *Ontol.*), quatenus scilicet ex iis, quæ in cerebro sunt, intelligitur, cur imaginatio vivax sit, adeoque a cerebro pendeat (§. 85 i *Ontol.*). Pendet igitur quoque ab eodem ingenium. Porro qui ingenio pollet, idem & memoria pollet (§. 480 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum bonitatis memoriæ ratio in fibrillis nerveis, ex quibus cerebrum constat, contineatur (§. 306 *Psychol. rat.* & §. 56 *Ontol.*); bonitas memoriæ a cerebro dependet (§. 85 i *Ontol.*). Atque adeo denuo patet a cerebro quoque dependere ingenium.

*Dependens
ingenii
a constitutione
cerebri.*

Quodsi dubites, num ex cerebri statu possit reddi ratio, cur imaginatio vivax sit; idem facile ostenditur. Vivax enim imaginatio est, si phantasmata producta multum claritatis habent (§. 478 *Psychol. empir.*). Enimvero claritas ideæ sensuæ pendet a celeritate motus, in quo

in quo idea materialis eidem respondens consistit (§. 126), consequenter & claritatis phantasmatum ratio, quæ sunt ideæ sensuales reproductæ (§. 104 *Psychol. empir.*), aut ex iis derivatæ (§. 140. 143 *Psychol. empir.*), est celeritas motus, in quo phantasmatis respondentem ideæ materiales consistunt (§. 206). Ex statu itaque cerebri ratio reddi potest imaginationis vivacis. Nimirum alia est fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum contextum est, constitutio in iis, qui imaginationem vivacem habent; alia in aliis, quibus minus vivax est. Ideæ enim istæ materiales easdem habent in omnibus hominibus causas, cum sine effectus ab actione sensibilibus in organa sensoria pendentes; differentia igitur aliunde esse nequit, quam a diversitate fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum constat.

§. 475.

Cur læso cerebro lædi queat ingenium.

Læso igitur cerebro ingenium lædi potest (§. 474). Scilicet læditur ingenium, ut non amplius tam facile similitudinem rerum observare possis, quam antea poteras (§. 476 *Psychol. empir.*), si status cerebri, adeoque fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum constat, qualitates & quantitas mutantur, ut non amplius eadem permaneant, quales fuerant, cum ingenio polleres.

Quoniam istæ qualitates nondum sunt perspectæ, nec mutatio ista distincte exponi potest, consequenter nec explicare possumus, quali læsione cerebri imminuatur aut prorsus destruat vis ingenii.

§. 476.

Læsi ingenii cur cum læsione memoriae connexa.

Quæ memoriæ lædunt, ingenio quoque noxia sunt. Qui enim ingenio pollet, idem & memoriæ poltere debet (§. 480 *Psychol. empir.*). Quodsi ergo contingat, vim memoriæ imminui, vel prorsus destrui; ingenium quoque hoc ipso imminui, vel prorsus destrui debet. Quamobrem quæ memoriæ lædunt, ea quoque ingenio noxia sunt.

Poterat idem confirmari a posteriori. Constat enim ingravescente ætate, qua memoriæ vis atque imaginationis vivacitas perit, ingenii quoque vim decrescere solere, ita ut ad ea opera, quæ ingenii sunt, se minus aptos experiantur. Ita senes ad pangenda carmina ingenii venas sibi deficere sentiunt.

§. 477.

Causæ ingenium lædentes.

Quoniam memoriæ a causis materialibus lædi potest (§. 298), veluti vi morborum acutorum atque capitis, imo ipsa senectute (§. 299); ingenii quoque vis a causis materialibus imminui vel prorsus destrui potest, imo tale quid effici potest vi morborum acutorum atque ipsa senectute.

Exempla peti possunt a posteriori, quibus idem confirmatur. Nimirum conquirenda sunt ea, ubi ingeniosus labefactatur memoriæ a causis materialibus.

§. 478.

Ars inveniendi vim repræsentativam animæ excedat.

Ars inveniendi vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedit. Arte inveniendi a priori ex notionibus determinatis seu veritatibus universalibus cognitæ eruuntur veritates incognitæ (§. 461 *Psychol. empir.*), & quidem per ratiocinia (§. 460 *Psychol. empir.*), operationibus mentis ingenio subinde suppetias ferente (§. 481 *Psychol. empir.*). Enimvero notionem universalem generum & specierum (§. 392), cum iudicii intuitivæ (§. 402), ac discursivæ (§. 410), vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedunt: nec eam excedunt ratiocinia (§. 405), imo nec ingenium (§. 473). Quoniam itaque eandem non excedunt,

cedunt, quæ ad artem inveniendi necessaria sunt; ars inveniendi a priori eam excedere nequit.

Ars inveniendi a posteriori veritatem incognitam eruit vel ex observationibus, vel experimentis (§. 457 *Psychol. empir.*), adeoque ex factis naturæ (§. 456 *Psychol. empir.*), quæ sensu percipimus, vel in mente nostra ad nos spectantia appercipimus (§. 436 *Psychol. empir.*). Notiones universales completæ ac determinatæ non per solam reflexionem atque abstractionem constituuntur (§. 401), adeoque præter primam mentis operationem opus quoque ceteris; id quod intuitiva quadam ratione patet per ea, quæ integro capite de usu Logicæ in veritate a posteriori detegenda tradidimus (§. 669 & seqq. *Log.*). Quamobrem cum nulla mentis operatio vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedat (§. 413); nec eam excedere potest ars inveniendi veritatem a posteriori.

Cum ars inveniendi summa intellectus perfectio sit, quam acquirere valet; per hanc propositionem patet, ex vi repræsentativa universi rationem sufficientem reddi posse, cur ad summam perfectionem pertingat intellectus, quam consequi potest.

§. 479.

Ars inveniendi in corpore consistit in excitatione idearum materialium in cerebro operationibus animæ convenienter facta. Etenim ars inveniendi a priori ratiocinando colligit ex notionibus determinatis veritates latentes (§. 460 *Psychol. empir.*), suppetias ferente subinde ingenio (§. 481 *Psychol. empir.*). Enimvero notiones specierum vel generum (§. 395), quantumlibet abstractæ (§. 396), ipsarum etiam rerum immaterialium (§. 397), atque omnes operationes mentis per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentantur (§. 416), imo ingenium quoque a cerebro pendet (§. 474). Quamobrem ars inveniendi a priori consistit in excitatione idearum materialium in cerebro operationibus animæ convenienter facta. Et quoniam ars inveniendi a posteriori veritatem eruit sensu duce (§. 436 *Psychol. empir.*), conveniente usu operationum intellectus (§. 669 & seqq. *Log.*), ideis autem sensualibus singulis suæ respondent materiales (§. 113) & singulæ operationes mentis per ideas materiales in cerebro repræsentantur (§. 416): ars quoque inveniendi a posteriori in corpore consistit in excitatione idearum materialium operationibus mentis convenienter facta, sensu invitante.

*Quid
arti in-
veniendi
in corpo-
re respō-
deat.*

Quia propter difficultatem operationes mentis absque vocabulorum vel aliorum signorum usu absolvendi nemo unquam inventorem egit, vel aget, qui in sola cognitione intuitiva acquiescit; in arte quoque inveniendi non aliam supponimus cognitionem, nisi symbolicam.

S E C T I O II.

DE FACULTATE APPETENDI

CAPUT I.

De Appetitu sensitivo & Aversatione sensitiva atque Affectibus.

*Conatus
mutandi
perce-
ptionem.*

§. 480.

N omni perceptione præsentè adest conatus mutandi perceptionem. Perceptiones in anima continuo mutantur, aliis aliisque sibi invicem succedentibus, quemadmodum unusquisque in seipso experitur. Enimvero perceptiones nostræ vi animæ producuntur, qualescunque tandem fuerint (§. 61). Quamobrem cum vis omnis continuo tendat ad mutationem status subjecti, cui inest (§. 725 *Ontol.*); in omni perceptione præsentè adest conatus mutandi perceptionem.

Qui notionem virium familiarem experitur, nihil difficultatis sentiet in propositione præsentè admittenda. In gratiam itaque eorum, quibus ea nondum familiaris est, rem exemplo vis motricis declarari consultum. Mobile in motu constitutum locum continuo mutat. Mutatio ista est a vi motrice, quæ in conatu locum continuo mutandi consistit. Quamobrem in situ præsentè, quem corpus habet ad alia, adest conatus mutandi istum finem: qui si abesset, mutatio nulla sequeretur.

§. 481.

*Percepturitio
quid sit
& existentia.*

Conatus mutandi perceptionem præsentem dicitur *Percepturitio*. Quamobrem cum in omni perceptione præsentè adsit conatus mutandi perceptionem (§. 480); in omni perceptione adest *percepturitio*.

Termino percepturitionis usi jam sunt alii, adeoque & nos eodem etsi minus Latino uti nulli dubitamus, cum ipsa etymologia vocabuli ad ipsum plenius intelligendum manuducat vi similitudinis, quæ animæ percepturienti cum stomacho esuriente intercedit.

§. 482.

*Percepturitio
in sensationibus.*

Quoniam sensationes sunt perceptiones (§. 65 *Psychol. empir.*); in sensatione præsentè etiam adesse debet *percepturitio*, seu conatus eandem mutandi (§. 481). Idem etiam ex ipsa essentia atque natura animæ demonstratur. Anima enim habet vim sibi repræsentandi hoc universum (§. 63), adeoque producendi perceptiones, quæ sensationum nomine veniunt (§. 65 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum vis omnis in conatu continuo mutandi statum subjecti, cui inest, consistat (§. 725 *Ontol.*); animæ quoque conatus producendi perceptiones, quæ sensationum numero sunt, continuus esse debet, consequenter in omni sensatione præsentè adest conatus eam mutandi, adeoque *percepturitio* (§. 481).

Quæ

Quæ hæc ténus de percepturitione dicta sunt, non alio fine in medium afferuntur, quam ut naturam appetitus penitus intelligamus atque perspiciamus, quomodo idem a vi repræsentativa univèrsi proficiatur. Memini enim, cum in Ratione Prælectionum sect. 2. c. 3. §. 22. primam afferuissem me animam habere pro substantia sibi repræsentante univèrsum pro situ corporis sui organici in univèrso, convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt; quosdam sibi persuasisse, hoc modo solum facultatis cognoscendi rationem haberi, quod non viderent, quomodo inde sequatur appetitus. Malevolorum vero cavillationes, quod per hoc negetur animæ convenire appetitum, consequenter libertas voluntatis tollatur, adeoque virtus omnis subvertatur cum religione omni, cum dignæ sint quæ rideantur, non quæ refutentur, insuper habemus: silentio tamen non prætereundæ, ut constet fatorum philosophiæ nostræ prorsus singularium ratio.

§. 483.

Corpus nostrum percipimus, quatenus organis sensoriis qualibus mutationem inducere valet. Anima enim sibi repræsentat hoc univèrsum convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt (§. 62). Quamobrem cum corpus nostrum sit pars hujus univèrsi & perinde ac alia corpora mutationes organis sensoriis inducere possit; anima quoque ipsum mutationibus istis convenienter repræsentare, adeoque percipere debet (§. 24 Psychol. empir.). Percipimus itaque corpus nostrum, quatenus organis suis sensoriis qualibus mutationem inducere valet.

Quatenus corpus nostrum percipimus.

A posteriori veritas satis manifesta, quæ simul loquitur corpus nostrum in organa propria sensoria instar aliorum sensibilium agere posse. Sane diversæ corporis partes oculis ita obijci possunt, ut radii luminis inde in oculum eodem modo reflectantur, quo ab aliis visibilibus reflectuntur. Eodem modo cum in oculum agant, quo visibilia alia in eundem agunt; eodem quoque modo easdem videmus, quo alia visibilia videmus. Facies vero & quæ in tergo sunt lumen in oculos reflectere nequeunt, nisi speculorum auxilio, adeoque faciem & quæ in tergo sunt, non nisi speculorum auxilio videre valemus. Porro si manibus tangimus corpus proprium, & manus percipit partem, quæ tangitur, & pars, quæ tangitur, percipit manum: quoniam tam manus parti contactæ, quam pars contacta manui inducit mutationem istiusmodi, qualem tangibilia manui vel parti corporis nostri cuicumque alteri inducere solent. Similiter si pars corporis percussa sonum quendam edit, vel affricu partium corporis sonus quidam excitatur, in aurem illapsus eodem modo percipitur, quo sonus quicumque alius percipi solet. Nimirum cum in omni casu fibrillis nervorum sensoriorum motus imprimatur & ad cerebrum usque propagetur, quemadmodum ab aliis sensibilibus fieri solet (§. 111); ideas quoque materiales corporis nostri habemus, quales aliorum sensibilium habemus (§. 112), consequenter illis etiam sensuales coexistere debent, quales his coexistunt (§. 114).

Ita videmus manus nostras pedesque nostros, pectus quoque atque ventrem absque speculorum ope; at faciem non contuemur, nisi quando speculo obvertitur. A tergo non videmus corpus nostrum, nisi quatenus radii ab eodem in speculum majus illapsi inde reflectuntur in minus & ab hoc demum in oculum. Manu suras tangentes, & manus, & suras

Wolffi Psychologia Rationalis.

F f

tactu

actu percipimus. Sed hæc notiora sunt, quam ut ea hic recenseri sit opus. Expendenda tamen veniunt, ut non modo propositioni præsentis sua constet claritas; verum ut inde quoque lux affundatur aliis, quæ sequuntur.

§. 484.

Cur anima sibi conscia dependentiæ actionis sensibilium a situ corporis.

Anima sibi conscia est, actionem sensibilium in organa nostra sensoria a situ corporis nostri pendere. Anima enim non modo objecta alia sensibilia, dum in organa sua agunt; verum etiam ipsum corpus suum percipit, quatenus mutationem instar aliorum sensibilium organis nostris inducere valet (§. 483). Organa igitur nostra sensoria seu partes corporis, quibus insunt, quando cum sensibili in ea agente una percipimus vel sensu ope, vel quatenus ista imaginamur (§. 104 *Psychol. empir.*), sensibilium actionem in organa nostra sensoria a situ corporis pendere animadvertimus: cujus dependentiæ ulterius convincimur quatenus nobis conscii sumus, mutato corporis situ respectu sensibilium mutari quoque perceptionem, nec amplius a nobis percipi, quæ antea percipiebantur.

Propositionis præsentis veritas a nemine in dubium vocari potest: quoniam tamen eadem utemur ad probanda alia, quæ non eadem evidentia nituntur, eandem huc apponere debuimus, reddentes simul rationem, cur id fieri debeat, cum nostrum jam sit scrutari rationes eorum, quæ sunt.

§. 485.

Dependentia mutationis sensationis a mutato corporis situ.

Anima sibi conscia est, sine mutatione situs corporis ad objectum aliquod non mutari sensationem. Mutatur autem situs corporis ad sensibile vel motu objecti, quod jam percipitur, aut alterius, quod percipi debet, sive motu corporis aut partium eius, veluti capitis aut oculorum, sive utroque pro varietate circumstantiarum diversimode variato simul. In omni sensatione adest conatus mutandi præsentem (§. 482). Enimvero anima sibi conscia est, actionem sensibilium in organa sensoria, sine qua nulla datur sensatio (§. 65 *Psychol. empir.*), a situ corporis sui pendere (§. 484). Conscia igitur sibi est, sine mutatione situs corporis ad objectum aliquod non mutari sensationem.

Quæ de mutationis situs corporis diversis modis dicuntur, absque probatione admitti possunt & ex iis parent, quibus propositionis veritas a posteriori confirmatur. Si nobis refertur esse quodam in loco animal peregrinum, quod accedentibus spectandum exhibetur; illud visu percipiendi gratia nos in istum locum conferimus. Mutatur adeo situs corporis, quem ad visibilia præsentia habebat, ut eorum loco videamus visibile aliud. Situs adeo corporis ad visibilia mutatur ipso corporis totius situ locali. Idem accidit, ubi ad visibile aliquod e longinquo minus clare ac distincte perceptum accedimus, ut idem clarius atque distinctius videamus. Ex adverso ubi visibile aliquod e longinquo constitutum non satis clare ac distincte percipimus, aut quæ a latere obliquius posita sunt, non nisi obscurius aut prorsus non videmus; eadem ad nos afferri jubemus, ut in vicinia oculo directe opposita videantur clarius atque distinctius. Situs corporis

poris nostri ad visibile allatum non amplius esse eundem, qui fuerat ante, patet. Mutatur autem objecti visibilis motu locali. Uterque casus obtinet in tactu. Tangi nequit tangibile, ut percipiatur tactu, nisi manu ad idem applicata, aut tangibili ad aliquam corporis nostri partem applicato. Nulla igitur inter organum tactus & tangibile requiritur distantia. Quod si ad tangibile accedimus, situs corporis ad idem mutatur totius corporis nostri motu; si vero tangibile ad nos affertur, mutatur corporis nostri ad idem situs motu objecti sensibilis, & quando denique manum applicamus ad tangibile, situs corporis nostri ex parte mutatur ad sensibile, motu locali partis corporis nostri. Similiter si caput elevamus, ut picta in laqueari imago oculis directe objiciatur, quæ ante subobscurius videbantur, nunc clarius atque distinctius videntur; situs corporis nostri ad visibile mutatur motu partis cujusdam corporis. Imo si objectum quoddam visibile faciei directe opponitur & vultu immoto oculus in idem directe vertitur; situs corporis ad visibile mutatur solo oculorum motu. Quod si visibile a tergo oblique positum & longius absit, quam ut idem trunco corporis & vultu in latus alterum detorto clare satis ac distincte percipere possis, atque adeo ipsum visibile propius admoveri cures, donec tam clare ac distincte videre possis, quemadmodum cupis; situs corporis ad visibile mutatur partium corporis & ipsius objecti sensibilis motu simul. Horum diversorum motuum, quibus mutatur situs corporis ad sensibilia, anima sibi conscia est, quod invitante necessitate ad motus istos adducatur, eorundem vero in casu simili postea recorderetur, sæpiusque iteratos tandem familiares experietur, ut de iis ne cogitans quidem, aut vix ac ne vix quidem cogitans eosdem producat. Non aliud igitur opus est, quam ut unusquisque animum suum advertat ad istos motus, quando sensibile quoddam percipit & a sensatione una ad aliam transit, ubi veritatem dictorum in semetipso experiri ac pluribus experimentis confirmare voluerit.

Probe expendendi sunt modi, quibus situs corporis ad objectum sensibile mutari potest, ut idem in aliquo organum agere possit, quo clare ac distincte percipiatur. Hæc enim differentia prodest ad explicandos motus corporis harmonicos appetitionibus atque aversationibus animæ respondentes. Notiones communes familiares experiri tenemur, nisi in arduis concipiendis difficultatem sentire velimus, quam non tollit nisi lux a notionibus istis affusa, non ante affundenda, quam ubi crebra meditatione familiares eas nobis reddiderimus. Elucescet utilitas propositionis præsentis eidemque adjuncti moniti, quando inferius systema Leibnitianum explicandi commercium inter animam & corpus ad trutinam expendemus.

§. 486.

Quoniam anima sibi conscia est, si mutatione situs corporis ad ali-

Sensationis prævisæ gratia qualis motus corporis intendatur.

quod objectum non mutari sensationem (§. 485); si sensationem mutare intendit, situm corporis quoque mutare intendere debet, & ubi sensationem futuram quomodocumque prævidet, eam intendere debet mutationem situs corporis sui, si qua sensatio ista fieri non potest. Sane hoc fieri experientia confirmat. Ita facies obtorto collo vertitur in latus dextrum, ubi ea videre volumus,

quæ a latere isto posita sunt. Oculos vel immoto, vel reclinato versus tergum capite attollimus, ubi superiora respicere volumus, prouti usus postulaverit. Oculos demittimus ea visuri, quæ ad pedes nostros prostrata sunt. Ad arborem accedimus, ubi flores vel fructus ejus contemplari cupimus. Ferarum capiendarum gratia in sylvam excurrimus. Novimus a latere quædam esse posita, quorum videndorum cupido animum incedit. Novimus supra nos apparere, quæ videre gestimus. Novimus arborem alicubi esse nobis nondum visam, vel eminus confuse a nobis conspectam, quam distincte videre cupimus. Novimus in sylvis vagari feras, quas ibi capere licet. Atque adeo perceptionem quandam, quam nondum habemus, prævidemus. Enimvero novimus quoque a nobis videri non posse, quæ a latere tergum versus posita sunt, nisi faciem illuc vertamus, & hoc obtorto collo fieri posse constat. Novimus quæ supra nos sunt videri posse, si oculos vel immoto capite, vel eodem versus tergum reclinato attollimus, prouti vel minus prope, vel propius vertici nostro imminet. Novimus, quæ ad pedes nostros jacent vel infra nos sunt, non videri nisi demissis oculis. Novimus nos distincte ac clare videre non posse arborem, nisi propius ad eam accedamus. Novimus denique nos feras, quæ in sylva vagantur, sensu percipere non posse, nisi eo nos conferamus. Dum itaque perceptionem prævisam intendimus, eam quoque intendimus mutationem situs corporis nostri, sine qua sensatio fieri nequit.

Modum, quo futura perceptio prævidetur, non determinamus, propterea quod varius esse possit, hic vero opus non sit, ut distincte agnoscat, propterea quod perinde hic sit, quocumque modo prævideatur. Non unum esse prævisionis modum experientia docet. Etenim esse quædam a latere versus tergum posita, sono, quem sensibile edit, vel aliorum sermone monemur: vagari in sylvis feras vel fando accepimus, vel alias jam ipsimet vidimus: phenomenon quoddam singulare prope verticem in celo conspici, accusentiam assertionis docemur. Exempla hæc sufficiunt, ut attentio nostra excitetur ad modum prævisionis perceptionum futurarum in aliis casibus observandum. Imo ex postea dicendis huc spectantia plura intelligentur.

§. 487.

Quomodo nobis innotescat ille motus.

Quoniam quicquid cognoscimus, vel a posteriori cognoscimus, vel a priori (§. 435 *Psychol. empir.*); *quali opus sit mutatione situs corporis nostri, vel partis cujusdam ejus sensationis futuræ gratia, vel a posteriori, seu sensu duce (§. 436 *Psychol. empir.*), vel a priori, seu vi intellectus (§. 438 *Psychol. empir.*), aut per operationem ejusdem (§. 439 *Psychol. empir.*) cognoscere debemus. Experientia autem convincimur, nos id potissimum a posteriori cognoscere, antequam de theoria cogitemus.*

Theoriam tamen non esse impossibilem, nemo vel Opticæ gnarus ignorat. Constat enim lumen propagari per lineas rectas. Quamobrem cum nihil videatur sine lumine, si radii luminis a visibili in ocalum illabi debent, necesse est ut a puncto radiante per pupillam recta in ocalum duci possit. Ab hoc principio pendet omnis situs corporis respectu visibilis, quod contueri volueris. In Opticis demonstratur, cur remota videantur minora & obscuriora, æque hinc conficitur, quæ ad distantiam nimiam obscurius ac confuse videntur; ea vel oculo propius esse admovenda, vel ocalum iisdem propius ad moveri debere, prout vel necessitas postulaverit, vel occasio tulerit. Ab hoc principio pendent motus locales, vel corporis,

§ Aversione sensitiva atque Affectibus. 229

poris, vel visibilis, quod clare ac distincte, quantum datur, videre volueris. Constat lumen a speculis eo ordine reflecti, quo a visibili, ut beneficio radiorum reflexorum conspiciatur, quod alias ob situm corporis videri nequit. Atque hinc deducuntur situs corporis nostri & objectorum visibilium respectu speculi, ut videre possimus quæ alias absque speculorum auxilio videre non poteramus. Exemplo esse potest, si ægrotus in lecto decumbens videre velit, quinam in conclave intret cum januam videre non possit. Plura non addimus: sufficit ex his constare, quod theoria non modo possibilis; sed ea etiam doceat, quæ sola experientia communis docere non poterat.

§. 488.

Perceptionem prævidere dicimur, quatenus nobis conscii sumus nos eam habere posse.

Perceptionis prævisio quid sit.

Ita si quis nobis narrat, monstrum quoddam spectandum alicubi exhiberi; nobis conscii sumus nos monstrum istud videre, adeoque perceptionem ejus habere posse: perceptionem itaque monstri istius prævidemus. Si quis vinum vitro infusum contuetur & in memoriam ipsi venit sapor olim hausti; perceptionem saporis vini haustu se habere posse sibi conscii est, adeoque eam prævidet. Si noverimus amicum, qui per aliquod tempus abiens fuerit, jam factum fuisse reducem; nobis conscii sumus, nos eum adire & colloqui cum ipso miscere posse. Hanc adeo perceptionem amici & sermonis cum eo miscendi prævidemus. Ceterum insuper jam habemus, utrum vera sit prævisio, an fallat: fieri enim potest, ut videamur nobis perceptionem aliquam habere posse, quam tamen habere non possumus; in præsentate tamen negotio perinde est ac si verum esset, nos eam habere posse.

§. 489.

Si perceptioni prævisæ idea voluptatis jungitur, percepturitio in eam dirigetur: si jungitur idea tædi vel molestiæ, ab eadem avertitur. Quoniam enim percepturitio est conatus producendi perceptionem aliquam (§. 481); in perceptionem prævisam dirigetur, quando conatus mutandi perceptionem ad eam producendam tendit: aut ab eadem avertitur, quando impedire conamur, ne perceptio ista producat. Jam necesse est detur aliqua ratio, cur perceptionem aliquam prævisam vel producere, vel ne producat impedire conemur, vel neutrum horum facimus, quod parum interesse nobis videatur, an producat, an non producat (§. 70 Ontol.). Jam si res in se spectatur, quæcunque tandem sit, ea nos minime tangit, adeoque tandem nobis perinde est, si perceptio ejus producat, si non producat, consequenter percepturitio nec in prævisam dirigetur, nec ab eadem avertitur. Necesse igitur est, ut, si alterutrum fieri debeat, eadem ad nos referatur, & pro diverso ejusdem ad nos respectu vel dirigatur in ejus perceptionem percepturitio, vel ab eadem avertatur. Jam si res ad nos referuntur, aut voluptatem nobis parere, aut molestiam creare possunt, idque mediate vel immediate: aliter enim animam afficere nequeunt. Facile itaque intelligitur, cum altera ratio directionis, altera ratio aversionis percepturitionis esse debeat, voluptatem esse rationem directionis, molestiam vero aversionis, seu nos conari producere aliquam perceptionem, quod ex ea voluptas nobis nascatur; conari autem impedire, quo minus producat, quod nobis tædium pariat. Quamobrem percepturitio dirigetur in ideam prævisam, quando eidem jungitur idea voluptatis siue immediatæ, siue mediatæ; aut ab idea prævisæ averti-

Directio & aversio percepturitionis quam habeat ratione.

avertitur, quando eidem jungitur idea molestiæ itidem sive immediatæ, sive mediatæ.

Patet veritas propositionis quoque a posteriori. Etenim si vinum vitro infusum contuemur & memoriam nostram subit voluptas ex sapore ac odore ipsius percepta; saporem ac odorem vini percepturi bibimus. Est hic nobis perceptio prævisa, saporis nempe ac odoris vini (§. 488). Et dum ideo bibimus, ut saporem istum atque odorem percipiamus; perceptionem istam prævisam producere conamur, dum vinum vitro infusum contuemur. In prævisam adeo perceptionem dirigitur percepturitus (§. 481). Similiter dum cælum sudum contuentibus memoria cum imaginatione nobis suggerit ideam exspatiationis in campum ac voluptatis inde perceptæ; exspatiari cupimus. Ideam prævisam habemus, nempe exspatiationis in campum, & dum exspatiari cupimus ut eam actu habeamus, percepturitus in eam dirigitur. Ex adverso ponamus nos vitro infusam contueri cerevisiam, quam tormina ventris nobis creasse recordamur, & alterum nos adhortari ut bibamus: ne vi quidem nos adigi patiemur ad bibendum. Habemus hic perceptionem prævisam, torminum scilicet ventris, & ob dolorem inde perceptum impedire conamur ne ea sentiamus, ac ideo a potu cerevisiæ abstinemus. Percepturitus itaque avertitur a perceptione prævisa. Similiter si quis nos invitat ad exspatiandum cælo imbre mimitante ac recordati molestiarum nobis præcreatarum tempestate pluvia exspatiatis; nullis precibus adduci nos ad exspatiandum patimur. Habemus hic ideam prævisam exspatiationis tempore pluvio, & ea ne producat impedire conamur, adeoque percepturitus ab eadem avertitur.

Probe considerandus est modus, quo percepturitus in perceptionem prævisam dirigitur & ab eadem avertitur, ut cessent difficultates circa dependentiam appetitus & avertitionis a vi repræsentativa universi, in qua essentiam atque naturam animæ consistere evicimus (§. 66. 67). Simul autem perpendendus est modus prævidendi perceptionem aliquam, quippe quem diversam esse pro diverso cognitionis genere constat & qui in quolibet genere iterum variat. Ita in symbolica rei repræsentatione verba nunc plene, nunc minus plene intelliguntur, & ubi minus plene intelliguntur nunc genus aliquod pro specie, nunc genus remotius pro inferiori quocunque, imo quodcunque superius pro individuo quocunque sumitur. Sed quæ sedula attentione ad ea, quæ singulis momentis unusquisque in semetipso experiri potest, cognoscuntur; ea multis recenseri superfluum existimamus. Sufficia ea suggestisse, quibus attentio ad cetera observanda excitatur, atque dirigitur.

§. 490.

*Perceptiones
quanam
prævideri
possunt.*

Perceptiones prævisæ vel sensationes, vel phantasmata sunt. Quoniam enim non dantur entia alia, nisi singularia & universalia (§. 227. 230 Ontol.), perceptiones quoque prævisæ non repræsentant nisi vel ens singulare, vel universale. Jam singularia vel præsentia sunt, dum ea percipimus, vel absentia. Quod si perceptio, quæ prævidetur, est entis tunc temporis, quando eam habemus, præsentis; in sensationum numero est (§. 65. 59 Psychol. empir.): si vero absentis; vi imaginationis producitur (§. 92 Psychol. empir.), adeoque inter phantasmata locum obtinet (§. 93 Psychol.

Psychol. empir.). Perceptio igitur singularium, quam prævidemus, vel ad sensationes, vel ad phantasmata referenda.

In cognitione intuitiva universalia percipiuntur plurium individuorum simultanea repræsentatione (§. 326 *Psychol. empir.*), imo ubi notionem entis in universali jam acquisivimus, repræsentatione nonnisi unius (§. 327 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum individuorum perceptiones vel ad sensationes, vel ad phantasmata referendæ *per demonstrata*; universalium quoque perceptiones prævisæ in cognitione intuitiva vel in numerum sensationum, vel phantasmatum referendæ veniunt. Denique in cognitione symbolica universalia per vocabula (§. 269. 272. 328 *Psychol. empir.*), vel alia signa repræsentantur. Enimvero vocabula, tanquam soni articulati (§. 271 *Psychol. empir.*), in numero audibilium (§. 70 *Psychol. empir.*), adeoque sensibilibus sunt (§. 68 *Psychol. empir.*). Perceptiones itaque prævisæ universalium symbolice repræsentatorum vel sensationes sunt, vel phantasmata.

Quodsi dubites phantasmata, præsertim symbolice repræsentata prævideri posse; haud difficulter idem probarur. Etenim ponamus succurrere nobis nomen rei antea visæ; cum ideam ejus etsi absentis vi imaginationis reproducere valeamus (§. 273 *Psychol. empir.*), hæc vero in phantasmatum numero sit (§. 93 *Psychol. empir.*); evidens est nos ad nomen istius rei attentos conscios nobis esse, quod ideam istam habere possimus, atque adeo ideam prævisam in phantasmatum numero esse posse. Ita si nomen horti succurrit, inde intelligis te ideam istius vi imaginationis producere posse & tibi quasi temetipsum in eodem deambulantem exhibere. Constat igitur te prævidere phantasma horti, quod actu nondum habes. Ponamus porro tibi succurrere nomen demonstrationis, dum propositionem aliquam mente recolis. Cum porro ponamus eam esse in potestate tua, demonstratio autem symbolice expressis ratiociniis constet; te in hoc casu prævidere phantasmata rerum symbolice expressarum vides.

Quodsi ad nosmetipsos vel per diem unum animum advertamus, quando appetitus sensitivus in quid fertur, vel etiam rationalis, imo etiam quando quid aversamur, atque modum, quo perceptiones rerum, quas appetimus, vel aversamur, expendamus; ipso facto docebimur perceptiones prævisas nunc esse sensationes, nunc phantasmata. Jucunda nobis esse solet rerum quoque absentium recordatio, quibus nos præsentibus uti non posse constat. In hoc itaque casu imaginationis vi productis ideis attendimus, ac ex iis voluptatem non minus percipimus, quam ex rebus præsentibus percipere solemus.

§. 491.

Si anima sensationem prævisam producere conatur; ceteras omnes intermedias producere tenetur, sine quibus ad eam pervenire nequit. Cum enim sensationes sint perceptiones rerum præsentium (§. 84), quarum ratio continetur in mutationibus in organis sensoriiis corporis nostri contingentibus (§. 65 *Psychol. empir.*); anima vi sibi insita eas producere nequit (§. 61), nisi sensibili in organum sensorium agente (§. 118 *Ontol.*). Quamobrem si fieri

*Modus
producendi
perceptionem
prævisam.*

fieri nequit, ut sensibile in organum agat nisi successive alia aliaque objecta in organa sensoria agant, consequenter si successive alia aliaque perceptiones vi ejusdem producantur (§. 948 *Psychol. empir.*); anima quoque omnes hasce perceptiones intermedias producere tenetur, antequam prævisæ in eadem sit locus. Quodsi ergo prævisam producere conatur, ceteras omnes intermedias producere tenetur, sine quibus ad eam pervenire nequit.

Idem etiam sic ostenditur. Quoniam anima continuo producit ideam totius universi non modo quoad statum præsentem, verum etiam quoad omnes præteritos atque futuros (§. 190), sensationes vero, tanquam perceptiones immediatæ (§. 204) rei cujusdam præsentis (§. 84), ad præsentem aliquem hujus universi statum in idea ista contentum referuntur; anima quoque sensationem aliquam habere nequit, nisi statu illo universi, ad quem refertur, existente. Necessè igitur est, ut in anima successive existant ideæ immediatæ, ad status omnes universi intermedios relatæ, qui inter statum præsentem prævisionis & statum actualis perceptionis intercedunt. Atque adeo anima sensationem prævisam productura omnes intermedias producere tenetur, sine quibus ad eam pervenire nequit.

Etsi demonstratio prior posteriori facilius videatur, hanc tamen illi non absque ratione superaddere placuit. Etenim ex hac clarius apparet dependentiam facultatis sentiendi ab actione sensibilis in organum sensorium, ut eam admittere teneantur absque difficultate, qui vel realem universi existentiam, vel physicam animæ a corpore dependentiam negant. Præterea posterior magis convenit instituto *Psychologiæ rationalis*, in qua eorum, quæ sunt, ratio a priori ex essentia atque natura animæ reddere tenemur (§. 4). Ecquis vero non videt per demonstrationem posteriorem, stante essentia atque natura animæ fieri non posse, ut anima ad perceptionem aliquam immediatam status præsentis universi, hoc est, ad sensationem aliquam (§. 204. 84), nisi in eo ordine perveniat, quo status universi possibiles se invicem actu consequuntur? Nec tamen prætereunda erat prior, ne assensus vacillet illorum, qui anteriora nondum familiaria experiuntur.

§. 492.

Perceptionis prævisæ dependentia a statu corporis.

Si anima perceptionem prævisam producere conatur, ad ejus dependentiam a statu quodam corporis sui attendit. Anima enim sibi conscia est, sine mutatione situs ad objectum aliquod non mutari sensationem (§. 485), & actionem sensibilis in organum sensorium, a quo pendet perceptio prævisæ, quam producere conatur (§. 904 *Psychol. empir.*), a situ corporis sui pendere (§. 484). Quoniam itaque status corporis mutatur mutato situ ejusdem (§. 710 *Ontol.*); anima utique sibi conscia est a statu corporis sui pendere actualitatem perceptionis prævisæ. Quamobrem dum perceptionem prævisam producere conatur, ad ejus dependentiam a determinato quodam statu corporis sui attendere debet.

Hinc etiam fieri nequit, ut perceptionem prævisam tanquam actu jam in nobis existentem vi imaginationis exhibeamus, nisi nos simul tanquam in aliquo statu exhibeamus, a quo ista perceptio pendet. Ita si perceptionem horti cujusdam prævides eamque producere conaris visu scilicet eundem percepturus; vi imaginationis te una cum horto præsentem animæ sistis. Exempla obvia nonnisi attentionem exigunt, ut animadvertantur.

§. 493.

§. 493.

Si anima sensationem prævisam producere conatur; corpus successive eos obtinere debet situs, a quibus perceptiones intermediæ pendent, sine quibus ad illam pervenire nequit. Etenim si anima sensationem prævisam producere conatur; ceteras omnes intermedias producere tenetur, sine quibus ad eam pervenire nequit (§. 491). Enimvero cum sensationes istæ intermediæ in anima locum habere nequeant, nisi objectis sensibilibus, quæ repræsentant, in organa sensoria agentibus (§. 948 *Psychol. empir.*), actio vero sensibilibus in universo existentium a situ corporis in universo pendet, quemadmodum nemo non intelligit; necesse est corpus omnes istos actu habere situs in universo, a quibus pendent perceptiones intermediæ, sine quibus ad illam pervenire nequit.

Sensationis prævisæ productio quantum a corpore pendeat.

Nemo miretur, quod in demonstranda propositione præsentate non provocemus ad impossibilitatem motus ab uno termino A usque ad alterum B non transiendo per omnia spatia intermedia. In Psychologia enim rationali, ubi rationem eorum, quæ ad animam spectant, reddimus, non aliunde demonstranda sunt, quorum ratio ex natura & essentia animæ atque mutua corporis & animæ a se invicem dependentia, reddi potest.

§. 494.

Quoniam anima corpus quoque organicum suum percipit (§. 483), adeoque sibi repræsentat (§. 24 *Psychol. empir.*), sibi que conscia est dependentiæ actionis sensibilibus in organa sua sensoria a situ corporis sui in universo (§. 484); successive corpus suum aliis aliisque sensibilibus præsens sibi repræsentare debet, antequam in sensationem prævisam incidat.

Quantum a perceptione ejusdem.

Hinc & accedit, ut modum perveniendi a perceptione præsentate ad prævisam nobis vi imaginationis repræsentaturi, nosmetipsos nobis videre videamur quasi per spatia inter duos terminos interjecta transeuntibus & continuo objecta alia aliaque spectantes. Nemo sane ignorat, modo attentionem ad ea, quæ quotidiana sunt, afferre non negligat, se nunquam recordari rei antea visæ, nisi se simul tanquam in loco isto præsentem videat: atque adeo dici poterat, animam esse substantiam corpus suum organicum sibi repræsentantem, summatimque hac prima determinatione inde deduci, quod sibi repræsentet hoc universum.

§. 495.

Directio percepturitionis seu conatus mutandi perceptionem præsentem in perceptionem prævisam est id, quod *Appetitus* dicitur. Unde etiam eum definire licet per tendentiam ad perceptionem prævisam. Quod si appetitum saltem tanquam possibilem in anima spectare eumque in facultatibus numerum referre malis, quemadmodum vulgo fieri solet: dici poterat, quod sit facultas dirigendi percepturitionem in perceptionem prævisam.

Appetitus quid sit.

Atque adeo jam intelligitur, quo sensu appetitus dicatur inclinatio animæ ad objectum sensibile (§. 379 *Psychol. empir.*). Etenim dum conatus mutandi perceptionem præsentem, adeoque determinandi igitur ideæ hujus universi (§. 193), dirigitur in prævisam, ut ad eam tendat; animæ ad objectum inclinatur. Ita si vinum degustantes sapore, quem percipimus, delectamur; ipsum appetimus. Perceptio prævisa est sapor, ex quo voluptatem percipimus. Perceptionem adeo saporis in nobis producere conamur: quod cum fieri non possit, nisi idem bibamus, actus bibitionis ad perceptionem intermediarum numerum pertinet, quæ singulæ cum prævideantur, quatenus earundem nobis conscii sumus (§. 488), in easdem quoque dirigitur percepturitio (§. 493. 494), atque ideo recte bibitionem appetere dicimur.

Wolfii Psychologia Rationalis.

Gg

§. 496.

Aversatio quid sit.

Directio percepturitionis seu conatus mutandi perceptionem præsentem in partem contrariam perceptionis prævisæ est id, quod *Aversatio* dici solet. Unde etiam eam definire licet per conatum impediendi, ne perceptioni prævisæ in nobis sit locus. Quod si eam tantummodo tanquam possibilem in anima spectare, adeoque in numerum facultatum referre malis, quemadmodum vulgo fieri solet; dicendum est, quod sit facultas dirigendi percepturitionem in contrarium perceptionis prævisæ.

Atque ideo jam intelligitur, quo sensu averfatio dicatur reclinatio ab objecto sensibili (§. 581 *Psychol. empir.*). Etenim dum conatus mutandi perceptionem præsentem dirigitur in contrarium perceptionis prævisæ; anima ab objecto eadem reclinari dicitur. Ita si vinum degustantes saporem ejus ingratum percipimus; idem averfamur. Perceptio prævisa est sapor ingratus, qui nobis molestiam creat. Eundem ne percipiamus, non bibimus, imo ut bibamus aliorum persuasionibus nos adduci minime patimur. Actus bibitionis ad intermedias perceptiones spectat, quem ubi clare vi imaginationis percipimus, perceptio ejus in numero prævisarum est (§. 488), atque adeo non minus ab eodem, quam a sapore vini austero vertitur percepturitio, & hinc recte eum averfari dicimur.

Appetitus sensitivus a vi repræsentativa universi derivatus.

Appetitus sensitivus ex vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, enascitur. Etenim si perceptioni rei prævisæ jungitur idea voluptatis, percepturitio in eam dirigitur (§. 489), consequenter appetitus enascitur (§. 495); cumque ex eo judicetur bonum, quod perceptione prævisa repræsentatur, quia voluptatem inde percipi posse nobis conscii sumus; notione boni erronea acquiescimus, idem nonnisi confuse percipientes (§. 561 *Psychol. empir.*), consequenter appetitus, qui enascitur, sensitivus est (§. 580 *Psychol. empir.*). Jam cum perceptio aliqua prævideatur, quando nobis constat, nos eam habere posse (§. 488), de eo autem, quod plane non percipimus, non constat, nos idem percipere posse; necesse est ut aliquid ejus percipiamus, quod nos percipere posse conscii nobis sumus. Quoniam vero sensu percipere non possumus, quod præsens non est (§. 84); ideo vi imaginationis idem repræsentare nobis debemus. Et quoniam idea voluptatis perceptioni prævisæ jungitur, quatenus vi imaginationis una producitur (§. 117 *Psychol. empir.*), & memoria nobis suggerit, nos voluptatem ex re perceptione prævisa repræsentata percepisse (§. 175 *Psychol. empir.*); appetitus ex actibus sensuum, imaginationis atque memoriæ enascitur. Quamobrem cum sensus (§. 62), imaginatio (§. 183), & memoria vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedant (§. 280); appetitus sensitivus ex eadem nascitur.

Idem clarius adhuc patet, ubi ad casus particulares animum advertimus. Ponamus itaque, quemadmodum supra (§. 489), nos cælum sudum contuentes nobis in memoriam revocare voluptatem, quam exspatiantes in campum percipimus, ac ideo quoque exspatiationem appetere. Quod cælum sudum fit, sensu percipimus, & quia ante cælo sudo in campum

☞ *Aversione sensitiva atque Affectibus.* 235

pum exspatiati fuimus, indeque voluptatem percepimus; vi imaginationis utraque idea reproducitur (§. 117 *Psychol. empir.*), & memoria certos nos reddit, quod cælo fudo in campum exspatiati voluptatem inde percepimus (§. 175 *Psychol. empir.*). Appetitus adeo sensitivus sua veluti sponte enascitur ex perceptionibus sensu atque imaginatione productis, adeoque ex vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, tanquam ex suo fonte propullulat.

Patet adeo ex vi repræsentativa universi, qualem in anima agnoscimus, rationem sufficientem reddi posse appetitus sensitivi. Nempe illa admissa anima sentit, imaginatur, recordatur & ideæ rei jungit perceptionem voluptatis inde percipiendæ. Hisce vero positis appetit quod sibi repræsentat tanquam voluptatem pariens. Id vero omnino sufficit, ut constet vi repræsentativæ universi, qualis in anima datur, deberi appetitum sensitivum.

§. 498.

Aversatio sensitiva ex vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, nascitur. Etenim si perceptioni prævisæ jungitur idea molestiæ vel tædii; percepturatio in contrariam partem illius dirigitur, seu ab eadem avertitur (§. 489), consequenter aversatio enascitur (§. 496): cumque ex eo confuse percipiatur objectum repræsentatum tanquam malum, quod molestiam pariat vel tædium creet (§. 573 *Psychol. empir.*); aversatio, quæ enascitur, sensitiva est (§. 582 *Psychol. empir.*). Jam eodem modo, quo in propositione præcedente, patet perceptionem prævisam & ideam voluptatis eidem jungendam imaginationi atque memoriæ deberi. Unde porro ut ibidem colligitur, aversionem sensitivam ex vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, nasci.

Aversatio sensitiva ab eadem vi derivata.

Idem clarius adhuc elucescit, ubi ad casus particulares animum advertimus. Ponamus enim nos, degustantes vinum, saporem ejus austerum percipere, & ideo haustum vini averfari. Sensu hic percipitur objectum aliquod, nempe vinum vitro infusum: sensu quoque percipitur quale sit, nempe quod saporem habeat austerum. Et hinc intelligitur, nos vinum hausturos saporem istum austerum fortius & per longius temporis intervalum esse percepturos: perceptionem adeo habemus prævisam beneficio facultatis cognoscendi ex præsentate ortam. Latet nempe in his ratiocinii cujusdam confusi species: Qui vinum bibit austerum, saporem ejus percipit austerum. Sed bibens vinum vitro huic infusum, vinum austerum bibam. Ergo bibens vinum vitro huic infusum, saporem austerum percipiam. Molestia ex sapore austero nobis oriunda in causa est, ut impedire conemur, ne saporem istum percipiamus, consequenter a motibus illis organicis corporis abstinemus, imo ubi quis nos cogere voluerit, contrarios etiam edamus istis, quibus perceptio saporis obtinetur, adeoque prævisam actuatur. Quamobrem cum non minus sensui, quam confuso isti ratiocinio non insit, quod non rationem sufficientem in vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, agnoscit (§. 65. 4 15); quomodo a vi repræsentativa universi

pendeat averfatio clariffime patet. Sumamus cafum alterum, ad quem paulo ante provocavimus, nimirum quod averfemur exfpatiacionem in campum tempeftate pluvia. Dum Titius accedit nos perfuafurus ut in campum expatiemur; oculis in cælum converfis nubes prope horizontem confpicuas ac inde furgentes pluviam, imo imbrem minitari eorum, quæ alias experti fumus, memoria colligimus. Atque in his nihil occurrit, quod non fenfui, imaginationi & memoriæ debeat & per fyllogifmum quendam diftincte explicabile fit. Dum porro nobis memoria fuggerit, qualia incommoda experiantur, qui imbre in campo obruuntur; hinc porro colligimus, eadem incommoda nobis obtingere poffe, imo nos eadem certo incurfuros effe. Prævidentes adeo perceptionem quorundam iifdemque jungentes ideam moleftiæ, nihil agimus quod non denuo per aliquod ratiocinium fit explicabile ac tandem ad ea reducat, quæ a fenfu, imaginatione ac memoria proficifcuntur. Quamobrem dum moleftia perceptioni præviſæ adhærens percepturitionem ab eadem avertit; id quidem iſtiusmodi actibus in anima elicitis fieri apparet, qui vim repræſentativam univerfi, qualis in anima datur, non excedunt. Idem eodem modo elucet in exemplo alio quocunque.

Ne cui in cafibus particularibus vel etiam ſingularibus, quæ ipſi obtingunt, difficultates ſuboriantur, ex quibus ſe extricare non valeat; probe tenendum eſt, ſingula per legem ſenſationis, imaginationis & memoriæ ac fyllogiſmos explicanda eſſe, quorum nobis in averſando conſcii ſumus & ſine quibus nos objectum, quod averſamur, non fuiſſe averſaturos intelligimus, & ubi in fyllogiſmis ſumimus propoſitiones, inquirendum eſſe ulterius, quomodo notiones iifdem reſpondentes ſenſu, imaginatione ac memoria obſtrictantibus in anima excitatæ eidemque familiares redditæ fuerint. Etenim huc plures actus concurrere certum eſt, modo quis eorundem memoriæ habeat, & eo inſtructus fit acumine, ſine quo interiora animæ rimari vix datur. Juvatur autem acumen ſtudio psychologico, præſertim ubi per theoremata psychologica explicare ſæpius coneris, quæ in te obſervas, facta dogmatum ad facta applicatione. Ubi vero jam patet, quomodo vi repræſentativa univerfi, qualis in anima datur, ad actum perducantur appetitiones & averſationes; non amplius latet, per eam quoque utrumque actum eſſe poſſibilem (§. 170 *Ontol.*), conſequenter facultatem non minus appetendi & averſandi in eadem rationem ſufficientem habere (§. 29 *Psychol. empir.* & §. 70 *Ontol.*), adeoque ab eadem pendere (§. 851 *Ontol.*), quemadmodum facultas cognofcendi ab eadem pendet. Sane quomodo in ſeçtione prima ex vi iſta deduximus omnia, quæ de facultate cognofcendi tam inferiore, quam ſuperiore in *Psychologia empirica* nobis innotuere; eodem prorfus modo deduximus & porro deducemus, quæ de appetitu & averſatione ibidem traduntur, ut adeo abunde pateat, vim repræſentativam univerfi non eſſe ſum facultate cognofcendi eandem.

§. 499.

*Voluptati
quid in
corpore
reſpon-
deat.*

Voluptati extraordinarius quidam motus ſanguinis & fluidi nervei in corpore reſpondet. Quoniam enim affectus jucundi cum magno voluptatis gradu conjunguntur (§. 608 *Psychol. empir.*), ac imprimis gaudium in voluptatum prædominio inſigni conſiſtit (§. 614 *Psychol. empir.*), quando vero anima affectibus commoveretur, ſanguis ac fluidum nerveum in corpore motu extraordinario agitatur (§. 611 *Psychol. empir.*), atque adeo motus iſtiusmodi etiam in gaudio adest, utpote affectuum quadam ſpecie; motus iſte fluidi

fluidi nervei atque sanguinis, qui in gaudio præsertim adesse deprehenditur, jamjam incipere debet, ubi anima voluptatem percipit, ad majorem gradum postea evehendus, ubi voluptas ad majorem gradum evehitur in gaudium degenerans, vel in eam degenerans, quæ unicuique affectui jucundo propria. Patet igitur voluptati extraordinarium quendam motum sanguinis & fluidi nervei in corpore respondere.

A posteriori quoque idem evincere datur. Etenim ex vultu & gestu, imo etiam verbis, quæ proferimus, atque voce nemo non intelligit, nos voluptate perfundi. Vernacula dicere solemus: *Es sieht heute einer recht vergnügt aus*, quasi voluptatem in ipso corpore præsentem videremus. Necesse igitur est, ut, dum voluptati indulgemus, alius sit vultus, alius gestus, vox atque verba sint alia, quam ubi anima vel tædio aut affectibus quibuscunque corripitur, aut extra omnem voluptatis, tædii vel molestiæ, aut affectuum statum in statu ordinario est. Jam vultus & gestus non mutatur, nisi mediante motu musculorum, nec vocis diversitas, cui accommodantur verba, aliunde est, quam a motu, quo spiritus ex pulmonibus protruditur, & a motu laryngis, quo modificatur, ut in vocem abeat, quemadmodum luculentius in *Physicis* ostendemus: motus autem musculorum non perficitur sine motu fluidi nervei, quemadmodum denuo ibidem evincemus. Patet adeo dari aliquem in corpore fluidi nervei motum, quando voluptati indulgemus, qui in eodem extra hunc statum minime deprehenditur. Præterea ipse faciei color & subinde quoque musculi ejusdem aliter sese habere deprehenduntur, ubi anima in statu voluptatis deprehenditur, ut exinde omnium maxime colligatur voluptatis præsentia ab ipso etiam vulgo. Nemo autem ignorat, hanc faciei mutationem non minus a sanguine pendere, quam ejus ruborem, quo faciem perfundit pudor, modo structuram corporis humani habuerit perspectam. Quemadmodum itaque singulari sanguinis motu opus est, quo idem ad faciem propellitur, ut rubeat; ita non minus singularis quidam ejusdem motus requiritur, ut facies eum induat colorem atque formam, qualis statui voluptatis convenit.

Quæ ad confirmandam propositionis veritatem a posteriori in medium afferuntur, clara evadent, ubi in usum artis conjectandi aliorum mores sollicitius observare mutationes vultus studuerit: quæ de re suo loco dicemus plura. Quæ vero ex *physicis* sumuntur, ea independenter ab his ibidem demonstrari, facile quis hariolari potest, ut adeo sibi metuere a circulo vitioso in demonstrando non opus habeat. Neque vero repugnat bonæ methodo assumere subinde deinceps demum demonstranda, vel per experimenta atque observationes firmanda, ubi fieri nequit ut præmittantur, propterea quod non paucis evinci possint, sed ab aliis præcognitis pendeant, quæ lemmatis titulo alieno in loco inferere ob multitudinem non licet.

§. 500.*

Molestiæ sive tædio itidem extraordinarius quidam motus sanguinis ac fluidi nervei respondet; sed diversus ab eo, qui voluptatis comes est. Affectus enim molesti cum insigni tædii ac molestiæ gradu conjunguntur (§. 609 *Psychol. empir.*); *Tædio quanam in corpore respōdeant.*

empir.), ac inprimis tristitia in prædominio tædii seu molestiæ insigni consistit (§. 619 *Psychol. empir.*). Jam quando anima affectibus commovetur, adeoque etiam quando tristitiæ indulget, sanguis ac fluidum nerveum motu extraordinario in corpore commovetur (§. 611 *Psychol. empir.*). Ergo motus iste fluidi nervei atque sanguinis, qui in tristitia præsertim adesse apprehenditur, jamjam incipere debet, ubi anima tædium percipit, ad majorem gradum evehendus, ubi tædium ad majorem evehitur in tristitiæ degeneraturum vel in istud abiturum, quod unicuique affectui molesto respondet. Patet itaque extraordinarium quendam motum sanguinis ac fluidi nervei molestiæ sive tædio respondere. *Quod erat primum.*

Jam voluptas in cognitione intuitiva perfectionis (§. 511 *Psychol. empir.*), tædium sive molestia in cognitione intuitiva imperfectionis consistit (§. 518 *Psychol. empir.*), adeoque sibi invicem contrariantur, ita ut voluptati indulgere non possit, dum tædio corripitur, nec tædio tempus consumere queat, quo voluptate perfunditur: id quod in eodem objecto satis patet (§. 29 *Ontol.*), in diversis vero inde liquet, quod ad plura simul eandem attentionem afferre eodem momento non possimus, etsi subinde reperiantur, qui in istiusmodi, quæ sibi mutuo non contrariantur, attentionem ad diversa objecta partiri valent, ut mira celeritate huc illucve trahatur (§. 245 *Psychol. empir.*). Necessè igitur est ut motus sanguinis & fluidi nervei, qui voluptatem comitatur, diversus sit ab eo, qui tædium sequitur. *Quod erat alterum.*

Utrumque confirmatur a posteriori. Ipsum nimirum vulgus ex vultu, gestu, & voce, atque verbis colligit, quod quis tædio afficiatur. Unde vernacula dicere solemus: *Er siehet ganz verdrißlich aus.* Eodem vero, quo in propositione præcedente, modo evincitur, id fieri minime posse, nisi extraordinarius quidam motus sanguinis ac fluidi nervei in corpore admittatur, qui ordinariè in eodem locum non habet. Et cum non minus ex vultu, gestu, voce colligatur, quod quis voluptati indulgeat, quam quod tædio perturbetur, quemadmodum ex iis liquet, quæ ad confirmandam propositionem præcedentem in medium adducta sunt; motum sanguinis & fluidi nervei, qui voluptatem ac tædium comitatur, non esse eundem satis patet. Pone enim, si fieri potest, utrumque esse eundem: non igitur fieri poterit, ut ex eodem signo colligatur nunc voluptatis, nunc tædii præsentia, cum nulla adsit ratio, cur in uno casu magis voluptas, quam tædium; in altero autem magis tædium, quam voluptas colligatur. Ex vultu itaque, gestu ac voce nec voluptas, nec tædium colligi poterit: quod cum experientiæ communi repugnet, quemadmodum nemo ignorat, motus iste sanguinis ac fluidi nervei, qui individuus voluptatis ac tædii comes est, idem esse nequit. Erit adeo diversus.

Apparet

Apparet itaque rationi determinanti percepturitionis in corpore quoque motus quofdam respondere: id quod probe notandum non modo ut rectius de systematis explicandi commercium inter animam atque corpus intercedens iudicare, verum etiam ut ea, quæ appetitui in corpore respondent citra difficultatem intelligere possis. Ceterum quemadmodum gradus voluptatis atque tædii plurimum variant; ita quoque motus sanguinis & fluidi nervei gradu differre debet, prout maiorem aut minorem gradum voluptatis ac tædii comitatur.

§. 501.

Appetitioni animæ respondent motus corporis & organorum ipsius, quibus obtinetur is ejus in universo situs, in quo perceptioni prævisæ locus esse potest. Quando enim anima aliquid appetit, conatus producendi perceptionem ad prævisam aliquam producendam tendit (§. 495), atque adeo illa mutationem quoque situs corporis intendit, sine quo sensatio ista fieri nequit (§. 486). Quamobrem cum motus isti statim consequantur, quando eosdem appetit anima (§. 953 *Psychol. empir.*); appetitionibus sensitivis in anima respondent motus corporis & organorum ipsius, quibus is obtinetur in universo ejus situs, in quo perceptioni prævisæ locus est.

Appetitioni quidnam in corpore respondeat.

Nemo a nobis exigat, ut hic explicemus, quomodo motus isti in corpore determinantur: pertinet enim hæc explicatio ad modum, quo commercium inter animam atque corpus subsistit. De eo igitur dispiciemus in sequentibus.

§. 502.

Aversationi animæ respondent conatus impediendi motus corporis & organorum ipsius, quibus obtinetur illius situs ad prævisam perceptionem necessarius, ubi vi ad eosdem impellimur, atque motus contrarii, quibus impeditur, ne perceptioni prævisæ sit locus, nisi eam cessare constet, omissis motibus ad situm corporis ad eandem requisitum necessariis. Quando enim anima quid averfatur, impedire conatur, quo minus perceptioni prævisæ in se sit locus (§. 496). Quamobrem cum sibi conscia sit, sine mutatione situs corporis ad objectum aliquod non mutari sensationem (§. 485); mutationem quoque illam non appetit, adeoque nec motus corporis & organorum ipsius ad eum situm obtinendum necessarii consequuntur (§. 953 *Psychol. empir.*). Atque adeo si constet omissis motibus ad situm corporis a perceptione prævisa requisitum necessariis impedi, quo minus eadem in nobis producat; averfationi in corpore non respondet nisi cessatio istorum motuum. *Quod erat primum.*

Aversationi in corpore quid respondeat.

Enimvero ubi constat, perceptionem prævisam impedi aliter non posse, nisi motibus contrariis corporis efficiatur, ne sensibile in organum sensorium agat; averfationi contrarii isti in corpore motus respondent (§. 484). *Quod erat secundum.*

Denique ubi vi impellere nos quis conatur ad eos corporis motus, quibus efficitur, ut perceptioni prævisæ in nobis sit locus; conatum adhibemus motus istos impediendi (§. 485. 486). Atque adeo averfationi respondent conatus impediendi motus corporis & organorum ipsius, quibus ipsius situs ad actionem sensibilis in organum sensorium necessarius obtinetur. *Quod erat tertium.*

Veritas

Veritas propositionis præsentis quoad singula membra confirmatur a posteriori. Ponamus enim nobis suaderi iter ad amicum quendam, quem alius nobis amicus invisere decrevit. Quia nobis succurrunt querelæ de viis injuria tempestatis impeditis, quas ab itinere reduces fundere audivimus, & cælum triste conspiciamus; iter istud averfamur ob molestiam ex eo percipiendam. Cum molestiam istam evitemus, itinere intermisso, nec ad sit qui nos ad idem ingrediendum vi adducere conetur; motum illum corporis intermittimus, qui ad iter ingrediendum necessarius est, neque opus est motibus contrariis, quibus idem impediatur. In præsentem adeo casu, ubi nec manente eodem corporis situ perceptioni prævisæ locus est, quam averfamur, nec quis adest qui nos ad eos motus cogat, quibus situs corporis ad illam necessarius obtinetur, hi tantummodo motus posteriores omittuntur, atque adeo averfationi in hoc casu respondet cessatio motuum corporis ac organorum ipsius, quibus situs ad perceptionem prævisam actuan- dum necessarius obtinetur. Idem etiam apparet in iis casibus, ubi non nisi motu cujusdam organi opus est, ut quid percipiamus. Ponamus Mevium nos hortari ad hauriendum vinum, quod vitro infusum nobis apposuit. Cum nobis constet vinum istud esse austerum & hunc saporem aversemur; manu vitrum apprehendere ac ori admoveere negligimus. Averfationi igitur respondet cessatio illorum motuum in corpore, quibus efficitur ut saporem vini percipiamus. Experientiæ itaque consentanea est propositionis veritas quoad membrum primum.

Ponamus secundo inter præsentem in convivio oriri lites & nos nobis metuere, ne iisdem implicemur, adeoque averfari lites nobis intendendas. Cum jam constet, nos eas evituros in isto loco non amplius commorari posse; secedimus ac alio nos conferimus, ubi ab hoc periculo tuti sumus. In præsentem adeo casu, quo perceptionem prævisam evitare aliter non licet nisi motibus corporis contrariis, quibus ejus situs ad illam necessarius impeditur; motus hi contrarii in corpore averfationi respondent. Atque ita cum experientia quoque consentit membrum secundum propositionis præsentis.

Denique ponamus Titium nobis offerre muneris loco nummum quendam aureum, quem certa de causa accipere recusamus, atque adeo averfamur. Quod si manum admovet manui nostræ nummum daturus, manum retrahimus. Ubi apprehenso brachio eandem ad se adducere conatur, nos in contrarium nitimur manumque claudimus. Ecce igitur motus in corpore nostro iis contrariantes, quibus efficitur, ut perceptioni prævisæ, quam ne producat impedire conamur, seu quam averfamur, sit locus. Experientia igitur membrum quoque tertium propositionis præsentis confirmat.

Plures casus præter eos, quos expendimus, non posse occurrere, attendentibus patet. Etenim quando quid averfamur, aut tantummodo omittendæ sunt actiones externæ, ne
ejus

ejus compotes reddamur, aut actionibus externis opus est, ut idem impediatur. Casus prior in alios plures non abit: in posteriori vero aut actiones externæ ad impediendam perceptionem prævisam per se necessariæ sunt, quatenus scilicet impossibile ut absque iis evitetur, aut saltem impossibile videtur, eam absque istis evitari posse; aut opponendæ sunt vi in casu nudæ omissionis actionum externarum, qua alii nos ad actiones externas perceptioni prævisæ actuandæ sufficientes impellere conantur. Patet itaque casus omnes in propositione præsentate fuisse expensos. Ceterum hic repetenda sunt, quæ ad præcedentem annotavimus.

§. 503.

Appetitioni & aversationi diversi in corpore sanguinis ac fluidi nervei motus respondent, & vultus, gestus atque vox utramque produunt. Appetitio enim est directio percepturitionis in perceptionem prævisam (§. 495), adeoque nascitur, si eidem voluptatis idea jungitur (§. 489). Quamobrem cum voluptati extraordinarius motus sanguinis & fluidi nervei respondeat (§. 499); appetitioni quoque istiusmodi motus respondere debet. *Quod erat primum.*

Appetitioni & aversationi quid respondeat in corpore & utramque produat.

Similiter aversatio est directio percepturitionis in partem contrariam perceptionis prævisæ (§. 496), adeoque nascitur, si eidem molestiæ idea jungitur (§. 489). Quamobrem cum molestiæ peculiaris motus sanguinis ac fluidi nervei respondeat, sed diversus ab eo, qui voluptatis comes est (§. 500); aversationi quoque istiusmodi motus respondere debet, diversus tamen ab eo, qui appetitionem comitatur. *Quod erat secundum.*

Constat ex anterioribus, motus fluidi nervei ac sanguinis voluptati atque molestiæ respondentes colligi ex mutatione vultus, gestus atque vocis (§. 499. 500). Quoniam itaque voluptas, atque molestia per vultum, gestus atque vocem proditur; appetitioni vero & aversationi ea communia sunt, quæ in corpore voluptati ac molestiæ respondent; appetitionem quoque ac aversationem vultus, gestus atque vox prodere debent. *Quod erat tertium.*

Quin experientia confirmari possit veritas propositionis præsentis, dubitandum non est. Vultus enim, gestus & vox in sensum incurrunt, adeoque a nobis observari possunt. Etsi autem eo usque non proficere soleamus, ut harmonicas vultus, gestus ac vocis cum appetitionibus ac aversationibus animæ mutationes agnoscere & a se invicem discernere valeamus; id tamen non impossibile esse docet antiqua praxis in judiciis Sinarum olim recepta, qui ex vultu, gestu ac voce colligebant, utrum reus in iudicio quæsitus veritati consentanea, an aliena respondeat. Qui enim quæsitus a veritate aliena respondet, veritatis confessionem aversatur, atque adeo vultus, gestus ac vox prodere debet istam aversationem, si quidem ex vultu, gestu ac voce eam conjectare velis. Non nego difficile esse experimentum inexercitatis; non tamen impossibile, ut difficultas industria superetur. Cæterum cum istæ mutationes pendeant a voluptate vel molestia, quam anima percipit, atque adeo majores minoresve esse debeant pro majore minoreve gradu voluptatis vel molestiæ; observari in primis poterunt, *Wolfsi Psychologia Rationalis.*

H h

ubi

ubi anima voluptate majore impellitur ad appetendum, vel majore molestia retrahitur ad averfandum. Præterea cum nemo non in semetipso experiatur, si qua consuetudine adducti appetimus, vel averfamur, rationem determinantem appetitionis & averfationis non amplius clare percipi, quemadmodum percipiebatur, ubi prima vice quid appetebamus, vel averfabamur; mutationes quoque vultus, gestus ac vocis minores & vix conspicuæ evadunt, ubi appetendi & averfandi consuetudo adest, nisi vultus quoque, gestus atque vox aliquam contraxit consuetudinem utrique adhærentem. Quamobrem consultius est, ut prima experimenta capiamus in iis casibus, in quibus quid prima vice appetimus, vel averfamur, vel ubi longa deliberatio instituitur, antequam actus appetendi vel averfandi sequatur.

Erunt in posterum, qui monitis nostris de hisce experimentis excitati ad ea omnem industriam suam conferent, plus ipso opere præstituri, quam ipsimet sibi pollicebantur. Adjuvabuntur autem istis adminiculis, quæ de conjectandis hominum moribus in Philosophia practica universali sumus tradituri, & in praxi morali semiotica suis locis indigitaturi. Erunt enim in hisce partim faciliora, quæ minore molestia ad praxin transferre licet, partim generalia, quæ in praxi præsentem difficultiore notionum directricium vice funguntur.

§. 504.

Affectus in quoniam consistant.

Affectus sunt conatus vehementiores producendi perceptiones prævisas, vel impediendi, quo minus producantur. Affectus enim sunt actus animæ, quibus quid vehementer appetit, vel averfatur (§. 603 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum actus appetendi seu appetitio sit conatus mutandi perceptionem præsentem in prævisam, seu tendentia ad perceptionem prævisam (§. 495), averfatio vero conatus mutandi perceptionem præsentem in partem contrariam perceptionis prævisæ, seu conatus impediendi, ne perceptioni prævisæ in nobis sit locus (§. 496); affectus sunt conatus vehementiores producendi perceptiones prævisas, vel impediendi quo minus producantur.

In quoniam ista vehementia conatus vel producendi, vel impediendi perceptionem prævisam consistat, nunc ulterius erit inquirendum.

§. 505.

Affectuum differentia intrinseca.

Conatus vehementiores producendi perceptiones prævisas sunt affectus jucundi; conatus impediendi, quo minus producantur, sunt affectus molesti; conatus vehementiores producendi perceptiones prævisas juncti aliis impediendi, quo minus quædam producantur, sunt affectus mixti. Affectus enim, qui in conatu vehementiore producendi perceptiones prævisas consistunt (§. 504), in appetendo consistunt (§. 495). Sunt igitur affectus jucundi (§. 608 *Psychol. empir.*). *Quod erat unum.*

Affectus, qui in conatu vehementiore impediendi perceptionem prævisam consistunt, in averfando consistunt (§. 496). Sunt igitur affectus molesti (§. 609 *Psychol. empir.*). *Quod erat secundum.*

Affectus denique, in quibus conatus vehementiores producendi quædam

dam perceptiones prævisas conjunguntur cum conatibus aliis impediendi, ne quædam enascantur, ex jucundis & molestis constant *per demonstrata*. Sunt igitur affectus mixti (§. 610 *Psychol. empir.*). *Quod erat tertium.*

Consideramus hic affectus, quatenus animæ insunt, ut appareat, quomodo ex essentia & natura animæ consequantur.

§. 506.

Affectus tam molesti, quam jucundi atque mixti ex vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, enascuntur. Affectus enim molesti in averfando (§. 609 *Psychol. empir.*), jucundi in appetendo (§. 608 *Psychol. empir.*), mixti, tanquam ex molestis & jucundis constantes (§. 610 *Psychol. empir.*), in appetendo & averfando simul consistunt. Quamobrem cum non minus averfatio (§. 498), quam appetitus ex vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, enascatur (§. 497); affectus tam molesti, quam jucundi atque mixti ex vi ista universi repræsentativa, quæ in anima datur, enascuntur.

An affectus vi repræsentativa universi sint superiores.

Pendent adeo affectus ab essentia atque natura animæ, neque adeo possibile est, ut eradicentur, nisi naturam & essentiam humanam tollere velis: id quod fieri non posse constat (§. 300 *Ontol.*). Est tamen animæ imperium quoddam in affectus, quemadmodum in omnem appetitum sensitivum, quo impeditur, ne nocent, & quo ad consensum cum appetitu rationali reducitur, quemadmodum ex iis constabit, quæ de libertate dicentur.

§. 507.

In affectibus jucundis vehementia conatus enascitur ex multiplicitate tendentiarum ad diversas perceptiones prævisas. Affectus enim jucundi ex confusa boni repræsentatione oriuntur (§. 605 *Psychol. empir.*). Enimvero si nobis rem tanquam bonam confuse repræsentamus; ideam boni ingrediuntur voluptates quæcunque ex re ista vel cum eadem antea simul perceptæ, aut eidem sive ex vero, sive per præjudicium attributæ (§. 593 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum appetitus feratur in eam rem, ex qua voluptatem percipimus, quamdiu in nozione boni confusa acquiescimus (§. 591 *Psychol. empir.*), quamdiu vero in eadem acquiescimus, nulla adsit ratio, cur appetitus in unum potius, quam in alterum dirigatur, quod voluptatem nobis parere posse prævidetur; necesse est ut dirigatur in omnia simul, quæ tanquam voluptatem paritura ideæ boni insunt (§. 70. 11 & *Ontol.*). Enascuntur adeo tendentiæ multiplices ad diversas perceptiones prævisas, atque adeo patet vehementiam conatus, qui in affectibus jucundis deprehenditur (§. 505), esse ex ista tendentiarum multiplicitate.

Vehementia appetitus in affectibus jucundis unde sit.

Ut appetitio, qualis est in anima, dum affectibus indulget, rectius intelligatur, penitus in eam inquirendum esse duxi: quem in hæc propositionem sequentem subjun- gere placet.

§. 508.

In affectibus jucundis adest appetitus confusus. In jucundis enim affectibus adest conatus multiplex, qui tendit ad perceptiones diversas prævisas producendas (§. 507). Tot igitur adsunt appetitiones diversæ, quot perceptiones prævisæ, ad quas dirigitur conatus mutandi perceptionem præsen-

Confusus appetitus in affectibus jucundis.

præsentem (§. 495). Quamobrem cum omnes simul adsint, fieri non potest ut anima sibi singularum sigillatim conscia sit, consequenter eas a se invicem discernere nescia in unum confundit, sicque confusus nascitur appetitus (§. 39 *Psychol. empir.*).

Habemus hic generin appetitus confusi, in quo affectus jucundi consistunt: quæ quidpiam analogi habet cum perceptionibus confusis non ab simili modo nasci solitis (§. 27. 128).

§. 509.

*Vehe-
mentia
aversa-
tionis in
affecti-
bus mo-
lestis un-
de sit.*

In affectibus molestis vehementia conatus nascitur ex multiplicitate conatum impediendi diversas perceptiones prævisas. Affectus enim molesti ex confusa mali repræsentatione oriuntur (§. 605 *Psychol. empir.*). Enimvero si nobis rem tanquam malam confuse repræsentamus; ideam mali ingrediuntur tædia quæcunque ex re ista vel cum eadem antea simul percepta aut eidem sive ex vero, sive per præjudicium tributa (§. 594 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum rem aversemur, ex qua tædium percipimus, quamdiu in notione mali confusa acquiescimus (§. 592 *Psychol. empir.*), quamdiu vero in eadem acquiescimus nulla adsit ratio, cur aversatio in unum potius, quam in alterum dirigatur, quod tædium nobis parere posse prævidetur; necesse est ut promiscue in omnia simul dirigatur, quæ tanquam tædium paritura ideæ mali insunt (§. 70. 118 *Ontol.*). Enascuntur adeo aversationes multiplices diversarum perceptionum prævisarum. Atque adeo patet, vehementiam conatus impediendi perceptiones prævisas, qui in affectibus molestis deprehenditur (§. 505), esse ex ista aversationum multiplicitate.

Ut aversatio, qualis est in anima, dum affectu molesto percellitur, rite agnoscatur, penitus in eam inquirendum. Addimus igitur propositionem sequentem.

§. 510.

*Confusa
aversatio
in affe-
ctibus
molestis.*

In affectibus molestis adest aversatio confusa. In affectibus enim molestis adest conatus multiplex impediendi diversas perceptiones prævisas (§. 509). Tot igitur adsunt aversationes diversæ, quot sunt perceptiones diversæ, a quibus avertitur appetitus (§. 496). Quamobrem cum omnes simul adsint, fieri non potest, ut anima sibi sigillatim singularum conscia sit, consequenter eas a se invicem discernere nescia in unam confundit, sicque confusa quædam nascitur aversatio.

Nascitur adeo confusa aversatio, quæ in affectibus molestis obtinet, eodem prorsus modo, quo appetitus confusus in affectibus jucundis.

§. 511.

*Vehe-
mentia in af-
fectibus
mixtis
unde.*

In affectibus mixtis conatus vehementia nascitur ex multiplicitate conatum impediendi perceptiones prævisas alias producendi, alias impediendi. Affectus enim mixti ex jucundis atque molestis constant (§. 610 *Psychol. empir.*). Enimvero in affectibus jucundis conatus vehementia nascitur ex multiplicitate tendentiarum ad perceptiones prævisas (§. 507), in molestis autem ex multiplicitate conatum impediendi perceptiones prævisas (§. 509). Quamobrem cum in affectibus mixtis utrique conatus invicem permisceantur (§. 505);

(§. 505); ex multiplicitate conatum perceptiones prævisas alias produ-
cendi, alias impediendi conatus vehementia nasci debet.

Ut hæc permixtio rectius intelligatur, sequentem addere lubet propositionem.

§. 512.

In affectibus mixtis confusus quidam actus in appetitu sensitivo oritur, qualis in affectibus simplicibus locum non habet. Affectus enim mixti ex jucundis at-
que molestis constant (§. 610 *Psychol. empir.*). Enimvero in affectibus ju-
cundis confusus quidam adest appetitus (§. 508); in molestis confusa quæ-
dam averfatio (§. 510). Quamobrem in mixtis appetitui confuso permi-
scetur averfatio confusa, consequenter qui hinc in appetitu sensitivo re-
sultat actus istiusmodi est, qualis in affectibus simplicibus locum habe-
re nequit.

*Actus
appeti-
tus sen-
sitivi in
affecti-
bus mix-
tis.*

Idea hujus actus, quatenus confusa est, affinitatem habet cum idea colorum. Dum enim colores percipimus, figurarum ac molium exiguarum motuumque multiplicium lu-
minis perceptiones confunduntur in unum, cumque motus, figuræ ac moles particularum
res prorsus diversæ sint, hæc quaquam tamen actu mentis a se invicem distinguantur, idea
colorum ineffabilis est, ita ut alteri intrinsecas, quas percipimus, determinationes enun-
tiare haud valeamus. Similiter dum actum appetitus sensitivi appercipimus, seu ejus nobis
conficitur sumus, perceptiones prævisas complures ac a se invicem differentes ipsisque respon-
dentes appetitiones atque averfationes simul appercipimus, quæ omnes in unum confusæ
ideam actus appetitus ineffabilem ut ante gignunt. Idem quoque obtinet in appetitionibus
atque averfationibus confusis, quarum illæ in affectibus jucundis (§. 508), hæc autem in
molestis locum habent (§. 510). Quemadmodum autem Physica inservit perceptionibus
confusis rerum naturalium ad distinctas reducendis, ut innotescant quænam eidem insint,
ita Psychologia rationalis in evolvendis ideis confusis, quarum ope anima seipsam cognoscit,
occupatur, ut ad distinctam animæ cognitionem perveniatur: quæ sane cognitio maximam
utilitatem spondet in praxi morali. Inluunt enim confusæ perceptiones, appetitiones atque
averfationes in actiones humanas, quas rationi conformiter ubi dirigere volueris, pluri-
mum prodest nosse, quænam in istis contineantur. Fidem oculatam dabimus suo loco, quan-
do praxin morum rationi conformem usuque comprobata emueatur sumus.

§. 513.

Dum anima affectibus commovetur, conatibus producendis vel impediendis perceptiones prævisas convenientes motus in corpore observantur. Dum enim ani-
ma affectibus commovetur, vehementer quid appetit, vel averfatur (§. 603
Psychol. empir.). Sed appetitioni animæ respondent motus corporis & or-
ganorum ipsius, quibus obtinetur is ejus in universo situs, in quo perce-
ptioni prævisæ locus esse potest (§. 501); averfationi conatus impediendi
motus corporis & organorum ipsius, quibus obtinetur illius situs ad per-
ceptionem prævisam necessarius, ubi vi ad eisdem impellimur, atque mo-
tus contrarii, quibus impeditur, ne perceptioni prævisæ sit locus, nisi
eam cessare constet, omnis motibus ad situm corporis ab eadem requisi-
tum necessariis (§. 502). Dum igitur anima affectibus commovetur, ipsi
convenientes motus in corpore observantur: observantur autem tanto ma-
gis, quo ob vehementiam, quæ in appetendo vel averfando deprehendi-
tur (§. 603 *Psychol. empir.*), motus sunt majores, seu vi majore produ-
cuntur. Jam vero affectus sunt conatus vehementes producendi perceptio-
nes

*Quales
motus in
corpore
affecti-
bus re-
sponde-
ant.*

nes prævisas, vel impediendi, quo minus producantur (§. 504). Motus itaque in corpore observandi, dum anima affectibus commovetur, conatibus producendi vel impediendi perceptiones prævisas respondent.

In Psychologia empirica (§. 611) jam evicimus, dum anima affectibus commovetur, sanguinem ac fluidum nerveum in corpore motu extraordinario agitari: sed præsens propositio ab ista plurimum differt: inservit enim ad motus diversis affectibus respondentes pro geniorum diversitate discernendos. Quamobrem cum ex eo, quod sanguis ac fluidum nerveum in corpore motu extraordinario agitur, tantummodo in genere intelligatur, animam affectu agitari; præsens propositio affectuum speciebus dignoscendis inservit: id quod usus maximi est in ea philosophiæ moralis parte, quam artem conjectandi hominum mores dicimus. Sed ut usum tam præclarum consequamur, necesse est ut ejus ope theoria specialis affectuum condatur, in qua evincantur motus cuilibet pro geniorum diversitate respondentes affectui. Ceterum ne obscura maneat ratio, cur motus sanguinis ac fluidorum extraordinarius in corpore observetur, dum affectibus commovemur, sequentem addere lubet propositionem.

§. 514.

Cur commotio sanguinis ac fluidorum in corpore confusa affectibus respondeat.

Affectibus animæ confusa sanguinis ac fluidorum in corpore commotio respondet. Etenim in affectibus jucundis multiplices sunt conatus producendi diversas perceptiones prævisas (§. 507); in molestis conatus impediendi diversas perceptiones prævisas (§. 509); in mixtis denique conatus multiplices perceptiones prævisas alias producendi, alias impediendi (§. 511). Quamobrem cum iisdem convenientes motus in corpore observentur, quibus scilicet opus est ad perceptiones prævisas, vel producendas, vel impediendas (§. 513), non autem fieri possit, ut motus contrarii una producantur, quemadmodum in anima impossibile, ut plures perceptiones diversas, quas prævidet, una producat, vel plurium productionem una actu positivo impediat; sanguinis ac fluidorum motus in corpore, quo ad istos motus perficiendos opus esse Physicorum & Anatomicorum experimenta probant, confunditur, atque hoc pacto affectibus animæ confusa sanguinis ac fluidorum in corpore commotio respondet.

Patet adeo ex propositione præcedente reddi rationem principii in Psychologia empirica (§. 603) stabiliti. Distincta vero confusions illius explicatio a principiis physicis pendet, neque adeo hujus est loci.

§. 515.

Appetitus sensitivi definitio realis.

Appetitus sensitivus est conatus producendi perceptionem prævisam, quatenus determinatur per ideam boni confusam isti adherentem. Appetitio enim est conatus mutandi perceptionem præsentem in prævisam, adeoque prævisam producendi (§. 495). Sed appetitio sensitiva oritur ex idea boni confusa (§. 580 *Psychol. empir.*). Necesse igitur est ut perceptioni prævisæ adhæreat idea boni confusa. Determinatur adeo appetitio sensitiva per ideam boni confusam perceptioni prævisæ adhærentem (§. 113 *Ontol.*).

Habemus itaque definitionem appetitionis sensitivæ realem (§. 194 *Log.*): quæ ut clarius intelligatur, exemplo eam illustrare lubet, quo jam superius (not. §. 495) usi sumus. Ponamus te intueri vinum generosum vitro infusum & antea ex vini odore ac sapore voluptatem percepisse. Dum animum ad idem advertis, vi imaginationis resuscitatur idea saporis ac odoris grati, ac inde porro memoriam subit voluptas ex utroque percepta (§. 190. 111 *Psychol. empir.*), & te alio tempore ex odore ac sapore grato voluptatem percepisse judicas (§. 281).

¶ *Aversatione sensitiva atque Affectibus.* 247

(§. 281). Eandem adeo voluptatem denuo percepturus ad ideas saporis & odoris denuo producendas tendis. Et in hac tendentia ad perceptionem prævisam, determinata per memoriam voluptatis ex odore ac sapore percipiendæ, appetitio sensitiva consistit. Quoniam in appetitu sensitivo non requiritur distincta boni cognitio; ideo nec opus est, ut tibi sigillatim omnium actuum mentis sis conscius, qui in determinationem actus appetendi influunt: sufficit ostendi posse, quod nonnisi iisdem præviis sequatur appetitio, nec absque iis intelligatur ejus generis. Adhæret autem idea boni confusa per memoriam voluptatis.

§. 516.

Aversatio sensitiva est conatus impediendi ne perceptioni prævisæ in nobis sit locus, quatenus determinatur per ideam mali confusam isti adhærentem. Averlatio enim est conatus impediendi, ne perceptioni prævisæ sit locus (§. 496). Sed averlatio sensitiva oritur ex idea mali confusa (§. 582 *Psychol. empir.*). Necessè igitur est, ut perceptioni prævisæ adhæreat idea mali confusa. Determinatur adeo conatus impediendi perceptionem prævisam per ideam mali confusam eidem adhærentem (§. 113 *Ontol.*).

*Aversationis
sensitivæ
definitio
realis.*

Habemus adeo averlatiois sensitivæ definitionem realem (§. 194 *Log.*), quæ definitionem averlatiois in genere non supponit. Subinde enim utile est ad res clarius percipiendas, ut determinationes genericæ simul inferantur definitioni speciei, ac subinde hac definitionum combinatione praxi consulitur, quando scilicet rei obvix species determinari nequit, nisi eadem opera determinetur genus per determinationes genericas definitionem generis alias ingredientiæ. Ceterum quod jam superius (*not.* §. 496) dedimus exemplum, huc etiam quadrat. Ponamus enim te auditu percipere, quale sit vinum vitro infusum, & antea ex amaro ejus sapore molestiam percepisse. Dum ad vini qualitatem animum advertis, vi imaginationis resuscitatur idea saporis amari, ac inde porro memoriam subit molestia, quam ex eo percepisti (§. 190. 111 *Psychol. empir.*), & te alio tempore ex sapore amaro molestiam percepisse judicas (§. 281). Ne igitur eandem molestiam denuo percipias, saporis perceptionem in te impedire conaris. Saporis perceptio est ea, quam prævisam dicimus, & per memoriam molestiæ inde perceptæ idea mali confusa eidem adhæret. Atque adeo apparet, quod conatus impediendi perceptionem prævisam, per ideam mali confusam eidem adhærentem determinetur.

C A P U T II.

De Appetitu & Averlatioe rationali, seu de Voluntate & Noluntate.

§. 517.

Appetitio rationalis sive Volitio est conatus producendi perceptionem prævisam, quatenus determinatur per notionem boni distinctam, quæ cum perceptione ista cobæret. Etenim volitio tanquam appetitionis speciei (§. 880 *Psychol. empir.*), est conatus producendi perceptionem prævisam, seu tendentia ad eandem (§. 495). Nascitur autem ex distincta boni repræsentatione (§. 880 *Psychol. empir.*). Necessè igitur est, ut ad perceptionem prævisam ideo tendamus, quod eam nobis bonam esse distincte cognoscimus. Quamobrem conatus producendi perceptionem prævisam,

*Volitionis
definitio
realis.*

visam, seu tendentia ad eandem determinatur per notionem boni distinctam, quæ cum perceptione prævisa cohæret (§. 113 *Ontol.*).

Volitionis hic habemus definitionem realem, non supposita definitione reali appetitionis in genere (§. 194 *Log.*). Exemplum, quo paulo ante actum appetitus sensitivi illustravimus (not. §. 515), etiam huc trahi potest. Ponamus enim nos experientia edoctos esse, quod haustus vini generosi ad vigorem corporis animique hilaritatem conducatur. Quodsi ergo de qualitate vini vitro infusi certiores redditi beneficio illius principii colligimus, haustum illius vini ad vigorem corporis animique hilaritatem conducere; haustum vini appetimus. Volitio itaque hic consistit in conatu producendi illam perceptionem, qua haustum vini, quod in vitro contuemur, nobis repræsentamus, propterea quod ad corporis vigorem animique hilaritatem istum conducere intelligimus. Atque adeo conatus producendi perceptionem prævisam determinatur per notionem boni distinctam, quæ eidem cohæret. Quoniam de appetitu in genere abunde diximus in capite præcedente, rationalis vero a sensitivo non differt nisi in eo, quod perceptioni prævisæ producendæ in casu uno adhæreat idea boni confusa; in altero autem distincta (§. 580. 880 *Psychol. empir.*); de appetitu rationali non multa nobis dicenda sunt, præsertim cum ea, quæ ad ejus determinationem spectant, abunde satis in Psychologia empirica fuerint exposita.

§. 518.

Aversationis rationalis genesis.

Aversatio rationalis seu Nolitio est conatus impediendi perceptionem prævisam, quatenus determinatur per notionem distinctam mali, quæ eidem adhæret. Etenim nolitio tanquam averstationis species (§. 881. 882 *Psychol. empir.*), est conatus impediendi perceptionem (§. 496). Nascitur autem ex distincta mali repræsentatione (§. 881 *Psychol. empir.*). Necessè igitur est ut impediamus, quo minus perceptio prævisa producat, quod eam nobis malam existimamus. Quamobrem conatus impediendi, quo minus perceptio prævisa producat, determinatur per distinctam notionem mali, quæ eidem cohæret.

Habemus adeo definitionem realem averstationis rationalis seu nolitionis, quæ definitionem averstationis in genere non supponit. Exemplum esto tale. Si quis haustu vini damnum sanitati inferri expertus; is notionem mali distinctam habet, quando judicat, haustum vini esse malum. Quodsi jam ad bibendum ab aliis invitatus bibere non vult, sed eorum persuasionibus sese opponit; is impedire conatur quoad animam perceptionem haustus vini, propter distinctam mali notionem, quam habet.

§. 519.

Voluntatis & noluntatis dependentia a vi universi repræsentativa.

Appetitus & averratio rationalis sive Voluntas & Noluntas vim universi repræsentativam non excedit. Etenim appetitio rationalis sive volitio est conatus producendi perceptionem prævisam, qui per notionem boni distinctam determinatur (§. 517). Dirigitur adeo per notionem boni distinctam vis perceptiva animæ, seu universi repræsentativa, ad certam perceptionem, quam se habere posse sibi conscia est (§. 488). Notio boni distincta est determinata quædam propositio universalis, qua ad perceptionem prævisam applicata prodit iudicium discursivum, quo bona intelligitur perceptio prævisa, seu, quod perinde est, res eadem repræsentata, quemadmodum exempla clarissime loquuntur (not. §. 517). Quamobrem cum nullum iudicium (§. 412), imo nulla mentis operatio vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedat (§. 413); directio conatus mutandi perceptionem præsentem in aliam per notionem boni distinctam, vim repræsentativa-

sentativam universi, qualis in anima datur, non excedit. Atque adeo patet appetitionem rationalem seu volitionem non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Enimvero cum animæ tribuatur appetitus rationalis sive voluntas, quatenus volitiones possibles intelliguntur ex eo, quod eas actu inesse observemus (§. 170 *Ontol.*); hoc ipso evidens est voluntatem vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedere. *Quod erat unum.*

Similiter averfatio rationalis sive nolitio est conatus impediendi perceptionem prævisam, determinatus per notionem mali distinctam (§. 518). Dirigitur adeo per notionem mali distinctam in partem contrariam perceptionis prævisæ vis perceptiva animæ (§. 488). Notio mali distincta est determinata quædam propositio universalis, quæ ad perceptionem prævisam applicata prodit iudicium discursivum, quo mala intelligitur perceptio prævisa, seu, quod eodem redit, res eadem repræsentata, quemadmodum exempla denuo clarissime loquuntur (*not.* §. 518). Quamobrem porro ut ante patet, directionem conatus mutandi perceptionem præsentem in aliam per notionem mali distinctam vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedere. Atque adeo patet averfationem rationalem seu nolitionem non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Enimvero cum animæ tribuatur averfatio rationalis sive noluntas, quatenus nolitiones possibles intelliguntur ex eo, quod eas actu inesse observemus (§. 170 *Ontol.*); hoc ipso evidens est noluntatem vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedere.

Quod erat alterum.

Quæ supra annotavimus (*not.* §. 498), cum evinceremus, averfationem sensitivam non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur; eadem mutatis mutandis hic quoque repetenda sunt. Nimirum quæcunque animæ mutationes in actum volitionis influunt, eas in antecedentibus omnes ex vi repræsentativa universi, quam in anima dari evicimus, deduximus. Quoniam itaque volitio quæcunque determinatur per talia, quæ a vi repræsentativa universi pendent; ipsam quoque ab eadem pendere manifestum est. Idem etiam de nolitione intelligendum. Atque hac ratione abunde satisfactum illis intelligitur, qui sibi persuadent a vi repræsentativa animæ non pendere nisi sensationes, consequenter hæc ea tanquam essentia & natura animæ sumatur, quemadmodum a nobis factum est, animæ adimi omnem activitatem eamque mutari in ens mere passivum, totum quantum dependens ab actione rerum materialium in corpus nostrum.

§. 520.

Anima per essentiam & naturam suam bonum appetit, malum averfatur. Determinatio
Anima enim sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis sui organici in universo (§. 62) per essentiam (§. 66), atque naturam suam (§. 67). *natura-*
Quoniam vero absolute possibile est corpus ipsius organicum uno eodem- *lis facul-*
que momento diversos situs habere; hoc ipso agnoscit se uno eodemque *tatis ap-*
momento diversas prorsus perceptiones habere posse, atque adeo diversas *petitivæ.*
simul prævidere potest (§. 488). Ex eo igitur, quod perceptionem aliquam prævidet, nondum intelligitur, cur conatus mutandi perceptionem
Wolffii Psychologia Rationalis. Ii præsen-

præsentem, quæ in omni præsenteadest (§. 480), in eam dirigatur, consequenter ratio sufficiens directionis conatus mutandi perceptionem præsentem in prævisam aliquam non continetur in prævisione (§. 56 *Ontol.*), seu in perceptione prævisa in se spectata. Necessè igitur est ut contineatur in eadem ad nos relata (§. 70 *Ontol.*). Enimvero si res, quas percipimus, ad nos referimus, eæ vel nos statumque nostrum perfectiorem vel imperfectiorem reddere posse intelliguntur, vel neutrum horum apparet, adeoque vel bonæ, vel malæ, vel indifferentes existimantur (§. 554. 565. 533 *Psychol. empir.*), consequenter ex iis vel voluptatem (§. 558 *Psychol. empir.*), vel tædium percipimus (§. 569 *Psychol. empir.*), vel iis prorsus non movemur (§. 533 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum ideo conatus producendi novam perceptionem in perceptionem prævisam dirigi non possit, quod res percepta nos prorsus non moveat, nec voluptatem, nec molestiam seu tædium pariens; per voluptatem utique determinari debet directio ejusdem in perceptionem prævisam, per molestiam autem directio in partem contrariam, consequenter conatus impediendi perceptionem prævisam. Anima igitur per essentiam suam appetit, quod voluptatem parit (§. 495), adeoque bonum vel verum, vel apparens est (§. 559 *Psychol. empir.*), eademque per essentiam suam atque naturam averfatur (§. 496), quod molestiam sive tædium creat, adeoque malum vel revera est (§. 569 *Psychol. empir.*), vel tantummodo apparet (§. 570 *Psychol. empir.*). Constat igitur animam per essentiam suam bonum appetere, malum averfari.

Hinc appetitus animæ per naturam ipsius ad bonum determinatus generaliter dicitur, quatenus scilicet non fertur nisi in id, quod ipsius iudicio bonum reputatur; avertitur vero ab eo, quod ejusdem iudicio malum habetur. Ceterum per propositionem præsentem intelligitur, ipsam rationem determinantem appetitus esse vi repræsentativæ universi, qualis in anima datur, convenientem. Claret id in primis, ubi animum adverteris ad modum, quo veritas illius evincitur.

§. 521.

Voluntas determinatio naturalis.

Quoniam anima quoque id appetit, quod vult (§. 880 *Psychol. empir.*), & averfatur, quod non vult positivo actu (§. 882. 884 *Psychol. empir.*); anima quoque per essentiam suam atque naturam vult bonam, & non vult actu positivo malum (§. 520).

Hinc etiam in specie dicitur, voluntatem animæ per naturam ipsius generaliter determinatam esse ad bonum. Maximi autem momenti erit in philosophia morali & Theologia naturali hoc probe notasse.

§. 522.

Lex appetitus & averfationis vi repræsentativæ universi convenientis.

Et quia lex appetitus est hæc propositio: quicquid nobis repræsentamus tanquam bonum quoad nos, id appetimus (§. 904 *Psychol. empir.*); lex vero averfationis hæc altera: quicquid nobis repræsentamus tanquam malum quoad nos, id averfamur (§. 907 *Psychol. empir.*): lex appetitus & averfationis animæ essentialis atque naturalis est (§. 520), consequenter in vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, rationem sui sufficientem agnoscit (§. 66. 67).

§. 523.

§. 523.

In unaquaque anima series perceptionum diversa est a serie perceptionum animæ cujuscunque alterius. Homines aut eodem tempore vivunt, aut diverso. Ponamus duos homines eodem momento nasci ac interire. Quoniam omnes mutationes animæ a sensatione originem ducunt (§. 64); si perceptiones omnes successive animæ inexistentes eadem esse debent, omnes quoque sensationes eadem esse debent. Quamobrem cum sensationes per essentiam atque naturam animæ a situ corporis in universo pendeant (§. 65. *Psychol. empir.* & §. 66. 67. *Psychol. rat.*); si in duabus animabus eadem perceptionum series esse debet, necesse est ut corpora momentis singulis per omnem utriusque hominis vitam eundem prorsus habeant situm: quod cum fieri non possit, evidens est, fieri quoque non posse, ut in duabus animabus perceptionum series sint prorsus eadem, etiamsi eos eodem momento nasci eodemque mori ponamus.

Serici perceptionum diversitas in diversis animabus.

Sint porro duo homines diverso tempore nati, & ponamus, si fieri potest, eos singulis momentis vitæ suæ, a prima nativitate usque ad momentum mortis eundem prorsus in universo habere situm. Quoniam in universo nullum corpus alteri simile est, sive corpora, quæ inter se conferuntur, eodem tempore existant, sive diverso (§. 246. *Cosmol.*); fieri quoque haud quaquam potest ut diversis temporibus idem spatium repleatur iisdem corporibus, & omnia corpora reliqua, quæ ab homine in eodem constituto percipi possunt, sint prorsus eadem. Quamobrem cum sensationes pendeant a mutationibus, quæ organis sensoriis inducuntur a corporibus (§. 65. *Psychol. empir.*), diversa autem corpora easdem mutationes inducere nequeant eodem modo ad corpus organicum, quod ad animam spectat, relata; sensationes quoque in duabus istis animabus eadem sese mutuo constanter excipere nequeunt. Imo idem multo magis patet, si ponamus, duos istos homines momentis iisdem a nativitate computatis in diversis spatiis consistere & diversum ad corpora circumjecta situm obtinere. Quoniam vero mutationes ceteræ omnes, quæ in anima contingunt, a sensatione originem ducunt (§. 64.) per leges in anterioribus explicatas; si sensationes fuerint diversæ, nec perceptiones ceteræ eadem esse poterunt. Denuo igitur evidens est, fieri haud quaquam posse, ut in duabus animabus perceptionum series sint prorsus eadem, quando diverso tempore vivunt.

Jam cum in duabus animabus series perceptionum eadem esse non possint, sive eodem momento nasci ac mori, sive diverso tempore vivere ponantur; liquet omnino in unaquaque anima seriem perceptionum diversam esse a serie perceptionum animæ cujuscunque alterius.

Constat monstra bicorporea diversas a prima statim nativitate prodidisse appetitiones ac averfationes: quod non modo inde est, quod organa sensoria non fuerint ad eadem objecta simul relata, verum etiam a diversitate naturali facultatum mentis, quas in omnibus non

esse easdem prorsus, sed licet genere eadem sint, suo tamen modo adhuc differre constat. Quamvis vero in eo plurimum momenti situm sit; ut series perceptionum in duabus quibuscunque animabus sint diversæ; hanc tamen differentiam in evincenda veritate propositionis insuper habemus, propterea quod fortius concludatur diversitas seriei perceptionum in diversis animabus, ubi ostenditur eam esse admittendam, etiamsi nulla ponatur intrinseca animarum differentia. A posteriori veritas propositionis præsentis multo clarius patet. Constat enim homines non nasci in eodem loco eodem momento nec iisdem præditos esse inclinationibus ac dispositionibus naturalibus, multo minus eorum corpora eundem constanter ad eadem sensibilia habere situm. Unde nemo non intelligit, sensationes diversas esse debere eodem tempore in diversis hominibus. Ceterum de animabus hic ostenditur, quod de elementis rerum materialium demonstravimus (§. 198 *Cosmol.*), scilicet quod unumquodque elementum contineat seriem mutationum, quæ diversa est a serie alterius cujuscunque. Neque difficile foret idem etiam de unoquoque corpore evincere: in corporibus vero humanis sufficiente attentione agnoscitur.

§. 524.

Diversitas seriei appetitionum & averstationum in animabus.

Quoniam appetitiones ex perceptionibus nascuntur & ad eas tendunt (§. 480. 495); si perceptionum series diversa fuerit, appetitionum quoque series diversa esse debet. Et idem eodem modo intelligitur de averstationibus. Quamobrem cum in unaquaque anima series perceptionum diversa sit a serie perceptionum animæ cujuscunque alterius (§. 523); in unaquaque anima series appetitionum & averstationum diversa est a serie appetitionum & averstationum, quæ datur in anima quacunquæ altera. Unde patet, quod de elementis demonstravimus (§. 198 *Cosmol.*), adhuc luculentius, unamquamque animam continere seriem perceptionum ac appetitionum atque averstationum, quæ diversa est a serie alterius cujuscunque animæ.

A posteriori quoque patet diversitas appetitionis & averstationis clarissime, quodque paulo ante commemoravimus de monstris bicorporeis, id ipsum eandem palam loquitur.

§. 525.

Independentia appetitus a modo dependentiæ sensationum a corpore.

Appetitiones & averstationes eodem modo dependent a sensationibus, quocunque tandem modo sensationes a corpore dependant. Appetitiones & averstationes omnes dependere a sensationibus, supra evictum dedimus (§. 64). Enimvero quocunque tandem modo averstationes atque appetitiones a sensationibus pendeant, quem in anterioribus sufficienter explicatum hic perpendi opus non est, non utique supponi quicquam debet aliud, nisi quod sensationes quædam actu adsint. Quoad appetitum adeo & averstationem perinde est, quæcunque tandem fuerit sensationis præsentis causa, seu quæcunque fuerit ratio, cur positus hisce ideis materialibus in corpore ponantur hæ sensationes in anima (§. 114). Appetitiones itaque ac averstationes eodem modo a sensationibus dependere possunt ac debent, quocunque tandem modo sensationes a corpore dependant (§. 85 *Ontol.*).

A posteriori citra difficultatem idem intelligitur, modo animum ad exemplum aliquod advertamus. Ponamus enim te vinum vitro infusum, quod intueris, appetere, propterea quod probe memores, te ex sapore grato voluptatem percepisse. Appetitus hic dirigitur in saporem vini, quem voluptatis percipiendæ gratia percipere cupis. Dirigitur adeo appetitus in saporem vini per ideam voluptatis perceptioni ejus adhærentem

(§. 489).

(§. 489). Enimvero quocunque tandem modo accidat, ut oculis in vinum conversis ipsum videas; nihil hoc conducit ad id, ut saporis grati recorderis; sufficit enim te nunc videre vinum, cujus saporem alias gratum expertus (§. 117 *Psychol. empir.*). Clarissime igitur perspicitur, dependentiam appetitionis a sensatione non supponere nisi sensationem præsentem, æquaquam vero dependentiam ejusdem a corpore. Quodsi ponamus, nos haultum vini appetere, propterea quod ad sanitatem corporis ac animi hilaritatem conducere certi sumus; appetitio rationalis est, hoc est, vinum, quod vitro infusum contuemur, bibere volumus (§. 517). Enimvero sive appetitus dirigatur per ideam voluptatis, sive per ideam sanitatis corporis ac hilaritatis animi, nulla inde emergit differentia quoad dependentiam appetitionis a sensatione. Quamobrem ut ante liquet, dependentiam volitionis a sensatione non supponere nisi sensationem præsentem, æquaquam vero dependentiam ejusdem a corpore.

Idem de averfatione patet, sive ea sensitiva supponatur, sive rationalis. Si enim vinum averfamur propter saporem austerum; ratio averfationis est tædium seu molestia, quam ex sapore austero vini nos percepisse meminimus (§. 489). Ratio hæc averfationis subsistit eadem, quæcunque tandem fuerit causa, cur vini tibi conscius sis, idea ejus materiali in cerebro excitata (§. 114). Averfatio igitur sequitur, quæcunque tandem sit ratio, cur posita idea materiali in cerebro ponatur perceptio in anima (§. 118 *Ontol.*), consequenter averfatio eodem hoc modo dependet a sensatione aliqua præsentem, quæcunque tandem fuerit sensationis a corpore dependentia (§. 851 *Ontol.*). Idem adhuc eodem modo patet, si supponas, te vinum averfari, hoc est, bibere nolle, quod sanitati tuæ adversum noveris, vel ab immodico vini haultu abstinere, ne incommoda incurras, quæ ex ebrietate consequuntur. Quamobrem averfatio quoque rationalis seu nolitio eodem modo pendet a sensatione, quæcunque tandem fuerit sensationis a corpore dependentia.

Propositio præsens maximæ utilitatis est in momentis hypothesium, quas ad commercium inter corpus & animam explicandum excogitarunt philosophi, expendendis, præsertim ubi per indirectum aliquam impugnare volueris. E re autem fuit eandem hic in medium afferri, propterea quod consequentarii ob ejus ignorantiam acumen suum desiderari patiuntur, quoties hypotheses philosophorum impugnare audent. Etenim hunc quoque usum præstat philosophia, ne judicia nostra de veritatibus hypothesium præcipitemus ac in alios injurios nos exhibeamus. Quodsi appetitio & averfatio supponerent certam sensationum, unde pendem, a corpore dependentiam; sine ea intelligi minime possent: ast nemo non novit, modo ad seipsum animum advertat, se probe capere posse, cur quid velit, vel nolit, aut cur quid appetat, vel averfetur, etsi nesciat quomodo sensationes a corpore dependeant, imo si vel maxime per errorem de eo statuat.

§. 526.

Libertas animæ independens est a modo, quo ad sensationes suas pervenit, Libertatis seu a dependentia sensationum a corpore. Anima enim libera est in volendo ac nolitio (§. 942 *Psychol. empir.*), quatenus ex pluribus possibilibus sponte eligit, *Libertatis independens a de-*

*penden-
tia sen-
sationum
a corpo-
re.*

eligit, quod ipsi placet (§. 941 *Psychol. empir.*), consequenter quatenus conatum mutandi perceptionem præsentem in prævisam dirigit, quemadmodum ipsi placet (§. 495. 496). Enimvero cum id placeat, ex quo voluptatem percipimus, displiceat vero, ex quo tædium percipimus (§. 542 *Psychol. empir.*); ratio, cur quid placeat, vel displiceat, in qualitatibus rei continetur (§. 511. 518 *Psychol. empir.*), adeoque non in modo, quo anima pervenit ad perceptionem rei istius, consequenter nec in modo, quo ad sensationes pervenit, a quibus ortum ducunt appetitiones & aversationes (§. 64). Libertas igitur animæ independens est a modo, quo anima ad sensationes suas pervenit (§. 851 *Ontol.*).

A posteriori probatur idem, ubi ad exempla animum advertis, & curvolitiones ac nolitiones liberæ sint, in dato casu probe expendis. Patebit enim ut id intelligas, non respiciendum esse ad dependentiam sensationum a corpore, atque hoc pacto perspicias rationem libertatis nullam in dependentia ista contineri, consequenter hinc convinceris libertatem animæ ab eadem esse independentem.

Quæ de utilitate propositionis præcedentis dicta sunt, ea de præsentem quoque inculcanda veniunt. Utemur eadem paulo post, ubi hypotheses philosophorum, quibus ad explicandum commercium inter mentem ac corpus utuntur, exponituri sumus.

§. 527.

*Libertatis influ-
xus in se-
riem per-
ceptionum.*

Libertas influit in seriem perceptionum, seu ad eas determinandas concurrat. Quando enim aliquid volumus, conatus producendi perceptionem prævisam determinatur per notionem boni distinctam, quæ cum ipso cohæret (§. 517), consequenter in serie perceptionum tales continentur, quas volumus, existunt etiam in eadem aliæ, quod dantur in eadem quædam, quas habere volumus. Insunt igitur perceptiones seriei perceptionum, quæ per voluntatem determinantur (§. 113 *Ontol.*). Quamobrem cum anima libere velit (§. 942 *Psychol. empir.*); libertas ad eas determinandas concurrat.

Similiter quando aliquid nolumus, conatus impediendi perceptionem prævisam determinatur per ideam mali distinctam, quæ eidem adhæret (§. 518), consequenter in serie perceptionum non dantur perceptiones, quod eas habere nolumus, dantur vero earum loco aliæ, quas illarum evitandarum gratia habere volumus. Insunt igitur in serie perceptionum perceptiones, quæ per noluntatem determinantur (§. 113 *Ontol.*). Quamobrem cum anima in nolendo ac volendo libera sit (§. 942 *Psychol. empir.*); libertas ad determinandas perceptiones in serie perceptionum concurrat.

Quoniam itaque animæ libertas ad determinandam actualitatem perceptionum in serie perceptionum existentium tam volendo, quam nolendo concurrat *per demonstrata*; libertas in seriem perceptionum influit.

Quandam sensationes, consequenter etiam ceteræ omnes, quæ hinc pendent, mutationes (§. 64), a libertate quoad actum pendeant, supra jam demonstravimus (151. 152. 153), & de sensationibus dicta etiam ad phantasmata facile transferuntur: id quod unusquisque in seipso

seipso quovis momento experiri potest. Influxus autem libertatis in seriem perceptionum major deprehenditur, quam primo intuitu videtur, ubi dependentiam mediatam perspicietur, mutua dependentiam perceptionum a se invicem in eadem serie, seu ipsarum inter se nexum consideraveris.

§. 528.

Anima libera est, quia ratione prædita. Anima enim, quatenus libera est, ex pluribus possibilibus sponte eligit, quod ipsi placet, cum ad nullum eorum per essentiam determinata sit (§. 941 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum ex possibilibus id eligit, quod ipsi maxime placet, & quia ipsi placet (§. 937 *Psychol. empir.*); id eligit quod voluptatem parere posse (§. 542 *Psychol. empir.*), adeoque bonum esse judicat (§. 558 *Psychol. empir.*), & quidem bonum majus altero, ubi ex duobus bonis unum eligendum (§. 898 *Psychol. empir.*). Dum vero aliquid vult, appetitio seu volitio determinatur per notionem distinctam boni (§. 517), adeoque per id, quod objectum appetibile nos statumque nostrum perficere aptum deprehendatur (§. 554 *Psychol. empir.*). Supponuntur adeo veritates universales, quæ ratiocinando ad appetibile, propter inhærentem qualitatem seu relationem ad alia, applicantur (§. 356. 360 & seqq. *Psychol. empir.*): quod cum rationis sit (§. 494 *Psychol. empir.*), anima in volendo libera, quia ratione prædita (§. 502 *Psychol. empir.*).

*Anima
cur sit li-
bera.*

Similiter si quid anima non vult, actus nolitionis determinatur per notionem mali distinctam (§. 518), ac ideo quid non vult, quia displicet quod non vult (§. 937 *Psychol. empir.*), adeoque malum esse judicat (§. 565 *Psychol. empir.*). Determinatur adeo actus nolitionis per id, quod averfabile nos statumque nostrum imperfectiorem reddere deprehendatur (§. 566 *Psychol. empir.*). Supponuntur adeo denuo veritates universales, quæ ratiocinando ad averfabile, propter inhærentem qualitatem seu relationem ad alia, applicantur (§. 356. 360 & seqq. *Psychol. empir.*): quod cum rationis sit (§. 494 *Psychol. empir.*); anima in nolendo libera, quia ratione prædita (§. 502 *Psychol. empir.*).

Hinc apparet, cur vulgo libertas vindicetur appetitui rationali, denegetur vero appetitui sensitivo. Supponit ratio operationes intellectus, quibus universalium veritarum cognitio debetur. Atque ideo ab intellectu pendet libertas.

§. 529.

Ex vi repræsentativa universi situ corporis organici in universo materialiter, mutationibus organorum sensoriorum formaliter limitata, ratio reddi potest omnium eorum, quæ de anima observantur. Quæcunque de anima observantur, vel ad sensus, imaginationem atque memoriam & pendentem inde appetitum sensitivum cum affectibus, vel ad intellectum cum ingenio & arte inveniendi & inde dependentem appetitum & averfationem rationalem, seu voluntatem & noluntatem spectant: id quod patet recolenti ea omnia, quæ in Psychologia empirica de anima ab experientia derivata leguntur. Ex vi repræsentativa universi, qualem essentiam

*Vis re-
presen-
tativa
universi
sufficiens
Psycholo-
giæ ra-
tionalis
princi-
pium.*

tiam

tiam atque naturam animæ esse adstruximus (§. 66. 67), rationem reddi posse sensationum ex ipsa sensus definitione liquet (§. 67 *Psychol. empir.*), & legem sensationis essentialis animæ determinationes continere ostendimus (§. 522). Imaginatio quoque in eadem rationem sufficientem habet (§. 181. 183), consequenter & memoria, quæ ab imaginatione pendet (§. 92. 175 *Psychol. empir.*). Similiter in eadem vi repræsentativa universi sufficiens continetur ratio intellectus (§. 387), nec ulla datur intellectus operatio, quæ in eadem rationem sufficientem non agnoscat (§. 413). Imo eam non excedit ingenium (§. 473), nec ars inveniendi (§. 478). Denique appetitus quoque sensitivus (§. 497) & averfatio sensitiva (§. 498), imo etiam appetitus rationalis & averfatio rationalis ex eadem vi enascitur (§. 519). Ex vi igitur repræsentativa universi, in qua animæ essentiam & naturam consistere ostendimus (§. 66. 67), ratio reddi potest omnium, quæ de anima observantur.

Nemo desideraverit, ut omnium eorum, quæ ad animam spectant, ratio immediate ex vi repræsentativa universi reddatur. Quemadmodum enim in omni genere entium obtinet, ut nonnullorum ratio immediate ex eorundem essentia deducatur, aliorum vero ratio ex hisce porro derivetur, ita nec aliter procedendum est, ubi ex essentia animæ rationem eorum, quæ ipsi conveniunt, reddere volueris. Quemadmodum vero, quando phænomenorum corporis ratio ex structura ejus reddenda, ratio quoque habenda est regularum motus; ita similiter ad leges sensuum, imaginationis, intellectus & appetitus recurrendum, ubi ex vi repræsentativa universi ratio reddenda eorum, quæ ad animam spectant: quemadmodum a nobis factum esse apparet. Ipso igitur facto comprobavimus vim istam sufficiens esse Psychologiæ rationalis principium, eandemque recte tanquam essentiam ac naturam animæ assumi. Qui comprehendere non potuerunt, quomodo ex unica ista vi a priori sequantur, quæ a posteriori observantur, partim methodi non fuere satis experti, partim regulas perceptionis & appetitus insuper habuere.

S E C T I O III.
 DE COMMERCIO
 INTER MENTEM ET CORPUS
 C A P U T I

De Systematis explicandi commercium inter mentem
 & corpus in genere.

§. 530.

Er *Systemata explicandi commercium inter mentem & corpus* intelligimus hypotheses philosophorum, quas excogitarunt ad reddendam rationem commercii inter animam & corpus intercedentis.

Cum hic loquendi modus hodie receptus sit in foro philosophorum, ab eorcedere nolimus, utpote receptas formulas non immutantes quamdiu salva veritate retineri possunt. Si quis vero malit hypotheses, quam *Systemata* vocare; is per nos suo abundet sensu.

Systema explicandi commercium mentis cum corpore quid dicatur.

§. 531.

Quoniam in hypothesi philosophica sumuntur, quæ nondum demonstrari possunt, tanquam essent, rationis reddendæ gratia (§. 126 *Disc. prelim.*), ut ad veritatem liquidam inveniendam via sternatur (§. 127 *Disc. prelim.*); *in-systematis quoque explicandi commercium inter mentem & corpus sumi possunt, quæ numo revera ita sese habeant, demonstrari nondum potest, ut inde ratio reddatur eorum, quæ de hoc commercio indubia experientiæ fide constant, & hoc pacto via sternatur ad certam illius commercii rationem tandem inveniendam.*

Quæ in systematis istis sumi possint eorumque usus.

Quæstio de commercio inter mentem & corpus inter difficillimas omni tempore a philosophis relata, ac plurimis nodus prorsus indissolubilis visus. Non defuere, qui, cum de eo solvendo desperarent, eum secarunt, alterutrius substantiæ existentiam in dubium vocantes, veluti Idealistæ ac Materialistæ, quorum illi corporum, hi animarum, tanquam substantiarum immaterialium, existentiam impugnarunt. In re adeo difficili muneris sui partes adimplet philosophus, si in excogitanda hypothesi vires suas periclitetur; ut, dum ex ea rationem eorum reddere studet, quæ observationum fide certa sunt, appareat, num veritatem assecuti fuerimus, vel quantum adhuc ab eadem distemus. Si quis postulaverit, ut liquida statim proponatur veritas, is ea exigit, quæ in hominem non cadunt: quædam enim veritates adeo inaccessibleæ sunt, ut plures frustra tentandæ sint viæ, antequam ad eas perveniat. In arte inveniendi alieni ac hospites sunt, qui sibi persuadent ad veritatem quamcunque latentem eruendam, solam sufficere philosophi voluntatem. Quodsi vero ab his abstinere iusseris philosophum, quæ nondum certa ac explorata sunt; posteris præcludis viam ad veritatem, ad quam tibi inaccessibleis est (*nos. §. 127 Disc. prelim.*). Si Astronomis idem fuisset animus, nobilissima, quam profitentur, scientia ad id fastigium nunquam evecta fuisset, ad quod eandem evectam vident intelligentes. Plura non addimus: legi

Wolffii Psychologia Rationalis.

kk

enim

258 *Señ. III. Cap. I. De Systematis explicandi*

enim & ad præsens institutum applicari possunt, quæ de hypothesebus philosophicis in Horis subsecivis A. 1730 Trim. vern. num. I. p. 177 & seqq. differuimus.

§. 532.

*Falsitas
istiusmo-
di syste-
matis
unde cõ-
cludatur.*

Quoniam hypotheses philosophicæ non alio fine conduntur, quam ut inde ratio reddatur eorum, quæ observantur (§. 126 *Disc. prælim.*); si qua inde deducantur, quæ experientiæ repugnant, ex his non concluditur falsa esse, quæ experientiæ consentanea sunt; sed hypothesin a veritate alienam esse recte infertur. Quamobrem cum systemata explicandi commercium inter mentem & corpus non sint nisi hypotheses philosophicæ (§. 530); si quod affertur systema explicandi commercium menti cum corpore intercedens, ex quo necessaria consequentia fluunt, quæ experientiæ indubitatae contrariantur, non experientiæ, sed systematis falsitas inde concludenda.

Ne in applicando hoc principio iudicium præcipites, probe tenendum est, antequam ea, quæ experientiæ fide explorata sunt, illis opponas, quæ ex systemate a priori deducuntur; te non minus certum esse debere, quod experientiæ revera consentaneum sit, quod eidem convenire sumis, quam quod ex systemate necessario fluat, quod inde fluere sumis, imo quod, quæ sibi mutuo opponis, sibi quoque mutuo contrariantur. Non leve est iudicium de singulis ex veritate statuere; & valde vereor, ne qui vulgo sibi iudicium sumunt de hypothesebus philosophorum, quibus commercium inter mentem ac corpus explicare conati fuere vel hodiernum conantur, tanto acumine non sint instructi, quo opus est, ne iudicium præcipitent. Ut igitur famæ suæ consulant, nec molesti sint aliis, difficultatem perpendentes cautius mercari discant & aliis dijudicanda relinquunt, quæ ipsorum iudicio submixti nequeunt. Ex historia literaria omnis ævi probari potest, quantum veritati investigandæ obfuerint præcoces hypothesium philosophicarum censuræ. Nostrum igitur est earum fontes detegere, ne quis in ignorantia præsidium aliquod positum esse existimet.

§. 533.

*Alius
modus
eandem
conclu-
dendi.*

Si ex systemate aliquo explicandi commercium inter animam & corpus colligitur, quod propositioni cuidam veræ contradicit; systematis falsitas inde apparet. Constat enim in genere, si ex propositione aliqua colligitur, quod propositioni cuidam veræ contradicit, propositionem illam esse falsam (§. 556 *Log.*), & propterea in demonstrationibus indirectis assumti concluditur falsitas (§. 553 *Log.*). Quamobrem cum in systemate explicandi commercium inter animam & corpus assumatur, quod an ita sese habeat demonstrari nondum potest (§. 530); si quid ex eo colligatur, quod propositioni cuidam veræ contradicit, systema falsum esse hinc apparet.

Multa autem cautione hic quoque opus est, ne iudicium de falsitate systematis præcipitur. Etenim antequam ex eo, quod ex systemate aliquo colligis, inferre possis falsitatem ejusdem, & certus esse debes, veram esse propositionem, cui opponis quod ex systemate colligis, & quod inde concludis legitima ratiocinandi forma & ex principiis veris inferri, & inter propositionem illam veram atque id, quod ex systemate colligitur, veram intercedere contradictionem, non apparentem. Non adeo leve est de falsitate systematis iudicium, ubi eam per indirectum ostendere volueris. Et valde vereor, ne tantis animi dotibus, quantæ huc requiruntur, careant qui vulgo sibi de hypothesebus philosophorum iudicium sumunt. Ne igitur consequentarii & sibi, & aliis sint molesti, propositionem præsentem cum præcedente probe perpendant. Imo utramque attempta mente volvant revolvantque, quorum interest, ne consequentariis facilem habeant fidem.

§. 534.

§. 534.

Si ex systemate aliquo explicandi commercium mentis cum corpore necessaria consequentia fluant errores; ideo quod inde fluant auctori ejusdem imputari non possunt. In systemate enim explicandi commercium inter mentem & corpus sumitur quid tanquam esset, antequam demonstrari possit, num ita revera sese habeat (§. 530). Quodsi ergo contingat assumptum esse falsum, necessaria consequentia inde fluunt quæ impossibilia (§. 96 Ontol.) seu falsa sunt (§. 507 Log.). Quoniam tamen auctor systematis nondum sumit, absolute ipsum esse verum, sed tantummodo probabiliter judicat verum esse posse, ita tamen ut non-excludatur formido oppositi; nulla quoque ratio est, cur affirmes, ipsum erroribus istis, tanquam cum systemate suo necessario connexis, necessario assentiri, propterea quod systemate posito admittendi quoque sunt isti errores. Atque adeo patet auctori systematis non posse imputari errores, qui necessaria consequentia inde fluunt, propterea quod inde fluunt.

An errores ex systemate fluentes auctori ejus imputari possint.

Erunt forsitan qui existimaverint talia per se satis manifesta esse, ut ea desum inculcari opus non sit. Enimvero hi erunt, qui consequentiariorum mores ignorant. Hos ut agnoscant qui veritatis amore ducuntur, non prætermittenda sunt quæ ad temeritatem eorum redarguendam profunt. Multa generi humano damna dedit praxis consequentiariorum vel hoc nomine, quod errores imputaverint philosophis, quos ex eorum hypothesebus fluere opinabantur. Exempla non e longinquo petenda, ipsa systemata, cum quibus nobis jam est negotium, suppeditant satis luculenta.

§. 535.

Quoniam auctori systematis ideo imputari nequeunt errores, quod ex eodem necessaria consequentia fluunt (§. 534); multo minus imputari poterunt errores, quos ex eodem fluere opinantur acumine sufficiente destituti: id quod etiam per se patet, independenter a propositione præcedente, cum ne minima quidem adsit ratio, nisi insanire velis, cur errores alteri imputare velis.

In imputandis erroribus proximus ad malitiæ gradus.

Non nego consequentiarios, cum consequentiis alio fine utantur, quam opinione refutandi (§. 1046 Log.) & argumento ab invidia ducto mirifice delectentur (§. 1049 Log.); in impudicis erroribus malitiæ plurimum tribuere (§. 1052 Log.): sed nostrum jam non est corrigere malitiam. Sufficit ea docere, quæ ad eam præcavendam faciunt &, ne malitiosæ aures facile præbeant inconsiderati, impedire valent.

§. 536.

Salvo quocumque Systemate de commercio inter mentem & corpus, libertas & defendi, & negari potest. Quoniam enim systemata de commercio inter mentem & corpus sunt hypotheses philosophicæ ad reddendam rationem istius commercii excogitatæ (§. 530), commercium vero inter mentem ac corpus in dependentia animæ a corpore quoad specificationem perceptionum & continuitatem temporis, quo cum mutationibus in organis sensoriiis contingunt, & corporis ab anima quoad specificationem motuum voluntariorum & continuitatem temporis, quo cum volitionibus animæ contingunt, consistit (§. 962 Psychol. empir.); ex Systemate de commercio

Libertatis a systemate de commercio inter mentem & corpus independentia.

260 *Seç. III. Cap. I. De Systematis explicandæ*

inter mentem atque corpus intercedente reddenda ratio est, quomodo sensationes a corpore, & motus corporis voluntarii ab anima dependeant, ut nempe perceptiones in anima coexistent mutationibus organorum sensoriorum (§. 949 *Psychol. empir.*), & motus voluntarii in corpore coexistent volitionibus animæ, nec non cessatio motus in corpore animæ volitionibus (§. 955 *Psychol. empir.*). Enimvero appetitiones & aversationes eodem modo dependent a sensationibus, quocunque tandem modo sensationes a corpore dependeant (§. 525), & libertas animæ independens est a modo, quo ad sensationes suas pervenit (§. 526), cumque motus voluntarii in corpore appetitiones & aversationes demum sequantur; modus, quo hæc determinantur, dependere nequit a modo, quo illi has sequatur: quod per se patet. Quamobrem de modo, quo appetitiones ac aversationes a sensationibus pendunt, consequenter de libertate, statuere licet quicquid volueris, nec ejus ulla habenda est ratio, ubi explicare volueris, quomodo sensationes in anima mutationibus organorum sensoriorum & motus voluntarii volitionibus atque volitionibus animæ coexistent, vel ad nutum animæ motus quidam cessent. Palam igitur est salvo quocunque systemate de commercio mentis cum corpore libertatem animæ & defendi, & negari posse.

Veritas propositionis adeo manifesta est, ut propemodum mirandum sit, quomodo fieri poterit, ut ullus unquam virorum doctorum sibi persuadere potuerit, libertatem animæ ideo impugnari ab aliquo philosophorum, quod hoc vel isto modo commercium mentis cum corpore explicare voluerit. Experientia quoque propositionem præsentem confirmat. Constat enim, cum Systema influxus physici promiscue reciperetur, alios libertatem asseruisse, alios eandem impugnasse. Cur vero multi veritatem adeo manifestam non perspiciant, ex eo est, quod veritatem mutuam a se invicem dependentiam insuper habeant. Etenim qui hanc cognitam habet, probe novit, quibusnam positis ponantur alia, quibus sublatis tollantur alia: id quod utique nosse debent, qui aliorum errores subvertere conantur, ne magno sæpius conatu nihil agant.

§. 537.

Suppositum commune omnium systematum.

In omni systemate de commercio mentis cum corpore supponendum, perceptiones rerum sensibilium in anima & motus voluntarios in corpore eo modo oriri, ac si anima & corpus in se mutuo influerent, hoc est, ac si anima vi sua produceret motus voluntarios in corpore, & corpus vi sua produceret perceptiones rerum sensibilium in anima. Systema enim non alio fine conditur, quam ut inde ratio reddatur eorum, quæ de commercio animæ cum corpore experimur (§. 531), consequenter cur anima objecta sensibilia percipiat, dum mutationem organorum sensoriorum inducunt, & motus corporis oriuntur, quamprimum anima eos vult (§. 962 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum experiamur, si objecta externa in organa sensoria rite constituta agunt, eo ipso momento oriri quoque perceptiones, quibus eadem tanquam extra nos representamus (§. 948 *Psychol. empir.*), adeoque positis mutationibus in corpore poni quoque mutationes in anima, illis vero sublatis has quoque tolli, istis impeditis has etiam non oriri; posita vero causæ efficientis sufficientis actione ponatur effectus (§. 898 *Ontol.*), consequenter ea cessante vel impedita cessare

Commercium inter mentem & corpus in genere. 261

cessare quoque vel impediri effectum; perceptiones rerum sensibilibum videntur effectus actione corporis in anima producti, atque adeo perceptiones rerum sensibilibum in anima eo modo oriuntur, ac si corpus in animam ageret seu in eandem influeret.

Similiter cum experiamur, quorundam organorum corporis motus statim consequi, quando anima eosdem vult, ac tamdiu durare, quamdiu eosdem vult, exemplo fisti, quamprimum eosdem non vult (§. 953 *Psychol. empir.*), atque adeo posita volitione animæ poni motus voluntarios in corpore, posita nolitione hos cessare vel prorsus non produci; constet vero posita actione causæ efficientis sufficientis poni effectum (§. 898 *Ontol.*); motus voluntarii in corpore videntur effectus actione animæ producti, & cessationes motuum effectus pares videntur, atque adeo motus voluntarii in corpore oriuntur & cessant eodem modo, ac si anima vi sua eosdem produceret ac sisteret, consequenter in corpus ageret seu in idem influeret.

Quoniam itaque perceptiones eodem modo oriuntur, ac si corpus in animam influeret, & motus voluntarii eodem modo in corpore consequuntur, ac si anima in corpus influeret *per demonstrata*; in omni adeo systemate, quod commercii inter animam & corpus intercedentis explicandi gratia conditur, supponendum est, perceptiones rerum sensibilibum in anima & motus voluntarios in corpore eodem modo oriri, ac si anima & corpus in se mutuo influerent.

Propositio hæc non enuntiat, quod in foro Philosophorum & Mathematicorum fit inauditum. Ita in Astronomia supponimus, quodcumque tandem systema mundi in gratiam explicandorum motuum caelestium condatur, motum communem eodem modo fieri, ac si calum esset sphaera cava, cujus superficiei concava stella sint infixæ, & quod circa Terram in centro ejus collocatam ab ortu in occasum gyratur. Imo simile quid in theoria Solis occurrit, ubi semper supponendum, Solis erga Tellurem situm quoad motum proprium ita mutari, ac si sol motu inæquali circa Tellurem ab occasu in ortum progredieretur, propterea quod negari non potest hæc ita videri, motus autem Solis hoc pacto fieri debet, ut ita videatur. Ad exempla hæc ideo provocamus, ut calumnias illorum antevertamus, qui aliis persuadere conantur, quasi talia eo fine adstruantur, ut a periculo hypotheseum animos lectorum avertamus, & ut discant veritatis cupidi, qua cautione in expendendis hypotheseibus nos procedere soleamus.

§. 538.

In gratiam systematis commercium inter mentem & corpus explicandi in philosophia practica nihil immutandum. Systematis de commercio animæ cum corpore usus in eo consistit, ut inde ratio reddatur eorum, quæ de ipso indubia experientia fide nobis innotescunt (§. 531), adeoque cur objecta externa percipiamus, quando in organa sensoria agunt (§. 948 *Psychol. empir.*), & cur motus quorundam organorum corporis statim sequatur, quamprimum eundem volumus, vel sistatur, quamprimum ipsum volumus (§. 953 *Psychol. empir.*). Enimvero cum in philosophia practica principia psychologica tantummodo applicentur ad praxin moralem atque civilem; ibidem sufficit coexistentiam perceptionum & mutationum in organis

Num. sy-
stemata
influant
in philo-
sophiam
practi-
cans.

ganis sensorii, nec non motuum corporis & volitionum ac nolitionum animæ manifestam esse, consequenter non aliud supponendum, quam mutationes animæ & corporis harmonicas eodem modo fieri, ac si anima & corpus in se mutuo influerent. In philosophia itaque practica systemate nullo opus est, quo ad explicandum commercium inter animam atque corpus utuntur philosophi, cumque in omni systemate supponendum sit, perceptiones rerum sensibilibus in anima, ac motus voluntarios in corpore ita oriri, ac si corpus & anima in se mutuo influerent (§. 537), in gratiam quoque istiusmodi systematis nihil præfusus in philosophia practica immutandum.

Nullus adeo error minori periculo subiacet, quam qui de commercio inter animam atque corpus committitur, ut adeo vana sint illorum molimina, qui tanta acerbitate contra istiusmodi systemata pugnant, quasi totius generis humani salus ab uno eorum penderet. Probe igitur perpendi velim, quæ in hac & ceteris propositionibus inculcantur, ne temerariis iudiciis inanes turbæ excitentur non sine multorum injuria.

§. 539.

Harmonia mentis & corporis quid dicatur.

Per *Harmoniam mentis & corporis* intelligimus explicabilitatem perceptionum animæ per mutationes in corpore contingentes & motuum voluntariorum in corpore per volitiones ac nolitiones animæ, vel etiam appetitiones atque aversationes sensitivas ejusdem. *Explicabilitas* vero ista in hoc consistit, quod ex iis, quæ in corpore contingunt, intelligatur, cur tales jam sint animæ perceptiones, ex appetitionibus vero ac aversationibus sive sensitivis, sive rationalibus, cur istiusmodi jam in corpore fiant motus spontanei, vel voluntarii, consequenter quod ratio perceptionum ex iis, quæ in corpore fiunt, ratio autem motuum voluntariorum ac spontaneorum ex iis, quæ in anima accidunt, reddi possit (§. 56 *Ontol.*).

Exempla non addimus, cum quæ hic dicuntur ex anterioribus sufficienter intelligantur.

§. 540.

Harmonia animæ atque corporis existentia.

Datur harmonia mentis & corporis. Etenim anima vi ipsius legis sensationum (§. 85 *Psychol. empir.*) sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organis sensorii contingunt (§. 62), per ipsam essentiam (§. 66) atque naturam suam (§. 67), consequenter cum motus ab objectis sensibilibus impressus nervis sensorii ad cerebrum usque propageretur (§. 111), per ideas materiales (§. 112), ideis sensualibus in cerebro semper coexistentes (§. 113). Per mutationes igitur in organis sensorii atque ideas inprimis materiales explicari potest, cur perceptiones rerum sensibilibus præsentium tales jam potius sint, quam aliæ (§. 539). Præterea quoque anima status mundi præteritos sibi repræsentat (§. 183) ope phantasmatum (§. 182), adeoque per ideas ab imaginatione productas (§. 93 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum phantasmatis respondeant ideæ materiales in cerebro (§. 206), neque inter ideas materiales, quæ ideis sensualibus & phantasmatis respondent, alia intercedat differentia, quam quæ in diversa motus celeritate consistit (§. 208),

Commercium inter mentem & corpus in genere. 263

(§. 208), unde nonnisi diversa claritas idearum in anima pendet (§. 126); phantasmata seu ideæ rerum absentium (§. 92 *Psychol. empir.*) non minus per ideas materiales in cerebro explicabiles sunt, quam ideæ sensuales, seu perceptiones rerum præsentium (§. 67. 59 *Psychol. empir.*). Atque adeo patet quoad perceptiones dari harmoniam animæ ac corporis (§. 539).

Porro memoriæ sensitivæ in corpore respondet facilitas reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contrahit (§. 294), actui vero memoriæ intellectualis in corpore respondent ideæ materiales vocabulorum, quibus exprimitur iudicium, quod ideam aliquam jam ante habuimus (§. 295), & ipsa quidem memoria intellectualis in cerebro potentiam designat producendi ideas materiales vocabulis respondentem, quibus effertur iudicium, quod ideam aliquam jam habuerimus (§. 296). Quamobrem in corpore quædam dantur, unde intelliguntur quæ ad memoriam pertinent, adeoque memoria quoque per ea, quæ corpori insunt, explicabilis, consequenter quoad ipsam animæ & corporis datur harmonia (§. 539).

Similiter omnes operationes intellectus per ideas vocabulorum materiales in cerebro repræsentantur (§. 416), ut adeo denuo pateat, harmoniam quoque inter animam atque corpus quoad operationes intellectus dari (§. 539).

Denique appetitioni animæ respondent certi motus corporis & organorum ipsius (§. 501); aversioni autem conatus certos corporis & organorum ipsius motus impediendi, vel etiam certorum motuum ommissio (§. 502); imo utrique respondent diversi in corpore sanguinis ac fluidi nervei motus, ut vultus, gestus atque vox utramque prodant (§. 503), quales etiam in affectibus observantur motus corporis, organorum ipsius & fluidorum in corpore contentorum (§. 513. 514). Quoniam motus isti eorundemque ommissio ab appetitionibus & aversionibus præviis pendent (§. 953 *Psychol. empir.*); ex iis, quæ in anima fiunt, intelliguntur motus voluntarii ac spontanei, qui in corpore contingunt, consequenter animæ & corporis datur quoque harmonia quoad volitiones & nolitiones, imo appetitiones ac aversiones sensitivas.

Ex Psychologia empirica & omni tractatione præcedente abunde liquet, in anima omnia redire ad facultatem cognoscendi & facultatem appetendi atque aversionis, & ad facultatem cognoscendi inferiorem referri sensus atque imaginationem cum memoria, ad superiorem vero tres mentis operationes, a quibus cetera pendent, ad facultatem vero appetendi & aversionis appetitum & aversionem sensitivam atque rationalem, seu voluntatem atque noluntatem. Quamobrem cum harmonia mentis & corporis tum quoad perceptiones omnes, sive vi sensuum, sive vi imaginationis productas, atque memoriam, tum quoad singulas operationes mentis, tum denique quoad appetitiones & aversiones quascunque detur

per

264 *Sec. III. Cap. I. De Systematis explicandi*

per demonstrata; modificationum animæ atque corporis quandam esse harmoniam palam est.

Propter hanc harmoniam nunc anima corporis, nunc corpus animæ interpret est, ita ut ex modificationibus animæ nunc colligantur modificationes corporis, nunc vero ex modificationibus corporis modificationes animæ, prouti aliæ aliis magis conspicuæ sunt, aliæ vero aliis magis lateat. Evicimus hanc harmoniam satis luculenter vi eorum, quæ in antecedentibus demonstrata fuere. Cujus vero non est sibi familiaria reddere antecedentia, ut per ea ad assensum trahatur intellectus; illi suffecerit animum advertisse ad maxime obvia, quæ singulis momentis in seipso experiri potest, nimirum quod objecta externa non percipiuntur, nisi iisdem in sensoria organa agentibus, & ad nutum animæ moveantur organa corporis & in quiete maneant, vel ad quietem reducantur. Ita enim aliquam habebit harmoniæ hujus ideam (§. 539), ut ut non adeo claram atque distinctam, quemadmodum demonstratione propositionis præsentis animo ingeneratur, ubi is ante referretur fuerit notionibus, quæ singulis propositionibus ex antecedentibus huc in subsidium vocatis conveniunt (§. 520 Log.).

§. 541.

Num harmonia mentis & corporis sit hypothesis.

Quoniam harmoniam mentis & corporis dari palam est, nec quisquam eandem in dubium vocare potest (§. 540), hypothesis vero philosophica sumit, quod an revera ita sese habeat, probari nondum potest (§. 126 *Disc. prælim.*); *harmonia mentis & corporis hypothesis philosophica non est.*

Oppido igitur falluntur, qui harmoniam mentis & corporis cum harmonia præstabilita confundunt, quam paulo post inter systemata explicandi commercium, quod inter animam atque corpus intercedit, producemus. Harmoniæ præstabilitio, non ipsa harmonia hypothesis est, & per præstabilitiorem ratio redditur harmoniæ, quemadmodum paulo post elucecet.

§. 542.

Quid a systematis explicandi commercium animæ & corporis supponatur.

Omne systema explicandi commercium inter animam atque corpus intercedens supponit harmoniam mentis & corporis. Ex systemate enim reddenda est ratio eorum, quæ de commercio animæ atque corporis experimur (§. 531), scilicet cur perceptiones objectorum sensibilium in organa sensoria agentium oriantur, dum mutatio organo inducitur (§. 948 *Psychol. empir.*), & cur ex mutatione hac ratio reddi possit quælibet tales potius sint perceptiones, quam aliæ (§. 959 *Psychol. empir.*), itemque cur ex volitionibus atque appetitionibus ratio reddi possit, quare jam motus cujusdam organi corporis fiat & hic potius fiat, quam alius (§. 960 *Psychol. empir.*). Reddenda igitur ex eodem est ratio harmoniæ corporis atque animæ (§. 539), consequenter systema omne, quod commercii inter mentem & corpus explicandi gratia excogitatur, harmoniam animæ cum corpore intercedentem supponere debet.

Nihil communius, quam ut vulgo confundantur, quæ ad systema explicandi commercium inter mentem atque corpus, & quæ ad ipsum hoc commercium spectant. Quamobrem ubi displicet explicatio, ea rejici arbitrantur, quæ ad commercium spectant, consequenter sumunt negari, quæ experientiæ indubio testimonio confirmantur. Unde occasio desiderandi consequentiariorum turbæ nascitur. Consultum igitur est, ut accurate discernantur, quæ systematis sunt, ab iis, quæ ad commercium spectant, quatenus experientia præsertim communi nititur.

§. 543.

Ratio harmoniæ

Systema explicandi commercium inter mentem atque corpus quodcumque eo fine conditur, ut harmoniæ animæ ac corporis ratio reddi possit. Systemata enim expli-

Commercium inter mentem & corpus in genere . 265

explicandi commercium inter mentem atque corpus omnia non alio fine conduntur, quam ut inde ratio reddatur eorum, quæ de commercio inter mentem atque corpus experimur (§. 531). Experimur vero ex mutationibus in organis sensorii rationem reddi posse, cur jam perceptiones in mente orientur, & cur hæc potius orientur quam aliæ (§. 959 *Psychol. empir.*), & ex volitionibus ac appetitionibus animæ rationem patere, cur jam fiat motus aliquis in organis corporis, & cur hic potius fiat quam alius (§. 960 *Psychol. empir.*), atque utraque dependentia, scilicet tam animæ a corpore quoad specificationem idearum & continuitatem temporis, quo cum mutationibus in organis sensorii contingunt, quam corporis ab anima quoad specificationem motuum voluntariorum & continuitatem temporis, quo cum volitionibus animæ contingunt, ipsum commercium inter mentem & corpus constituunt (§. 962 *Psychol. empir.*), consequenter explicabilitas perceptionum animæ per ea, quæ in corpore contingunt, & motuum corporis per ea, quæ in anima accidunt (§. 539), adeoque ipsa animæ ac corporis harmonia ad commercium inter mentem atque corpus referenda (§. cit.). Systemata igitur explicandi commercium inter mentem & corpus eo fine conduntur, ut pateat ratio harmoniæ animæ & corporis.

animæ ac corporis unde reddenda.

Dari harmoniam animæ & corporis satis manifestum est independenter ab omni systemate (§. 540), sed cur detur, non eadem facilitate perspicitur. Philosophus itaque cum rem difficilem non levi negotio definire possit, ad hypotheses confugere tenetur, quibus reformatis ac immutatis, donec tandem experientiæ prorsus consentiant, liquida tandem speratur veritas.

§. 544.

Si quis in Systemate explicandi commercium inter mentem atque corpus sumit, quæ libertati adversa sunt; is ea in favorem erroris de dependentia volitionum ac nolitionum a perceptionibus animæ eidem admiscet, cum abesse possent ac deberent. Salvo enim quocumque systemate, quod ad explicandum commercium inter mentem atque corpus excogitatur, libertas & defendi, & impugnari potest (§. 536), adeoque ad explicandum istud commercium opus non est, ut quæstio de libertate animæ dirimatur, consequenter quæ ab eadem pendent systemati admisceri nec opus est, nec ut fiat leges accuratæ methodi permittunt. Quod ergo quis in eodem sumit quæ libertati adversa sunt, is ea admiscet quæ abesse & poterant, & debebant. Non igitur id alio fine facere potest, quam in favorem erroris sui de libertate in volendo & nolendo, consequenter de volitionum ac nolitionum dependentia a perceptionibus (§. 941 *Psychol. empir.*).

Cur systemati explicandi commercium animæ ac corporis libertati inimica admisceri possint.

Rem exemplo declarari consultum duco, ut acumen lectoris excitemus, & juvemus, si quidem opus habuerit alieno auxilio. Ponamus esse non neminem, qui cum fatalem omnium rerum necessitatem statuatur, numerum possibilium intra numerum actualium coarctat & Deo rerum omnium supremo auctori libertatem in creando adimit, quemadmodum *Spinosam* sensisse constat ex ipsius *Ethica*, quæ primum inter posthuma opera locum tenet. Quod si jam commercium deducat cum Cartesiano a modificationibus animæ & corporis harmonicis divina virtute immediate factis, atque adeo tumat, Deum ex necessitate naturæ suæ non nisi harmonice modificare posse animam atque corpus; is systemati *Cartesiano Wolfii Psychologia Rationalis*.

L I

admiscet,

266 Sect. III. Cap. I. De Systematis explicandi

admiscet, quæ libertati Dei atque hominum adversa sunt, nec ad systema spectant. Neque enim necesse est adimi vel Deo, vel animæ, multo minus utrique, omnem in agendo libertatem ut ratio commercii per hoc systema pateat. Sufficit enim sumere, Deum modificare animam in gratiam corporis & corpus in gratiam animæ: utrum vero id faciat libere, an ex naturæ necessitate, de eo hic non est quæstio. Similiter sufficit sumere, Deum motus in corpore producere volitionibus animæ harmonicos, non autem jam quæstio est, num ista animæ volitio, in cuius gratiam Deus motus istos producit, sit libera. Non igitur systemati imputandum est, quod vitio ejus tribuendum, qui idem amplectitur.

§. 545.

An possit
S.S. con-
tradice-
re.

Nullum systema explicandi commercium inter mentem atque corpus Scripturæ sacræ adversum esse potest, nisi eidem admisceantur errores, qui abesse & possunt & debent. Etenim in Scriptura Sacra non occurrunt, nisi quæ ad commercium ipsum, scilicet ad dependentiam sensationum a mutationibus organorum sensoriorum, & motuum spontaneorum ac voluntariorum ab appetitionibus atque aversationibus animæ spectant: id quod cum res facti sit, probari aliter haud potest, nisi quatenus negatur exemplum in contrarium afferri posse. Jam vero in omni systemate commercium inter mentem atque corpus tale supponitur, quale indubio experientiæ testimonio comprobatur (§. 530), perceptiones nimirum rerum sensibilibus & motus voluntarios atque spontaneos corporis ita oriri, ac si anima & corpus in se mutuo influerent (§. 537). Nullum itaque systema per se Scripturæ sacræ adversari potest. *Quod erat unum.*

Enimvero cum fieri possit, ut quis systemati explicandi commercium animæ ac corporis errores admisceat, qui Scripturæ sacræ adversantur, veluti si libertati adversa eidem admiscet, propterea quod erroneas de eadem fovet opiniones (§. 544): systema quoque quatenus errores istos admixtos habet Scripturæ sacræ adversum esse potest. Quoniam tamen erronea ista, quæ systemati adversantur, per ipsas bonæ methodi leges, & abesse possunt, & debent (§. cit.); systema non adversatur Scripturæ sacræ, nisi quatenus eidem admisceantur errores, qui abesse & possunt, & debent. *Quod erat alterum.*

Nimirum tum demum fieri posset, ut systema aliquod ad explicandum commercium inter mentem atque corpus excogitatum, scripturæ sacræ contradiceret, si eadem alicubi rationem redderet commercii istius, hoc est, distincte explicaret, undenam sit ut positis mutationibus in organis sensoriis, atque hinc pendentibus ideis materialibus in cerebro ponantur in anima perceptiones, & vicissim positis animæ appetitionibus ponantur motus spontanei ac voluntarii in corpore. Enimvero nullus monstrari potest scripturæ locus, in quo hæc doceantur. Neque etiam finis scripturæ sacræ postulat, ut commercii animæ cum corpore intercedentis exponatur ratio, quemadmodum nemo non videt.

§. 546.

Theologi
officium
circa ista
systema-
ta.

Quoniam nullum systema explicandi commercium inter mentem ac corpus Scripturæ sacræ adversari potest (§. 545); veritatibus quoque revelatis suis stat honos, qualescunque tandem systema defendatur, modo eidem non admisceantur errores, qui ad idem non spectant, sed per leges bonæ methodi abesse debent, neque philosophus turbat dogmata theologica, quam-

quamcunque tandem de commercio isto foveat opinionem: *Theologi adeo non interest, quodnam de commercio inter mentem ac corpus systema defendat philosophus, cumque non inutile sit systemata quæcunque excoli & in foro philosophico de iisdem disputari (§. 531), Theologus etiam philosopho suam statuendi libertatem illasam relinquere potest.*

Utinam hæc probe perpenderent, qui auctoritate scripturæ sacræ abusi litibus alienis sese immiscent, sæpe non absque religionis veræ detrimento, cum locis scripturæ in perversum sensum detortis hominibus profanis ac impiis ansam præbeant scripturam sacram suggillandi, suamque auctoritatem prostituunt! Ere igitur fuit corollarium præsens præcedenti propositioni jungi.

§. 547.

In omni systemate explicandi commercium animæ & corporis supponendum, essentiam atque naturam animæ in vi repræsentativa universi pro situ corporis organici in universo convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt, consistere. Quoniam enim ex nullo systemate, quamdiu ejus aperta esse non debet falsitas, necessaria consequentia fluere debent, quæ experientiæ vel propositioni cuidam veræ repugnant (§. 532. 533); nulum quoque iis repugnare potest, quæ experientia ac ratione firmantur. Quamobrem cum partim experientia, partim principiis rationis nitatur, quod animæ competat vis sibi repræsentandi hoc universum situ corporis organici in universo materialiter, constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 63 & not. ej.), quodque in hac vi essentia atque natura animæ consistat (§. 66. 67); systema nullum explicandi commercium animæ cum corpore iis repugnare potest, quæ de hac vi tanquam animæ essentia atque natura in superioribus evicimus. Necesse igitur est ut in omni systemate istiusmodi supponatur, essentiam atque naturam animæ in vi repræsentativa universi pro situ corporis organici in universo convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt, consistere.

An vis repræsentativa universi convenienter omni systemati commercii.

Falluntur adeo, qui sibi persuadent, quæ de essentia atque natura animæ in anterioribus tradidimus, in gratiam systematis harmoniæ præstabilitæ esse conficta, consequenter in gratiam systematis unius explicandi commercium inter mentem & corpus intercedentis: quod si verum esset, fieri haud quaquam potuisset, ut independenter ab eo, quod in ista hypothesi sumitur, idem evinceremus, de facto naturæ ope principiorum rationis ratiocinati (§. 63). Sed verbis opus non est, ubi rerum testimonia adsunt. Cum enim mox recepta philosophorum systemata commercium animæ cum corpore explicandi simus exposituri & sub incudem revocaturi fidem oculatam dabimus: in omni enim systemate supponemus, essentiam atque naturam animæ in vi ista repræsentativa consistere.

§. 548.

Quoniam fieri potest, ut *systemati alicui explicandi commercium animæ & corporis admisceantur errores, qui ab eodem abesse possunt atque debent (§. 544); nec repugnat eidem admisceri quæ doctrinæ de essentia & natura animæ supra stabilitæ adversantur, ubi quis de eadem perperam sentit.*

An eidem contraria systemati commercii admisceri possint.

Imo ipso facto constat, tale quid fieri posse. Vulgo enim anima quasi nudis facultatibus instructa consideratur, quæ cum in nuda agendi potentia consistant, excitatione opus habent, antequam sequi possit actio. Huic igitur hypothesi consentanea suis etiam systematis de commercio inter animam atque corpus intercedente admiscunt, nulla tamen urgente necessitate, sed hypothesium tantummodo connectendarum gratia. Probe autem di-

268 *Sec. III. Cap. I. De Systematis explicandi*

stinguenda sunt, quæ rationis reddendæ gratia sumuntur ab iis, quæ adjiciuntur ut sit opinionum consensus. Illud ad systema proprie spectat (§. 530), hoc vero ab eodem independens est.

§. 549.

An theoria anterior Psychologiæ rationalis systema ali-quod commercii supponat.

Et quia in omni systemate explicandi commercium animæ & corporis supponendum, essentiam atque naturam illius in vi repræsentativa universi, qualem in anima dari supra evicimus (§. 63), consistere (§. 547); ex unica autem hac vi omnem theoriam Psychologiæ rationalis deduximus, quemadmodum attentæ lectione perspicitur: *theoria psychologiæ rationalis vi repræsentativæ universi situ corporis organici materialiter, mutationibus organorum sensoriorum formaliter limitatæ superstructa ab omni systemate explicandi commercium animæ atque corporis independens est, nec in ullius gratiam quicquam in eadem immutandum.*

Recepta philosophorum systemata commercium animæ & corporis explicandi theoriæ isti minime repugnare, sed singula cum eadem in gratiam redire, ex speciali eorumdem expositione deinceps constabit.

§. 550.

Materialistarum de animæ & corporis harmonia sententia.

Materialistæ nullam harmoniam animæ atque corporis admittunt: Idealistæ vero non admittunt nisi apparentem. Quoniam Materialistæ corporis tantummodo existentiam admittunt (§. 33) & animam perceptionum & appetitionum atque averfationum subjectum pro ente materiali habent (§. 35); non alia admittunt, nisi quæ modificationibus animæ singulis in corpore coexistere in superiori theoria passim evicimus. Nullæ adeo dantur ex illorum hypothefi perceptiones & appetitiones atque averfationes a motibus in corpore existentibus diversæ, quæ per hos explicari deberent, sed motus isti ipsi sunt perceptiones, appetitiones atque averfationes, quas animæ tribuimus. In ipsorum itaque hypothefi nulla animæ atque corporis harmonia datur.

Porro Idealistæ realem corporum existentiam negant ipsisque nonnisi idealem in animabus existentiam largiuntur (§. 36); animam vero pro ente immateriali habent (§. 37). Admittunt igitur modificationes animæ, quas observamus & in theoria superiori ex vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, a priori deduximus, solas tanquam reales, quæ vero in corpore iisdem respondere in superioribus evicimus, per ideas rerum materialium, quas anima habet, ita apparere. Quoniam itaque vera harmonia animæ & corporis datur, si utriusque substantiæ existentiam admittas (§. 540); Idealistæ apparentem harmoniam admittere utique tenentur.

Patet igitur Idealistas propius accedere ad veritatem, quam Materialistas & ab eorum hypothefi nihil periculi imminere psychologiæ rationali. Integram enim Idealista retinere potest ac debet, qualem ante dedimus, nisi quod semper supponat, quæ de modificationibus corporis harmonicis traduntur, non revera ita sese habere, sed tantummodo apparere propter ideam corporis quam habemus. Non fallit hypothefis Idealistarum in eo, quod ideam corporis nostri organici habeamus & quod vi hujus ideæ cognoscamus modificationes corporis harmonicas modificationibus animæ, minime vero has ideo intelligamus, quod corpora revera existant: in eo tantummodo a vero aberrant, quod cognitionis

Commercium inter mentem & corpus in genere . 269

tionis nullum sit objectum reale. Quicquid vero sit, sive tantummodo in anima detur idea corporis nostri organici, sive ipsum extra istam ideam existentiam realem habeat, propositiones psychologicae singulae semper erunt eadem, & ne minimum quidem in iisdem in gratiam Idealistarum immutandum. Apparet vero, quae hic de theoria psychologiae rationalis dicuntur, eadem quoque de philosophia naturali & omnibus ceteris philosophiae partibus tenenda. Non commendamus Idealismum, propterea quod quae vera sunt de eodem profiteamur. Philosophus enim veritatis amorem odio sectae praefert, nec quicquam erroris alteri tribuit, quod a mente ejus alienum est. Qui ab isto odio nondum expurgavit animum, is nondum dignus videtur qui philosophus audiat, quippe cujus est veritatem sectari in omnibus, nil quicquam dare affectibus, nec rationibus extrinsecis commoveri.

§. 551.

Materialistae & idealistae nullo opus habent systemate explicandi commercium inter mentem & corpus. Materialistae enim negant existentiam animae, quae sit a corpore diversa (§. 33. 35), adeoque non admittunt nisi modificationes corporis, quas animae modificationibus respondere in theoria superiori evicimus. Nulla igitur opus est ratione, cur modificationibus corporis coexistent modificationes animae, & modificationibus animae respondeant modificationes corporis, cum utraeque non nisi eadem existant. Quamobrem cum systemata explicandi commercium mentis atque corporis eo fine condantur, ut inde ratio reddatur illius coexistentiae (§. 53 r. 543). Materialistae nullo systemate explicandi commercium animae cum corpore opus habent.

Cur Materialistae & Idealistae nullo opus habent systemate commercii.

Similiter Idealistae non nisi animae existentiam realem, corporis vero tantummodo idealem admittunt (§. 36), adeoque nullas agnoscunt modificationes nisi animae, quas ex vi repraesentativa universi in superioribus deduximus, corporis tamen modificationes harmonicas ita propter ideam corporis, quam habemus, necessario apparere largiuntur. Quamobrem de novo ipsis opus non est, ut rationem reddant illarum modificationum. Quoniam itaque systema explicandi commercium inter animam & corpus illius rationis reddendae gratia quaeritur (§. 53 r. 543); Idealistae non opus habent systemate explicandi commercium, quod animae cum corpore intercedit.

Utrumque brevius ita ostenditur. Materialistae non admittunt harmoniam animae & corporis, Idealistae vero non admittunt nisi apparentem (§. 550). Quamobrem cum systema explicandi commercium inter mentem & corpus eo fine condatur, ut ratio reddi possit illius harmoniae (§. 543), consequenter ut intelligatur cur potius detur, quam non detur (§. 56 *Ontol.*); Materialistae atque Idealistae nullo opus habent systemate explicandi commercium inter mentem atque corpus.

Imo non minus Idealistae, quam Materialistae in hypotheses monisticas inciderunt, quod de systemate explicandi commercium inter mentem atque corpus inveniundo desperarent, ex quo manifesta harmoniae animae & corporis ratio reddi possit. Quodsi enim ipsis primum fuisset eandem intelligibili modo explicare, Dualismum utique professi fuissent. Et sane hinc apparet, cur philosophus ingenii sui vires eo intendere debeat, ut harmoniam istam intelligibili modo explicet, neque vel hoc nomine inutilis cenferi debet ipsius conatus.

§. 552.

§. 552.

*An philo-
sopho
incumbat
Systema-
tis de
commer-
cio inve-
stigatio.*

Philosophi est investigare systema explicandi commercium inter mentem & corpus. Philosophi enim est reddere rationem, cur possibile actum consequi possint (§. 31 *Disc. prælim.*), & in specie in Psychologia rationali rationem reddere tenetur eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4). Quamobrem cum ex systemate explicandi commercium inter mentem atque corpus reddatur ratio illius commercii (§. 530) & harmoniæ animæ ac corporis (§. 540); philosophi quoque est investigare systema explicandi commercium inter mentem & corpus intercedens.

Nemo igitur philosophum jure reprehendit, quod faciat quæ sunt officii sui. Quodsi regeras, systema, quod excogitavit, non satisfacere proposito: demus hoc, nec tamen ideo culpandus erit. Hanc enim objectionem jam dudum removimus in genere (§. 127 *Disc. prælim.*) & paulo ante quoad casum præsentem (§. 531).

§. 553.

*Quot
dentur
systema-
ta expli-
candi
commer-
cium in-
ter men-
tem &
corpus.*

Tria hodie in philosophia occurrunt systemata explicandi commercium, quod inter animam atque corpus intercedit, scilicet systema influxus, systema causarum occasionalium & systema harmoniæ præstabilitæ. Res facti probari aliter haud potest, quam ut ab eo, qui contradicit, postuletur ut ostendatur, ubinam præter ista aliud adhuc proponatur. Sane usque ad tempora *Cartesii* systema influxus physici in scholis philosophorum solum erat, quod docebatur. *Cartesii* auctoritate accessit systema causarum occasionalium. *Leibnitius* denique addidit systema harmoniæ præstabilitæ. Si quis in diversis istis systematis quandam partem probat, aliam rejicit, & ad diversa spectantia miscet; eum in præsentem non moramur.

An plura istis tribus systemata dari possint, nec ne, in præsentem non disquirimus. Nos tria ista, quæ in scholis philosophorum hodie ventilantur, fideliter exposituri & ad examen revocaturi sumus, ut lectori pateat, quantum veritatis unicuique subsit & quodnam ceteris probabilius existimari debeat. Veritati unice litamus: nobis perinde est, penes quod istorum systematum ea stet, neque ulli succensebimus, si huic potius, quam alteri assentiat, vel si nullum eorum probet in iis acquiescens, quæ de hoc commercio experientia magistra in Psychologia empirica docuimus. Quodsi etiam imbecillior fuerit, quam ut sibi temperare possit, quo minus placita philosophorum in se prorsus innocua damnet (§. 538); per nos hoc faciat, modo sibi a malitia temperet, quam judicii imbecillitas & rerum philosophicarum ignorantia non excusat.

§. 554.

*An de-
tur syste-
ma igno-
rantia
de com-
mercio
animæ &
corporis.*

Qui profitetur se ignorare rationem commercii animæ atque corporis; ei nullum de hoc commercio systema est. Systema enim de commercio animæ atque corporis est hypothesis philosophica ad reddendam illius commercii rationem excogitata (§. 530). Quodsi ergo quis profitetur se commercii animæ atque corporis rationem ignorare, is ultro confitetur se systema explicandi istud commercium reperire nullum posse, adeoque systema nullum ipsi est.

Propositionem hanc ideo præcedenti de numero systematum addimus, quod, cum nuper magna animorum exacerbatione de systematis hisce serra contentionis reciprocaretur, quidam novum systema de isto commercio sibi invenisse videbantur, quod *systema ignorantia* appellabant, cum assererent nos dependentiam perceptionum a corpore & motuum voluntariorum ab anima ignorare. Non improbamus, ut, qui vel imbecilliores sunt quam ut

veritatem

Commercium inter mentem & corpus in genere. 271

veritatem philosophicam capere possint, vel quorum non est nodos in philosophia intricatos extricare, malint ignorantiam suam profiteri, quam assensum profiteri: id enim utique laudandum potius est quam vituperandum. Necesse tamen est ne id fiat in detrimentum veritatis & ut philosopho integra sit sua philosophandi, quemadmodum aliis sua ignorandi libertas. Quod si quis demonstrasset impossibilitatem inveniendi systematis, quod veritati consentaneum sit; is omnino quaestioni arduæ satisfecisset: perinde enim est quaestionem solvere, & solutionis impossibilitatem demonstrare. Enimvero ne ea in re iudicium præcipitur, sequentem subjungimus propositionem.

§. 555.

Systema explicandi commercium animæ atque corporis possibile est. Commercium animæ atque corporis dari admissio Dualismo certum est (§. 39 *Psychol. ration.* & §. 962 *Psychol. empir.*). Idealistæ enim & Materialistæ, qui Monistæ sunt (§. 34. 37), nullo systemate habent opus (§. 551). Quoniam itaque eorum omnium, quæ sunt, ratio reddi potest, cur sint potius, quam non sint (§. 70 *Ontol.*); necesse est rationem quoque dari commercii, quod inter animam atque corpus intercedit. Quoniam itaque ex systemate ratio reddenda est hujus commercii (§. 530); quin systema explicandi commercium, inter mentem atque corpus intercedens, possibile sit, dubitari haud quaquam potest.

Possibilitas systematis de commercio evicta.

Constat itaque impossibilitatem inveniendi systematis non manare a re ipsa, si demonstrari possit, sed a subjecto cognoscente. Quamobrem demonstraturus systema nullum, quod satisfaciatur veritati, inveniri posse, evincere tenetur, non esse homini tantas animi dotes, quantæ ad systema istud in apicium protrahendum requirantur. Equis vero, nisi in arte inveniendi ac historia literaria veriori prorsus hospes, istiusmodi demonstrationem viribus suis parem iudicabit? Cum itaque temerarium foret hoc iudicium, philosophi vero sit veritatem latentem eruere; reprehendus is minime venit, ubi ingenii sui vires in re tam ardua periclitetur, nec vertendum vitio est, si restata ad veritatem liquidam non statim pertingere potest, sed per hypothesis ambages incedere tenetur.

§. 556.

Qui explicandi commercii inter animam & corpus intercedentis causa sumit, animam in corpus & vicissim corpus in animam agere, modum tamen agendi ignorari affirmat; ei nullum de hoc commercio systema est. Qui enim affirmant animam in corpus & vicissim corpus in animam agere, modum tamen agendi ignorari; ii non aliam utriusque istius actionis notionem habere possunt, quam quæ experientiæ respondet. Quamobrem cum tantummodo mutationum in organo sensorio & in mente coexistentia, nulla vero actio corporis in mentem observetur (§. 949 *Psychol. empir.*), cumque similiter tantummodo volitionum animæ & motuum in corpore, itemque nolitionis ac cessationis motus in eodem corpore coexistentiam, nullam vero animæ in corpus actionem, qua motus isti producantur vel sistantur experiamur (§. 955 *Psychol. empir.*); actionis corporis in animam non aliam habent notionem, quam quæ coexistentiæ mutationum in organo sensorio & mente respondent, nec alia ipsis est actionis animæ in corpus notio, quam quæ volitionum animæ & motuum in corpore, itemque nolitionis ac cessationis motus in eodem corpore coexistentiæ convenit. Affirmantes itaque mutationes in anima & corpore coexistere, quia in animam corpus

Fallax systema de commercio.

corpus agit, & volitiones atque nolitiones in anima & motus atque cessationes motuum coexistere, quia in corpus anima agit, nil quicquam aliud dicunt, quam mutationes in anima & corpore coexistere in utroque casu, quia coexistunt. Nullam adeo commercii animæ ac corporis rationem dare possunt, adeoque systema de hoc commercio ipsis nullum est.

Tautologia manifesta est, modo vocabula a rebus distinguere noveris probe memor, sine mente sonos proferri, si nullæ iisdem respondeant notiones. Dudum nimirum evicimus (§. 156 *Log.*), si quis ejus, quod observat, rationem redditurus causam termino indigitat, huic autem non aliam jungit notionem quam ejus, quod observat, eum sibi videri habere notionem termino respondentem, utut revera is sit inanis. Idem vero in præsentē casu accidere, quis dubitaverit? Reddenda est ratio coexistentiæ perceptionum animæ & mutationum in organis sensoriis corporis. Causa allegatur corpus in animam agens: actioni tamen huic notio non respondet alia nisi coexistentiæ perceptionum animæ & mutationum in organis sensoriis. Hactenus adeo vocabulum actionis corporis in animam terminus inanis est. Similiter reddenda ratio est coexistentiæ volitionum & nolitionum animæ atque motuum voluntariorum in corpore & cessationis eorundem. Causa allegatur anima in corpus agens: actioni tamen huic notio non respondet alia nisi coexistentiæ volitionum & nolitionum animæ atque motuum voluntariorum in corpore & cessationis eorundem. Hactenus igitur denuo vocabulum actionis animæ in corpus terminus inanis est. Suppono nimirum hypothesein propositionis præsentis, quod ad actionem corporis in animam & animæ in corpus provocans fateatur, se modum agendi ignorare. Equidem me non fugit, viros in Mathesi summos, quorum acumen suspicimus merito, explicationem commercii inter mentem & corpus per mutuum harum substantiarum in se invicem actionem adeo evidentem judicasse, ut in dubium revocari minime possit: sed convictus quoque cum ratione, tum experientia dudum fui, quemadmodum acumen metaphysicum nil quicquam prodest ad acute videndum in Mathesi, ita quoque acumen mathematicum non prodesse ad acute videndum in Metaphysicis, quamvis pro comperto habeam acumen mathematicum prodesse ad acute videndum in Metaphysicis, quamvis pro comperto habeam acumen mathematicum prodesse ad acute videndum in Metaphysicis, quamvis pro comperto habeam acumen mathematicum prodesse ad acute videndum in Metaphysicis, quamvis pro comperto habeam acumen mathematicum prodesse ad acute videndum in Metaphysicis. Non repugnat in Mathesi sublimiori ad miraculum usque excellentem balbutire, quando de rebus metaphysicis verba proferenda.

§. 557.

Diffensus circa commercium animæ & corporis apparens sublati.

Qui profitetur se ignorare rationem commercii animæ & corporis, & qui ejus explicandi causa sumit mutuas corporis & animæ in se invicem actiones, modum tamen agendi ignotum pronuntiat; idem revera sentiunt. Etenim qui profitetur se ignorare rationem commercii animæ & corporis, admittit experientie testimonio indubio claram (§. 949. 955 *Psychol. empir.*) perceptionum animæ & mutationum in organis sensoriis corporis, nec non volitionum ac nolitionum animæ & motuum voluntariorum in corpore ac cessationis eorundem coexistentiam. Enimvero qui illius commercii explicandi causa sumit mutuas corporis & animæ in se invicem actiones, modum tamen agendi ignotum pronuntiat; ei quoque de commercio isto non plura perspecta sunt, quam experientia exploratum est, adeoque notio istius actionis mutuae non alia est quam coexistentiæ modificationum certarum animæ & corporis (§§. *cit.*). Eandem igitur prorsus notionem habent, nec unus plus novit altero, nisi quod posterior plus sibi nosse videatur priori in iudicando præcipitior. Idem itaque revera sentiunt.

Unde mirum non est, quod utrique nullum sit systema explicandi commercium animæ atque corporis; sed uterque in iis subsistat, quæ experientia magistra de hoc commercio nobis innotuerunt. Inde etiam est, quod actionem corporis in animam & animæ in corpus tanquam terminum inanem rejicientes, coexistentiam perceptionum animæ & mutationum

in or-

inorganis sensoriis, nec non motuum voluntariorum in corpore & volitionum animæ negare ferantur & nescio quibus consequentiis molestis ex hoc supposito unice fluentibus onerentur. Quodsi vero quis coexistentiam mutationum in organis sensoriis & perceptionum in anima actionem corporis in animam, ac vice versa coexistentiam volitionum & nolitionum atque motuum voluntariorum & cessationis eorundem actionem animæ in corpus appellare velit, ita ut quando affirmat, animam agere in corpus, & corpus agere in animam, hic sit verborum ipsius sensus, motus voluntarios coexistere volitionibus animæ, & hujus perceptiones mutationibus in organis sensoriis qua talibus factis; nos cum ipso dicemus hoc sensu animam in corpus & corpus in animam agere, modo sibi caveat ab ambiguitate loquendi, ne aliud sibi dixisse visus ex alia actionis notione de iis, quæ ad hoc commercium spectant, perperam ratiocinetur. Quoniam tamen non facile est evitare præcipitantiæ ex ambiguitate ista resultantem; accurate ut loquamur consultius est, ne plus videatur inesse verbis vitio subreptionis, quam experientia compertum habemus. Neque hæc facimus sine exemplo. Etenim Astronomi in parte Astronomiæ spherica de motu cæli cum omnibus stellis circa Tellurem diurno cum iis loquuntur, qui Terram in medio mundi quiescere & cælum tanquam spheram cavam circa eandem ab ortu in occasum gyrari arbitrantur, etsi per motum istum non intelligant, nisi continuam puncti cuiusdam fixi inter fixas assumti ad superficiem Telluris situs mutationem experientiæ consentaneam, sibi tamen caventes ab ambiguitate loquendi, quæ in Theoricis planetarum præcipitantiæ in iudicando veritati adversam invehere poterat. Poteramus addere alias loquendi formulas Geometris in motuum doctrina usitatas, siquidem opus esset exemplis pluribus. Quodsi vero quis dederit actionis animæ in corpus & corporis in animam definitionem, per quam commercium istud intelligibili modo explicari possit, & ostenderit talem animæ & corpori convenire; nos sibi refragantes minime habebit.

C A P U T II.

De Systemate influxus physici.

§. 558.

Substantia una dicitur *physice influere* in alteram, si quædam realitas, quæ inerat uni substantiæ, transfertur in alteram, cui ante non inerat. *Influxus physicus quid sit.*

Istiusmodi influxus vulgo admittitur in motu corporum. Etenim dum corpus A incurrit in corpus B quiescens & idem ad motum concitat, post conflictum minorem vim habet quam ante eundem, & ex adverso corpus B, quod in quiete vi istiusmodi carebat, post conflictum aliqua præditum est. Videtur itaque pars quædam vis motricis per conflictum ex corpore A in corpus B transfusa, & hæc vis motricis ex uno corpore in alterum transfusio influxus physicus dici solet. Evidentius exemplum habemus in igne, qui per influxum physicum calefacit aquam, & similiter visibilia per influxum physicum agunt in oculum, lumen scilicet per reflexionem in eundem immittendo.

§. 559.

Hinc corpus nostrum organicum *physice influere* dicitur in animam, quatenus ex corpore quædam in animam transfertur realitas, quæ cum ante corpori inesset, nunc insit animæ. Et vicissim *anima physice influere* dicitur in corpus, quando in idem transfert quandam realitatem, quæ ante non inerat. *Influxus physicus mutuus corporis & animæ in se invicem quid sit.*

Non recedimus hic a recepto vocabuli influxus significatu. Ita enim *Goelenius* noster in *Lexico philosophico*: „Influere, inquit, proprie liquidorum est, ut aqua, vinum *Wolfii Psychologia Rationalis*. M m influunt.

„ influunt. Metaphorice est immittere quasi influxu, seu influendo dare seu communicare, seu per influxum causare, effective sese impertiri: „ quæ verba definitioni influxus physici a nobis datæ & ad animam atque corpus applicatæ conformia esse nemo non videt & vel sola analogia a fluidis desumpta probat.

§. 560.

Systema influxus quid sit.

Systema influxus physici dicitur, quo commercium inter mentem & corpus explicatur per influxum physicum corporis in animam & animæ in corpus, seu, quod perinde est, per actionem corporis in animam, qua corpus in animam influit, & per actionem animæ in corpus, qua anima in corpus influit.

Quando actio a nonnullis, qui systema influxus physici defendunt, simpliciter ponitur, ita tamen actionem per influxum fieri tacite supponunt, cum non modo *Aristotelici* non aliam actionis substantiæ unius in alteram notionem habeant, nisi quæ fit per influxum physicum, sed nec vulgo alia sit actionis notio, quemadmodum ex paulo ante (not. §. 558) allatis exemplis apparet.

§. 561.

Influxionista definitio.

Influxionista dicitur, qui systema influxus physici defendit.

Vocabulo hoc philosophis non ignoto utemur, ut compendium loquendi habeamus.

§. 562.

Cum influxionistis qui non confundendi.

Qui explicandi commercii inter animam & corpus intercedentis causa sumit, corpus in animam, ac vicissim animam in corpus agere, modum tamen agendi ignorari; Influxionista non est. Qui enim explicandi commercii animæ cum corpore intercedentis causa sumit corpus & animam in se mutuo agere, modum tamen agendi ignorari; is in dubio relinquit vel prorsus negat influxum physicum, cum per eundem modum agendi definiatur (not. §. 558). Systema igitur influxus physici non defendit (§. 560), adeoque Influxionista non est (§. 561).

Idem quoque hoc modo ostenditur. Qui explicandi commercii animæ ac corporis causa sumit, animam in corpus & corpus in animam agere, modum tamen agendi ignorari; ei nullum est systema (§. 556) ac idem prorsus sentit cum altero, qui rationem commercii istius sese ignorare profiteretur (§. 557). Quamobrem systema influxus physici, quod in numero illorum systematum est (§. 553), defendere nequit, consequenter nec Influxionista est (§. 561).

Propositio præsens probe notanda est, ne quis improvide influxionistarum numero sese immergat vel alios invitos eidem adscribat, nec, quæ de influxionistis & contra eos dicuntur, ad eos applicet, qui in iis acquiescunt, quæ de hoc commercio indubia experientia fide constant. Ex hac confusione multæ enatæ sunt turbæ, quas hic recensere nostri non est instituti.

§. 563.

Aristotelico-scholasticum sint Influxionista.

Aristotelico-Scholastici sunt Influxionista. Nemo enim nescit *Aristotelicos & Scholasticos* causam in genere definire per principium per se influens esse in aliud substantive. Vide *Joannes du Hamel* in Commentario ad universalem philosophiam *Aristotelis* Tom. 3. p. 76. Jam in actione consistit causalitas causæ efficientis (§. 886 *Ontol.*). Unde actionem vocant influxum agentis

agentis in terminum, & eam causam efficientem actu & formaliter influentem facere affirmant. Vid. idem *du Hamel* loc. cit. p. 92. & 93. Præterea animæ tribuunt actionem in corpus & animam considerant tanquam motuum causam efficientem, eique propterea facultatem locomotivam tribuunt: de quo nemo dubitat. Similiter iidem corpori tribuunt actionem in animam, qua producuntur perceptiones sensibilibus, atque propterea corpori tribuitur vis agendi in animam. Quamobrem admittunt animam in corpus, corpus in animam agere influendo seu per physicum influxum. Fovent adeo systema influxus physici (§. 560), adeoque influxionistæ sunt (§. 561).

Hinc systema influxus physici appellari quoque solet *systema Aristotelico-Scholasticum*, ac ideo in usu fuit philosophis, quamdiu philosophia aristotelico-scholastica in Scholis viguit. Nec inficiamur facilem esse in hoc systema protapsim, ubi quis notionem actionis vulgarem habens sumit actionem animæ in corpus & corporis in animam observari, quod corpus colligatur causa efficiens perceptionum, quia posita mutatione in organis sensoris ponitur perceptio, & anima sumatur causa efficiens motuum in corpore, quia posita volitione animæ ponitur motus in corpore, quasi vero ideo quod posita actione causæ efficientis sufficientis ponatur effectus (§. 898 *Onsol.*), eorum, quæ simul ponuntur vel coexistunt, unum alterius causa esse debeat.

§. 564.

Systema influxus physici hypothesis philosophica est. In systemate influxus physici sumitur animam in corpus agere, & vicissim corpus in animam per influxum physicum, seu physice influendo, commercii inter animam atque corpus intercedentis explicandi gratia (§. 560). Enimvero actio animæ in corpus & vicissim corporis in animam experientia probari nequit (§. 949. 955 *Psychol. empir.*), neque ullus a priori ex natura corporis atque animæ, aut ex principiis aliis eam demonstravit, nullo minus hucusque probatum est vel in genere omnem actionem substantiæ unius in alteram, vel in specie actionem animæ in corpus & corporis in animam per influxum physicum fieri. Sumitur itaque actio mutua corporis & animæ in se invicem per influxum physicum tanquam esset, cum probari nondum possit, utrum sit, an non sit, commercii inter mentem ac corpus explicandi gratia, consequenter systema influxus physici hypothesis philosophica est (§. 126 *Disc. prælim.*).

Num systema influxus sit hypothesis philosophica.

Qui influxum physicum pro demonstrato habent, vel actionem, cujus nullam habent notionem, cum influxu physico confundunt, vel actionem experientiæ obviam sumunt. Philosophi vero est accurate a se invicem distinguere, quæ diverſa sunt, & in ratiocinatione cavere ac plus inſit conclusioni, quam erat in præmissis.

§. 565.

In systemate influxus physici anima vi quadam prædita est movendi corpus, seu producendi motum organorum corporis appetitionibus atque aversionibus suis convenientem, & corpus præditum est vi quadam producendi perceptiones rerum sensibilibus in anima. Etenim in systemate influxus physici commercium inter mentem atque corpus explicatur per actionem, qua una substantia influat in alteram (§. 560). Quamobrem cum ratio reddenda sit dependentiæ

Quantum vi corpus & anima instructa sint in systemate influxus physici.

M m 2

corporis

corporis ab anima quoad specificationem motuum voluntariorum & continuitatem temporis, quo cum volitionibus animæ contingunt, & dependentiæ animæ a corpore quoad specificationem perceptionum & continuitatem temporis, quo cum mutationibus in organis sensoriis contingunt (§. 962 *Psychol. empir.*), consequenter cur motus quidam in organo aliquo corporis fiat quando eum vult anima (§. 953 *Psychol. empir.*), & cur objectis externis in organa sensoria rite constituta agentibus eo ipso momento orientur in mente perceptiones, quibus eadem tanquam extra nos representamus (§. 948 *Psychol. empir.*); vi systematis influxus physici corporis organa moventur ad nutum animæ, quia anima motus istos producit, sine actione ipsius non orituros, & perceptiones rerum sensibilium, quæ in organa sensoria agunt, in anima oriuntur, quia corpus easdem producit, sine actione corporis in eadem non extituras. Enimvero ex nuda potentia activa nulla sequitur actio (§. 717 *Ontol.*), sed ea demum posita vi ponitur (§. 723 *Ontol.*). Necesse igitur est ut in systemate influxus physici animæ tribuatur vis activa, quæ influendo in corpus producit motus organorum ipsius, & vicissim corpori vis activa, quæ influendo in animam producit perceptiones rerum sensibilium.

Propositionem præsentem nemo in dubium vocat. Qui enim his, quæ notionibus insunt, a se invicem separandis non satis sunt acuti, systema influxus physici in quo consistat explicaturi, ad hanc vim activam, quæ corpus in animam, & alteram, quæ anima in corpus influit, statim provocant: sit ita quod subinde vim a nuda potentia non distinguentes illam quoque cum hac confundant.

§. 566.

*Anima-
num cor-
pus mo-
veat &
quo modo
ipsa per-
cipiat.*

Juxta systema igitur influxus physici anima movet corpus vel organa corporis, & cerebrum producit perceptiones rerum sensibilium in organa sensoria agentium; quia scilicet perceptiones rerum sensibilium seu sensationes ideis materialibus in cerebro coexistunt (§. 113).

Atque hæc ratio est, cur systema influxus physici vulgo confundatur cum theoria commercii animæ atque corporis soli experientiz superstructa, aut, si ita loqui libuerit, cum systemate ignorantiz, quam doctam esse & laudandam, non supinam & culpandam supra jam ostendimus (not. §. 554).

§. 567.

*Influxus
animæ in
corpus
qualis
sit.*

Si anima physice influit in corpus; vis quædam animæ transit in corpus & in eo abit in motricem. Si enim anima in corpus influit physice; ex ea in corpus transit realitas quædam, quæ ante eidem non inerat (§. 559). Quamobrem cum juxta systema influxus physici anima moveat organa corporis (§. 566), movens autem in mobile transfert vim motricem, dum idem ad motum concitat; anima quoque juxta istud systema vim motricem in corpus transferre debet, quæ ante non inerat. Enimvero vis motrix, quæ in motu locali deprehenditur, corporea est seu talis, quæ in corporibus tanquam compositis locum habet, nec in anima, quæ substantia simplex est (§. 48), locum habere potest. Quoniam itaque ex anima in corpus ea forma

forma transire nequit, qualis in corpore deprehenditur; necesse est, ut, dum in corpore recipitur, in motricem abeat.

Hæc notionibus, quas communiter habemus phænomena luce metaphysica non illustrata respicientes, conformia sunt, nec a patronis influxus physici in dubium vocantur, modo mentem suam explicare noverint. Equidem qui systema physici influxus sibi defendere videntur, cum nullum revera habeant (§. 536. 537), indignari memini quod tam absurda ipsis impurentur. Enimvero cum Influxionista hæc absurda minime pronuntiet, vel hoc ipso agnoscat se a systemate influxus physici esse alienos, neque sibi dicta putent, quæ contra systema influxus physici obijciuntur. Ceterum quod ab Influxionistis sumitur de transitu virium ex corpore uno in alterum in communicatione motuum, & in genere ex agente in patiens, cum veritati consentaneum non sit, sed tantummodo phænomenis conveniat, alibi quoque a nobis demonstrari minime poterit. Illustrantur autem iis, quæ supra (not. §. 558) ad explicandum influxum physicum in medium adducta sunt.

§. 568.

Si corpus physice influit in animam; vis quædam motrix transit ex corpore in animam & in eadem transformatur in aliam. Etenim si corpus in animam physice influit; ex eo in animam transit realitas quædam, quæ ante eidem non inerat (§. 559). Quamobrem cum juxta systema influxus physici corpus vi sua producat perceptiones rerum sensibilium in anima (§. 565), seu ideas sensuales (§. 95 *Psychol. empir.*); idæ autem sensuales ideis materialibus coexistent (§. 113), & hæc quidem in motu quodam ex nervo sensorio, cui ab objecto sensibili impressus fuerat, ad cerebrum propagato consistant (§. 112), cui vis motrix adhæret, ipsis evanescentibus & ipsa evanescentibus; quod ex corpore in animam transfunditur aliud quid esse nequit, nisi hæc ipsa vis motrix. Enimvero vis motrix istiusmodi est, quæ animæ tanquam substantiæ simplici parum convenit. Necesse igitur est ut, dum ex corpore in animam transit, in aliam transformeretur.

Qualis sit influxus physicus corporis in animam.

Quæ ad propositionem præcedentem annotata fuere, etiam ad præsentem trahenda sunt, quamvis transitus vis motricis in animam non videatur adeo obvius, quam vis ex anima in corpus transfusæ, propterea quod idæ materiales in sensus non ita incurrant quemadmodum motus, qui a nutu animæ pendent. Duplicem adeo vi propositionis præsentis ac præcedentis influxum involvit systema influxus, per quem commercium inter animam & corpus subsistit, & unus quidem ab altero profus diversus est. Uterque equidem in transfusione vis alicujus transformationem eisdem involvit; sed transformationem non esse eandem constat, nec commode transfusio eadem poni potest. De influxu igitur animæ in corpus & corporis in animam judicaturus, & ad transfusionem, & ad transmutationem earundem animam advertere debet. Quod vis motrix animæ tanquam substantiæ simplici inesse nequeat, qualis inest corpori dum actu movetur, non demum probamus, cum idem abque probatione concedatur, nec nostrum sit systema influxus physici stabilire, sed tantummodo explicare, ut ejus insufficientia rectius appareat.

§. 569.

Si corpus physice influit in animam; vis ex corpore in animam transiens dirigit vim animæ & gradum ejus determinat in intuenda idæ universi, ut scilicet data claritate percipiantur, quæ in organa sensoria agunt, seu, animam determinat ut legem sensationum observet. Anima enim vi quadam prædita est (§. 53), qua actuantur omnia, quæ per facultates ejus in eadem possibile intelliguntur (§. 55), ipsæ etiam sensationes (§. 61), seu perceptiones, quæ per mutationem in organo sensorio factam intelligibili modo explicabiles

Effectus vis ex corpore in animam influentis.

(§. 65.66)

(§. 65. 66 *Psychol. empir.*), tum quoad materiam, cur scilicet hoc potius objectum in mundo adspectabili nunc clare percipias quam aliud, tum quoad formam, cur nimirum hoc claritatis gradu & non magis, nec minus distincte idem percipias (§. 959 *Psychol. empir.*). Jam anima continuo ad status sui mutationem tendens (§. 56), vi sibi essentiali (§. 66) & naturali (§. 67), continuo producit ideam totius universi (§. 190), sed eam integram simul intueri (§. 194), adeoque omnia, quæ eidem insunt, clare percipere nequit (§. 193): necesse igitur est, ut, si corpus physice influit in animam, vis ex corpore in animam transiens eandem determinet ad clare percipiendum ea, quæ mutationem organæ sensoriis inducunt, consequenter ipsam in intuenda idea universi dirigit (§. 193). Et quia claritas idearum sensualium a celeritate motus nervis sensoriis impressi pendet (§. 125); majore vi ex corpore in animam transfusa perceptio clarior est, minore autem in eandem transeunte minor, consequenter vis ex corpore in animam transiens vis animæ determinat gradum, ut dato claritatis gradu sensibile percipiat. Jam cum lex sensationis requirat, ut hoc, quod in organum sensorium agit, sensibile clare percipiatur, & hoc potius claritatis gradu quam alio (§. 85 *Psychol. empir.*), nempe qui respondet gradui celeritatis motus fibrillis nerveis in organo impressi (§. 125), & ad cerebrum usque propagati (§. 111. 112); animæ vis vi ex corpore in eam transeunte determinatur ad legem sensationum observandam (§. 113 *Ontol.*).

Propositio hæc uberius explicat effectum a corpore in anima productum per physicum influxum. Deducitur hic ex theoria superiori de anima, quam cum Influxionistæ hætenus ignoraverint, eadem in rem suam uti, adeoque effectum quoque ab influxu physico pendentem hoc modo explicare minime poterunt. Non tamen ipsorum menti advertatur, sed eam admittere debent, quamprimum theoriæ superiorem admittunt. Hinc vero jam clarissime apparet, theoriæ, quam de essentia, natura atque modificationibus animæ dedimus, se se indifferentem habere ad systemata explicandi commercii inter animam atque corpus intercedentis causa a philosophis excogitata, & cum ipso systemate influxus physici consistere posse, imo majorem adhuc eidem lucem affundere, ut idem majus potius inde robur acquirat, quam ut enervetur: id quod imprimis ex propositione sequente elucescit.

§. 570.

*Influxus
physici
recessi-
tas.*

Quoniam vis ex corpore in animam transiens vim ejusdem determinat ad observandam legem sensationis (§. 569); *influxus physicus necessarius videtur ad intuitum ideæ universi, seu mundi adspectabilis in anima existentis & easdem mutationes subeuntis, quas mundus adspectabilis subit* (§. 192).

Patet itaque per theoriæ superiorem de anima novum quoddam robur acquirere systema influxus physici. Etenim cum anima ideam integram totius mundi adspectabilis continuo producat (§. 190), quam integram simul intueri nequit (§. 194), ac ideo legem sensationis observare teneatur (§. 217); per se non determinata videtur ad legem sensationis in intuenda idea universi observandam, consequenter principium aliquod determinans requiritur; quale cum sit influxus physicus (§. 569), ejus inde colligitur necessitas, anima scilicet a corpore recipiente, quod in se non habet. Quodsi demonstrari possit animam ad quamlibet perceptionem claram per se indifferentem non alio modo in intuitu universi dirigi posse, quam corpore in animam influente; cum directionis adesse debeat ratio sufficiens (§. 70 *Ontol.*), influxus physicus foret demonstratus. Ex iis vero, quæ de ceteris systematis explicandi commercium animæ ac corporis dicemus, contrarium elucescet.

§. 571.

§. 571.

Si anima in corpus physice influit; fluidum nerveum dirigit ad influendum per nervos sensorios in musculos, quibus motus in corpore perficitur. Suo tempore in Physicis de motu locali acturi evincemus musculos, motuum organicorum instrumenta, ad actionem determinari per nervos sensorios, fluido quodam subtili per eos in musculos influente. Quod si anima physice influit in corpus, vis ejus in corpus transfusa (§. 567) dirigere debet fluidum nerveum ad influendum per nervos sensorios in eos musculos, quibus organorum motus perficitur, quem vult.

Influxus physici animæ effectus in corpore.

Dirigit adeo anima vim motricem corporis & corpus vim perceptivam animæ, cum nec illa per ea, quæ corpori insunt, nec hæc per ea, quæ animæ insunt, determinari possit juxta systema influxus. Et hoc demum pacto intelligitur influxus istius mutui animæ in corpus & corporis in animam effectus, principiis & psychologis, & physicis consentiens, ut in ipsius gratiam nihil veniat immutandum, si a quæstione discesseris, cujus gratia defenditur. Ceterum nemo miretur, nos expoliendo systemati influxus physici operam impendere, etsi ad ipsum defendendum non propendeamus. Jubet enim æquitas, a qua alii esse non possumus, cum veritatis amore ducamur, ne in hypothesibus aliorum expendendis quicquam amori vel odio tribuatur. Nobis perinde est quicquid ex eorum numero, quæ controversa sunt, verum deprehendatur, modo non obtrudatur tanquam verum, quod vel non est, vel num sit adhuc dubium. Eandem vero æquitatem, cui in systemate influxus physici stitamus, asserre utique debemus etiam ad cetera, ubi ab omni partium studio alieni esse vo-
luerimus, nec in factis aliud esse debeat, quam in verbis.

§. 572.

Quoniam in corpore sano nervi sensorii quovis momento ita sunt dispositi, ut fluidum nerveum ad musculos per eos derivari possit, & fluidum nerveum, quod in cerebro est, per se indifferens est ad influendum in omnes nervos sensorios, quos ex cerebro per totum corpus propagari ex Anatomia constat; necesse est ut adsit principium quoddam determinans directionem fluidi nervei, ut in nervos sensorios fluat, ad eos musculos tendens, quibus perficitur motus nutui animæ conveniens (§. 70 Ontol.). Quamobrem cum vi animæ in corpus influente fluidum nerveum dirigatur ad influendum per nervos sensorios in musculos, quibus motus in corpore perficitur (§. 571); *influxus physicus videtur ad motus spontaneos ac voluntarios in corpore determinandos necessarius.*

Necessitas influxus physici in corpore.

Quæ paulo ante annotavimus de necessitate influxus physici ad intuitum ideæ universi in anima existentis determinandum, ea de necessitate ejusdem ad determinandos motus organicos corporis, qui animæ imperio subsunt, tenenda quoque sunt. Ceterum vel ex hac ipsa necessitate apparente intelligitur, cur facile sit in systema influxus physici incidere philosophum, ubi communem corporum in se invicem actionem per physicum influxum explicat, unde tanquam primo fonte systema istud derivatur.

§. 573.

Influxus physici nullam habemus notionem. Quod si enim aliquam influxus physici notionem habemus; eorum omnino notionem habere debemus, quæ illam ingrediuntur. Jam si anima physice influit in corpus; vis quædam animæ in corpus transit & in eo in motricem abit (§. 567) & si corpus physice influit in animam; vis quædam motrix ex corpore in animam migrat.

Influxus physici notionem nullam habemus.

migrat ac in eadem in aliam transformatur (§. 568) vimque animæ essentialem in intuenda idea universi tum quoad directionem, tum quoad gradum determinat (§. 569). Quamobrem qui influxus physici notionem habet, is notionem habere debet & transfusionis virium ex una substantia in alteram, & transmutationis vis perceptivæ in motricem, ac motricis in perceptivam, nec non variationis directionis & gradus vis perceptivæ notionem habere debet vel confusam, vel distinctam. Enimvero de mentis a corpore dependentia non observamus nisi mutationum in organo sensorio & in mente coexistentiam (§. 949 *Psychol. empir.*), itemque de corporis ab anima dependentia non experimur nisi volitionum animæ & motuum in corpore, itemque nolitionum ac cessationis motus in eodem corpore coexistentiam (§. 955 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum notiones confusæ a sensu ortum ducant, consequenter experientiæ debeantur (§. 664 *Log.*); nullam quoque notionem confusam transfusionis virium ex una substantia in alteram, neque ullam transmutationis vis perceptivæ in motricem, & vice versa motricis in perceptivam, multo minus aliquam variationis directionis atque gradus vis perceptivæ per infusam motricem habemus.

Porro nemo fuit hæctenus, qui modum explicare potuerit, quo vis motrix ex corpore in animam transfunditur ibique in perceptivam mutatur, ac per eandem vis animæ essentialis directio atque gradus mutatur, & quo vis animæ in corpus transfunditur atque in eo in motricem transformatur. Quamobrem cum notionem distinctam alicujus mutationis tum demum habeamus, quando nobis constat, quomodo ea fiat, cum aliæ non insint notæ, per quas mutatio una ab altera distinguitur, nisi quæ modum, quo fit, absolvunt (§. 88 *Log.*); nullam quoque notionem distinctam habemus transfusionis virium ex una substantia in alteram ac metamorphoseos earundem, nec non variationis directionis atque gradus vis perceptivæ per infusam motricem.

Quoniam itaque nec distinctam, nec confusam habemus notionem eorum, quæ notionem influxus physici ingredi debent, *per demonstrata*; obscuræ vero notioni hic locus esse nequit, prout per ipsam ejus definitionem claret (§. 80 *Log.*); ideo nullam influxus physici corporis in animam & animæ in corpus notionem habemus.

Idem quoque a posteriori probatur. Advertat enim, qui sibi notionem habere videtur, animum ad semetipsum, & satis superque intelliget nihil omnino esse, quod vocabulis istis transfusionis & transformationis virium respondeat, ubi ad animæ a corpore, & vicissim corporis ab anima dependentiam declarandam transferuntur. Nisi obtusus ac hebes fuerit, abunde perspiciet sibi nullas ideas esse, quam quas a phænomenis rerum materialium hausit, ignarus an ad animam transferri possint & num inter animam atque corpus, substantias a se invicem prorsus diversas (§. 51),
obti-

obtineant, quæ inter corpora obtinent, imo ne prorsus quidem obtinent. Etsi enim ex uno corpore in alterum vires transire videntur, iste tamen transitus nullam metamorphosin involvit. Quodsi vero distinctam istius influxus notionem tibi habere videris, eam aliis explica. Nullus dubito fore ut omni conatu te nihil agere animadvertas. Sane non alia de causa contigit, ut mediocris ingenii homines in semetipsis experti fuerint, se modum, quo anima & corpus in se invicem agunt, ignorare, etsi vitio subreptionis sibi persuaserint, se actionem animæ in corpus & corporis in animam in se experiri. Nec mihi quisquam notus est, qui distinctam istius transfusionis & transmutationis virium notionem sese habere professus fuerit atque cum aliis communicare voluerit.

Quodsi tibi notionem habere videaris eorum, quæ ad influxum physicum requiruntur, propterea quod bene intelligimus, quid sibi velit alter, dum eadem recenser; facilis est responsio. Verbis in se spectatis aliqua respondere potest notio, per quam intelliguntur; non tamen ideo ipsis respondet amplius notio ubi ad significandum aliud quidpiam combinantur. Si frigida calci affunditur, quæ in poros ejus influit, & calx incalcescit atque in rimas abit: quid sit influxus intelligitur, cum notionem habeamus transitus in poros, & mutationem fluidi in haliçum observemus, nec minus effectum clare percipiamus. Ecquis vero ideam hanc ad animam transferens & calci animam, aquæ ideas materiales in cerebro, incalcescentiæ perceptionem sensibilis claram substituens sibi persuadebit sese adhuc notionem aliquam corporis in animam influentis habere, utut vocabulis per illam intellectis quid alter significare velit noverit? Ceterum qui principiis Logicis probe imbutum tenet animum, is veritatem propositionis præsentis hoc modo facile capit. Quæ ad influxum physicum requiruntur, virium scilicet ex una substantia in alteram transfusio & earundem transmutatio, nec a posteriori manifesta sunt, cum præter coexistentiam mutationum corporis & animæ harmonicarum nil observemus (§. 949. 955 *Psychol. empir.*), nec in numero possibilium esse a priori demonstrari hætenus potuit. Sed quod neque experimur, neque a priori demonstrare possumus, ejus nullam habemus notionem, notionum quippe realitate vel a priori, vel a posteriori evincenda. Eorum adeo, quæ influxum physicum ingrediuntur, consequenter ipsius influxus physici notionem nullam habemus.

§. 574.

Influxus physicus intelligibili modo explicari a nobis nequit. Ejus enim notionem nullam habemus (§. 573). Quamobrem cum alteri intelligibili modo id explicemus, cujus notionem distinctam animo ipsius ingeneramus; influxum physicum intelligibili modo explicare non valemus.

*Influxus
physici
inexpli-
cabili-
tas.*

Idem etiam sic ostenditur. Influxus physicus involvit virium ex una substantia in alteram transfusionem & transfusarum transformationem (§. 567. 568). Enimvero nemo hætenus explicare potuit quomodo vis motrix ex corpore in animam transeat, ibique in perceptivam mutetur, & quomodo vicissim vis quædam ex anima in corpus transeat, ibique in motricem transformetur. Nemo igitur influxum physicum hætenus intelligibili modo explicare potuit.

Utro quoque plerique largiuntur se physicum influxum intelligibili modo explicare non posse, admitti tamen tanquam certum debere contendunt, quod experientiæ sit consentaneus: cujus contrarium dudum evicimus (§. 949. 955 *Psychol. empir.*).

§. 575.

Influxus physicus non potest rejici tanquam falsus, quod ejus nullam habeamus

Wolfii Psychologia Rationalis.

Nn

*notionem, Influxus
physici*

incertitudo unde constat.

notionem, seu eum nec a posteriori, nec a priori probare valeamus; recte tamen ideo pro incerto habetur. Pone enim rejiciendum esse tanquam falsum, propterea quod eundem neque experiamur, nec demonstrare valeamus, seu nullam prorsus ejus ideam habeamus. Ergo tanquam falsum rejiciendum est, cujus ideam nullam habemus, seu quod nec experimur, nec demonstrare valeamus, consequenter quod utrum cognitum, an possibile sit, ignoramus. Quoniam hoc absurdum esse, nemo non agnoscit; evidens omnino est influxum physicum tanquam falsum rejici non posse, quod nullam ejus habeamus notionem.

Enimvero quamdiu nobis nondum constat, an vis motrix ex corpore in animam, vis animæ in corpus ex anima transire, ac illa in perceptivam, hæc in motricem mutari possit, tamdiu ignoramus, utrum influxus physicus possibilis sit, an impossibilis, consequenter an verus sit, an falsus (§. 547 Log.). Pro incerto igitur recte habetur (§. 564 Log.).

Hæc propositio probe notanda est, ne temeritatis alios accusare audeant, qui præcipientiæ illius multo propiores. Quotiescunque enim influxus physicus non admittitur tanquam verus, extemplo sumunt eum rejici tanquam falsum vel impossibilem, quod intelligibili modo explicari a nobis non possit & indefinenter clamant non posse quid rejici tanquam falsum quod experientia cum sit consentaneum intelligibili modo explicare tamen neutiquam valeamus. Nos sane nondum rejicimus tanquam falsum, quod intelligibili modo explicare non valeamus, etiamsi idem nec experiamur, imo si vel maxime certi simus, nos idem experiri minime posse: sed quod nullo modo adhuc sufficienter probatum tamdiu in numerum incertorum rejicimus, donec vel ejus veritas, vel falsitas fuerit evicta.

§. 576.

Vis motricis per influxum physicum extinctio.

Si corpus physice in animam influit, vis aliqua motrix, quæ materiæ cuidam inhærebat, in gratiam animæ perit. Etenim si corpus in animam physice influit, vis quædam motrix ex corpore in animam transit & in eadem in aliam transformatur (§. 568). Vis autem illa adhærebat motui locali fibrillarum nervearum, in quo ideæ materiales perceptionibus rerum sensibilibus coexistentes consistunt (§. 112. 113). In gratiam adeo animæ perit vis aliqua motrix, quæ materiæ inhærebat.

Veritas propositionis non modo subsistit in theoria psychologica, quam in superioribus stabilivimus; verum etiam in ipsa scholasticorum hypothese, quæ hodie parum est ad palatum philosophorum, imo promiscue eruditorum quorumcunque. Etenim juxta scholasticos sensibilia species sui materiales emittunt, quæ ad organa sensoria delatæ per nervos sensorios ad cerebrum deferuntur & ab intellectu passivo receptæ intellectus activi opera intelligibiles redduntur. Species istæ cum sint materiales & motu deferantur ad organum sensorium ac inde porro ad cerebrum; materiam subtilem in motu constitutam habes, cui vim motricem adhære extra dubium est. Jam cum hæc species ab anima recipiuntur, vis motrix quædam ex corpore in animam transiit, & dum speciei sensibilis in intelligibilem transformatio contingit, motus ille expirat, atque adeo vis motrix, quæ eidem cohæret, extinguitur. Patet itaque in gratiam animæ etiam in ipsa scholasticorum hypothese vim quandam motricem perire, quæ materiæ cuidam inhærebat. Quod si species illas intelligibili modo ac veritati convenienter explicare volueris; non erunt nisi motus fibrillis nerveis in organo sensorio impressus & inde ad cerebrum usque propagatus, consequenter influxus physicus quoad transitum speciei sensibilis ex cerebro in animam & ejus transformationem in speciem intelligibilem non poterit explicari, nisi per transmutationem ideæ materialis, quæ in cerebro existit, in perceptionem, vi cujus anima sibi conscia est sensibilis in organum sensorium agentis. Et quia idea materialis tanquam ens compositum a
simpli-

simplici, quale est anima, intra se recipi nequit; transfusio concipi nequit nisi quoad vim motui materiæ subtilis cuiusdam aut fibrillarum nervearum coherentem. Quoniam vero Scholastici animæ tantummodo nudas tribuunt potentias, vi ista transformata ad agendum excitari debet. Subsistit adeo virium motricium decrementum in sensationibus etiam stante hypothesi Scholasticorum hodie parum probata.

§. 577.

Si anima physisce influit in corpus, vis aliqua motrix oritur, quæ antea nulli materiæ inhærebat, in gratiam animæ. Si enim anima physisce influit in corpus, vis quædam animæ in corpus transit & in eo in motricem abit (§. 567). Inest hæc vis vel fluidi cuidam subtili, quod per nervos motorios ad musculos motores defertur, vel ipsis fibrillis nervorum motoriorum. Atque adeo vis quædam motrix in materia oritur, quæ cum ex anima descendat, nulli antea materiæ inhærebat. Oritur itaque vis motrix in gratiam animæ, quæ nulli antea materiæ inhærebat.

Vis motricis per influxum phisicum ortus.

Nemo in dubium vocat, motu novo producto in mundo materiali absque corporum conflictu, vim motricem produci. Quodsi ergo vi animæ producatetur motus, inerit materiæ ad motum concitatur aliqua vis, quæ in eandem ex materia alia non fuit derivata, adeoque ab anima demum producta.

§. 578.

Si anima in corpus & corpus in animam physisce influit; in toto universo non semper conservatur eadem virium vivarum quantitas. Si enim anima in corpus physisce influit, vis quædam motrix oritur in aliqua materia, quæ ex nulla alia in eandem derivatur (§. 577). Si vero corpus in animam physisce influit, vis aliqua motrix in gratiam animæ perit, quæ materiæ cuidam inhærebat & aliunde in ipsam derivata fuerat (§. 576). Quoniam vero non ex singulis sensationibus oriuntur motus spontanei vel voluntarii; dici non potest vim ab anima receptam & transformatam iterum integram redire in materiam ibidemque pristinam, quam amiserat, assumere formam. Quamobrem tantundem virium non recipitur in cerebro per influxum phisicum animæ in corpus, quantum in eodem deperditum fuerat per influxum phisicum corporis in animam, consequenter si anima in corpus & corpus in animam physisce influit, virium motui locali coherentium, adeoque vivarum (§. 357 *Cosmol.*), quantitas eadem in toto universo non conservatur.

Influxus phisici cum conservatione virium vivarum pugna.

Primus huc animum advertit *Cartesius*, qui cum virium quantitatem æstimaret ex quantitate materiæ in celeritatem ducta, quam motus quantitatem dicere solemus, secum perpendens salvo influxu phisico eandem motuum quantitatem in natura rerum conservari non posse intulit, eandem virium quantitatem in rerum natura minime conservari, si phisicus admittatur animæ in corpus & corporis in animam influxus. Quodsi Scholastici de eo non cogitaverint, ratio facile patet. Etenim virium notionem prorsus insuper habentes non inquirebant, atrum motuum communicationes & conservationes certis legibus adstringantur, nec ne, quemadmodum a *Cartesio* factum, qui in philosophia non admitrenda esse agnovit nisi intelligibili modo explicabilia, cum antea quilibet imaginationis fallacis abortus in eandem reciperetur, teste ipso influxu phisico animæ in corpus & corporis in animam.

§. 579.

*Influxus
physicus
naturæ
ordini
repu-
gnans.*

Influxus physicus ordini naturæ adversus. Si enim anima in corpus & corpus in animam physice influit, in toto universo non semper conservatur eadem virium vivarum quantitas (§. 578). Enimvero per leges motus in natura rerum, seu toto universo semper conservari debet eadem virium quantitas (§. 487 *Cosmol.*); influxus adeo physicus animæ ac corporis in se invicem legibus naturæ repugnat (*not. §. cit.*). Quamobrem cum ordo naturæ is sit, qui in modificationibus virium motricium apprehenditur (§. 558 *Cosmol.*), seu qui motus regulis continetur (§. 559 *Cosmol.*), consequenter a legibus motus dependet (§. 303 *Cosmol.* & §. 851 *Ontol.*); influxus physicus animæ atque corporis in se invicem ordini naturæ adversus est.

Agnovit *Cartesius* motuum variationes ac conservationes certis adstringi regulis, quæ a principiis generalibus tanquam legibus pendent, quemadmodum ex secunda Principiorum philosophiæ parte palam fit. Admisit adeo in natura rerum aliquem ordinem in variatione phænomenorum observandum. Quamobrem cum existimaverit, influxum physicum animæ in corpus & corporis in animam legibus naturæ esse adversum, utut in eo ad liquidam veritatem non pervenerit, virium vivarum & mortuarum discrimine non agnito; eundem ordini naturæ adversum utique censere debuit. Quoniam vero motus regulæ absque principiis mathematicis non intelliguntur; hanc quoque pugnam influxus physici animæ atque corporis in se invicem cum ordine naturæ Mathematicum prorsus ignarus non comprehendit.

§. 580.

*Cautio
adhiben-
da ne cō-
tra influ-
xum phy-
sicum di-
cta per-
peram
applicē-
tur.*

Quoniam influxionista non est, qui explicandi commercii inter animam & corpus intercedentis causa sumit, corpus in animam & vicissim animam in corpus agere, modum tamen agendi ignorari (§. 562), vel actionem corporis in animam & vicissim animæ in corpus fieri per influxum negat (§. 560. 561); ejus quoque sententia de actione mutua corporis atque animæ in se invicem citra influxum physicum ordini naturæ adversa non est, propterea quod influxus physicus eidem adversatur (§. 579). Idem quoque hoc modo probatur. Qui profiteretur se ignorare rationem commercii animæ & corporis, & qui ejus explicandi causa sumit mutuas corporis atque animæ in se invicem actiones, modum tamen agendi ignotum pronuntiat, idem revera sentiunt (§. 557). Enimvero qui profiteretur se ignorare rationem commercii atque corporis; is experientiæ testimonio indubio convictus perceptionum animæ & mutationum in organis sensoriis corporis, nec non volitionum ac nolitionem animæ & motuum voluntariorum in corpore ac cessationis eorundem coexistentiam admittit (§. 949. 955 *Psychol. empir.*), consequenter cum ordini naturæ adversum non sit, quod in natura rerum fieri certum est, si vel maxime demonstrari non possit, quod illa coexistentia ordini naturæ conveniat, vel non adversetur, ejus quoque sententia ordini naturæ adversa dici nequit, propterea quod influxus physicus eidem adversatur. Quamobrem nec sententia alterius, qui sumit animam in corpus & corpus in animam agere, modum tamen agendi ignorari profiteretur, ordini naturæ adversa dici potest, propterea quod influxus physicus eidem adversatur.

Sunt

Sunt hodie bene multi, qui influxum physicum cum mutua actione corporis & animæ in se invicem nobis ignota confundunt, sumentes istiusmodi actionem tanquam experientia claram per vitium subreptionis (§. 949. 955 *Psychol. empir.* & §. 668 *Log.*), quamvis ultro fateantur sese nescire, qualis sit ista actio & quomodo fiat. Quamobrem quæ contra influxum physicum in medium afferuntur, ea perperam sibi dicta putant, cumque revera idem sentiant cum illis, qui rationem commercii animæ atque corporis se ignorare profitentur (§. 557), in iis acquiescentes quæ experientia discimus; inde inferunt naturæ ordini adversa dici, quæ in natura rerum fieri pro explorato habere debemus. E re igitur esse duxi applicationem eorum, quæ de influxu physico in dubium vocari nequeunt, perversam præcavere, quantum datur.

§. 581.

Systema influxus physici notioni virium adversum. Vis motrix enim phænomenon est substantiarum (§. 300 *Cosmol.*), adeoque substantiæ instar apparet (§. 299 *Cosmol.*), consequenter substantia non est. Quamobrem fieri non potest, ut vis motrix ex corpore in animam transfundatur. Quoniam itaque vi influxus physici vis quædam motrix ex corpore in animam transit (§. 568); systema influxus physici notioni virium adversum.

*Influxus
physicus
notioni
virium
contra-
rius.*

Notio virium supponit notionem elementorum, tanquam substantiarum simplicium (§. 180. 182 *Cosmol.*). Quamobrem vel hinc concluditur, systema influxus physici notioni quoque elementorum repugnare: id quod tamen ut expressius doceatur opus non est. Sane transitus vis motricis ex corpore uno in alterum, qui phænomenis convenit, cum corpus unum in alterum ita agere videatur in conflictu, ut vim suam vel aliquam ejus partem in ipsum transferat, antiquissimis temporibus perplexos reddidit philosophos: jam dudum enim objectum suis, vim motricem nec accidens dici posse, nec substantiam. Si enim dicatur accidens, eandem ex uno subjecto in alterum transire non posse. Quod si substantiam esse velis, nec materialem dici posse, cum per materiam diffundatur, corpus tamen unum non penetrat alterum; nec immaterialem statui posse, propterea quod pars una transit in corpus aliud, parte in eo relicta, cui tota ante inerat, substantia vero immaterialis tanquam simplex in partes dividi minime potest. Atque hinc durum visum fuit transitum vis motricis ex uno subjecto in alterum tanquam realem admittere.

§. 582.

Si influxum physicum animæ in corpus & corporis in animam tanquam rationem commercii inter mentem atque corpus alleges; qualitas occulta est. Si enim anima physice influit in corpus, vis quædam animæ in corpus transit (§. 567), & si corpus physice influit in animam, vis quædam motrix ex corpore in animam transit (§. 568). Influxum adeo physicum nobis imaginamur tanquam transfusionem virium ex una substantia in alteram, adeoque tanquam animæ ac corporis quandam qualitatem (§. 455 *Ontol.*). Enimvero cum nullam actionem animæ in corpus & corporis in animam (§. 949. 955 *Psychol. empir.*), adeoque nec transfusionem virium ex una substantia in alteram observemus; a posteriori non constat influxum physicum dari. Quoniam vero nullam ejus habemus notionem (§. 573), nec a priori ejus possibilitas evinci potest: quin potius cum ordini naturæ (§. 579) & notioni virium adversetur (§. 581), omni prorsus probabilitate destituitur, quod in fit, & rectius inde, quod non in fit, colligitur; minime sane intelligitur, quod influxus physicus mutuus animæ ac corporis in se invicem substantiis istis in fit, adeoque sumitur tanquam qualitas ratione

*Qualis
sit influ-
sus phy-
sicus.*

tione sufficiente destituta (§. 56 *Ontol.*), consequenter qualitas occulta est, quando allegatur tanquam ratio commercii inter animam & corpus intercedentis (§. 189 *Cosmol.*).

Nemo non hodie fatetur, vim attractricem magnetis, quatenus allegatur tanquam ratio attractionis ferri a magnete factæ esse qualitatem occultam ex Physica eliminandam, ubi in rationem phænomenorum naturalium inquirimus. Enimvero eodem modo sese habet vis attractrix magnetis ad attractionem ferri, quo influxus mutuus physicus animæ & corporis in se invicem ad commercium mentis & corporis. Observamus ferrum polo magnetis admotum eidem adhærere, ut nonnisi aliqua vi a mutuo contactu separari possit. Atque hoc phænomenon attractionis magneticæ nomine compellari solet: nullam vero observamus magnetis in ferrum actionem. Ita tamen ferrum movetur ad magnetem & proprio pondere, si nimium non fuerit, a contactu divelli nescium eidem adhærere, ac si ab eodem traheretur. Qui vim attractricem tanquam rationem attractionis magneticæ allegant, vim istam ex magnete egredi & ferrum apprehendere, mox ad magnetem regredi & ferrum apprehensum secum rapere imaginantur, nullam vero habent istius vis notionem, nec eam intelligibili modo explicare valent, cum doceri non possit, quomodo vis ista ex magnete egrediatur ad certam distantiam & inde rursus arrepto ferro regrediatur, quomodo ferrum apprehendat, ut ipsum secum rapere possit. Similiter observamus sensibili in organum sensorium agente in anima oriri perceptionem & anima motum organi corporis nostri decernente organum moveri; nullam vero observamus actionem corporis in animam & animæ in corpus (§. 949. 953 *Psychol. empir.*), perceptiones tamen ita coexistunt mutationibus in organo sensorio & motus voluntarii volitionibus animæ, ac si substantiæ istæ in se invicem agerent (§. 537). Quando vero influxum physicum tanquam modum agendi respicimus eumque tanquam rationem commercii inter mentem ac corpus allegamus, ejus nullam habemus notionem (§. 573), nec intelligibili modo eum explicare valemus (§. 574). Hactenus itaque ovum ovo similis non est, quam influxus physicus vi attractrici magnetis. Quo jure igitur vis attractrix magnetis in numerum qualitatum occultarum refertur, quando per eam rationem reddere cupis, cur ferrum a magnete attrahatur, eodem jure influxus physicus in numerum qualitatum occultarum referendus, quando per eum rationem reddere intendis mutæ animæ ac corporis a se invicem dependentiæ in modificationibus suis. Quodsi vim attractricem in numerum qualitatum occultarum referre displiceat notiones Geometricarum imaginarias cum realibus Physicorum confundenti: in ejus locum substituatur odium naturale plantarum, v. gr. brassicæ ac vitis, ad quod Scholastici provocare solent rationem daturi, cur brassica ac vitis in eodem loco non bene vegetentur. Etenim denuo deprehendes, non alia allegari posse, cur odium istud in numerum qualitatum occultarum rejiciatur, quam quæ de influxu physico paulo ante evicta, modo ad stabiliendam analogiam inter vim attractricem magnetis & influxum physicum in medium adduximus.

§. 583.

*Influxus
physicus
cur sit
terminus
inanis.*

Influxus physicus animæ in corpus & corporis in animam terminus inanis est. Etenim influxus hujus nullam prorsus habemus notionem (§. 573), etsi aliquam sibi habere videantur, qui eodem utuntur, sed deceptricem (§. 38 *Log.*). Quamobrem cum terminus notionem deceptricem significans inanis sit (§. *cit. Log.*); influxus physicus terminus inanis est.

Hinc jam in Logica (nos. §. 38) influxum physicum allegavimus, exemplum termini inanis daturi. Quodsi regeas fieri forsan posse, ut aliquando ad notionem aliquam eidem convenientem perveniatur, realitate ejus evicta; non tamen negari potest tandiu terminum esse sine mente sonum, quamdiu nobis notio nulla fuerit. Sane hoc pacto omnes termini inanes in philosophiam recipere liceret: quo facto magno veluti agmine in philosophiam postliminio ruerent, adeo feliciter a recentioribus ex eadem eliminati inanes termini, qui scientiarum progressum tantopere impediverunt. Eodem jure, quo influxus physicus animæ & corporis in se invicem in philosophiam recipitur, admitti quoque in eandem debent odium naturale & amor naturalis rerum inanimatarum, antipathia & sympathia, principium hylarchicum *Mori*, funiculus attractivus *Lini*, Gas & Blas *Helmontii*, & quæ sunt hujus sursum innumera alia.

§. 584.

§. 584.

Systema influxus physici in Psychologia rationali nullum habet usum. Etenim influxus physici nullam prorsus habemus notionem (§. 573), adeoque per ipsum intelligi nequit, cur perceptiones sensibilibus coexistent ideis materialibus in cerebro, ab actione sensibilibus in organa sensoria pendentibus, & motus spontanei atque voluntarii appetitionibus & volitionibus animæ, ita ut posita mutatione in organo ponantur una perceptiones in anima, & posita appetitione vel volitione animæ ponatur motus organorum corporis. Sane si modificationum harmonicarum animæ & corporis coexistentiam transfusioni virium ex una substantia in alteram earundemque transmutationi tribuas (§. 567. 568), cum non intelligas quomodo ista transfusio atque transmutatio virium fiat; nec intelligas quomodo modificationes istæ harmonicæ in utraque substantia coexistent. Per systema igitur influxus physici coexistentiæ illius, consequenter commercii animæ ac corporis (§. 962 *Psychol. empir.*), rationem reddere nequis (§. 56 *Ontol.*). Quamobrem cum in Psychologia rationali reddenda sit ratio eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4), & systemata explicandi commercium inter mentem ac corpus eo fine excogitantur a philosophis, ut ratio detur commercii inter mentem atque corpus intercedentis (§. 530); systema influxus physici in Psychologia rationali nullum habet usum.

Inutilitas influxus physici in Psychologia rationali.

Nimirum præstat ingenue confiteri, quod ignoremus, quomodo fieri possit ut anima percipiat sensibilia convenienter mutationi, quam organo sensorio inducunt, quamprimum eandem eidem inducunt, quam sibi ac imperitis aliis imponere velle, quasi sciamus, quod tamen nos nescire palam est, ubi non aliam rationem reddere valeamus, quam influxum physicum corporis in animam. Et idem tenendum est de motuum voluntariorum a nutu animæ dependentia. Atque adeo patet sufficientem fuisse philosophis recentioribus rationem, cur misso systemate influxus physici alia investigare studuerint.

§. 585.

Systema influxus physici in philosophia quoque practica & Theologia nullum habet usum. Quoniam commercium inter mentem & corpus intercedens, quod per systema influxus explicari debet (§. 560), consistit in dependentia animæ a corpore quoad specificationem perceptionum & continuitatem temporis, quo cum mutationibus in organis sensoriis contingunt, & corporis ab anima quoad specificationem motuum voluntariorum & continuitatem temporis, quo cum volitionibus animæ contingunt (§. 962 *Psychol. empir.*); in Theologia & Philosophia practica non alius esse potest theoriæ de commercio animæ atque corporis usus, quam ubi quæritur, quid fieri debeat, ut anima percipiat, quæ ipsam percipere volumus, & quid vicissim faciendum, ut membra corporis totumque corpus eo moveatur modo, quo moveri ea volumus, vel ne moveantur eo modo, quo eadem moveri nolumus. Quoniam perceptio, qua sensibile in organum agens repræsentatur, eo ipso momento oritur, quo idem in organum sensorium rite constitutum agit (§. 948 *Psychol. empir.*); si quid ab anima percipi volueris,

Inutilitas systematis influxus physici in philosophia practica & theologia.

lueris, curandum tantummodo est, ut in organum sensorium agat, quod quandoam fiat experientia obvia magistra didicerunt omnes. Minime igitur opus est, ut ad ortum perceptionis ex idea materiali in cerebro quicquam conferas (§. 113). Quamobrem si influxus physicus corporis in animam vel maxime verus esset, adeoque vis quædam motrix ex corpore in animam transfret in eadem transformanda (§. 568); nihil tamen a te fieri posset, imo nec deberet, quo transitus iste juvaretur, cum in ideam materialem sensibilis, quæ in cerebro existit, nulla tibi sit potestas, nisi quatenus mutatio, quæ organo sensorio inducitur, potestati tuæ subjicitur, ab eadem vero tantummodo pendeant ideæ materialis actualitas & qualitates. Quoniam vero istius transitus ne ullam quidem habemus notionem (§. 573), sed is sine mente sonus est (§. 583); ne somniare quidem licet de transitu vis motricis ex idea materiali in cerebro existente in animam juvando, ut perceptioni animæ insint, quæ absque isto adjumento non inessent. Patet igitur systematis influxus physici nullum esse usum in philosophia practica & Theologia quoad istam ejus partem, non modo pro præsentem ejus statu, quo influxum physicum, adeoque transitum vis motricis ex corpore in animam (§. 568), intelligibili modo explicare non possumus (§. 574); verum etiam quoad eandem partem nullum ejus fore usum, si vel maxime supponas fore tempus, quo intelligibili modo transitus iste explicetur.

Similiter quoniam organorum quorundam corporis motus statim consequuntur, quando anima eosdem vult, tamdiu durant, quamdiu anima eosdem vult, & extemplo sistuntur, quamprimum anima eosdem non vult (§. 953 *Psychol. empir.*); si efficere volueris ut quædam corporis organa certo quodam modo moveantur vel etiam totum corpus aliquo transferatur, curandum tantummodo erit, ut anima motum istum sive organi alicujus, sive corporis totius velit. Minime igitur opus est, ut ad ortum motus in corpore ex volitione animæ quicquam conferas. Quamobrem si influxus physicus animæ in corpus vel maxime verus esset, adeoque vis quædam animæ in corpus transfret ibidem in motricem transformanda (§. 567); nihil tamen a te fieri posset, imo nec deberet, quo transitus iste juvaretur, cumque transitus hujus nullam habeamus notionem (§. 573), sed sit hæcenus sine mente sonus (§. 583); ne somniare quidem datur de eodem juvando, ut ad nutum animæ sequatur motus, non ita secuturus absque nostro auxilio. Patet igitur systematis influxus physici nullum esse usum in philosophia practica & Theologia quoad alteram ejus partem, non modo pro præsentem ejus statu, verum etiam si vel maxime supponas influxum physicum quoad transitum vis animæ in corpus intelligibili modo aliquando explicatum iri.

Propositionis præsentis veritas adeo manifesta est, ut contra eam nihil obverti possit, quod vel minimam habet speciem. Quodsi enim objicias sublato influxu physico corporis in animam

animam ideam materiali non amplius ideam sensualem seu perceptionem sensibilis coexistere posse; sumis utique quod probare non potes. Sed ut liberales simus, demus interea verum esse, quod obicitur; nondum tamen sequitur, negato influxu physico, vel non concesso, aut in dubium vocato, animam non amplius percipere sensibile, quando mutationem organo sensorio inducit, nec convenienter huic mutationi percipere. Qui enim negat influxum, vel eundem admittere recusat, antequam sufficienter fuerit probatus, aut eundem in dubium vocat, is tantummodo negat, aut pro vero vel pro probabili habere non vult, aut dubitat, animam ideo percipere sensibile in organum sensorium agens convenienter mutationi, quæ in organo sensorio accidit, quod corpus in animam physice influat, adeoque vim quandam in eam transfundit (§. 568), non autem negat vel in dubium vocat, quod experientia nemini non obvium est, animam percipere sensibile, quando in organum sensorium agit, mutationi in organo contingenti convenienter (§. 248 *Psychol. empir.*), imo si acutior fuerit, nec negat, vel in dubium vocat, perceptiones rerum sensibilium in anima eo modo oriri, ac si corpus in animam influeret, seu vi sua perceptiones illas in anima produceret (§. 537). Similiter si obicias sublato influxu physico animæ in corpus, ad nutum animæ non amplius consequi motum organorum corporis aut corporis totius; denuo sumis, quod probare non potes. Sed demus etiam hoc verum esse; nondum tamen sequitur, negato aut non concesso, aut in dubium vocato influxu physico animæ in corpus, ad nutum animæ nullum amplius consequi motum. Qui enim negat, aut non concedit, aut in dubium vocat influxum animæ in corpus, is tantummodo negat, aut pro vero vel probabili habere non vult, aut dubitat, motum organorum corporis vel totius corporis ad nutum animæ ideo consequi, quod anima in corpus influat, seu vis quædam ex anima in corpus transit (§. 567), non autem negat vel dubitat, quod vi experientia omnibus manifestum, ad nutum animæ consequi istos motus (§. 953 *Psychol. empir.*), imo si acutior fuerit, nec negat aut in dubium vocat, motus voluntarios in corpore eodem prorsus modo oriri, ac si anima in corpus influeret, seu vi sua eosdem produceret (§. 537). Non negat aut in dubium vocat effectum, quem experimur, etsi neget, vel in dubium vocet causam illius effectus, quæ ab altero allegatur, si vel maxime ponatur causam, quæ allegatur, esse veram illius effectus causam. Ponamus Physicum aliquem negare aut in dubium vocare generationem iridis, quam tradit *Cartesius* in *Meteoris* & quam veritati consentaneam esse & experientia, & ratione constat: ecquis inde inferet eum negare, vel in dubium vocare, quod iris in rerum natura generetur, si in opposita soli lucenti regione pluit? Mirum profecto homines subinde adeo cocutire, ut, quod in uno casu optime vident, in altero percipere non possint, & cujus ipsos in uno casu puderet, id in altero magna animi confidentia defendant. Sed ita in transversum abripiuntur, qui ab appetitu pendulum habent assensum.

§. 586.

Quoniam demonstratio propositionis præcedentis mutatis mutandis ad quodvis aliud systema de commercio inter mentem atque corpus intercedente applicari potest; in genere liquet, *nullum systema explicandi commercium animæ ac corporis in philosophia practica & Theologia aliquem habere usum.*

Atque hinc patet ratio, cur Scriptura sacra non doceat veram commercii animæ atque corporis rationem: quam a nobis ignorari passus non fuisset Deus, siquidem eius cognitio homini apprimè necessaria esset. Repetenda hic sunt, quæ de philosophiæ practicæ ab omni systemate de commercio animæ & corporis independentia demonstrata sunt (§. 538).

Inutilitas omnis systematis in philosophia practica & theologia.

§. 587.

Systema influxus physici experimento subijci nequit. Quoniam enim juxta systema influxus physici perceptiones sensibilium in organa sensoria agentium pendent a vi motrice in animam ex corpore transeunte ac in ea in vim perceptivam seu perceptivæ determinatricem transformata (§. 558. 568. 569), & motus spontanei ac voluntarii producuntur vi animæ in corpus transfusa ibique in motricem transformata (§. 567); experimento definitur,

Wolffii Psychologia Rationalis.

O O

turus,

An systema influxus physici experimento subijci possit.

turus, utrum influxus physicus detur, nec ne, inquirere deberet, num perceptionibus animæ aliquid insit, unde ostendi potest eas potius vi corporis in animam influente, quam alio quocunque modo produci, vel efficere teneretur, ut transitum vis motricis in animam vel ejus transformationem perciperet, & quoad alteram hujus influxus partem motus spontaneos & voluntarios attenta mente perpendere opus haberet, num quibusdam saltem aliquid inesse deprehendatur, unde deduci potest eos vi animæ in corpus transfusa potius produci, quam alio quocunque modo, vel denique necesse esset, ut transitum vis animæ in corpus, aut ejus transformationem perciperet. Enimvero in omni systemate, adeoque quæcunque tandem commercii animæ ac corporis detur ratio (§. 530), supponendum perceptiones rerum sensibilibum in anima & motus voluntarios in corpore eo modo oriri, ac si anima & corpus in se mutuo influerent, hoc est, ac si anima vi sua produceret motus voluntarios in corpore, & corpus vi sua produceret perceptiones rerum sensibilibum in anima (§. 537). Perceptionibus igitur nil inesse potest, unde deducatur, an vi potius corporis, quam alio quocunque modo producantur, nec motibus corporis & organorum ipsius inesse quicquam potest, unde ostendi queat, eos potius vi animæ, quam alio quocunque modo produci, nemine scilicet in dubium vocante, nisi experientiæ manifestæ contradicere velit, perceptiones tales esse, ut possint censeri effectus vi corporis producti, & motus quoque voluntarios tales deprehendi, ut non repugnet eos esse effectus vi animæ productos. Enimvero nullam corporis in animam (§. 949 *Psychol. empir.*), nullam animæ in corpus actionem (§. 955 *Psychol. empir.*) observamus, quantamcunque attentionem & quantumcunque acumen ad observandum afferas, cum præter coexistentiam mutationum harmonicarum corporis & animæ nil quidquam percipiatur (§. *Sci.*). Multo minus igitur observare licet, num actionibus istis talia insint, unde transitum virium ex una substantia in alteram & earum transmutationem colligere licet. Nullo autem modo apparet, unde quis spem concipere debeat fore, ut ipsum transitum virium earumque transformationem immediate percipiat. Atque hinc abunde patet, systema influxus physici experimento subijci minime posse.

Si cui contrarium videtur, is de experimento cogitet laudem magnam meritorus, si tale reperire possit. Enimvero cum influxus physicus ordini naturæ adversus sit (§. 579), nulla vero probabilitas suadeat Deum ita constituisse naturæ ordinem, ut in gratiam animæ continuo turbetur; parum spei superesse videtur fore, ut istiusmodi experimentum excogitari possit, quo transitus virium ex una substantia in alteram & transformatio earundem ad immediatam perceptionem deduci possit sive in se, sive per aliud quidpiam illi indivulso nexu coherens. Sed de re satis manifesta plura verba facere nolumus.

§. 588.

Systematis influxus improbabilitas.

Systema influxus physici omni probabilitate destituitur. Est enim ordini naturæ adversum (§. 579). Probabile vero non est, Deum auctorem rerum sapientissimum, ita constituisse naturæ ordinem, ut in gratiam animæ conti-

continuo sit turbandus. Quamobrem systema influxus physici omni probabilitate destituitur.

Idem quoque inde evincitur, quod in influxu physico assumantur, quæ in se inexplicabilia videntur (§. 567. 568), utpote notioni virium adversa (§. 581). Quoniam enim vi principii rationis sufficientis, quod non fert nisi intelligibili modo explicabilia (§. 56 *Ontol.*), sit ita quod a nobis nondum explicari possint, pro probabili haberi nequit, quod phænomeni alicujus explicandi gratia sumitur tanquam in se inexplicabile; influxus quoque physici systema omni probabilitate destituitur.

Systema influxus physici ordini naturæ ideo adversatur, quia adversatur legi motus de eadem virium vivarum quantitate in rerum natura conservanda (§. 579). Qui exceperunt, legem hanc esse corporum in se invicem agentium, nil vero obstare, quo minus corpori in animam & animæ in corpus agenti præscripta sit lex alia, argumenti contra influxum physicum allati vim non satis perceperunt. Neque enim hic ad naturæ legem de conservanda eadem virium vivarum quantitate provocatur, quatenus modum agendi corporibus in se invicem præscribit, sed quatenus ordinem naturæ determinat. Equis urgeret eandem agendi modum observari debere a corpore in animam vel ab anima in corpus agente, quem corpori in sui simile agenti præscriptum ab auctore naturæ deprehendimus, nisi contrario agendi modo naturæ ordo perturbaretur? Exceptio igitur ista, utut omni specie non destituta, si rem arduam obiter consideres, scopum minime ferit. Ceterum ex jam demonstratis clarissime perspicitur, systema influxus physici nemini obrudi posse, & sufficientem fuisse rationem philosophis, cur de aliis systematis cogitarent, ad quæ porro explicanda ut digrediamur, instituti ratio jubet.

C A P U T III.

De Systemate causarum occasionalium.

§. 589.

Systema causarum occasionalium dicitur, quo commercium inter mentem & corpus explicatur per modificationes harmonicas immediate a Deo factas, seu per voluntatem Dei generalem & certis legibus liberrime adstrictam.

Systematis causarum occasionalium definitio.

Systema hoc *Cartesio* debetur auctori, qui cum influxum physicum in motu corporum rejecisset, & ad voluntatem Numinis generalem certisque legibus liberrime adstrictam provocasset Princip. part. 2. artic. 36 & seqq. idem quoque in explicando commercio animæ & corporis fecit. Idem systema excoluit *Malebranchius* Dialog. 4. de Metaphysica & religione §. 18 & seqq. & Dialog. 7. §. 2 & seqq. item in *Tract. de inquirenda veritate* lib. 3. part. 2. c. 3 & in *Dilucidationibus* ad istum locum, atque *Cordemot* in *Dissert. 4 de distinctione corporis & mentis* pag. 83. Et si autem *Saurinus* eclecticum egerit, nec ulli philosophorum lectæ se mancipaverit; in actionibus tamen corporum in se invicem & animæ in corpus & corporis in animam explicandis systema causarum occasionalium amplexus est in *Physica electiva* Tom. 1. p. 161 & seqq. Cum philosophia *Cartesiana* hodie pervulgata sit, systema quoque causarum occasionalium plures habet defensores, sit ita quod in eorum numero subinde sint, qui vel ipsimet ignorant se eidem adherere, vel mentem *Cartesii* non plene assequantur. Non jam diquirimus, utrum *Cartesius* systema occasionale per omnia probaverit, an in quibusdam alter senserit quam ipsius affectæ: id enim ex sequente tractatione demum elucescet. Sunt etiam qui systema causarum occasionalium *systema assistentia* appellare solent.

00 2

§. 590.

§. 590.

Causæ occasionales de finitio.

Causæ occasionales dicuntur, quæ vi agendi propria destituuntur, Deo tamen agendi occasionem præbent.

Opponitur causa occasionalis causæ physicæ, quæ vi agendi propria instructa est. Ita non modo in systemate influxus physici corpus & anima sunt causæ physicæ, quippe non minus corpus, quam anima vim agendi habet; verum etiam juxta theoriam superiorem anima, vi activa prædita est (§. 53), unde actiones ipsius consequuntur (§. 55), & juxta theoriam cosmologicam singulis elementis rerum materialium vis activa inest (§. 196 *Cosmol.*), unde vis activa seu motrix in corporibus tanquam in composito resultat (§. 180 *Cosmol.*). Nostra enim theoria in eo consentit cum theoria veterum & Aristotelico-Scholasticorum, quod substantiis secundis, quas appellant, hoc est, creatis vires agendi proprias, etiam creatas, tribuamus.

§. 591.

Quomodo Deus animam & corpus modificet in systemate causarum occasionalium.

In Systemate causarum occasionalium Deus modificat animam in gratiam corporis, & corpus in gratiam animæ, producendo scilicet ideas sensuales hæc non alias, quia hæc ideas materiales non aliæ in cerebro existunt, & producendo motus hæc non alios in corpore, quia anima hos, non alios appetit, sive vult. Etenim in systemate occasionalium causarum Deus immediate corpus modificat in gratiam animæ, & animam in gratiam corporis (§. 589). Jam singulis ideis sensualibus singulæ respondent materiales (§. 114), & ideas sensuales ideis materialibus coexistunt (§. 113). Deus igitur in gratiam corporis animam modificans hæc in anima producit ideas sensuales, non alias, quia hæc ideas materiales non aliæ in cerebro existunt.

Quod erat unum.

Similiter in systemate causarum occasionalium Deus immediate modificat corpus in gratiam animæ (§. 589). Jam vero volitionibus animæ motus in corpore coexistunt (§. 955 *Psychol. empir.*). Deus igitur in gratiam animæ corpus modificans hos in corpore producit motus, non alios, quia hæc sunt in anima volitiones, non aliæ.

Constat *Cartesium* non aliter explicare motuum communicationes in conflictu corporum, quam quod in uno corpore minuat motum & in altero eundem producat, dum corpus unum in alterum impingit convenienter scilicet legibus motus, quas experientia probat & unde regulæ motus deducuntur, quemadmodum in *Cosmologia* integro capite docuimus. Systemata igitur, quo in explicandis corporum in se invicem actionibus utitur *Cartesius*, ad actiones quoque animæ in corpus & corporis in animam explicandas transfertur, ita ut sit systema generale explicandi actiones substantiarum finitarum seu creaturarum in se invicem.

§. 592.

Quales causæ sint corpus & anima in hoc systemate.

Quoniam in systemate causarum occasionalium Deus hæc producit ideas sensuales in anima, quia hæc in cerebro existunt ideas materiales, & hos in corpore motus, quia hæc animæ insunt volitiones (§. 591); anima destituitur vi activa, qua motus in corpore producitur, & tantummodo per volitiones suas Deo istos producendi occasionem præbet; corpus vero destituitur vi activa, qua perceptiones animæ producere valet, & tantummodo per ideas materiales in cerebro productas Deo occasionem præbet illas producendi. Sunt igitur in systemate causarum occasionalium anima & corpus mutationum harmonicarum tantummodo causæ occasionales (§. 590).

Imo

Imo eodem modo in hypothesi *Cartesii* corpora tantummodo sunt communicationis & conservationis motus causæ occasionales, cum in systemate influxus sint causæ physice (nos. §. 590). Et hinc systema explicandi commercium animæ & corporis, de quo jam agimus, & communicationis ac conservationis motus eidem agnatum, systematis causarum occasionalium nomen accepit.

§. 593.

In systemate causarum occasionalium modificationes harmonicae animæ & corporis a nuda voluntate Dei pendent. Etenim in systemate causarum occasionalium anima & corpus modificationum harmonicarum tantummodo sunt causæ occasionales (§. 592), adeoque vi omni activa destituta Deo tantummodo modificandi utramque substantiam occasionem suppeditant (§. 590). Quoniam itaque per naturam animæ & corporis modificationes naturæ harmonicae sunt, ita ut nec certæ ideæ materiales respondeant certis ideis sensualibus, & certi motus corporis. Subjecti sint certis volitionibus animæ; harmoniæ, quæ inter animam & corpus datur, alia allegari nequit ratio, nisi voluntas divina Causæ primæ, Auctoris omnium rerum, nempe Dei. Modificationes itaque harmonicae animæ ac corporis a nuda voluntate Dei pendent (§. 85 i *Ontol.*).

Mutationum harmonicarum animæ & corporis causa.

Postquam *Cartesiani* sibi persuadent a *Cartesio* sufficienter esse probatum corpora & animam omni activa vi destitui & tantummodo causas occasionales esse posse, non absurdum ipsis videtur, deficientibus causis secundis ad causam primam recurrere, & per hanc creaturarum in modificationibus suis a Deo dependentiam concursum ipsius generalem in conservandis creaturis explicare. Enimvero de eo adhuc disceptatur, num a *Cartesio* sufficienter fuerit probatum, corpora in actionibus suis in se invicem, & corpus pariter atque animam quoad modificationes harmonicas tantummodo spectanda esse instar causarum occasionalium.

§. 594.

Quoniam modificationes harmonicae animæ & corporis a nuda voluntate Dei pendent (§. 593), neque adeo hisce ideis materialibus in cerebro hæc ideæ sensuales in anima respondent, quam quia Deus earundem coexistentiam continuam voluit: ideo hinc porro inferunt *Cartesiani* citra omnem oppositi formidinem, ideis iisdem materialibus in cerebro alias quoque ideæ sensuales in anima respondere potuisse, quam quæ nunc respondent, v. gr. ut appareret nigrum, quod nunc videtur album, & ut dulce sit, quod nunc tanquam amarum percipimus, vel ut voluptatem pareret, quod nunc dolorem causatur, & ita porro.

An ideæ sensuales sint materialium sociæ arbitrarie.

Illatio hæc præcipitantiæ tribuenda: neque enim ideo necessarium est ut arbitrario jungantur ideæ sensuales ideis materialibus, quia liberrima Dei voluntate junguntur: possunt enim Deo esse rationes ideis ipsis intrinsicæ, ob quas potius has sibi mutuo jungit quam alias, quemadmodum deinceps ostendemus. In expendendis hypothesibus probe a se invicem separanda sunt, quæ ex iis necessario fluunt, & quæ cum iisdem necessario non connectuntur.

§. 595.

Occasionalista dicitur, qui systemate causarum occasionalium in explicando commercio inter animam ac corpus intercedente utitur, tum etiam qui corpora in motus communicatione ac conservatione instar causarum occasionalium considerat.

Occasionalista quinam dicatur.

Hinc

Hinc & *Carsesius* dicitur Occasionalista, qui ob difficultates in communicatione & conservatione motus obvias, causas occasionales in locum physicarum introduxit.

§. 596.

Quinam Occasionalista esse nequeat.

Atheus & de Dei existentia dubitans Occasionalista esse nequit. Etenim in systemate causarum occasionalium modificationes harmonicæ animæ & corporis a nuda Dei voluntate pendent (§. 593), adeoque systema hoc admittere non potest, nisi qui Deum existere & rerum omnium auctorem esse admittit. Quare cum hoc neget atheus, & qui de existentia Dei dubitat; atheus & de existentia Dei dubitans systema causarum occasionalium defendere nequit, seu Occasionalista esse non potest (§. 595).

Cum *Carsesius* causas occasionales in philosophiam introduxerit (not. §. 395); absurdum est labe atheismi eundem inficere. Apparet autem qui hoc faciunt, cum ex notionibus minime ratiocinentur, assensum ab appetitu sensitivo & in eo residentibus affectibus pendulum habere. Ceterum ex necessario inter systema causarum occasionalium & existentiam Dei nexu Occasionalistæ existentiam Dei demonstrare solent, quemadmodum fecit *Swarmius* in Specimine Theosophiæ, hoc est cognitionis de Deo naturalis, quod Tomo primo Physicæ electivæ seu hypotheticæ subjungitur, prop. 7. quippe qua evincit, quod Dei existentiam animæ rationalis unio cum corpore organico clarissime comprobet. Istiusmodi probationes, quibus necessarius nexus existentia divinæ cum hypothesebus philosophicis evincitur, hunc inprimis habent usum, ut hypothese a labe impietatis purgentur: id quod inprimis necessarium, cum inveteratus sit mos impietatis accusare eos, qui a receptis sententiis recedunt.

§. 597.

Quomodo in systemate causarum occasionalium anima in corpus agat.

Si in systemate causarum occasionalium eadem virium quantitas conservanda; Deus in gratiam animæ non novum spirituum animalium motum producere, sed tantummodo eorundem in motu jam constitutorum directionem immutare debet, ut influant in nervos motorios ad musculos seu organi motores tendentes. Quoniam virium quantitas pendet a celeritate motus (§. 481 *Cosmol.*), ubi spiritus animales seu fluidum nerveum influunt in nervos motorios, quando ad nutum animæ organum aliquod corporis moveri debet, non tum demum aliquam celeritatem acquirere debent, quam nondum habent, sed necesse est eam retineant, quam habent. Quamobrem cum corpus quiescens ad motum concitetur, ubi celeritatem acquirit, quam antea non habebat (§. 653 *Ontol.*), & novum accipiat motus incrementum, ubi celeritas ejus augetur (§. 398 *Cosmol.*); Deus autem in systemate causarum occasionalium ad nutum animæ producat motum organorum corporis (§. 591): si in eodem systemate eadem virium vivarum quantitas in universo conservari debet, Deus motum spirituum animalium vel fluidi nervei in gratiam animæ novum non producere, nec eum, qui jam inest, augere debet. Quia tamen spiritus animales ea, qua jam feruntur, celeritate in nervos motorios influere debent; necesse est ut eorum directio immutetur. Deus igitur in gratiam animæ directionem spirituum animalium in motu jam constitutorum immutare debet, ut nervos motorios ingrediantur, qui ad musculos organorum ad nutum animæ movendorum motores tendunt.

Cum

Cum motus quantitas similiter a celeritate pendeat, qua mobile fertur (§. 398 *Cosmol.*); si in systemate causarum occasionalium eadem motus quantitas conservari debet, Deus quoque in gratiam animæ nonnisi directionem spirituum animalium immutare tenetur, qui in nervos motorios influunt ad organum movendum deferendi. Constat *Carsesum* in ea fuisse opinione, quod in universo eadem conservanda sit motuum quantitas. Constat porro eundem in philosophiam introduxisse causas occasionales. Quamobrem actionem animæ in corpus aliter explicare non potuit, quam ut Deus in gratiam animæ immutet directionem spirituum animalium, qui in nervos motorios influere debent. Enimvero etsi verum sit eandem virium vivarum quantitatem in universo constanter conservari (§. 487 *Cosmol.*); non tamen semper conservatur eadem motus quantitas (§. 402. 464. 465 *Cosmol.*). Posterius repertum fuit ab *Rugenio*, antequam prius detegeret *Leibnizius*, vera virium vivarum mensura reperta. Quamobrem *Malebranchius* cum agnosceret, non opus esse ut eadem motus quantitas in universo conservetur; in explicanda actione animæ in corpus sumit motum spirituum animalium a Deo produci, qui in nervos motorios influunt. Neque vero existimandum est, quasi *Carsesius* animæ tribuerit vim immutandi directionem spirituum animalium propriam: quando enim in epistola ad *Morum*, quæ est 72. Volum. 1, affirmat Deum dedisse animæ vim movendi corpus, non vim productivam, sed exigivam intelligit, quatenus nempe actio animæ, volitio scilicet, exigit motum certo producendum a Deo per concursum ipsius. Addit enim vim in substantia creata esse ejus modum: quod sane fundamentum est systematis causarum occasionalium quoad mutuas corporum actiones in se invicem, quemadmodum ex Principiis patet. Nulli igitur dubitamus systema causarum occasionalium *Carsesio* ex toto adscribere.

§. 598.

In systemate causarum occasionalium vi theoriæ superioris Deus tantummodo dirigit vim animæ & gradum ejus determinat in intuenda idea universi, ut scilicet data claritate percipiantur, quæ in organa sensoria agunt, seu animam determinat, ut legem sensationum observet. Anima enim vi quadam prædita est (§. 53), qua actuantur omnia, quæ per facultates ipsius in eadem possibilia intelliguntur (§. 55), ipsæ etiam sensationes (§. 61), seu perceptiones, quæ per mutationem in organo sensorio factam intelligibili modo explicabiles (§. 65. 66 *Psychol. empir.*), tum quoad materiam, cur scilicet hoc potius objectum in mundo adspectabili nunc clare percipias quam aliud, tum quoad formam, cur nimirum hoc claritatis gradu idem percipias (§. 959 *Psychol. empir.*). Jam anima continuo ad status sui mutationem tendens (§. 56), vi sibi essentiali (§. 66), & naturali (§. 67) continuo producit ideam totius universi (§. 190), sed eam integram simul inueniri (§. 194), adeoque omnia, quæ eidem insunt, clare percipere nequit (§. 193); necesse igitur est, ut, si juxta systema causarum occasionalium Deus modifcet animam in gratiam corporis (§. 591), ipse eandem determinet ad clare percipiendum ea, quæ mutationem organis sensoriis inducunt, consequenter ipsam in intuenda idea universi dirigit (§. 193). Et quia claritas idearum sensualium a celeritate motus nervis sensoriis impressi pendet (§. 125), Deus animam in gratiam corporis modifcans, ut perceptiones rerum sensibilibum fiat per ideas materiales in cerebro-explicabiles (§. 539. 540), vis animæ gradum determinat, ut dato claritatis gradu sensibile percipiat. Jam cum lex sensationis requirat, ut sensibile, quod in organum sensorium agit, clare percipiatur (§. 85 *Psychol. empir.*),

Effectus concursus divini in systemate causarum occasionalium quoad animam.

empir.), pro gradu scilicet celeritatis motus fibrillis nervi sensorii in organa impressi (§. 125), & ad cerebrum usque continuati (§. 111. 112); anima determinatur a Deo ad legem sensationum observandam (§. 113 *Ontol.*).

Hæc propositio distinctius explicat, quomodo juxta systema causarum occasionalium Deus in gratiam corporis modificet animam. Atque hinc apparet theoriam superiorem de anima etiam cum systemate causarum occasionalium stare posse, quemadmodum supra (§. 369) evicimus, quod eidem systema influxus physici minime repugnet. Quodsi systema illud cum theoria superiori de natura atque essentia animæ in gratiam reducitur; idem multo facilius admittent, qui alias a causis occasionalibus sunt alieniores.

§. 599.

*Leges
modifi-
cationum
harmoni-
carum
animæ
ac corpo-
ris.*

*Juxta systema causarum occasionalium Deus hæc constituit leges: 1. Quo-
ties eadem in cerebro oritur idea materialis, toties in anima eadem oriri debet
idea sensualis per mutationem in organo sensorio factam seu ideam materiale in
cerebro explicabilis, & quamprimum idea materialis in cerebro existit, idea quo-
que sensualis in anima eidem coexistere debet. 2. Quoties animæ eadem est motus
cujusdam per organorum constitutionem possibilis volitio, toties quoque idem in cor-
pore oriri debet motus, & quamprimum ista volitio in anima existit, eidem quo-
que motus in corpore coexistere debet.* In systemate causarum occasionalium
modificationes animæ & corporis a nuda Dei voluntate pendent (§. 593).
Deus autem animam in gratiam corporis, & corpus in gratiam animæ ita mo-
dificat, ut harmonia animæ ac corporis subsistat (§. 542), consequenter
ut perceptiones animæ per mutationes in corpore contingentes, & motus
voluntarii in corpore per volitiones & nolitiones animæ sint explicabiles,
scilicet ut ex iis, quæ in corpore contingunt, intelligatur, cur tales jam
sint animæ perceptiones, ex volitionibus autem ac nolitionibus, cur tales
jam in corpore fiant motus voluntarii (§. 539). Quamobrem cum volunta-
tem suam certis legibus liberrime adstrinxerit (§. 589); hæc leges aliæ esse
non possunt, quam ut ideis materialibus in cerebro coexistenti sensuales in
anima per illas explicabiles, & volitionibus animæ motus in corpore per il-
las explicabiles, cur hi potius sint quam alii: obtinent adeo in systemate
causarum occasionalium leges, quas in propositione uberius descripsimus.

Experientia loquitur coexistentiam perceptionum & mutationum in organo sensorio (§. 940 *Psychol. empir.*), atque volitionum & motuum organorum corporis (§. 955 *Psychol. empir.*). Quamobrem si coexistentia ista a voluntate Numinis immediate pendere debet (§. 589); modificationes harmonicas animæ & corporis aliter velle dicendum non est, quam quomodo easdem fieri observamus. Ex systemate reddenda est ratio commercii inter animam atque corpus (§. 530); quod cum experientia nobis innotescat, nihil in illo sumi potest, quod sit eidem contrarium.

§. 600.

*Lex pri-
ma com-
mercii
accura-
tius enū-
tiata.*

Quoniam vi theoriæ superioris Deus tantummodo dirigit vim animæ & gradum illius determinat in intuenda idea universi, seu animam ad obser-
vandam in isto intuitu legem sensationis determinat (§. 598); Deus vero
hanc constituit legem, ut iisdem ideis materialibus eadem coexistenti sen-
suales sintque hæc per istas explicabiles (§. 599); ideo dicendum est *Deum*

ad con-

ad conservandam idearum sensualium per materiales in cerebro explicabilium cum iisdem coexistentiam constituisse, quod in intuenda idea universi vim animæ dirigere & gradum ejus determinare, seu animam ad observandum in isto intuitu legem sensationis determinare velit.

Hoc pacto Deo tanquam auctori rerum supremo non ipsæ animæ tribuuntur actiones; sed tantummodo actionum istarum directio, ut sint ordini rerum a se intento consentaneæ. Minime igitur dubitandum est, systema causarum occasionalium per theoriam superiorem plurimum perfici, ut difficultates, quibus alias obnoxium est, si non penitus tollantur, haud parum tamen emolliantur. Nimirum Deus concurrens ad actiones animæ id addit, quod per naturam suam ipsamet præstare nequit. Cum integram universi ideam constanter producat (§. 190), quam tamen propter finitudinem intueri integram non potest (§. 194); Deus determinare debet intuitum, ne anima perpetuo quasi sopore corripiatur.

§. 601.

Similiter quia Deus, ubi eadem virium quantitas conservanda, spiritus animales salvo, quem habent, motu tantummodo dirigit ad influendum per nervos motorios in musculos organorum motores (§. 597); hanc vero constituit legem, quod motus voluntarii volitionibus animæ coexistere debeant, ad quos ipsamet tendunt (§. 599): ideo dicendum est, *Deum ad conservandam volitionum animæ ac motuum harmonicorum coexistentiam in corpore constituisse, quod spiritus animales dirigere velit ad influendum per nervos motorios in musculos organorum motores, quorum motum anima voluerit.*

Lex altera commercii accuratius enuntiata.

Hoc pacto denuo Deo tanquam rerum supremo auctori ac moderatori non tribuuntur actiones corporis humani, sed tantummodo in agendo directio, ut sint ordini rerum, ad quem omnino harmonia corporis & animæ spectat, consentaneæ. Ad actiones igitur corporis concurrens id addit, quod per naturam corporis & animæ præstari nequit, ex hypothesi scilicet Occasionalistarum. Spiritus enim animales in se spectati indifferentes sunt ad influendum in hunc, vel alium nervum motorium. Harmonici ut sint motus volitionibus animæ, data hac volitione in hos influere debent nervos motorios, non in alios. Directionem determinare nequit anima, determinanda igitur a Deo est, ne corpus motibus voluntariis, quibus opus habet, destituatur. Quod si ergo utramque legem accuratius enuntiatam pensites, naturæ animæ ac corporis supremus rector Deus est, quæ sine ipsius directione nil agere potest. Talia a nobis non alio fine docentur, quam ut in momentis hypothesium expendendis acutos nos præstare discamus, nec summa imis miscentes inde inferamus, quæ auctoribus molesta sunt, ex illis tamen minime fluunt, & ut in iisdem corrigamus errores, si qui in eas irrepserunt, quos ipsimet auctores correxissent, si quidem ipsorum tempore veritas reperta iam fuisset, easdemque ex theoriis recentius detectis perficiamus, quantum datur, ne inutili opera objectionum numerum augeamus. Hæc ego æquitati consentanea judico, quicquid senserint alii sibi tum maxime placentes, quando in censendis aliis multi. imo nimii esse possunt: istam vero æquitatem ad convincendum adversarios plurimum adferre adjumenti nullus dubito.

§. 602.

Juxta systema causarum occasionalium Deus ita modificat animam in gratiam corporis, ac si corpus in animam insueret, seu vi sua perceptiones rerum sensibilibus produceret, & corpus vicissim in gratiam animæ, ac si anima in corpus insueret, seu vi sua motum corporis produceret. Deus enim juxta systema causarum occasionalium ad præsentiam ideæ materialis in cerebro producit ideam immaterialem seu sensualem in anima per illam explicabilem (§. 591), aut stante theoria superiore de anima eandem determinat ad observandam legem

Æquipollentia systematum influxus & causarum occasionalium.

Wolfii Psychologia Rationalis.

Pp

senla-

fenfationis in intuenda idea universi animæ inexistente (§. 598). Enimvero si corpus physice influit in animam, idea materialis in cerebro producit ideam sensualem sensibilis, unde illa ortum trahit (§. 566), vel stante theoria superiore de anima vi corporis determinatur vis animæ ad legem fenfationum in intuenda idea universi observandam (§. 569). Deus itaque juxta systema causarum occasionalium ita modificat animam in gratiam corporis, ac si corpus in animam influeret. *Quoderat unum.*

Similiter Deus juxta systema causarum occasionalium ad nutum animæ producit motus organorum corporis, quos ipsa vult (§. 591), aut stante conservatione ejusdem quantitatis virium vivarum in universo spiritus animales in motu constitutos dirigit ad influendum per nervos motorios in musculos, quorum actione producitur motus organi ab anima intentus (§. 597). Enimvero si anima physice influit in corpus, motum organi corporis, quem vult, vi sua producit (§. 566), seu stante conservatione virium vivarum fluidum nerveum aut spiritus animales in motu jam constitutos tantummodo dirigit ad influendum per nervos motorios in musculos, quibus motus in corpore ab anima intentus perficitur (§. 571). Deus itaque in systemate causarum occasionalium ita modificat corpus in gratiam animæ, ac si anima in corpus influeret. *Quoderat alterum.*

Atque hoc modo liquet, quod in omni systemate supponendum esse supra evicimus, scilicet perceptiones rerum sensibilibus in anima & motus voluntarios in corpore eo modo oriri, ac si anima & corpus in se mutuo influerent (§. 537), in systemate quoque causarum occasionalium supponi: huic enim supposito convenienter concipiuntur leges, quas Deus sibi et ipsi in concursu ad modificationes harmonicas animæ atque corporis constituit. Quod si quæsieris, cur systema influxus physici non retineatur, cum illud rejiciendum sit tanquam spurium, quod eidem minime æquipollet; haud difficilis est responso. Influxus physicus intelligibili modo explicari nequit (§. 574), & instar qualitatis occultæ sine probatione ad explicanda alia assumitur (§. 582): præterea & ordini naturæ (§. 579), & virium notioni adversus est (§. 581). Quamvis adeo systema quodcumque aliud systemati influxus physici æquipollere debeat quoad coexistentiam modificationum harmonicarum animæ ac corporis; philosophandi tamen leges jubent ut non assumatur, nisi quod fieri posse saltem a posteriori constet, quodque ordini naturæ aliisque principiis si non veris, saltem maxima probabilitate gaudentibus non adversatur. Atque huc respexit *Cartesius*, dum, rejecto systemate influxus physici, systema causarum occasionalium in philosophiam introduxit. Etsi enim concursus divini notionem distinctam non habeamus, cum quæ in Deo sunt homo non intelligat, nec actionem entis infiniti, quale Deus est, ens finitum, quale anima, comprehendere possit; cum tamen possibilem esse constat & quod ad eum in præsentem negotio recurendum sit *Cartesius* probat, non gratis sumit: sit ita, quod in probatione defecerit. Præterea hunc concursum ita concipit, ut ordini naturæ, quatenus eum suo tempore cognovit, non sit adversus. Fecit adeo *Cartesius*, quod philosophi erat, & tantum præstitit, quantum ipsius tempore præstari poterat. Probe hæc notari velim, ne in alios injurii fiamus, sed nos æquos præbeamus omnibus, quemadmodum decet verioris philosophiæ cultores.

§. 603.

In systemate causarum occasionalium modificationes animæ in gratiam corporis, & modificationes corporis in gratiam animæ factæ perpetua sunt miracula, si rigoroſe loqui volueris. Quod si tamen per naturam corporis & animæ eas harmonicas fieri non posse supponas, & quæ salva theoria superiori de anima & theoria cosmo-

An in systemate causarum occasionalium perpetua

cosmologica de viribus corporum in systemate isto obtinet, virium directionem ad fiat concurrsum Dei ordinarium referas, quod vero Deus ad supplendum naturæ defectum secundum concurrsum ordinarium præstat miraculosum dicere nolis; modificationes quoque harmonicæ animæ & corporis ut minime miraculose dicantur, ferendum omnino est. In systemate causarum occasionalium Deus producit ideas sensuales ad præsentiam idearum materialium in cerebro & motus organorum corporis ad nutum animæ (§. 591); adeoque per naturam corporis ac animæ harmonicæ fieri nequeunt. Quodsi theoriam superiorem de natura animæ & principia cosmologica de viribus corporum admittas; Deus dirigit animam, ut in intuenda idea universi vi ejusdem producta legem sensationis observet (§. 598), & spiritus animales in cerebro dirigit ad influendum in nervos motorios (§. 597), adeoque utraque directio per naturam corporis ac animæ fieri nequit. Est igitur in casu priori productio ideæ sensualis, in posteriori directio animæ in intuenda idea universi, quæ animæ inexistit, miraculum in anima patratum (§. 70. 71): & similiter in casu priori productio motus in corpore, in posteriori directio spirituum animalium in cerebro ad influendum in nervos motorios miraculum in corpore patratum (§. 510 *Cosmol.*), si rigorose loqui volueris (§. 349 *Elog.*). Quod erat unum.

Quodsi theoriam superiorem de natura animæ & principia cosmologica de viribus corporum admittas; & anima, & corpus revera agunt in modificationibus harmonicis, Deus vero tantummodo dirigit utramque substantiam in agendo, ut harmonia animæ ac corporis detur, quæ per utriusque naturam obtineri nequit (§. 597. 598), adeoque utramque substantiam, quemadmodum conservat, ita quoque in agendo juvat per concurrsum ordinarium supplendo defectum creaturæ ut in existendo, ita etiam in agendo. Quodsi ergo effectus operationum Dei in creaturas, quæ ad concurrsum ordinarium spectant, miraculorum numero eximere velis; vocabulum miraculi in sensu strictiori sumis, quam a nobis sumitur (§. 510 *Cosmol.*). Quamobrem cum definitiones nominales arbitrariæ sint, nec cuiquam invito obtrudi possint; ferendum omnino est, ut directio animæ in intuenda idea universi, & directio spirituum animalium ad influendum in nervos motorios miraculosa non dicatur.

In verbis sumus faciles, modo re ipsa conveniamus. *Leibnizius* objecit Occasionalistis, quod stante ipsorum hypothese perpetua hant miracula. Supponit harmoniam animæ ac corporis per utriusque substantiæ naturam esse possibilem, quemadmodum capite sequente docebimus, adeoque sine urgente necessitate ad causam primam neglectis secundis provocari. Vocabulum miraculi in eo sumit significato, quem nos eidem tribuimus, ut miraculosum dicendum sit, cuius ratio sufficiens in essentia & natura entis non continetur (§. 510 *Cosmol.*), miraculum naturali opponendo. Stante hoc vocabuli significato modificationes animæ & corporis harmonicæ, quocunque modo a Deo fieri dicantur, dicendæ erunt miraculosæ, nisi in primam ratiocinandi legem impingere velis, quemadmodum modo ostendimus. Qui eas in numerum miraculorum referre nolunt, non omne quod supernaturale est miraculum appellant, sed id demum quod ordinariè non fit. Nimirum juxta systema Occasionalistarum leges modificationum harmonicarum ad ordinem naturæ spectant, perinde ac leges

motus (§. 559 *Cosmol.*). Quicquid itaque ordini naturæ a Deo convenienter fit, id naturale dicere malunt, cum sit ordinarium, quam miraculum, propterea quod vires creaturarum non alias concipiunt, quam quæ a Deo dirigi, quemadmodum conservari opus habent. Quodsi adeo miraculum sensu strictiori accipere malis, nemo refragari poterit, ubi modificationes animæ ac corporis harmonicas, utpote ordinarias & ordini naturæ consentaneas, naturales potius, quam miraculosas dixeris. Eadem tenenda sunt de operationibus supernaturalibus Spiritus Sancti ac pendentibus inde animæ modificationibus, quæ in regno gratiæ ordinariæ dicuntur, quæ legibus gratiæ conveniunt, ad quas Deus potentiam suam, cum absoluta uti noller, sapientissime alligavit. Et si enim istæ operationes respectu regni naturæ, juxta notiones nostras miraculois dicendæ sint; ubi tamen eas tanquam ordinarias ab aliis extraordinariis, quibus subinde Deum usum esse in conferenda gratia ex Scripturæ sacre monumentis constat, distinguere velis, ut has demum miraculosas dicere malis, miraculo non existente nisi effectu supernaturali extraordinario, æquis tuam dicendi libertatem impugnabit, quamquam nec absolum fit eas miraculosas appellari? Si quis alteri ea de re controversiam movere vellet, in logomachiam incideret, quæ tam parum Theologos decet, quam philosophos. Quoniam in philosophia non traduntur nisi quæ rationis sunt, quæ vero ad regnum gratiæ spectant, sphæram rationis transcendunt, & Occasionalistarum placita a ratione abhorre videntur; ideo rationis beneficio nullas cognoscimus operationes divinas supernaturales ordinarias in regno naturæ, atque adeo in philosophia non nisi inter naturale & supernaturale distinguimus, non vero supernaturale ordinarium ab extraordinario separamus, atque adeo utrumque miraculum in regno naturæ appellamus. Si cui hæc ratio non sufficit, is eo modo loquatur, quem convenientissimum judicat. Ceterum lubentissime fateor, præstare utique ut in regno gratiæ ordinarium ab extraordinario distinguatur, cum frequens sit hujus distinctionis usus.

§. 604.

Miracula quando systemati occasionalistarum objici possint.

Quodsi ostendi non possit possibile esse, ut harmonia animæ ac corporis per naturam harum substantiarum obtineatur; miracula adversus systema causarum occasionalium urgeri nequeunt: ubi vero evinci potest, harmoniam istam per naturam animæ atque corporis subsistere posse, contra idem eadem urgeri possunt. Quamdiu enim ostendi nequit, harmoniam animæ ac corporis per naturam utriusque substantiæ subsistere posse, haud prorsus improbabile videtur id fieri non posse. Quamobrem ubi modificationes supernaturales ordinarias, quæ ordini naturæ convenienter fiunt, supponis ad explicandum ea, quæ per naturam animæ atque corporis explicari haud quaquam posse probabile videtur; ea in re culpandus non es. Miracula igitur tanquam difficultas, qua laboret systema causarum occasionalium, urgeri non possunt. *Quod erat unum.*

Enimvero ubi ostendi potest, quomodo harmonia animæ ac corporis per naturam utriusque substantiæ subsistat; nulla necessitas urget ut, neglectis causis secundis, ad causam primam provoces & per operationes Numinis supernaturales explices, quod per naturam animæ ac corporis explicari potest. In hoc igitur casu perpetua miracula, per quæ harmonia animæ & corporis subsistit juxta systema causarum occasionalium, recte urgentur tanquam difficultas, qua systema istud laborat. *Quod erat alterum.*

Objecit perpetua miracula Occasionalistis *Leibnizius*, sed jure quodam suo, cum ipse primus fuerit, qui harmoniam animæ ac corporis per naturam utriusque substantiæ intelligibili modo explicare ausus fuit, quemadmodum capite subsequente docebitur.

§. 605.

§. 605.

Si animæ tribuatur vis agendi & corpori vis motrix propria, & Deo virium istarum in gratiam modificationum harmonicarum directio; Deus & natura non confunduntur. Etenim si animæ tribuitur vis agendi; anima naturam habet propriam a natura Dei distinctam (§. 67), & per eandem actiones sibi proprias (§. 60). Quoniam itaque Deus tantummodo dirigit naturam animæ in agendo, supplendo per concursum ordinarium defectum ejusdem essentialem (§. 598); non magis confunditur natura animæ cum Deo, quam confusio quædam inde metuenda, quod Deus per concursum ordinarium naturam agentem sustentat. Quamobrem si animæ tribuitur vis agendi propria & Deo quoad actiones harmonicas directio ejusdem; per systema causarum occasionalium Deus & natura animæ non confunditur.

An per systema causarum occasionalium Deus & natura confundantur.

Similiter si corpori tribuatur vis motrix propria (§. 127 *Cosmol.*), per eandem actiones habet sibi proprias (§. 142 *Cosmol.*). Quoniam itaque Deus tantummodo dirigit naturam corporis in agendo, supplendo per concursum ordinarium defectum ejus essentialem quoad actiones harmonicas animæ & corporis (§. 597); non magis confunditur natura corporis cum Deo, quam quod Deus per concursum ordinarium corpus agens sustentat. Quamobrem si corpori tribuitur vis motrix propria & Deo quoad actiones harmonicas animæ & corporis, adeoque motus voluntarios ejusdem directio; per systema causarum occasionalium Deus & natura corporis non confunditur.

Objici solet Occasionalistis, cum vim agendi omnem creaturis adimant & in nudam Dei voluntatem resolvant (§. 593), quod Deum & creaturas confundant, ut facilis sit prolapsus in doctrinam damnatam, ob quam *Spinosæ* nomen tantopere exoum omnibus, quasi Deus & natura sint unum idemque. Urfit hanc difficultatem contra *Sturmium* ipse *Leibnizius* in Actis Eruditorum An. 1698. p. 439 etsi ab imputatione alienus. Imo ipse *Leibnizius* probasse censetur illorum opinionem, qui sibi persuadent *Spinosam*, quem in philosophia *Cartesiana* plurimum versatum fuisse vel inde intelligitur, quod Principia philosophiæ *Cartesii* in formam demonstrationum geometricarum redegerit, per ipsam hanc philosophi de causis occasionalibus sententiam in errorem de identitate Dei atque naturæ incidisse. Equidem non nego, si vis agendi propria creaturæ omni adimatur, ut adeo natura creata nulla sit, non tantum esse discrimen inter naturam rerum & Deum, quantum datur, si natura naturata, quam vocant philosophi, a naturante viribus agendi propriis creaturæ concessis distinguatur; minime tamen concedo, hoc nomine vel minimum in idea Dei esse immutandum, sed omnia ipsius attributa eodem prorsus modo concipi posse ac debere, quo ea veritatem ex ipsa Scriptura sacra edocti concipimus. Unde jam olim juvenis, cum in dissertatione academica de loquela systemate causarum occasionalium ad varia explicanda uterer, impietatem ab eodem removi, quam celebris quidam Medicus in Academia quadam Germaniæ eidem impegerat. Enimvero cum utique verius sit, quemadmodum ex nozione entis simplicis in Ontologia constat, omnem substantiam creatam vi quadam propria instructam esse, quam tanquam agendi principium naturam appellarunt veteres (§. 143 *Cosmol.*), ita ut nec natura univèrsa sit vocabulum sine mente, quemadmodum *Boyllo* & *Sturmio* visum, & idem in specie de corporibus in Cosmologia, de anima in theoria superiori evicerimus; si systema causarum occasionalium cum theoria veriori in gratiam reducat (id quod fieri æquitas suadet, imo potius jubet), omne prorsus periculum evanescit, ne ista hypothesis te ad naturam cum Deo confundendum seducat & improvidum in *Spinosum*, qui vocatur, trahat. Parum consultum mihi videtur hypotheses, a quibus alienus es, in impietatem detorqueri; ita nimirum subinde accidere solet, ut hypothesin male intellectam suam faciant nonnulli

nonnulli & contra auctoris intentionem atque hypotheseos innocentiam in impietatem prolabantur, quemadmodum qui Scripturæ sacræ auctoritati nihil derogant, præjudiciis tamen suis in interpretandis illius dictis abusi in errores etiam noxios incidunt. Hoc pacto culpa non auctorum hypothesium, sed consequentiariorum eas pervertentium incidunt improvidi in errores impios. Atque hæc ratio haud levis est, cur in imputanda hypothesibus innocentibus impietate non adeo faciles esse debeant, qui dissentientes ferre neiciunt.

§. 606.

*Systema-
tis cau-
sarum
occasio-
naliun.
pugna
cū prin-
cipio ra-
tionis
sufficien-
tis.*

Systema causarum occasionalium contrariatur principio rationis sufficientis.
Etenim in systemate causarum occasionalium communi, quale vulgo ab Occasionalistis defenditur, perceptio sensibilis in organum agentis in anima oritur ad præsentiam ideæ materialis in cerebro vi nudæ voluntatis divinæ (§. 591), adeoque nihil datur in corpore & anima, per quod intelligi possit, cur præsentem in cerebro hac idea materiali hæc jam in mente oriatur perceptio, sive quæsi veris tantummodo cur oriatur, sive cur hæc potius oriatur, quam alia. Similiter si idem systema per theoriam superiorem de anima perficias; anima in intuenda idea universi dirigitur nuda Dei voluntate (§. 598), adeoque nihil datur in anima atque corpore unde intelligitur, quomodo anima dirigitur, & cur hoc potius sensibile clare percipiat (§. 193), adeoque ejusdem sibi conscia sit (§. 31 *Psychol. empir.*), consequenter idem apperceptiat (25 *Psychol. empir.*), quam aliud. Destituitur adeo ratione sufficiente sive ipsa perceptio, sive ejusdem saltem apperceptio (§. 56 *Ontol.*).

Similiter in eodem systemate occasionali ad nutum animæ vel motus ipse spirituum animalium in nervos motorios influentium vi nudæ voluntatis divinæ oritur (§. 591), vel saltem eorundem in motu jam constitutorum directio, ut in hosce potius nervos motorios influant quam in alios, a nuda Dei voluntate pendet (§. 597), adeoque nihil datur in anima & corpore, per quod intelligi potest, cur vel motus spirituum animalium in corpore oriatur, vel eorundem directio in gratiam animæ mutetur. Destituitur adeo motus organorum corporis ad nutum animæ ratione sufficiente (§. 56 *Ontol.*).

Quamobrem cum per systema causarum occasionalium explicari debeat commercium inter animam & corpus intercedens (§. 589), adeoque dependentia perceptionum animæ ab ideis materialibus in cerebro, & motuum voluntariorum in corpore a volitionibus animæ (§. 962 *Psychol. empir.*), utraque vero dependentia ratione sufficiente per naturam corporis atque animæ destituatur, quemadmodum modo ostendimus; systema utique causarum occasionalium principio rationis sufficientis contrarium (§. 71 *Ontol.*).

Agnovit utique *Cartesius*, cui debemus, quod in philosophia intelligibili modo explicentur rerum modificationes & inhærentes qualitates, si ad nudam Dei voluntatem provoceris & ab eadem immediate derives mutuam animæ atque corporis in modificationibus suis a se invicem dependentiam; commercium animæ atque corporis intelligibili modo non explicari, consequenter nostra phrasi ratione sufficiente in natura corporis & animæ destitui, idemque sagaciores affectæ probe perspiciunt. Enimvero cum principium rationis sufficientis distincte

De Systemate causarum occasionalium. 303

distincte non perpenderit, nec ejus universalitatem agnovit; quædam intelligibili modo minime explicabilia admittit, eo nempe in casu, ubi per rerum naturas explicatio ista impossibilis. Quoniam tamen ad systema causarum occasionalium prolapsus *Cartesius*, antequam impossibilitatem vere demonstraverit, utut eandem principia rerum non alte satis scrutatus sibi videre visus fuerit; in propria peccavit principia, & cum Scholasticis fecit, in se inexplicabilia in rerum natura admittens.

§. 607.

Systema causarum occasionalium ordini naturæ adversum. Etenim inter naturæ leges referri debet, quod status centri gravitatis corporum in se invicem agentium non mutetur ab eorum actionibus in se invicem, seu semper idem conservetur (§. 502 *Cosmol.*), quatenus scilicet centrum gravitatis ante & post conflictum in eadem recta movetur & versus eandem plagam tendit (§. 500 & seqq. *Cosmol.* vel §. 600 *Mechan.*), consequenter quod summatim eadem conservetur directio. Jam vero in systemate causarum occasionalium mutatur directio spirituum animalium in gratiam animæ vi voluntatis numinis (§. 597), adeoque absque conflictu corporum, directione nova ex motu anteriore non nascente. Systema igitur hoc legibus naturæ repugnat. Quamobrem cum ordo naturæ is sit, qui motus regulis continetur (§. 559 *Cosmol.*), consequenter a legibus motus dependet (§. 303 *Cosmol.* & §. 851 *Ontol.*); systema causarum occasionalium ordini naturæ adversum.

Systema causarum occasionalium naturæ ordini adversum.

Quodsi spirituum animalium motum a Deo in gratiam animæ producimus, quemadmodum faciunt Occasionalistæ virium vivarum conservationem vel ignorantes, vel non admittentes, cum ea tamen in numero legum motus contineatur (§. 487 *Cosmol.*); eadem de causa systema causarum occasionalium ordini naturæ adversatur, ob quam systema influxus physici eidem adversari probavimus (§. 579),

Legem naturæ de conservanda summatim eadem directione in rerum natura *Hugenius* demum detexit, adeoque *Cartesius* ignoravit. Quamobrem non sine ratione suspicatur *Leibnizius*, si *Hugenianum* inventum *Carsesio* innotescere potuisset, eum misso systemate causarum occasionalium ad systema harmoniæ præstabilitæ deventurum fuisse, de quo capite sequente agimus. Ignorantiæ igitur tribuendum est, quod in propria principia peccaverit, vi quorum admitti debere negabat systema explicandi commercium animæ atque corporis, quod sit naturæ ordini adversum. Cur vero hanc pugnam systematis causarum occasionalium cum ordine naturæ non capiat mathematicum ignarus, ratio prorsus eadem, quam superius allegavimus, cur pugnam systematis influxus physici cum ordine naturæ non comprehendat, qui mathematicum ignarus est (not. §. 579). De hac igitur judicium sibi sumere non debet, qui, cum sit mathematicum ignarus, probe novit se de legibus motus judicium suum interponere non posse. Sunt qui virium vivarum conservationem in universo negant, quod vivas cum mortuis in eundem censum referant, etsi concedant id, quod producitur ex massis in quadrata celeritatum, esse ante & post conflictum idem, atque adeo systema influxus physici naturæ ordini adversum pronuntiare non debent. Enimvero iidem tamen admittunt, quæ de conservatione directionis detexit *Hugenius*, atque adeo systema causarum occasionalium ordini naturæ adversum pronuntiare debent, modo ordinis naturæ distinctam habeant notionem, ut eidem adversari intelligant, quod motus legibus adversatur.

§. 608.

Systema causarum occasionalium probabile non est. Est enim ordini naturæ adversum (§. 607). Probabile vero non est auctorem rerum sapientissimum

Systematis causarum

ita

*occasio-
narium
improba-
bilitas.*

ita constituisse naturæ ordinem, ut in gratiam animæ continuo sit turbandus. Quamobrem systema causarum occasionalium probabile non est.

Idem quoque sic evincitur. Systema causarum occasionalium principio rationis sufficientis adversum, etsi per naturam corporis & animæ ut eidem adversetur necessario demonstrari minime possit (§. 606). Quamobrem cum constet nihil esse sine ratione sufficiente, cur potius sit quam non sit (§. 70 *Ontol.*), nec credibile est commercium inter mentem atque corpus solum parere exceptionem. Systema igitur causarum occasionalium probabile non est.

Quæ supra de improbabilitate systematis influxus physici annotata fuere (not. §. 588), ea ad improbabilitatem quoque systematis causarum occasionalium trahenda.

§. 609.

*An actio
Dei in
creatu-
ras tol-
latur per
systema
causarū
occasio-
narium
vel nega-
tam ani-
mæ in
corpus
actionē.*

Per systema causarum occasionalium non negatur Deum posse agere in animam & corpus, quia anima & corpus physice influendo in se invicem agere nequeant, nec ex eo, quod anima in corpus agere nequit, inferri potest, nec Deum in corpora vel animas agere posse. Etenim in systemate causarum occasionalium Deus producit ideas sensuales in anima ad præsentiam materialium in cerebro & motus spirituum animalium in cerebro ad præsentiam volitionum in anima (§. 591), vel in gratiam corporis dirigit vim animæ & gradum ejus determinat in intuenda idea universi (§. 598), & in gratiam animæ dirigit spiritus animales in cerebro ad influendum in nervos motores (§. 597), propterea quod influxus physicus probabilitate omni destituitur (§. 588). In hoc igitur systemate, cum ideo actio Dei in animam atque corpus sumatur, quod animam in corpus & corpus in animam agere non posse supponatur; absolum omnino est affirmare, per systema causarum occasionalium negari quod Deus in animam & corpus agere possit, quia anima & corpus physice influendo in se invicem agere nequeunt. *Quod erat unum.*

Porro insunt in Deo, quibus anima humana caret, ut adeo simpliciter de Deo negari non possint, quæ de anima negantur. Sane inest Deo potentia creatrix, quemadmodum in theologia naturali demonstraturi sumus, vi cujus non existenti seu in ideis ipsius contento actualitatem impartiri valet, quando voluerit. Constabit vero ibidem, nihil non esse possibile, quod in ideis divinis continetur, consequenter etiam quaslibet modificationes animarum & rerum materialium possibles esse. Ecquis ergo dubitare poterit, potentiam istam creatricem sufficere ad modificandas pro arbitrio creaturas jam existentes? Jam nemo non ultro fatetur, potentiæ creatricis divinæ nobis nihil inesse, ita ut ne minimo quidem pulvisculo non existenti actualitatem conferre valeamus. Quamobrem quod ob defectum potentiæ creatricis in anima de eadem negatur, idem de Deo quoque negandum esse, quia de anima negatur, perperam inferitur. Falsum itaque est ideo negandum esse, quod Deus in corpora agere possit, quia

quia sumitur animam physice influendo in corpus idem movere non posse. Quod erat alterum.

Propositionem hanc probe perpendi velim, propterea quod negantibus influxum physicum, adeoque & Occasionalistis, vulgo objici solet magna animorum contentione, quod simpliciter negent spiritum qua spiritum in corpus agere posse, atque adeo inde sequatur, nec Deum, qui sit spiritus, in corpora vel animas agere posse: unde deinceps magno numero congerunt consequentias molestas, quas negato influxu physico seu actione animæ in corpus, quæ sit physice influendo, tota religio christiana funditus evertatur & brutæ cuidam ac fatali necessitati subiciantur omnia. *Cartesianis*, qui primi influxum physicum animæ in corpus & corporis in animam in dubium vocarunt, & actionem physicam seu naturalem animæ in corpus ac corporis in animam impugnarunt, adeo evidens visum fuit posse Deo tribui, quæ animæ humanæ non insunt, & eorum in numerum referendam esse potentiam impertiendi actualitatem mere possibilibus, quorum nihil præexistit, ut de hoc dubio removendo ne cogitarint quidem, quod negata actione animæ in corpus physica neganda etiam sit actio Dei in corpus vel animam. Imo hanc difficultatem adeo nullam censuere ipsimet Theologi magno alias zelo præditi, quos inter *Patrum Jurium* in medium adducit *cel. Eulfingerus* in Dilucidat. philosoph. de Deo, anima & mundo §. 326, qui in Tractatu de Natura & Gratia expresse impossibile pronuntiat, ut corpus moveat corpus & motum suum illi communitet, nec minus incomprehensibile judicat, quod naturaliter spiritus agat in corpus, vel corpus in animam, & ex hac impossibilitate ac incomprehensibilitate infert summe necessarium esse, ut Deus producat & motus corporis, & operationes spirituum. Nimirum evidens visum fuit viris & Theologis, & philosophis, animæ, utpote potentia creatrice destitutæ, non posse competere actionem in corpus nisi physice influendo, at Deum, cum ista potentia gaudeat, citra transitum realitatis alicujus ex substantia sua in creaturam, hoc est, citra influxum physicum in corpus agere posse. Quæ adeo uno tempore difficultas nulla videtur, ea alio insuperabilis existimatur, quando scilicet passiones animæ influunt in assensum. Occurrent vero partim in inferioribus, partim in Theologia naturali, quæ huic difficultati apparenti amovendæ uberiolem lucem affudent. Equidem cum ostenderimus systema causarum occasionalium probabile non esse (§. 698), nobis perinde videri poterat, quibusnam consequentiis molestis systema causarum occasionalium oneretur, utpote eidem assensum nostrum minime præbentibus: postulat tamen æquitas, ut injuriam, quam nobis fieri nolumus, ab aliis quoque amoveamus, causam alienam eodem candore agentes, quo propriam agimus, qui veritatis non nisi amore ducimur.

§. 610.

Si animæ omnis adimitur vis activa & Deus in eadem producit omnes perceptiones ac appetitiones & averfationes; libertas voluntatis salva esse posse non videtur: quodsi vero Deus animæ vim tantummodo dirigit in percipiendo, vel si perceptione sensibilis ad præsentiam ideæ materialis producta ipsamet deinde agit & appetitiones suas elicit; per systema causarum occasionalium libertati nihil præjudicatur. Etenim si Deus in anima omnes producit perceptiones ac appetitiones & averfationes; anima in omnibus suis modificationibus sese habet mere passive, etiam in appetendo & averfando. Appetit scilicet, quia appetitio producitur, averfatura si produceretur averfatio, & e contrario averfatur, quia averfatio producitur, appetitura si produceretur appetitio, consequenter penes ipsam non est ut appetat vel averfetur. Neque sufficit, ut appetitiones, & averfationes a Deo ea lege producantur, qua producerentur ab anima, si sese ipsa libere determinaret ad appetendum vel averfandum: tum enim Deus equidem libere produceret appetitiones & averfationes, in anima vero eadem tantummodo liberæ apparerent, non forent. Quamobrem cum anima tunc demum dici possit libera, quando ex

An per
systema
causarum
occasio-
nalium
libertas
tollatur.

Wolfii Psychologia Rationalis.

Q9

pluri-

pluribus possibilibus sponte eligit quod ipsi placet, cum ad nullum eorum per essentiam determinata sit (§. 941 *Psychol. empir.*); si anima omni vi activa destituatur & Deus in eadem producat omnes perceptiones ac appetitiones & averfationes, quomodo libertas salva esse possit non apparet.

Quod erat primum.

Quodsi anima vi activa prædita, unde omnes ipsius actiones consequuntur, cum modus, quo appetitio vel averfatio nascitur ex perceptione præsentente, non pendeat a modo, quo perceptio in anima oritur, perinde quoque est sive sine directione Dei, sive per directionem Dei enata fuerit. Quamobrem quia libertas respicit modum, quo appetitio vel averfatio ex perceptione præsentente nascitur (§. 941 *Psychol. empir.*); quod Deus dirigat vim animæ in producendis ideis claris seu in intuitu ideæ universi nil quicquam obstat, quo minus libere perveniat ad suas volitiones & nolitiones. *Quod erat secundum.*

Idem eodem prorsus modo patet, si perceptione sensibilis ad præsentiam ideæ materialis in cerebro a Deo producta anima ipsamet vi propria appetitiones vel averfationes inde elicit, potentia agendi vi perceptionis a Deo productæ ad agendum excitata, cum quoad dependentiam appetitionum & averfationum a perceptione perinde sit, sive vis agendi animæ constanter insit, sive eidem demum a Deo excitata perceptione conferatur.

Quod erat tertium.

Quando *Faquelorus*, Theologus cordatus, iudicat in systemate causarum occasionalium libertatem esse meram illusionem, dubium non est quin supposuerit per idem omnem vim activam animæ adimi & eam in ens mere passivum transformari, quod a Deo modificetur. Etsi vero iudicium a veritate minime alienum videatur; non tamen propterea defensori systematis causarum occasionalium crassioris imputandum, quod libertatem neget, ut porro molestis consequentiis onerari possit, nisi aliunde constet eum libertatem tollere. Equis enim ignorat fieri posse, ut quis libertati adversum non agnoscat, quod eidem repugnat, quemadmodum ex adverso haud raro accidit, ut eidem contrariari existimetur, quod cum ea consistere posse palam est. Qui de libertate sentit, quemadmodum decet, non ideo in moralibus vel praxi vitæ admittit, quæ ex negata libertate consequuntur, si vel maxime in explicando commercio animæ ac corporis sumit, quæ cum eadem stare nequeunt, propterea quod modus perveniendi a perceptione ad decretum non pendet a modo, quo excitatur ista perceptio. Non nostram causam agimus, sed eorum, quorum sententiam parum probamus (§. 606 & seqq.), tum ut æqui simus erga alios, tum ut exemplo nostro doceamus alios, quomodo sese æquos erga alios præbere debeant: id quod universalis iustitiæ est, quam olim quidem inculcavit *Aristoteles*, hodie tamen insuper fere habent plerique. Ceterum si systema causarum occasionalium cum theoria superiori in gratiam reducitur, ab obiectione prorsus liberatur, quod libertatem tollat, ita ut in defensorem illius injurius foret, qui eadem ipsum onerare auderet. Quodsi vero anima vi perceptionis productæ ad agendum a Deo excitatur, cum sit meris facultatibus instructa, quæ excitatione opus habent, quoad libertatem systema causarum occasionalium coincidit cum systemate influxus physici, quale vulgo ab Aristorelico-Scholasticis explicatur. Etenim utrobique supponitur animam nudis facultatibus instructam esse, ad agendum vero excitari vi perceptionis sensibilis in organum sensorium agentis: quocumque igitur modo perceptio ista mutationi organi sensorii harmonica producat, actiones animæ deinceps eodem modo consequuntur. Si diversæ fuerint virorum doctorum opiniones, non inconsultum est eas inter se comparari, ut quantus sit consensus, quantus dissensus appareat, ne obijciamus aliis, quæ eodem jure sive eadem injuria nobis obijci poterant. Hinc enim multæ oriuntur turbæ veritati ac pendenti ab ea felicitati generis humani inimicæ.

§. 611.

Systema causarum occasionalium non in solo explicando commercio inter mentem & corpus subsistit, sed ad communicationes quoque motuum in actionibus corporum explicandis extenditur. Neque id systemati huic proprium est, cum etiam cetera ad has transferantur. Quamobrem accidit ut Auctores in expendendis systematis explicandi commercium animæ ac corporis, hoc est, actiones mutuas corporis atque animæ in se invicem, ad ea etiam descendant, quæ ad corporum in se invicem actionem spectant. Enimvero cum nos aliquando, si Deo ita visum fuerit, in Phisicis de iis simus acturi, quæ actiones corporum in se invicem concernunt; plura in præsentem non addimus.

Cur non plura de systemate causarum occasionalium dicantur?

CAPUT IV.

De Harmonia præstabilita.

§. 612.

Systema harmoniæ præstabilitæ dicitur, quo commercium animæ & corporis explicatur per seriem perceptionum atque appetitionum in anima & seriem motuum in corpore, quæ per naturam animæ ac corporis harmoniæ sunt, seu consentiunt.

Definitio systematis harmoniæ præstabilitæ.

Systema hoc invenit *Leibnizius* & in Diario Eruditorum Parisino An. 1695. p. 444 & seqq. & p. 456 & seqq. primum publice proposuit. Objectiones in eodem Diario eodem adhuc anno p. 639 & seqq. contra id proposuit *Foucherius*, Canonicus Divinionensis, ad quas respondit *Leibnizius* An. 1696. p. 255. & 259. Postea *Belinus* in Dictionario Critico-artic. *Rorarius* dubia sua contra idem systema proposuit, quæ *Leibnizius* in alio Diario, quod sub titulo: *l'Histoire des Ouvrages des Sçavans* An. 1698. prodiit, mense Julii removit. Prodiit post mortem *Leibnizii* liber sub titulo: *Recueil de diverses pieces sur la philosophie &c.* par Mrs. *Leibnitz*, *Clarke*, *Newton*, in quo Tom. 2. p. 389 & seqq. eadem objectiones *Beliane* in secunda Dictionarii editione auctiores propositæ sub incudem a *Leibnizio* revocantur. Ex intervallo *Leibnizianum* systema impugnavit *Franciscus Lamy* in libro, cui titulus: *de la connoissance de soy meme* Tract. 2. p. 225, systematis causarum occasionalium defensor, utpote strenuus *Cartesii* sectator: cui respondit *Leibnizius* in Diario eruditorum Parisino, quod in Batavia receditur, An. 1709. Successere deinde objectiones aliarum *Tourmemini*, *Newtoni*, *Clarkii*, tandemque *Stablii*. Post fata *Leibnizii* An. 1720 systema *Leibnizianum* de commercio animæ & corporis systemati meo metaphisico, quod idiomate patrio sub titulo: *Vernünfftige Gedancken von Gott, der Welt und der Seele des Menschen, auch allen Dingen überhaupt*, prodiit, ita intertextui, ut iudicibus viris doctis in eodem natum videretur & facilius jam intelligeretur. Mox vero *Bülfingerus* A. 1723 in Commentatione hypothetica de Harmonia animi & corporis humani maxime præstabilita causam hanc prolixè & vulgariter dixit, expensis quoque objectionibus singulis ab Auctoribus modo commemoratis in medium adductis: quorum auctoritate audaciores facti, qui inimico in me erant animo, harmoniam præstabilitam tanquam impiam traduxerunt, ut ne deesset criminandi materia argumento ab invidia ducto quoad singulas ejus partes alibi relatas (§. 1050. Log.) philosophiam meam impugnaturis. Nostrum jam erit idem systema eodem modo expendere, quo systemata antecedentia ad trutinam rationis appendimus. Cum vero simus ab omni altercandi studio alieni & bona causa dudum triumphaverit; controversias non aliter attingemus, nisi quatenus docentis muneri non repugnant.

§. 613.

Quomodo perceptiones & appetitiones producuntur in anima juxta systema harmoniæ præstabilitæ.

In systemate harmoniæ præstabilitæ anima vi sibi propria producit omnes suas perceptiones & appetitiones continua serie. Nimirum anima vi sibi essentiali (§. 66) & naturali (§. 67), continuo producit ideam totius universi (§. 190), etiam in somno (§. 191), quæ easdem prorsus mutationes subit, quas mundus adspectabilis subit (§. 192). Quoniam tamen impossibile est ut integram simul intueatur (§. 194), adeoque clare percipiat singula in eodem contenta (§. 193), ut eorum sibi sit conscia (§. 31 *Psychol. empir.*), consequenter appericiat (§. 25 *Psychol. empir.*), & hinc certas observare tenetur leges (§. 217); lex vero sensationum essentialis animæ continet determinaciones (§. 78), & lex imaginationis rationem aliquam in lege sensationis habere debet (§. 223): ideo anima in appericiendo per essentiam suam sequitur legem sensationis & legem imaginationis. Mutantur perceptiones claræ, adeoque intuitus ideæ universi (§. 193), consequenter apperceptio ejusdem finita, qualis in animam cadit (§. 264), per appetitionem & averfationem (§. 495. 496). Quamobrem cum anima per essentiam & naturam suam bonum appetat, malum averfetur (§. 520); in mutandis perceptionibus claris per naturam & essentiam suam sequitur legem appetitus & averfationis (§. 904. 907 *Psychol. empir.*). Atque adeo clarissime patet animam in systemate harmoniæ præstabilitæ ipsammet producere omnes suas perceptiones & appetitiones.

Propositio hæc theoriæ superiori satis consona. Etenim anima vim quandam habet continuo producendi ideam totius universi. Totum vero universum quoad statum præsentem, nedum quoad omnes præteritos & futuros infinita involvit, quæ in ista idea singula clare repræsentari non possunt. Unde apperceptio, consequenter series perceptionum clararum, talis esse debet, qualis convenit enti finito. Certus adeo modus appericiendi ideam universi eamque mutandi animæ essentialis esse debet. Non autem alius is esse potest, quam quem experientia magistra docet. Quamobrem perceptiones claræ tales esse debent, ut conveniant mutationibus in corpore aliquo organico per impressiones ab objectis, quæ clare percipiuntur, factis, & per appetitiones ita variari debent, quomodo variantur mutationes in corpore ob eum in universo situm mutatum. Cum istiusmodi intuitus ideæ universi possibilis sit; in ejus possibilitate essentia animæ consistit. Nimirum anima istiusmodi possibilis, quia talis intuitus ideæ universi, seu hoc modo variabilis apperceptio ejusdem, aut quod perinde est, istiusmodi perceptionum clararum series possibilis. Systema igitur harmoniæ præstabilitæ theoriæ superiori nihil superaddit, nisi quod per ipsum definiatur, vim animæ non dirigi a principio externo, quemadmodum in systemate influxus physici (§. 569), & causarum occasionalium fieri debet (§. 598); sed ipsammet animam eandem dirigere, ita ut sit totius perceptionis, quam habet, causa sufficiens.

§. 614.

An existentia mundi materialis ad ejus repræsentationem

Quoniam in systemate harmoniæ præstabilitæ anima vi propria producit omnes perceptiones & appetitiones independentem ab omni principio externo; præsentia idearum materialium in cerebro ad eas producendas nihil prorsus confert, adeoque *perceptiones & appetitiones in anima eodem, quo nunc, modo consequerentur, etiamsi corpus non existeret; consequenter etiam anima eodem, quo nunc, modo sibi repræsentaret hoc universum, etiamsi mundus adspectabilis non existeret.*

Idealistæ

Idealistæ hoc perspicientes & de distincte explicando commercio animæ & corporis, imo in genere & de distincta explicatione actionis corporum in se invicem ac corporis in animam, & animæ in corpus desperantes, ideo negarunt mundum adspectabilem, quem anima sibi repræsentat, existere. Quemadmodum vero in omni errore inest aliquid veri, ut ideo sæpe error viam ad veritatem sternat; ita quoque hypothesis Idealistarum quidpiam veri habet, hoc nempe supposito quod influxus physicus nullus sit. *Cartesius*, qui perceptiones rerum sensibilium a voluntate Numinis derivavit, similiter agnovit, Deum animam ita modificare posse, ut mundum adspectabilem eodem, quo nunc, modo sibi repræsentet, utve is extra animam non existat, quemadmodum ex Meditationibus ipsius intelligitur, in quibus de existentia corporum dubitat, eorumque existentia ex notione veritatis divinæ demonstrare conatur. In ipsius tamen systemate moraliter necessarius est ad perceptiones animæ, propterea quod Deus non producit in anima perceptionem nisi ad præsentiam ideæ materialis in cerebro secundum concursum suum ordinarium, de quo hic sermo est. At in systemate harmoniæ præstabilitæ nullo modo necessarium est, ut mundus adspectabilis actu existat, si quidem anima eo, quo nunc, modo eundem sibi repræsentare debet.

*in anima
sit neces-
saria.*

§. 615.

In systemate harmoniæ præstabilitæ vi mechanisimi corporis ex ideis materialibus sensibilium nascuntur motus volitionibus & appetitionibus animæ respondentibus citra ullam determinationem extrinsecam immediatam. Quoniam in anima omnes mutationes a sensatione originem ducunt (§. 64), si objectum appetibile seu sui præsens non fuerit, idea ejus vi cujusdam ideæ sensualis per legem imaginationis produci debet (§. 117 *Psychol. empir.*). Quoniam vero non appetimus nisi quod bonum videtur, nec averfamur, nisi quod videtur malum; necesse porro est ut vel vi imaginationis & memoriæ, vel vi operationum intellectus, prout vel sensitiva (§. 580. 582 *Psychol. empir.*), vel rationalis fuerit appetitio aut averfatio (§. 880. 881 *Psychol. empir.*); objectum nobis repræsentetur vel bonum, vel malum, & hinc appetitioni, vel averfationi convenientes motus corporis aut organorum ipsius discernantur (§. 486). Jam ex ideis materialibus sensibilium in cerebro, quæ ab impressionibus a sensibilibus in organa sensoria factis pendent (§. 112), nascuntur ideæ materiales phantasmatis (§. 231 & seqq.), seu ideæ vi imaginationis productæ (§. 93 *Psychol. empir.*), adeoque idea materialis objecti appetibilis ex motu naturaliter in cerebro existente vi mechanisimi cerebri secundum motus regulas nascitur. Jam quæcunque perceptiones ad hoc requirantur, ut objectum repræsentetur tanquam bonum vel malum, cum vel ab operationibus imaginationis pendent, vel operationibus intellectus debeantur; singulis phantasmatis (§. 206), seu ideis vi imaginationis productis (§. 93 *Psychol. empir.*), singulis itidem intellectus operationibus ideæ materiales in cerebro (§. 416), consequenter motus in corpore (§. 112), imo ipsi attentioni continuus ideam materiale in cerebro producendi (§. 374), vel organum sensorium immotum conservandi conatus respondent. Quamobrem qui appetitioni & averfationi ex istis perceptionibus, quibus objectum vel ut bonum, vel ut malum repræsentatur, enatæ respondent motus corporis & organorum ipsius (§. 501. 502), ex aliis motibus in cerebro existentibus nascuntur, adeoque naturaliter.

*Motuum
volunta-
riorum
mechani-
ca pro-
ductio.*

Quoniam

Quoniam itaque ad hoc, ut isti motus nascantur, nullo principio externo opus est, quale in systemate influxus physici supponitur vis animæ in spiritus animales influens (§. 567. 571), in systemate causarum occasionalium omnipotentia divina seu potentia Dei infinita (§. 597); citra determinationem ullam extrinsecam motus voluntarii in corpore per mechanismum corporis ex aliis motibus in eodem naturaliter præexistentibus oriuntur.

Quodsi quis theoriam superiorem de anima familiarem experitur, ut sibi probe conscius sit modi, quo in anima ex perceptione præexistente nascuntur aliæ una cum appetitionibus atque averfationibus, & quomodo nullius nobis in anima conscii simus mutationis, cui non in corpore respondeat motus quidam specificæ talis, serie modificationum animæ seriei motuum in cerebro continua; eidem plana & obvia erunt, quæ in propositione præsentate proferuntur, ut nihil superfit quod obscurum videri queat. Et si autem theoria superior plurimum lucis affundat systemati harmoniæ præstabilitæ, vi tamen eorum, quæ de præcedentibus systematis a nobis dicta sunt, ab eodem prorsus independens est, nec cum eo necessario connectitur. Imo attentione sufficiente usus facile perspicit, ex motu in cerebro præexistente non nisi probabiliter inferri motum spirituum animalium in nervos motorios influentium, cum demonstrari non possit, seu distincte explicari nequeat, quomodo vi motus præexistentis directio spirituum animalium ad influxum in nervos motorios necessaria prodeat, consequenter etiam non nisi probabiliter porro inferitur, directionem istam fieri citra determinationem extrinsecam immediatam. Dico immediatam, ne quis objiciat faciliter determinationem adesse extrinsecam, quatenus motus iste, unde directio pendet, derivatur ex idea materiali sensibilis cujusdam, quæ impressioni ab eodem in organon factæ deberetur.

§. 616.

Corporis ab anima independentia quoad motus voluntarios.

Quoniam motus volitionibus animæ respondentes in systemate harmoniæ præstabilitæ vi mechanismi corporis ex motibus ab impressionibus in organa sensoria factis citra ullam determinationem extrinsecam ab anima pendentem consequuntur (§. 615); eodem quo nunc modo adhuc consequerentur, etiamsi anima non existeret, nisi quod nobis eorundem minime conscii essemus.

Agnovere Materialistæ motus, quos voluntarios appellamus, vi solius mechanismi consequi ex motibus in cerebro præexistentibus; ast perperam inde intulerunt nullam existere animam, sed quæ ad animam referimus, esse meros motus in cerebro productos, propterea quod falso sibi persuasere, materiam subtilem sibi sui aliarumque rerum per impressiones in organa sensoria factas conscientiam esse posse, quemadmodum supra luculenter ostendimus (§. 44). Quoniam in hypothesi causarum occasionalium ea omnia subsistunt, quæ in superioribus de motibus in cerebro cum perceptionibus & appetitionibus ac averfationibus animæ consentientibus luculenter ostendimus, nec spiritibus animalibus motum ex præexistentibus motibus aliis in cerebro habentibus non nisi directio per concursum Dei obtingit, qua ipsis opus est ut in nervos motorios decretis animæ convenienter influant (§. 597); ideo nec in systemate causarum occasionalium absolute impossibile est, ut Deus ita dirigat spiritus animales ad influendum in nervos motorios, quo nunc ad decretum animæ eisdem dirigit, etiamsi anima nulla esset, quæ motus istos decerneret, ut in hoc quoque systemate anima non existente motuum illorum nobis minime conscii existeremus.

§. 617.

Quale corpus possibile supponat harmonia præstabilita.

In systemate igitur harmoniæ præstabilitæ supponitur possibile esse corpus, in quo series quedam motuum per impressiones objectorum externorum in organa sensoria conservari potest, ut singuli continuo consentiant singulis perceptionibus atque appetitionibus & averfationibus animæ, eodem prorsus ordine sese invicem consequentes, quo animæ modificationes sese invicem excipiunt.

Quale esse debeat hoc corpus, ex iis intelligitur, quæ in theoria superiori de motibus in cerebro cum singulis modificationibus animæ consentientibus dicta sunt. Quidam adhuc deside-

desideretur, quo minus a posteriori demonstrari possit corporis istiusmodi possibilitas, paulo ante observavimus (nos. §. 615). A priori eam demonstrare nemo potest, nisi qui motus istos & unius ex altero præexistente existentiam distinctissime exponere valet: id quod propter mechanismum cerebri nobis ignotum, nec facile detegendum, nemo audere debet. Si quis impossibilitatem corporis istiusmodi demonstrare valeret; is systema harmoniæ præstabilitæ refutasset: probabilitas vero propter theoriam superiorem propendet in affirmativam. *Belius* verebatur concessa possibilitate sapientiam Dei nimis extolli & ad impossibilia extendi: enimvero quamdiu impossibilitas nulla ratione probabili nititur, metus iste vanus est. Sapientia Dei major utique, quam ut intra rationis nostræ admodum finitæ arctos cancellos coerceatur. Quamobrem majore in sapientiam Dei immensam fiducia istiusmodi corpus Deo non impossibile pronuntiavit *Jaqueletus*, Theologus eximius, quod singula animæ decreta libera vi solius mechanismi exequatur, ita ut corpus v. gr. eodem præcise momento moveat pedes, vel brachium, quo anima vult corpus progredi, vel manu quid apprehendi. Paradoxon, non nego, nobis videtur corpus, tanto artificio esse constructum; sed id quidem inde est, quod simile quid nos vidisse nobis conscii non sumus. Hinc vero adversus possibilitatem ipsius nihil concluditur.

§. 618.

Ex serie motuum in corpore ratio reddi potest, cur perceptiones & appetitiones in anima jam oriantur, & cur tales potius sint, quam aliæ: & vicissim ex serie perceptionum & appetitionum in anima reddi potest ratio, cur jam in corpore oriantur motus, & cur tales potius, quam alii. Etenim in anima datur series perceptionum & appetitionum (§. 612), vi propria productarum (§. 613), citra ullam realem animæ a corpore dependentiam (§. 614), & in corpore datur series quædam motuum (§. 612), vi mechanismi ex se invicem nascentium & ab impressionibus in organa sensoria a sensibilibus factis pendentium (§. 615), citra ullam dependentiam realem corporis ab anima (§. 616). Quoniam earum una alteri constanter consentit (§. 612); nulla in anima datur perceptio vel appetitio, quin aliquis ipsi in serie motuum respondeat motus, nec vicissim aliquis in serie motuum datur motus, quin eidem in serie perceptionum & appetitionum aliqua respondeat perceptio & appetitio, utur nulla supponatur animæ ac corporis in se invicem actio. Atque adeo per naturam & essentiam animæ & corporis intelligitur, cur perceptiones & appetitiones in anima & motus quidam in corpore eodem tempore contingant, consequenter in anima & corpore continetur ratio sufficiens continuitatis temporis, quo perceptiones & appetitiones in anima & utrisque consentientes motus in corpore contingunt (§. 56 *Ontol.*). Ex modificationibus adeo animæ ratio reddi potest motuum in corpore & ex motibus in corpore modificationum animæ, scilicet cur dato hoc in corpore motu detur jam hæc in anima perceptio vel appetitio, & vicissim cur data hac in anima perceptione vel appetitione detur jam hic in corpore motus (§. 42 *Cosmol.*).

Quomodo per harmoniã præstabilitã harmonia animæ & corporis subsistat.

Jam cum perceptionibus singulis, sive ideæ sensuales fuerint (§. 114), sive phantasmata (§. 206), singulæ respondeant ideæ materiales, ita ut talis sit idea sensualis, vel phantasma tale, quia talis est idea materialis (§. 118), adeoque talis in cerebro motus (§. 112), & idem quoque obrineat in motibus, qui operationibus mentis respondent (§. 416); ex per-

ex perceptione in serie perceptionum ratio reddi potest cur talis jam sit in motuum serie motus, & vicissim ex motu in serie motuum præsentem, cur talis jam sit in serie perceptionum perceptio. Et quia motus, quos appetit anima, in eadem repræsentantur (§. 929 *Psychol. empir.*), & per has adeo perceptiones appetitiones specificantur; ex motibus in serie motuum reddi potest ratio, cur talis jam sit in serie perceptionum & appetitionum appetitio, & vicissim ex appetitione in serie perceptionum atque appetitionum ratio dari potest, cur talis jam sit in corpore motus: quemadmodum de duabus substantiis harmonice modificatis citra influxum realem unius in alteram jam alibi generaliter demonstravimus (§. 43 *Cosmol.*). Patet adeo ex serie motuum in corpore non minus rationem reddi posse, cur hæc jam detur in anima perceptio vel appetitio, quam cur talis potius sit, quam non sit, & ex serie perceptionum atque appetitionum non minus reddi posse rationem, cur hic jam detur in serie motuum harmonicorum motus, quam cur talis potius sit, quam alius

Ut hæc clarissime intelligantur, plurimum conducit ea perpendere, quæ de continuitate modificationum animæ evicta fuere in theoria superiore & quomodo vi eiusdem theoriæ nulla fiat in anima modificatio, cui non aliquis in cerebro respondeat motus isque specificè talis, & ea quidem differentia, ut ideæ sensuali respondeat motus in cerebro a motu dependens, quem organo sensorio sensibile impressit (§. 112); phantasmati autem motus ex alio in cerebro præexistente enatus (*per demonstrata in §. 229*) & appetitioni denique motus, unde pendet motus alicujus organi corporis vel totius corporis (§. 501).

§. 619.

Quomodo eorum que in anima sunt ratio reddatur ex corporis mutationibus, & mutationum in corpore ex iis, que in anima accidunt.

Quoniam ideæ materiales, quibus respondent sensuales, pendent ab impressionibus a sensibilibus in organa sensoria factis (§. 111. 112), & motus voluntarii, qui respondent appetitionibus animæ, a motibus fluidi nervei in nervos motorios influentis, quibus illi producuntur, quemadmodum in Physicis ostenderetur; nobis vero actionis sensibilibus in organa & motuum voluntariorum conscii sumus quemadmodum unusquisque in seipso experitur: *ex mutationibus in organis sensoriiis contingentibus reddi solet ratio, cur jam has potius, quam alias habeamus ideas sensuales, & ex appetitionibus animæ, cur hi jam potius contingant motus voluntarii, quam alii.*

Propositionem hanc addimus præcedenti, ne præcedens videatur amplior, quam fert experientia. Quod si motuum, qui fiunt in cerebro, nobis eodem modo conscii effemus, quo mutationes in organis sensoriiis, ac motus voluntarios percipimus; nihil nobis dubii occurrere posset. Imo si motuum in cerebro distinctas notiones haberemus, quemadmodum mutationum, quæ in oculo accidunt, visibili in eundem radiante; clarissime quoque perspiceremus, quomodo inde ratio reddi possit, cur tales jam sint perceptiones quoad singula, quorum ratio experitur. Et tum demum constaret, quomodo corpus sit interpret animæ, nec quicquam ea in re obscuritatis nobis superesset.

§. 620.

An per harmoniã præstabilitã commercium

Quia ex systemate harmoniæ præstabilitæ per naturam animæ ac corporis intelligitur, cur ideis materialibus in cerebro tales perceptiones in anima, & appetitionibus animæ tales motus voluntarii in corpore coexistant (§. 618), atque adeo per eandem intelligitur dependentia animæ a corpore

corpore quoad specificationem perceptionum & continuitatem temporis, quo cum mutationibus in organis sensoriis contingunt, & corporis ab anima quoad specificationem motuum voluntariorum & continuitatem temporis, quo cum volitionibus contingunt (§. 56 Ontol.); in *systemate harmoniæ præstabilite commercium inter animam & corpus intercedens per ipsam animæ & corporis naturam intelligibili modo explicatur.*

cū animæ & corporis intelligibili modo explicatur.

Atque hæc est prærogativa systematis harmoniæ præstabilite præ ceteris. Etenim in systemate influxus physici sumuntur, quorum nullam habemus notionem, ut inde explicemus commercium inter animam atque corpus intercedens (§. 573). In systemate causarum occasionalium recurritur ad potentiam Dei infinitam, ut reddatur ratio eorum, quæ in natura rerum occurrunt. Utrumque in philosophia alias improbat, quæ non fert ut in numerum causarum naturalium referantur qualitates occultæ & neglectis causis secundis ad causam primam provocetur, quando effectuum naturalium quærentur causæ. Ceterum per propositionem præsentem redarguitur illorum error, qui sibi persuadent, quasi harmonia præstabilita sit terminus inanis, & quæ eodem jure in numerum qualitatum occultarum referri mereatur, quo odium naturale plantarum in Physica scholasticorum in eundem referri solet. Qui vero ita sentiunt, non satis intelligere videntur, quid sit harmonia præstabilita, neque intelligunt, quæ de nexu substantiarum citra influxum realem in mutationibus suis harmonicarum in genere demonstravimus (§. 41. 42. 43 Cosmol.). Redarguitur non minus per propositionem præsentem error eorum, qui contendunt, in systemate harmoniæ præstabilite non minus ad voluntatem Numinis provocari, quam in systemate causarum occasionalium. Qui enim ita sentiunt, denuo non satis intelligere videntur, quid sit harmonia præstabilita, præstabilitione non rite intellecta, quam paulo post distinctius exposituri sumus: quo facto dilucide constabit, quanta sit hac in parte inter systema causarum occasionalium & systema harmoniæ præstabilite differentia, & in hac voluntati divinæ non esse locum, nisi quatenus ad causam primam tandem deveniendum, ubi sufficiens eorum, quæ in universo dantur, ratio desideratur. Etenim ob omnimodam creaturarum a Deo dependentiam, quam in Theologia naturali declaraturi sumus, fieri non potest quin tandem ad Deum perveniatur.

§. 621.

In systemate harmoniæ præstabilite ideæ sensuales ideis materialibus ita coexistunt, ac si corpus in animam influeret, seu vi sua illas produceret, & visissim motus voluntarii in corpore ita coexistunt volitionibus animæ, ac si anima in corpus influeret, seu vi sua motum corporis produceret. Etenim juxta systema harmoniæ præstabilite datur series quædam perceptionum & appetitionum in anima (§. 612) vi ipsi propria productarum (§. 613), & series quædam motuum in corpore (§. 612) vi mechanisimi in eodem productorum (§. 615), & in serie motuum semper datur aliquis motus, qui consentit perceptioni & appetitioni in anima præsentem (§. 612). Præsens igitur perceptio datur in anima, quando in corpore præsens est hic motus, seu idea materialis in cerebro (§. 112). Enimvero si corpus physice influit in animam, idea materialis in cerebro producit ideam sensibilis, unde illa ortum trahit (§. 566), vel stante theoria superiori de anima vis animæ determinatur vi corporis ad legem sensationum in intuenda idea universi observandam (§. 569), adeoque perceptio præsens datur in anima, quando in corpore præsens est idea materialis in cerebro. In systemate igitur harmoniæ præstabilite ideæ sensuales ideis materialibus ita coexistunt, ac si corpus in animam influeret, seu vi sua illas produceret. *Quod erat unum.*

Æquipollentia systematum influxus & harmoniæ præstabilite.

Wolfii Psychologia Rationalis.

R r

Simili-

Similiter quoniam in seriem motuum semper respondet aliquis motus appetitioni animæ præsentis (§. 612), nempe motus spirituum animalium in nervos motorios influentium & hinc pendens motus voluntarius organi corporis vel corporis totius. In corpore igitur præsens datur motus, quando in anima præsens est hæc appetitio. Enimvero si anima physice influit in corpus, motum organi corporis, quem vult, producit vi sua (§. 566), seu stante conservatione virium vivarum, fluidum nerveum aut spiritus animales in motu jam constitutos tantummodo dirigit ad influendum per nervos motorios in musculos, quibus motus in corpore ab anima intentus perficitur (§. 571). Denuo igitur præsens datur in corpore motus, quando in anima præsens est hæc appetitio. Quare in systemate harmoniæ præstabilitæ motus voluntarii in corpore ita coexistunt volitionibus animæ, ac si anima in corpus influeret, seu vi sua motum corporis produceret. *Quod erat alterum.*

Abunde itaque perspicitur, quod in omni systemate explicandi commercium inter mentem ac corpus supponendum esse supra evicimus, scilicet perceptiones rerum sensibilibus in anima & motus voluntarios in corpore eodem prorsus modo oriri, ac si anima & corpus in se mutuo influerent (§. 537), in systemate quoque harmoniæ præstabilitæ supponi: huic enim supposito convenienter concipiuntur series perceptionum & appetitionum in anima & series motuum in corpore harmoniæ. Rationes vero, cur stante hac systematum influxus physici & harmoniæ præstabilitæ æquipollentia posterius priori præferatur, patent ex iis, quæ supra (not. §. 602) ad æquipollentiam systematum influxus & causarum occasionalium annotavimus, & ex infra dicendis magis patebunt.

§. 622.

An in systemate harmoniæ præstabilitæ omnia fiant naturaliter.

In systemate harmoniæ præstabilitæ omnia fiant naturaliter. In systemate enim harmoniæ præstabilitæ anima vi sibi propria producit omnes suas perceptiones & appetitiones (§. 613). Quamobrem cum in anima non datur nisi vis unica, qua omnes ejus actiones producuntur (§. 57. 60), vis nempe repræsentativa universi (§. 63); anima perceptiones & appetitiones omnes vi hac universi repræsentativa producit, adeoque cum nihil sit sine ratione sufficiente cur potius sit quam non sit (§. 70 *Ontol.*), omnes istæ perceptiones & appetitiones in vi universi repræsentativa rationem sufficientem habent, consequenter naturaliter fiunt (§. 69). Similiter vi mechanisimi corporis adeoque per structuram ejusdem, secundum regulas motus (§. 75 *Cosmol.*) ex ideis materialibus, consequenter motibus præexistentibus (§. 112), nascuntur motus volitionibus & appetitionibus animæ respondentes (§. 615). Fiunt igitur & ipsi naturaliter (§. 513 *Cosmol.*). Quoniam itaque in systemate explicandi commercium inter mentem atque corpus non habetur ratio nisi coexistentiæ perceptionum & appetitionum in anima & motuum in corpore (§. 949. 955. 962 *Psychol. empir.*); in systemate harmoniæ præstabilitæ omnia fiunt naturaliter.

Atque hoc potissimum intendit *Leibnizius*, cum non contentus systemate causarum occasionalium de novo systemate cogitaret: neque enim ipsi sufficiebat sumi a *Carteseo* in explicanda harmonia corporis & animæ quod frustra recurratur ad causas secundas, adeoque deveniendum tandem sit ad causam primam Deum, sed hoc probandum esse merito urgebat.

Nimi-

Nimirum cum vi principii rationis sufficientis phænomena naturæ in ipsis creaturis rationem sufficientem habere debeant; commercium quoque inter mentem & corpus in natura & essentia animæ atque corporis talem habere debere videbatur. Quamobrem cum systema harmoniæ præstabilitæ hac in parte satisfaciat, idem systemati causarum occasionalium prætulit.

§. 623.

Quoniam miraculum non est, quod fit naturaliter (§. 509. 510 *Cosmol.*), An in
in systemate autem harmoniæ præstabilitæ omnia naturaliter fiunt (§. 622); harmonia præ-
in systemate harmoniæ præstabilitæ nihil fit per miraculum. stabilita
perpetua
fiant mi-
racula.

Cum *Leibnizius* Occasionalistis objecisset, quod in systemate suo perpetua admittant miracula, ac ideo ipsum rejecisset; non defuere nonnulli, exi a systemate causarum occasionalium non minus alieni, quam ab harmonia præstabilita, qui inde ansam arripuerunt objectionem eandem in *Leibnizium* retorquendi, sed re non satis perpenſa, præsertim cum in eorum numero essent qui per indignationem hoc facerent. Plures deinde alii, qui echo aliorum esse solent, ipsam hanc objectionem sæpius repetivere: at numerus clamantium nullum addit pondus. Vilius autem fuit miraculum, propterea quod corpus in moribus suis animæ modificationibus harmonicis, quale in systemate harmoniæ præstabilitæ supponitur (§. 617), incomprehensibile ipsis visum: quemadmodum & *Balio* accidit, qui ideo verebarur, ne forsitan sapientia divina ad impossibilia usque extendatur. Equis vero non videt perperam miraculum appellari, quod nobis incomprehensibile videtur? Equidem non ignoro *Spinoſa* in *Tract. Theologico-Polit.* cap. 6. pag. 67 non invito miraculum appellari, quod ob ignorantiam causarum incomprehensibile: nemoramen pius notionem ejus probat, quam sibi de miraculo fingere debet ob fatalem omnium rerum necessitatem ex parte ipsius Dei assertam. Qui Deo in creando & agendo in creaturas omnem adimit libertatem, quemadmodum *Spinoſa* impie facit; is utique miraculum vero sensu nullum admittere potest, quippe quod ab ista libertate pendet, quemadmodum ex Theologia naturali clarissime percipietur. Enimvero qui cum *Spinoſa* sentiunt, cum iis nobis nihil jam est negotii.

§. 624.

Deus harmoniam præstabilivit, quatenus animæ junxit corpus, in quo exi
fiere potest series motuum perceptionibus & appetitionibus animæ consentientiam, Quomo-
& eum fecit rerum materialium nexum, ut motus isti ad actam perducantur per do bar-
continuas in organa sensoria impressiones extrinsecus factas. Anima enim vi propria monia
producit omnes, quas successive habet, perceptiones & appetitiones anima
(§. 613), eodem prorsus modo, quo nunc sese invicem excipiunt, consecuturas, ac corpo-
etiamsi mundus hic adspectabilis, consequenter corpus eidem ris præ-
junctum, non existeret (§. 614). Est vero corpus aliquod possibile, in stabili-
quo series quadam motuum per impressiones externas in organa sensoria ra
conservari potest, qui singuli perceptionibus singulis & appetitionibus
animæ constanter consentiunt (§. 617). Hoc igitur corpus Deus animæ
junxit, utque morus in eodem eo ordine se invicem actu consequantur,
quo animæ modificationes sese excipiunt, nexum rerum materialium ta-
lem effecit, qualem requirunt externæ in organa sensoria impressiones,
quibus motuum series conservatur. Hoc pacto Deus in systemate harmoni-
æ præstabilitæ effecit, ut per essentiam & naturam animæ atque corporis
totiusque mundi materialis harmonia animæ & corporis subsistat (§. 539),
consequenter harmoniam præstabilivit.

Atque ita demum intelligitur, quid sibi velit harmoniæ præstabilitio. Est nempe actus Dei, quo effecit ut harmonia animæ & corporis subsistat citra influxum realem unius substantiæ in alteram per ipsam utriusque essentiam atque naturam. Præstabilitio hæc alle-

R r 2.

gatur

gatur tanquam ratio tantummodo in generalibus, ubi causæ primæ locus est; minime autem in specialibus, ubi reddenda ratio est, cur v. gr. tibi leonem repræsentantes, dum radii luminis inde in oculum illabuntur & motus nervi optici fibrillis impressus ad cerebrum usque propagatur (§. 111). Atque hoc conveniens est rectæ philosophandi methodo, qua nonnisi in generalibus ad causam primam provocatur, specialia vero phænomena per causas secundas explicantur. Unde intelligitur falli totos, qui sibi persuadent harmoniam præstabilitam esse terminum technicum, neque adeo eam posse allegari tanquam rationem commercii animæ ac corporis. Etenim harmonia animæ & corporis, qua denotatur consensus perceptionum atque appetitionum animæ & motuum corporis explicabilitas (§. 539), terminus technicus est: est harmoniæ istius præstabilitiõ, qua Deus per naturam animæ & corporis atque universi hujus adspectabilis exequitur, quod per essentias eorum possibile erat, ratio utique illius consensus est.

§. 625.

*Spuria
præsta-
bilitatiõis
notio.*

Quoniam anima talem habens seriem perceptionum & appetitionum possibilis intelligitur, etiamsi nullum possibile supponatur corpus, in quo series motuum harmonicorum datur (§. 613. 614), & corpus talem habens seriem motuum possibile supponitur, etiamsi nulla supponatur anima, in qua series perceptionum atque appetitionum harmonicarum datur (§. 615. 616); *harmonia præstabilita a Deo non fuit, dum seriem perceptionum atque appetitionum ita constituit, ut seriei motuum, quæ antecederent ad illam tanquam possibilis sumitur, consentiat.*

Perversam hanc præstabilitionis notionem habent, qui harmoniam præstabilitam libertati adversam pronuntiant. Sumunt nimirum in hoc systemate supponi, quod in mundo omnia fiant mechanice & ab hoc mechanismo etiam pendeant motus corporis nostri, quos voluntarios dicere solemus; Deum vero animæ tales infudisse facultates, quibus producantur tales perceptiones & appetitiones, ut perpetuus sit hæc inter & istos consensus, sicque animæ perceptiones & appetitiones aptasse ad motus corporum necessarios. Unde animam inepte comparant cum cane ab auriga currui alligato, qui una cum curru progredi tenetur, quo hic trahitur. Neque enim corpus effectum est juxta seriem perceptionum & appetitionum animæ, neque anima juxta seriem motuum corporis: sed utraque substantia in se possibilis intelligitur citra relationem ad alteram. Quando in Theologia naturali originem essentiarum explicaverimus & communes circa eam errores detexerimus: omnis profus evanescet obscuritas, quæ adhuc superesse potest.

§. 626.

*Necessa-
rius nex-
us inter
harmo-
niã præ-
stabilitã
& exi-
stentiam
Dei.*

Harmonia præstabilita dari nequit, nisi detur Deus omniscius, sapientissimus, liberrimus, potentissimus, creator & gubernator rerum omnium. Etenim in hypothesi harmoniæ præstabilitæ existit anima, quæ vi propria producit omnes perceptiones & appetitiones (§. 613), & eodem profus, quo nunc, ordine easdem produceret, etiamsi mundus hic adspectabilis & corpus adeo ipsi in motibus suis harmonicum non existeret (§. 614). Anima igitur existere potest, etiamsi corpus in motibus suis harmonicum nullum existat, nec existat mundus adspectabilis. Coexistit tamen eidem corpus, quod, cum in eo motus harmonici per impressiones a corporibus aliis extrinsecus in organa sensoria factas vi mechanismi consequantur, independenter profus ab anima (§. 615. 616), existere poterat cum hoc mundo adspectabili, etiamsi anima non existeret. Quoniam igitur necesse est ut detur ratio sufficiens coexistentiæ animæ ac corporis totiusque mundi adspectabilis (§. 70 *Ontol.*), ea autem in ipsa animæ & corporis atque mundi adspe-

ad spectabilis natura minime continetur, cum posita substantia una non necessario ponatur altera *per demonstrata*; necesse est ut detur ens ab animabus & corporibus humanis mundoque ad spectabili diversum, in quo ratio ista continetur, & cui adeo ea insunt, per quæ intelligitur, cur substantiæ istæ coexistent & hic in eorum gratiam existat mundus ad spectabilis. Jam cum ex mutationibus in organis sensorii ratio reddi possit, cur jam tales sint in anima ideæ sensuales, & ex appetitionibus vicissim animæ, cur hi jam contingant motus voluntarii (§. 619), nec homo sibi conscius foret motuum in corpore, nisi anima huic coexisteret (§. 616); conveniens omnino est corpus & animam coexistere, ut prodeat unum suppositum ex substantiis prorsus diversis constans, quæ tamen ita modificantur ac si una in alteram influeret (§. 621). Ens igitur, in quo ratio coexistentiæ animæ & corporis in modificationibus suis conspirantium continetur, & quod adeo causa utriusque est (§. 881 *Ontol.*), convenientiam istam perspicere & eadem permoveri debuit, ut animam & corpus una produceret, consequenter intellectu (§. 275 *Psychol. empir.*), & voluntate præditum (§. 880 *Psychol. empir.*). Quoniam corpus animæ in mutationibus suis harmonicum a sensibilibus in organa sensoria agentibus continuas recipere debet impressiones, ut motus cum perceptionibus & appetitionibus animæ consentientes conserventur (§. 617), in mundo autem ad spectabili tam coexistentia (§. 53 *Cosmol.*), quam successiva inter se connectantur (§. 54 *Cosmol.*), ut a se invicem dependeant quoad existentiam (§. 58 *Cosmol.*), & actus contingentium in mundo determinetur per seriem causarum contingentium, quæ a se invicem dependent ut effectus a sua causa (§. 83 *Cosmol.*); corpus nostrum ita modificari nequit, ut in motibus suis consentiat modificationibus animæ, nisi mundus hic ad spectabilis existat. Anima itaque, corpus nostrum & totum hoc universum pendent ab eadem causa, quæ & omnes omnium animarum perceptiones & appetitiones, omnesque in corporibus humanis possibiles motus & universam rerum materialium naturam intime perspicere debuit, antequam existeret, consequenter omniscia est. Quoniam vero animæ & corpora humana ob rationem convenientiæ tantummodo coexistunt & in gratiam corporum harmonice cum animabus modificandorum ipsarumque animarum per naturam & essentiam suam sibi hoc universum repræsentantium (§. 66. 67), hoc universum existit *per demonstrata*; causa universi est agens liberrimum, & quatenus unum fecit alterius consequendi gratia, sapientissimum. Jam in gratiam animæ produxit hoc universum, ut corpus eidem coexisteret, quod cum ipsa harmonice modificaretur *per demonstrata*, cum istiusmodi animas & corpora ac istiusmodi universum possibilia intelligeret & ea coexistere conveniens judicaret, *itidem per demonstrata*. Ens igitur causa animarum & totius universi potentia præditum. Quoniam vero per potentiam
suam

suam existentiam largitus eis, quæ per ideas suas possibile erant; potentia creatrice præditum est, adeoque & animarum & mundi creator. Et quia motus in corpore nostro sunt secundum regulas motus, quibus naturæ ordo continetur (§. 559. *Cosmol.*), ordo autem naturæ contingens est, seu a necessitate absoluta liber (§. 561. *Cosmol.*); auctor universi hunc constituit naturæ ordinem in gratiam animarum, ut scilicet corpora in hoc universo existerent, quorum motus actu responderent modificationibus animæ, quemadmodum per structuras ipsorum fieri poterat. Atque ideo auctor rerum omnium est idem gubernator earundem. Patet igitur harmoniam præstabilitam subsistere non posse, nisi admittatur ens ab animabus & mundo adspectabili diversum, intellectu & voluntate præditum, omniscium, sapientissimum & potentissimum, creator & gubernator rerum omnium.

Singula, quæ hic dicuntur, multo clariora evadent, ubi in Theologia naturali notiones attributorum divinarum, creationis item ac gubernationis universi evolverimus. Quod si enim singula propositionis præsentis membra rigide demonstrare volueris, integram conscribere teneris Theologiam naturalem, in qua non supponitur nisi harmonia præstabilita tanquam principium demonstrandi proximum. Nostri vero jam non est Theologiam naturalem harmoniæ præstabilitæ superstruere. Sufficit ostendisse, quod, si detur harmonia præstabilita, Deus etiam detur, adeoque ab illa ad existentiam huius valeat consequentia, ac præterea indicasse fontes, unde singulorum demonstrationes rigidissimæ derivandæ. Quantum harmonia præstabilita rite intellecta conducat ad attributa divina clarius & magis distincte intelligenda, tum ex Theologia naturali, tum inprimis ex Teleologia elucescet.

§. 627.

*Harmonista qui-
nam di-
catur.*

Harmonista dicitur, qui systemate harmoniæ præstabilitæ utitur in explicando commercio inter animam atque corpus intercedente, tum etiam in motuum communicatione ac conservatione.

Harmonia enim præstabilita ad omnes creaturarum actiones in se invicem explicandas transfertur, & *Leibnisi* harmoniam quandam universalem omnium substantiarum simplicium, in quibus est fons phaenomenorum rerum materialium, concipit, & inter ipsum regnum gratiæ atque regnum naturæ harmoniam quandam admittit. Sed de ea nobis jam sermo non est, quamvis monendum existimemus, quod *Harmonistæ* nomen etiam conveniat harmoniæ istius universalis defensoribus, atque ideo *Leibnisi* quam maxime *Harmonista* dici debeat.

§. 628.

*Quinam
Harmonista esse
non possit.*

Atheus, & de existentia Dei dubitans, vel qui præscientiam divinam negat, *Harmonista esse nequit*. Etenim harmonia præstabilita dari nequit, nisi detur Deus omniscius, sapientissimus, liberrimus, potentissimus, creator & gubernator rerum omnium (§. 626), hoc est, Deus, quem Christiani veneramus. Systema igitur harmoniæ præstabilitæ admittere nequit, qui Deum verum existere non concedit, nec de ejus existentia certus est. Quare cum Deum verum existere atheus neget, qui vero de existentia Dei dubitat, adhuc incertus est, utrum Deus existat, nec ne; atheus & qui de existentia Dei dubitat, harmoniam præstabilitam admittere, consequenter *harmonista esse nequit* (§. 627). *Quod erat unum.*

In systemate harmoniæ præstabilitæ anima vi propria producit omnes perce-

perceptiones & appetitiones (§. 613), eodem quo nunc ordine consecuturas, etiam si mundus hic ad spectabilis & corpus in motibus suis ipsi harmonicum non existeret (§. 614), consequenter anima concipitur possibilis & existere posse, etiam si nullum corpus in motibus suis ipsi harmonicum possibile, aut existere posse, imo etiam si nullus mundus materialis possibilis supponatur. Eodem modo motus harmonici in corpore vi mechanismi producuntur, eodem quo nunc modo producendi, etiam si anima non existeret (§. 615. 616), consequenter corpus animæ modificationibus in motibus suis harmonicum possibile & existere posse concipitur, etiam si nulla possibilis supponatur anima. Deus igitur, qui poterat substantiam unam producere absque altera, corpus animæ liberrime junxit, quia in eo existere potest series motuum perceptionibus & appetitionibus animæ consentientium, & eum fecit rerum materialium nexum, ut motus isti per continuas in organa sensoria extrinsecus factas impressiones actu producerentur (§. 624 *Psychol. rat.* & §. 941 *Psychol. empir.*). Deus adeo ab æterno præscivit singulas animæ appetitiones & perceptiones, ut pro omniscientia sua judicare posset, quale corpus ipsi in mutationibus suis sit harmonicum & quinam nexus rerum materialium esse debeat, ut idem cum anima harmonice modificetur. Quare qui præscientiam divinam negat, vel in dubium vocat, harmoniam præstabilitam admittere nequit, consequenter harmonista haudquaquam esse potest (§. 627). *Quod erat alterum.*

Paret adeo quam sit absurdum systema harmoniæ præstabilitæ tanquam impium traducere, cum nemo atheus idem admittere possit, nec quicquam sit in tota rerum natura, per quod attributa divina adeo luculenter innotescant, quemadmodum per harmoniam præstabilitam (§. 626): id quod in Theologia naturali & Teleologia tanta evidentia constabit, ut nemo sanus id in dubium vocare possit. Multo igitur absurdus est, si quis omnem reliquam philosophi alicujus doctrinam damnare velit, tanquam atheismo latas fores pandentem, quod in explicando commercio inter mentem & corpus utitur harmonia præstabilita intra convenientes hypotheseos philosophicæ cancellos, quemadmodum fecere qui mihi adversabantur: absolum enim est dicere, quod omnis philosophia systemati harmoniæ præstabilitæ, hoc est, hypothesei philosophicæ de causa commercii inter animam & corpus subsistentis sit superstructa, cum ne theoria quidem superior de anima ab harmonia præstabilita pendeat, sed in ceteris quoque systematis locum habeat. Sane quæ independentem ab harmonia præstabilita cognosci possunt, ea etiam tanquam vera admitti possunt, etiam si harmonia præstabilita impossibilis supponatur. Fuit non nemo, qui ut systema harmoniæ præstabilitæ periculosum probaret, objecit atheum ita argumentari posse: Si datur harmonia præstabilita, datur Deus. Atqui non datur harmonia præstabilita. Ergo non datur Deus. Ad probandam itaque existentiam Dei adduci argumentum, quod in ludibrium vertere possit atheus. Bene respondit *Bülfingerus* in Dilucidat. phil. §. 355 in modo tollente non concludi ex eo, quod antecedens falsum est, falsum esse consequens, sed remoto consequente tolli antecedens (§. 407 *Log.*). Nisi igitur atheus in formam impingere velit Logicæ tiro, ita argumentandum: Si datur harmonia præstabilita, datur Deus. Atqui non datur Deus. Ergo nec datur harmonia præstabilita. Ex hac vero argumentatione intelligitur, harmoniam præstabilitam cum atheismo pugnare, quemadmodum fert propositio præsens. Nil quicquam juvat exceptio, atheum saltem vitiose argumentari posse, ut in ludibrium vertat existentiam Dei. Quod si enim hoc facit male sanus, ipsemet sese ludibrio omnium exponit, qui vel primis tantummodo labris Logicam degustarunt. Notandum præterea est, nos harmonia præstabilita nullibi uti tanquam argumento ad stabiliendam existentiam Dei, etsi non esset argumentum evidentius, ubi harmonia præstabilita ante demonstrata foret. Et quamvis

non

non sit insolitum existentiam Dei probari per systemata explicandi commercium inter mentem & corpus, quemadmodum supra (nos. §. 596) exemplo *Sturmi* probavimus; mos tamen iste nobis minime probatur. Quemadmodum vero veritates singulas, quantum datur, certo cuidam usui destinare solemus; ita nexum necessarium inter harmoniam præstabilitam & existentiam Dei non alio fine evincimus (§. 626), quam ut ab impietatis labe purgemus systema vere philosophicum, propterea quod nihil sit frequentius, quam ut impietatis postulentur, quæ communi consensu nondum approbantur. Oprandum vero foret, ut mos iste, qui a paganis ad nos fluxit, ex orbe christiano tandem extirparetur, cum homine philosopho, nedum christiano, indignum sit, quod ab æquitate alienum. *Socinus* in *Prælect.* theolog. c. 8. usque ad c. 11. præscientiam futurorum contingentium negat, eamque Deo convenire non posse multis contendit. Eandem sententiam tuetur *Crellius* in libro de Deo & eius attributis c. 24. *Sociniani* itaque harmoniam præstabilitam admittere nequeunt. Qui vero verum Deum profitetur, quem Scriptura sacra rerum omnium auctorem esse docet, atque a castris *Socinianorum* alienus; ei nihil periculi ab harmonia præstabilita imminet. Quodsi harmonia præstabilita tanta evidentia esset probata, ut nemo *Socinianorum* eam in dubium vocare posset; nullum sane argumentum ad confutandum ipsorum errorem de præscientia futurorum contingentium esset validius harmonia præstabilita. Quamdiu tamen *Socinians* eam non admittit, eandem quoque frustra adversus ipsum urges, si vel maxime jam constaret eam esse veram.

§. 629.

*Quid in
systema-
te har-
monia sit
miracu-
losum,
quid na-
turale.*

Præstabilitio harmonia inter animam & corpus est miraculum in creatione rerum facta, sed ejus deinceps vi naturaliter in singulis hominibus perpetuo consequitur perceptionum ac appetitionum animæ & motuum corporis sibi mutuo consentientium coexistentia. Quoniam enim harmonia præstabilita dari nequit, nisi detur Deus omniscius, sapientissimus, liberrimus, potentissimus, creator & gubernator rerum finitarum omnium (§. 626); in tota rerum natura nihil reperiri potest, per quod præstabilitio illa fieri potuisse intelligitur, consequenter in tota rerum natura rationem sufficientem non habet (§. 56 *Ontol.*), consequenter miraculum est (§. 510 *Cosmol.*). *Quod erat primum.*

Enimvero Deus harmoniam præstabilivit, quatenus cum anima produxit corpus, in quo existere potest series motuum perceptionibus & appetitionibus animæ constanter consentientium & eum fecit rerum materialium nexum, ut motus isti ad actum perducantur per continuas in organa sensoria impressiones extrinsecus factas (§. 624), adeoque in prima rerum creatione. Quare cum præstabilitio sit miraculum *per demonstrata*; miraculum utique est in prima rerum creatione factum. *Quod erat secundum.*

Quodsi anima existere supponatur, vi propria omnes ipsius perceptiones & appetitiones producuntur (§. 613). Si porro eidem coexistere intelligatur corpus suum; vi mechanismi motus illis perceptionibus & appetitionibus constanter consentientes possibiles intelliguntur (§. 615). Si denique mundus hic adspectabilis existere supponitur, per eum tandem patet, quomodo per continuas impressiones in organa sensoria factas motus harmonici in corpore ad actum perducantur (§. 617). Per naturam adeo & essentiam animæ ac corporis & mundi hujus adspectabilis, in quo homo existit, intelligitur, cur motuum series in corpore potius consentiat

sentiat seriei perceptionum & appetitionum in anima, quam ab eadem dissentiat, consequenter coexistentia perceptionum & appetitionum animæ atque motuum istis consentientium in corpore rationem sufficientem in essentia & natura animæ, corporis totiusque mundi adspectabilis habet (§. 56 *Ontol.*). Illa igitur coexistentia in singulis hominibus naturaliter constanter consequitur (§. 509 *Cosmol.*). Quoniam vero non consequeretur, nisi Deus hanc animam & hoc corpus una produxisset & hunc rerum materialium nexum effecisset (§. 624), & præstabilitio hoc modo facta miraculum est in prima rerum creatione patratum *per num. 1. & 2*; coexistentia illa appetitionum atque perceptionum animæ & motuum corporis in singulis hominibus consequitur vi miraculi in prima rerum creatione patrati. *Quod erat tertium.*

Puto *Newtonum* huc respexisse, dum harmoniam præstabilitam verum miraculum dixit. Sed primigenium miraculum, cujus vi deinde singuli eventus naturaliter consequuntur, in philosophia nihil vitii habet, consequenter propterea nulla hypothesi philosophica objectioni obnoxia est. Sane ipsa existentia rerum materialium, quam Deus in prima creatione iisdem impertitus est, primigenium quoddam miraculum est, vi cujus deinde naturaliter in mundo hoc adspectabili consequuntur omnes eventus. Quodsi a causis secundis ad causam primam ascendere debes, quemadmodum postulat finis a Deo per creationem intentus; necesse est ut quædam insint creaturis, quæ aliter explicari non possunt nisi per causam primam, ac ideo in principio rerum admitti utique debet quidpiam miraculosi, ne actualitas rerum in universo sit independens a Deo: quod absurdum. Ipse *Leibnizius* epist. V. ad *Clarkium* §. 89 harmoniam corporis & animæ, seu constantem perceptionum atque appetitionum & motuum istis consentientium coexistentiam effectum seu consequens miraculi primigenii in prima rerum creatione facti pronuntiat; miraculum vero perpetuum esse negat, quemadmodum *Clarkio* videbatur. Per miraculum vero primigenium intelligere nequit nisi præstabilitionem harmoniæ in creatione factam, quemadmodum ex demonstratione propositionis præsentis intelligitur. Quod vero vi miraculi alicujus præsertim primigenii deinceps naturaliter consequitur, id pro miraculi continuatione haberi nequit. Aliter sese res habet in systemate causarum occasionalium, in quo ad consensum singularum perceptionum & appetitionum cum motibus potentia Dei infinita requiritur, qua in systemate harmoniæ præstabilitæ non opus est nisi in principio rerum.

§. 630.

Appetitiones in anima non fuere præstabilite. Etenim Deus harmoniam tantummodo præstabilivit inter motus in corpore per impressiones, in organa sensoria factas, excitatos & perceptiones animæ, quibus objecta ista repræsentantur, atque inter appetitiones animæ & motus in corpore voluntarios (§. 619. 624). Sed appetitiones nascuntur ex perceptionibus ipsa animæ vi secundum legem appetitus (§. 904 *Psychol. empir.*), adeoque nulla hic opus est præstabilitione.

An appetitiones sint præstabilite.

Idem etiam sic ostenditur. Modus, quo anima a perceptionibus pervenit ad appetitiones seu has ex istis elicit, non spectat ad commercium animæ & corporis (§. 962 *Psychol. empir.*). Sed in systemate harmoniæ præstabilitæ non præstabiluntur a Deo, nisi quæ ad commercium inter animam & corpus conservandum requiruntur. Non igitur appetitiones in anima fuere præstabilite.

Wolffi Psychologia Rationalis.

Ss

Liquet

Liquet idem ex modo, quo præstabilitio facta est & quem paulo ante (§. 624) explicavimus. Etenim in eo nullam habuimus rationem modi, quo anima ad decreta sua pervenit, cum in præstabilienda harmonia perinde sit, quocunque tandem modo ex perceptionibus anima eliciat appetitiones. Præstabilitionis adeo & harmoniæ animæ atque corporis notionēs non satis distinctas habent, qui sumunt juxta systema harmoniæ præstabilitæ in gratiam corporis appetitiones esse præstabilitas, hoc est, singulas a Deo determinatas, ut nullo modo ab anima pendeant, nec integram animæ sit quidpiam in iis mutare. Unde deinde consequentias deducunt molestas, quasi systema harmoniæ præstabilitæ sit libertati adversum & Deum faciat causam peccati: de quibus objectionibus deinceps nobis erit agendum.

§. 631.

Dependentia appetitionis a perceptione identitas in systemate influxus & harmoniæ.

In systemate harmoniæ præstabilitæ anima eodem modo pervenit ad appetitiones seu volitiones, quo ad easdem pervenit in systemate influxus physici. Etenim per systema influxus physici non nisi redditur ratio, cur ad præsentiam ideæ materialis in cerebro oriatur perceptio in anima, ex qua enascitur appetitio (§. 566 Psychol. rat. & §. 962 Psychol. empir.); & similiter per systema harmoniæ præstabilitæ non redditur ratio, nisi cur ideæ materiali in cerebro coexistat perceptio in anima, ex qua sequitur appetitio (§. 612 Psychol. rat. & §. 962 Psychol. empir.), adeoque utrobique tantummodo redditur ratio, cur detur aliqua in mente perceptio, unde appetitio nasci potest. Respectu igitur systematis, quo commercium inter mentem & corpus explicatur, perinde est quocunque modo anima a perceptione ad appetitionem perveniat. Quamobrem sive systema harmoniæ præstabilitæ, sive systema influxus physici amplectaris; modus, quo anima a perceptione ad appetitionem transit, semper idem erit.

In systemate harmoniæ præstabilitæ ideæ sensuales ideis materialibus ita coexistunt, ac si corpus in animam influeret, seu vi sua illas produceret, & vicissim motus voluntarii in corpore ita coexistunt volitionibus animæ, ac si anima in corpus influeret, seu vi sua motum corporis produceret (§. 621). Quamobrem cum systema harmoniæ præstabilitæ & systema influxus physici, tanquam systemata explicandi commercium inter mentem atque corpus intercedens (§. 612. 589), non differant nisi in modo, quo coexistunt perceptiones animæ ideis materialibus in cerebro, & motus voluntarii in corpore appetitionibus animæ (§. 949. 953 Psychol. empir.); modus, quo appetitiones a perceptionibus pendent, in systemate influxus physici & harmoniæ præstabilitæ diversus esse nequit, seu salvo utroque systemate anima eodem modo a perceptionibus pervenit ad appetitiones.

Consona hæc sunt iis, quæ in superioribus (§. 536) demonstravimus, in omni systemate de commercio inter mentem atque corpus intercedente libertatem & defendi & impugnari posse. Recolenda vero hic sunt, quæ in superioribus evicimus, si quis libertati adversa systemati cuidam admiscer, id non fieri vitio systematis, sed in favorem erroris de dependentia volitionum ac nolitionum a perceptionibus (§. 544). Ita qui libertati adversatur, systema harmoniæ præstabilitæ deformaret præstabilitione per errorem explicata, qui nec cum principiis ontologicis, nec cum Theologia naturali consistere potest (§. 624): quemadmodum faciunt consequentarii, ne desint consequentiæ, quibus systema harmoniæ præstabilitæ infament.

§. 632.

§. 632.

Quoniam in systemate harmoniæ præstabilitæ anima eodem modo a perceptionibus pervenit ad volitiones, quo in systemate influxus physici (§. 631); quocumque tandem modo libertas in systemate influxus physici concipitur, eodem etiam in systemate harmoniæ præstabilitæ concipi potest, & ubi in systemate influxus physici recte concipitur, concipi debet, consequenter cum vi libertatis anima ex pluribus possibilibus sponte eligit, quod ipsi placet, cum ad nullum eorum per essentiam determinata sit (§. 941 Psychol. empir.); stante quoque systemate harmoniæ præstabilitæ anima ex pluribus possibilibus sua sponte eligit, quod ipsi placet, ad nullum per essentiam suam determinata.

Libertas in systemate harmoniæ præstabilitæ salva.

Imo si quis libertatem animæ ad indifferentiam perfecti æquilibrii extenderet, quamvis ostenderimus animam sine motivis & contra motiva sese determinare non posse (§. 944 Psychol. empir.); harmonia tamen præstabilita minime obstaret, quin id faceret. Hæc probe perpendi velim, ne consequentariis facilem præbeant aurem, qui ipsimet argumentum difficile discutere haud valent, dum tanquam pro aris & focis pugnantes per harmoniam præstabilitam libertatem funditus everti, fatalem rerum omnium necessitatem introduci, & omnem non modo christianam, verum etiam ethnicam religionem tolli, imo omnem iustitiam & civitatem relegari clamant, ut hypothesin in se innocentem in odium adducant. Quoniam perceptiones in systemate harmoniæ præstabilitæ ab anima vi propria producuntur prorsus independentes a corpore (§. 613. 614), cum ex adverso in systemate influxus physici anima in percipiendo a corpore pendeat (§. 565); systema harmoniæ præstabilitæ multum favere libertati rectius judicant alii. Enimvero ut fons erroris detegatur, in quem inciderunt præstabilitionem harmoniæ non ut decet concipientes; sequentem addere lubet propositionem.

§. 633.

Necessitas motuum, qui appetitionibus animæ in corpore respondent, non tollit libertatem in anima. Etenim in systemate harmoniæ præstabilitæ anima ex perceptionibus suis elicit libere volitiones suas independentes a corpore, utpote tales futuras etiam si corpus nullum ipsi coexisteret (§. 613. 614. 632). Supponitur vero corpus istiusmodi possibile, in quo vi mechanismi motus eo ordine produci possunt, quales postulant volitiones animæ (§. 617): supponitur etiam possibilis istiusmodi rerum naturalium nexus, qualis ad hoc requiritur, ut per impressiones in organa sensoria continuo factas, motus isti actu consequantur (§. 617. 624). Deus, qui vi præscientiæ suæ novit, quales sint futuræ omnes liberæ volitiones animæ in serie perceptionum & appetitionum contentæ, & vi omniscientiæ suæ novit, qualia possibilia sint corpora & quales fieri possint rerum nexus, vi sapientiæ suæ decrevit animam hanc cum hoc corpore in hoc rerum nexu producere, dum harmoniam animæ & corporis præstabilire intendit & in creatione rerum decretum suum exequens harmoniam istam actu præstabilivit (§. 624). Quod si igitur motus in corpore, qui volitionibus animæ respondent, sint necessarii, nec naturaliter diversi esse possint ab iis, qui actu consequuntur; minime obstat, quo minus volitiones in anima sint liberæ. Illorum adeo necessitate nequaquam tollitur libertas animæ.

Necessitas motuum in corpore cum libertate consistat.

Quodsi objicias, motus in corpore non posse esse alios, quam quales observantur, v. gr. quando sedeo, impossibile fuisse ut non sederem, adeoque cum anima motus alios velle nequeat, quam hos ipsos, qui in corpore dantur, eam necessario eosdem velle, non libere: nego consequentiam. Quamvis enim certum sit animam hoc momento, quo sedeo, hunc situm corporis appetituram; non tamen ideo sequitur, quod motum hunc necessario velit. Optime hoc advertit *Jaquelotus* & ut facilius intelligeretur simili illustravit in libro de consensu fidei & rationis pag. 381. 382, prout recensetur in Actis Eruditorum A. 1705. pag. 553. Si systema, inquit, *Leibnisianum* bene intelligitur, reperietur in eo non destitui libertatem. Anima enim facultatem habet decreta sua formandi ac volendi quod placet. Et quod actiones corporis ab anima imperatas attingit, non potest officere libertati dispositio corporis ita a Deo formati, ut motus ejus præcise voluntatibus animæ respondeant, quod tali exemplo intelligi potest. Ponamus Mechanicum egregium scire, quæ ego famulo meo tali die sim imperaturus, eumque posse formare automatam par exequendis omnibus motibus a me eadē die imperandis. Certum est me tunc automato illi tanquam famulo meo imperaturum ea, qua fruor, libertate, neque illam ipsius automati spontaneam ad suos motus determinationem quicquam libertati meæ præjudicaturam. Eodem modo se res habet in corpore humano secundum systema *Leibnisianum*, quod ideo appellari solet systema harmoniæ præstabilitæ. Deus formavit nostrā corpora tanquam machinas, quæ debent respondere certis nutibus nostrarum animarum. Tante automatam non est impossibile Deo, qui novit omnes determinationes meæ voluntatis motusque machinæ his determinationibus accommodavit. Hæc tenet *Jaquelotus*. Enimvero quæ contra systema harmoniæ præstabilitæ male intellectum in medium profertur objectio, quasi cum libertate pugnet; etiam in systemate influxus physici locum habet, si præscientiam divinam admittas. Etque illa ipsa objectio, quam Sociniani adversus præscientiam divinam urgent, & cui jam dudum satisfecere Theologi. Ponent enim Deum præcivisse ab æterno, qualem motum corpori jam sit imperatura anima. Cum præscientia Dei fallere minime possit, necesse est ut hunc, non alium motum corpori imperet, quem Deus præcivit. Omnes igitur motus ab æterno jam determinati sunt, quos anima imperare debet. Quemadmodum vero non alios, quam hos imperare potest; ita quoque si vel maxime vi propria eosdem in corpore producit, alios tamen, quam quos Deus præcivit, producere nequit. Nemo Theologorum orthodoxorum est, qui hæc non admittat, cum sint præscientiæ divinæ, fidei articulo, consentanea. Enimvero quando *Socinus* sibi persuadet, sic tolli libertatem, & hinc præscientiam divinam negare mavult quam libertatem evertere; Theologi contra eum defendunt determinatam futurorum contingentium veritatem tanquam libertati minime adversam. Spectatur nimirum libera voluntas tanquam causa, per quam volitiones animæ sunt certæ in seipsis, etiam in ideis divinis, per quas Deus ab æterno omnia prævidet. Vide quæ *Musæus* in Collegio Anti-Sociniano disp. 4. quæst. 1. §. 21 & seqq. contra *Socinum* & *Crellium* disputat. Etenim quod *Socinus* & *Crellius* objiciunt contra præscientiam divinam futurorum contingentium, quasi per eam omnis libertas tollatur & fatalis necessitas introducatur, id ipsum urgent. Antiharmonistæ adversus harmoniam præstabilitam, nisi quod *Socinus* & *Crellius* abstineant a cumulandis consequentiis, quas Antiharmonistæ consequentiarum cumulant malo in Harmonistas animo. Neque hoc mirum videri debet. Præstabilitio enim harmoniæ animæ ac corporis a præscientia divina tota pendet, quatenus volitiones animæ liberæ sunt, adeoque quod contra præstabilitiōnem urgetur tanquam libertati adversum, id totum recidit in præscientiam divinam. Qui adeo præstabilitiōni harmoniæ animæ ac corporis hac in parte adversantur, cum Socinianis faciunt, eorumque causam adversus Theologos orthodoxos agunt. Quod ergo hi Sociniani respondent; id sibi responsum datum existiment. Ceterum cum in Theologia naturali de præscientia divina sumus acturi, determinatæ quoque veritati contingentium futurorum, quatenus cum libertate hominis stare potest, lucem aliquam affundemus.

§. 634

*Harmo-
nia præ-
stabilita
num tol-
lat liber-
tatem.*

Systema harmoniæ præstabilitæ libertati non est adversum. Appetitiones enim in anima non fuere præstabilitæ (§. 630), sed anima eodem modo ex perceptione præsentis volitionem elicit, quo id facit in systemate influxus physici (§. 631), ita ut libertas eodem prorsus modo concipi possit in systemate harmoniæ præstabilitæ, quo concipitur in systemate influxus physici,

physici, consequenter anima citra ullam coactionem extefnam eligat id, quod ex æque possibilibus maxime placet (§. 632). Jam cum Deus motus in corpore non præstabiliverit, ut appetitionibus animæ consentiant, nisi quatenus liberas volitiones præcivit (§. 624. 626), ut adeo necessitas motuum appetitionibus animæ in corpore consentientium libertatem tollere non possit (§. 633); nec ex parte corporis quicquid sumitur in systemate harmoniæ præstabilitæ, quod sit libertati adversum. Quamobrem cum in systemate harmoniæ præstabilitæ omnis relinquatur animæ libertas, quam in systemate influxus physici habere potest, nec in corpore quicquam sumatur, quod sit libertati adversum *per demonstrata*; systema harmoniæ præstabilitæ libertati adversum esse nequit.

Equidem generalis hic satisfacere poterat demonstratio, quod nullum systema explicandi commercium animæ ac corporis libertati adversari possit, nisi eidem admisceantur, quæ abesse ut possunt, ita debent (§. 544); consultius tamen fuit id hic rationibus specialibus doceri expressius, propterea quod hæc objectio, quasi harmonia præstabilita omnem libertatem funditus evertat, summo fervore nuper fuerit agitata, & aurem facilem horrendis clamoribus præbeant, qui magis auctoritate dicentium, quam ratione stare solent, assensumque passionibus animæ obnoxium habent.

§. 635.

In systemate harmoniæ præstabilitæ actiones homini eodem jure imputari possunt, quo in systemate influxus physici. Etenim in systemate harmoniæ præstabilitæ eadem viget libertas, quæ in systemate influxus physici (§. 632), nec motuum in corpore necessitas libertatem tollit (§. 633). Et quamvis anima vi sua propria motus istos in systemate influxus physici producat (§. 565), in systemate harmoniæ præstabilitæ vero vi mechanismi corporis consequantur: cum tamen in hoc systemate eodem modo consequantur, ac si anima vi propria eosdem produceret (§. 621); quoad animam perinde est, siue motus isti propter influxum physicum animæ in corpus, siue propter mechanisum corporis animæ volitionibus respondeant, cumque corpus vi animæ motum producturæ in systemate influxus physici resistere non possit, quoad corpus perinde est siue motus ab anima producantur, siue vi mechanismi ab impressionibus externis pendeant, neutro in casu libertate aliqua in corpore residente. Jam vero nemo non concedit actiones humanas esse liberas, quatenus volitiones liberæ sunt, & ob libertatem animæ in volendo eidem imputari, ut scilicet vel præmio, vel pœna dignæ videantur, imputationis fundamento unice in anima, nequaquam vero in corpore hærente. Quamobrem in systemate harmoniæ præstabilitæ actiones homini eodem jure imputari possunt, quo in systemate influxus physici, aut, si mavis, idem est in utroque systemate imputationis fundamentum.

Qualis actionū imputatio in systemate harmoniæ præstabilitæ locum habeat.

Corruit adeo objectio, quasi in systemate harmoniæ præstabilitæ nullus sit imputationi locus, atque adeo injustæ sint pœnæ. Qui enim pœnas justas censet in systemate influxus physici, is easdem quoque justas pronuntiare debet in systemate harmoniæ præstabilitæ, cum utrobique eadem ratione nitatur pœnæ justitia.

§. 636.

§. 636.

An concursus Dei ad malū in systemate harmonie majori difficultati obnoxius quam in systemate influxus.

Difficultas de concursu Dei ad malum non major est, in systemate harmonie præstabilitæ, quam in systemate influxus physici. Etenim qui circa concursum Dei ad malum difficultatem movent in systemate harmonie præstabilitæ, quasi Deus videatur causa peccati, hoc nituntur fundamento, quod Deus produxerit corpus, in quo extirpatus noverat motus volitionibus animæ impiis, injustis ac sceleratis consentientes. Enimvero in systemate influxus physici noverat Deus, animam eisdem motus in corpore producturam & organis corporis abusuram ad implenda impia, injusta & scelerata sua desideria, & hoc tamen non obstante Deus corpus pariter ac animam produxit. Quamobrem si difficultas quædam circa concursum Dei ad malum in systemate harmonie præstabilitæ moveri ex eo potest, quod Deus produxerit corpus, cujus motibus impia animæ desideria adimpletum iri prævidit; eidem adhuc locuserit, quod animam, quam impia appetituram prævidit, & corpus, quo ad impia desideria implendum abusuram illam esse præcivit, produxerit. Eadem igitur difficultas circa concursum Dei ad malum in systemate influxus physici locum habet, quæ in systemate harmonie præstabilitæ urgeri potest.

Difficultatem ipsam jam non removemus: pertinet enim solutio ad Theologiam naturalem, ubi de origine & permissione mali agitur. Sufficit hic ostendisse, quod minus rectè contra systema harmonie præstabilitæ urgeantur difficultates, quæ si tales revera essent, etiam contra systema influxus physici, imo etiam citra respectum ad ullam systema explicandi commercium inter animam & corpus, contra Theologiam naturalem male intellectam objici possunt, imo solent.

§. 637.

Incomprehensibilitas corporis humani in systemate harmonie præstabilitæ & ejus probabilitas.

In systemate harmonie præstabilitæ mechanismus corporis est nobis incomprehensibilis, non tamen probabilitate destituitur. Etenim motuum liberorum ingens per omnem vitam est numerus & voluntates diversarum animarum adeo in diversa abeunt, ut, quod unus appetit homo, idem aversetur alter &, quod unus aversetur, idem appetat alter. In systemate harmonie præstabilitæ motus isti producuntur per impressiones ab objectis sensibilibus in organa sensoria factas, atque adeo cum idem objectum in idem organum sensorium duorum hominum eodem modo agat, eadem impressione diversi motus in diversis subjectis producuntur, imo in quibusdam nullus eadem impressione producit motus voluntarius. Nexus vero rerum materialium talis esse debet, ut tot per vitam hominis motus & diversi quidem in diversis subjectis ab eadem causa produci debeant. Nemo itaque hominum vel in uno corpore explicare distincte potest, quomodo motus isti producantur, etiamsi exemplo sit homo vitæ brevis. Cogitandum præterea est, quoniam homo cognitionis universalis capax & ratiocinando ad discursiva judicia pervenit, præterea operationibus intellectus rite usus beneficio rationis veritates incognitas detegere & quæ animo complexus est aliis explicare valet; in systemate harmonie præstabilitæ corpus humanum

manum hæc omnia loquela oris proferrer, etiamsi nulla existeret anima (§. 616), v. gr. *Archimedes* tam sublimia inventa, quibus Geometriam ditavit, in libris suis exposuisset, librosque singulos eodem, quo conscripti sunt, modo scripserat, etiamsi nulla ipsi fuisset anima. Mechanismo igitur corporis perfici possent, quæ rationis opus sunt & facultatibus animæ immaterialibus originem debent. Quodsi denuo hæc distincte explicari debeant vel in uno homine, id fieri haud quaquam poterit. Enimvero quæ distincte explicari a nobis nequeunt, ea quoque non comprehenduntur. Nemo igitur in dubium vocaverit, tantum esse corporis mechanismum, qui a nobis comprehendi minime potest. *Quod erat unum.*

Enimvero cum motus isti voluntarii, si vel omnia corpora humana, quæ unquam in hoc mundo aspectabili extiterent, vel nunc existunt, aut in posterum extitura sunt, spectentur, numero sint finiti, ut tam multi, ut eorum numerum nos inire minime valeamus; multitudo obstare non potest, quin Deus, cujus scientia, sapientia & potentia infinita est, iis prædeterminandis sufficiat. Et quia motus voluntarii non immediate nascuntur ex motu in organo sensorio ab objecto sensibili impresso & per fibrillas nerveas ad cerebrum usque propagato, sed mediantibus motibus aliis, quos per naturam imaginationis in diversis subjectis diversos esse constat, etiamsi ex eadem specie impressa ortum trahant (§. 224. 225); nec in eo quicquam difficultatis est, quod per eandem impressionem in organum sensorium in diversis subjectis diversi excitentur motus voluntarii, in aliis prorsus nulli. Ex superioribus denique constat, non modo cognitionem universalem in corpore, verum etiam omnes operationes mentis in eodem mechanice repræsentari (§. 395 & seqq. & §. 416) & a sensatione omnes cogitationes originem ducere (§. 64). Quamobrem cum nulla sit in anima mutatio, cui non motus quidam in cerebro respondeat; nec hoc pro impossibili habendum, quod ex ideis materialibus vocabulorum in cerebro nascentur motus organorum vocis, quibus eadem efferuntur. Quoniam itaque per solum systema harmoniæ præstabilitæ commercium inter mentem & corpus intelligibili modo naturaliter explicabile (§. 620. 574. 603), mechanismo autem corporis, qui in eodem supponi debet, nihil obverti potest, quod ejus impossibilitatem loquatur *per demonstrata*; mechanismus corporis in systemate harmoniæ præstabilitæ probabilitate non destituitur. *Quod erat alterum.*

Qui systema harmoniæ præstabilitæ intelligunt, iis libertas nihil difficultatis movet, quippe quæ in nullo systemate magis vigere potest, quam in systemate harmoniæ præstabilitæ, in quo anima ab omni principio externo prorsus independens est. Unice difficultatem facit mechanismus corporis, quem adeo incomprehensibilem existimant, ut pro impossibili haberi mereatur. In objectione hac urgenda facundiam suam exercet *Belius* in Dictionario artic. *Rorarius*. Quæ tamen prolixè persequitur, ad ea tandem redeunt, quæ ad probandam propositionem præsentem in medium adduximus. Tacite nimirum supponitur, illud pro impossibili habendum esse, quod vobis incomprehensibile & nimis paradoxum videtur, propterea quod communi opinioni, cui a teneris adsueti sumus, repugnat. Nemo non

non ultro concedet, principium hoc esse falsum. Multa enim nobis incomprehensibilia sunt, quæ ideo non impossibilia, nec a Deo fieri posse dicenda sunt. Quamdiu itaque mechanismus tantus, quantum systema harmoniæ præstabilitæ postulat, impossibilitatis non demonstratur, pro possibili ob infinitam Dei scientiam, sapientiam & potentiam habetur. Absit autem ut quis ob tantum artificium impietatis postulare velit systema harmoniæ præstabilitæ. Quod enim scientiam, sapientiam & potentiam Numinis nobis incomprehensibilem loquitur, quomodo ad impietatem ducat, nullo modo apparet.

§. 638.

*Probabilitas
systematis
harmonie
prestabilitæ.*

Systema harmoniæ præstabilitæ admodum probabile. Etenim in systemate harmoniæ præstabilitæ commercium inter animam & corpus intercedens per ipsam animæ ac corporis naturam intelligibili modo explicatur (§. 620), & omnia in eodem fiunt naturaliter (§. 622), nihil vero fit per miraculum (§. 623). Mechanismus præterea corporis, qualem supponit harmonia præstabilita, probabilitate non destituitur (§. 637) & præstabilitionis causa sufficiens Deus est (§. 624. 626). Quamobrem cum vi principii rationis sufficientis omnia intelligibili modo explicari debeant, & nonnisi in generalibus ad causam primam, nempe Deum, sit deveniendum, quem admodum per principia Theologiæ naturalis palam est, possibilitas vero systematis harmoniæ præstabilitæ tota redeat ad mechanismum corporis, vi cuius motuum harmonicorum capax est (§. 617); dubium nullum superesse potest, quin systema harmoniæ præstabilitæ sit admodum probabile (§. 578. 579 Log.).

Quemadmodum systematis harmoniæ præstabilitæ impossibilitas probaretur, siquidem vel unicum afferri posset exemplum motus cuiusdam voluntarii in corpore, qui mechanismo repugnat; ita possibilitas ejusdem in aprico foret, siquidem motus voluntarii particulares, quomodo ex motibus in cerebro præexistentibus nascantur, distinte explicari possent. Nondum tamen hinc constaret, quod eidem in natura rerum sit locus, propterea quod a possibilitate intrinseca ad actualitatem non valet consequentia. Probabilitas vero plurimum auferetur, ut non multum a certitudine abesset, & haud difficulter porro veritas systematis evinceretur. Quamdiu vero systema hoc tantummodo probabile agnosceretur, intra sphaeram hypotheseum philosophicarum deineretur. Equidem non ignoro esse nonnullos, qui sibi persuadent, fieri non posse ut systema aliquod tantummodo habeatur pro probabili, cuius stabiliendi gratia tot rationes in medium afferuntur, ponderibus earundem expensis, quos alii adducere non solent ubi se sua rigidissime demonstrasse contendunt: sed horum non est quod moremur iudicium, cum exploratum sit intelligentibus, quantum in probationibus vulgo deficiant, qui in demonstrando parum sunt versati, certum ab incerto & probabili distinguere non valentes. Qui veritatis amore ducimur, ut adeo nobis perinde sit, quæcunque philosophorum hypotheses vera deprehendatur; ex veritate quoque de iisdem statui- mus ab omni affectu prorsus alieni.

§. 639.

*Quodnam
systema
ceteris
preferendum.*

Systema harmoniæ præstabilitæ ceteris systematis explicandi commercium anime & corporis, systemati influxus physici scilicet & systemati causarum occasionalium, in Psychologia rationali preferendum. Tria hodie in philosophia occurrunt systemata explicandi commercium, quod inter animam atque corpus intercedit, systema scilicet influxus physici, systema causarum occasionalium & systema harmoniæ præstabilitæ (§. 553). Ostendendum itaque est systema harmoniæ præstabilitæ systemati influxus physici & systemati causarum occasionalium in Psychologia rationali esse preferendum.

Etenim

Etenim influxus physicus intelligibili modo explicari nequit (§. 574) & terminus inanis est (§. 583), nec in Psychologia rationali ullum habet usum (§. 584); præterea omni destituitur probabilitate (§. 588). Enimvero in systemate harmoniæ præstabilitæ commercium inter animam & corpus intercedens per ipsam animæ & corporis essentiam atque naturam intelligibili modo explicatur (§. 620), & qui supponitur mechanismus corporis, etsi nobis sit incomprehensibilis, non tamen probabilitate destituitur (§. 637) atque ipsum systema harmoniæ admodum probabile est (§. 638), consequenter in Psychologia rationali, in qua commercii reddenda ratio est (§. 4), satisfacit. Quamobrem cum nemo dubitare possit, quin in Psychologia rationali præferendum sit systema, quod per ipsam corporis ac animæ essentiam atque naturam commercium utriusque explicat intelligibili modo, ac propterea, quæ sumit, summa nituntur probabilitate, systemati alteri, quod intelligibili modo nihil explicare valet, cumque non sumat ad reddendam rationem eorum, quæ sunt, nisi terminos inanes, in Psychologia rationali nullum præstat usum, omni præterea probabilitate destituitur; systema harmoniæ præstabilitæ systemati influxus physici in Psychologia rationali utique præferendum. *Quod erat unum.*

In systemate causarum occasionalium in reddenda ratione phænomenorum particularium ad nudam Dei voluntatem recurritur (§. 593), & modificationes corporis in gratiam animæ atque modificationes animæ in gratiam corporis factæ perpetua sunt miracula (§. 603), nec ob ea, quæ sumit, probabile est (§. 608). Enimvero systema harmoniæ præstabilitæ phænomena particularia per naturam & essentiam animæ atque corporis intelligibili modo explicat (§. 620), & omnia in eodem naturaliter fiunt (§. 622), nihil per miraculum (§. 623), nec ad Deum recurritur nisi in generalibus, cum præstabilitio non sit nisi miraculum in creatione factum, cujus deinceps vi naturaliter consequitur perceptionum ac appetitionum & motuum harmonicorum coexistentia (§. 629): ipsum systema ob ea, quæ sumit, admodum probabile est. Quamobrem cum nemo negare possit systema probabile minus probabili, & quod nonnisi in generalibus ad voluntatem Numinis provocat, particularium vero rationes ex notionibus animæ ac corporis derivat, alteri, quod per miracula perpetua rationem phænomenorum particularium reddit, esse præferendum; quin systema harmoniæ præstabilitæ in Psychologia rationali, ubi in rationem commercii inter animam atque corpus intercedentis inquirimus (§. 4), systemati causarum occasionalium sit præferendum, dubitandum non est.

Agnovit prærogativam systematis harmoniæ præstabilitæ præ ceteris in Psychologia rationali Theologus eximius *Jacquelotus* loco supra citato (not. §. 633), unde ubi de systematis explicandi commercium inter animam atque corpus egisset, sub finem dissertationis ita tandem concludit: si intelligi queat, animam agere in corpus propria virtute & quodam genere influxus, qui motum in eo producat, sequendum est systema receptum. Simplicius enim

Wolfii Psychologia Rationalis.

Tt

est aliis

est aliis & liquidius. Et in favorem ipsius adduci potest exemplum Dei cuncta creans & conservans sola voluntate. Sed si velimus sequi ideas, quas habemus de corpore & de spiritu, una cum propriis eorum attributis, atque adeo nolimus corpus agere in spiritum aut spiritum (creatum scilicet) in corpus; amplectendum erit *systema Leibnitianum*. *Systema* enim casualium occasionalium non nisi mera est illusio. Hactenus *Faquelotus*. Prorsus autem ad mentem nostram sunt, quæ in Actis Eruditorum A. 1705. p. 555, unde ista *Faqueloti* verba ex Gallico in Latinum sermonem translata huc transtulimus, adjiciuntur, ut adeo nobis temperare non possimus, quin eadem huc quoque transcribamus. Agnovit, inquit Collectores, *Faquelotus* commercium animæ & corporis secundum naturæ ordinem non alio modo, quam secundum *Leibnitianam* hypothesin intelligibiliter explicari posse, quoniam in iis, quæ in corpore & anima intelligimus, nihil apparet, quod ad influxum eorum murum explicandum inserviat. Ceterum modus, quo Deus agit in creaturas, toto genere diversus est: consistit enim in creando, quoniam ipsa creaturarum dependentia a Deo seu conservatio continua est creatio. Hanc autem dependentiam veram & necessariam esse certis demonstrationibus docemur, etsi modum hunc agendi ob infinitam ipsius agentis naturam explicare non possimus.

S. 640.

*Officium
philoso-
phi hebe-
tioribus
& infir-
mioribus
debitum.*

Si quis hebetior fuerit, quam ut philosophicam scientiam capere possit, vel infirmior, quam ut inoffensa pietate systemati harmoniæ præstabilitæ assentiat; is systema influxus physici amplectatur & systema harmoniæ præstabilitæ, se velit, damnet, modo sibi temperet a malitia. Etenim qui hebetior est, quam ut philosophicam scientiam capere possit, is assentiri nequit ob rationum evidentiam, sed assensus ejus nititur rationibus extrinsecis & præjudiciis, quæ a prima juventute hausit, difficillime eradicandis, atque idem passionibus animæ obnoxius. Quamobrem si vel maxime veritati assentitur, aut quod est probabile ei præfert quod minus probabile; non tamen id ideo facit, quod veritatem qua talem agnoscat & probabilitatem introspeciat, sed istiusmodi rationibus adductus, quæ casu ita ferente eundem permovere poterant ad contrarium firmiter tenendum & pertinaciter defendendum. Perinde igitur est, si ve assensum suum præbeat philosophis, si ve eundem deneget. Equo igitur philosophus ferre debet animo dissensum eorum, qui hebetiores sunt, quam ut philosophicam scientiam capere possint, consequenter nec ægre fert, si systema influxus physici amplectantur, & systema harmoniæ præstabilitæ damnent, modo sibi a malitia temperent, quippe cum nemo ferre possit in altero studium nocendi, sed unusquisque ipso naturæ jure adversus vim aliorum sese defendere teneatur.

Qui infirmior est, quam ut inoffensa pietate systemati harmoniæ præstabilitæ assentiat; is veretur, ne hæc hypothesi sit impia & religioni inimica, propterea quod sibi semper persuasit systema influxus physici in Scriptura Sacra probari, nec salva ejus auctoritate rejici posse. Quamobrem cum ista infirmitas ab hebetudine mentis proficiatur, fieri haud quaquam poterit, ut contrarium doceatur. Quamobrem cum philosophus æquo ferat animo, ut hebetiores quam ut philosophicam veritatem capere possint, systema harmoniæ præstabilitæ damnent & rideant, & systema influxus physici probent & extollant; multo magis condonabit infirmioribus, quam

quam ut inoffensa pietate systemati harmoniæ præstabilitæ assentiantur, cum præster pium esse, quam cœcum hypothesi philosophicæ præbere assensum, ut systemate influxus physici pietatem fulciant, & systema harmoniæ præstabilitæ, si velint, damnent, modo caveant ne zelus in malitiam degeneret, quæ cum pietati adversa sit, ferenda animo æquo non est.

Sequitur hic Keplerum, virum sagacissimi ingenii & acuminis prorsus singularis, qui cum in Introductione ad Commentarios de Moribus stellæ Martis causam Copernici pro virili egisset & systema ejus ab objectionibus vindicasset, quibus ab antagonistis onerabatur, tandem ita concludit: *Qui haberior est, quam ut astronomicam scientiam capere possit, vel infirmior, quam ut inoffensa pietate Copernico credat; ei suadeo, ut missa schola astronomica, damnatis etiam si placent philosophorum quibusvisque placitis suas res agat & ab hac peregrinatione mundana desistens domum ad ægelum suum exortendum se recipiat, oculisque, quibus solis videt, in hoc ad spectabile cubum sublevis, solo pectore in gratiarum actionem & laudes Dei conditoris effundatur certus, se non minorem Deo cultum præstare quam Astronomum, cui Deus hoc dedit, ut mentis oculo perspicacius videat, quæque invenit super his Deum suum & ipse celebrare possit & velit.* Hoc Kepleri monitum tanto confidentius inculco, quanto evidentior est identitas rationum, cur Anti-Copernicani systema Copernicanum & Antiharmonistæ systema harmoniæ præstabilitæ oppugnant. Sumunt enim vulgo Anti-Copernicani quietem Telluris & motum solis circa eandem vitio subreptionis tanquam experientiz consentanea, & ideo Copernicanum systema scripturæ adversum pronuntiant: sumunt vero etiam Antiharmonistæ influxum physicum animæ ac corporis in se invicem tanquam experientiz consentientem eodem vitio subreptionis, & ideo verbis Scripturæ Sacræ sensum notionibus suis respondentem tribuunt. Eadem igitur de causa Anti-Copernicani Copernicanos & Antiharmonistæ Harmonistas impietatis insimulant. Miraremur vero, quod vitium subreptionis in systemate de motu solis diurno agnoscens in idem tamen incidant in systemate influxus physici, nisi nobis abunde constaret, fieri posse ut in Metaphysicis cœcutiat, qui lynceus est in Mathematicis. Enimvero dum æquos nos præbetur hebetioribus ac infirmis, nemo sanus inde colliget quasi propriæ causæ diffidamus & periculum systematis harmoniæ præstabilitæ tacite confiteamur. Quæ enim, quæso, consequentia id excuspetur? Philosophi non est sibi placere emendicato eorum assensu, quos suo stare non posse judicio optime novit. Veritas enim non multitudine idem sentientium, sed rationibus triumphat, juxta illud vulgatum: *multitudinem errantium non parere errori patrocinium.*

§. 641.

Systema harmoniæ præstabilitæ non extendendum est ad operationes gratiæ, ad quas nec systema influxus physici extendi potest. Per systema enim harmoniæ præstabilitæ, tanquam hypothesein philosophicam (§. 530), explicandum est commercium naturale inter animam & corpus intercedens (§. 612). Enimvero operationes gratiæ, quas Theologi lumine revelationis collustrati expliçant, ad naturale istud commercium non pertinent, Deo in animam & corpus supernaturali modo agente. Ad eas igitur systema harmoniæ præstabilitæ extendendum non est. Idem eodem modo de systemate influxus physici ostenditur.

Ansystema harmoniæ præstabilitæ ad operationes gratiæ extendendum.

Corruunt objectiones uno impetu, quas magno molimine Antiharmonistæ conquirunt, quasi systema harmoniæ præstabilitæ operationes gratiæ tollat, consequenter religionem christianam funditus evertat. Eiusdem valoris foret obiectio contra systema influxus physici, quod in eo locus non sit operationibus gratiæ, quoniam perceptiones producuntur in anima vi corporis, vis autem corporis pendet ab actione sensibilis in organa sensoria. Quod igitur Influxionista respondet ad eliminandam ridiculam obiectionem, id sibi quoque responsum esse putet Antiharmonista. Si excipiat, negari in systemate harmoniæ præstabilitæ actionem spiritus, consequenter etiam Dei, in corpus; quam falsa sit hæc imputatio & quam parum philosophice ex negata actione animæ in corpus inferatur negatio actionis Dei in creaturas, supra jam clarissime docuimus (§. 609). Tædet, imo tantum non pudet talia

proferre: sed serviendum est tempori, ne causæ diffidere videamur negligentes ea, quæ intelligentium iudicio contemni merentur.

§. 642.

Quales
sint ope-
rationes
gratiæ in
eodem
systema-
te.

Si Deus supernaturaliter modificat animam, in systemate harmoniæ præstabilitæ supernaturaliter quoque modificare debet corpus. Ponamus enim per operationes gratiæ a Deo produci appetitionem. Datur itaque in anima appetitio, quæ non enata est ex perceptione aliqua vi animæ producta, aut saltem non naturaliter inde enata. Quoniam itaque in corpore non dantur ideæ materiales nisi quæ respondent perceptionibus naturaliter productis, nec ex ideis materialibus nascuntur motus fluidi nervei, per quod organorum corporis motus determinantur, nisi quatenus appetitiones in anima ex perceptionibus naturaliter nascuntur; si conservari debet harmonia animæ & corporis seu consensus inter seriem perceptionum & appetitionum in anima & seriem motuum in corpore (§. 612), necesse utique est, ut, si Deus supernaturaliter in anima producit perceptionem vel appetitionem, supernaturaliter quoque motum convenientem in corpore producere debeat, aut generaliter loquendo si Deus supernaturaliter modificat animam, supernaturaliter quoque corpus modificare debet.

In hoc differt systema harmoniæ præstabilitæ a systemate influxus physici, quod in illo non possit concipi mutatio quædam supernaturalis in una substantia, quin simul consentiens quædam mutatio supernaturalis etiam admittenda sit in altera, in hoc autem posita mutatione quædam supernaturali in una substantia mutatio eidem consentiens in altera naturaliter consequi possit. Ponamus enim in anima a Deo produci appetitionem quædam supernaturaliter, in systemate influxus physici anima motum convenientem influendo vi sua naturaliter producere potest, nec opus est ut Deus eandem supernaturaliter determinet. Ponamus ex adverso Deum in cerebro supernaturaliter producere ideam aliquam materialem; vi inde in animam influente perceptio conveniens naturaliter excitabitur. Enimvero ex hac differentia nihil adversus harmoniam præstabilitam absurdi concluditur.

S E.

S E C T I O IV.

D E

VARIIS ANIMÆ ATTRIBUTIS,

SPIRITU IN GENERE ET ANIMABUS BRUTORUM.

C A P U T I.

De Spiritu in genere & Spiritualitate animæ in specie.

§. 643

Er Spiritum intelligimus substantiam intellectu & voluntate libera præditam. *Spiritus definitio.*

Sumimus vocabulum spiritus in significato recepto: nemo enim ignorat, Deum, angelos & animam humanam ideo spiritus appellari, quod ipsis intellectus & voluntas libera tribuatur. Et hinc nemo non enti intellectum & voluntatem competere debere iudicat, quod spiritus nomine compellari audit. Quamvis vero spiritus & substantia immaterialis pro synonymis vulgo habeantur ab iis, qui definitiones insuper habentes loquendi inconstantiam amant; in foro tamen philosophico definitionibus accuratis strictè inhærendum.

§. 644

Elementa rerum materialium Spiritus non sunt. Elementa rerum materialium sunt substantiæ simplices (§. 182 *Cosmol.*), ex quibus in corporibus, illorum aggregatis (§. 176 *Cosmol.*), vis motrix resultat (§. 180 *Cosmol.*), quam percipimus, dum vires elementis inexistentes in unum confundimus (§. 295 *Cosmol.*). Etsi autem non definiverimus, qualis sit vis ista; facile tamen apparet, nullam esse rationem, cur intellectum & voluntatem liberam elementis tribuamus, ubi expendimus notionem intellectus & voluntatis in Psychologia empirica prolixè evolutam, neque nos iisdem intellectum & voluntatem tribuimus. Quamobrem cum ea demum substantia sit spiritus, quæ intellectu & voluntate libera prædita est (§. 643); elementa rerum materialium spiritus non sunt. *An elementa corporum sint spiritus.*

Equidem *Leibnizius* monadibus suis, quas elementa rerum materialium esse censet, perceptionem & appetitum tribuit, sed sine apperceptione, consequenter nec monades *Leibniziana* intellectu & libera voluntate prædicæ, adeoque nec ipsæ spiritus sunt. Falluntur autem, qui sibi aliisque persuadere conantur, quati juxta *Leibnizium* materia ex spiritibus tanquam totum ex partibus componatur, & multo magis falluntur, qui nobis hanc sententiam tribuunt, cum elementis rerum materialium nonnisi simplicitatem vindicemus, qualis vero sit vis ipsis insita in dubio relinquamus. Imputatio vero inde fluxit, quod communi præiudicio pro spiritu habeatur, quod immateriale est.

§. 645

Anima humana spiritus est. Intellectu enim prædita est (§. 279 *Psychol. empir.*) ac libera gaudet voluntate (§. 880. 941 *Psychol. empir.*). Quamobrem *Spiritualitas animæ.*

334 *Sect. IV. Cap. I. De Spiritu in genere*

obrem cum substantia simplex sit (§. 48), substantia autem intellectu & voluntate libera prædita sit spiritus (§. 643); animam esse spiritum evidens est.

Ita demum evicta est animæ spiritualitas, quæ quidem simplicitatem supponit (§. 658), non tamen cum hac eadem est. Quoniam vero quædam ad intellectum, quæ voluntatem pertinent, cum in Psychologia empirica, tum in superioribus sufficienter exposuimus; de anima, quatenus spiritus est, quod dicatur nihil amplius superest. Nostrum adeo erit de spiritu perfectissimo quædam dictis addere, quoniam eorum usus insignis erit in Theologia naturali. Quemadmodum enim Psychologia usum præstat in attributis divinis concipiendis, ita quoque notio spiritus intellectum nostrum juvat in formanda notione naturæ spiritualis Dei, quemadmodum suo loco luculenter constabit.

§. 646.

Spiritus perfectissimi definitio.

Spiritus perfectissimus est, qui intellectu perfectissimo & voluntate perfectissima gaudet.

Definitio hæc nominalis est, nec hic ejus realitatem evincimus. Utemur autem eadem in Theologia naturali, in qua demonstraturi sumus Deum esse spiritum perfectissimum; imo etiam ostensuri spiritum perfectissimum esse possibilem.

§. 647.

Intellectus perfectissimi definitio.

Intellectus perfectissimus dicitur, qui omnia possible sibi repræsentat distincte.

Nimirum intellectus est facultas distincte sibi repræsentandi possible (§. 275 Psychol. empir.). Quamobrem cum determinationes essentielles, quæ notionem intellectus ingrediuntur, sint istiusmodi, ut per eas operationes eius extendantur ad omne possibile & ad distinctam ejus cognitionem, ita ut ne quicquam superfit quod obscuritate sua eidem sese subducatur; tantus utique in operationibus adest consensus, quantus ob finem intellectus concipi potest, consequenter summa adest intellectus perfectio (§. 303 Onsol.). Equidem definitio præsens pro nominali accipienda, neque adeo opus est ut denominationi insit veritas: quoniam tamen non invitis notionibus intellectus & perfectionis, intellectus perfectissimus per distinctam omnium possible repræsentationem defini potest, nomen convenire rei suæ ostendendum erat.

§. 648.

Magnitudo intellectus perfectissimi.

Quoniam intellectus omnia possible distincte sibi repræsentans est omnium maximus seu absolute summus (§. 278 Psychol. empir.); *intellectus perfectissimus est omnium maximus, seu absolute summus (§. 647).*

Mirum videri non debet intellectum perfectissimum & omnium maximum esse unum eundemque: etenim intellectus facultas quædam agendi est (§. 275 Psychol. empir.), adeoque ejus perfectio non nisi ex gradu, qui eidem convenit, æstimari potest, ita ut perfectior sit, cujus major gradus est. Gradus vero est quemadmodum virium, ita & facultatum magnitudo (§. 746 Onsol.).

§. 649.

Magnitudo intellectus spiritus perfectissimi.

Quia spiritus perfectissimus intellectu perfectissimo gaudet (§. 646), intellectus vero perfectissimus omnium maximus, seu absolute summus est (§. 648); *spiritui perfectissimo intellectus omnium maximus seu absolute summus est.*

§. 650.

Voluntas perfectissimæ definitio.

Voluntas perfectissima dicitur, quæ non appetit nisi optimum.

Lex voluntatis est, ut appetamus, quicquid nobis repræsentamus tanquam bonum (§. 904 Psychol. empir.). Quamobrem voluntas una ab altera differre nequit, nisi quod alia semper feratur in bonum, alia subinde in bonum, subinde in malum: & si qua voluntas in bonum

in bonum fertur, non potest differre ab altera, quæ eisdem constanter bonum appetit, nisi quod alia fertur in id, quod est melius, alia vero in minus bonum. Voluntas itaque perfectior concipi nequit, nisi quæ semper appetit optimum.

§. 651.

Quoniam spiritus perfectissimus voluntate perfectissima gaudet (§. 646), voluntas autem perfectissima non nisi in optimum fertur (§. 650); spiritus perfectissimus non nisi in optimum fertur.

Voluntas spiritus perfectissimi.

Quæ de spiritus perfectissimi intellectu & voluntate demonstrantur maximi sunt momenti, cum hæc principiis in Theologia naturali ad arduas veritates demonstrandas usurimus. Suademus igitur, ut non modo hæc principia, verum etiam cetera, unde pendent, probe expendantur: ubi enim familiaria fuerint, quæ in Theologia naturali inde deducuntur, plana nobis & perspicua erunt.

§. 652.

Intellectus spiritus perfectissimi illimitatus est. Spiritus enim perfectissimus intellectu gaudet perfectissimo (§. 646), adeoque omnia possibilis distincte sibi repræsentat (§. 647). Jam cum intellectus sit facultas res distincte sibi repræsentandi (§. 275 *Psychol. empir.*), aliter limitari non potest quam quoad objectum & quoad modum aliquid sibi repræsentandi (§. 468 *Ontol.*), ut scilicet non extendatur ad rem omnem, adeoque in numero possibilium deprehendantur, quæ extra illius sphaeram sunt, vel saltem in objecto, quod cognoscit, obscuritate sua sese quædam eidem subducant. Intellectus adeo spiritus perfectissimi nec limitatur quoad objectum, utpote ad omne possibile extensus, nec quoad modum repræsentandi objectum, cum in eo nil concipiatur, quod non distinguat a ceteris, consequenter prorsus illimitatus est.

Intellectus spiritus perfectissimi qualis sit.

Unde non mirum, quod sit omnium maximus seu absolute summus (§. 648). Limites enim in causa sunt, quod unum altero majus concipi possit. Quamobrem remotis limitibus prodire debet, quod est in suo genere maximum.

§. 653.

Voluntas spiritus perfectissimi illimitata est. Voluntas est inclinatio animæ ad objectum pro ratione boni, quod in eo inesse distincte cognoscimus (§. 880 *Psychol. empir.*), ut adeo non velimus, nisi quod nobis tanquam bonum quoad nos repræsentamus (§. 904 *Psychol. empir.*), & quod iudicatur melius alteri præferatur (§. 898 *Psychol. empir.*). Voluntas igitur limitari acquirit, nisi quatenus bonum apparens præfert bono vero, & bonum minus majori, consequenter omnem respuit limitem, si constanter fertur in id, quod est optimum. Quamobrem cum spiritus perfectissimus non nisi in optimum fertur (§. 651); voluntas ejus prorsus illimitata est.

Voluntas spiritus perfectissimi qualis.

Quæ ad propositionem præcedentem annotavimus, ad præsentem quoque trahenda.

§. 654.

Intellectus hominis admodum limitatus est. Nemo non novit, multa in hoc mundo ad spectabili existere, quæ nobis ne confuse quidem, nedum distincte repræsentare possimus. Imo ubi quis ea, quæ cognoscit, comparare voluerit cum cæteris, quæ ignorat, sive tantummodo spatium spectet, sive

Intellectus hominis qualis sit.

sive temporis simul rationem habeat; contemnendæ parvitatæ esse numerum eorum, quæ cognoscimus, respectu illorum, quæ extra omnem cognitionis nostræ sphæram constituuntur, abunde satis intelligemus, etiam si intra sphæram Telluris, quam incolimus, subsistamus. Intellectus adeo hominis valde limitatus est quoad objectum (§. 468 *Ontol.*). Enimvero ideis nostris singulis infinita insunt (§. 186), quæ cum in iisdem involvantur (§. 187), a se invicem distinguere minime valeamus, ut impossibile sit nos eorundem nobis conscios esse. Apparet adeo quod numerus eorum, quorum nobis in idea rei conscii sumus, sit contemnendæ prorsus parvitatæ respectu eorum, quorum nobis conscii esse haud quaquam possumus, consequenter intellectus noster admodum limitatus est quoad modum repræsentandi objecta. Quamobrem cum ex ipsa definitione intellectus intelligatur, intellectum limitari aliter non posse nisi quoad objectum, circa quod versatur, & quoad modum objectum sibi repræsentandi (§. 279 *Psychol. empir.*), constet autem intellectum hominis admodum limitatum esse, sive objectum spectes, sive modum repræsentandi objectum *per demonstrata*; intellectum hominis admodum limitatum esse, evidentissimum.

Limites intellectus humani non rectius agnoscuntur, quam ex contemplatione universi, magnitudine spatii mundani & infinita rerum varietate, quibus per omne tempus repletur spatium. Sed cum ea Physicam supponat, in Teleologia demum, quæ huc faciunt, tradi possunt. Considerandum præterea est, veritates universales inesse singularibus, quæ existunt, adeoque ex harum numero illarum quoque numerum æstimandum esse.

§. 655.

Limitatio voluntatis humana.

Voluntas humana admodum limitata est. Quoniam voluntas non appetit, nisi quod nobis repræsentamus tanquam bonum quoad nos (§. 904 *Psychol. empir.*) & ex pluribus bonis alteri præfert, quod judicatur melius (§. 898 *Psychol. empir.*); ob limitationem intellectus accidit, ut bonum judicetur quod non est, imo ut melius judicetur, quod pejus est. Quamobrem cum alii voluntatis limites concipi non possint, quam ut ea vel in bonum apparet, vel in minus per errorem feratur; ob ipsam intellectus limitationem voluntas humana admodum limitata est.

Voluntatis nostræ limites satis experimur: nemo enim est qui nesciat, nos in bona apparentia sæpius ferri, quam in vera, & in melius, nedum in optimum, nonnisi casu incidere. Cum vero in Psychologia rationali rationes eorum scrutemur, quæ sunt (§. 4); hic imprimis doceri debebat, undenam sit quod voluntas humana admodum limitata a summa ejusdem perfectione longissimo intervallo sit remota.

§. 656.

Differentia animæ a spiritu perfectissimo quanta sit.

Anima humana a spiritu perfectissimo infinito intervallo distat, seu eidem incomparabilis. Intellectus enim humanus admodum limitatus est (§. 654), voluntas item humana admodum limitata (§. 655). Ex adverso intellectus spiritus perfectissimi illimitatus est (§. 652), voluntas item spiritus perfectissimi prorsus illimitata (§. 653). Anima igitur a spiritu perfectissimo tanto intervallo distat, quanto distant limites intellectus & voluntatis animæ ab intellectu & voluntate illimitatis. Quamobrem si limites intellectus

lectus humani expendas (not. §. 654), quam sit incomparabilis intellectui illimitato abunde perspicitur. Et quia limitatio voluntatis a limitatione intellectus pender (§. 904. 898 *Psychol. empir.*); si intellectus humanus illimitato incomparabilis, voluntas quoque humana illimitatæ incomparabilis esse debet. Necessè igitur est, ut limites intellectus humani ab intellectu illimitato, limites voluntatis humanæ a voluntate illimitata, consequenter cum intellectus illimitatus & voluntas illimitata spiritui perfectissimo competat (§. 652. 653), anima humana a spiritu perfectissimo infinito intervallo distet.

Quodsi in Teleologia limites intellectus humani distincte agnoscantur, & magnitudo intellectus illimitati, quantum datur, distincte cognoscatur, quemadmodum a nobis factum in specimine Physicæ ad Theologiam naturalem applicatæ, quo sistitur notio intellectus divini ex operibus naturæ illustrata; propositionis præsentis veritas magis elucescet. Notum vero jam non est, ut in tantas nos diffundamus ambages.

§. 657.

Quoniam anima humana a spiritu perfectissimo infinito intervallo distat; nequaquam implicat, dari spiritus anima humana perfectiones diverso perfectionis gradu. *Spiritus itaque anima humana diverso gradu perfectiones possibiles sunt* (§. 85 *Ontol.*).

An dentur spiritus anima humana perfectiones;

An actu dentur, solo rationis lumine usus definire nequeo; neque enim reperio rationes, quibus id evincatur. At Scriptura Sacra hac in parte defectum rationis supplet, quæ angelos dari clarissime docet. Sufficit autem nos in philosophia ostendisse, non impossibiles esse spiritus ab animabus diversos, eisdemque limitato intellectu voluntateque limitata instructos: etenim philosophiæ est defendere auctoritatem Scripturæ contra Antiscripturarios, quo sine satisfacit spirituum istiusmodi possibilitas.

§. 658.

Omnis spiritus substantia simplex est. Spiritus enim intellectu præditus est (§. 643), adeoque res sibi distincte repræsentat (§. 275 *Psychol. empir.*). Quoniam igitur in iis plura sigillatim enuntiabilia distinguit (§. 38 *Psychol. empir.*); tum rei perceptæ, tum eorum, quæ in ea distinguit, sibi conscius est (§. 10), consequenter cogitat (§. 23 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum corpus, adeoque substantia composita (§. 119 *Cosmol.*), cogitare nequeat (§. 44), neque corpori vel materiæ facultas cogitandi communicari possit (§. 46); spiritus nullus substantia composita esse potest. Enimvero substantia omnis vel composita, vel simplex est (§. 685 *Ontol.*). Omnis itaque spiritus substantia simplex est.

Simplicitas spirituum.

Simplicitatem spirituum omni tempore agnovere & philosophi, & Theologi. Postquam *Hobbeso* auctore materialismus invaluit, non defuere qui substantiæ immaterialis impossibilitatem inde probare conati fuerunt, quod substantia nulla sine extensione concipi possit. Principium hoc tanquam verum admiscere posthac etiam alti, qui spiritus a corporibus distinguere voluerunt, & hinc etiam spiritibus extensionem tribuerunt, sibi perperam persuadentes spiritum fingi tanquam punctum mathematicum, propterea quod Mathematici punctum definiunt per id, cuius pars nulla est, quemadmodum philosophi ens simplex per ens, quod partibus nullis constat (§. 673 *Ontol.*). In eo autem oppido falluntur: punctum enim mathematicum imaginarium quid est (§. 9 *Geom.*); qui vero novit, quæ de ente simplici demonstrantur (§. 793 & seqq. *Ontol.*), ultro concedit punctum mathematicum & substantiam simplicem toto celo differre, quemadmodum puncta zenonica non esse elementa

Wolffi Psychologia Rationalis.

V u

rerum

938 *Seç. IV. Cap. I. De Spiritu in genere*

rerum materialium (§. 217 *Cosmol.*), quæ tamen sunt substantiæ simplices (§. 182 *Cosmol.*), evicimus. Materiam igitur cum spiritu, quæ *Carsesus* a se invicem optime discrevit, infelicitè confundunt, notionum generalium parum gnari.

§. 659.

*Spiritus
perfe-
ctissimi
simplici-
tas.*

Quoniam spiritus omnis substantia simplex est (§. 658); *Spiritus quoque perfectissimus*, utpote in spirituum numero contentus (§. 643. 646), *substantia simplex est.*

Qui spiritui extensionem tribuunt, infinitam extensionem tribuere debent spiritui perfectissimo, utpote illimitato: unde multa fluunt in Theologia naturali absurda. Fingunt spirituum perfectissimum instar spatii imaginarii, cui infinita tribuitur extensio. Et hinc non defuere, qui ipsum spatium pro spiritu perfectissimo, quem Deum esse constat, venditarunt, veluti *Josephus Raphson* in Conamine de spatio, ente reali & absoluto. Cur absurdum ipsis videatur, spiritum perfectissimum, ens maxime activum, sine partibus concipere; ad propositionem præcedentem jam indicavimus. Spiritum nempe imaginari volunt, cum tamen essentia & natura ejus sub imaginationem minime cadat, quod perinde est ac saporis videre, sonos gustu percipere velle. Patebit vero deinceps quam sit necessarium simplicitatem animæ ac spirituum perspicere, ut immortalitas animæ & spirituum in genere firma demonstratione nitatur.

§. 660.

*Spiritus
unius ex
altero or-
tus im-
possibili-
tas.*

Nullus spiritus ex alio spiritu existente oriri potest. Omnis enim spiritus substantia simplex est (§. 658). Quamobrem cum nulla substantia simplex ex alia substantia simplici existente oriri possit (§. 688 *Ontol.*), nullus quoque spiritus ex alio spiritu existente oriri potest.

Ne propositio hæc in perversum sensum trahatur, probe perpendenda sunt, quæ ad stabiliendam impossibilitatem ortus entis simplicis ex alio simplici in medium adducta sunt (§. 688 *Ontol.*). Et si enim spiritus quoque perfectissimus, qui Deus est, sit ens simplex; non tamen inde sequitur, quod a Deo ortum habere nequeant spiritus finiti. Neque enim oriuntur ex Deo, quemadmodum corpora ex materia præexistente: quod ut rectius intelligatur, prope perpendendum est, si spiritus ex Deo orientur, eos aut esse debere particulam aliquam substantiæ diviniæ, quod simplicitati repugnat, & ideo tanquam erroneum a rectius sentientibus omni ævo reiectum; aut ipsam substantiam divinam in spiritum finitum, vel eius particulam in eundem transformari debere: quorum illud immutabilitati diviniæ contrariatur, & adeo absurdum visum omni tempore, ut nemo unquam philosophorum de eo ne somnasset quidem; hoc vero & simplicitatem & immutabilitatem divinam simul evertit. Et ex eadem ratione rejicitur illorum error, qui sibi imaginantur, spiritus finitos ex Deo emanasse, cum ne hoc quidem simplicitati diviniæ conveniat. Liquet igitur tantum abesse ut præsens propositio in errorem seducat, ut parius ad errores de ortu spirituum finitorum passim obvios & citra auctoritatem Scripturæ Sacræ excogitatos confutandum mirifice conducatur. Et hoc imprimis sine propositionem præsentem in medium adducimus. Christus propositionem eandem confirmat de Angelis, quando generandi potentiam iisdem denegat. Dum enim nulla inter Angelos matrimonia esse docet *Matth. XXII. 30*, hoc ipso insinuat spirituum genus non propagari per generationem, quemadmodum hominum in præsentè seculo. Etenim cum matrimonii fundamentum sit generandi potentia; ubi matrimonio locus non est, ibi generandi potentia deficere debet.

§. 661.

*Spiritus
quomodo
oriri pos-
sit.*

Spiritus aut necessario existit, aut, si contingenter existit, rationem existentiae suæ sufficientem in ente necessario habet, & ab eo ex nihilo produci debet. Spiritus enim ens simplex est (§. 658). Enimvero ens simplex aut necessario existit, aut, si contingenter existit, rationem existentiae suæ sufficientem in ente necessario habet (§. 689 *Ontol.*), atque ex nihilo produci debet (§. 691 *Ontol.*). Spiritus itaque aut necessario existit, aut, si con-
tingen-

tingenter existit, rationem existentiae sufficientem in ente necessario habet, atque ex nihilo produci debet. Quamobrem cum ens necessarium sit causa spiritus contingenter existentis (§. 881. 866 *Ontol.*); ab eodem ex nihilo produci debet.

Consona hæc sunt Scripturæ Sacræ: in ea enim docemur, Deum, spiritum perfectissimum, necessario existere; angelos vero, spiritus finitos, a Deo creatos fuisse. Quamvis adeo in philosophia non suppetant rationes ad decidendum sufficientes, utrum angeli dentur, nec ne; per eam tamen constat, si dentur angeli, eos a Deo ex nihilo productos seu creatos fuisse. Atque hoc sufficit ad defendendam veritatem revelatam adversus eos, qui eandem impugnant, consequenter philosophus circa ortum angelorum satisfacit officio suo.

§. 662.

Spiritus necessarius dicitur, qui necessario existit: *Spiritus vero contingens appellatur*, qui contingenter existit.

Spiritum necessarium non dari nisi Deum, ceteros qui existunt, omnes esse contingentes, in Theologia naturali demonstrabitur.

§. 663.

Spiritus contingens ab ente simplici necessario ex nihilo produci debet. Spiritus enim contingens est, qui contingenter existit (§. 662). Jam si spiritus contingenter existit, ab ente necessario ex nihilo produci debet (§. 661). Quamobrem cum ens omne aut compositum sit, aut simplex (§. 685 *Ontol.*); ex nihilo producendus est vel ab ente composito, vel a simplici. Quoniam spiritus omnis, adeoque etiam contingens (§. 662), substantia simplex est (§. 658), simplex vero ex composito oriri nequit (§. 687 *Ontol.*); ens necessarium, a quo produci ex nihilo debet spiritus contingens, substantia simplex esse debet. Quamobrem si spiritus contingentes dantur, necesse est ut ab ente simplici necessario ex nihilo sint producti.

Nondum evincimus entis simplicis necessarij naturam spiritualem: sufficit enim hic constare causam spiritus contingentis non posse esse nisi ens simplex necessarium. In Theologia naturali ostendemus, non dari ens simplex necessarium nisi Deum, idemque esse spiritum: ac tum constabit spiritus contingentes a spiritu necessario ex nihilo produci. Hic nondum definimus, an dentur spiritus contingentes. At in eadem Theologia naturali demonstrabimus, animas in horum spirituum numero esse. Et Scripturæ Sacræ testimonio constat tales quoque esse angelos. Consentit adeo propositio præsens cum Scriptura Sacra & principii loco est in Theologia naturali. Equidem vulgo sumitur non nisi simile a simili produci posse: unde sequitur spiritum non posse produci nisi a spiritu. Enimvero cum principium istud inductione generationum in natura rerum materialium obviarum nitatur, productio vero ex nihilo sit a generatione prorsus diversa: tum de universalitate illius principii, tum de ejus extensione ad creationem dubitari poterat. Nostrum vero non est admittere principia, quæ obscuritate quadam laborant, ut dubiæ sint interpretationis, & quorum veritas per notionum evidentiam minime patet.

§. 664.

Ortus spiritus contingentis instantaneus est. Spiritus enim contingens spiritus est (§. 662), adeoque substantiæ simplex (§. 658). Quare cum ortus simplicis nisi instantaneus esse nequeat (§. 694 *Ontol.*); ortus quoque spiritus contingentis instantaneus esse debet.

Habet præsens propositio usum suum in explicando ortu animæ.

V u 2

§. 665.

Spiritus necessarii & contingentis differentia.

Dependentia spiritus contingentis a necessario in existendo.

Ortus spiritus contingentis qualis sit.

§. 665.

*Notio
ortus spi-
ritus con-
tingentis
qualis .*

Ortus spiritus contingentis notio distincta formari nequit . Quoniam enim spiritus contingens spiritus (§. 662), adeoque in numero entium simplicium est (§. 658); ortus spiritus contingentis est ortus entis simplicis . Sed ortus simplicis notio distincta formari nequit (§. 695 *Ontol.*). Ergo nec ortus spiritus contingentis notio distincta formari potest .

Propositionis huius præclarus est usus in defendenda auctoritate Scripturæ Sacræ, quæ spiritus contingentes dari & eos ortum suum a Deo ducere docet . Utilis etiam est ad ever-tendum principia atheismi, cum athei Dualistæ vel Idealistæ animas spiritus necessarios faciunt, quod earum ortum distincta notione explicare non valeamus .

§. 666.

*Corru-
ptibile
quid sit .*

*Corrumpti dicitur, quod dissolutione in partes dissolvitur . Et id corru-
ptibile dicitur, quod ita interire potest . Ex adverso vero incorruptibile est,
quod corrumpi nequit .*

E. gr. Corpus humanum corrumpitur putrefactione, qua materia, ex qua constat, in partes minutissimas resolvitur, per auram dispergendas, ut non amplius existat . Et pro-
pterea corruptibile dicitur .

§. 667.

*Corru-
ptibili-
tas cor-
porum .*

Corpora corruptibilia sunt . Etenim corpora sunt entia composita (§. 119 *Cosmol.*), adeoque in partes dissolvi possunt (§. 531 *Ontol.*). Quamobrem cum essentia eorum consistat in modo, quo tales partes, non aliæ inter se junguntur (§. 140 *Cosmol.*); corpora, quæ existunt, facta partium dissolutione existere desinunt, adeoque intereunt (§. 541 *Ontol.*). Sunt igitur corruptibilia (§. 666).

Tota demonstratio applicari potest ad corpus humanum, quod putrefactione corrumpi-
tur, ut clarius intelligatur .

§. 668.

*Interi-
tus cor-
poris spi-
ritui re-
pugnans .*

Spiritus eo modo interire nequit, quo corpora intereunt . Omnis enim spi-
ritus substantia simplex est (§. 658), adeoque eodem modo, quo compo-
sita, consequenter corpora (§. 119 *Cosmol.*) intereunt, interire nequit
(§. 697 *Ontol.*).

Ita fieri non potest ut spiritus putrefactione corrumpatur, quemadmodum corpus hu-
manum corrumpitur .

§. 669.

*Incorru-
ptibili-
tas spi-
ritus .*

Quoniam quotidie experimur corpora dissolutione partium interire ;
evidens est spiritus hoc modo interire non posse (§. 668). *Spiritus itaque
omnis incorruptibilis est .*

Qui simplicitatem spirituum negant iisdemque extensionem tribuunt, quæ sine par-
tium multitudine concipi nequit (§. 549 *Ontol.*), quomodo incorruptibilitatem spiritus de-
monstrare possint non apparet . Etenim per naturam suam omne extensum corruptibile est,
atque adeo dicendum quoque erit, nisi notionibus vim inferre velis, spiritum omnem esse
corruptibilem : quod quam sit absolum nemo non videt . At cum simplicitate incorruptibi-
litas adeo necessario nexu cohæret, ut ab ea ne cogitando quidem separari possit . Unde ap-
paret, quam sit vera & utilis doctrina de simplicitate spirituum .

§. 670.

§. 670.

Spiritus interire nequit, nisi per annihilationem. Spiritus enim omnis ens simplex est (§. 658). Quamobrem cum ens simplex interire non possit, nisi per annihilationem (§. 698 *Ontol.*); nec spiritus aliter interire potest quam per annihilationem.

Quomodo spiritus interire possit.

Quamdiu itaque ostendi nequit, esse aliquam annihilationis causam, & ens istud, cui est potentia annihilandi, spiritum quoque annihilare velle; spiritum quendam actu interire minime constat.

§. 671.

Si spiritus interit, in instanti interit. Etenim spiritus substantia simplex est (§. 658). Quodsi vero substantia simplex interire debet, in instanti intereat necesse est (§. 699 *Ontol.*). Ergo spiritus etiam, si interire debet, in instanti intereat opus est.

Interitus spiritus instantaneus.

Spiritus interire non potest nisi per annihilationem. Quodsi adeo Deus, qui creavit spiritus, spiritum aliquem annihilare vellet; in instanti interiret, cum ex adverso corpus humanum, quod putrefactione corrumpitur, successive corrumpatur, ut certum quoddam temporis spatium præterlabatur, donec corruptio fuerit absoluta.

§. 672.

Interitus spiritus nulla notio distincta formari potest, nec nos ullam ejusdem notionem habemus. Interitus spiritus instantaneus est (§. 671), adeoque in eodem distingui nequeunt præterita, præsentia & futura (§. 693 *Ontol.*), consequenter quorum unum post alterum existit (§. 584 *Ontol.*). Enimvero si notio rei distincta formari debet, inesse eidem debent, quæ a se invicem distinguere possumus (§. 682 *Log.* vel §. 38 *Psychol. empir.*). Interitus adeo spiritus nulla notio distincta formari potest.

Notio interitus spiritus qualis.

Quodsi spiritus interire debet, necesse est ut desinat per annihilationem (§. 670). Enimvero cum nos potentiam annihilandi non habeamus, ut ejusdem tanquam nobis inexistentis conscii esse possimus, quemadmodum conscii nobis sumus facultatis imaginandi & appetitus, neque annihilationem rei cuiuspiam unquam observaverimus in rerum natura, ut ejus aliquam sensu duce acquisivissemus ideam, qualem corruptionis corporum vivorum per putredinem habemus; nullam quoque annihilationis notionem habere possumus, consequenter nec interitus spiritus.

Hinc & philosophi nullo non tempore admisere, nihil in rerum natura annihilari, quemadmodum ex eadem ratione nihil quoque creari statuerunt. Naturaliter enim, hoc est, per naturam rerum finitarum, nec creatio, nec annihilatio possibilis. In Theologia vero naturali ostendimus, utramque potentiam, creatricem scilicet ac annihilatricem, Deo competere, qui cum sit liberrimus, ab eius arbitrio unice pendet, quando potentia creatrice vel annihilatrice uti velit, consequenter Deus solus quemadmodum spiritus creare, ita quoque annihilare potest. Sed hæc ad Theologiam naturalem pertinent.

§. 673.

Omnis spiritus rationalis est. Omnis enim spiritus intellectu præditus est (§. 643), consequenter possibilem notionem formare, de iisdem judicare & ratiocinari potest (§. 325 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum ratiocinando cognoscatur, quicquid beneficio rationis cognoscitur (§. 492 *Psychol. empir.*),

Rationalitas spiritus.

342 *Señ. IV. Cap. I. De Spiritu in genere*

empir.), & usus rationis ratiocinando sese exerat (§. 455); ratione præditus esse debet spiritus omnis, consequenter rationalis est (§. 451).

Idem etiam sic ostenditur. Spiritus omnis intellectu præditus est (§. 643), adeoque per essentiam & naturam suam ad ratiocinandum aptus (§. 325 *Psychol. empir.*). Enimvero nexus veritatum universalium perspicitur per demonstrationem (§. 446), adeoque per syllogismos (§. 498 *Log.*), seu ratiocinia (§. 332 *Log.*). Spiritus itaque per essentiam & naturam suam aptus est ad veritatum universalium nexum perspiciendum, consequenter rationalis est (§. 451).

Ratio sane spiritum ab aliis substantiis simplicibus, quæ facultates tantummodo animæ facultatibus inferioribus analogas habent, distinguit, quemadmodum inferius magis elucefcet. Et rationalitate spiritus spiritum vincit, quo unus altero præstantior. Unde in Theologia naturali demonstrabitur, Deo, spirituum summo, summam quoque competere rationem, etsi in Deo ratio non pendeat a ratiocinando, quemadmodum in spiritibus finitis.

§. 674.

Cognitio philosophica cur sit spirituum.

Quoniam cognitio philosophica rationis est (§. 499 *Psychol. empir.*), spiritus autem omnis rationalis (§. 673), adeoque ratione præditus est (§. 451); *omnis spiritus cognitionis philosophicæ capax est.*

Spirituum adeo est philosophari, cumque Deus rationem concesserit spiritibus, dici potest spiritus ad philosophandum fuisse factos, quemadmodum aves ad volandum. Avis enim ad volandum facta dicitur, quia per essentiam & naturam suam ad volandum apta. Quamobrem quia spiritus per essentiam & naturam suam aptus est ad philosophandum; eodem sensu ad philosophandum factus, quo avis facta ad volandum dicitur. Cum adeo anima sit spiritus (§. 645), homo quoque, cui Deus animam dedit, ad philosophandum natus, ut adeo homo philosophus vitam vere hominis agat. Repetendum vero est aliunde, quid sit philosophia, quid sit cognitio philosophica (§. 29 & seqq. & §. 6 & seqq. *Disc. prælim.*), ne dicta in perversum sensum trahantur.

§. 675.

Spiritui memoria competit.

Spiritus memoria gaudent. Spiritus enim omnis rationalis (§. 673), adeoque ratione præditus est (§. 451). Quamobrem cum spiritui frustra competeret ratio, nisi quoque eadem uti posset (§. 452); usus rationis eisdem denegari non potest. Enimvero ad usum rationis memoria requiritur (§. 463). Spiritui adeo memoria est.

Non tamen promiscue omnia, quæ de memoria hominis partim in superioribus, partim in Psychologia empirica diximus, ad memoriam spirituum applicari possunt. Quamobrem ne confundantur, quæ separanda sunt, propositionem sequentem addere juvat.

§. 676.

Qualis sit spirituum memoria.

Spiritui qua tali competit memoria intellectualis. Spiritui enim qua tali competit intellectus (§. 643), adeoque res, quas cognoscit, distincte sibi repræsentat (§. 275 *Psychol. empir.*). Quoniam itaque memoria consistit in facultate res reproductas recognoscendi (§. 175 *Psychol. empir.*); memoria, quæ spiritui qua tali competit, non esse potest nisi facultas ideas reproductas distincte recognoscendi, consequenter intellectualis est (§. 279).

Non negamus spiritui quoque competere posse memoriam sensitivam, cum contrarium in animabus nostris experiamur, quas esse spiritus supra demonstravimus. Tenendum vero est memoriam sensitivam non competere substantiæ simplici, quæ spiritus est, ob naturam & essen-

& essentiam spiritualement, sed ob naturam inferiorem, quam cum aliis entibus immaterialibus, veluti cum animabus brutorum, communem habet. Unde in propositione diximus, memoriam intellectualem spiritui qua tali competere.

§. 677.

Quoniam memoria intellectualis consistit in iudicio, quod ideam aliquam jam ante habuimus (§. 281); *spiritus iudicare potest, quod ideam aliquam jam ante habuerit, consequenter ideas, quas habuit, reproducere valet, adeoque praeceptorum meminit (§. 226 Psychol. empir.).*

Usus memorie in spiritibus.

Poterat idem ex eo deduci, quod spiritus qua talis ratiocinari possit, impossibile vero sit ratiocinari, si quis iudiciorum praeceptorum non meminerit, hoc est, ea reproducere & quod eadem jam ante cognoverit, iudicare non valeat.

§. 678.

Sapientia est scientia actionibus liberis fines naturae suae convenientes praescribendi & media ad eos ducentia eligendi finesque particulares ita sibi invicem subordinandi, ut propiores fiant media remotiorum.

Sapientiae definitio.

In sapientia igitur tria spectanda sunt, nimirum 1. finis determinatio, 2. mediorum electio, 3. finium particularium subordinatio. Finium ratio sufficiens in natura agentis contineri debet, cum non intendere debeat nisi quod se deceat. Media talia sint necesse est, ut per ea finem, quem intendit agens, consequatur. Finium particularium subordinatio legitima est, si propiores referantur ad remotiores, sicuti medium ad finem. Quod notio sapientiae sit communi usui loquendi conformis, nemo negaverit, modo animum avocet ab inconstantia loquendi, quae ex philosophia Aristotelico-Scholastica manavit, ubi per sapientiam intelligitur rerum sublimium scientia, non tamen distincte satis explicatur, quid rerum sublimium nomine veniat. Deum enim dicimus omnia in mundo fecisse sapienter, quatenus talia fecit, ut sint finibus, quas rebus praescripsit, consequendis apta. Ita oculus sapienter factus dicitur, quatenus eius structura talis deprehenditur, ut per eam imago visibilis clare ac distincte delineari possit. Quicquid sit, definitio praesens nominalis est, atque adeo sufficit nos hoc vocabulo non aliud quidpiam in sequentibus indigitaturos. Neque vero verendum est fore ut sapientia cum prudentia confundatur per definitionem nostram. Suo enim loco, quando virtutes intellectuales exposituri sumus, differentiam sapientiae a prudentia satis luculentam dabimus.

§. 679.

Quoniam ad sapientiam requiritur finium convenientium determinatio (§. 678); *quo rarius quis in determinando fine a convenientia cum natura sua aberrat, eo sapientior est.*

Gradus sapientiae a finis determinatione pendet.

Triplicem esse graduum sapientiae fontem ex definitione ipsius intelligitur. In gradibus adeo sapientiae aestimandis ad singulos fontes recurrendum, ne per praecipitantiam statuat.

§. 680.

Ex eadem ratione intelligitur, *sapienterem esse, qui scit distinguere inter finem magis vel minus sibi convenientem.* Dicitur nimirum *finis magis convenire agenti, si plura eidem insint vel adsint, per quae intelligitur, cur hunc potius sibi finem praestituere debeat, quam alium.*

Alius gradus.

Tenendum hic, etsi dicamus finem naturae agentis convenire debere, non tamen in omni casu recurrendum esse ad ea, quae agenti per essentiam, adeoque constanter insunt, sed etiam respiciendum esse ad statum tam internum, quam externum, modo caveatur, ne status perfectioni entis essentiali repugnet. Sed haec sufficienter hoc loco explicari nondum possunt: lucem affundent principia moralia quoad animam nostram, principia vero Theologiae naturalis quoad Deum.

§. 681.

§. 681.

*Finis
quinam
optimus,*

Finis optimus dicitur, qui agenti ex asse convenit, hoc est, qui ceteris præferendus agnoscitur, ubi ad omnes determinationes, quæ agenti insunt, vel extrinsecus superaccidunt, respexeris.

Haud facile est in dato casu judicare, quinam finis sit optimus. Unde qui sapientissimi hominum habentur, ultro profitentur sibi hunc finem videri optimum, quatenus scilicet meliorem non agnoscunt. Utilis tamen est præsens definitio, ut fines rite scrutari discamus, ne per præcipitantiã a fine meliori aberremus, quam evitare poteramus.

§. 682.

*Gradus
a medio-
rum ele-
ctione
penden-
tes.*

Quia sapientiæ est eligere media, quæ ad finem ducunt, ut eodem potiamur (§. 678); *quo rarius quis in eligendis mediis a vero aberrat, eo sapientior est.*

Haecenus expendimus gradus a finis constitutione pendentes: sequuntur nunc alii, qui a mediõrum electione pendent. Atque hic secundus graduum fons est. Media videri possunt, quæ non sunt, quemadmodum hominibus sæpissime evenire solet. Quodsi ergo iis utamur, finem, quem intenderamus, non consequimur: id quod defectum sapientiæ arguit. Minor autem ei sapientia est, qui defectus experitur crebriores, quam qui rariores.

§. 683.

*Gradus
alii.*

Ex eadem ratione intelligitur, *sapientiorẽ esse debere, qui media eligit ad finem consequendum magis apta, quam minus apta*: id quod evidentius hoc modo patet. Finis, quem intendimus, plerumque multa involvit. Atque ideo *magis dicitur consequi finem*, qui plura ex iis consequitur, quam qui pauciora. Jam cum finis consequendi gratia agamus (§. 932 *Ontol.*), omnia ea intendimus, quæ in eodem involvuntur, & media non sunt talia, nisi quatenus per ea actum consequuntur, quibus finis constituitur (§. 937 *Ontol.*). Quoniam itaque sapientes nos probamus, quatenus scimus, quid fieri debeat, ut finis ad actum perducatur, consequenter ut ea actum consequantur, quibus finis constituitur (§. 678); si quis eligit media ad finem ex parte consequendum tantummodo apta, is defectum illius scientiæ, consequenter sapientiæ, prodit. Quamobrem cum defectus tanto sit major, quo minus finem consequitur, tanto minor autem, quo magis eundem consequitur; sapientior omnino est, qui media eligit ad finem consequendum magis, quam minus apta.

E. gr. Studiosi in academiã proficiscentis finis est præparatio ad futurum vitæ genus, quod sibi elegit, veluti ut ecclesiæ ministrum fidelem agat. Cum multa ad hunc finem requirantur, fieri quidem potest ut aliquibus potiat, non autem omnibus. Quatenus igitur hoc pendet a mediõrum electione, eatenus se magis minusve sapientem probat.

§. 684.

*Finem
ex asse
quinam
consequatur.*

Ex asse dicitur agens consequi finem, si vi mediõrum ad actum perducantur ea omnia, quibus constituitur.

Ita studiosus in academiã profectus ex asse consequitur finem suum, si ad ministerium v. gr. ecclesiasticum ita sese præparat, ut nullus concipi possit actus, cui peragendo, prout decet, non sit aptus. Magna plerumque scientia opus est, ut finem adæquate præcognoscas, & maior adhuc superaccedere debet, ut medium ex asse eidem conveniat. Utile tamen est nosse, quænam in electione mediõrum sint tenenda, ne in iis deficere sapientiam nostram experiamur, quæ utique erant in potestate, modo animus ad ea advertissemus: id quod de omni sapientiæ theoria notandum.

§. 685.

§. 685.

Media per ambages ad finem ducunt, si finis consequendi gratia fiunt, quæ omitti poterant, vel si paucioribus factis finem consequi datur: *via brevissima ad finem ducunt*, si finis consequendi gratia non sit, quod omitti poterat, seu si non nisi ea fiunt, quibus positis demum ponitur finis.

Media per ambages & via brevissima ad finem ducuntia.

Ne in applicatione aberremus, probe perpendenda sunt in dato casu, quænam sint ea, quibus finis constituitur, ut intelligatur, quid fieri debeat, siquidem ex arte eundem consequi velis. Etenim si finis penitus non intelligatur, ambages videbuntur, quæ non sunt, & opinione viz brevissimæ a fine ex arte consequendo aberrabis.

§. 686.

Sapientior est, qui via breviori ad finem tendit, quam qui per ambages incedit. Qui enim per ambages ad finem tendit, is ejus consequendi gratia facit, quæ omitti poterant, adeoque consequi poterat finem, si ea non fecisset, vel paucioribus factis sine quæsito potiri poterat (§. 685). Cum igitur non alia esse possit ratio, cur superflua faciat, quam quod ea ad finem consequendum necessaria existimet, nec alia esse queat ratio, cur operosius finem consequi studeat, quem multo minore opera obtinere poterat, quam quod media simpliciora dari ignoret; incessus per ambages in utroque casu ignorantiam & in priori errorem in mediorem electione arguit: quod cum sapientiæ contrarietur (§. 679); sapientior utique est, qui via breviori ad finem tendit, quam qui per ambages incedit.

Alius sapientiæ gradus.

Sapientia humana plerumque hoc defectu laborat, ut per ambages incedamus, & si via breviori utamur, casui magis, quam sapientiæ tribuendum: id quod attentus actionum humanarum scrutator facile observabit.

§. 687.

Si quis juxta finem primum alium adhuc secundarium simul consequi studet, ac ideo facit, quod finis primarii solius consequendi gratia non facit; is per ambages non incedit. Etenim qui una cum fine primario alium adhuc secundarium simul consequi studet, is ea utique facere tenetur, quæ fieri oportet, ut sine utroque potiatur. Quamobrem etsi faciat, quæ ad finem primum consequendum necessaria non sunt, cum tamen fieri debeant, ubi finem secundarium simul consequi volueris *ex hypothesi*; per ambages quod incedat dici haud quaquam potest (§. 685).

Cautio in judicandis ambagibus adhibenda.

Propositio hæc maximi momenti est. Etenim in Theologia naturali nixi principio de via brevissima sapientiæ indice ostendemus, Deum in rerum natura ad finem via brevissima tendere, & in Teleologia ex via, qua natura ad finem tendit, sapientiam Dei a posteriori probaturi & confirmaturi sumus. Jam cum in natura rerum infiniti sint fines, qui miris modis invicem implicantur; haud raro accidit, ut non attentis finibus secundariis respectu solius primarii pro ambagibus habeantur, quæ non sunt. Necessè igitur est, ut ambages apparentes a veris discernere discamus: quo propositio præsens conducit. Ea igitur ut rectius intelligatur, communi quodam exemplo eandem illustrare lubet. Ponamus Mevium mercatorem ad nundinas Francofurtenses instante festo paschatis excursurum a via ordinaria, quæ ob brevitate electa, desistere & longiorem eidem præferre, sed eo fine, ut amicum quendam suum in oppido non procul a via ordinaria sito commorantem invisat, cum non invisurus, nisi iter ad nundinas faceret; is per ambages iter facere dicendus non est: etenim quamvis via breviori Francofurtum pervenire poterat, non tamen idem adhuc fieri poterat, ubi amicum suum simul invisere debebat, ut adeo juxta finem primum, qui est accessus

Wolfii Psychologia Rationalis,

X x

ad nun-

ad nundinas, simul potiretur secundario, qui est visitatio amici. Antequam igitur iudicium fieri possit, utrum per ambages, an via brevissima ad finem tendatur; fines omnes ab agente simul intenti perspecti nobis esse debent. Id vero præterea notandum est, viam brevissimam non cognosci ex eo, quod ceteris, quas cognoscimus, sit brevior; sed accurata demonstratione evincendum esse, quod impossibile sit dari viam aliam breviorē, quæ vel ad finem primarium solum, quem unice intendimus, vel ad secundarios simul consequendum, quos una intendimus, ducat.

§. 688.

*Gradus
sapien-
tiæ a fi-
niū sub-
ordina-
tione præ-
dentes.*

Quo plures fines particulares sibi invicem ita subordinantur, ut propiores sint media remotiorum; eo sapientia major. Ad sapientiam enim quoque spectat finium particularium subordinatio per modum mediorum ad finem (§. 678). Quamobrem cum pars sapientiæ difficillima sit hæc subordinatio, utpote quæ ceteras, nempe finium & mediorum electionem supponit; nemo non videt, quod sapientiosem sese præstet, qui plures fines particulares sibi invicem subordinare valet, quam qui de hac subordinatione aut prorsus non cogitat, aut saltem raro cum successu.

De hac finium subordinatione adeo parum cogitant homines, ut propemodum res inaudita videatur, cum tamen sit quod in sapientia maxime sublimē comprehenditur, ut adeo hoc imprimis nomine sapientia rerum sublimium scientia dici mereatur, si eam elogiis ornare decreveris. Habes vero hic tertium graduum sapientiæ fontem, qui magna nobis ac præclara in moralibus pollicetur.

§. 689.

*Sapien-
tia quæ
nā sum-
ma.*

Sapientia absolute summa atque perfectissima est scientia constituendi fines optimos, eligendi media, quæ certo & via brevissima ad eosdem ducunt, & quibus fines ex asse consequi datur, finesque omnes particulares ita sibi invicem subordinandi, ut remotiorum media sint propiores & omnes tandem simul medium finis ultimi. Etenim sapientia triplicem scientiam involvit, nempe finium determinationem, mediorum electionem & finium subordinationem (§. 678). Quamobrem cum quoad finium determinationem sapientiosem se probet, qui finem sibi magis convenientem a ceteris distinguit (§. 680) & quo minus in determinando fine ab ista convenientia aberrat (§. 679); quoad mediorum vero electionem, quo rarius in iis eligendis a fine aberrat (§. 682), quo magis apta ad finem consequendum eligit (§. 683) & quo rarius per ambages ad finem tendit (§. 686); quoad finium denique subordinationem, quo plures particulares ita sibi invicem subordinare studet, ut propiores sint media remotiorum (§. 688): major sane sapientia concipi in agente nequit, quam ubi is non alium sibi præfigit finem, quam quem sibi ex asse convenire novit, adeoque optimum (§. 681), hincque in constituendo fine ab ista convenientia nunquam ne tantillum quidem aberrat; qui non eligit media nisi certo & via quidem brevissima ad finem ducentia & quibus finem ex asse consequitur; qui denique fines omnes particulares sibi invicem ita subordinat, ut remotiorum media sint propiores, omnes denique simul medium ex asse consequendi finem ultimum. Scientia igitur, qua agens ad istiusmodi finium determinationem atque subordinationem

dinationem mediorumque electionem aptus efficitur, absolute summa est, ac proinde talis etiam ejus sapientia (§. 678). *Quod erat unum.*

Et quoniam fines omnes cum qualitatibus agentis conveniunt, media vero exacte finibus respondent, & fines omnes simul sumti tandem ad ultimum tendunt; tantus hic est in tanta finium & mediorum varietate cum qualitatibus agentis & inter se consensus, ut majorem concipi repugnet (§. 503 *Ontol.*). Quamobrem cum magnitudo perfectionis ex convenientia finis cum agente, mediorumque cum fine, ac finium subordinatione æstimeretur (§. 519 *Ontol.*); quam absolute summam evicimus sapientiam, eandem quoque esse omnium perfectissimam, quæ concipi potest, abunde patet. *Quod erat alterum.*

Notio sapientiæ summæ maximam in Theologia naturali habet utilitatem, ubi evincendum est Deo competere sapientiam absolute summam, seu esse ens omnium sapientissimum. Cumque hoc universum pendeat a sapientia Dei, eadem inservit plurimum cognoscendæ intimius dependentiæ hujus universi a Deo, & ideo in Teleologia notionis directricis munere fungitur, ut sapientiam Dei ex operibus naturæ scrutemur. Et quoniam non minus regnum gratiæ, quam naturæ a sapientia Dei pendet; eadem notio nos manuducit non modo ad scrutandam sapientiam Dei, sed alia quoque ejusdem attributa, ubi inquirimus qualem se Deum per œconomiam gratiæ probaverit. Usus alios silentio prætereo: sufficiunt dicta ad excitandam attentionem eorum, qui excitatione opus habent, ne in utilibus percipiendis perfunctoria opera utantur.

§. 690.

Quoniam nemo non in semetipso experitur, quod sapius finem intendat, sibi parum convenientem, & eum præferat, qui minus altero sibi convenit; quod frequenter admodum in eligendis mediis a fine aberrat & media ad finem consequendum minus apta præferat melioribus, & quam raro finem ex asse consequatur, quam sæpe per ambages ad eundem tendat; quod denique de subordinatione finium particularium per modum mediorum ad remotiores tandemque ad ultimum ne cogitemus quidem: ultro unusquisque concedere tenetur, *animam sapientia summa non esse instructam, sed longissimo potius intervallo ab eadem distare* (§. 689).

Anima sapientia summa caret.

Patebit hoc multo evidentius, ubi in Theologia naturali docuerimus, quænam sint rationes, cur Deo sapientia summa conveniat. Etenim tum palam erit, sapientiam summam in hominem ne quidem cadere posse. Imo haud difficulter tum ostendetur, impossibile esse ut spiritus quidam finitus, quantæcunque tandem perfectionis fingatur, summa sapientia gaudeat.

§. 691.

Sapientia humana quoad singulas ejus partes admodum limitata est. Sapientia tria involvit, scilicet finis determinationem, mediorum electionem & finium particularium subordinationem (§. 678). Ostendendum itaque est sapientiam humanam tam quoad finium determinationem & subordinationem, quam quoad mediorum electionem limitatam esse.

Limitatio sapientie humane.

Experientia comprobatur, nos sapius finem intendere, qui nobis parum convenit, nec inter fines distinguere, qui magis vel minus conveniunt. Quamobrem cum quis eo sapientior sit, quo rarius in determi-

nanda finis cum natura sua convenientia a vero aberrat (§. 679), ac præterea sapientior existimandus sit, qui scit inter fines sibi magis vel minus convenientes distinguere, quam qui idem nescit (§. 680); animam hominis quoad finis determinationem admodum limitatam esse palam est (§. 468 *Ontol.*).

Similiter sapius eligimus media, quæ a fine nos abducunt, ad quem ducere debebant, & fere nunquam finem ex asse consequimur, quem intenderamus, media ad eundem consequendum minus apta melioribus præferentes, imo sæpissime per ambages ad finem contendimus. Quamobrem cum quis eo sapientior sit, quo rarius in eligendis mediis a fine aberrat (§. 682), & sapientiore se probat, si media eligit ad finem consequendum magis, quam minus apta (§. 683), nec per ambages ad finem contendit (§. 686); animam hominis quoad mediorem electionem admodum limitatam esse constat (§. 468 *Ontol.*).

Denique pro certo & explorato habemus nos de finium legitima subordinatione ne cogitare quidem, nedum multum in eadem proficere. Quamobrem cum eo major sit sapientia, quo plures fines particulares legitime subordinare novimus (§. 688); sapientiam humanam quoad finium quoque subordinationem admodum limitatam esse liquet (§. 468 *Ontol.*).

Quoniam itaque anima humana limitata est quoad finium determinationem, quoad mediorem electionem & quoad finium subordinationem *per demonstrata*; quoad singulas ejus partes admodum limitata est (§. 678).

Limites sapientie humanæ distincte agnoscere utilissimum est in philosophia morali, non modo ut caveamus, ne nobis sapientiores videamur quam sumus, verum etiam ne in comparanda sapientia desiderari patiamur industriam nostram. Qui vero arctos, quibus sapientia humana coercetur, limites agnoscit, eosque cum sapientia summa confert, abunde convincitur laud quamquam repugnare, ut spiritus anima humana longe sapientiores diverso gradu existant.

§. 692.

Neminem in omnibus esse sapientem.

Nemo hominum in omnibus est sapiens. Ponamus enim hominem in omnibus esse sapientem. Quoniam sapiens actionibus suis liberis fines naturæ suæ convenientes præscribit & media ad eos ducentia eligit, finesque particulares ita sibi invicem subordinat, ut propiores fiant media remotiorum (§. 678): nunquam in fine determinando a vero aberrabit, nec media eligit, quæ ad finem parum ducunt, nec finem, quem intendit, ultimo per intermedios alios subordinare negligit. Enimvero domestica experientia convincimur, nos in fine determinando sæpissime a vero aberrare, sine prout decet determinato eligere media, quæ ab eodem nos abducunt, & de finium subordinatione vix unquam cogitare. Plures adeo occurrunt casus, quibus nos sapientes minime probamus, etiam quando nos sapientes præstare intendimus, ut taceam casus plurimos, quibus defectum sapientie ultro agnoscimus. Nemo itaque hominum in omnibus est sapiens.

idem

Idem etiam directe ostenditur. Qui sapientem se probare voluerit, is in dato quolibet casu judicare debet, num finis sibi conveniat, quænam sint media ad eundem consequendum apta, & quomodo finis datus ultimo per alios intermedios subordinari debeat (§. 678). Quoniam ex iis, quæ de fine dato cognoscit, colligere debet, num sibi conveniat; opus est aliquo principio generali, vi cuius hæc infertur conclusio: Finis datus mihi convenit (§. 49 Log.). Et eodem modo patet, ut quis porro inferat, finem datum per hæc media certo & ex asse consequi licere, vel probabile esse ut finem datum per hæc media consequamur, si non ex asse, saltem ex parte, denuo opus esse principio aliquo generali. Neque minus idem liquet de subordinatione finis dati. Enimvero nemo non novit sibi in omnibus, quæ obtingere possunt, negotiis principia istiusmodi universalialia non esse, plerisque tantummodo imitantibus alios vel semetipsos in casibus, quos aliis antea obviis similes utcunque judicant, ut successus sæpius fortunæ magis, quam sapientiæ sit tribuendus. Deficit adeo illa scientia, quæ ad sapientiam requiritur in multis casibus, utut in quibusdam non deficiat. Quamobrem nemo in omnibus sapiens esse potest.

Et si pervulgatum sit, neminem in omnibus esse sapientem; cum tamen vulgo non distincte cognoscatur, sapiens in omnibus existimatur, qui in quibusdam se sapientem probavit. Enimvero qui novit, quanam scientia instructus quis esse debeat, ut sapientem in aliquo negotio sese probet; is non modo propriis viribus nimium non confidet, sed nec in eorum consilio fiduciam collocabit, quibus sapientia in dato casu non magis, quam sibi favet, utut in aliis negotiis sapientiæ laude merito suo emineant.

§. 693.

Spiritus sapientiæ capax est. Sapiens enim fines naturæ suæ convenientes & media ad eos ducentia eligit, finesque particulares ita sibi invicem subordinat, ut propiores fiant media remotiorum (§. 678). Necessè igitur est ut judicet, finem datum naturæ suæ sive mediate, sive immediate convenire, hæc media ad eundem ducere & ad eum consequendum aliis esse magis apta, finem denique datum habere sese ad finem alium ulteriorem per modum medii ad finem, seu esse medium consequendi finem ulteriorem. Necessè igitur est, ut ex iis, quæ de fine cognoscit, judicet qualis is sit, & ut in promptu sit universale quoddam principium, talem finem naturæ suæ vel mediate, vel immediate convenire, cujus applicatione nascitur iudicium, finem datum sibi convenire. Convenientiam ergo finis cum natura sua ratiocinando cognoscit (§. 50 Log.). Similiter opus est principio aliquo generali, cujus applicatione nascitur iudicium, ad hunc finem consequendum his opus esse mediis: nec minus tali principio opus est, ut perveniatur ad iudicium, hunc finem esse medium alterius finis consequendi. Denuo igitur ad iudicia ista pervenitur ratiocinando (§. cit. Log.). Quamobrem sapientiæ locus non est sine operationibus intellectus, consequenter ea non cadit nisi in ens intellectu præditum. Enimvero

Cur spiritus sit sapientiæ capax.

vero spiritus omnis intellectu præditus est (§. 643). Quare fieri potest ut sit sapiens, seu, quod perinde est, sapientiæ capax est.

Propositio præsens variis adhuc modis aliis demonstrari poterat, veluti ex eo, quod sapientia sit scientia (§. 678), quæ cum habitum demonstrandi supponat (§. 594 *Log.*), sine intellectu concipi nequit (§. 551 & seqq. *Log.*), adeoque non cadere potest nisi in ens intellectu præditum, consequenter in spiritum (§. 643): enimvero non opus est, ut propositionem vel per notiones confusas claram pluribus modis probemus. Propositiones enim, quæ disceptationibus obnoxie sunt, pluribus probationibus firmari subinde utile est, cum alii aliis magis vincantur, adeoque per unam ad assensum compellantur, ad quem per aliam compelli non poterant, etsi hæc denuo magis satisfaciat aliis quam altera.

§. 694.

Spiritus limitatus cur non sit perfectissimus.

Nullus spiritus limitatus perfectissimus esse potest. Spiritus enim cum intellectu & voluntate gaudeat (§. 643), si limitatus fuerit, intellectum & voluntatem limitatam habere debet (§. 468 *Ontol.*). Quamobrem cum spiritus perfectissimi intellectus illimitatus sit (§. 652), ejusdem quoque voluntas illimitata esse debeat (§. 653); spiritus limitatus perfectissimus esse nequit.

§. 695.

Spiritu limitatum esse finitum.

Omnis spiritus limitatus finitus est. Quoniam enim limes est id, ultra quod nihil amplius in re concipere licet ad eandem pertinens (§. 468 *Ontol.*), non est nisi privatio ulterioris realitatis, seu negatio ejus, quod eidem per se non repugnat. Quamobrem cum spiritus intellectu & voluntate gaudeat (§. 643); de intellectu neganda sunt pariterque de voluntate spiritus limitati, quæ intellectui & voluntati qua tali seu in se considerato non repugnant. Spiritui itaque limitato tribui nequeunt omnia, quæ vi intellectus & voluntatis possibilium concipiuntur. Necessæ adeo est ut successive certo ordine ex iis, quæ possibilium sunt, actum consequantur. Quamobrem cum spiritus limitatus status suos successive consequatur, quos actu habere potest (§. 705 *Ontol.*); finitus est (§. 837 *Ontol.*).

Finitum & limitatum vulgo pro synonymis habentur, adeoque mirabuntur nonnulli, cur hic demum probetur, spiritum limitatum esse debere finitum. Enimvero cum *ens illimitatum* sit, cujus determinationes essentialia respiciunt limites, adeoque *spiritus illimitatus* dicendus sit, cujus intellectus & voluntas omnem limitem respiciunt; ens autem infinitum reale a finito reali in oppositione ad infinitum & finitum mathematicum, quod imaginarium est (§. 805 *Ontol.*), ita discreverimus, quod infinitum habeat omnia simul, quæ ejusdem actu inesse possunt (§. 838 *Ontol.*), finitum vero eadem non nisi successive experiatur (§. 837 *Ontol.*): nobis utique ostendendum erat ex limitatione intellectus & voluntatis consequi finitudinem spiritus. Quod si vero quis malit ens finitum & limitatum pro synonymis habere & vel ex limitatione deducere, quod successive status suos possibilium experiatur, vel contra ex successione statuum diversorum inferre limitationem determinationum essentialium; nos minime repugnantem habebit.

§. 696.

Cur non plura de spiritibus tradantur.

Cum solo rationis lumine usus definire nequeam, an spiritus finiti præter animas nostras dentur alii (*not.* §. 657), quæ vero Scriptura Sacra magistra discimus, ad forum Theologorum spectent, nec temere in philosophiam inferri debeant; nostrum quoque non est inquirere, num spiritus finiti, quos angelos dicit Scriptura, habeant corpora & quomodo ipsorum perce-

perceptiones motibus in corpore factis ac vicissim motus corporis volitionibus consentiant; multo minus autem nostrum est inquirere in differentiam spirituum bonorum & malorum, quam Scriptura Sacra satis perspicue exponit. Defectus philosophiæ ex Scriptura Sacra supplet Theologus & ubi philosophus ad amplificandum scientiam Scripturæ Sacræ lectioni sese tradit, ipsemet Theologi personam induit, quatenus inde petit luminis rationis impervia. Et quamvis philosophus, qui idem christianus est, in iis, quæ ad forum philosophicum spectant, acquiescere non debeat; consultum tamen est, ut quæ ad Theologiam spectant a philosophia separerentur, tum ut facilius appareat philosophiæ cum Theologia, seu rationis ac revelationis consensus, tum ut absque ulla difficultate innotescant, quænam sint rationi impervia & quæ Theologia habeat sublimiora philosophicis, & quosnam defectus in philosophia suppleat. Hæc vero qui distincte exponere debet, ut animo comprehendantur, quem evidentia sua percellunt, & Theologus, & Philosophus esse debet. Unde vel me tacente perspicient acutiores, quam sit utile Theologum esse philosophum, quamvis adhuc rationes complures aliæ supersint, quæ idem suadeant.

C A P U T II.

De Animæ ortu, unione cum corpore & immortalitate.

§. 697.

Creatio appellari solet productio ex nihilo, seu non præexistente.

Creationis definitio.

Sumimus vocabulum creationis in significato, quem habet, primario: fit ita quod in Theologia alios quoque significatus obineat, quos hic scrutari nostrum non est. Quoties enim nos vocabulo creationis utemur, toties eum, non alium significatum eidem tribuimus, quam quem fert definitio. Poteramus in Psychologia termino creationis prorsus abstinere, nisi idem in doctrina de ortu animæ jam dudum esset receptus. Ceterum cum productionem ex nihilo alibi jam explicaverimus (§. 690 *Ontol.*); relegenda hic sunt, quæ ibidem traduntur.

§. 698.

Si anima humana oritur, oriri aliter nequit, quam per creationem. Etenim anima humana ens simplex est (§. 48). Quamobrem si oritur, adeoque existere incipit, cum antea non existeret (§. 541 *Ontol.*), consequenter contingenter existit (§. 294 *Ontol.*); ex nihilo produci debet (§. 691 *Ontol.*), atque adeo aliter oriri nequit nisi per creationem (§. 697).

Qualis esse possit ortus animæ.

Quod anima humana orta fuerit, nec necessario existat, in Theologia demum naturali demonstrabimus, ubi existentiam Dei demonstraturi sumus. Quoniam enim arduum quid est existentiam Dei demonstratio, præstat principia propiora, quibus indiget, ibidem stabiliri, quam eadem aliunde supponere, ne negligentia lectoris impatientiæ comes obstitit assensui.

§. 699.

§. 699.

*Creatia-
ni quinā
dicantur.*

Creatiani appellantur, qui ortum animæ per creationem defendunt.

Nomen hoc in philosophia hodie receptum. Cum enim superiori seculo de ortu animæ controversiæ agerentur inter Theologos & philosophos Jenenses atque Wittebergenfes, quorum illi animæ creationem, hi ejusdem per traducem propagationem defendebant, Jenenses Creatiani appellati fuere. Sententia vero de creatione animarum jam in primitiva Ecclesia recepta fuit, quemadmodum ex iis apparet, quæ Hieronymus in epistola ad Marcellinum & Anapsychiam Oper. tom. IV. par. II. pag. 642 edit. Joannis Martinei, & Augustinus de libero arbitrio lib. 3. c. 21 de variis sententiis circa ortum animarum annotarunt. Suos quoque inter Scholasticos defensores nata est animarum creatio, quos inter solum D. Thomam commemorasse sufficiat. Ubi vero animas a Deo creari statuis, duplex est de ejus creatione quæstio, scilicet num in prima statim creatione conditæ fuerint, an verò tum demum creentur, quando corpus in utero formatur: de qua in sequentibus dicemus. Vulgo Creatiani defendunt tum demum creari animas, quando infans in utero vitam hominis vivere incipit. Unde difficultates jam in primitiva ecclesia contra creationem animarum motæ fuere ob propagationem peccati originalis, cum Deus videatur animas creare peccati hujus labe infectas, quas ab eadem immunes creare poterat. Enimvero an difficultates hæ sint veræ, an tantummodo apparentes, sine principiis Theologiæ naturalis intelligi nequit. Eas igitur in præsentem seponimus.

§. 700.

*Impossibilitas
propagationis
animæ
per parentes.*

Si anima humana oritur, a parentibus cum corpore generari nequit. Si enim anima a parentibus propagaretur, aut anima infantis oriretur ex animabus parentum, aut ex materia seminis, unde corpus generatur. Quoniam animæ sunt substantiæ simplices (§. 48), anima infantis ex parentum animabus oriri nequit (§. 688 *Ontol.*). Cumque præterea materia seminis, unde corpus generatur, sit extensa (§. 141 *Cosmol.*), adeoque partibus constet (§. 549 *Ontol.*), consequenter ens compositum sit (§. 531 *Ontol.*); nec anima infantis ex materia seminis, ex quo corpus generatur, oriri potest (§. 687 *Ontol.*). Patet itaque animam, siquidem eam oriri supponas, a parentibus cum corpore generari non posse.

Impossibilitatem generationis animæ a parentibus factæ urgent Creatiani pro stabilienda sua hypothesi. Supponunt enim aut animas propagari debere per generationem, ubi hodie demum oriuntur; aut a Deo creari. Quamobrem sublato primo alterum ponendum. Fuere tamen, qui hunc animæ humanæ ortum defenderunt rationibus magis theologicis, quam physicis permoti, quod scilicet existimarent, sic propagationem peccati originalis a parentibus ad liberos facilius intelligi, simili sui simile generantem.

§. 701.

*Animæ
a parentibus
oritur hypo-
thesi
Materialista-
rum con-
veniens.*

In Materialistarum hypothesi anima a parentibus cum corpore generatur. Materialistæ enim animam pro ente materiali habent (§. 35), quale corpus est. Quamobrem cum extra dubium sit, corpus generari a parentibus & generationem pendere a semine maris in uterum ejaculato & ovulo matris eodem fœcundato, quemadmodum in Physica luculentius docebimus; quin anima ex hypothesi Materialistarum a parentibus una cum corpore generari debeat, nemo non videt.

Simplicitas animæ obstat, quo minus cum corpore per generationem a parentibus propagetur (§. 700). Quamobrem cum Materialistæ simplicitatem animæ tollant, nihil amplius obstat, quo minus una cum corpore ex præexistente aliqua materia oriatur citra productionem ex nihilo (§. 542 *Ontol.*), seu creationem (§. 698). Sane Materialistis debetur hypothesi de ortu animæ a parentibus per generationem. Hinc inter Ecclesiæ primitivæ Patres

Patres *Tertullianus*, quem Materialistam fuisse constat, hanc animæ originem defendit. Rationem hanc reddit ipse *Augustinus* epist. 109. Tom. 2. Oper. pag. 535 edit. anni 1700. Cum enim sententiam *Tertulliani* & sequacium recensuisset, in hæc tandem verba erumpit: *Tertullianum* hoc somniasse (quod scilicet animæ ex corpulentis seminibus oriantur) mirandum non est, qui etiam ipsum creatorem Deum non esse nisi corpus opinatur. Sunt equidem qui *Tertullianum* ab errore Materialistarum liberaturi contendunt, ipsum per corpus substantiam intellexisse: enimvero hæc detorta explicatio *Hieronymi* & *Augustini* testimoniis parum consentit, nec hypothefi de animæ origine convenit. Discimus hinc potius in Ecclesia primitiva ob hypothefes philosophicas nemini vexas fuisse creatas, quamdiu veritates revelatas non rejecit vel in errores deformavit.

§. 702.

Generatio animæ a parentibus facta, seu ejus ex corpulentis seminibus ortus dicitur *Propagatio animæ per traducem*. Et qui propagationem animæ per traducem defendunt, vocantur *Traduciani*.

Traduciani quidam dicuntur.

Propagatio hæc animæ per traducem fieri dicitur a *Tertulliano* & sequacibus, quia ab anima materiali parentum quid decerpitur, cum seminibus utero infundendum, ex quo anima oritur, quemadmodum surculus ex arbore decerptus & stirpi minori insertus in arborem excrefcit illi similem.

§. 703.

Quoniam anima a parentibus una cum corpore generari nequit (§. 700); ejus per traducem propagatio impossibilis (§. 702).

Propagatio animæ per traducem rejicitur.

Nimirum qui falsam Materialistarum hypothefin rejicit (§. 50), propagationem animæ per traducem naturæ animæ repugnare, agnoscere tenetur (§. 700). Unde mirum non est, quod *Augustinus*, ut acerrimus peccati originalis contra *Pelagium* defensor, animæ propagationem per traducem rejecerit, quamvis propagationi peccati originalis faventem: agnovit enim hypothefin hanc ad Materialismum natales suos referre, & naturæ animæ spirituali esse adversam. Quod vero non defuerint, qui, cum essent hostes Materialistarum & spiritualitatem animæ defenderent, Traducianorum tamen castra secuti sunt, non alia de causa factum, quam quod veritatum inter se nexum insuper habentes, sententias contradictorias elegerint: id quod in aliis creberrime accidit.

§. 704.

Animæ præexistunt in corpusculis organicis præexistentibus, ex quibus factus in utero formatur. Hodie pro certo atque explorato habetur foetus in utero materno non generari ex massa seminis rudi atque indigesta, sed ex corpusculo organico præexistente, sive organicum istud corpusculum sit animalculum spermaticum, sive quodcunque aliud rudimentum foetus: quod in Physicis accuratius discutiendum nobis hic perinde est. Enimvero quoniam generatio non admittitur nisi ex præexistente organico, quia vi corporum ex massa rudi & indigesta, quam chaos dicimus, organicum quid formari concipi nequit; corpuscula præexistentia organica aut necessario existunt, ita ut impossibile sit materiam existere alia forma (quæ est atheorum impia hypothefis), aut in primo rerum ortu creata fuere (quod in Theologia naturali evincemus). Jam animæ, tanquam substantiæ simplices (§. 48), itidem aut necessario existunt (§. 689 *Ontol.*), aut, si oriantur, per creationem oriri debent (§. 698): quod posterius veritati consentaneum in Theologia naturali demonstratur. Quamobrem sive animas & corpuscula organica, quæ foetuum rudimenta continent, necessario existere

Præexistentia animarum.

Wolfii Psychologia Rationalis.

Y y

existere

existere fingas, sive utramque substantiam a Deo creatam esse in prima ferum creatione ponas; evidens est animas humanas præexistere debere in corpusculis organicis, ex quibus foetus in utero formatur.

Antequam in Theologia naturali vicerimus, animas a Deo ex nihilo fuisse productas; de earum ortu certi quid definire non datur. Quoniam vero in demonstranda immortalitate animæ nobis perinde est, sive animam a Deo creatam, sive eam ex necessitate naturæ suæ existere ponas, quænam harum sententiarum vera sit non modo methodi gratia hic in dubio relinquimus, verum etiam ea de causa, ne immortalitatem animæ in dubium vocare possit atheus, sed eam stante impiæ doctrinæ fundamento admittere teneatur: id quod in primis usus est, ubi quis in atheismum fertur opinione securitatis a pœnis ob scelera & flagitia post hanc vitam juxta Scripturæ Sacræ effata infligendis. Ceterum quod hic supponimus, si animæ prodeunt per creationem, eas in prima Rationum rerum origine creatas esse, & de corpusculis quoque stamina foetus continentibus sumimus, ex principiis Theologiæ naturalis tantoties supponi potest, quanto certius est creationem animarum admittere non posse vi assensus, quem rationibus extorquemus, nisi enim, qui principia Theologiæ naturalis perspecta habet. Ibidem vero ostendemus generaliter, quæ a Deo creata sunt, ea in prima rerum creatione fuisse producta: quæ & communis Theologorum Scripturæ Sacræ conformis sententia est. Animas ante corpora, sed absque corporibus extitisse, & ob peccatum pœnam subituras in corpora detrusas cum Ægyptiis statuerunt *Pythagoras* atque *Plato*. Hanc sententiam suam fecit *Origenes*, sed eam tanquam doctrinæ revelatæ de propagatione peccati originis adversam improbarunt S. S. Patres & cum ipsis Theologi orthodoxi. Et ab ea quoque nos sumus maxime alieni: neque enim quicquam defendere lubet, quod doctrinæ revelatæ contrariatur. Quæ vero in propositione præsentis ac sequentibus inde peccatis continentur, cum sententia ista in eundem sensum referri minime debent. Etenim constat, *D. Thomam* animarum ortum per creationem asseruisse, & *Honoratum Fabry* e Societate Jesu, atque celeberrimum Congregationis Oratoriarum Presbyterum *Malebranchium* generationem corporum ex corpusculis organicis præexistentibus asseruisse, & prima hæc stamina a Deo in prima creatione producta defendisse. Doctrinam igitur *D. Thomæ* cum Physica virorum celeberrimorum hic connectimus, cum hoc modo evitentur errores de præexistentia animarum ante corpus, de peccato earum extra corpus commisso, & de earundem in corpora detrusione, ut peccati dent pœnas, consequenter nihil defendatur, quod a S. S. Patribus ac Theologis sit improbatum. Quod vero S. S. Patres tantummodo damnaverint hypothesein de præexistentia animarum ante corpus & sine corpore, ex verbis *Gelasii* Papæ clarissime liquet, qui in libro adversus *Eutychem* & *Nestorium* de duabus naturis: *Nec initialiter*, inquit, *anima alibi posuit existere, quam in corpore, nec corpus valet constare sine anima*. Recte autem monet *Petavius* in Dogmatibus Theologicis Tom. 3. lib. 3. cap. 10, intelligendum hic esse corpus organicum.

§. 705.

Quomodo anima in foetum immittatur.

Quoniam corpuscula illa organica, quæ rudimenta foetus continent, vel cum semine maris, vel cum ovulo foeminae in uterum deferuntur, cum constet conceptionem foetus non aliunde quam ab immixtione seminis maris & delatione ovuli in uterum pendere; animas cum corpusculis organicis, quæ foetus rudimenta continent, in uterum matris deferri patet.

Quod si objicias hoc modo dici posse, quod anima una cum corpore a parentibus generetur; ad differentiam, quæ inter transformationem corpusculi organici atque animæ eidem inexistentis intercedit, non attendis. Etenim transformatio animæ, de qua mox plura dicemus, ipsa naturæ ipsius vi consequitur, anima parentum nihil prorsus ad eam conferente: sed transformatio corpusculi præexistentis organici, ut prodeat corpus humanum, pendet non uno modo a matre, quemadmodum in Physicis docebitur. Recolenda hic sunt, quæ de impossibilitate ortus entis simplicis ex simplici per transformationem diximus alibi (§. 688 *Ontol.*). Præexistentiam animarum & philosophi antiqui, & inter Patres Ecclesiæ *Origenes* alique ecclesiasticæ personæ asseruerunt; sed diversos errores sive theologicos, sive philosophicos hypothesei suæ miscerunt. Quamobrem qui sibi metuumt, ne periculosi quid subit dogmati de præexistentia animarum, propterea quod ab antiquis Ecclesiæ Doctoribus impugnata fuerit; vel præexistentiæ animarum tribuunt, quod errori admixto tribuendum fuerat,

fuerat, vel hominum credulitati obnoxiam habent fidem. Non video quid inde sequatur, quod vel naturali, vel revelatae religioni, vel virtuti sit adversum, si in prima statim rerum creatione animas a Deo ex nihilo productas affirmes una cum staminibus foetus. Si difficultatem moveat propagatio peccati originalis, ea non a praesistentia, sed a creatione pendet. Sive enim sumas animas tum demum creari, ubi corpus vivere incipit in utero, eidemque infundi, sive admittas in prima statim creatione conditas & staminibus foetus unitas esse; eadem urgebitur difficultas, quamvis non pari successu. In casu nimirum posteriori facilius eam remove licet, quam in priori, quemadmodum ex principiis Theologiae naturalis de permissione mali liquet. Verum est animas esse substantias simplices, easque a Deo fuisse creatas: & Scripturae Sacrae convenit tum creatio, tum quod facta sit in prima rerum origine. Brevis ab angelis tanquam spiribus, adeoque substantiis simplicibus (§. 658), remouet potentiam generandi, quae adeo neganda quoque est ex ipsius mente de animabus, & ideo animarum Deo tribuenda creatio. Jam vero Deus die septimo a creando cessasse legitur, unde Theologi recte colligunt, quod hodie nil amplius creet, seu ex nihilo producat. Scripturae igitur conuenit creatio animarum in prima statim creatione a Deo facta. Non absummi prorsus modo idem evincitur de primis staminibus foetuum.

§. 706.

Dum anima in corpusculo organico praesistente, quod factus rudimenta continet, aut, si ita videtur, in animalculo spermatico praesistit, in statu perceptionum confusarum est. Si negas; sit ea in statu perceptionum distinctarum. Per legem imaginationis anima producit perceptiones praeteritas cum praesentibus partem quandam communem habentes, attentione in communem directa (§. 225). Quod si ergo anima, antequam corpori huic unita, praesistit in statu perceptionum distinctarum; fieri haudquaquam poterit, quin interdum in tenera praesertim aetate, perceptiones praeteritae reproducantur & memoria nos certos reddat, quod illas jam habuerimus, antequam corpori huic uniremur (§. 175 Psychol. empir.), consequenter ut status praesistentiae meminerimus (§. 705 Ontol. & §. 226 Psychol. empir.). Enimvero nemo unquam mortalium tale quid observavit, sed in confessio potius est penes omnes, nos status praesistentiae nequaquam recordari, imo ne recordari quidem status, quem in utero experti sumus, aut dum in cunis vagivimus. Supponi adeo nequit, animam in staminibus foetus seu animalculo spermatico praesistentem fuisse in statu perceptionum distinctarum. Neesse igitur est, quod fuerit in statu perceptionum confusarum.

In quali statu anima praesistat.

Vim hujus argumenti rectius percipit, qui perpendit animam nunc recordari statuum praeteritorum, quia est in statu perceptionum distinctarum & ad perceptiones distinctas animum advertit. Quamobrem ubi cessat recordatio, ibi quoque cessare debet recordationis ratio, propterea quod posita ratione sufficiente ponatur etiam id, quod propter eam potius est quam non est (§. 118 Ontol.). Si quis vero principia psychologica nondum familiaria experitur, quia iidem ad assensum trahatur fieri nequit. Obtinet hoc in omni casu alio, hic tamen in specie inculcaudum erat, quod magis momenti sit principium praesentis.

§. 707.

Quoniam anima est in statu perceptionum confusarum seu obscurarum, si perceptiones partiales obscurae sunt (§. 47 Psychol. empir.), consequenter etiam totalis obscura est (§. 46 Psychol. empir.); *quandiu anima in animalculis spermaticis seu rudimentis foetus praesistit, hoc est, si brevius loqui aures, in statu praesistentiae, perceptiones non nisi obscuras habet.*

Quales sint perceptiones animae in statu praesistentiae.

Y. y 2

Equidem

Equidem non nego fieri posse, ut perceptionibus obscuris admixtum sit aliquid claritatis; sed id adeo exiguum esse debet, ut ideo perceptiones ex numero obscurarum eximi & in numerum clararum referri minime mereantur. Parebunt hæc ex sequentibus, ubi ostendemus qualem anima in percipiendo typum sequi debeat in statu præexistentiæ. Ceterum in Physicis demum definiemus, num status præexistentiæ sit in animalculis spermaticis, an in organicis aliis corpusculis, quæ foetus rudimenta continent. In præsentem nobis perinde est, quodcumque horum supponas, modo agnoscas formationem foetus in utero non fieri nisi ex præexistente organico.

§. 708.

*Cur anima ap-
perceptione
careat &
memoria.*

Si perceptiones partiales singulæ obscuræ sunt, *anima* sibi rerum perceptarum atque sui conscia esse nequit (§. 16). *In statu igitur præexistentiæ rerum perceptarum atque sui conscia esse nequit*, consequenter *apperceptione caret* (§. 25 *Psychol. empir.*), *itidemque memoria* (§. 174. 175 *Psychol. empir.*).

Atque jam satis patet, quænam differentia intercedat inter statum animæ præsentem & statum præexistentiæ, quorum statuum intermedius quasi est, dum infans ex utero in lucem primum editur. Etenim tum tanta est perceptionum partialium claritas, quæ ad statum perceptionum distinctarum sufficit (§. 44. 48 *Psychol. empir.*); sed cum anima attentioni nondum adueta, qua quippe caruit in statu præexistentiæ (§. 237 *Psychol. empir.* & §. 707 *Psychol. ration.*), plurimum adhuc cum statu præexistentiæ commune habet, quatenus sigillatim perceptibilia actu mentis reflexo nondum distinguit.

§. 709.

*Cur usque
intellectus &
rationis
destituatur.*

In statu præexistentiæ anima caret operationibus intellectus & usu rationis. In statu enim præexistentiæ perceptiones nonnisi obscuras habet (§. 707). Intellectus vero cum sit facultas res distincte repræsentandi (§. 275 *Psychol. empir.*), quemadmodum singulæ quoque ipsius operationes clarissime loquuntur (§. 330. 343 & seqq. §. 354 & seqq. *Psychol. empir.*); in statu præexistentiæ operationibus intellectus locus non est. *Quoderat unum.*

Constat jam porro usum rationis supponere omnes intellectus operationes (§. 456), consequenter nullum esse posse rationis usum, ubi nullus locus est operationibus intellectus. Quamobrem cum in statu præexistentiæ nullus sit locus operationibus intellectus (*per num. 1*); nec ullus locus esse potest usui rationis, adeoque anima in statu præexistentiæ usu rationis caret. *Quoderat alterum.*

Patet idem a posteriori. Etenim dum infantes nascuntur, nulla sese produnt indicia usus alicujus rationis, imo ne operationum quidem intellectus. Unde colligitur animam operationibus intellectus nondum esse adueta, nec ullum adhuc fecisse rationis usum. Palam igitur est in statu præexistentiæ eam caruisse operationibus intellectus ac usu rationis.

Mirum videri haud quaquam debet, quod de statu præexistentiæ animæ in propositione præsentem enuntiatur. Etenim si homo inter urfos educatur & omnem suam vitam cum iis transigit in sylvis; & intellectus caret operationibus, & usu rationis destituitur, utut ad eum statum pervenire possit, quo & intellectu, & ratione utatur (§. 461).

§. 710.

*Mutatio
animæ
accidens
in for-*

Dum foetus in utero formatur, animæ e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transfertur. Antequam enim foetus in utero formatur, anima in staminibus præexistit seu in corpusculo organico præexistente, ex quo

ex quo ille formatur (§. 704), adeoque in statu perceptionum confusarum est (§. 706). Enimvero constat hominem in lucem editum sibi conscium esse suarum perceptionum, aut, si mavis, sui rerumque perceptarum. Foetus igitur, ubi perfecte formatus in lucem editur, est in statu perceptionum distinctarum (§. 13). Evidens adeo est, dum foetus in utero formatur, animam e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transferri.

matione
fetus.

Si præexistentiam animæ supponas, ejus ex statu perceptionum confusarum seu obscurarum in statum distinctarum translatio evidens est, ut nihil circa eandem dubii superesse possit. Enimvero majoris momenti videtur questio, quomodo translatio ista fiat, ne ad potentiam Dei infinitam recurrendum sit, sicque præexistentia animæ prorsus inutilis evadat, cum non appareat, cur Deus animam immutare potius debeat, quam de novo producere. Necessè igitur est, ut propositionem sequentem præsentì subjungamus.

§. 711.

Translatio animæ e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum naturalis atque successiva est. Aut enim per essentiam animæ possibile est, ut ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum perveniat, aut non. Ponamus per essentiam ejus fieri non posse, ut ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum perveniat. Quoniam per essentiales determinaciones non intelligitur, cur hoc fieri possit; nulla in essentia continetur ratio, cur fieri possit ut ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum perveniat (§. 56 *Ontol.*). Necessè igitur est ut determinaciones essentielles, quas habet in statu præexistentiæ, mutentur in alias, consequenter ut anima præexistens annihiletur & ejus loco alia producat: quod cum sit absurdum, ponendum utique est per essentiam animæ possibile esse, ut in statum perceptionum distinctarum ex statu confusarum perveniat. Quoniam vero omnes animæ actiones (§. 60), & quicquid per facultates ipsius possibile est, eadem vi actuatur (§. 55); unica illa, quæ animæ est (§. 57), vi, in qua & essentia (§. 66) & natura animæ consistit (§. 67), e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transfertur. Cum adeo per vim istam animæ intelligi possit (sit ita, quod nos idem nondum satis distinctè explicare valeamus), cur anima e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum pervenire possit, & actu perveniat; ratio sufficiens translationis in statum perceptionum distinctarum e statu confusarum in eadem continetur (§. 56 *Ontol.*). Translatio igitur hæc animæ naturalis est (§. 69). *Quod erat unum.*

Quomo-
do con-
tingat.

Constat vero infantem recens natum, etsi sit in statu perceptionum distinctarum, plurimum tamen confusioni adhuc obnoxium esse, atque ex ea demum successive sese extricare & ad usum intellectus atque rationis pervenire. Quamobrem facile intelligitur, quemadmodum corpus ex staminibus in utero matris successive formatur, ita quoque animam successive e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transferri. *Quod erat alterum.*

Prior

Prior propositionis pars clarior evadet per principia Theologiæ naturalis; posterior ex sequentibus, in quibus status animæ præexistentis clarius explicabitur.

§. 712.

Dispositio naturalis in statu præexistentiæ ad claras perceptiones.

Animæ humanæ in statu præexistentiæ insunt dispositiones naturales ad perceptiones claras atque distinctas. Etenim in statu præexistentiæ perceptiones nonnisi obscuras habet (§. 706), consequenter quamdiu in corpusculo organico præexistit, ex quo aliquando corpus ipsius formari debet in utero, deficit potentia clare ac distincte aliquid percipiendi (§. 704 *Psychol. ration.* & §. 31. 32. 38. *Psychol. empir.*). Enimvero dum foetus in utero formatur, e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transfertur (§. 710), adeoque tum possibile est per essentiam & naturam animæ, ut clare & distincte quid percipiat, sine ulla prævia mutatione intrinseca, consequenter animæ jam inest potentia clare ac distincte quidpiam percipiendi (§. 716 *Ontol.*). Possibile igitur est in statu præexistentiæ, ut potentiam clare ac distincte quid percipiendi acquirat anima (§. 170 *Ontol.*). Atque hoc modo patet inesse animæ in statu præexistentiæ dispositionem ad claras & distinctas perceptiones. *Quod erat primum.*

Quoniam vero translatio animæ ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum naturalis est (§. 711), dispositio etiam ad clare ac distincte quid percipiendum, quæ datur in statu præexistentiæ (*vi num. 1*), natura inest animæ. Est igitur naturalis (§. 426 *Psychol. empir.*). *Quod erat secundum.*

Hinc corrui objectio, quasi anima humana prodeat ex substantia simplici inferioris gradus, & eadem facilitate anima alicujus bruti fieri poterat, quæ nunc sit anima humana. Qui enim ita ratiocinantur, non satis intelligunt, quid sibi velit principium rationis sufficientis, quod non admittit mutationes in ente aliquo nisi per determinationes ipsi intrinsecas explicabiles. Et si cum Leibnizio sumas, quod nostrum non facimus, monades, quæ sunt corporum elementa, esse in statu perceptionum confusarum; non tamen ideo in hypothese ipsius animæ ex elemento aliquo corporum prodire dicendæ sunt per transformationem, ut hoc modo distincte explicari possiteductio animæ, tanquam formæ substantialis hominis, e potentia materiæ, propterea quod monades istæ carere debent dispositionibus naturalibus ad clare ac distincte quid percipiendum, quibus indutæ sunt animæ humanæ in statu præexistentiæ. Valet hic, quod veteribus dictum: *Non ex quo vis trunco fit Mercurius.*

§. 713.

Quomodo potentia clare quid percipiendi acquiritur.

Anima continua perceptionum obscurarum evolutione, diminuto successive obscuritatis gradu, tandem ad claras pervenit. Quoniam menti non acquiritur, quod eidem nondum inexistit, nisi iteratis sæpius actibus specie vel genere iisdem (§. 425 *Psychol. empir.*); nec potentia clare ac distincte quid percipiendi acquiri potest, nisi iteratis actibus obscure quid percipiendi, quæ cadunt in animam in statu præexistentiæ (§. 706), quatenus scilicet jam claritatis quidpiam, utut admodum exiguæ, obscuris perceptionibus inest (§. 33 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum animæ insit dispositio clare ac distincte quid percipiendi in statu præexistentiæ (§. 712), adeoque potentiam ipsam acquirit (§. 426 *Psychol. empir.*), dum e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transfertur (§. 710); necesse est ut
conti-

continua perceptionum evolutione tandem resultent perceptiones claræ, obscuritate successive imminuta.

Modus hic perveniendi a dispositionibus naturalibus ad potentiam, seu, si stylo scholis magis recepto loqui ames, a potentia remota ad proximam in aliis, quæ ab anima acquiruntur, adeo evidens est, ut absonum foret sibi persuadere quasi hic fingantur a natura animæ aliena. Sane non aliter pervenitur ad habitus intellectus, quibus promptus efficitur operationum intellectus usus. Neque vero mirum videri debet, quod evolutione perceptionum obscurarum prodire tandem possint claræ. Dantur enim diversi obscuritatis gradus, qui si successive diminuuntur, continuo propius propiusque acceditur ad claritatem & claritas primum illucescens & successive nova incrementa capiens in plenam tandem lucem erumpit. Qui satis perpendit, quæ de involucone idearum earumque evolutione in theoria superiori de anima dicta sunt, is successivas mutationes, quibus anima e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transfertur, optime concipiet.

§. 714.

Hinc denuo patet, quod jam ante (§. 711) probavimus, animam ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum successive transferri.

Quales sint istæ successiones, in specie exponere non licet, cum tanta non sit nostra cognitio, ut ad ea penetraret, quæ rebus adeo profunde immorsa sunt. Probabiliter tamen nonnulla patebunt ex mox dicendis.

§. 715.

Anima in statu præexistentiæ sibi repræsentat hoc universum convenienter mutationibus, quæ in animalculo spermatico vel in corpusculo organico, stamina foetus continente, contingunt. Etenim anima sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt (§. 62), vi essentiæ (§. 66) & naturæ suæ (§. 67). Quamobrem cum corpus organicum, antequam in utero materno formatur aut potius evoluitur, in animalculo spermatico vel in corpusculo organico, stamina foetus continente, lateat, & sub hac forma præexistat, in eodem vero etiam præexistat anima (§. 704), atque continuam perceptionum successionem in statu præexistentiæ experiatur (§. 706); aliud sane inde colligere non licet, quam animam in statu præexistentiæ sibi repræsentare hoc universum convenienter mutationibus, quæ corpusculo illi organico accidunt, in quo anima præexistit.

Poteramus hanc propositionem sumere tanquam hypothefin, atque ex ea rationem reddere eorum, quæ de statu præexistentiæ animæ in propositionibus anterioribus stabilimus: quod ut appareat, idem apertius docere libet in sequentibus propositionibus.

§. 716.

Si anima in statu præexistentiæ sibi repræsentat hoc universum convenienter mutationibus, quæ in corpusculo præexistente contingunt; perceptiones ejus eam claritatem habere nequeunt, quam nunc habent, nec distinctæ esse possunt, quales nunc sunt. Corpusculum istud organicum, ex quo per evolutionis quandam speciem formatur corpus infantis in utero, cum semine maris in uterum defertur, quemadmodum in Phisicis ostendemus. Quamobrem cum in semine maris per exquisitissima microscopia non observemus nisi animalcula spermatica; corpusculum præexistens aut erit animalculum spermaticum, aut aliud corpusculum eodem minus. Enimvero animalcula sperma-

Successiva translatio ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum.

Lex perceptionum in statu præexistentiæ.

Ratio cur in statu præexistentiæ perceptiones sint obscuræ & nimis confusæ.

spermatice tantæ exilitatis sunt, quam vix concipere mente, nedum imaginari licet, atque adeo patet, quam exiles esse debeant materiæ particulae, quæ impressionem quandam in organa istorum animalculorum facere iisque mutationem quandam inducere valent. Et si corpuscula animalculis spermaticis minora sumimus, multo magis idem apparet. Quamobrem cum ipsis deficient organa, unde pendet claritas (§. 125. 126) & distinctio in percipiendo (§. 127. 129); perceptiones quoque animæ in statu præexistentiæ eam claritatem habere nequeunt, qualem nunc habent, nec distinctiæ esse possunt, quales nunc sunt.

Atque ita patet ratio, cur anima in statu præexistentiæ non habeat nisi perceptiones obscuras, quemadmodum supra ostendimus (§. 707).

§. 717.

Cur transitus animæ e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum sit possibilis.

In eadem hypothesis anima ex statu perceptionum confusarum in statum perceptionum distinctarum naturaliter & successive transire debet, dum fœtus in utero formatur. Etenim animæ perceptiones conveniunt mutationibus in organis factis *per hypoth.* adeoque dum mutantur organa, mutantur & ipsæ: id quod obtinere debet in omni hypothesis explicandi commercium animæ atque corporis, consequenter non minus in systemate influxus physici & causarum occasionalium, quam in systemate harmoniæ præstabilitæ (§. 553). In systemate nimirum influxus physici vis quædam motrix ex corpore in animam transit (§. 568) & animam in intuenda idea universi dirigit, ut data claritate percipiuntur, quæ in organa sensoria agunt (§. 569). Quamobrem cum vis illa motrix alia esse nequeat, quam quæ motui, in quo ideæ materiales sensualibus coexistentes (§. 113) consistunt (§. 112), adhæret (§. 137 *Cosmol.*), hic vero motus pendeat a motu organis impresso (§. 111); mutatis organis, ut alii imprimantur motus, mutatur quoque vis directrix in animam ex corpore influens, consequenter etiam percipiendi claritas inde pendens. In systemate causarum occasionalium Deus in gratiam corporis ita modificat animam, ac si corpus in animam influeret (§. 602). Enimvero si corpus in animam influit, mutatis organis mutantur perceptiones *per demonstrata.* Ergo etiam in systemate causarum occasionalium mutatis organis mutantur perceptiones, Deo scilicet animam aliter modificante, quia organis mutatis aliter modificatur corpus. In systemate denique harmoniæ præstabilitæ series perceptionum in anima & series motuum in corpore per naturam animæ & corporis consentiunt (§. 612). Quamobrem si organa corporis mutantur, ut anterior series motuum non amplius subsistere possit, sed alia prodeat a priori diversa; animam quoque intrinsece mutari necesse est, ut alia evadat perceptionum series, quo perpetuus seriei utriusque consensus conservetur. Patet adeo in omni systemate explicandi commercium animæ atque corporis organis corporis mutatis perceptiones quoque mutari. Jam vero organa corporis mutantur, dum in utero materni stamina in corpusculo præistente latentia

tentia evolvuntur & explicantur, hoc est, dum foetus in utero formatur. Ergo etiam animæ vis percipiendi convenienter immutari, consequenter anima e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transire debet. *Quod erat primum.*

Foetus in utero successive formatur, ut adeo organa nonnisi successive suam consequantur perfectionem, a quibus perceptiones pendent. Quamobrem cum perceptiones non ante sint perfecte tales, quam ubi organa fuerint perfecta, ut talis præcise a tali objecto imprimi possit motus (§. 114. 62); vis quoque percipiendi in anima successive immutari debet, adeoque transitus e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum successivus est. *Quod erat secundum.*

Denique cum anima in statu præexistentiæ sibi repræsentet hoc universum convenienter mutationibus in corpusculo organico præexistente, in quo ipsamet præexistit, postea vero convenienter mutationibus, quæ in corpore organico in utero materno ex isto corpusculo formato observantur, in vi autem repræsentativa universi convenienter mutationibus in organis quibusdam corporis factis essentia animæ consistat (§. 66) atque natura ejusdem (§. 67), quarum illam immutabilem esse constat (§. 300 *Ontol.*); necesse est istiusmodi mutationem vis perceptivæ per essentiam animæ esse possibilem & per naturam ejus ad actum deduci, qualis accidere debet, dum anima e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transit. Transitus igitur iste naturalis est (§. 69). *Quod erat tertium.*

In systemate causarum occasionalium Deus in gratiam corporis modificat animam, atque adeo non opus est, ut in ipsa anima vis perceptivæ immutatio quædam fiat. Anima enim per se indifferens est ad quamlibet perceptionem, & tales ipsi sunt perceptiones, quales Deus in eadem producit (§. 593). Et si vel maxime systema hoc cum theoria superiori in gratiam revocetur, Deus tamen vim animæ dirigere & gradum ejus determinare tenetur in intuenda idea universi, ut data claritate percipiantur, quæ mutationem organis inducunt (§. 598). Denuo igitur non opus est ut ipsa vis perceptiva aliquam subeat mutationem generalem, dum anima ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transit, mutationibus particularibus, quæ a voluntate Dei unice pendent (§. 593), generalem quandam in vi perceptiva non præsupponentibus. Apparet adeo, ex hypothesi animæ in statu præexistentiæ sibi repræsentantis hoc universum convenienter mutationibus quibusdam, quæ in corpusculo organico contingunt, in quo præexistit, theoriæ superiori de anima & theoriæ Physicorum modernorum de generatione hominis consentiente, rationem reddi eorum sufficientem, quæ de transitu animæ præexistentis ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum ostendimus (§. 710. 711. 714).

§. 718.

Dum anima e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transit; statum pristinum retinet & novus eidem superaccedit. Etenim in statu perceptionum confusarum anima perceptiones partiales nonnisi obscuras habet (§. 47 *Psychol. empir.*). In statu perceptionum distinctarum perceptiones partiales claræ sunt (§. 44. 45 *Psychol. empir.*), ast non omnes, verum tantummodo immediatæ (§. 196): mediatæ vero obscuræ sunt (§. 201). Quoad perceptiones adeo mediatas statum pristinum retinet anima, quoad

Qualis sit mutatio status perceptionum confusarum in statum distinctarum.

Wolfii Psychologia Rationalis.

Z z

imme-

immediatas novus eidem supervenit, dum e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transit.

Patet etiam ratio, cur status pristinus in totum non mutetur. Etenim cum anima integram ideam universi, quam continuo producit (§. 190), in ipso etiam somno (§. 191), integram simul intueri (§. 194), adeoque clare percipere non possit (§. 193); perceptiones omnes claræ esse nequeunt, quæ erant in statu præexistentiæ obscuræ (§. 707). Quoniam itaque per essentiam suam perceptiones tantummodo claræ sunt, quæ per mutationes in organo tales esse possunt (§. 66. 125), transitus vero e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum contingit, dum foetus in utero formatur (§. 710), consequenter dum organa, a quibus perceptiones immediatæ pendent, producuntur (§. 690 *Ontol.*); dum anima transit e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum, pristinus non mutari potest in totum, sed tantummodo quoad immediatas: manet igitur idem quoad mediatas.

Cum in somno cesset usus organorum sensoriorum, a quo perceptiones immediatæ pendent; nullæ quoque animæ sunt perceptiones claræ, atque adeo solus existit status perceptionum obscurarum, qualis erat status præexistentiæ: sit ita quod pro conditione organorum in corpusculo præistente, aliquid claritatis adfuerit, quod tamen adeo exiguum censeri debet, ut ad apperceptionem non sufficiat.

§. 719.

Quomodo anima sese habeat ad corpus ipsi uniendū.

In systemate harmoniæ præstabilitæ anima hæc non potuit uniri, nisi huic corpori per ipsam utriusque substantiæ essentiam atque naturam animæ: in systemate influxus physici & causarum occasionalium indifferens est ad unionem cum quolibet corpore. Etenim in systemate harmoniæ præstabilitæ anima vi sibi propria producit omnes suas perceptiones & appetitiones continua serie (§. 613), quæ singulæ eodem, quo nunc, modo consequerentur, etiamsi corpus non existeret (§. 614), & quidem per essentiam & naturam ipsius (§. 66. 67). Ex adverso in eodem systemate vi mechanisimi, adeoque essentiæ corporis (§. 75. 276 *Cosmol.*), ex ideis materialibus sensibilibus nascuntur motus volitionibus & appetitionibus animæ respondentibus citra ullam determinationem extrinsecam immediatam (§. 615), qui eodem, quo nunc, modo adhuc consequerentur, etiamsi anima non existeret (§. 616). Et quoniam nullum corpus in universo alteri simile est, sive corpora, quæ inter se conferuntur, eodem tempore existant, sive diverso (§. 246 *Cosmol.*); non datur in toto universo corpus quoddam aliud, præterquam hoc, in quo series motuum per impressiones objectorum externorum in organa sensoria conservari potest, ut singuli continuo consentiant singulis perceptionibus atque appetitionibus & aversionibus animæ eodem prorsus ordine sese invicem consequentes, quo animæ modificationes sese invicem excipiunt (§. 617). Patet igitur non dari præter hoc corpus aliud, per cuius motus possit ratio reddi, cur tales jam sint in hac anima perceptiones, & cuius motus

motus quidam rationem sufficientem habere videantur in volitione animæ, consequenter a quo anima pendere potest in percipiendo, quemadmodum ipsum vicissim ab anima quoad certos motus (§. 851 *Ontol.*). Quamobrem præter hoc non datur corpus aliud, cum quo anima uniri possit (§. 963 *Psychol. empir.*), cumque perceptionum & appetitionum hæc sit series per essentiam atque naturam animæ, hæc series motuum in corpore per essentiam corporis *per demonstrata*; hæc anima cum hoc corpore tantummodo uniri potest per essentiam utriusque substantiæ & naturam animæ. *Quod erat primum.*

In systemate influxus physici aut corpus vi sua ex ipso in animam transeunte (§. 568) producit perceptiones rerum sensibilium in anima (§. 565), & vicissim anima vi sua ex ipsa in corpus transeunte (§. 567) producit motum organorum corporis appetitionibus & aversionibus suis convenientem (§. 565), vel stante theoria superiori vis ex corpore in animam transiens dirigit vim animæ in intuenda idea universi, & gradum ejus determinat, ut data claritate percipiantur, quæ in organa sensoria agunt (§. 569), anima vero dirigit fluidum nerveum ad influendum per nervos motorios in musculos, quibus motus in corpore perficitur (§. 571). Anima igitur hæc jam clare percipit, quia hæc vis corporis in eam transit, alia perinde perceptura, si vis alia ex corpore in eandem transiret, & in corpore vicissim hi jam existunt motus, quia hæc vis animæ in ipsum transit, aliis in eodem secuturis si quidem vis alia in ipsum transiret. Nil igitur obstat, quo minus animæ perceptiones producantur ab alio corpore, vel animam in intuenda idea universi a corpore alio dirigatur, & ipsa vicissim moveat corpus aliud, cum nec in anima quicquam supponatur, a quo pendeat actio corporis, nec in corpore, a quo pendeat actio animæ quoad specificationem. Quamobrem in systemate influxus physici anima per se indifferens est ad unionem cum quolibet corpore (§. 963 *Psychol. empir.*). *Quod erat secundum.*

In systemate causarum occasionalium Deus ideas sensuales hæc, non alias in animæ producit, quia hæc ideæ materiales non aliæ in cerebro existunt, & hosce non alios motus in corpore suscitatur, quia hos, non alios anima appetit seu vult (§. 591), vel stante theoria superiori Deus dirigit vim animæ & gradum ejus determinat in intuenda idea universi, ut scilicet data claritate percipiantur, quæ in organa sensoria agunt (§. 598), & spirituum animalium in motu jam constitutorum directionem immutat, ut influant in nervos motorios ad musculos tendentes, quibus motus in gratiam animæ perficitur (§. 597). Nihil igitur obstat, quo minus Deus in gratiam corporis hujus animam quamcunque ita modifcet, ut perceptiones sensuales respondeant ideis materialibus in cerebro, & vicissim in gratiam cujuscunque animæ in hoc corpore determinet motus ejus appetitionibus con-

sentientes. Anima igitur quæcunque huic corpori uniri a Deo potest (§. 963 *Psychol. empir.*), atque adeo in systemate causarum occasionalium per se indifferens est ad unionem cum quolibet corpore. *Quod erat tertium.*

Singulare hoc est in systemate harmoniz præstabilitæ, quod unaquæque anima ad unionem cum suo corpore per essentiam atque naturam suam destinetur, ita ut tot concipiantur animæ possibiles, quot corpora humana ipsis harmonice modificabilia in hac serie rerum existere possunt, & singulis suum sensu propriissimo conveniat corpus, cum nullo modo salva hac rerum serie alterius animæ corpus fieri possit: unde porro consequuntur alia, quæ propositioni præsentī subnectere libet, ut differentia hypothesium intimius perspicatur.

§. 720.

*In qua-
nam se-
riererum
anima
huic cor-
pori uniri
potest.*

*In systemate harmoniz præstabilitæ anima nonnisi in hac serie rerum uniri huic corpori potest: in systematis reliquis, quemadmodum communiter explican-
tur, in quacunque serie rerum corpori cuicunque; stante autem theoria superiori de anima in hac tantummodo serie rerum corpori alicui uniri potest.* Etenim in systemate harmoniz præstabilitæ anima nonnisi huic corpori uniri potest (§. 719). Jam vero series motuum per impressionem objectorum externorum in organa sensoria conservatur, ut singuli continuo consentiant singulis perceptionibus atque appetitionibus & aversionibus animæ, eodem prorsus ordine se invicem consequentes, quo animæ modificationes sese invicem excipiunt (§. 617). Quamobrem cum hæc objecta has impressiones in hæc organa sensoria hujus corporis facientia non concipi possint nisi in hac rerum serie (§. 97 & seqq. *Cosmol.*); corpus quoque animæ datæ harmonice modificabile non concipitur nisi in hac rerum serie. Quamobrem patet in systemate harmoniz præstabilitæ animam hanc huic corpori nonnisi in hac rerum serie uniri posse. *Quod erat primum.*

In systemate influxus physici, quemadmodum vulgo explicatur, vi corporis in animam transeunte producuntur perceptiones, & vi animæ motus desideria ejusexplentes (§. 565). Quamobrem motus ab anima producendi prorsus non dependent a corpore, ac serie rerum, in qua existit, & quoad animam perinde est quæcunque vis ex corpore in ipsam transeat, consequenter qualiacunque objecta impressiones in corpus faciant & quascunque faciant. Anima igitur hæc cuicunque corpori in quacunque rerum serie uniri potest vi systematis influxus physici, prouti vulgo intelligitur. *Quod erat secundum.*

Similiter in systemate causarum occasionalium insuper habita theoria superiori de anima; Deus hæc producit in anima perceptiones, quia hæc idæ materiales in cerebro existunt, & hos in corpore motus, quia anima hos appetit sive vult (§. 591). Motus igitur appetitionibus seu volitionibus animæ respondentes denuo non pendent ullo modo a corpore, ac serie rerum, in qua existit; quoad animam vero perinde est quæcunque objecta impressiones in corpus faciant & quascunque faciant. Anima igitur hæc cuicunque corpori in quacunque rerum serie uniri potest vi systematis causarum occasionalium; prouti vulgo explicatur. *Quod erat tertium.*

Enim-

Enimvero vi theoriæ superioris anima continuo producit ideam totius universi (§. 190), prouti existit (§. 192), idque per essentiam & naturam suam (§. 66. 67), ut adeo ad aliam producendam inepta sit (§. 300 *Ontol.*). Quamobrem cum in systemate influxus physici anima vi ex corpore in ipsam transeunte (§. 569), in systemate autem causarum occasionalium a Deo tantummodo dirigatur in intuenda idea universi & ad legem sensationum observandum determinetur (§. 598); anima corpori quidem cuicumque in hac rerum serie, at non in alia rerum serie uniri potest, salva theoria superiori de anima. *Quod erat quartum.*

Vi nexus rerum, quem successiva inter se habent in hoc mundo adspectabili (§. 55 *Cosmol.*), corpus unumquodque humanum ita pertinet ad hanc rerum seriem, ut naturaliter ab ea abesse nequeat (§. 98 *Cosmol.*). Non tamen ideo in systematis influxus physici & causarum occasionalium communi more intellectus repugnat, ut anima uniatu corpori ad hanc rerum seriem minime pertinenti, quemadmodum in emendatis cuicumque ad hanc seriem spectanti uniri potest.

§. 721.

*In systemate harmoniæ præstabilitæ unio animæ cum corpore habet in essentia & natura utriusque rationem sufficientem; in systematis influxus physici & causarum occasionalium communibus prorsus destituitur ratione; in emendatis ex parte rationem habet, ex parte eadem destituitur. Etenim in systemate harmoniæ præstabilitæ anima hæc per essentiam & naturam suam uniri nequit nisi huic corpori (§. 719), nec eidem uniri potest nisi in hac rerum serie, nequaquam vero in alia (§. 720). Quoniam itaque utrumque per naturam & essentiam animæ & corporis intelligitur; in essentia atque natura animæ atque corporis ratio sufficiens deprehenditur, & cur huic animæ unitum corpus, & cur in hac rerum serie eidem sit unitum (§. 56 *Ontol.*). Quamobrem cum circa unionem animæ cum corpore non plures moveri possint quæstiones, quæ actum ipsius concernunt, quam cur huic potius corpori, quam alii unita sit anima, & cur eidem in hac potius rerum serie quam in alia uniri debeat; in systemate harmoniæ præstabilitæ unio animæ cum corpore in essentia atque natura animæ rationem sufficientem habet. *Quod erat primum.**

Num unio animæ cum corpore habeat rationem sufficientem.

In systematis influxus physici & causarum occasionalium communibus anima hæc in quacunque rerum serie corpori cuicumque uniri potest (§. 720) indifferens ad unionem cum quolibet corpore humano, qualecunque illud tandem fuerit (§. 719). Per essentiam itaque & naturam animæ atque corporis intelligi nequit, cur huic potius corpori, quam alii uniatu, nec cur ipsi potius in hac serie rerum, quam in alia quacunque uniri possit, consequenter in essentia & natura animæ atque corporis nulla prorsus horum ratio continetur (§. 56 *Ontol.*). In systematis itaque influxus physici & causarum occasionalium communibus unio animæ cum corpore prorsus destituitur ratione sufficiente. *Quod erat secundum.*

Denique

Denique in systematis influxus physici & causarum occasionalium emendatis anima per essentiam & naturam ejus non nisi corpori cuidam in hac rerum serie uniri potest (§. 720), indifferens tamen est ad unionem cum quolibet corpore (§. 719). Per essentiam itaque & naturam animæ intelligitur, cur corpori in hac potius rerum serie, quam in alia quacunque uniat; intelligi vero nequit, cur huic potius, quam alteri cuicunque corpori in eadem serie existenti unita fuerit, consequenter in natura & essentia animæ ratio quidem sufficiens continetur, cur corpori in hac rerum serie unita fuerit, non vero cur huic præcise, non alteri cuicunque in eadem serie existenti sit unita (§. 56 *Ontol.*). In systematis adeo influxus physici & causarum occasionalium emendatis unio animæ cum corpore in essentia & natura animæ ex parte aliquam rationem habet, ex parte non habet.

Quod erat tertium.

Unio in systemate harmoniæ præstabilitæ principio rationis sufficientis conformis, in systematis influxus physici & causarum occasionalium communibus conformis non est, in utroque emendato ex parte tantummodo convenit. Quamobrem cum principium rationis sufficientis sit fons veritatum contingentium, in quarum numero esse unionem animæ cum corpore ex Theologia naturali uberius constabit, plurimum hinc roboris acquirit systema harmoniæ præstabilitæ, ceteris vero plurimum decedit. Constabit vero ex eadem Theologia naturali principium rationis sufficientis non alia de causa esse fontem veritatum contingentium, quam quatenus res a Deo productæ a sapientia ipsius dependent. Unde etiam unio animæ cum corpore dependens efficitur a sapientia divina, quatenus essentia & naturæ suæ convenienter anima atque corpus uniantur, & hinc in Theologia sapientiam Numinis plurimum illustrat.

§. 722.

In quo systemate unio animæ cum corpore naturalis dici possit.

In systemate harmoniæ præstabilitæ unio animæ & corporis naturalis, in systematis influxus physici & causarum occasionalium prorsus arbitraria, nec ullo sensu naturalis dici potest. In systemate harmoniæ præstabilitæ unio animæ cum corpore habet in essentia & natura utriusque substantiæ rationem sufficientem (§. 721), cur scilicet anima huic potius corpori, quam alii cuicunque, & cur in hac potius rerum serie, quam in alia eidem unita fuerit (§. 719. 720). Quoniam itaque naturale illud dicendum est, quod in natura & essentia rerum rationem sufficientem habet, cur potius sit quam non sit (§. 509 *Cosmol.*); unio animæ cum corpore in systemate harmoniæ præstabilitæ naturalis est.

Enimvero cum in systematis influxus physici & causarum occasionalium communibus nihil prorsus rationis in natura & essentia animæ atque corporis deprehendatur, cur anima huic potius corpori unita sit, quam alteri, & cur in hac potius rerum serie quam in alia eidem uniri potuerit (§. 719 & seqq.), in emendatis vero in essentia tantummodo & natura animæ contineatur ratio cur alicui corpori in hac rerum serie uniri potuerit (§. 720. 721), per se autem pateat, animam semetipsam corpori uniri non potuisse, consequenter in natura & essentia animæ frustra quæri rationem sufficientem ipsius actus, scilicet quomodo effecta fuerit unio; nullo

nullo omnino sensu dici potest in systematis istis unionem esse naturalem, & quatenus ratione corpori & animæ intrinseca destituitur, prorsus arbitraria est.

Quando hic de unionem sermo est, non queritur de actu, quo anima corpori juncta, hic enim unio potius dicendus est, quam unio; sed de modo, quo ex corpore & anima fit una substantia composita seu unum suppositum. De unionem igitur evincitur, quod naturalis sit; non de unitione, quam esse opus infinitæ potentie divinæ in Theologia naturali ostendatur.

§. 723.

Ad unionem animæ cum corpore sufficit harmonia naturalis animæ ac corporis coexistentium. Vi enim harmoniæ animæ ac corporis ratio perceptio- num ex iis, quæ in corpore fiunt, ratio autem motuum voluntariorum & spontaneorum ex iis, quæ in anima accidunt, reddi potest (§. 539). Quamobrem anima & corpus vi harmoniæ a se invicem dependent (§. 851 Ontol.), consequenter unam substantiam compositam seu suppositum hominem constitunt (§. 963 Psychol. empir.). Quodsi ergo harmonia ista naturalis sit; in essentia atque natura animæ & corporis rationem sufficientem agnoscit (§. 509 Cosmol.), consequenter quamprimum anima & corpus co- existunt, harmonia ista actu inter utramque substantiam datur, & quam- diu coexistunt, eadem quoque constanter & immutabiliter (§. 300 Ontol.) subsistit (§. 118 Ontol.), & hinc harmonia naturalis animam & corpus effi- cit unam substantiam compositam seu unum suppositum hominem, quam- primum coexistunt, & tamdiu manent una substantia composita, quamdiu coexistunt. Harmonia itaque naturalis animæ ac corporis coexistentium ad unionem harum substantiarum sufficit.

Ad unionem animæ cum corpore quid sufficiat.

Qui sibi persuadent, aliquid amplius ad hoc requiri, ut anima & corpus fiant una sub- stantia, quam harmoniam naturalem; quid sit illud amplius dicere haud quaquam valent. Negotium ipsis faceffit imaginatio. Observarunt enim partes corporis non uniri sine ali- quo vinculo, & hinc ad animæ quoque cum corpore unionem vinculo aliquo opus esse intule- runt. Unde vero probatur, animam corpori eodem modo uniri debere, quo corpus corpo- ri unitur, cum constet animam esse substantiam a corpore prorsus diversam (§. 51), ut vel hinc nascatur suspicio modum unionis animæ cum corpore diversum esse debere a modo unionis duorum corporum, atque adeo verendum sit, ne a corporum unionem ad unionem animæ cum corpore argumentari in errorem incidamus? Quodsi quis distincta notione ex- plicaverit, quale sit vinculum istud, tum demum disquiri poterit, num eodem sit opus. Si porro istes, harmoniam animæ & corporis naturalem subsistere posse, etiam si anima sit Romæ, corpus vero Lutetiæ Parisiorum, quemadmodum harmonia inter duo automata subsistit, etiam si alterum Romæ sit, alterum Lutetiæ Parisiorum (not. §. 41 Cosmol.); spa- cium instar entis absoluti & rebus sublatis adhuc superstitis concipis, quod veritati repu- gnat (§. 599 & ejus not. Ontol.), & quod inprimis notandum est, animam corpori eodem modo præsentem esse sumis, quo corpus corpori præsens est, utut idem probare non possis, & vel diversitas utriusque substantiæ contrarii suspicionem inducat, quemadmodum paulo ante notatum est. Localis ista præsentia, quæ per ideas confusas corporibus tribuitur, in ani- mam non quadrat. Anima alii corpori præsens intelligi nequit, quam isti, a quo in mo- dificationibus suis pendet.

§. 724.

Quoniam in systemate harmoniæ præstabilitæ harmonia animæ & cor- poris naturalis est, vi cujus fiunt una substantia (§. 722), harmonia autem natu-

Qualis animæ cum cor-

*pore unio
in Har-
monia
præsta-
bilisa.*

naturalis animæ ac corporis coexistentium ad unionem animæ cum corpore sufficit (§. 723); *in systemate harmoniæ præstabilite vera datur unio animæ & corporis.*

Vera unio aliud quid significare non potest, quam quod anima & corpus unum constituent vi ejusdem suppositum. Quamobrem cum coexistentium animæ & corporis harmonia naturalis ad hoc sufficiat, ut anima & corpus sint ac maneat unum suppositum (§. 723); ea omnino vera dicenda erit unio. An vero istiusmodi unionem, et si essentiis & naturis rerum unitarum maxime convenientem, metaphysicam, & eam, quæ inter corpora mediante aliquo vinculo efficitur, vel cum ipso *Leibnizio* physicam dicere malis; mea parum refert. Sit enim cuicumque in denominationibus arbitrariis sua libertas.

§. 725.

*Quomo-
do ani-
ma cor-
pori uni-
ta in sy-
stemate
causarū
occasio-
nalium.*

In systemate causarum occasionalium anima unitur corpori sola voluntate Dei. In hoc enim systemate modificationes harmoniæ animæ atque corporis a nuda Dei voluntate pendent (§. 593). Quamobrem cum propter mutationes harmonicas anima & corpus unum suppositum efficiant (§. 963 *Psychol. empir.*); anima & corpus sunt unum suppositum per nudam Dei voluntatem, adeoque in systemate causarum occasionalium anima unitur corpori sola voluntate Dei.

Hinc Occasionalistæ præter voluntatem Dei aliud vinculum, quo anima corpori jungatur, non agnoscunt, & in hoc consentiunt cum Harmonistis, quod præter harmoniam animæ & corporis coexistentium ad unionem re alia non sit opus. A voluntate enim Numinis pendet harmonia, & hac perficitur unio.

§. 726.

*Quid sit
unio phy-
sica &
vinculū
ejus.*

In systemate influxus physici unio physica & vinculum ejus sunt termini inanes. Quoniam animam corpori unitam ideo dicimus, quia ex mutua corporis atque animæ a se invicem dependentia intelligimus, corpus ad hanc animam & animam ad hoc corpus pertinere, ac ideo hanc animam nostram animam & hoc corpus nostrum corpus appellamus (§. 963 *Psychol. empir.*); unionis illius physici nullam experientia magistra habemus notionem, multo minus vinculi ejusdem notionem aliquam habemus. Si vero notionem unionis confusam, quam a corporum unione abstraximus, ad unionem animæ & corporis transferimus; cum anima a corpore prorsus differat (§. 51), quomodo ad unionem animæ & corporis applicari debeat, non apparet, consequenter perperam unioni animæ & corporis jungitur notio unionis corporum. Quamobrem si hanc quoque notionem missam facias, cum ostendere non possis, eodem modo animam uniri posse corpori, quo corpus corpori jungitur; nulla termino unionis physici amplius respondet notio, adeoque inanis evadit (§. 149 *Log.*). *Quod erat primum.*

Eodem prorsus modo idem ostenditur de vinculo unionis. *Quod erat secundum.*

Sane non alia de causa *Cartesius* unionem physicam animæ & corporis, quam crepant Influxionistæ, & vinculum unionis missam fecit, quam quod deprehenderit terminos hofce, quemadmodum complures alios in Philosophia Aristotelico-Scholastica esse sine mente sonos. Neque enim in philosophiam admittenda esse censuit, nisi distincte seu intelligibili modo explicabilia, si a posteriori non patent. Unio physica Influxionistarum & vinculum unionis hujus nec a priori, nec a posteriori hætenus probari potuit, sed gratis admissa fuit, quemad-

quemadmodum in aliis quoque contingit. Nemo igitur sanus requiret, ut in philosophiam recipiatur quod quid sit ignoramus, imo num sit probare minime valemus. Sunt subinde qui sibi persuadent, se unionis physice habere notionem, quando ex mutationibus harmonicis colligunt, animam & corpus unum facere suppositum, quod hominem appellamus. Sed hi cum in philosophia parum adhuc sint versati, ab errore suo aliter liberari non possunt, quam si doceantur. Quod si non fuerint dociles, cum ignorantibus principia disputandum non est.

§. 727.

Anima in statu præexistentie unitur corpusculo organico, ex quo deinceps foetus in utero formatur. Etenim in corpusculo organico, ex quo foetus in utero formatur, dum præexistit (§. 704), universum hoc sibi repræsentat convenienter mutationibus, quæ in corpusculo contingunt (§. 715). Quamobrem cum ex his intelligatur, cur hæ ipsi potius sint perceptiones, quam aliæ, ratio perceptionum in corpusculo præexistente, cui inexistit, continetur (§. 56 *Ontol.*), consequenter ab eodem anima in percipiendo dependet (§. 851 *Ontol.*). Cum corpusculo igitur, in quo præexistit, unita est (§. 963 *Psychol. empir.*).

Unionis initium.

Qui præexistentiam animæ & corpusculi organici prima foetus stamina continentis perspectam habet, unionem animæ cum isto corpusculo in statu præexistentiæ vel tacita analogia inferet, ut eam sine probatione admittere videatur, sit ita quod in se vim quandam occultam experiri videatur, qua ad assensum compellitur: id quod hic notasse in compluribus aliis casibus prodest.

§. 728.

Quoniam anima jam unita est corpusculo, ex quo foetus in utero formatur (§. 727), & cum eodem in uterum matris defertur (§. 705), ibidemque harmonicas cum ipso experitur mutationes, donec tandem corpore perfecto prodeat status animæ eidem conveniens (§. 717); *anima non demum foetui jam perfecto, ut vitam hominis vivere possit, infunditur & unitur, sed unio ante jam cepta in novo corpore continuatur.*

Unde fit unio præsens.

Animam non ante corpori esse præsentem, quam ubi corpus vivere incipit, non alia nititur ratione, quam quod Physici sibi persuaserint foetum in utero formari ex massa inorganica feminis, ut adeo animæ non ante sit locus, quam ubi organa corporis humani fuerint perfecta, minime autem agnoverint, generationem foetus in utero non esse nisi evolutionem præexistentis organici corpusculi utique vivi. Quamobrem cum antiqua illa hypothesis generationis hodie ex Physica sit eliminata; nullo quoque amplius fundamento nititur infusio animæ in foetus organici corporis perfectis. Favebat huic hypothese systema influxus physici communi generationis hypothese supposita, quippe cui non locus est antequam organa ad sensationem & motum localem apta fuerint perfecta.

§. 729.

Anima incorruptibilis est per essentiam & naturam suam. Anima enim substantia simplex (§. 48), partibus caret (§. 49), adeoque impossibile est ut in partes dissolvatur & hac dissolutione facta existere desinat, consequenter intereat (§. 541 *Ontol.*). Est igitur incorruptibilis (§. 666). Et quoniam simplicitas animæ ad determinationes genericas pertinet (§. 234-236 *Ontol.*), cum præter animam adhuc aliæ dentur substantiæ simplices, veluti elementa rerum materialium (§. 182 *Cosmol.*), & spiritus anima humana perfectiores (§. 657), adeoque in numero essentialium est

Incorruptibilitas animæ.

Wolfsi Psychologia Rationalis.

A a a

(§. 247)

(§. 247 *Ontol.*); anima propter simplicitatem suam incorruptibilis *per demonstrata*, per essentiam incorruptibilis est. Quamobrem cum in anima essentia & natura sit una eademque vis, quamvis diverso respectu (§. 68); anima quoque per naturam suam incorruptibilis.

Natura nimirum ad actum perducuntur mutationes animæ intrinsecæ, sed non nisi per essentiam ipsius possibiles (§. 68). Quamobrem cum anima per essentiam suam dissolvi in partes non possit, nec vi animæ infusa, in qua natura ejus consistit, in partes dissolvi potest.

§. 730.

Quod cum corpore non intereat.

Anima cum corpore interire nequit. Corpus enim humanum, quod corruptibile est (§. 667), putrefactione corrumpitur post mortem, quemadmodum quotidie experimur. Enimvero anima per essentiam & naturam suam incorruptibilis est (§. 729). Cum corpore itaque corrumpi, adeoque interire nequit (§. 666).

Causæ, quibus corpus corrumpitur, animæ ob simplicitatem suam nocere minime valent; neque ex eo, quod corpus, dum putrefactione corrumpitur, interit, inferre licet animam simul interire.

§. 731.

Interitus corporis animæ repugnat.

Anima eodem modo, quo corpus interit, interire nequit. Anima enim substantia simplex est (§. 48); adeoque eodem modo, quo composita intereunt, interire nequit (§. 697 *Ontol.*). Quamobrem cum corpus sit ens compositum (§. 119 *Cosmol.*); eo modo, quo corpus interit, interire nequit.

Conforme hoc est doctrinæ Christi, quippe qui animam occidi posse negat, quemadmodum corpus interficitur.

§. 732.

Quomodo anima interire possit.

Anima interire nequit nisi per annihilationem. Anima enim substantia simplex est (§. 48). Quoniam itaque ens simplex aliter interire nequit nisi per annihilationem (§. 698 *Ontol.*), nec anima aliter interire potest nisi per annihilationem.

Quamdiu itaque ostendi nequit esse aliquam annihilationis causam & ens annihilandi potentia instructum animam annihilare velle; tamdiu quoque dici nequit eam annihilari.

§. 733.

Mors quid sit.

Mors est status corporis, quo organa ipsius in unum omnia functionibus suis plenarie cessant.

Corpus enim dicimus mortuum, quando nullius amplius organi functionem in eodem observamus. E. gr. functio cordis in systole & diastole consistit, qua sanguis per venas in ventriculos cordis advectus ex iisdem in arterias propellitur. Quando corpus moritur, cordis systole & diastole plenarie cessat. Similiter pulmonum functio est respiratio. Quando itaque corpus moritur, respiratio cessat. Musculi sunt instrumenta, quibus perficitur motus organorum corporis. Quando igitur corpus moritur, motus omnis in eodem cessat.

§. 734.

Corruptio cur post mortem sequatur.

Corpus post mortem corruptioni obnoxium. Corpus post mortem corrupti, experientia obvia constat, nec quod corrumpatur probatione indiget. Hic vero ostendendum est, ex morte sequi debere corruptionem.

Nimi-

Nimirum dum corpus moritur seu vita privatur, omnes omnino omnium organorum functiones cessant (§. 733), atque ideo motu quoque cordis cessante circulatio sanguinis desinit, & cum sanguine humores omnes, quibus totum corpus ubivis refertum, stagnant. Constat vero humores stagnantes putrefieri & putrefactione cum mixtum solvatur, non minus fluidorum quam solidorum corpuscula in particulas miscibilium dissolvi: quo facto cum pereant massæ, ex quibus partes corporis organicæ constant; tota corporis compages dissolvitur. Corpus adeo post mortem corruptioni obnoxium (§. 666).

Equidem non desunt remedia, quibus corpus aliquandiu a putrefactione defenditur; sed hoc non obstat, quo minus corpus mortuum a primo mortis momento sit corruptioni obnoxium.

§. 735.

Quoniam corpus post mortem corruptioni obnoxium (§. 734), cui obnoxium non erat, quamdiu viveret; dum vero corrumpitur interit (§. 666); *Quid ex morte corporis sequatur.*
mors est status corporis, ex quo sequitur ejusdem interitus.

Differt adeo interitus corporis a morte ejusdem, inter se tamen hæc duo connexa sunt, ita ut posita morte sequatur ejus interitus. Corollarii veritas a posteriori quoque patet: ne enim est qui nesciat corpora mortua non interire, dum moriuntur, sed dum corrumpuntur, corruptionem vero cum morte initium capere, nisi impediatur.

§. 736.

Anima foret mortalis, si exercitium omnium facultatum simul cessaret & exinde annihilatio animæ sequeretur. Corpus enim ideo mortale dicitur, quia aliquando pervenit ad eum statum, in quo organa ipsius in universum omnia a functionibus suis plenarie cessant (§. 733), & ex eo statu corporis totius interitus consequitur (§. 735). Si igitur anima per analogiam mortalis dicenda, necesse est ut aliquando ad eum perveniat statum, in quo exercitium omnium facultatum simul cessat & animæ tandem interitus consequitur. Enimvero anima interire nequit nisi per annihilationem (§. 732). Ergo in eo statu, quo exercitium omnium facultatum una exspiraret, animæ tandem annihilatio consequi deberet. *Anima quo sensu mortalis foret.*

Notionem mortis consecuti sumus ex observatione corporis mortui. Quamobrem si ad animam, quæ a corpore prorsus differt, applicari debeat, necesse est ut determinationes notionem mortis corporis ingredientibus eam subeant mutationem, quam essentia animæ exigat. Quemadmodum itaque in corpore organico nostro varia sunt organa diversis functionibus destinata, ita animæ insunt diversæ facultates, quarum singulæ diversis destinantur usibus. Quamobrem si in corpore functiones omnium organorum simul cessant; in anima singularum facultatum exercitium una cessare debet. Porro corpus interit per corruptionem, anima vero interire nequit nisi per annihilationem. Quamobrem si in corpore vi mortis consequitur corruptio; vi ejusdem in anima consequi debet ejusdem annihilatio, si quidem mors in animam cadit. Nimirum mors non est ipse interitus, mortale tamen ad interitum disponit, ut inde naturaliter consequatur. Notio mortalitatis præmittenda, ut intelligatur, quid ad immortalitatem requiratur. Deceptrix enim notio, qualis est mortalitatis animæ in hypothesi immaterialitatis seu simplicitatis animæ, ad notionem veram, qualis est immortalitatis in eadem hypothesi, manuducit: id quod in aliis quoque casibus obtinet. Sed manuductio notionis deceptricis ad veram, ad Artem inveniendi spectat.

§. 737.

Immortalis quo sensu dicitur anima.

Immortalis itaque dicenda est anima, quatenus a morte corporis perennans perceptiones & appetitiones ac aversiones, quales jam habet, continuat. Nimirum cum nunc sit in statu perceptionum distinctarum, in eodem statu perseverare debet, & cum sui conscia sit statuumque præteritorum recordata memoriam sui ipsius conservet, a morte quoque corporis status sui præteriti meminisse & eum ad se pertinere sibi conscia esse debet. *Immortalitas* itaque *anima* est potentia perseverandi a morte corporis in statu perceptionum distinctarum & conservandi memoriam sui.

Equidem vulgo philosophi indestructibilitatem seu incorruptibilitatem animæ cum ejus immortalitate confundunt, atque ideo immortalitatem animæ sibi demonstrasse videntur, ubi evicerint animam esse indestructibilem vel incorruptibilem, seu a morte corporis superesse. Enimvero cum indestructibilitas seu incorruptibilitas non involvat nisi negationem interitus, interitus autem a morte corporis distinguatur (§. 733. 735); immortalitas quoque ab indestructibilitate seu incorruptibilitate distinguenda venit. Quamobrem si analogiam conservare debes, qualis in translatione notionum a corpore desumptarum ad animam observanda est (not. §. 736); immortalitas alio sensu explicari nequit, quam quod denotet potentiam perseverandi a morte corporis in statu perceptionum distinctarum & conservandi memoriam sui.

§. 738.

Immortalitas incorruptibilitatem præsupponit.

Quoniam anima in statu perceptionum distinctarum perseverare sui-que memoriam conservare nequit, nisi a morte corporis superstes sit; *se anima immortalis esse debet, necesse est ut post mortem corporis superstes sit, nec unquam intereat.*

Quemadmodum itaque interitus corporis mortalitatem, ita ex adverso immortalitas animæ indestructibilitatem ejus seu incorruptibilitatem præsupponit.

§. 739.

Quomodo immortalitas animæ demonstranda.

Quoniam anima immortalis est, quatenus a morte corporis superstes in statu perceptionum distinctarum perseverat & memoriam sui conservat (§. 737. 738.); *immortalitatem animæ demonstraturus evincere tenetur, 1. quod anima a morte corporis superstes sit, nec unquam intereat, 2. quod in statu perceptionum distinctarum perseveret, & 3. quod memoriam sui conservet, seu vitæ præteritæ memor sibi conscia sit, eam ad se pertinere.*

Novi equidem non deesse aliquos, qui ægre ferunt immortalitatis animæ probationem sic reddi operosiorē ac difficiliorem: enimvero hi sunt, qui, cum unum, quod probandum erat, sibi videantur ostendisse, cetera ad rem spectantia simul probata esse existimant, quasi ea in re necessario connectantur, quæ eadem simul memoria comprehendisti. Sit ita te sufficienter probasse, animam a morte corporis esse superstitem: an ideo constat, verius esse quod in statu perceptionum distinctarum perseveret; quam quod in statu perceptionum confusarum seu obscurarum versetur profundo quasi somno immersa, quemadmodum visum est Psychopannychitis? Sit ita te probasse, animam a morte corporis esse superstitem, imo eam perseverare in statu perceptionum distinctarum: an ideo constat, verius esse quod status pristini recordetur & agnoscat se esse eam, quæ in vita corporis hæc vel illa patravit, quam quod eorum, quæ in vita corporis facta sunt, prius immemores simus, nec recordemur amplius quinam in hac vita fuerimus? Quodsi vero philosophia religionem revelatam adversus Antiscripturarios defendere debet, rationi consentaneum agnoscendum, quod anima in statu perceptionum distinctarum a morte corporis perseveret, sui-que memoriam conservet tenaciter: quod ut dilucidius constet, sequentem addimus propositionem.

§. 740.

§. 740.

Notio immortalitatis, quam dedimus, Scripturæ sacræ seu menti Christi conformis. Quænam Christo fuerit immortalitatis notio, ex narratione de divite epulone Luc. XVI. abunde patet. Narrat enim ipsum post mortem fuisse sepultum & pervenisse in infernum. Sepultus fuit quoad corpus: in infernum ergo pervenit quoad animam. Anima igitur, dum cum corpore non moritur, a morte hujus superstes est. Vidit dives in inferno e longinquo Abrahamum & Lazarum in sinu ejus. Cum utrumque agnoverit; evidens est, quod ipsos a se invicem distinxerit. Fuere igitur ipsi perceptiones partiales claræ (§. 31 *Psychol. empir.*), & hinc totales distinctæ (§. 44 *Psychol. empir.*), atque adeo ipse fuit in statu perceptionum distinctarum (§. 45 *Psychol. empir.*). Denique recordatus est fratrum suorum & vitæ ante actæ. Quamobrem memor fuit status præteriti ante mortem atque agnovit se esse eum, qui ante mortem in illo statu fuerat. Christus itaque immortalitatis animæ hanc habuit notionem, 1. quod anima cum corpore non intereat, sed eidem post mortem superstes sit; 2. quod etiam post mortem anima adhuc habeat notiones partiales claras, totales distinctas, seu quod perseveret in statu perceptionum distinctarum; 3. quod post mortem conservet memoriam sui. Quamobrem cum hæc tria ad notionem immortalitatis requisiverimus (§. 739); notio immortalitatis, quam dedimus, est menti Christi, adeoque Scripturæ sacræ conformis.

Conformitas notionis immortalitatis cū Scripturæ sacræ.

Ceterum ex eadem narratione Christi constat, homines post hanc vitam fore præmiis ob bene, poenis ob male facta in hac vita afficiendos: quod ut fieri possit, non sufficit animam esse superstitem, sed necesse est ut etiam in statu perceptionum distinctarum perseveret, quo præmiis vel poenæ sibi sit conscia, & memoriam sui conservet, quo norit sibi ob bene in hac vita facta esse bene, ob male facta male. Atque adeo patet, quam sit necesse ad defendendam religionem christianam adversus Antiscripturarios notionem immortalitatis completam habere, & ei convenienter immortalitatem animæ evincere.

§. 741.

Persona dicitur ens, quod memoriam sui conservat, hoc est, meminit, se esse idem illud ens, quod ante in hoc vel isto fuit statu. Dicitur etiam Individuum morale.

Persona quid dicitur.

Scholastici personam definiunt per suppositum intelligens: suppositum vero per substantiam singularem vivam. Atque adeo ex mente scholasticorum ad notionem personæ requiritur, ut sit substantia, ut sit individuum, ut vita fruatur, ut sit intellectu prædita. Quodsi hæc distincte explices, ut quilibet intelligat, quid tibi velis, & se mutuo determinantia in definitione non cumules, quemadmodum volunt leges methodi; scholasticorum definitio cum nostra in concordiam redit. Ens enim quod sui memoriam habet, judicat se esse idem illud, quod ante in hoc vel isto statu fuit: ens itaque singulare est idemque præditum intellectu (§. 281). Sed ens intellectu præditum vi cognoscitiva gaudet (§. 275 *Psychol. empir.*), atque adeo substantia est (§. 725. 768 *Onsol.*), eaque viva, cum vivum ens dicatur, quatenus habet operationum principium intrinsicum. Vi igitur definitionis nostræ, persona est substantia singularis viva, adeoque suppositum. Est vero etiam intelligens, adeoque persona. Qui sibi metuunt, ne vi definitionis nostræ in Christo admittendæ sint duæ personæ, unionis naturarum in Christo, vi cujus Deus & homo una sunt persona, & natura humana a divina assumitur in unitatem personæ, vel nullam, vel non iatis distinctam habent notionem, quæ sufficit, ut quid sibi velint communibus verbis etiam idiotæ explicare valeant. Ne vero quis circa vocabulum status difficultates nectat, quando in Theologia

logia revelata vocabulum transfertur ad Deum; tenendum est nos vocabula omnia in philosophia definire, prouti creaturis conveniunt, de quibus ea communiter usurpamus. Quando vero ob analogiam quandam, qualem admittit differentia, quæ inter ens finitum & infinitum intercedit, ad Deum transferuntur, quæ a finitudine pendent infinitudini convenienter immutanda sunt: quemadmodum jam alias monuimus, cum de substantia ageremus (not. §. 772 *Ontol.*).

§. 742.

Immortalitas anima requirit status personalitatis cōservationem.

Quoniam si anima immortalis est, in eo, quem a morte corporis experitur, statu memoriam sui conservat (§. 737); *anima immortalis post mortem idem individuum morale permanere debet, seu statum personalitatis conservet opus est (§. 741).*

Nimirum vi incorruptibilitatis anima a morte superstes idem tantummodo manet *individuum physicum*, eadem nempe substantia singularis, quæ fuerat antea, statum suum vi essentia ac naturæ suæ continuans. Perseveratio vero in statu perceptionum distinctarum &, quæ in eodem possibilis est, memoria sui demum efficit, ut idem individuum physicum sit etiam idem individuum morale.

§. 743.

Quod homo sit persona.

Quia homo memoriam sui habet, probe memor se eundem adhuc esse, qui fuerat heri vel pridie in hoc vel isto statu, quod experientia obvia unicuique manifestum; *homo persona est (§. 741).*

Nimirum homo qua persona intelligit, quid sit illud, quod vocabulo ego indigitatur. Cumque vocabulo hoc utamur tanquam caractere personæ; notionem personæ, quam dedimus, esse communi usui loquendi conformem, vel exinde patet.

§. 744.

Anima a morte corporis manere superstitem.

Anima a morte corporis superstes est semperque manet. Anima enim per essentiam & naturam suam incorruptibilis (§. 729) & cum corpore interire nequit (§. 730). Quamvis vero interire possit per annihilationem (§. 732), siquidem supponas ens, quod eam annihilandi potentiam habeat (quale esse Deum in Theologia naturali demonstrabitur), & præterea annihilare eam velit; cum tamen ne in corporum quidem interitu quidpiam annihiletur (§. 125 *Cosmol.*), ne probabilis quidem ratio suppeditari potest, cur anima a morte corporis annihilari debeat. Anima igitur a morte corporis superstes est semperque manet.

Propositio præsens Scripturæ Sacræ conformis. In philosophia urgetur potissimum contra atheos, qui cum Deum esse negent, nullum agnoscunt ens, cui potentia annihilandi animam convenire possit. Quamobrem contra eos sufficienter probata est præsentis propositionis veritas, ubi ostenderit animam per essentiam & naturam suam esse incorruptibilem, nec cum corpore interire posse.

§. 745.

Eandem manere in statu perceptionum distinctarum.

Anima post mortem corporis manet in statu perceptionum distinctarum & perceptiones ad majorem claritatis gradum evolvuntur. Dum enim corpus moritur, omnia ipsius organa a functionibus suis cessant (§. 733), adeoque nullæ amplius in organis sensoriis contingunt mutationes, consequenter anima sibi non amplius hoc universum repræsentare potest convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt (§. 62). Perceptiones igitur ipsius alio jam modo consequi debent, quam nunc consequuntur, quamdiu

quamdiu corpori huic unita est. Enimvero ante unionem cum hoc corpore, corpusculo uniebatur organico, ex quo in utero formatum est corpus præsens (§. 727), & hujus corpusculi mutationibus convenienter in percipiendo modificabatur (§. 715). Quoniam itaque dum per evolutionem corpusculi organici in utero formabatur corpus præsens, unio animæ cum illo corpusculo tollebatur, & dum corpus præsens moritur, unio cum eodem itidem dissolvitur; mutatio, quæ per mortem accidit, similis est mutationi, quæ per generationem contingit. Jam in mutatione illa magna, quæ per generationem contingit, lex perceptionum ita immutabatur, ut status pristinus quoad perceptiones retineretur, & novus eidem superaccederet. Quamobrem cum hinc constat, quænam sit naturæ lex in magnis mutationibus animæ, hinc utique colligi debet, animam a morte corporis statum pristinum, quem habet, retinere & novum eidem superaccedere debere. Est autem in hoc corpore in statu perceptionum distinctarum (§. 14). Ergo etiam a morte corporis in statu perceptionum distinctarum esse debet. *Quod erat primum.*

Quoniam itaque anima humana infinito intervallo a spiritu perfectissimo distat (§. 656) & perceptionibus nostris infinita insunt (§. 186); quæ, cum eorum nobis conscii non sumus, clare non percipimus (§. 31 *Psychol. empir.*), consequenter multo majores gradus claritatis possibiles sunt, quam qui in unione cum hoc corpore eidem respondent; quin post mortem corporis perceptiones ipsius ad majorem claritatis gradum evehantur, haud quaquam dubitandum est. *Quod erat secundum.*

Non est quod vereamur, si omnibus promiscue animabus majorem perfectionis gradum tribuamus, id principiis religionis christianæ esse adversum, quæ magnam differentiam animarum piarum & improbarum post mortem inculcat. Perfectio enim, de qua loquimur, quemadmodum in piis auget voluptatem, ita in impiis tædia & cruciatus intendit.

§. 746.

Anima post mortem corporis memoriam sui conservat. Est enim post mortem corporis in statu perceptionum distinctarum (§. 745), & hinc sibi sui ipsius conscia (§. 13). Quamobrem cum per legem imaginationis, aut, si *An memoriam sui conservet.* mavis, reproductionis perceptionum præteritarum vi similitudinis perceptionis præsentis cum aliqua præterita, præterita reproducatur (§. 117 *Psychol. empir.*), & vi memoriæ nobis conscii sumus, quod eam ante habuerimus (§. 173, 175 *Psychol. empir.*), anima vero post mortem majorem in percipiendo claritatem consecuta (§. 745) id, quod perceptio præsens cum aliqua in statu hujus vitæ commune habet, facilius agnoscere possit (§. 31 *Psychol. empir.*); quin anima post mortem corporis memor sit eorum, quæ in hac vita acta sint, & meminerit se in hoc vel isto fuisse statu dubitari nequit. *Memoriam igitur sui conservat (§. 281).*

Animam post hanc vitam in reproducendis ideis præteritis, quas in hac vita habuit, observare legem imaginationis, ex narratione Christi de divite epulone patet. Etenim videns Lazarum

376 *Señ. IV. Cap. II. De Anima ortu, unione &c.*

Lazarum in sinu Abrahami meminit vitæ suæ ante actæ fratrumque suorum. Consentiane itaque principia nostra cum Scriptura Sacra &, quæ in ea continetur, doctrina Christi.

§. 747.

*Immortalitas anime adstru-
ta.*

Anima immortalis est. Etenim post mortem corporis superstes est semperque manet (§. 744) & in statu perceptionum distinctarum perseverans (§. 745) memoriam sui conservat, seu statuum præteritorum memor eos ad se pertinere agnoscit (§. 746). Est igitur immortalis (§. 737).

Atque ita tandem evicimus immortalitatem animæ (§. 739), qualem menti Christi conformem ad veritatem revelatam de statu animæ post hanc vitam defendendum supponi debere supra jam annotavimus (not. §. 737).

§. 748.

Nexus status post mortem cum statu hujus vitæ.

Status animæ post mortem cum statu vitæ præsentis connexus est. Status constituitur per mutabilia, quæ rei insunt (§. 705 *Ontol.*), consequenter per modos entis (§. 314 *Ontol.*). Per modos igitur animæ quoque post mortem status determinatur. Quoniam vero anima post mortem superstes est (§. 744), adeoque essentiam in se immutabilem retinere debet (§. 300 *Ontol.*); post mortem quoque vi activa prædita esse debet (§. 66), etsi limitatione, quam nunc habet, variata (§. 745), quippe quam tanquam mutabilem (§. 715) ad essentiam præcisè non pertinere apparet (§. 300 *Ontol.*), etsi tamdiu pertinere videatur, quamdiu unio cum corpore subsistit. Et cum in anima vi illa unica (§. 57) omnia actuentur, quæ per facultates ejusdem in eadem possibile intelliguntur (§. 55); omnes quoque modi ejus vi ista ad actum perducere debent. Quia tamen positis determinationibus essentialibus & natura animæ, nondum ponuntur & ipsi, cum alias omnes simul eidem inexistere (§. 118 *Ontol.*); in sola essentia ratio sufficiens non continetur, cur modi ipsi insint. Necessè igitur est, ut modi sequentes rationem sufficientem agnoscant in antecedentibus (§. 160 *Ontol.*), consequenter status sequens in antecedentibus semper rationem sufficientem agnoscit (§. 705 *Ontol.*). Quamobrem cum status post hanc vitam sequatur statum in hac vita; ille quoque in hoc rationem sufficientem agnoscere, adeoque cum eodem connexus esse debet (§. 10 *Cosmol.*).

Nexum status post hanc vitam cum statu in vita præsentis docet Scriptura Sacra. Etenim ejus auctoritate constat, animabus aliis post hanc vitam bene, aliis male esse. Quod si quaesiveris, cur illis bene, his male sit, ratio redditur ex statu vitæ præsentis, scilicet ex actionibus in hac vita patratæ. Scripturæ igitur auctoritate status vitæ futuræ cum statu præsentis connexus est (§. 10 *Cosmol.*). In quoniam vero nexus iste consistat, rationis lumine non assequimur. Supplet adeo Scriptura rationis defectum, quemadmodum in aliis scitu necessariis.

CAPUT

CAPUT III.

De Animabus Brutorum.

§. 749.

Bruta habent animas a corpore distinctas. Bruta enim habent organa sensoria ejusdem prorsus structuræ cum organis sensoriis corporis humani & quæ ideo easdem experiuntur mutationes, quæ in organis sensoriis hominum accidunt, ut adeo ipsis sint species impressæ eadem, quæ hominibus (§. 112). Ex organis sensoriis externis, perinde ac in corpore humano, nervi ad cerebrum extenduntur, per quos motum fibrillis eorum impressum ad cerebrum propagari, eodem modo ostendi potest, quo idem in corpore humano evicimus (§. 111), ut adeo brutis eadem sint ideæ materiales, quæ hominibus (§. 112). Jam constat animam humanam ideo uniri corpori, quod sibi repræsentet sensibilia convenienter mutationibus in organa sensoria factis (§. 62), ut ideis materialibus continuo coexistent sensuales (§. 111. 112). Quamobrem cum non repugnet, sensibilia repræsentari convenienter mutationibus, quæ in organis brutorum contingunt, etiam in organis minus perfectis (§. 715), atque adeo possibiles sint ideæ sensuales, quæ materialibus ideis brutorum coexistent; naturæ autem scrutatoribus abunde perspectum sit, eam in omni varietate similitudini studere, & hinc eadem eodem sine fieri in diversis: argumento ab analogia desumpto recte omnino colligitur, brutis esse animas.

*Existen-
tia ani-
marum
brutorū.*

Cartesiani animadvertentes fieri posse, ut motus spontanei in brutis sola vi mechanisimi corporis consequantur, existentiam animarum in iisdem negarunt & bruta in meras machinas transformarunt. Enimvero quod argumento ipsorum nulla insit vis concludendi, satis superque intelligitur ex iis, quæ de harmonia præstabilita in superioribus dicta fuere (§. 615 & seqq.). Non negamus in brutis omnia, quæ observamus, sola vi mechanisimi consequi: negamus tamen inde aliqua probabilitatis specie, multo minus certo inferri, nullas brutis esse animas. Quod brutorum, præsertim perfectiorum, organa eandem habeant structuram, quam habent organa corporis humani, nudo adspectu agnoscitur, si organa sensoria brutorum ac hominum, veluti oculi, cultro anatomico subjiciantur: quod nemo nisi in omni anatomia prorsus alienus ac hospes ignorat. Ex identitate autem structuræ recte colligi identitatem mutationis ab eodem sensibili in organis sensoriis brutorum ac hominum productæ, si quis dubitet, experimento facile ejusdem convincitur. Etenim nemo est qui nesciat, modo in experimentando fuerit versatus, in oculis brutorum objectorum visibilium imagines inversas perinde ac in oculo humano delineari. Argumentum ab analogia desumptum est in probabilium numero sit, in rebus ramen naturalibus maximum habere pondus, ita ut apodictico plerumque æquipolleat, non ignorant qui vel in sola Astronomia fati sunt versati. Aristotelico-Scholastici animas brutis tribuerunt, propterea quod sibi persuaderent, absque iis actiones brutorum explicari minime posse: quod cum non probaverint, nec brutorum animas existere probarunt. Atque ea de causa factum est, ut *Cartesiani* easdem rejecerint, contrarii probabiliter persuasi: ad istam vero analogiam, qua nos utimur in probanda existentia animarum brutorum, animum non adverterunt.

§. 750.

Bruta perfectiora sunt, quibus quinque sunt organa sensoria: *imperfectiora* vero, quibus pauciora. Dantur autem in imperfectioribus plures imperfectionis species.

Wolffii Psychologia Rationalis.

Bbb

Ita

*Differen-
tia inter
anima-
lia per-*

*fectiora
& im-
perfe-
ctiora.*

Ita animalia imperfectiora sunt ostrea, cochlea, musca, formica & insecta alia. Etenim hæc bruta tantum tactu gaudent & qui in nonnullis vocantur oculi, tales non sunt, cum deficiat oculorum structura, quemadmodum dudum observavit *Claudius Perrault* in *Mechanica animalium* part. 2. cap. 1. Oper. pag. 276. & seq. Perfectiora sunt animalia quadrupedia, quibus omnes esse sensus nemo ignorat. Iisdem accensendæ sunt aves & proxime ad ea accedunt pisces. Gradu tamen differre sensus tam in perfectioribus, quam imperfectioribus neminem fugit.

§. 751.

*An bruta
ap-
perce-
ptione
gaude-
ant.*

Bruta sibi perceptionum suarum conscia sunt. Patet enim, quod sensu distinguant sensibilia, quæ in organa ipsorum agunt. Ipsa sane ostrea tactu discernit vim ad testas divellendas adhibitam. Et de insectis curiosæ admodum colligi possunt observationes idem confirmantes. Habent adeo perceptiones parciales claras atque hinc totales distinctas (§. 44 *Psychol. empir.*). Cum adeo sint in statu perceptionum distinctarum (§. 45 *Psychol. empir.*); sibi perceptionum suarum conscia sunt (§. 13).

Idem etiam sic ostenditur. Brutis perfectioribus eadem sunt organa sensoria, quæ hominibus (§. 750), & constat eorundem eandem esse structuram, quæ in organis corporis humani deprehenditur. Nervi quoque eodem modo ex organis sensoriis ad cerebrum propagantur, & cerebrum ejusdem structuræ deprehenditur, quam in humano visa distinguere licet. Nullum igitur est dubium, quin sensibilia in organa brutorum perfectiorum agentia eandem mutationem iisdem inducant, quam hominum organis inducunt, & motus nervis sensoriis impressi eodem modo ad cerebrum propagentur, quo in hominibus propagari solent (§. 111), ut adeo species impressæ & ideæ materiales eadem esse debeant, quæ in hominibus (§. 112), consequenter dubitandum non est, quin eadem quoque ipsis respondeant ideæ sensuales (§. 118). Enimvero nobis sunt perceptiones sensibilibus claræ atque distinctæ. Tales igitur quoque esse debent brutis perfectioribus. Quoniam itaque perceptiones claræ atque distinctæ ad hoc sufficiunt, ut rerum perceptarum sibi conscia sit anima (§. 11); quin bruta quoque perfectiora sibi rerum perceptarum conscia sint, dubitandum non est.

De brutis imperfectioribus, quæ unicum tantummodo habere videntur sensum, scilicet tactum, constat, quemadmodum & *Perrault* loc. cit. observavit, ea tactu dignoscere, quæ nos eodem distinguere minime valemus, ut actiones ipsorum a subtilitate hujus sensus pendentes in admirationem rapiant naturæ contemplatores. Necessæ igitur est, ideæ sensuales tactui respondentes multo esse clariores, quam in hominibus. Enimvero cum homo sibi conscius sit tangibilem vi istius claritatis, quam ideæ suæ sensuales habent; non sine ratione colligitur animalia quoque imperfectiora sui conscia esse debere.

Non verendum est, ne sic brutis tribuantur animæ spirituales; neque enim ad spiritualitatem sufficit apperceptio, seu ut subiectum percipiens perceptionum suarum sibi sit conscius (§. 643). Si insles ex *Cartesianorum* principis apperceptionem esse charac-

cterem

liberam spiritualitatis, objectionem insuper habemus, cum non auctoritate, sed rationibus moveamur.

§. 752.

Animæ brutorum materiales seu corporeæ non sunt. Animæ enim brutorum sibi consciæ sunt rerum perceptarum (§. 751). Sed corpus cogitare, seu sibi rerum perceptarum consciunt esse nequit (§. 44), nec ea facultas, quam per se non habet, eidem communicari potest (§. 46). Animæ igitur brutorum corpora esse nequeunt, consequenter nec materiales sunt (§. 122. 141 *Cosmol.*).

Immaterialitas animæ brutorum.

Eodem proæsus modo adstruitur immaterialitas animæ brutorum, quæ supra immaterialitatem animæ nostræ evicimus (§. 47). Ceterum novum non est animas brutis tribui immaterialitates: jam dudum hoc fecere scholastici, veluti *Scotus*, *Doctor subtilis*.

§. 753.

Animæ brutorum sunt substantiæ simplices. Anima enim brutorum nec corpus est (§. 752), nec aliquod corpori communicatum attributum (§. 46), adeoque nec ens compositum est, nec enti cuidam composito inhæret (§. 119 *Cosmol.*). Omne vero ens vel simplex est, vel compositum (§. 685 *Ontol.*). Animæ igitur brutorum sunt entia simplicia.

Ejusdem simplicitas.

Jam porro perceptiones, quas experiuntur bruta, continuo mutantur, actionibus sensibilibus in organa continuo mutatis: quod nemo non agnoscit. Sunt igitur modi animarum (§. 151 *Ontol.*), atque ideo animæ brutorum modificabiles sunt (§. 764 *Ontol.*). Eadem cum corporibus brutorum perdurant: quod de novo nemo non admittere tenetur, qui earum existentiam in dubium minime revocat. Sunt igitur etiam perdurabiles (§. 766 *Ontol.*). Quoniam subjectum perdurabile & modificabile substantia est (§. 768 *Ontol.*); animas brutorum substantias esse patet, easque simplices per demonstrata.

Simplicitas animarum brutorum supposita immaterialitate de novo eodem modo evincitur, quo simplicitatem animæ humanæ evicimus (§. 48). Materialistæ, qui animas humanas materiales esse defendunt (§. 35), brutorum quoque animas materiales facere debent, bruta in meras machinas convertentes. At adeo addepulantur *Cartesiani*, qui bruta promeris machinis habeat audacioris Magistro suo, qui subdebitanter ea de re loquitur.

§. 754.

Animæ brutorum observant legem sensationum. Cum enim istiusmodi organa sensoria habeant, qualia sunt hominibus; supra jam (§. 749) hinc collegimus, quod sibi repræsentent sensibilia in organa ista agentia, convenienter mutationibus in his ipsis organis factis. Enim vero lex sensationum hæc est, quam animæ humanæ observare tenentur: Si in organo aliquo sensorio ab objecto sensibili quædam producitur mutatio; in mente eidem coexistit sensatio per illam intelligibili modo explicabilis, seu rationem sufficientem in illa agnoscens, cur jam animæ insit, & cur talis sit (§. 85 *Psychol. empir.*). Animæ igitur brutorum legem sensationum observant.

An legem sensationis observet.

Poterant porro ad animas brutorum transferri, quæ supra de animabus humanis evicimus, scilicet quod vi quadam præditæ sint (§. 53), quæ omnes ejus actiones ad actum perducantur (§. 60); quod vis hæc tantummodo unica sit (§. 57) & quidem repræsentativa universi

universi pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organis contingunt (§. 62), quodque in hac vi essentia & natura animarum brutorum consistat (§. 66. 67). Enimvero cum singula eodem modo probentur, quo ea de animabus nostris probata sunt; non opus est ut hisce diutius immoremur. Suffecerit nobis proposuisse principia generalia, quæ in phænomenis specialibus, quæ de brutis observamus, explicandis usui esse possunt.

§. 755.

*Bruta
nū ima-
ginatione
& memo-
ria gau-
deant.*

Brutorum animæ imaginatione & memoria gaudent. Ex actionibus brutorum id colligitur a posteriori. Nemo est qui nesciat, si quis canis baculo aliquoties fuerit percussus, cum ad conspectum baculi elevati vociferari & fugere a plagis sibi metuentem. Quoniam ideo vociferatur & fugit, quia baculo percussus fuit: necesse est ut idea baculi elevati resuscitet ideam plagarum ac inde orti doloris. Reproducitur adeo idea plagarum ac doloris, quam ante habuit, consequenter anima canis facultate imaginandi gaudet (§. 92 *Psychol. empir.*). Similiter nemo non novit, canes dormientes voce & motu corporis sæpius signa somniorum inquietorum edere. Quamobrem cum somnia vi imaginationis producantur (§. 122 *Psychol. empir.*); ex iis quoque recte inferitur animam canis facultate imaginandi gaudere. Eodem modo idem ex actionibus aliorum brutorum colligitur.

Jam quia canis idea plagarum & doloris inde percepti resuscitata vociferatur & fugit, plagas illas sibi repræsentare debet tanquam nunc infligendas & dolorem tanquam nunc inde percipiendum. Quamobrem cum sibi conscius sit perceptionum suarum (§. 751); necesse est ut sibi quoque conscius sit plagarum tanquam sibi antea inflictarum & doloris tanquam inde percepti, cum non alia sit ratio, cur sibi plagas repræsentet tanquam denuo infligendas & dolorem tanquam denuo inde percipiendum. Ideas adeo reproductas recognoscit (§. 173 *Psychol. empir.*), consequenter memoria gaudet (§. 175 *Psychol. empir.*). Per analogiam idem inferre licet de animabus aliorum brutorum, salva differentia, quam inter facultates diversorum brutorum intercedere debere, diversitas actionum loquitur.

Bruta, saltem perfectiora & quæ ad ea propius accedunt, eandem habent cerebri structuram, quæ hominibus est, quantum sensuum judicio constat. Quamobrem cum per structuram cerebrum humanum contrahat facilitatem reproducendi ideas materiales (§. 241), & in potentia reproductionis imaginatio (§. 227), in facilitate vero memoria materialis consistat (§. 294); brutis cerebrum habentibus imaginatio & memoria materialis tribuenda venit. Enimvero cum bruta habeant animas a corpore distinctas perinde ac homines (§. 749) & vi legis sensationis ideis materialibus in cerebro sensuales in anima respondent (§. 754), quemadmodum in hominibus (§. 123), in nobis autem phantasmata ideis quoque materialibus in cerebro respondent, ut adeo imaginatio materialis non sit sine immateriali in anima (§. 227), nec memoria materialis sine immateriali, quæ animæ inest (§. 294); per analogiam ex memoria & imaginatione

mate-

materiali in corpore recte colligitur immaterialis in anima, consequenter animas brutorum facultate imaginandi & memoria gaudere tanto minus dubitandum, quanto magis in brutis observantur actiones similes iis, quæ a nobis sine imaginationis & memoriæ vi non eduntur, cum hinc argumentum ab analogia majus robur acquirat.

Philosophi veteres & Scholastici animabus brutorum sine hæsitatione imaginationem & memoriam tribuerunt, quamvis in terminorum significato non prorsus cum nobis consentiant, reproductionem idearum præteritarum ad memoriam referentes, & fingendi, quam diximus, facultatem imaginationis nomine compellantes. Sed cur nobis significatum tantisper immutare libuerit, ex Psychologia empirica abunde constat. Nitatur autem analogia actionum brutorum & humanarum, quas absque imaginatione & memoria in se dari non posse experiuntur.

§. 756.

Bruta observant legem imaginationis. Omnium clarissime hoc patet, si ad actiones brutorum animum advertimus. Ita in exemplo canis ad conspectum baculi elevati vociferantis & fugientis, quo modo usi sumus ad imaginationis existentiam evincendam, vidimus ideam baculi elevati refuscitari ideam plagarum ac doloris, propterea quod baculo ante percussus dolorem percepit. Quoniam itaque vi legis imaginationis perceptione unius eorum reproducta, quæ semel percepta fuere, perceptio quoque ceterorum reproductitur (§. 117 *Psychol. empir.*): canes observare legem imaginationis patet. Hinc vero per analogiam concluditur, bruta quoque reliqua legem imaginationis observare.

An legem imaginationis observent.

Idem quoque sic ostenditur. Lex imaginationis rationem mechanicam in structura cerebri habet (§. 232). Quamobrem cum brutis perfectioribus eadem sit structura cerebri, quæ hominibus; ratio, quæ datur in structura cerebri humani, adesse quoque debet in structura cerebri brutorum perfectiorum, consequenter lex imaginationis quoque poni debet per structuram cerebri brutorum perfectiorum (§. 118 *Ontol.*). Bruta igitur perfectiora legem imaginationis observare palam est. Quod si ergo in ceteris quoque brutis imaginationis vestigia sese produnt; per analogiam inferatur, eadem quoque observare legem imaginationis.

Argumento analogiæ plurimum hac in re tribuendum. Constat enim legibus iisdem regi corpora: quidni ergo & animas? Sane omnia corpora mundi totalia easdem observant leges: omnia corpora in conspectu iisdem subjiciuntur legibus: eadem sunt leges, quibus regitur motus omnium gravium. Sunt leges generales, quibus generatio omnium animalium cum ipsa generatione plantarum constringitur.

§. 757.

Bruta habent appetitum sensitivum & aversionem sensitivam. Bruta vocem variare solent ad appetitum indigitandum. Ita gallina voce allicit pullos, qualem in aliis casibus non fundit. Peculiariter quoque voce utitur, ubi ipsi insidiæ struuntur. Similiter canis latratum variat & vocem tristam eidem miscet cum ejulatur, ubi in conclavi solus relictus exire cupit. Hinc igitur aperte patet brutis esse appetitum. Notum porro est ex superioribus, canem fugere, si elevato baculo eum percutere tentes, ut plagæ evitentur.

An brutis competit appetitus.

tenent. Habes adeo certum aversionis indicium. Jam bruta habent sensus (§. 754.), habent imaginationem (§. 755.), habent memoriam (§. 756.). Quoniam itaque appetitus sensitivus nascitur ex confusa boni (§. 580. *Psychol. empir.*), aversio sensitiva ex confusa mali representatione (§. 582. *Psychol. empir.*), ad confusam vero boni & mali representationem sensus & imaginatio cum memoria sufficit, cum distincta representatio ad intellectum pertineat (§. 275. *Psychol. empir.*); bruta appetitum sensitivum & aversionem sensitivam habent.

Idem etiam sic ostenditur. Constat bruta affectibus commoveri, veluti canem invidia & ira, subinde etiam gaudio. Enimvero affectus sunt actus vehementiores appetitus sensitivi & aversionis sensitivæ (§. 603. *Psychol. empir.*). Bruta igitur habent appetitum sensitivum & aversionem sensitivam.

Qui ad actiones brutorum animum advertit, abunde convincitur, ipsis appetitum & aversionem denegari non posse.

§. 758.

An legem
appetitum
&
aversio-
nis ob-
servent.

Bruta observant legem appetitus & aversionis. In exemplo canis ad conspectum baculi elevati fugientis idem palam est. Fugit enim plagas evitaturus ob dolorem, qui inde percipitur, consequenter plagas aversatur, quod eas sibi representat tanquam malas (§. 565. *Psychol. empir.*). Similiter constat fugere animalia alia quæcunque ob imminens ipsis periculum, quod damnum corpori inferri potest, & psittacum sibi metuere a plagis non minus, quam canem. Ex adverso canis esuriens ossa projecta appetit, vel panis fructum, quod ipsi porrigitur, & junior appetit res quascunque, quas non sine voluptate dilacerare potest. Appetit ergo uterque, quod sibi representat tanquam bonum (§. 555. *Psychol. empir.*). Et idem patet in brutis aliis.

Brutis pauca sunt, quæ appetunt. Etenim non appetunt nisi quæ ad vitæ conservationem & speciei suæ propagationem spectant, & pauca quædam, quæ ipsis voluptatem creant, cum istis plerumque connexa. Natura ipsorum paucis contenta: pauca igitur iisdem appetibilia. Non aversantur nisi quæ in appetendo impedimenta obiciunt & vitæ ac corpori damnum inferunt. Pauca igitur ipsis sunt aversabilia. Observant in iis legem appetitus & aversionis tenaciter & minus ad devia desunt quam homines, quibus voluptas ac molestia nimium imponunt.

§. 759.

Bruta
sermone
non utuntur.

Bruta destituuntur vocibus articulatis, quibus tanquam signis perceptiones suas seu res perceptas indigere valent. Nemo est qui hoc nesciat, ut exemplis non sit opus. Sane bruta, veluti canes, qui consortio hominum constantiter utuntur, sermonis usum nunquam consequuntur, cæsi organa vocis non sint inepta ad vocem articulandam, quemadmodum sermo requirit. Memini ante plures annos in Saxonia fuisse canem, qui plura vocabula germanica & gallica bene pronuntiare poterat. Et quem fugit psittacos vocabula haud pauca, imo integras propositiones pronuntiare posse, certo indico

dicio organa vocis ita moveri possent, ut eidem articulandæ sufficerent? Ex adverso homines inter bruta educati loquelæ non sunt capaces, quemadmodum probat exemplum ejus, qui inter urfos fuerat educatus (§. 461). Unde colligitur, brutis in more non esse positum, ut perceptiones suas significent alteri.

Amotavimus equidem superius (in demonstratione §. 757), bruta voce variare solere ad indicandum appetitum. Et huc referendam, quod avis formellæ mane expergesta edat vocem peculiari modo modificatam, ut masculum ad se alliciat, qui audita voce statim respondet & in eam plagam tendit, unde vocem formellæ ad aures deferri experitur. Sed illa vocis variatio a loquelâ longo adhuc intervallo distat, etsi quid analogi habeat.

§. 760.

Bruta destituuntur cognitione universalium, judicio & ratiocinio. Si quis admittit harmoniam perpetuam animæ & corporis quoad omnes illius modificationes, qualem de anima humana in theoria superiori evicimus; is veritatem propositionis præsentis inde colliget. Etenim vi illius harmoniæ omnes operationes intellectus, notio, judicium & ratiocinium in cerebro repræsentantur per ideas vocabulorum materiales (§. 416), aut aliorum signorum æquipollentium (§. 417). Enimvero brutis nulla sunt vocabula, quibus ad perceptibilia indigitanda uti possent (§. 759); neque hinc ad horum imitationem alia constringere signa valent. Quoniam itaque nullæ ipsis sunt vocabulorum vel aliorum signorum æquipollentium ideæ materiales: notionem, judicium & ratiocinium in cerebro repræsentari non possunt. Stante igitur harmonia animæ & corporis, nec in anima ipsorum notioni, seu cognitioni universalium, judicio & ratiocinio locus esse potest.

Bruta num universaliter gaudeant cognitione, num judicent & ratiocinentur

Operationum intellectus absque vocabulis vel aliis signis æquipollentibus in cognitione intuitiva tanta est difficultas, ut nec homo ante sermonis usum in cognitione veritatum universalium quicquam proficiat. Abunde hæc patent per ea, quæ de operationibus singulis intellectus fuse exposuimus in Psychologia empirica integro capite (§. 325 & seq.). Enimvero bruta destituuntur vocibus articulatis, quibus tanquam signis perceptibilia indignantur (§. 759). Destituuntur itaque & notionibus, judiciis atque ratiociniis, adeoque universalium veritatum cognitione.

Qui brutis tribueret veritatum universalium cognitionem absque vocabulorum vel aliorum signorum æquipollentium usu; ipsorum animam animabus humanis multo statueret perfectiorem. Homines enim, quemadmodum jam monuimus, sine vocabulorum subsidio in veritatum universalium cognitione nihil proficiunt, etsi non proxtus impossibile foret, ut aliquos, quamvis leves, facerent progressus. Sermonis usum ubi didicere, tum demum excitatur attentio, qualis ad reflexionem sufficit, sine qua cognitio universalium ne in hominem quidem cadit. Et hac de causa homo inter urfos educatus universalium cognitione destituebatur.

§. 761.

Quoniam nullæ dantur operationes intellectus, præterquam notio, judicium & discursus (§. 52 Log.), bruta vero notionibus, judiciis & discursibus

Num careant intellectu.

curfibus feu ratiociniis carent (§. 760), nec in confortio hominum illa confequuntur; *bruta carent intellectu.*

Homines inter bruta educati, exemplo eius, quem inter urfos educatum fzpius jam compellavimus, nullas edunt intellectus operationes; fed ad hominum confortium delati, qui iftis operationibus conftanter utuntur, eafdem mox ipfimet in poteflatem fuam redigunt. Ratio differentiz inter homines & bruta hac in parte alia non eft, quam quod hominibus quidem, non vero brutis fit intellectus. Homines, quando carent operationibus intellectus, deftituuntur ufu intellectus; aft bruta iifdem carent, quia intellectum prorfus non habent.

§. 762.

Irrationalitas animarum brutorum.

Animæ brutorum carent ratione feu irrationales funt. Animabus enim brutorum deeft facultas ratiocinandi (§. 760). Ergo iifdem quoque ratio deeft (§. 493 *Psychol. empir.*), confequenter irrationales funt (§. 451).

Hinc & bruta dicuntur animalia irrationalia in oppofitione ad hominem, quia animal rationale appellatur. Equidem *Rorarius* peculiari Tractatu adftuere conatur animalia bruta fzpe ratione uti melius homine; fed in eo fallitur, quod actiones brutorum rationi conformes ab ufu rationis pendeant. Agunt enim quod rationis eft per naturam fuam, quæ in operando pendet a ratione fuma conditoris.

§. 763.

An bruta liberam habeant voluntatem.

Bruta deftituuntur voluntate & noluntate libera. Carent enim ratione (§. 762). Quamobrem cum anima humana non fit libera, nifi quia ratione prædita (§. 528); brutorum animæ liberam voluntatem ac noluntatem habere nequeunt.

Idem hoc modo evinci poterat. Bruta carent intellectu (§. 761), adeoque diftinctam boni malique cognitionem habere nequeunt (§. 275 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum voluntas & noluntas diftinctam boni & mali cognitionem fupponat (§. 880. 881 *Psychol. empir.*); bruta voluntatem & noluntatem habere nequeunt, adeoque nec liberam habent.

§. 764.

An fint spiritus.

Brutorum animæ non funt fpiritus. Carent enim intellectu (§. 761) & voluntate libera (§. 763). Quoniam itaque omnis fpiritus intellectu & voluntate libera præditus eft (§. 643); brutorum animæ fpiritus effe nequeunt.

Quamvis adeo immateriales fint (§. 752) atque in eo cum animabus humanis conveniant (§. 47); non tamen ideo in focietatem animarum humanarum animæ brutorum recipiuntur, cum animæ humanæ fpiritus fint (§. 645).

§. 765.

Analogum rationis in brutis.

Bruta habent analogum rationis. E. gr. canis ad confpectum baculi vociferans & fugiens fibi repræfentat plagas antea acceptas & dolorem inde perceptum beneficio imaginationis (§. 92 *Psychol. empir.*) atque memoriæ (§. 175 *Psychol. empir.*), quibus gaudet (§. 755). Plagas itaque denuo fibi repræfentat tanquam accipiendas & dolorem femel inde perceptum tanquam iterum inde percipiendum. Dum adeo fugit plagas evitaturus, actiones fuas dirigit per ante facta in cafu fimili, confequenter cafus fimiles expectat

pectat (§. 503 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum hæc casuum similibus expectatio in dirigendis actionibus rationis vicem gerens sit rationis analogum (§. 506 *Psychol. empir.*); canis analogum rationis habet. Et idem eodem modo ostenditur de aliis brutis, atque per analogiam colligitur de omnibus.

Qui ad actiones brutorum animum sedulo advertit, abunde convincetur, eadem circumstantias casus præsentis percipientia beneficio imaginationis atque memoriæ recordari eorum, quæ in eo alias accidunt, & quod eventurum idem sit expectare, ut adeo dubitari non possit expectationem casuum similibus esse brutis loco rationis in actionibus dirigendis.

§. 766.

Bruta memoriæ sui non habent. Constat hominem inter bruta educatum non recordatum fuisse status pristini, cum inter homines deinde commoraretur (*per demonstrationem* §. 461). Multo minus igitur bruta statuum pristinatorum recordari possunt, adeoque multo minus sibi conscia esse possunt, se ante in hoc vel isto statu fuisse. Memoriæ igitur sui minime habent.

An bruta sui memoriâ habeant.

§. 767.

Quoniam illud demum est persona, quod memoriæ sui conservat (§. 741); *bruta personæ non sunt.*

An sint personæ.

Scholastici personam vocant suppositum intelligens. Quamobrem cum bruta careant intellectu (§. 761), juxta ipsorum quoque definitionem personæ non sunt: quod mirum non est, cum definitiones coincidunt (*not.* §. 741).

§. 768.

Brutorum animæ non possunt oriri nisi per creationem, nec interire nisi per annihilationem. Sunt enim substantiæ simplices (§. 753). Quamobrem cum hæc aliter oriri non possint nisi per creationem (§. 691 *Ontol.* & §. 697 *Psychol. rat.*), nec interire nisi per annihilationem (§. 698 *Ontol.*); brutorum quoque animæ non nisi per creationem oriri, per annihilationem interire possunt.

Brutorum animæ quomodo oriri & interire possint.

Hæc & sequens propositio consequuntur ex hypothesi, quod bruta habeant animas a corpore distinctas. Quamobrem si quis eam admittere nolit, utramque rejiciat, cum nullo momentum habeant in Philosophia practica, multo minus autem in Theologia.

§. 769.

Animæ brutorum sunt incorruptibiles, nec cum corpore intereunt, immortales tamen non sunt. Quod sint incorruptibiles, nec cum corpore intereant, eodem prorsus modo probatur, quo supra utrumque de anima humana evicimus (§. 729. 730).

An sint incorruptibiles & immortales.

Enimvero animæ brutorum memoriæ sui non habent in hac vita (§. 766), consequenter destituuntur iis facultatibus, quæ ad hoc requiruntur, ut memoriæ sui habere possent. Quamobrem nec post mortem memoriæ sui conservare, seu meminisse possunt, se durante vita fuisse in hoc vel isto statu. Immortales igitur non sunt (§. 737).

Agnovit *Scotus* cum aliis animas brutorum esse indestructibiles: quod ægre habuit alios, immortalitatem pro privilegio animæ humanæ singulari habentes. Sed vanus est eorum *Wolfii Psychologia Rationalis.*

Ccc

metus,

386 *Señ. IV. Cap. III. De Animabus Brutorum.*

metus, qui sibi persuadent, animas brutorum fore immortales, si sint indestructibiles, nec cum corpore intereant. Atque hinc denuo apparet, quantum interfit ut genuinam immortalitatis notionem habeamus.

§. 770.

*Cur non
plura
addan-
tur de
anima-
bus bru-
torum.*

Plura de animabus brutorum non addimus, cum cetera per ea intelligantur, quæ de anima humana dicta sunt. Ostendimus brutis competere sensus & legem sensationum ab iis observari (§. 754); habere eadem imaginationem & memoriam (§. 755) & legem imaginationis tenere (§. 756); esse ipsis appetitum sensitivum & aversionem sensitivam (§. 757) & legem appetitus & aversionis custodiri (§. 758). Competunt igitur animabus brutorum facultates inferiores animæ nostræ, consequenter quæ de his tradidimus, ad bruta applicari possunt. Et hæc ad quaslibet ipsorum actiones, etiam ad habitus, quos prævia institutione hominum acquirunt, explicandum sufficiunt, quemadmodum tentaturus experietur.

Finis Psychologiæ Rationalis.

INDEX

I N D E X

CAPITUM, CONSPECTUM TOTIUS OPERIS EXHIBENS.

P Sychologiæ rationalis Prolegomena, pag. 1

S E C T I O I.

De anima in genere & Facultate cognoscendi in specie.

Caput 1.

De Natura & Essentia animæ, 5

Caput 2.

De Facultate sentiendi, sive sensu, 35

Caput 3.

De Imaginatione & Memoria, 80

Caput 4.

De Attentione & Intellectu, 162

S E C T I O II.

De Facultate appetendi.

Caput 1.

De appetitu sensitivo & Aversatione sensitiva atque Affectibus, 224

Caput 2.

De Appetitu & Aversatione rationali, seu de Voluntate, & Noluntate, 247

S E C T I O III.

De Commercio inter mentem & corpus.

Caput 1.

De Systematis explicandi commercium inter mentem & corpus in genere, 257

Caput 2.

De Systemate influxus physici, 273

Caput 3.

De Systemate causarum occasionalium, 291

Caput 4.

De Harmonia præstabilita, 307

S E C T I O IV.

De Variis Animæ Attributis, Spiritu in genere & Animabus brutorum.

Caput 1.

De Spiritu in genere & Spiritualitate animæ in specie, 333

Caput 2.

De Animæ ortu, unione cum corpore & Immortalitate, 351

Caput 3.

De Animabus Brutorum, 377

F I N I S

Conspectus totius operis.

C c c 2

INDEX

I N D E X

RERUM PRÆCIPUARUM,

In quo Numeri Paragraphos denotant.

- A**
- A** *Bstractorum* mechanica repræsentatio in corpore, 396
Actio Dei in creaturas num tollatur negato influxu physico, seu actione animæ in corpus, 609
Acumen mathematicum cur per se nil juvet in Metaphysica, 556
Acumen sensuum intrinsicum quomodo comparatur, 276
Acumen visus intrinsicum quomodo acquiratur, 275
Affectus in quonam consistant, 504. an vim repræsentativam universi excedant, 506. differentia eorum intrinseca, 505. quales ipsis motus in corpore respondeant, 513. 514
Affectibus jucundis unde fit vehementia appetitus, 507
Affectibus molestis unde fit vehementia aversionis, 509
Anacardine confectiois usus in roboranda memoria, 319. usus nimis furoris causa, 319
Analogia inter vim animæ & vim motricem corporis, 77
Angulorum species & numerus quomodo tactu dignoscantur, 169. 170
Angulus rectilineus quomodo tactu dignoscatur, 168
Anima quando rerum perceptarum sibi conscia, 10. quando sui ipsius conscia, 12. cur materialis esse nequeat, 47. cur sit substantia simplex, 48. cur corporis attributa habere nequeat, 49. cur alia, quam corpus habeat, 52. quomodo sibi mundum repræsentet, 62. cur sibi conscia sit dependentiæ actionis sensibilem in organa a situ corporis, 444. cur sit corporis interpres, 540. cur sit libera, 528. quomodo a Deo modificetur in systemate causarum occasionalium, 591. qualis sit causa in systemate causarum occasionalium, 592. quomodo in corpus agat in eodem systemate, 597. cur a parentibus propagari non possit, 700. num per traducem propagetur, 703. ubi præexistat, 704. quomodo in foetum immittatur, 705. quam patiatur mutationem, dum foetus in utero formatur, 710. 711. Anima quomodo sese habeat ad corpus uniendum pro diversitate systematum, 719. cuinam corpori uniri possit in hac serie rerum pro diversitate systematum, 720. cum corpore interire nequeat, 730. 731. quomodo interire deberet, 732. num post mortem corporis memoriam sui conservet, 746. quo sensu mortalis foret, 736. num sit a morte corporis superstes, 744
Animæ essentia, 66. 68
Animæ diversitas a corpore, 51. 80
 finitudo, 264. num sit eidem essentialis, 265
 materialitas a quibus asserta, 35
 modificationes harmonicz cum corpore unde pendeant in systemate causarum occasionalium, 593
 imperfectio, 656
 influxus in corpus physicus, 559. 567
 intuitus ideæ universi cur limitetur, 194
 natura, 67. 68
 ortus, 698
 Spiritualitas, 645
 status in somnio, 250
 dum vigilamus, 252
 in somno, 59
 tendentia ad status mutationem, 56
 translatio e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum, 710. 711.
Animarum differentiarum intrinsicarum, 523. 524
Anima brutorum quales sint, 749. 752. num sint spiritus, 764. quomodo oriri & interire debeant, 768. num sint immortales, 769
Apoplexia qualis sit status animæ, 15
Apperceptio unde nascatur, 20. quosnam actus involvat, 22. & seqq. quando locum non habeat, 16. 708. quando locum habeat, 10. 13. quando tollatur, 19. 20. cur brutis tribuenda, 751
Apperceptio sui ipsius quatenus in animam cadit, 12
Appetitiones quomodo producantur in systemate harmoniæ præstabilitæ, 613. num sint præstabilitæ, 630. quid iis in corpore respondeat, 501. 503. earum signa, 503. quod eodem modo dependeat a perceptionibus in systemate harmoniæ præstabilitæ & influxus physici, 631. unde sit earum vehementia in affectibus jucundis, 507
 Appe-

- Appetitus* quid sit, 495. quo sensu dicatur inclinatio animæ, 495. num cadat in bruta, 757. quod non dependeat a modo, quo sensationes a corpore dependent, 525
- Appetitus confusus* in affectibus jucundis, 508. in mixtis, 512
- Appetitus rationalis*. Definitio realis, 517. num ex vi repræsentativa universi fluat, 519
- Appetitus sensitivus*. Definitio, 515. num ex vi repræsentativa universi fluat, 497
- Ars inveniendi* num a vi repræsentativa universi pendeat, 478. quid eidem in corpore respondeat, 479
- Artificis cæri* rarum exemplum, 162
- Athens* cur Harmonista esse nequeat, 628. cur Occasionalista esse nequeat, 596
- Attentio* cur ad apperceptionem requiratur, 25. quas habeat causas, 361. & seqq. quatione nitatur, 367. 368. 369. 370. 371. cur arctos habeat limites, 359. 360. cur ad unum a cæteris revocetur, 372. 377. quid eidem in corpore respondeat, 357. & seqq. 374. & seqq. quomodo conservetur, 373
- Attentio ad visibile* quomodo a libertate pendeat, 363. quid eidem in corpore respondeat, 358. 362. 365. 366. 379
- Attributorum* incommunicabilitas, 45
- Auditus* quomodo acuatur, 273- 274
- Aversatio* quid sit, 496
- Aversatio rationalis*. Definitio realis, 518. num a vi repræsentativa universi oriatur, 519
- Aversatio* qualia habeat signa, 503. quidnam eidem in corpore respondeat, 502. 503. unde nanciscatur vehementiam in affectibus molestis, 509
- Aversatio confusa* in affectibus molestis, 510
- Aversatio sensitiva*. Definitio realis, 516. num a vi repræsentativa universi derivetur, 498
- Auctoris æquitas* erga infirmos, 185
- B
- B**onum num per essentiam & naturam animæ appetatur, 520
- Bruta* num legem sensationis observent, 750. num legem imaginationis observent, 756. num habeant appetitum, 757. num memoriam, 766. num sint personæ, 767
- Bruta perfectiora* quænam dicantur, 750
- imperfectiora* quænam dicantur, 750
- C
- C**ausæ occasionales quænam dicantur, 598
- Cerebri læsio* cur noceat memoriæ, cur usui rationis, 466. eur ingenio, 475
- Cerebri status* in somno, 248. in somnio naturali, 246. in somnio supernaturali, 330
- Clave percipiendi posensia* quomodo acquiratur animæ, 713
- Claritas idearum sensualium* unde sit, 125. quomodo ab ideis materialibus pendeat, 126
- Claritas visionis* unde sit, 132
- Cæcus* cur nullam habeat ideam visibilibus, 145
- Coexistentium* unum quomodo ex altero innotescat, 436
- Cogitandi facultas* num materiæ communicari possit, 46
- Cogitatio*. Requisita essentialia, 26. duratio, 27. celeritas, 30. cur mechanice perfici nequeat, 44
- Cogitationum* coexistentia, 28. diversitas quoad durationem, 29
- Cognitio imperfecta* qua culpa ex disciplinis hauriatur, 434
- Cognitio philosophica* cur sit spirituum, 674
- Cognitio universalium* num cadat in bruta, 760
- Cognitionis universalis* fundamentum, 444
- Coloris idea cæci* num eadem cum idea coloris visu pollentium, 145
- Commercium animæ & corporis* num per systema harmoniæ præstabilitæ intelligibili modo explicari possit, 620
- Conatus mutandi perceptionem* cur insit omni perceptioni, 480
- Concavitas differentia* quomodo tactu discernatur, 167
- Concavum a convexo* quomodo tactu distinguatur, 165
- Concursus divini effectus* in systemate causarum occasionalium, 598
- Concursus divinus ad malum* an maioribus difficultatibus obnoxius in systemate harmoniæ præstabilitæ, quam influxus physici, 636
- Confusarum idearum* interior ratio, 187
- Confusio idearum sensualium* unde sit, 128
- Confusio visibilis* unde sit, 135
- Consequentie immediate* num vim repræsentativam universi excedant, 409
- Conservationis diuturna idearum* cum frequente reproductione æquipollentia, 242. 243
- Continuitatis idea* quomodo nascatur, 103
- Convexitatis* diversitas quomodo tactu discernatur, 166
- Convexum a concavo* quomodo tactu distinguatur, 165
- Corpus* cur cogitare non possit, 44. 46. quot modis situm ad sensibile mutare queat, 485. cur sit animæ interpres, 540. quomodo in animam influat, 559. 568. quomodo a Deo modificetur in systemate causarum occasionalium, 591. qualis sit causa in eodem systemate, 592. quomodo ab anima pendeat quoad motus voluntarios, 616. quale supponatur in systemate harmoniæ præstabilitæ, 617. cur post mortem corrumpatur, 374
- Corpus

- Corpus nostrum* quatenus percipiamus, 403
Corpusculorum cum corporibus similitudo, 101
Corpuscula derivativa num sensui obvia, 99
Corpuscula primitiva num sensui obvia, 100
Corruptibile quid dicatur, 666
Corruptibilitas corporum, 667
Corruptio quid sit, 666
Cosmologia suppeditat principia Psychologiae
 rationali, 3
Creatio quid dicatur, 697
Creatiani quinam dicantur, 699
Curva superficies quomodo a plana tactu distinguatur, 164
- D
- D** *Efnitio* cur habeat formam enuntiationis, 399. quando penitus intelligatur, 430
Deus num cum natura confundatur in systemate causarum occasionalium, 605. num negato influxu physico animæ in corpus, seu actione animæ in corpus, ipsi adimatur potentia agendi in creaturas, 609. num concursus ejus ad malum majoribus difficultatibus obnoxius in systemate harmoniæ præstabilitæ, quam in systemate influxus, 630
Deliquium animi qualis. sit status animæ, 15
Demonstratio an locum habeat in Psychologia rationali, 2
Demonstrationis usus singularis, 447
Directioni attentionis quid jungatur, 378. quid eidem in corpore respondeat, 379
Dissensus de commercio animæ & corporis apprensus, 557
Dissimilia quomodo tactu discernantur, 172
Dispositiones animæ ad claras & distinctas perceptiones in statu præexistentiæ animæ, 712
Distinctio idearum sensualium unde sit, 127
Distincta visio unde reddatur, 133
Dogmata quid sint, 40
Dogmatici quinam dicantur, 40. quinam sint, 43. cur in plures sectas abeant, 43
Dualistæ quinam dicantur, 39. cur sint dogmatici, 43
- E
- E** *Goïstæ* quinam dicantur, 38. cur sint dogmatici, 43
Elementa rerum materialium num ordine coexistant, 105. num sint sensui obvia, 101. num sint spiritus, 644
Errores quomodo a lapsu memoriæ pendeant, 321. 322
Errores a lapsu memoriæ pendentes quomodo ulterius serpent, 323
Errores in Psychologia rationali commissi num in Theologiam naturalem, Logicam & Philosophiam practicam serpent, 6
- Errores ex systemate explicandi commercium animæ cum corpore fluentes* num auctori ejus impunitari possint, 534
Efnentia animæ intime explicata, 191. in quo consistat, 66
Extensionis idea quomodo nascatur, 103
Extensio imaginacionis quomodo ab intensitate differat, 211
- F
- F** *Facillitas reproduendi ideas* num sit quid actuale, 245
Facultas quomodo a vi differat, 54
Facultates quomodo animæ inexistant, 81
Facultatum animæ notio spuria, 82
Facultas appetitiva generaliter determinata, 520
Facultates superiores cur per commercium cum hominibus excitentur, 461
Fibrille nervæ quando variari debeant, 310. 311
Fibrillarum nervæarum diversitas in diversis subiectis quod detur, 307. in quo consistat, 308
Fibrillarum nervæarum status unde varietur, 252
Figuræ quomodo tactu dignoscantur, 176
Fingendi facultas unde juvetur, 342
Finem ex asse quando consequamur, 684
Finis optimus quinam sit, 682
Finitudo animæ, 264. num sit essentialis, 265
Furores cur sibi videantur videre, quæ non sunt, 209
Futura cur ex præsentibus colligi possint, 437
Futura perceptio quomodo prævideatur, 486
- G
- G** *Genera rerum* num tactu discerni possint, 173. quomodo in corpore repræsententur, 395
Geometria in extensione confuse percepta acquiescit, 102
- H
- H** *Armonia mentis & corporis*. Definitio, 539. existentia, 540. num sit hypothesis, 541. quod in omni systemate explicandi commercium animæ cum corpore supponatur, 542. unde ejus ratio reddenda, 543. quomodo fuerit præstabilita, 624. quomodo vi præstabilitionis subsistat, 618. 619
Armonia animæ & corporis præstabilisio qualis sit, 629
Armonia præstabilisio. Definitio, 612. nexus necessarius cum existentia Dei, 626. spuria notio, 625. quo sensu miraculum dicitur, 629
Armonista quinam dicatur, 627
Hebesioribus quid permittendum circa systema Harmoniæ præstabilitæ, 640
- Homo

- Homo* cur in omnibus sapiens esse non possit, 692. cur sit persona, 743
- I**dea quando in confusione prævalere dicitur, 138. quænam prævaleat, 139. quando in confusione parum mutetur, 141
- dearum* nostrarum finitudo, 186
- absentia* quando a libertate pendeat, 353
- Idearum ejusdem sensibilis diversitas* pro diversitate organorum, 149
- Idealista* quinam dicantur, 36. quamnam hypothesein tueantur, 36. 37. num sint sceptici, 42. num propius accedant ad veritatem, quam Materialistæ in Psychologia, 550. cur nullo opus habeant systemate explicandi commercium animæ & corporis, 551. cur negaverint realem mundi existentiam, 614
- Idearum confusarum* interior ratio, 187
- Idea distinctæ* cur confusis perfectiores, 160
- divine* quomodo ex nostris deducantur, 185
- Idea materialis*. Definitio, 112. quomodo debilitetur, 230. cur per species impressas explicabilis, 131. quando prorsus cesset, 143. quando reproducatur, 226. numerus, 114. specificatio, 115. identitas unde, 116. diversitas, 117. coexistentia cum sensuibus, 113
- Idea materialis ejusdem objecti* quando eadem, 122. quando diversa, 123
- Idea materialis ideis sensualibus & phantasias ejusdem objecti respondens* quomodo differat, 208
- Ideæ materiales rerum cognitarum* quomodo in cerebro existant, 244
- Ideæ materialis phantasticæ* interitus, 239
- Ideæ materiales* quales sint in confusis phantasmatis & ideis sensualibus, 210
- Idearum partialium involutio* in una confusa, 187
- Ideæ sensuales* quid proprie sint, 98. quales sint perceptiones, 204. quid representent, 92. num sint imagines, 86. num sint idearum materialium sociæ arbitrariæ, 594. cur vitio organi varientur, 147. quando prorsus cessent, 144. quando restituantur, 148. quot diversis modis alia ipsis inexistant, 187
- Idearum sensualium claritas* unde sit, 125. & quomodo ab ideis materialibus pendeat, 126
- distinctio* unde sit, 127
- diversitas ab iis ideis, quæ confunduntur*, 128
- mutatio in phantasmata*, 231
- perfectio* in quo consistat, 155. num detur, 156
- ratio interior*, 182. 184. 185
- similitudo* cum objecto representato, 91
- Ideæ sensuales ejusdem objecti* quando eadem, 122. quando diversa, 123
- Ideæ visibiles* cur per imaginem in oculo explicabilis, 131. quænam in confusione prævaleat, 140. quando per confusionem parum mutetur, 142. quando conservetur, 233. 234
- Ideæ visibiles distinctæ* cur simul esse debeat clara, 133
- Idearum visibilium rationes* unde petantur, 131
- Imago*. Definitio, 85. perfectio, in quo consistat, 154
- Imagines materiales* quomodo res representent, 90. quomodo ab immaterialibus differant, 87
- Imaginis in oculo delineatæ* finis, 130
- Imaginabilia* cur pingi & sculpi possint, 333
- Imaginatio* quod extendi possit, 211. cur operetur, idea sensuali conservata, 236. cur sit admodum limitata, 258. num cadat in animam brutorum, 755
- Imaginationis extensio* quomodo ab intensitate differat, 211
- intensitas* quid sit, 212. quomodo acquiratur, 213. quomodo facilitetur, 214. quodnam tempus ei acquirendæ commodum, 215. 216
- Imaginatio corporea seu materialis*. Definitio, 227. existentia, 205. sedes, 228. quomodo combinare valeat ideas separatas, 340
- Immaterialitas animæ brutorum*, 752
- Immortalitas* quid sit, 737. cur incorruptibilitatem præsupponat, 738. quomodo probetur, 739. quænam eius notio Scripturæ Sacræ conformis, 740
- Immortalitas animæ demonstrata*, 747
- Imperfectio animæ humana*, 656
- Impunitio* num locum habeat in systemate harmoniæ præstabilitæ, 635
- Incorruptibile* quid dicatur, 667
- Incorruptibilitas animæ humanæ, brutorum*, 769
- Insanes* cur careant usu rationis, 459
- Infirmis* quid permittendum circa systema harmoniæ præstabilitæ, 640
- Influxus physicus* quid sit, 558. cur ordini naturæ, 579. & notioni virium adversus, 581. cur sit qualitas occulta, 582. cur terminus inanis, 583. cur in Psychologia rationali inutilis, 584. itemque in philosophia practica & Theologia, 585. num experimento subjici queat, 587. num probabilitatem aliquam habeat, 588. cur verideri possit necessarius, 570. 572. an intelligibili modo explicari possit, 574. num eius aliquam

- quam notionem habeamus, 573. cur pugnet cum conservatione virium, 578. unde ejus incertitudo pateat, 575
- Influxionista* quinam dicatur, 561. quinam cum eo non confundendus, 562
- Infinisudo* idearum nostrarum, 186
- Ingenium* num excedat vim repræsentativam universi, 473
- Ingenii dependensia* a statu cerebri, 474
lesio ex memoriæ, 476. & cerebri læsione, 475
- Ineritus spiritus* qualis esse possit, 671. 672
- Intellecta non plene* quando satisfaciant in disciplinis, 433
- Intellecta non plene vocabula* quomodo posthac plene intelligantur, 432
- Intellectus* num rationem sufficientem in vi repræsentativa universi habeat, 387. quid proprie sit, 388. cur animæ humanæ necessario competat, 389. qualis sit, 390. 654. quoniam habeat gradus, 391. an in somnio operari possit, 419. num cadat in bruta, 761
- Intellectus divini & humani differentia* unde agnoscat, 186
- Intellectus perfectissimus* quid sit, 647. quantus sit, 648
- Intellectus spiritus perfectissimi* quantus, 649. qualis, 652
- Intuitus ideæ universi* quid sit, 193. cur limitetur, 194. 443. cur certis legibus astringatur, 217. 219. quænam ideæ ad eum pertineant, 218. quod a libertate animæ pendeat, 314
- Intuitus ideæ integræ universi* cur impossibilis, 442
- Involutio idearum* qualis sit, 182. 184. 185. quomodo ad sensum reducat, 186. a quibusnam sit admittenda, 188
- Irrationalitas* animarum brutorum, 762
- Judicium* num a vi repræsentativa universi proficisci possit, 412. quomodo symbolice repræsentetur, 286. quomodo & quando in cerebro repræsentetur. 403. 404
- Judicia ad concatenationem ratiociniorum necessaria* num excedant vim repræsentativam universi, 411
discursiva num excedant vim repræsentativam universi, 410
intuitiva num excedant vim repræsentativam universi. 402
- Judicii imbecillitas*. Definitio, 423. cur a læsione memoriæ pendeat, 434. cur a senectute & causis materialibus lædatur, 425. cur cerebro læso lædatur, 426
- L
- L** *Apfus memoriæ* quando facilis, 324
- Lex appetitus & aversionis* num vim repræsentativam universi excedat, 522
- Lex imaginationis* qua ratione nitatur, 223. ejus demonstratio, 224. complementum, 225. ratio mechanica, 232. num libertatem tollat, 355. num eam restringat, 356. num a brutis observetur, 756
- Lex perceptionum* in statu præexistentiæ animæ, 715
- Lex sensationum* qualis sit, 78. cur prima sit lex perceptionum, 220. num libertatem tollat, 221. num eam restringat, 222. num a brutis observetur, 758. est animæ essentialis atque naturalis, 522
- Libertas* cur animæ competat, 528. cur defendi & negari possit salvo quocunque systemate de commercio mentis cum corpore, 536. num tollatur per systema causarum occasionalium, 610. num sit salva in systemate causarum occasionalium, 632. 633
- Libertatis independentiæ* a dependentiæ sensationum a corpore, 526
- Libertatis influxus* in absentiam idearum, 353. attentionem, 363. intuitum ideæ universi, 354. oblivionem, 351. 352. phantasmata, 344. & seqq. 364. sensationem, 151. 152. 153. seriem perceptionum, 527
- Logicæ* num periculum imminere possit a Psychologia rationali, 6
- Linearum ideæ* quomodo tactu acquirantur, 163
- M
- M** *Agnitudo* quomodo tactu dignoscatur, 175
- Malum* quomodo aversemur, 520
- Manifesta per se* quando inculcanda, 534
- Materia* an communicari possit facultas cogitandi, 46
- Materialitas animæ* a quibus defensa, 35. num sit possibilis, 47. num ex celeritate cogitationum inferri possit, 31
- Materialismi* impossibilitas, 50
- Materialistæ* quinam dicantur, 33. num sint Monistæ, 34. quam foveant hypothesein, 35. qualibus utantur principiis, 79. cur animæ existentiam negent, 616. quid eos seduxerit, 462. quid de animæ propagatione sentiant, 701. cur nullo opus habeant systemate explicandi commercium animæ & corporis, 551. quid de harmonia animæ & corporis sentiant, 548. 549
- Matheseos usus* in intendenda imaginatione, 213
- Mechanica* in vi motrice confuse percepta acquiescit, 102
- Mecha-

Mechanica representatio rerum per ideas materiales signorum, 418
Mechanicus corporis humani qualis juxta systema harmoniæ præstabilitæ, 637
Media brevissima quænam sint, 685
Media per ambages ducensia quænam sint, 685
Memoria cur ad apperceptionem requiratur, 25. quâs habeat species, 278. 279. cur vi morborum & senectute lædatur, 299. cur memoria læsa lædatur ratiocinatio, 420. an roborari, an lædi possit medicamentis, 318. 319. quando labatur, 320. 324. quid conferat ad usum rationis, 463. 464. num & cur spiritibus conveniat, 675. & seqq. cur desit in statu præexistentiæ, 708. num brutis conveniat, 755
Memoria actualis ratio unde petenda, 314
Memoria bonæ ratio, 306. differentia a magna, 315. nexus cum magna, 316
Memoria intellectualis quid sit, 279. in quo consistat, 281. quomodo a sensitiva dependeat, 292. quando ejus actus ex sensitiva sequatur, 283. quando non sequatur, 284. quid in corpore sit, 295. 296. quænam habeat adminicula, 285
Memoria magna quid in corpore respondeat, 317
Memoria naturalis unde pendeat, 313. quid in corpore eidem respondeat, 312
Memoria sensitiva quid sit, 279. in quo consistat, 280. quid eidem in corpore respondeat, 294
Memoria bonitas cur mutetur, 309. quomodo mutetur, 310
Memoria læsa quid sit, 297. quâs causas habeat 298. cur a læsione cerebri pendeat, 422
Memoria rerum in somnio, 325
Microscopiorum defectus naturalis, 433
Miracula perpetua num fiant in systemate causarum occasionalium, 603. num tanquam difficultas adversus idem urgeri possint, 604
Miraculosum quid sit in systemate harmoniæ præstabilitæ, 629
Miraculum quid sit in anima, 71. num per essentiam animæ possibile, quando contingit, 73. qualem præsupponat causam efficientem, 75
Modificaciones harmonica anima & corporis unde pendeant in systemate causarum occasionalium, 593. quâs sequantur leges, 599. 600. 601
Molestiæ quænam in corpore respondeant, 500
Monistæ quinam dicantur, 32. quinam sint, 34. 37
Morbi cur lædant memoriam, 299. cur usum rationis, 465
Mors quid sit, 733. quid eam consequatur, 735
Wolfii Psychologia Rationalis.

Motus actualis quomodo in imaginibus exhibeat, 189
Motus quinam affectibus respondeant in corpore, 513. 514
Motus organo sensorio impressus num ad cerebrum propagetur, 111
Motuum voluntariorum mechanica productio in systemate harmoniæ præstabilitæ, 615
Mundi existentiæ realis num ad ejus representationem in anima sit necessaria, 614
Mundi idealis in anima existentia, 192
Mundus quomodo in anima representetur, 62
Mundus idealis quod ab anima producat, 190. etiam in somno, 191
Mutationes anime unde initium sumant, 64

N

Natura rerum cur vulgo non agnoscat, 101. cur sensui impervestigabilis, 102
Naturale quid sit in anima, 69. num inter ipsum & supernaturale detur medium, 72
Naturalis effectus quando in miraculum abeat, 74
Naturalitas num ex vi representativa universi resultet, 519
Nosio quomodo a judicio differat in cognitione symbolica, 400
Nosio generis & speciei quomodo nobis sit, 427. quomodo in corpore representetur, 393
Nosionum imaginariarum confusio cum realibus quantum noceat Psychologiæ, 82
Nosiones universales quomodo acquirantur, 429. quænam iis insint, 429. quænam ideæ materiales iis respondeant, 394. num vim representativam universi excedant, 397. quando completæ constitui nequeant, 401
Numerare quomodo tactus beneficio liceat, 174

O

Oblivio quid sit in corpore, 303. quomodo a libertate pendeat, 351. 352
Obscuritatis gradus infiniti, 202
Obscuritas idearum sensualium unde pendeat, 129
Obscuritas totalis perceptionum quid sit, 18. unde nascatur, 18. quid efficiat, 19
Obscuritas visibilis unde sit, 134
Occasionalista quinam dicatur, 595. quinam esse nequeat, 596
Oculus cur dirigatur in visibile in attentione, 358. quambam præ tactu prærogativam habeat, 177
Oculis clausis cur in lecto decumbendum, 254
Ontologia suppediat principia Psychologiæ rationali, 3
Operationes gratiæ quales sint in systemate harmoniæ præstabilitæ, 642
Operationes intellectus num a vi representativa universi omnes fluant, 413. quomodo mechanice

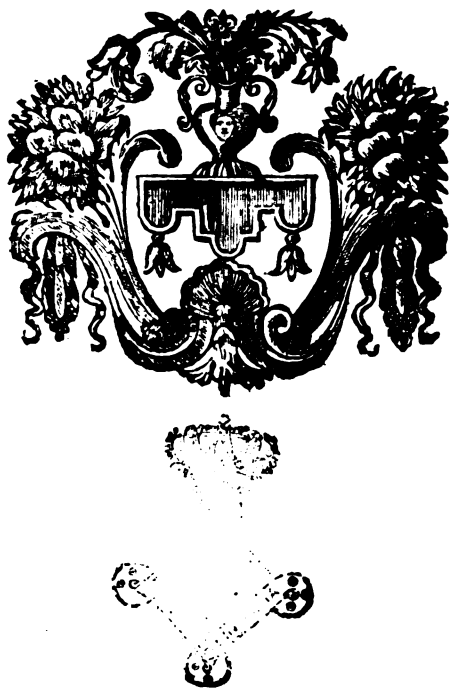
- chanice in corpore repræsententur, 416. cur defint animæ in statu præexistentiæ, 709
- Operatio intellectus prima* cur in cognitione symbolica cum secunda confundatur, 398
- Organorum sensoriorum status* in somno, 247
- Ortus animæ humanæ qualis esse possit*, 698
- P** *Perceptiones* quomodo producantur in systemate harmoniæ præstabilitæ, 613. quousque distinctæ esse possint, 99. quales sint imagines, 189. quanam totaliter obscuræ, 200. quanam partialiter obscuræ, 200. cur iisdem insit conatus-mutandi perceptionem, 480. quanam prævideri possint, 490
- Perceptiones anime* in statu præexistentiæ, 707.
- Perceptio clara* cur immediata, 716
- Perceptio distincta* cur immediata, 197
- per se distincta* quanam sit, 287
- inordinata* quanam sit, 249
- quando detur*, 250
- mediata* cur non apperceptiatur, 203
- ordinata* quanam sit, 249
- quando detur*, 251
- prævisa* quomodo producat, 491.
- quod a statu corporis dependeat*, 492
- sotalis* quando distincta evadat, 96.
- qualis sit in apperceptione*, 11
- sotaliter obscura* quanam sit, 201
- Perceptionis prævisio* quid sit, 488
- Perceptionum campus*, 259. & seqq. prima lex, 220. evolutio, 440. 441
- Perceptionum differentia* quomodo a natura animæ pendeat, 135
- Perceptionum confusarum ortus*, 97. usus in moralibus, 97
- immediatarum campus*, 262. varietas, 198. qualitas, 199
- Percepturisio*. Definitio, 481. cur insit sensationibus, 482
- Percepturisiosis directio* quam habeat rationem, 489
- averso* quam habeat rationem, 489
- Persona*. Definitio, 741
- Phantasmata* quid sint, 178. 179. num sint imagines, 180. cur pendeant a sensatione, 229. quomodo inde pendeant, 231. quomodo ideis sensualibus socientur, 240. quando a libertate animæ pendeant, 344 & seqq. cur prævideri possint, 490. quales sint perceptiones, 207. quod ideis materialibus coexistant, 206
- Phantasmata rerum prævisarum* quid repræsentent, 181
- Phantasmatum apperceptio*, 237. 238
- Phantasmatum compassio & divisio* num imaginationi materiali repugnet, 341. quomodo facilietur, 349
- Phantasmatum confusio* cum ideis sensualibus, 209
- dependencia a libertate animæ*, 364
- ratio interior*, 182, 184, 185
- Philosophiæ practica* num periculum imminere possit a Psychologia rationali, 6
- Philosophorum divisio* generalis, 43
- Philosophorum officium* hebetioribus & infirmis debitum circa harmoniam præstabilitam, 640
- Pictura*. Definitio, 88
- Plana superficies* quomodo a curva tactu distinguatur, 164
- Principia Psychologiæ rationalis* unde petanda, 3
- Principium actualitatis* in animâ, 55
- Præscienciam divinam negans* cur Harmoniæ esse nequeat, 628
- Præsens unum* cur ex alio præsentem colligatur, 437. 438
- Præteritum* cur ex præsentem colligatur, 437
- Prævisio perceptionis* quid sit, 438
- Propagatio anime per traducem* quid sit, 792
- Propositio* quando penitus intelligatur, 430
- Psychologiæ impedimentum*, 82. quodnam ea complementum addat Cosmologiæ, 102
- Psychologia empirica* suppeditat principia rationali, 3
- Psychologia rationalis*. Definitio, 1. an demonstrationes admittat, 2. unde hauriat principia, 3. quem habeat usum in empirica, 7. in observationibus psychologicis, 8. in detegendis iis, quæ observari nequeunt, 9. quomodo pertractanda, 5. num detur, 5 eius officium, 4
- R** *Ratio* num vim repræsentativam universi excedat, 453
- Ratio summa* quanam sit, 471. cur in hominem non cadat, 472
- Ratio modificatiuum anime* unde reddenda, 77
- Rationis usus* in quo consistat, 452. quid ei in corpore respondeat, 462. quasnam notiones supponat, 457. cur non connascatur, 458. cur infantes eodem destituantur, 459. cur destituantur adulti, 460. quomodo imminuatur & amittatur, 464. 465. cur in quibusdam denegetur, 469
- Rationis usus dependens a ratiocinando*, 455
- a ceteris mentis operationibus*, 456
- a memoria*, 463
- a theoria*, 468
- Ratio

- Ratiocinia* num vi repræsentativa universi fu-
periora, 405. quomodo in corpore repræ-
sententur, 414. 415
- Ratiocinia primitiva*, 406
derivativa, 406
- Ratiocinandi facultas* cur debilitetur memo-
ria læsa, 420. a causis materialibus & se-
nectute, 420. læso cerebro, 421
- Rationale* quodnam ens sit, 451
- Rationalis* cur nemo sit in omnibus, 451
- Rationalitas* cur homini essentialis, 454 cur
spiritui, 673
- Recognitio confusa*, 277
distincta, 277
- Reductio ad absurdum* quo nitatur principio in
Psychologia, 266
- Reflexio* quod in se apperceptioni, 23. quid in
corpore eidem respondeat, 380. & seqq.
- Reflexionis* adjumentum, 383. facilitandæ me-
dium, 384
- Reflexionis objectum* cur præsens esse debeat,
386
- Reflexionis super successivis* principium, 385
- Reminiscens* adjumentum, 300. 301. quid ei
in corpore respondeat, 302
- Res* quando extra se percipiat anima, 21
- Res immateriales* quomodo in corpore repræsen-
tentur, 397
- Res materiales* cur sensu distincte non perci-
pantur, 102
- Repræsentatio in se & extra se facta* diferen-
tia simili illustrata, 90
- Reproductio idearum materialium* facilitas quo-
modo cerebro concilietur, 241
- S
- Sapientia*. Definitio, 678. gradus, 679.
680. 682. 683. 686. 688. limitatio, 601
- Sapientia summa* quænam sit, 689. num in
hominem cadat, 690
- Septici* quinam dicantur, 41. quodnam sta-
tuerint, 41. cur non in plures scindantur se-
ctas, 43
- Septicismi* differentia ad Idealismo, 42
- Scholastici* num sint Influxionistæ, 563
- Schopenhauer*. Definitio, 89
- Senectus* cur lædat memoriam, 299. cur usum
rationis, 465
- Sensationes* quid sint, 83. 84. quales sint, 95.
quatenus sint confusæ, 94. quatenus distin-
ctæ, 94. quando ex confusis & distinctis
componantur, 95. quomodo fortiores vel
debiliores esse possint, 136. quando a li-
bertate dependant, 151. 152. 153. cur prævi-
deri possint, 490
- Sensatio* originem præbet omnibus mutationi-
bus animæ, 64. mutatur ob mutatum fi-
tum corporis. 485
- Sensationis prævisæ* gratia qualis motus corpo-
ris intendatur, 486
- Sensationis prævisæ productio* quantum a corpo-
re pendat, 493. quantum a perceptione
eiusdem, 494
- Sensibilis partem unam absque altera* imaginari
cur possimus, 334. quando id difficile, 336.
quomodo id fiat, 335. quomodo facilitas
imaginandi contrahatur, 337. 338. 339
- Sensibile forsius* cur in se trahat attentio-
nem, 370
- Sensuales ideas* quando eadem, 118. 119. quan-
do diversæ, 120. 121
- Sensus* cur sit valde limitatus, 257. quiaam
perfectior ceteris, 161. quomodo acua-
tur, 268
- Sensuum acumen intrinsecum*. Definitio, 269.
quomodo comparetur, 276
- acumen extrinsecum*. Definitio, 269
- fallacia* quomodo vitanda, 124
- perfectio* unde æstimetur, 164. quam-
nam pariat differentiam, 462
- vicarius usus*, 150
- Sermo* quid conferat ad usum rationis, 467
- Signorum* idea materialis, 417
- Similia* quomodo tactu discernantur, 172
- Similitudo idearum latens & patens* quid sit, 157.
quando detur, 158. 159
- Simplicitas* animæ humanæ, 48. animæ bru-
torum, 782
- Situs corporis* in gratiam perceptionis prævisæ
mutatio quomodo innotescat, 487
- Situs lineæ ad alteram* quomodo tactu digno-
scatur, 171
- Sociniani* cur harmoniam præstabilitam ad-
mittere nequeant, 628
- Somnio* qualis respondeat status in cerebro,
246. qualis in organo sensorio, 248. qualis
in anima, 250
- Somnium naturale* quodnam sit, 326. 327
supernaturale quodnam sit, 328. 329.
num sit miraculum, 331. quænam
naturaliter inde nascatur, 332.
qualis ei conveniat status in cere-
bro, 330
- Somni* finis & necessitas, 253
- Somno* qualis conveniat status in anima, 15.
qualis in organo sensorio, 247. qualis in
cerebro, 248
- Spasium* quid sit, 106
- Spasii imaginarii idea* quomodo nascatur, 104.
106
- Speciei* in corpore repræsentatio, 395
- Species rerum* num tactu discerni possint, 173
- Species impressa*. Definitio, 112
- Spiritualitas* animæ humanæ, 645
- Spiritus*. Definitio, 643. incorruptibilitas,
669.

- 669 rationalitas, 673. simplicitas, 658. num a spiritu generari queat, 660. quomodo oriri possit, 661. quomodo interire possit, 670. cur eo, quo corpus, modo interire nequeat, 668. cur sapientiae sit capax, 693
- Spiritus perfectiores anima humana* num datur, 657
- Spiritus contingens*. Definitio, 662. qualis sit ortus ejus, 664. 665. quod a necessario creandus, 663
- Spiritus limitatus* cur sit finitus, 645. cur non sit perfectus, 694
- Spiritus necessarius*. Definitio, 662
- Spiritus perfectissimus*. Definitio, 646. simplicitas, 659
- Status*. Definitio, 89
- Status animae* cur continuo mutetur, 58. qualis in somno quieto, 59. qualis in somno, apoplexia & deliquio, 15. quomodo alternent, 256. qualis sit post mortem, 745. 748
- Status futurus* quomodo ex praesente colligatur, 435
- Status perceptionum distinctarum* quando in anima datur, 13
- Status praesistentiae animae* qualis sit, 706. & seqq.
- Status praeteritus* quomodo ex praesente colligatur, 435
- Supernaturale* quid sit in anima, 70. num per essentiam ejus possibile, 70
- Surdus*, cur nullas habeat ideas audibiles, 146
- Syllogismi primitivi* quotnam datur, 407
- Systema causarum occasionalium*. Definitio, 589. inventor & defensores, 589. æquipollentia cum systemate influxus, 602. cur pugnet cum principio rationis sufficientis, 606. cur ordini naturæ adversum, 607. cur non sit probabile, 608
- Systema fallax* de commercio animæ & corporis, 556
- Systema explicandi commercium animæ & corporis*. Definitio, 530. usus, 531. possibilitas asserta, 555. falsitas unde concludatur, 532. 533. suppositum generale, 537. 542. inutilitas in Theologia & philosophia practica, 586. num in philosophiam practicam influat, 538. num Scripturæ Sacræ contradicere possit, 545. num libertati inimica eidem admitti possint, 544. 548. cur philosophus in id inquirere debeas, 552
- Systema ignorantiae* de commercio animæ & corporis num datur, 554
- Systema influxus physici*. Definitio, 560. quod sit hypothesis philosophica, 564. Vid. influxus physicus.
- Systema harmoniæ præstabilitæ*. Definitio, 612. æquipollentia cum systemate influxus physici, 621. prerogativa præ ceteris, 620. 639. probabilitas ingens, 638. an exigat miracula perpetua, 622. 632. cur tanquam impium non recte traducatur, 628. cur objectionibus Socinianorum adversus præscientiam Dei oneretur, 634. cur ad operationes gratiæ non sit extendendum, 641
- T
- T**actus visus vicarius, 162. & seqq. usus in similibus & dissimilibus, generibus & speciebus rerum dignoscendis, 172. 173. in numerando, 174. in magnitudinibus & figuris discernendis, 175. 176. in ideis linearum & figurarum geometricarum comparandis, 163. & seqq.
- Tædio* quænam in corpore respondeant, 500
- Tædium* cur avertat attentionem ab objecto, 372
- Theologia naturali* num periculum imminere possit a Psychologia rationali, 6
- Theologi officium* circa systemata explicandi commercium animæ & corporis, 546
- Trajaniani* quinam dicantur, 702
- Transitus animæ* ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum possibilis, 717. quomodo fiat, 718
- Theoria*. Definitio, 467. quando completa, quando incompleta, 467
- V
- V**ehementia in affectibus unde, 507. 509. 511
- Veritas propositionis* quomodo percipiatur, 446
- Veritatum nexus* quomodo detegatur, 447
- Veritatum universalium nexus* unde pendat, 445. 448
- Vigilantibus* qualis sit status animæ, 14. 251
- Vis* quomodo a facultate differat, 54
- Vis animæ* quod datur, 53. cur sit unica, 57. ejus effectus, 60. 61. qualis sit, 63. quodnam primo loco producat, 65. cur certis legibus adstringatur, 76. quo tendat, 183. qualis sit in systemate influxus physici, 565
- Vis animæ in corpus transiens*, 567. effectus, 571
- Vis corporis* in systemate influxus physici, 565. in animam transiens, 505. hujus effectus, 569
- Vis inertiae* quando percipiatur, 107. quomodo ejus idea in anima nascatur, 108
- Vis motrix* quomodo percipiatur, 109. quomodo idea ejus nascatur, 110. quod per influxum physicum extinguatur, 576. & de novo oriatur, 577
- Vis representativa universi* num conveniat omni systemati explicandi commercium animæ & corporis, 547. num sit sufficiens principium Psychologiæ rationalis, 529. num ex ea ra-

ea ratio reddi possit notionum, 392. iudicio- rum, 402. 410. 411. ratiociniorum, 405. consequentiarum immediatarum, 408. 409. rationis, 453. ingenii, 473. appeti- tus sensitivi, 497. aversationis sensitivæ, 498. affectuum, 506. appetitus rationalis, 519. aversationis rationalis, 519	præstabilitæ, 724. in systemate influxus physici, 725. in systemate causarum occa- sionalium, 726. quando incipiat, 727. 728
<i>Visibilem</i> quodnam attentionem in se tra- hat, 361	<i>Vocabula</i> quando imperfecte intelligantur, 438. quomodo intelligantur, 428. cur juvent memoriam intellectualem, 285. cur ea fa- cilius imaginemur visibilibus, 288 & aliis sensibilibus, 289
<i>Visio</i> quando fortior, quando debilior, 137	<i>Vocabulorum</i> idæz materiales, 290. 291. usus in iuvanda reminiscencia, 300. in exerci- tîo facultatis fingendi, 342. in conservanda reflexione, 384. cur facile memoriæ man- dentur, 292. retineantur, 293
<i>Visio clara</i> unde pendeat, 132	<i>Volitionis</i> definitio realis, 527
<i>Visio distincta</i> unde fit, 132	<i>Voluntas hominis</i> qualis, 655. determinatio ge- neralis, 521. num vim repræsentativam universi excedat, 519
<i>Visiois campus</i> an extendi possit, 263. 267	<i>Voluntas libera</i> num cadat in bruta, 763
<i>Visumarii</i> cur sibi videre videantur, quæ ima- ginantur, 270	<i>Voluntas perfectissima</i> . Definitio, 650
<i>Visus</i> quomodo acuatur, 270. & seqq. 275	<i>Voluntas spiritus perfectissimi</i> qualis fit, 651. 653
<i>Usus rationis</i> cur ab usu loquelæ dependeat, 461. cur desit in statu præexistentiæ, 709	<i>Voluptas</i> cur conservet attentionem, 371. quid ei in corpore respondeat, 499
<i>Unio animæ cum corpore</i> in quonam systemate habeat rationem sufficientem, 721. in quo- nam sit naturalis, 722. in quo consistat, 723. qualis decur in systemate harmoniæ:	

FINIS INDICIS.

Errata ita Corrigenda

5. 36 nos. lin.1.	<i>Berckely</i>	<i>Berckley</i>
90 nos. lin.7.	quarum	quorum
97 lin. 12.	quam	quem
104 nos. lin.4.	impenetrabile	penetrabile
166 nos. lin.3.	excitacione	exercitacione
196 lin.3.	brillis	fibrillis
282 lin.4.	recognoscimus	redognoſcimus

Errata ita Corrigenda

5. 319 in lem.1.g.	<i>roborari</i>	<i>ledi</i>
377 lin.2.	a ceteris	a ceteris
461 nos.lin.ult.	eam	eum
556 lin.14.	respondent-	respondet
634 lin.11.	quicquid	quicquam
675 lin.4.	requiritur	requiritur
707 nos. lin.4.	in anima	anima

N O I RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

A Vendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. F. *Lauro Maria Piccinelli Inquisitore di Verona*, nel Libro intitolato: *Psychologia Rationalis*, *Auctore Cristiano Wolfio*, non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro; niente contro Principi, e buoni costumi; concediamo Licenza a *Dionigio Ramanzini Stampatore in Verona*, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 16. Maggio 1737.

{ Gio: Francesco Morosini Cav. Rif.

{ Pietro Grimani Cav. Rif.

Agostino Gadaldini Segretario.

